శ్రీరస్తు.

Tel. 1568

శ్రీగణేశాయ నమః.

శ్రీమన్మహీమండల మండనాయమాన చోళదేశాంతర్వర్తికంద్రమాణిక్యభూసురాగ్రహారనివాసిభిః

శ్రీమత్సకలశ్రుతిస్మృతిపురాణేతిహాస సర్వరహస్యార్థప్రకాశకైః

వాధూలవంశపయః పారావార రాకాసుధాకర పండితవర్యైః

శ్రీవైద్యనాథదీక్షితైః

మనుపరాశర యాజ్ఞవల్క్యాది సకల ధర్మశాస్త్రార్థసంగ్రహణపూర్వకం హేమాద్రి మాధవాచార్యాది

నిబంధనగ్రంథకర్తృమతమనుసృత్యేతరధర్మశాస్త్రైరుపేతం నిఖిలలోకోపకారధియా విరచితే

స్మృతిముక్తాఫలే

పరిచ్ఛేదసప్తకసంశోభితే ధర్మశాస్త్రే ప్రథమ పరిచ్ఛేదరూపః

వర్ణాశ్రమధర్మకాండః.

శ్రీమదాత్రేయ గోత్ర పవిత్ర స్థూల ముక్తాఫలాయమాన శ్రీమంగమాంబాజాని

శ్రీవేంకటేశ్వర విద్వచ్ఛిఖామణేస్తనయేన

సజ్జన విధేయేన

వావిళ్లరామస్వామిశాస్త్రిణా

M. 45356
1993

నానాదేశస్థితబుధజనసకాశాదానీత తాళపత్రాదిలిఖితగ్రంథజాతమనేకవారమామూలాగ్రమాలోచ్య

పండితసహాయేన యథామతిపరిష్కృతః

ఆదిసరస్వతీనిలయముద్రాక్షరశాలాయామ్

చిత్రభాన్వబ్దోర్జ కృష్ణపంచమీ బుధవాసరే

సుష్ఠు ముద్రితోయం

విజయతేతరామ్.

౧౮౮౨సం.

మంగళమస్తు.

శ్రీ

ప్రకటనపత్రిక.

ఆస్తిక మతావలంబులగు సకలసుజనులకు నిందువలనవిన్నవించునది యేమియనిన దక్షిణదేశమునం గావేరీతీరమునందుం గనుపట్టుకంద్రమాణిక్యము అనునగ్రహారమునందునివసించు భూసురోత్తములలో నగ్రగణ్యులును, సకలవేదశాస్త్రపురాణార్థరహస్యపరిజ్ఞాతులును, వాధూలకుల కలశార్ణవపూర్ణచంద్రులునునగు వైద్యనాథ దీక్షితులవారు, మన్వాది ధర్మశాస్త్రములను, మాధవీయాది నిబంధనగ్రంథములను జక్కంగఁబరిశీలించి, వానిలోనిసారాంశమును సంగ్రహించి, ఇతరగ్రంథముల నపేక్షింపకయే యెల్లధర్మములను దెలిసికొనునట్లుసులభశైలినివర్ణాశ్రమధర్మాదిపరిచ్ఛేదసప్తకపరిశోభితంబుగ వైద్యనాథదీక్షితీయము, అనియు, ఎల్లధర్మశాస్త్రములలోనిసారాంశమగుటంజేసి, స్మృతిముక్తాఫలము అనియుఁబేర్కొనంబడుధర్మశాస్త్రమునురచియించిరనుటసర్వజనులకువిదితంబేకదా - ఇట్టిధర్మశాస్త్రమును ధర్మజిజ్ఞాసువులగువారికిసులభక్రయమునకేలభింపఁజేయునట్లాలోచించి, మొదటిదైనవర్ణాశ్రమ కాండమునుముద్రించితిమి. ఇదికడకెల్లముద్రించినయైన పిమ్మటసప్తకాండములు నొకతూరిగాపుచ్చుకొను వారికిచ్చుటకంటెను, చందాదారులుగానేర్పడియొక్కొక్కకాండముగాఁబుచ్చుకొనువారికి స్వల్పక్రయమున కియ్యఁబడును. తక్కినవారికికడపటనేర్పడు నిబంధనచొప్పున నధికక్రయమునకే యియ్యఁబడును. కనుక. చందాదారులుకాఁగోరువారు, ప్రస్తుతము అచ్చువేయఁబడియుండువర్ణాశ్రమధర్మకాండమునకు- ప్రతి- ౧కి-ర్పూ-౧-౮-౦- క్రయమునిర్ణయింపఁబడియున్నది. ఆక్రయముతోడఁదామచందాదారులయినందులకు గుఱుతుగా, అచ్చువేయింపఁబోవుగ్రంథభాగమునకుఁగాను - ప్ర- ౧కి- ర్పూ- ౧- ౦ - ౦ చొప్పునపంపి ముద్రించినయైనగ్రంథమునుదెప్పించుకోవలయును. అట్లుధరావత్తుపంపనివారు చందాదారులలో చేర్పబడరు గ్రంథమునుపంపుటకుఁబట్టెడు తపాలాఖర్చుగ్రంథమును తెప్పించుకొనువారే పెట్టుకోవలసినది - ఇప్పుడు ముద్రితమైనగ్రంథమునకు- ప్రతి- ౧కి- తపాలాకూలి సుమారు- ౦- ౨- ౦- అగును- చందాలుచేయుటయం దిచ్ఛగల మామిత్రులుకొందఱు నెలనెలకుసంచికసంచికగాఁబుచ్చుకొనుటకన్నను ఒక్కొక్కకాండముగా బుచ్చుకొనుటయనుకూలమని సెలవిచ్చినందున వారియభిప్రాయమనుసరించియిట్లుచేయుయత్నించితిమి- కాఁబట్టి శీఘ్రకాలములోనే ఆచారకాండము మొదలయినతక్కినకాండములనుముద్రించిచందాదారులగు వారికిసంపూర్ణతృప్తినికలుగఁజేయుచున్నారము.

మఱియు, అష్టోత్తర శతోపనిషదర్థప్రతిపాదకమై, ముముక్షుజనాపేక్షితమై, ధర్మాదిచతుర్విధ పురుషార్థసాధకంబైయొప్పునట్టి- జ్ఞానవాసిష్ఠము- అనునుత్తమగ్రంథమును ముద్రింపఁబూని- అందుజ్ఞాన కాండమునుముద్రించియున్నాము- దానిక్రయము- చందాదారులకు- ప్రతి- ౧కి- ర్పూ- ౩- ౮- ౦- వలయు వారుపోస్టేజీతోడక్రయమునుపంపి తెప్పించుకోఁగోరుచున్నాము.

చెన్నపట్టణము తండయార్పేటలోనుండు- ఆదిసరస్వతీనిలయముద్రాక్షరశాలాధికారులగు- వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిలవారికి అనిమాకువ్రాయుపత్రికలకు పైవిలాసమువ్రాయవలయు.

౧౮౮౯ సంవత్సరము.
నవంబరు తే ౨౯ ది.

ఇట్లు,
వావిళ్ల, రామస్వామిశాస్త్రిలు.

శ్రీరస్తు.

వైద్యనాథదీక్షితీయస్మృతిముక్తాఫల వర్ణాశ్రమధర్మకాండవిషయానుక్రమణికా.

పుటసంఖ్యా.

పుటసంఖ్యా,

పుటసంఖ్యా.

ఇతి వైద్యనాథదీక్షితీయే వర్ణాశ్రమకాండ విషయానుక్రమణికా.

శ్రీరస్తు.

శ్రీగణేశాయనమః.

శ్రీ గురుభ్యో నమః.

సీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనూమత్సమేత శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీవైద్యనాథదీక్షితీయే * స్మృతిముక్తాఫలే * ధర్మశాస్త్రే * వర్ణాశ్రమకాండప్రారంభః.

—* ఇష్టదేవతాప్రార్థనా. *—

శ్లోకమ్॥ ౧ ॥ అంకే విహారిణమనుక్షణమద్రిజాయాః స్తం కేవలం కలభమద్భుతమాశ్రయామః। నిత్యం య ఏవ బహుభిర్నిజసేవకానాం ప్రత్యూహపుంజకబలైః పరితోషమేతి ॥ ౨ ॥ పారావతీవిధముఖావలిసౌధసక్తైర్మాయావిహీనజనమానసరాజహంసీ। యోగీశ్వరైరపి విమృగ్యనిజస్వరూపా వాగీశ్వరీ దిశతు మే వచసాం సమృద్ధిమ్॥ ౩॥ శరణం తముపైమి సాధు దేవం సదయం కంచన దేవతావిశేషమ్। సహసా చరణాంబుజం యదీయం మునివైధుర్యనిరాసహేతురాసీత్॥ ౪॥ శ్రీరామచంద్రచరణద్వయపద్మకోశాదాయాతు మే చపలమానసచంచరీకః। ముక్తేర్వశీకరణచూర్ణమమూ యదీయం గాత్రేషు బిభ్రతి రజో విరజో విహీనాః॥ ౫ ॥ భవకోదండదళనం భవబంధవిమోచనమ్। దశకంఠరిపుం వందే దశస్యందననందనమ్॥ ౬॥ వైద్యనాథాధ్వరీ రామదాసో వాధూలవంశజః। స్మృతిముక్తాఫలం నామ కురుతే సారసంగ్రహమ్ ॥ ౭ ॥ ఉరువిస్తరధర్మశాస్త్రవార్ధేరుపలబ్ధం మహతా పరిశ్రమేణ। శ్రవణేషు నిధీయతాం కిమన్యైః స్మృతిముక్తాఫలమేకమేవ సద్భిః॥ ౮॥ క్వను విశకలితం తు ధర్మశాస్త్రం క్వ చ పునరాకలనే మమ ప్రవృత్తిః। సరళమతిజుషస్తథాపి సంతస్సతతమిదం మమ సాహసం సహంతామ్॥ ... ... *

తెనుగుతాత్పర్యము.—శ్రీవైద్యనాథదీక్షితులను పండితులు సకలధర్మశాస్త్రసారమును సంగ్రహించి లోకోపకారంబుగ స్మృతిముక్తాఫలంబను నీగ్రంథమును రచియించువారై నిర్విఘ్నముగ నది సమకూరుటకొరకు గ్రంథాదియందు శిష్టసమ్మతంబగు నిష్టదేవతానమస్కారరూపమంగళముం జేసి స్వవినయమునుం దెలుపుచున్నారనుట. ... *

—* ధర్మప్రమాణమ్. *—

తత్రాదౌ ధర్మప్రమాణాని నిరూప్యంతే ॥ తత్ర మనుః ॥ శ్లో ॥ ౧॥ వేదోఽఖిలో ధర్మమూలం స్మృతిశీలే చ తద్విదామ్। ఆచారశ్చైవ సాధూనామాత్మనస్తుష్టిరేవ చేతి॥ టీక ॥ వేద ఇతి జాతావేకవచనం- ధర్మమూలం- ధర్మస్య ప్రమాణం- న కేవలం విధ్యాత్మక ఏవ వేదో ధర్మప్రమాణం- కింతు మంత్రార్థవాదాత్మక ఇత్యుక్తమఖిల ఇతి- అథ యత్ర ప్రత్యక్షో వేదో నోపలభ్యతే తత్ర కథమిత్యత ఉక్తం - స్మృతిశీలే చ తద్విదామితి - తద్విదాం వేదార్థవిదాం- స్మృతిః ధర్మశాస్త్రేతిహాసపురాణాని. శీలం చ ధర్మమూలం యత్సంభావనీయతా హేతురాత్మగుణసంపత్తచ్ఛీలం॥ తదుక్తం మహాభారతే॥ శ్లో ॥ ౨ ॥ తత్తత్కర్మ తథా కుర్యాద్యేన శ్లాఘ్యేత సంసది। శీలం సమాసేనైతత్తే కథితం కురునందనేతి ॥ టీక ॥ అత్రోదాహరణం యుధిష్ఠిరస్య యక్షరూపధారి ధర్మాత్స్వసోదరానాదరేణ నకులజీవితవరణం తద్విదామాచారశ్చైవ ధర్మమూలం ధర్మనిమిత్తం - శౌచాచమనాదిలక్షణక్రియావిశేష ఆచారః- సాధూనాం పరమధార్మికాణాం ఆత్మనస్తుష్టిః మనసో రుచిః - సా చ ధర్మమూలం - ప్రమాణాంతరాగోచరత్వేన ధర్మః ప్రతిసంశయితేష్వర్థేషు యో ధర్మత్వేన మనసో రోచతే స ధర్మ ఇత్యర్థః - యద్యపి ప్రత్యక్షో వేదో మూలభూతోఽస్మాదిభిర్నోపలభ్యతే - తథాపి మన్వాదయ ఉపలబ్ధవంత ఇత్యనుమీయంతే ॥ యథాహాపస్తంబః ॥ సూ॥ ౩॥ తేషాముత్సన్నాః పాఠాః ప్రయోగాదనుమీయంత ఇతి ॥ టీక ॥ తథా చ ప్రత్యక్షో వేదః తేషాం ధర్మప్రమాణం - అన్యేషాం వేదస్మృత్యాదికం చ ప్రమాణమిత్యర్థః॥ యాజ్ఞవల్క్యశ్చ॥ శ్లో॥ ౪॥ శ్రుతిః స్మృతిస్సదాచారః స్వస్య చ ప్రియమాత్మనః। సమ్యక్

కస్సంకల్పజః కామో ధర్మమూలమిదం స్మృతమితి॥ టీక॥ సమ్యక్సంకల్పజః కామః శాస్త్రావిరుద్ధః- యథా స్వర్గకామినా మయా జ్యోతిష్టోమః కర్తవ్య ఇత్యాది॥ వ్యాసః॥ శ్లో॥ ౫॥ ధర్మమూలం వేదమాహుర్గ్రంథరాశిమకృత్రిమమ్। తద్విదాం స్మృతిశీలే చ సాధ్వాచారం మనఃప్రియమితి॥ హారీతః॥ ౬॥ వేదాః ప్రమాణం స్మృతయః ప్రమాణం ధర్మార్థయుక్తం వచనం ప్రమాణమ్। యస్య ప్రమాణం న భవేత్ప్రమాణం కస్తస్య కుర్యాద్వచనం ప్రమాణమితి॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥ ౭॥ ధర్మజ్ఞసమయః ప్రమాణం వేదాశ్చేతి॥ గౌతమః॥ సూ॥ ౮॥ వేదో ధర్మమూలం తద్విదాం చ స్మృతిశీలే ఇతి॥ వా॥ తేన నిత్యనిర్దోష వేదమూలత్వాదుపనయనాదిరేవ ధర్మః - న శాక్యాదికల్పితాగమమూలకచైత్యవందన కేశోల్లుంఛనాదయ ఇతి॥ ఇతి ధర్మప్రమాణమ్. ... ... *

తె.—తా॥ ఈ గ్రంథకర్తలు తాము జెప్పునట్టి ధర్మశాస్త్రమునం దెల్లరకుం బ్రవర్తిల్లనిచుటకై మంగళాచరణానంతరమందు ధర్మస్వరూపమును ప్రమాణముగ నిరూపించి వ్యవస్థ జేయుచున్నారు ఋగాదిసకలవేదంబులును వ్వాని యర్థంబు లెఱింగియున్న మన్వాదిమహర్షుల చే ప్రణీతంబులైన ధర్మశాస్త్రేతిహాసపురాణంబులును అట్టివారి యాచారశీలంబులును మఱియుం బరమధార్మికోత్తములగువారి వచనంబులును ధర్మమూలంబులని మను వ్యాసాపస్తంబ యాజ్ఞవల్క్యహారీత గౌతములచే జెప్పంబడి యున్నదనియు నిట్లుండుటం బట్టి దీనిచే నిత్యనిర్దోష వేదమూలకంబులగు నుపనయనశౌచాచమనాదులనే ధర్మములని యెఱుంగవలయుం గాని తదన్యంబులగు శాక్యాదికల్పితాగమమూలకంబులైన చైత్యవందనాదుల నట్టివియని యెరుంగవలదనియుం జెప్పిరనుట. ... ... *

—*అథ స్మృతేః ప్రామాణ్యమ్.*—

తత్ర శంఖః॥ సూ॥ ౧॥ తత్ర వేదమూలాః స్మృతయ ఇతి॥ మరీచిః॥ శ్లో॥ ౨॥ దుర్బోధా వైదికాశ్శబ్దాః ప్రకీర్ణత్వాచ్చ యే ఖిలాః। తజ్జ్ఞైస్తదేవ దృష్టార్థాః స్మృతితంత్రే ప్రతిష్ఠితా ఇతి॥ మనుః॥ ౩॥ శ్రుతిం పశ్యంతి మునయః స్మరంతి చ తథా స్మృతిమ్। తస్మాత్ప్రమాణముభయం ప్రమాణైః ప్రమితం భువి॥ ౪॥ యోఽవమన్యేత తే తూభే హేతుశాస్త్రాశ్రయాన్నరః। స సాధుభిర్బహిష్కార్యో నాస్తికో వేదనిందక ఇతి॥ హారీతః॥ శ్లో॥ ౫॥ న యస్య వేదా న చ ధర్మశాస్త్రం న వృద్ధవాక్యం హి భవేత్ప్రమాణమ్। సోఽధర్మకృద్ధృష్టహతో దురాత్మా నాత్మాపి తస్యేహ భవేత్ప్రమాణమితి॥ దేవలః॥ శ్లో॥ ౬॥ మన్వాదయః ప్రయోక్తారో ధర్మశాస్త్రస్య కీర్తితాః। తత్ప్రయుక్తప్రయోక్తారో గృహ్యకారాస్తు మంత్రత ఇతి॥ అంగిరాః॥ శ్లో॥ ౭॥ ప్రమాణాని ప్రమాణజ్ఞైః పరిపాల్యాని యత్నతః। సీదంతి హి ప్రమాణాని ప్రమాణైరవ్యవస్థితైరితి॥ ఇతి స్మృతిప్రామాణ్యమ్॥ ... ... *

తె.—తా॥ పిమ్మట స్మృతులకు ప్రమాణంబులను దాహరించుచున్నారు- వేదములు స్మృతులకు ప్రమాణంబులని శంఖుండును అఖిలవైదికశబ్దంబులు దుర్బోధంబులై వెచ్చల్లబడినట్లుండుటం జేసి వాని యర్థంబులే స్మృతులుగా రచియింపబడియున్నదని మరీచియు మునులు వేదములం జూచి స్మృతుల నుస్మరించిరి గాన శ్రుతిస్మృతులు రెండును ప్రమాణంబులై యుండగా నెవ్వరు హేయశాస్త్రముల నాశ్రయించి యా శ్రుతిస్మృతుల నవమానింతురో అట్టివారు సజ్జనులచే విడువంగినవారని మనువును- ఏదుష్టచిత్తునకి వేదశాస్త్రములు వృద్ధవాక్యంబులును ప్రమాణంబులు కావో యట్టివాని నిందనిపొందించుటకుం బరమాత్మయుం జాలదు గాన వానిం బరిత్యజింపవలయునని హారీతులును- ధర్మశాస్త్రకర్తలు మన్వాదులు- తత్ప్రయుక్తార్థంబుల ననుసరించి మంత్రములతో ప్రయోగంబులు రచియించినవారు గృహ్యకారులు- కావున నీ రెండును సప్రమాణములని దేవలులును- ప్రమాణములు దప్పిపోకయుండునట్లు ప్రమాణజ్ఞులచే యత్నముతో పరిపాలింపబడవలయునని అంగిరస్సును చెప్పియున్నారు కావున వేదసారంబులగు స్మృతులు వేదములవంటివే యని యెఱుంగవలయునని ప్రమాణీకరించిరనుట. ... ... *

—*అథ ధర్మనిరూపణమ్.*—

౧॥ వాక్కర్మజన్యోఽభ్యుదయనిశ్శ్రేయసహేతురపూర్వాఖ్య ఆత్మగుణో ధర్మ ఇతి హరదత్తః॥ తత్ర మనుః శ్లో॥ ౨॥ విద్వద్భిస్సేవితస్సద్భిర్నిత్యమద్వేషరాగిభిః। హృదయేనాభ్యనుజ్ఞాతో యస్తం ధర్మం వ్యవస్యత ఇతి॥ టీ॥ విద్వద్భిః వేదార్థవిద్భిః- అద్వేషరాగిభిః సద్భిః ధర్మో నిత్యం సేవితః- ధర్మత్వేన నిత్యమనుష్ఠితః- న శోకమోహాదినాకదాచిత్కేనచిన్నిమిత్తేన- కించ- హృదయేనాభ్యనుజ్ఞాతః- ఇదమేవ శ్రేయ ఇతి స్వారస్యయుక్తేన హృదయేన స్వీకృతః. ఏవంభూతో యోఽర్థస్తం ధర్మం వ్యవస్యత- హే మహర్షయో నిశ్చినుతేత్యర్థః॥ స ఏవ॥ శ్లో॥ ౩॥ ఆచారః ప్రథమో

ర్మః శ్రుత్యుక్తస్స్మార్త ఏవచ। తస్మాదస్మింత్రయే యుక్తో నిత్యంస్యాదాత్మవాన్ ద్విజఇతి॥ టీ॥ త్రయే శ్రౌతస్మార్తాచారేష్విత్యర్థః॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో॥ ౪॥ దేశఃకాలఉపాయోఽర్థద్రవ్యం శ్రద్ధాసమన్వితమ్ । పాత్రేప్రదీయతే యత్తత్సకలంధర్మలక్షణమితి॥ టీ॥ దేశఃకురుక్షేత్రాదిః కాలఉపరాగాదిః-ఉపాయశ్శాస్త్రోక్తఇతికర్తవ్యతాకలాపః-ద్రవ్యంగవ్యాది- శ్రద్ధాఆస్తిక్యబుద్ధిః- తదన్వితంయథాభవతితథా పాత్రే ప్రదీయతే యత్తద్ధర్మస్యోత్పాదకం- కిమేతావదేవధర్మస్యోత్పాదకం నేత్యాహసకలమితి-అన్యదపియాగాది తత్సకలంధర్మస్యకారణం॥ విశ్వామిత్రః॥ శ్లో॥ ౫॥ యమార్యాఃక్రియమాణంహిశంసంత్యాగమవేదినః। సధర్మోయంవిగర్హంతె తమధర్మంప్రచక్షతఇతి॥ వ్యాసః॥ ౬॥ సత్యందమస్తపశ్శౌచంసంతోషోహ్రీక్షమార్జవమ్। జ్ఞానంశమోదయాధ్యానమేషధర్మస్సనాతనఇతి॥ బృహస్పతిః॥ ౭॥ జ్ఞానంయజ్ఞస్సతాంపూజా వేదధారణమార్జవమ్। ఏషధర్మఃపరోజ్ఞేయఃఫలవాన్ప్రేత్యచేహచ॥ ౮॥ భోగేష్వసక్తిస్సతతంతథైవాత్మావలోకనమ్ । శ్రేయఃపరంమనుష్యాణాంప్రాహపంచశిఖోమునిరితి ॥ అపరంధర్మమాహయాజ్ఞవల్క్యః॥ ౯॥ ఇజ్యాచారదమాహింసాదానస్వాధ్యాయకర్మణామ్। అయంతుపరమోధర్మోయద్యోగేనాత్మదర్శనమితి॥ టీ॥ యోగేనచిత్తవృత్తినిరోధేన॥ ఆపస్తంబః॥ ౧౦॥ సూ॥ నధర్మాధర్మౌచరతఆవంస్వఇతి నదేవానగంధర్వానపితరఇత్యాచక్షతేఽయంధర్మోయంధర్మఇతియత్త్వార్యాః క్రియమాణంప్రశంసంతి సధర్మోయద్గర్హంతేసోఽధర్మఇతి॥ టీ॥ ఆవమితిఛాందసరూపంఆవామిత్యర్థః - యదిహిధర్మాధర్మౌవిగ్రహవంతౌ ఆవాంస్వఇతిబ్రువాణౌచరేతాం యదివాదేవాదయఃప్రకృష్టజ్ఞానాబ్రూయుఃఇమౌధర్మాధర్మౌఇతి- తదోపలబ్ధిస్స్యాత్తదభావాచ్ఛిష్టాయత్ప్రశంసంతిసధర్మః-యద్గర్హంతేసోఽధర్మఇత్యర్థః ఇతిధర్మనిరూపణమ్- .... *

తెనుగుతాత్పర్యము.—ధర్మనిరూపణముఁ జేయుచున్నారు. వాక్కర్మజన్యమై అభ్యుదయ నిశ్శ్రేయసహేతువైఅపూర్వంబని పేర్కొనంబడినఆత్మగుణమే ధర్మమని హారదత్తులును-రాగద్వేషంబులులేక వేదార్థంబులెఱింగియున్న పెద్దలచే మంచిదనియెల్లప్పుడెవియనుష్ఠింపబడుచున్నదో అదియును ధర్మముగైనఆచారశ్రౌతస్మార్తములయందాసక్తుఁడైనవాఁడు బ్రహ్మవేత్తయగును గాననవియును ధర్మంబనిమనువును జన్మంబులుచేయుటయు దేశకాలపాత్రాదులెఱింగిదానముచేయుటయు ధర్మమనియాజ్ఞవల్క్యులును- తెలిసినపెద్దలేకార్యమునుశ్లాఘించిప్రశంససేతురో అది ధర్మమనియు దేనినిందింతురో అది యధర్మమనియు విశ్వామిత్రులును నిజము-ఇంద్రియనిగ్రహము-కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాదితపశ్చర్యయు-శౌచము-సంతోషము-లజ్జ-ఓర్పు-ఋజుభావము-ఆత్మజ్ఞానము-దయయు-ధ్యానము ఇవిగలిగియుండుట సనాతనధర్మమని వ్యాసులును జ్ఞానము యజ్ఞము-సత్పురుషసేవయు-వేదాధ్యయనము-ఋజుభావము విషయసుఖములయందనురక్తుండుగాక బ్రహ్మనిష్ఠుండైయుండుటయు నైహికాముష్మికఫలప్రదంబులగుని విధర్మంబులనిబృహస్పతియు -యోగంబువలననాత్మదర్శనంబు చేయుట ఇజ్యాచారదమాహింసాదానస్వాధ్యాయకర్మములుగలిగియుండుట ధర్మమనియాజ్ఞవల్క్యులును-ధర్మాధర్మంబులు దేహంబులతోవచ్చి యెదుటనిలిచి నేను ధర్మము నేనధర్మమని చెప్పుటలేదు ప్రకృష్టజ్ఞానవంతులైనగంధర్వులుపితృదేవతలు ను ఇవి ధర్మాధర్మములని చెప్పరైరి కావున శిష్టులేకార్యమును ప్రశంసచేయుదురో అదే ధర్మమనియు దేనినిందింతురో అది యధర్మమనియుం దెలిసికొనవలయుననిఆపస్తంబులును శాసనంబులు జేసిరి గాన ధర్మస్వరూపమిట్టిదనియెఱుంగవలయుననుట. ... ... *

—* శిష్టలక్షణమ్. *—

తత్ర బోధాయనః॥ సూ॥ ౧॥ శిష్టాఃఖలువిగతమత్సరానిరహంకారాః కుంభీధాన్యాఅలోలుపా డంభదర్పలోభమోహక్రోధవర్జితా ఇతి॥ సఏవ॥ శ్లో॥ ౨॥ ధర్మశాస్త్రరథారూఢా వేదఖడ్గధరాద్విజాః। క్రీడార్థమపియంబ్రూయుస్సధర్మఃపరమస్స్మృతఇతి॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ ౩॥ చత్వారో వేదధర్మజ్ఞాఃపర్షత్త్రైవిద్యమేవవా । సాబ్రూతేయంసధర్మస్స్యాదేకోవాధ్యాత్మవిత్తమఇతి॥ టీ॥ త్రయోవిద్యాఅధీయతేతి త్రైవిద్యాః తేషాంసమూహస్త్రైవిద్యమిత్యర్థః॥ పరాశరః॥ శ్లో॥ ౪॥ చత్వారోవాత్రయోవాపియంబ్రూయుర్వేదపారగాః। సధర్మఇతివిజ్ఞేయోనేతరైస్తుసహస్రశఇతి ॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥ ౫॥ సర్వజనపదేష్వేకాంతసమాహితమార్యాణాంవృత్తంసమ్యగ్వినీతానాంవృద్ధానామాత్మవతామలోలుపానామదాంభికానాంవృత్తసాదృశ్యంభజేతోభౌలోకావభిజయతీతి॥ టీ॥ వినయాదిగుణోపేతానామార్యాణాం సర్వజనపదేష్వేకాంతేనావ్యభిచారేణ సమాహితమనుష్ఠితంవృత్తమనుష్ఠానం- నమాతులసుతాపరిణయవత్క్వచిద్విషయం-నతద్వృత్తసాదృశ్యంభజేత-ఏవంకుర్వన్నుభౌలోకావభిజయతీత్యర్థః, ... *

తే—తా॥సప్రమాణముగధర్మనిరూపణముచేసి తాదృశధర్మప్రవర్తకులగుశిష్టులెట్టివారని ప్రశంసరాగా వారికిలక్షణములనిరూపించుచున్నారు॥మత్సరము. అహంకారము. చాపల్యము దంభము-దర్పములోభమోహములుక్రోధము-ఈగుణములులేనివారును (గాదె) లేకపెద్దబాననిండుధాన్యముగలవారును వేదశాస్త్రములు తెలిసినవారునుబ్రహ్మవేత్తలునుశిష్టులనంబడుదురనియువీరుక్రీడార్థముగనైనంజెప్పువచనములుపరమధర్మములుగాగ్రహింపనగుననియుఇట్టివిశిష్టశిష్టజనవృత్తసామ్యంబులంబొందువారుభయలోకంబులంబొందు పడుదురనియునుబోధాయన యాజ్ఞవల్క్య పరాశరాపస్తంబులుశాసించిరనినిరూపించిరనుట. ... ... *

—॰ సర్వవర్ణానాంస్వస్వధర్మానుష్ఠానేఫలనిరూపణమ్ ॰—

సపేవ॥సూ॥౧॥సర్వవర్ణానాంస్వధర్మానుష్ఠానేపరమపరిమితంసుఖంతతఃపరివృత్తౌకర్మఫలశేషేణజాతిం రూపంవర్ణంబలంమేధాంప్రజ్ఞాంద్రవ్యాణిధర్మానుష్ఠానమితిప్రతిపద్యతేతచ్చక్రవదుభయోర్లోకయోస్సుఖఏవవర్తతఇతి అస్యార్థః॥సర్వేషాంవర్ణానాంవర్ణాశ్రమప్రయుక్తధర్మానుష్ఠానే పరమపరిమితముత్కృష్టమక్షయ్యం సుఖంస్వర్గాఖ్యంభవతి-నకేవలమేతావన్మాత్రం - కింతర్హితతఃపరివృత్తౌపునర్జన్మనికర్మశేషేణభుక్తాంశేనాభిజాత్యాదీనిప్రతిపద్యతే - తస్మాత్ చక్రవదుభయోర్లోకయోః ఇహచాముత్రచసుఖ ఏవవర్తతేనజాతుచిద్దుఃఖఇతి॥ తైత్తిరీయకోపనిషదిశ్రూయతే॥శ్రు॥౨॥ధర్మఇతిధర్మేణసర్వమిదంపరిగృహీతంధర్మాన్నాతిదుశ్చరంతస్మాద్ధర్మేరమంతఇతి॥టీ॥ధర్మోనామనిత్యనైమిత్తికశ్రౌతస్మార్తఏవకర్మ- తేనధర్మేణసర్వమాధ్యాత్మికాదిభేదభిన్నమిదంజగత్పరిగృహీతంస్థితం-తస్మాద్ధర్మాత్పరందుశ్చరంనాస్తి-వైదికైర్ముముక్షుభిః శ్రేయోర్థిభిశ్చధర్మఏవకర్తవ్యః- తస్మాద్ధర్మేరమంతఇత్యర్థః-తత్రైవపునశ్శ్రూయతే॥శ్రు॥౩॥ధర్మోవిశ్వస్యజగతఃప్రతిష్ఠాలోకేధర్మిష్ఠంప్రజాఉపసర్పంతిధర్మేణపాపమపనుదతిధర్మేసర్వం పతిష్ఠితంతస్మాద్ధర్మంపరమంవదంతీతి॥అయమర్థః॥ధర్మఃపూర్వోక్తః విశ్వస్యజగతఃప్రతిష్ఠా ప్రతితిష్ఠత్యనేనేతి ప్రతిష్ఠా శ్రౌతస్మార్తకర్మభిఃసమస్తజగద్ధ్రియత ఇత్యర్థః - లోకే ధర్మిష్ఠమతిశయేనధర్మానుష్ఠాతారంప్రజాఃధర్మావాప్త్యర్థ ధర్మోపకరణార్థంవాఉపసర్పన్తిఉపగచ్ఛన్తి-ధర్మేణహితకరణేన ప్రతిషిద్ధసేవననిమిత్తంపాపమపనుదతి ధర్మేసర్వ ప్రతిష్ఠితం-ఇతరథాబాధితంస్యాత్ -తస్మాద్ధర్మంపరమంవదన్తిధర్మవిదఇతి॥వసిష్ఠ! కాయాం॥శ్లో॥౪॥వర్ణత్వమేకమాశ్రిత్యయోధర్మస్సప్రవర్తతే।వర్ణధర్మస్సఉక్తస్తుయథోపనయనంకిల॥౫॥తద్వదాశ్రమమాశ్రిత్యఅధికారఃప్రవర్తతే।సఏవాశ్రమధర్మస్స్యాద్భిక్షాదండాదికోయథా॥౬॥వర్ణత్వమాశ్రమత్వంచయోఽధికృత్యప్రవర్తతే।సవర్ణాశ్రమధర్మస్తుయథామౌంజీతుమేఖలేతి॥మను॥శ్లో॥౭॥ధర్మంశనైస్సంచినుయాద్వల్మీకమివపుత్తికా। పరలోకసహాయార్థంసర్వభూతాన్యపీడయన్॥౮॥నాముత్రహిసహాయార్థంపితామాతాచతిష్ఠతః। నపుత్రదారానజ్ఞాతిర్ధర్మస్తిష్ఠతికేవలః॥౯॥ఏకఃప్రసూయతేజన్తురేకఏవప్రమీయతే।ఏకోనుభుఙ్క్తేసుకృతమేకఏవచదుష్కృతమ్॥౧౦॥ మృతంశరీరముత్సృజ్యకాష్ఠలోష్టసమంక్షితౌ।విముఖాబాంధవాయాంతిధర్మస్తమనుగచ్ఛతి॥౧౧॥తస్మాద్ధర్మంసహాయార్థంనిత్యంసంచినుయాచ్ఛనైః।ధర్మేణహిసహాయేనతమస్తరతిదుస్తరమ్॥౧౨॥ధర్మప్రధానంపురుషంతపసాహతకల్మషమ్। పరలోకంప్రయాత్యాశుభాస్వన్తంఖశరీరిణమ్॥౧౩॥శ్రుతిస్మృత్యుదితంకుర్వన్నిబద్ధఃస్వేషుకర్మసు।ధర్మమూలంనిషేవేతసదాచారమతంద్రితఇతి॥టీ॥ధర్మస్యమూలంధర్మమూలమ్॥ ... ... *

తే—తా॥వర్ణాశ్రమధర్మానుష్ఠానములకుఫలనిరూపణముచేయుచున్నారు॥ బ్రాహ్మణాదివర్ణచతుష్టయమువారునుబ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములయందువారివారికినిర్ణీతములగుధర్మంబులను విడువకస్వస్వధర్మానుసారముగనడుచుకొనుచువచ్చిరేనియట్టివారికి ఐహికాముష్మికసమస్తసుఖంబులబ్బుననియుమఱియు పునర్జన్మమునందును ఆకర్మశేషముచేతనేయాభిజాత్యాదులంబొందుదురనియునుధర్మముసర్వజనోత్తారకంబని తైత్తిరీయకోపనిషత్తునందునుజెప్పంబడియున్నందునధర్మముదప్పరాదనియు ధర్మమువలనసకలార్థములు సిద్ధించుచున్నవనియునాపస్తంబులు సెలవిచ్చిరికానుపరలోకసహాయార్థముసర్వభూతములనుపీడింపక మెల్లమెల్లగాధర్మమార్జింపవలయుననియుందాను పరలోకమునకుంబోవునప్పుడుతనవెంటధర్మమొకటిదక్క- మాతృపితృపుత్రదారాదులువెంటరారనియుజంతువుతానొక్కఁడెపుట్టియొకఁడెమృతిబొందిసుకృతదుష్కృతంబులందానొక్కఁడేయనుభవించుచుండుంగావునశ్రుతిస్మృత్యుక్తంబులగుస్వస్వవర్ణోచితకర్మములయందు మానవుఁడుబద్ధుఁడైధర్మమూలమైనసదాచారమును సేవించుచుండవలయునని చంద్రికయందునుదిగ్బ్రతిపాదింపంబడియున్నదికావునయత్నముతోధర్మమార్జింపందగుననివివరించిరనుట. ... ... *

—* ఆచారప్రశంసా. *—

ధర్మస్యాచారాధీనత్వాత్ ॥ ౧౮ ॥ సపవ॥ శ్లో ॥ ఏవమాచారతో దృష్ట్వా ధర్మస్య మునయో గతిమ్। సర్వస్య తపసో మూల మాచారం జగృహుః పరమ్ ॥ ౧ ॥ ఆచారాత్ప్రచ్యుతో విప్రో న వేదఫలమశ్నుతే। ఆచారేణ తు సంయుక్తస్సంపూర్ణఫలభాక్ స్మృతః॥ ౨॥ ఆచారాల్లభ్యతే హ్యాయురాచారాదీప్సితాః ప్రజాః। ఆచారాద్ధనమక్షయ్యమాచారో హన్త్యలక్షణమ్ ॥ ౩ ॥ దురాచారో హి పురుషో లోకే భవతి నిందితః। దుఃఖభాగీ చ సతతం వ్యాధితోల్పాయురేవ చ॥ ౪॥ సర్వలక్షణహీనోపి యస్సదాచారవాన్ ద్విజః। శ్రద్దధానోనసూయశ్చ శతం వర్షాణి జీవతి॥ ౫॥ వసిష్ఠః॥ ఆచారహీనం న పునంతి వేదా యద్యప్యధీతాస్సహ షడ్భిరంగైః। ఛందాంస్యేనం మృత్యుకాలే త్యజంతి నీడం శకుంతా ఇవ జాతపక్షాః॥ ౬॥ కపాలస్థం యథా తోయం శ్వదృతౌ చ యథా పయః। దుష్టం స్యాత్ స్థానదోషేణ వృత్తిహీనే తథా శ్రుతమ్ ॥ ౭ ॥ బ్రాహ్మణస్య తు దేహోయం నోపభోగాయ కల్పతే। ఇహ క్లేశాయ మహతే ప్రేత్యానంతసుఖాయ చేతి॥ ౮ ॥ పరాశరః॥ శ్లో ॥ చతుర్ణామపి వర్ణానామాచారో ధర్మపాలకః। ఆచారభ్రష్టదేహానాం భవేద్ధర్మః పరాఙ్ముఖ ఇతి॥ ౯॥ వా ॥ శిష్టానామభిమతో దయాదాక్షిణ్యాదియుక్తో వృత్తివిశేష ఆచార ఇతి॥ మాధవీయే॥ ౧౦ ॥ బృహస్పతిః॥ శౌర్యవీర్యాక్షరహితస్తపోజ్ఞానవివర్జితః। ఆచారహీనః పుత్రస్తు మూత్రోచ్చారసమస్స్మృతః॥ టీక॥ శౌర్యాదిరహితః క్షత్రియపుత్రః-అక్షరరహితో వైశ్యపుత్రః-తపోజ్ఞానాచారరహితః బ్రాహ్మణపుత్ర ఇతి వివేకః॥ ౧౧॥ భగవాన్॥ శ్లో॥ వర్ణానామాశ్రమాణాంచ యా మర్యాదా మయా కృతా। తాం యే సమనువర్తంతే ప్రసాదస్తేషు సంభవేత్ ॥ ౧౨॥ ఆశ్వమేధికే ॥ శ్లో ॥ శ్రుతిస్మృతీ మమైవాజ్ఞా యస్తాముల్లంఘ్య వర్తతే। ఆజ్ఞాచ్ఛేదీ మమ ద్రోహీ మద్భక్తోపి న వైష్ణవః॥ స్మృత్యంతరే॥ ౧౩ ॥ శ్లో॥ యథేక్షుహేతోస్సలిలం నిషించితం తృణాని వల్లీరపి చ ప్రసించతి। ఏవం నరో ధర్మపథేన వర్తయన్ యశశ్చ కామాంశ్చ వసూని సోశ్నుతే॥ ౧౪॥ నారదః ॥ ధిగ్జన్మాచారరహితం జన్మ ధిగ్జ్ఞానవర్జితమ్। శూద్రేపి దృశ్యతే వృత్తం బ్రాహ్మణేన తు దృశ్యతే॥ ౧౫॥ శూద్రోపి బ్రాహ్మణో జ్ఞేయో బ్రాహ్మణశ్శూద్ర ఏవ సః। హరభక్తిపరో వాపి హరిధ్యానపరోపి వా॥ ౧౬॥ భ్రష్టో యస్స్వాశ్రమాచారాత్పతితస్సోభిధీయతే॥ ౧౬½॥ వేదో వా హరిభక్తిర్వా భక్తిర్వాపి మహేశ్వరే। స్వాచారాత్పతితం మూఢం న పునాతి ద్విజోత్తమమ్॥ ౧౭½॥ పుణ్యక్షేత్రాభిగమనం పుణ్యతీర్థనిషేవణమ్। యజ్ఞో వా వివిధో బ్రహ్మన్ త్యక్తాచారం న రక్షతి॥ ౧౮½ ॥ ఆచారాత్ప్రాప్యతే స్వర్గ ఆచారాత్ప్రాప్యతే సుఖమ్॥ ౧౯॥ ఆచారాత్ప్రాప్యతే మోక్ష ఆచారాత్కిం న సిధ్యతి॥ ౧౯½॥ మహాభారతే ఆనుశాసనికే॥ ఆచారాల్లభతే హ్యాయురాచారాల్లభతే శ్రియమ్। ఆచారాల్లభతే కీర్తిం పురుషః ప్రేత్య చేహ చ॥ ౨౦॥ యే నాస్తికా నిష్క్రియాశ్చ గురుశాస్త్రాతిలంఘినః। అధర్మజ్ఞా దురాచారాస్తే భవంతి గతాయుష ఇతి॥ ౨౧॥ పారిజాతే ॥ సదాచారేణ దేవత్వమృషిత్వం చ తథైవ చ। ప్రాప్నువంతి కుయోనిత్వం మనుష్యాస్తద్విపర్యయాత్ ఇతి॥ ౨౩॥ ఇత్యాచారలక్షణమ్. *

తెనుగు — తా॥ ఆచారమువల్లనరునికి నాయురారోగ్యైశ్వర్యాభివృద్ధియు దేవత్వమును గల్గును నాచారమువల్ల నాయుఃక్షయమును కుత్సితజన్మముం గల్గును కాబట్టి బుద్ధిమంతుండైన పురుషుఁడు సదాచారవంతుండై యుండవలయుననుట. ౧

—* సదాచారలక్షణమ్. *—

విష్ణుపురాణే ॥ సదాచారవతాం పుంసాం జితౌ లోకావుభావపి। సాధవః క్షీణదోషాస్తు సచ్ఛబ్దస్సాధువాచకః॥ ౧ ॥ తేషామాచరణం యత్తు సదాచారస్స ఉచ్యత ఇతి ॥ ౧½ ॥ సంస్కారమంజర్యాం॥ యస్మిన్ దేశే య ఆచారః పారంపర్యక్రమాగతః। శ్రుతిస్మృత్యవిరోధేన సదాచారస్స ఉచ్యతే॥ ౨½॥ మనుః ॥ ధర్మవ్యతిక్రమో దృష్టో మహతాం సాహసం తథా। తదన్వీక్ష్య ప్రయుంజానస్సీదత్యవరో బలః॥ ౩½॥ తేజోమయాని పూర్వేషాం శరీరాణీంద్రియాణి చ। దోషైస్తైర్నోపలిప్యంతే పద్మపత్రమివాంభసా॥ ౪½॥ వా॥ కతకభరద్వాజావన్యోన్యస్య వ్యత్యస్య భార్యే జగృహుః- వసిష్ఠశ్చండాలీమక్షమాలీం ప్రజాపతిశ్చ స్వాం దుహితరమిత్యాది ధర్మవ్యతిక్రమో దృష్టః- జామదగ్న్యస్య రామేణ పితృవచనాదవిచారేణ మాతుశ్శిరశ్ఛిన్నమిత్యాది సాహసం దృష్టం - తదన్వీక్ష్య ప్రయుంజానః - తదితి నపుంసకమనపుంసకేనైకవచ్చాన్యతరస్యామిత్యేకశేషపక్షవద్భావశ్చ - తం వ్యతిక్రమం తచ్చ సాహసమన్వీక్ష్య దృష్ట్వా స్వయమపి తథా ప్రయుంజానః- అవరః ఇదానీంతనః - అబలః దుర్బలః - సంసీదతి ప్రత్యవైతి- తేషామపి కిం దోషః - నేత్యాహ తేజోమయానీతి॥ శ్రుతి॥ తద్యథైషీకాతూలమగ్నౌ ప్రోతం ప్రదూయేతైవం హాస్య సర్వే పాప్మానః ప్రదూయంత ఇతి శ్రుతేః॥ ౭॥ అత్రాపస్తంబః॥ సూ॥ దృష్టో ధర్మవ్యతిక్రమస్సాహసం చ పూర్వేషాం తేషాం తేజోవిశేషేణ ప్రత్యవాయో న విద్యతే

తదన్వీక్ష్య ప్రయుంజానస్సీదత్యవరఇతి॥ ౮ ॥ గౌతమః॥ సూ ॥ దృష్టోధర్మవ్యతిక్రమస్సాహసంచమహతాంనతుదృష్టార్థేఽవరదౌర్బల్యాదితి ॥ టీ ॥ నతుదృష్టార్థే ధర్మవ్యతిక్రమాదపీదానీంతనస్యనసాధీయసీప్రవృత్తిరిత్యర్థః॥౯॥ బోధాయనః॥ శ్లో॥ అనుష్ఠితంతుయద్దేవైర్మునిభిర్యదనుష్ఠితమ్ । నానుష్ఠేయంమనుష్యైస్తదుక్తంకర్మసమాచరేదితి॥ ౧౦ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ కర్మణామనసావాచాయత్నాద్ధర్మంసమాచరేత్ । అస్వర్గ్యంలోకవిద్విష్టంధర్మ్యమప్యాచరేన్నతు॥టీ॥ధర్మ్యంవిహితమపిలోకవిద్విష్టంయస్మాత్తస్మాదస్వర్గ్యమిత్యర్థః॥ఇతిసదాచారనిరూపణమ్॥

తె—తా॥ ఋషులచేతను దేవతలచేతను చెప్పబడిన ధర్మములు మనుష్యులాచరించవలసినవిగాని వారు చేసినకార్యములను వీరుచేయకూడదనుట. ... ...

—* అథస్మృత్యాదిప్రశంసా. *—

౧॥ మనుః ॥ శ్లో ॥ధర్మశాస్త్రమధీయానోబ్రాహ్మణస్సంశితవ్రతః।మనోవాగ్దేహజైర్నిత్యంకర్మదోషైర్నలిప్యతే ॥ ౨ ॥ అహూన్స్యాద్ధవ్యకవ్యానామహర్తశ్చపృథివీమిమామ్ । గ్రహణాద్ధర్మశాస్త్రాణాం బ్రహ్మలోకమవాప్నుయాత్ ॥ ౩ ॥ విదుషాబ్రాహ్మణేనేదమధ్యేతవ్యంప్రయత్నతః। శిష్యేభ్యశ్చప్రవక్తవ్యంసమ్యక్ జ్ఞానేనకేనచిత్ ౪॥ ఇదంస్వస్త్యయనంశ్రేష్ఠమిదంబుద్ధివివర్ధనమ్। ఇదంయశస్యంసతతమిదంనిశ్శ్రేయసంపరమ్॥౫॥ ధర్మశాస్త్రమధీయానోబ్రాహ్మణశ్శుక్రియోధవిత్ ।పునాతిహిపితౄన్సర్వాన్సప్తసప్తావరాంస్తథా ॥౬ ॥ అమార్గేణప్రవృత్తానాంవ్యాకులేంద్రియచేతసామ్। నివర్తకంధర్మశాస్త్రంవ్యాధీనామివభేషజమ్॥ ౭ ॥ శ్రుతిస్మృతీచక్షుషీ ద్వే ద్విజానాంన్యాయవర్త్మని । మార్గముజ్ఝంతితద్ధీనాఃప్రపతంతిపథచ్యుతాః॥ ౮ ॥ హారీతః॥ యథాహివేదాధ్యయనంధర్మశాస్త్రమిదంతథా। అధ్యేతవ్యంబ్రాహ్మణేననియతంస్వర్గమిచ్ఛతా॥౯॥ శంఖలిఖితౌ॥ శ్లో॥ రాగద్వేషాగ్నిదగ్ధానామజ్ఞానవిషపాయినామ్।చికిత్సాధర్మశాస్త్రాణివ్యాధీనామివభేషజమ్॥ ౧౦॥ స్మృతిరత్నావళ్యాం॥ శ్లో॥ స్మృతింవినానహిజ్ఞానంధర్మస్యభవతిక్వచిత్ । నజాతుజ్ఞాయతేరూపమాలోకేనవినాయథా॥౧౧॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ పురాణన్యాయమీమాంసాధర్మశాస్త్రాంగమిశ్రితాః । వేదాస్స్థానానివిద్యానాంధర్మస్యచచతుర్దశ॥ ౧౨ ॥ టీ॥ విద్యానాంస్థానానిచతుర్దశధర్మస్యస్థానానిహేతవః ఏతానిత్రైవర్ణికైరధ్యేతవ్యాని - తదంతర్గతత్వాద్ధర్మశాస్త్రమధ్యేతవ్యం॥ ౧౩॥శూద్రంప్రకృత్యయమః॥ శ్లో॥ తస్మాదస్యాధికారోస్తినవేదేమునిసత్తమస్మృతావపి॥౧౪॥మనురపి॥ నిషేకాదిశ్మశానాంతోమంత్రైర్యస్యోదితోవిధిః।తస్యశాస్త్రేధికారోస్మిన్జ్ఞేయోనాన్యస్యకస్యచిత్ ॥౧౫॥ టీ॥ మానవధర్మస్యశ్రైష్ఠ్యందర్శయతి॥ అంగిరాః॥ శ్లో॥యత్పూర్వంమనునాప్రోక్తంధర్మశాస్త్రమనుత్తమమ్ । నహితత్సమతిక్రమ్యవచనంహితమాత్మనః॥ ౧౬॥ వేదార్థోపనిబద్ధత్వాత్ప్రాధాన్యంతుమనోఃస్మృతమ్ । మన్వర్థవిపరీతాతుయాస్మృతిస్సాప్రశస్యతే॥ ౧౭॥ శ్రుతిరపి॥ యద్వైకించమనురవదత్తద్భేషజమితి ॥ ౧౮ ॥ వ్యాసహారీతౌ ॥ అవేక్ష్యేతచశాస్త్రాణిమన్వాదీనిద్విజోత్తమః।వైదికాన్నియమాన్వేదాన్వేదాంగానిచసర్వశః॥ ౧౯ ॥ ధర్మశాస్త్రంసదాపఠ్యంబ్రాహ్మణైశ్శ్రద్ధయాన్వితైః। వేదవత్పఠితవ్యంచశ్రోతవ్యంచదివానిశమ్॥ ౨౦॥ శ్రుతిహీనాయవిప్రాయస్మృతిహీనేతథైవచ దానంభోజనమన్యచ్చదత్తంకులవినాశనం।తస్మాత్సర్వప్రయత్నేనధర్మశాస్త్రంపఠేద్ద్విజః॥ ౨౧ ॥ శ్రుతిస్మృతీతువిప్రాణాంచక్షుషీద్వేవినిర్మితే।కాణస్త్వేకయాహీనోద్వాభ్యామంధఃప్రకీర్తితః॥ ౨౨ ॥ విష్ణుః॥ పురాణంమానవోధర్మస్సాంగోవేదశ్చికిత్సితమ్ ఆజ్ఞాసిద్ధానిచత్వారినహంతవ్యానిహేతుభిః॥౨౩॥ వసిష్ఠః॥అప్రామాణ్యంచవేదానామార్షాణాంచైవకుత్సితమ్।అవ్యవస్థాచసర్వత్రఏతన్నాశనమాత్మనః॥౨౪॥వ్యాసః॥ యేనస్యాత్తమనుష్ఠానమంత…నవైదికం। ప్రవర్తతేద్విజాతీనాంకర్మసిద్ధిమభీప్సతామ్॥౨౫॥ ప్రచేతాః॥అమీమాంసాబహిశ్శాస్త్రాయేచాన్యేవేదవర్జితాః। యత్తైర్బ్రూయుర్నతత్కుర్యాద్వేదాద్ధర్మోవిధీయతఇతి॥ ౨౬॥చతుర్వింశతిమతే॥ ఆర్హచార్వాకవాక్యానిబౌద్ధాదిపఠితానిచ। విప్రలంభకవాక్యానిసర్వాణిచవివర్జయేదితి॥ ఇతిస్మృతిప్రశంసా॥ ...

తె—తా॥బ్రాహ్మణాదివర్ణత్రయమువారును వేదవేదాంగములవంటివైన మన్వాదిధర్మశాస్త్రములనధ్యయనముచేసి ధర్మమాచరింపవలయుంగాని యార్హచార్వాకబౌద్ధాదివినింద్యవాక్యములయందు విశ్వసించియట్లునడువరాదనిభావము. ... ...

—* శ్రుత్యాదీనాంబలాబలనిరూపణం. *—

మనుః ॥ శ్రుతిద్వైధంతుయత్రస్యాత్తత్రధర్మావుభౌస్మృతౌ । ఉభావపిహితౌధర్మౌసమ్యగుక్తౌమనీషిభిః।

భిః॥ ౧ ॥ అత్రోదాహరణమాహ స ఏవ॥ ఉదితే ऽనుదితే చైవ సమయాధ్యుషితే తథా। సర్వథా వర్తతే యజ్ఞ ఇతీయం వైదికీ శ్రుతిః॥ ౨॥ టీ॥ సమయాధ్యుషితే ఉదితానుదితే ఇత్యర్థః- అయం చ యథాకల్పసూత్రం వ్యవస్థితవికల్పః ॥ ౩ ॥ తథా చ సుమంతుః॥ శ్లో॥ యత్ర శాస్త్రగతిర్భిన్నా సర్వకర్మసు భారత। ఉదితే ऽనుదితే చైవ హోమభేదో యథా భవేత్ ॥ ౪ ॥ తస్మిన్కులక్రమాయాతమాచారం చాచరేద్ద్విజః। స గరీయాన్మహాబాహో సర్వశాస్త్రోదితాదపీతి॥ ౫ ॥ మనుః ॥ యేనాస్య పితరో యాతా యేన యాతాః పితామహాః। తేన యాయాత్సతాం మార్గం తేన గచ్ఛన్ తరిష్యతీతి॥ ౬ ॥ టీ॥ స్మృత్యాదిద్వైధేऽపి వికల్ప ఏవ ద్రష్టవ్యః ॥ ౭ ॥ తథా చ గౌతమః॥ సూ॥ తుల్యబలవిరోధే వికల్ప ఇతి॥ ౮ ॥ టీ॥ తుల్యబలయోః శ్రుత్యోః స్మృత్యోశ్చ విరోధే వికల్ప ఇత్యర్థః॥ ౯॥ లోకాక్షిః- శ్రుతిస్మృతివిరోధే తు శ్రుతిరేవ గరీయసీ। అవిరోధే సదా కార్యం స్మార్తం వైదికవత్తదా॥ ౧౦॥ టీ॥ విరోధాధికరణన్యాయో ऽత్రానుగ్రాహకో ద్రష్టవ్యః॥ తథా హి॥ అధ్వరే మహావేద్యాం సదోనామకస్య మంటపస్య మధ్యే కాచిదుదుంబరశాఖా స్తంభత్వేన నిఖాతా భవతి తాముద్దిశ్య వస్త్రవేష్టనం స్మర్యతే- ఔదుంబరీం సర్వా వేష్టయితవ్యేతి తత్ర సంశయః- ఏషా స్మృతిః ప్రమాణం న వేతి తత్రాష్టకాః కర్తవ్యా ఇత్యాదిస్మృతేర్మూలవేదానుమాపకత్వేన యథా ప్రామాణ్యం తథైవ సర్వవేష్టనస్మృతి ప్రామాణ్యమితి పూర్వపక్షః -ఔదుంబరీం స్పృష్ట్వోద్గాయేదితి ప్రత్యక్షశ్రుతౌ స్పర్శో విధీయతే తేన చాసౌ సర్వవేష్టనే సతి ఉపపద్యతే - తథా చ సర్వవేష్టనస్మృతిమూలభూతవేదానుమానస్య ప్రత్యక్షశ్రుతివిరుద్ధస్య కాలాత్యయాపదిష్టత్వేన నిర్మూలా సర్వవేష్టనస్మృతిరప్రమాణమితి సిద్ధాంతః॥ ౧౧॥ సంగ్రహే॥ శ్లో॥ శ్రుతిస్మృతిపురాణేషు విరుద్ధేషు పరస్పరమ్ । పూర్వం పూర్వం బలీయస్స్యాదితి న్యాయవిదో విదుః ॥ ౧౨॥ చతుర్వింశతిమతే॥ స్మృతేర్వేదవిరోధే న పరిత్యాగో యథా భవేత్ । తథైవ లౌకికం వాక్యం స్మృతిబాధాత్పరిత్యజేత్ ॥ ౧౩ ॥ వ్యాసః॥ ధర్మం యో బాధతే ధర్మస్స న ధర్మః కదాచన । అవిరోధే తు యో ధర్మస్స ధర్మస్సద్భిరుచ్యతే॥ ౧౪ ॥ తస్మాద్విరోధే ధర్మస్య నిశ్చిత్య గురులాఘవమ్ । తయోర్భూయస్తనం విద్వాన్కుర్యాద్ధర్మవినిర్ణయమ్॥ ౧౫॥ వా॥ ఏవం శ్రుతిస్మృత్యాచారయోర్విరోధే శ్రుతిర్బలీయసీ॥ ౧౬॥ శ్రుతిస్మృతిధర్మో విహితో ధర్మః తదలాభే శిష్టాచారః ప్రమాణమితి వసిష్ఠస్మరణాత్ ॥ ౧౭ ॥ సదాచారద్వైవిధ్యే తు యస్మిన్దేశే యస్మిన్కాలే యస్మిన్పురుషే రాగద్వేషరహితస్య స్వస్య శిష్టత్వాతిశయబుద్ధిః - తాదృశస్యాచారో ముఖ్యత్వేన గ్రాహ్యః॥ ౧౮॥ ఏతదేవాభిప్రేత్య గురోశ్శిష్యానుశాసనే తైత్తిరీయాస్సమామనంతి ॥ శ్రు ॥ అథ యది తే కర్మవిచికిత్సా వా వృత్తవిచికిత్సా వా స్యాత్ -యే తత్ర బ్రాహ్మణాస్సంమర్శినః- యుక్తా ఆయుక్తాః- అలూక్షా ధర్మకామాస్స్యుః- యథా తే తత్ర వర్తేరన్- తథా తత్ర వర్తేథా ఇతి॥ టీ॥ సంమర్శినః యుక్తికుశలాః - యుక్తాః శాస్త్రతత్పరాః- ఆయుక్తాః తదర్థానుష్ఠాననిరతాః- అలూక్షాః క్రోధాదివర్జితాః- ధర్మకామాః జీవన్ముక్తవత్కర్మణ్యౌదాసీన్యమకుర్వాణాః- ఉక్తరీత్యా కస్యచిచ్ఛిష్టాచారవిశేషస్య ముఖ్యత్వే సత్యపరో గౌణో భవిష్యతి - నతు సర్వథైవానాచారః - ఏవం చ సతి ఏకామేవ తైత్తిరీయశాఖామధీత్య బోధాయనాపస్తంబమతభేదేన పరస్పరవిలక్షణమనుష్ఠానమాచరతాముభయవిధానాం పురుషాణాం స్వస్వపురుషపారంపర్యక్రమాగత ఏవాచారో ముఖ్యః- కదాచిత్తదసంభవే మతాంతరేణాప్యనుష్ఠానమేవ శ్రేయః- నతు సర్వథా తల్లోపో యుక్తః- ఇతి శ్రుతిస్మృత్యాదీనాం బలాబలనిరూపణం॥ ... ... *

తె—తా॥ శ్రుతిస్మృతిపురాణాదులకు ధర్మవిషయమై భేదము గలిగినప్పుడు అన్నిటికంటె శ్రుతివాక్యము ప్రమాణము దానికి వెనుక స్మృతివాక్యము దానికి పిమ్మట పురాణాదులు ప్రమాణంబులనియు సకలార్థములను గ్రహించి నిర్ణయించి నడుచుకొనుటకు శక్తిలేని వాడు తమ సూత్రకారులు చెప్పినట్లనుష్ఠింపవలయుననియు అదియు దొరకనప్పుడు యే మతస్థులు చెప్పిన ధర్మమైనను నడుపవలయుం గాని ఆచారలోప మెప్పుడు చేయకూడదనుట. ... *

—* అథస్మృత్యాదికర్తృనిరూపణం. *—

౧॥ పరాశరః ॥ కల్పే కల్పే క్షయోత్పత్త్యా బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాః । శ్రుతిస్మృతిసదాచారనిర్ణేతారశ్చ సర్వదా ॥ టీ ॥ క్షయసహితా ఉత్పత్తిః క్షయోత్పత్తిః తయోపలక్షితా భవంతి - కల్పే కల్పే మహాకల్పే అవాంతరకల్పే చ బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాః- మహాకల్పావసానే క్షీయంతే , మహాకల్పాదౌ ఉత్పద్యంతే - ఏవమవాంతరకల్పావసానే ప్రారంభే చ స్మృత్యాదీనాం నిర్ణేతారో మన్వాదయః క్షయోత్పత్త్యా ఉపలక్ష్యంతే - చకారేణానుక్తా ధర్మాస్సముచ్చీయంతే - సర్వదేత్యనేన సృష్టిసంహారప్రవాహస్యానాదిత్వమనంతత్వం చ దర్శితమ్॥ స ఏవ॥ ౨॥ శ్లో ॥ నకశ్చిద్వేదకర్తా చ వేదం స్మృత్వా చతుర్ముఖః । తథైవ ధర్మాన్స్మరతి మనుః కల్పాంతరేంతరే ॥ మహాకల్పే చతుర్ము

తదన్వీక్ష్యప్రయుంజానస్సీదత్యవర ఇతి. ॥ ౮ ॥ గౌతమః॥ సూ ॥ దృష్టో ధర్మవ్యతిక్రమస్సాహసంచ మహతాం నతు దృష్టార్థేఽవరదౌర్బల్యాదితి ॥ టీ ॥ నతు దృష్టార్థే ధర్మవ్యతిక్రమాదపీదానీంతనస్య నసాధీయసీ ప్రవృత్తిరిత్యర్థః॥ ౯॥ బోధాయనః॥ శ్లో॥ అనుష్ఠితంతు యద్దేవైర్మునిభిర్యదనుష్ఠితమ్ । నానుష్ఠేయం మనుష్యైస్తదుక్తం కర్మసమాచరేదితి॥ ౧౦ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ కర్మణా మనసా వాచా యత్నాద్ధర్మం సమాచరేత్ । అస్వర్గ్యం లోకవిద్విష్టం ధర్మ్యమప్యాచరేన్నతు॥ టీ॥ ధర్మ్యం విహితమపి లోకవిద్విష్టం యస్మాత్తస్మాదస్వర్గ్యమిత్యర్థః॥ ఇతి సదాచారనిరూపణమ్।

తె—తా॥ ఋషులచేతను దేవతలచేతను చెప్పబడిన ధర్మములు మనుష్యులాచరించవలసినవిగాని వారు చేసిన కార్యములను వీరుచేయకూడదనుట. ... ... *

—* అథస్మృత్యాదిప్రశంసా. *—

౧॥ మనుః ॥ శ్లో ॥ ధర్మశాస్త్రమధీయానో బ్రాహ్మణస్సంశితవ్రతః। మనోవాగ్దేహజైర్నిత్యం కర్మదోషైర్నలిప్యతే ॥ ౨ ॥ అర్హస్స్యాద్ధవ్యకవ్యానామర్హశ్చ పృథివీమిమామ్ । గ్రహణాద్ధర్మశాస్త్రాణాం బ్రహ్మలోకమవాప్నుయాత్ ॥ ౩ ॥ విదుషా బ్రాహ్మణేనేదమధ్యేతవ్యం ప్రయత్నతః। శిష్యేభ్యశ్చ ప్రవక్తవ్యం సమ్యక్ జ్ఞానేన కేనచిత్ ॥ ౪॥ ఇదం స్వస్త్యయనం శ్రేష్ఠమిదం బుద్ధివివర్ధనమ్। ఇదం యశస్యం సతతమిదం నిశ్శ్రేయసం పరమ్॥ ౫॥ ధర్మశాస్త్రమధీయానో బ్రాహ్మణః క్షత్రియోఽథవిట్ । పునాతి హి పితౄన్సర్వాన్ సప్తసప్తావరాంస్తథా ॥ ౬ ॥ అమార్గేణ ప్రవృత్తానాం వ్యాకులేంద్రియచేతసామ్। నివర్తకం ధర్మశాస్త్రం వ్యాధీనామివ భేషజమ్॥ ౭ ॥ శ్రుతిస్స్మృతీ చక్షుషీ ద్వే ద్విజానాం న్యాయవర్త్మని । మార్గముష్ణంతి తద్ధీనాః ప్రపతంతి పథచ్యుతాః॥ ౮ ॥ హారీతః॥ యథాహి వేదాధ్యయనం ధర్మశాస్త్రమిదం తథా। అధ్యేతవ్యం బ్రాహ్మణేన నియతం స్వర్గమిచ్ఛతా॥ ౯॥ శంఖలిఖితౌ॥ శ్లో॥ రాగద్వేషాగ్నిదగ్ధానామజ్ఞానవిషపాయినామ్। చికిత్సా ధర్మశాస్త్రాణి వ్యాధీనామివ భేషజమ్॥ ౧౦॥ స్మృతిరత్నావళ్యాం॥ శ్లో॥ స్మృతిం వినా న హి జ్ఞానం ధర్మస్య భవతి క్వచిత్ । న జాతు జ్ఞాయతే రూపమాలోకేన వినా యథా॥ ౧౧॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ పురాణన్యాయమీమాంసాధర్మశాస్త్రాంగమిశ్రితాః । వేదాస్స్థానాని విద్యానాం ధర్మస్య చ చతుర్దశ॥ ౧౨ ॥ టీ॥ విద్యానాం స్థానాని చతుర్దశ ధర్మస్య స్థానాని హేతవః ఏతాని త్రైవర్ణికైరధ్యేతవ్యాని - తదంతర్గతత్వాద్ధర్మశాస్త్రమధ్యేతవ్యం॥ ౧౩॥ శూద్రం ప్రకృత్య యమః॥ శ్లో॥ తస్మాదస్యాధికారోఽస్తి న వేదేషు నతు స్మృతావితి॥ ౧౪॥ మనురపి॥ నిషేకాదిశ్మశానాంతో మంత్రైర్యస్యోదితో విధిః। తస్య శాస్త్రేఽధికారోఽస్మిన్ జ్ఞేయో నాన్యస్య కస్యచిత్ ॥ ౧౫॥ టీ॥ మానవధర్మస్య శ్రైష్ఠ్యం దర్శయతి॥ అంగిరాః॥ శ్లో॥ యత్పూర్వం మనునా ప్రోక్తం ధర్మశాస్త్రమనుత్తమమ్ । నహి తత్సమతిక్రమ్య వచనం హితమాత్మనః॥ ౧౬॥ వేదాదుపనిబద్ధత్వాత్ప్రాధాన్యం తు మనోః స్మృతమ్ । మన్వర్థవిపరీతా తు యా స్మృతిస్సా న శస్యతే॥ ౧౭॥ శ్రుతిరపి॥ యద్వై కించ మనురవదత్తద్భేషజమితి ॥ ౧౮ ॥ వ్యాసహారీతౌ ॥ అవేక్షేత చ శాస్త్రాణి మన్వాదీని ద్విజోత్తమః। వైదికాన్నియమాన్వేదాన్వేదాంగాని చ సర్వశః॥ ౧౯ ॥ ధర్మశాస్త్రం సదా పఠ్యం బ్రాహ్మణైశ్శుద్ధమానసైః। వేదవత్పఠితవ్యం చ శ్రోతవ్యం చ దివానిశమ్॥ ౨౦॥ శ్రుతిహీనాయ విప్రాయ స్మృతిహీనే నతద్వచనాసంభోజనమన్యచ్చ దత్తం కులవినాశనం। తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన ధర్మశాస్త్రం పఠేద్ద్విజః॥ ౨౧ ॥ శ్రుతిస్మృతీతు విప్రాణాం చక్షుషీ ద్వే వినిర్మితే। కాణస్తత్రైకయా హీనో ద్వాభ్యామంధః ప్రకీర్తితః॥ ౨౨ ॥ విష్ణుః॥ పురాణం మానవో ధర్మస్సాంగో వేదశ్చికిత్సితమ్ ఆజ్ఞాసిద్ధాని చత్వారి న హంతవ్యాని హేతుభిః॥ ౨౩॥ వసిష్ఠః॥ అప్రామాణ్యం చ వేదానామార్షాణాం చైవ కుత్సితమ్। అవ్యవస్థా చ సర్వత్ర ఏతన్నాశనమాత్మనః॥ ౨౪॥ వ్యాసః॥ శ్రౌతస్మార్తమనుష్ఠానమంత[illegible]వైదికం। ప్రవర్తేత ద్విజాతీనాం కర్మసిద్ధిమభీప్సతామ్॥ ౨౫॥ ప్రచేతాః॥ అమీమాంసా బహిశ్శాస్త్రా యే చాన్యే వేదవర్జితాః। యత్తైర్బ్రూయుర్న తత్కుర్యాద్వేదాద్ధర్మో విధీయత ఇతి॥ ౨౬॥ చతుర్వింశతిమతే॥ ఆర్హచార్వాకవాక్యాని బౌద్ధాదిపఠితాని చ। విప్రలంభకవాక్యాని సర్వాణి చ వివర్జయేదితి॥ ఇతి స్మృతిప్రశంసా॥ ...

తె—తా॥ బ్రాహ్మణాదివర్ణత్రయము వారును వేదవేదాంగములవంటివైన మన్వాదిధర్మశాస్త్రములనధ్యయనము చేసి ధర్మమాచరింపవలయుంగాని యార్హచార్వాకబౌద్ధాదివినింద్యవాక్యములయందు విశ్వసించియట్లునడురాదనిభావము. ... ...

—* శ్రుత్యాదీనాంబలాబలనిరూపణం. *—

మనుః ॥ శ్రుతిద్వైధంతు యత్రస్యాత్తత్రధర్మావుభౌస్మృతౌ । ఉభావపి హి తౌ ధర్మౌ సమ్యగుక్తౌ మనీషిభిః।

ధిః॥ ౧ ॥ అథోదాహరణమాహ సఏవ॥ ఉదితేనుదితేచైవ సమయాధ్యుషితే తథా। సర్వథా వర్తతే యజ్ఞ ఇతీయం వైదికీ శ్రుతిః॥ ౨॥ టీ॥ సమయాధ్యుషితే ఉదితానుదితత ఇత్యర్థః- అయంచ యథాకల్పసూత్రం వ్యవస్థితవికల్పః ॥ ౩ ॥ తథాచ సుమంతుః॥ శ్లో॥ యత్ర శాస్త్రగతిర్భిన్నా సర్వకర్మసు భారత। ఉదితేనుదితే చైవ హోమభేదో యథా భవేత్ ॥ ౪ ॥ తస్మిన్ కులక్రమాయాతమాచారంచాచరేద్ద్విజః। సగరీయాన్మహాబాహో సర్వశాస్త్రోదితాదపీతి॥ ౫ ॥ మనుః ॥ యేనాస్య పితరో యాతా యేన యాతాః పితామహాః। తేన యాయాత్సతాం మార్గం తేన గచ్ఛన్ న రిష్యతీతి॥ ౬ ॥ టీ॥ స్మృత్యాదిద్వైధేపి వికల్ప ఏవ ద్రష్టవ్యః ॥ ౭ ॥ తథాచ గౌతమః॥ సూ॥ తుల్యబలవిరోధే వికల్ప ఇతి॥ ౮ ॥ టీ॥ తుల్యబలయోః శ్రుత్యోః స్మృత్యోశ్చ విరోధే వికల్ప ఇత్యర్థః॥ ౯॥ లోకాక్షిః- శ్రుతిస్మృతివిరోధేతు శ్రుతిరేవ గరీయసీ। అవిరోధే యదా కార్యం స్మార్తం వైదికవత్తదా॥ ౧౦॥ టీ॥ విరోధాధికరణన్యాయోత్రానుగ్రాహకో ద్రష్టవ్యః॥ తథాహి॥ అధ్వరే మహావేద్యాం సదోనామకస్య మంటపస్య మధ్యే కాచిదుదుంబరశాఖా స్తంభత్వేన నిఖాతా భవతి తాముద్దిశ్య వస్త్రవేష్టనం స్మర్యతే- ఔదుంబరీ సర్వా వేష్టయితవ్యేతి తత్ర సంశయః- ఏషా స్మృతిః ప్రమాణం న వేతి తత్ర అష్టకాః కర్తవ్యా ఇత్యాదిస్మృతేర్మూలవేదానుమాపకత్వేన యథా ప్రామాణ్యం తథైవ సర్వవేష్టనస్మృతి ప్రామాణ్యమితి పూర్వపక్షః - ఔదుంబరీం స్పృష్ట్వోద్గాయేదితి ప్రత్యక్షశ్రుతౌ స్పర్శో విధీయతే తేనచాసౌ సర్వవేష్టనే సతి నోపపద్యతే - తథాచ సర్వవేష్టనస్మృతిమూలభూతవేదానుమానస్య ప్రత్యక్షశ్రుతివిరుద్ధస్య కాలాత్యయాపదిష్టత్వేన నిర్మూలా సర్వవేష్టనస్మృతిరప్రమాణమితి సిద్ధాంతః॥ ౧౧॥ సంగ్రహే॥ శ్లో॥ శ్రుతిస్మృతిపురాణేషు విరుద్ధేషు పరస్పరమ్ । పూర్వం పూర్వం బలీయస్స్యాదితి న్యాయవిదో విదుః ॥ ౧౨॥ చతుర్వింశతిమతే॥ స్మృతేర్వేదవిరోధేన పరిత్యాగో యథా భవేత్ । తథైవ లౌకికం వాక్యం స్మృతిబాధాత్పరిత్యజేత్ ॥ ౧౩ ॥ వ్యాసః॥ ధర్మం యో బాధతే ధర్మస్స న ధర్మః కదాచన । అవిరోధేతు యో ధర్మస్స ధర్మస్సద్భిరుచ్యతే॥ ౧౪ ॥ తస్మాద్విరోధే ధర్మస్య నిశ్చిత్య గురులాఘవమ్ । తయోర్న్యాయస్తు సంవిద్వాన్ కుర్యాద్ధర్మవినిర్ణయమ్॥ ౧౫॥ వా॥ ఏవం శ్రుతిస్మృత్యాచారయోర్విరోధే శ్రుతిర్బలీయసీ॥ ౧౬॥ శ్రుతిస్మృతిభ్యామవిహితో ధర్మః తదలాభే శిష్టాచారః ప్రమాణమితి వసిష్ఠస్మరణాత్ ॥ ౧౭ ॥ సదాచారద్వైవిధ్యే తు యస్మిన్ దేశే యస్మిన్ కాలే యస్మిన్ పురుషే రాగద్వేషరహితస్య స్వస్య శిష్టత్వాతిశయబుద్ధిః - తాదృశస్యాచారో ముఖ్యత్వేన గ్రాహ్యః॥ ౧౮॥ ఏతదేవాభిప్రేత్య గురోశ్శిష్యానుశాసనే తైత్తిరీయాస్సమామనంతి ॥ శ్రు ॥ అథ యది తే కర్మవిచికిత్సా వా వృత్తవిచికిత్సా వా స్యాత్ - యే తత్ర బ్రాహ్మణాస్సంమర్శినః- యుక్తా ఆయుక్తాః- అలూక్షా ధర్మకామాస్స్యుః- యథా తే తత్ర వర్తేరన్ - తథా తత్ర వర్తేథా ఇతి॥ టీ॥ సంమర్శినః యుక్తికుశలాః - యుక్తాశ్శాస్త్రతత్పరాః- ఆయుక్తాః తదర్థానుష్ఠాననిరతాః- అలూక్షాః క్రోధాదివర్జితాః- ధర్మకామాః జీవన్ముక్తవత్కర్మణ్యౌదాసీన్యమకుర్వాణాః- ఉక్తరీత్యా కస్యచిచ్ఛిష్టాచారవిశేషస్య ముఖ్యత్వే సత్యవరో గౌణో భవిష్యతి - నతు సర్వథైవానాచారః - ఏవంచ సతి ఏకామేవ తైత్తిరీయశాఖామధీత్య బోధాయనాపస్తంబమతభేదేన పరస్పరవిలక్షణమనుష్ఠానమాచరతాముభయవిధానాం పురుషాణాం స్వస్వపురుషపారంపర్యక్రమాగత ఏవాచారో ముఖ్యః- కదాచిత్తదసంభవే మతాంతరేణాప్యనుష్ఠానమేవ శ్రేయః- నతు సర్వథా తల్లోపో యుక్తః- ఇతి శ్రుతిస్మృత్యాదీనాం బలాబలనిరూపణం॥ ... ... ❋

తె—తా॥ శ్రుతిస్మృతిపురాణాదులకు ధర్మవిషయమై భేదము గలిగినప్పుడు అన్నిటికంటె శ్రుతివాక్యము ప్రమాణము దానికి వెనుక స్మృతివాక్యము దానికి పిమ్మట పురాణాదులు ప్రమాణంబులనియు సకలార్థములను గ్రహించి నిర్ణయించినదుచుకొనుటకు శక్తిలేనివాడు తనసూత్రకారులు చెప్పినట్లనుష్ఠింపవలయుననియు అదియు దొరకనప్పుడు యే మతస్థులు చెప్పిన ధర్మమైనను నడుపవలయుంగాని ఆచారలోపమెప్పుడు చేయకూడదనుట. ... ❋

—❋ అథ స్మృత్యాదికర్తృనిరూపణం. ❋—

౧॥ పరాశరః ॥ కల్పేకల్పే క్షయోత్పత్త్యా బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాః । శ్రుతిస్మృతిసమాచారనిర్ణేతారశ్చ సర్వదా ॥ టీ ॥ క్షయసహితా ఉత్పత్తిః క్షయోత్పత్తిః తయోపలక్షితా భవంతి - కల్పేకల్పే మహాకల్పే అవాంతరకల్పే చ బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాః- మహాకల్పావసానే క్షీయంతే , మహాకల్పాదౌ ఉత్పద్యంతే - ఏవమవాంతరకల్పావసానే ప్రారంభే చ స్మృత్యాదీనాం నిర్ణేతారో మన్వాదయః క్షయోత్పత్త్యా ఉపలక్ష్యంతే - చకారేణానుక్తో ధర్మస్సముచ్చీయతే - సర్వదేత్యనేన సృష్టిసంహారప్రవాహస్యానాదిత్వమనంతత్వంచ దర్శితమ్॥ సఏవ॥ ౨॥ శ్లో ॥ నకశ్చిద్వేదకర్తాచ వేదం స్మృత్వా చతుర్ముఖః । తథైవ ధర్మాన్ స్మరతి మనుః కల్పాంతరేంతరే ॥ మహాకల్పే చతుర్ము

క్షః పరమేశ్వరేణదత్తంవేదం శ్రుత్వాతత్ర విప్రకీర్ణాన్ వర్ణాశ్రమాదిధర్మాన్ స్మృతిగ్రంథరూపేణోపనిబధ్నాతి తత్రైవస్వాయంభువోమనుః ప్రత్యవాంతరకల్పంవేదోక్తధర్మాన్ గ్రధ్నాతిమనుగ్రహణేనాత్రివిష్ణ్వాదయఉపలక్ష్యంతే. మన్వాదీనాహయాజ్ఞవల్క్యః॥ ౩॥ శ్లో ॥ మన్వత్రివిష్ణుహారీతయాజ్ఞవల్క్యోశనోంగిరాః। యమాపస్తంబసంవర్తాః కాత్యాయనబృహస్పతీ॥ పరాశరవ్యాసశంఖలిఖితాదక్షగౌతమౌ । శాతాతపోవసిష్ఠశ్చ ధర్మశాస్త్రప్రయోజకాః॥ ఉశనశ్చబ్రాంతస్య స్వం దైవకవద్భవః ॥ ౪ ॥ స్మృతిరత్నే ॥ శ్లో ॥ మనుర్బృహస్పతిర్దక్షో గౌతమోఽథయమోంగిరాః। యోగీశ్వరః ప్రచేతాశ్చ శాతాతపపరాశరౌ॥ సంవర్తోశనసౌశంఖలిఖితావత్రిరేవచ । విష్ణ్వాపస్తంబహారీతాధర్మశాస్త్రప్రవర్తకాః । ఏతేహ్యష్టాదశప్రోక్తామునయోనియతవ్రతాః ॥ ౫॥ అంగిరాః॥ శ్లో ॥ జాబాలిర్నాచికేతశ్చస్కందోలౌగాక్షికాశ్యపౌ । వ్యాసస్సనత్కుమారశ్చశంతనుర్జనకస్తథా । వ్యాఘ్రః కాత్యాయనశ్చైవజాతుకర్ణిః కపింజలః । బోధాయనశ్చకాణాదో విశ్వామిత్రస్తథైవచ । పైఠీనసిర్గోభిలశ్చేత్యుపస్మృతివిధాయకాః॥ ౬ ॥ శంఖః॥ మనుయమదక్షవిష్ణ్వంగిరోబృహస్పత్యుశనాపస్తంబగౌతమసంవర్తాత్రిహారీతకాత్యాయనశంఖలిఖితపరాశరవ్యాసశాతాతపప్రచేతోయాజ్ఞవల్క్యాదయఇతి॥ ౭॥ శ్లో॥ తథా ॥ వసిష్ఠోనారదశ్చైవసుమంతుశ్చపితామహః । బభ్రుః కార్ష్ణాజినిస్సత్యవ్రతోగార్గ్యశ్చదేవలః । జమదగ్నిర్భరద్వాజః పులస్త్యః పులహఃక్రతుః । ఆత్రేయశ్చగవేయశ్చమరీచిర్వత్సఏవచ॥ పారస్కరోఋష్యశృంగోబైజావాపస్తథైవచ । ఇత్యేతేస్మృతికర్తారఏకవింశతిరీరితాః ॥ ౮ ॥ సంగ్రహే॥ శ్లో॥ అష్టాశీతిసహస్రాణిమునయోగృహమేధినః। పునరావర్తినోబీజభూతాధర్మప్రవర్తకాః ॥ ఏతైర్యాని ప్రణీతానిధర్మశాస్త్రాణివైపురా । తాన్యేతానిప్రమాణానిహంతవ్యానిహేతుభిః ॥ యస్తానిహేతుభిర్హన్యాత్సోంధేతమసిమజ్జతి॥ ౯॥ అగ్నివైశ్యః॥ సూ॥ బోధాయనమాపస్తంబసత్యాషాఢంద్రాహ్యాయణమగస్త్యం శాకల్యమాశ్వలాయనంశాంభవీయంకాత్యాయనమితి నవానిపూర్వసూత్రాణి-వైఖానసంశౌనకీయంభారద్వాజమాగ్నివైశ్యం జైమినీయంమాధున్యంమాధ్యందినం కౌండిన్యం కౌషీతకమితినవాన్యపరసూత్రాణ్యష్టాదశసంఖ్యాకాని- అష్టాదశసంఖ్యాకాశ్చారీరాస్సంస్కారాఇతి ॥ ఇతిస్మృత్యాదికర్తృనిరూపణమ్॥

... ...

తె—తా॥ ప్రతికల్పమందును బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులెట్లుత్పత్తిక్షయంబులు నొందుచుందురో యట్లుశ్రుతిస్మృతిసదాచారకర్తలగు మన్వాదులునుత్పత్తిక్షయంబులనొందుచుందురనియు. పరమేశ్వరునివలన చతుర్ముఖుండు వేదంబులనువినియర్థంబులనుస్మరింపనాధర్మములనుస్మృతులుగా మన్వాదులుపఠించుచున్నారు గాని శ్రుతిస్మృత్యాదులకెవ్వరు కర్తలుకారు గాననవినిత్యంబులనియు ప్రతికల్పాదియందు ధర్మంబులనుద్ధరించుకొరకు నిర్ణయింపబడియుండునష్టాశీతిసహస్రసంఖ్యలుగలమునులలో నేర్పరుపబడినవారుమన్వాదినామములతోవచ్చి ధర్మశాస్త్రములు రచించుచున్నారు గానవారు చెప్పిన ప్రకారమునడుచుకొనువారు ఉత్తమఫలంబుల నొందుదురనియు వానినాక్షేపించుచువిశ్వసింపకయుక్తివాదములుచేయువారంధతమస్సనియెడునరకమందుమునింగి చెడిపోవుదురనియు జెప్పబడినదనుట.

—*అథధర్మదేశాః*—

౧॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో ॥ యస్మిన్ దేశేమృగఃకృష్ణస్తస్మిన్ధర్మాన్నిబోధత॥ టీ ॥ కృష్ణసారోమృగోయస్మిన్ దేశేస్వఛందంవిహరేత్ - తస్మిన్ దేశేధర్మాఅనుష్ఠేయాఇత్యర్థః॥ ౨॥ తథాసంవర్తః ॥ స్వభావాద్యత్రచరేత్కృష్ణసారస్సదామృగః। ధర్మదేశస్సవిజ్ఞేయోద్విజానాంకర్మసాధనమ్॥ ౩ ॥ స్మృతిచంద్రికాయాం ॥ కృష్ణసారైస్సవైధర్మ్యైశ్చతుర్వర్ణాశ్రమైస్తథా। సమృద్ధోధర్మదేశస్స్యాద్బ్రాహ్మణైరన్విపశ్చితః ॥ ౪ ॥ మనుః॥ సరస్వతీదృషద్వత్యోర్దేవనద్యోర్యదంతరమ్। తం దేవనిర్మితం దేశంబ్రహ్మావర్తంప్రచక్షతే । యస్మిన్ దేశేయఆచారః పారంపర్యక్రమాగతః।వర్ణానాంసాంతరాళానాంససదాచారఉచ్యతే॥ టీ ॥ సాంతరాళానాంవర్ణసంకరహితానాంససదాచారస్తస్యధర్మంప్రతిప్రామాణ్యమిత్యర్థః ॥ ౫ ॥సఏవ॥ శ్లో॥ కురుక్షేత్రంచమత్స్యాశ్చపాంచాలాశ్శూరసేనకాః।ఏషబ్రహ్మర్షిదేశోవైబ్రహ్మావర్తాదనంతరః ॥ టీ ॥ అనంతరఃకించిన్న్యూనః॥ ఏతద్దేశప్రసూతస్యసకాశాదగ్రజన్మనః।స్వంస్వంచరిత్రంశిక్షేరన్పృథివ్యాంసర్వమానవాః॥ టీ ॥ అగ్రజన్మనఃబ్రాహ్మణస్యశిక్షేరన్ అవగచ్ఛంతి ॥ హిమవద్వింధ్యయోర్మధ్యంయత్ప్రాగ్వినశనాదపి । ప్రత్యగేవప్రయాగాచ్చమధ్యదేశః ప్రకీర్తితః ॥ టీ ॥ వినశనంసరస్వత్యంతర్ధానదేశః ॥ ఆసముద్రాత్తువైపూర్వాదాసముద్రాత్తుపశ్చిమాత్ । తయో

రేవాంతరం గిర్యోరార్యావర్తం విదుర్బుధాః ॥ కృష్ణసారస్తు చరతి మృగో యత్ర స్వభావతః। స జ్ఞేయో యజ్ఞియో దేశో మ్లేచ్ఛదేశస్త్వతః పరః॥ టీ॥ తతః పరః ఏభ్యో బ్రహ్మావర్తాదిభ్యః అన్యే మ్లేచ్ఛాః యజ్ఞానధికృతాః॥ ౯ ॥ శ్లో॥ ఏతాన్ ద్విజాతయో దేశాన్ సంశ్రయేరన్ ప్రయత్నతః। శూద్రస్తు యస్మిన్ కస్మిన్వాపి నివసేద్వృత్తికర్శితః॥ ౧౦ ॥ హారీతః॥ కృష్ణసారో మృగో యత్ర స్వభావేన ప్రవర్తతే। తస్మిన్ దేశే వసన్ ధర్మాన్ సిధ్యతి ద్విజపుంగవః ॥ ౧౧॥ వ్యాసః॥ బ్రహ్మావర్తః పరో దేశ ఋషిదేశస్త్వనంతరః। మధ్యదేశస్తతో న్యూన ఆర్యావర్తస్త్వనంతరః॥ ౧౨॥ చాతుర్వర్ణ్యవ్యవస్థానం యస్మిన్ దేశే న విద్యతే। తం మ్లేచ్ఛదేశం జానీయాదార్యావర్తాదనంతరమ్॥ ౧౩ ॥ విష్ణుః ॥ న మ్లేచ్ఛవిషయే శ్రాద్ధం కుర్యాన్న గచ్ఛేత్ మ్లేచ్ఛవిషయమితి॥ ౧౪॥ ఆదిపురాణే॥ శ్లో॥ అధర్మదేశమధ్యే తు కృత్వా క్రతుశతాన్యపి। న గచ్ఛేద్ద్విజశ్రేష్ఠస్స్వర్గమార్గం మహానపి॥ ౧౫॥ స్మృతిచంద్రికాయాం॥ శ్లో ॥ ఆర్యావర్తమతిక్రమ్య వినా తీర్థక్రియాం ద్విజః। ఆజ్ఞాం చైవ తథా పిత్రోః ఐందవేన విశుధ్యతి ॥ ౧౬ ॥ ఆపస్తంబః ॥ సూ ॥ ప్రభూతైధోదకే గ్రామే యత్రాత్మాధీనం ప్రయమణం తత్ర వాసో ధార్మ్యో బ్రాహ్మణస్యేతి ॥ టీ॥ ప్రభూతా ఏధా ఉదకం చ యస్మిన్ తస్మిన్ గ్రామే బ్రాహ్మణస్య వాసో ధార్మ్యః। తత్రాపి న సర్వత్ర కింతర్హి యత్రాత్మాధీనం ప్రయమణం ప్రాయత్యం మూత్రపురీషప్రక్షాళనాదిని యత్రాత్మాధీనాని తత్ర। యత్ర తు కూపేష్వేవోదకం తత్ర బహుకూపేష్వపి న వస్తవ్యం ॥ ౧౬॥ యదాహ బోధాయనః ॥ శ్లో॥ ఉదపానోదకే గ్రామే ధార్మికో వృషలీపతిః। ఉషిత్వా ద్వాదశ సమాః శూద్రసాధర్మ్యమృచ్ఛతి॥ టీ ॥ యథా వృషలీపతిః శూద్రసాధర్మ్యమృచ్ఛతి తథా ధార్మికోప్యేవంవిధగ్రామే వసన్ శూద్రసాధర్మ్యం ప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ సంగ్రహే॥ కూపస్నానం తు యో విప్రః కుర్యాద్ద్వాదశవార్షికమ్। స తేనైవ శరీరేణ శూద్రత్వం యాత్యసంశయ ఇతి॥ ౧౮॥ మనుః॥ శ్లో॥ నాధార్మికే వసేద్గ్రామే న వ్యాధిబహులే భృశమ్। నైకః ప్రపద్యేతాధ్వానం న చిరం పర్వతే వసేత్॥ ౧౯ ॥ న శూద్రరాజ్యే నివసేన్నాధార్మికజనావృతే। న పాషండగణాక్రాంతే నోపసృష్టేఽంత్యజైర్నృభిరితి॥ టీ ॥ ఉపసృష్టే గృహీతోపద్రవే। ౨౦ ॥ వ్యాసః॥ శ్లో॥ పాపదేశాశ్చ యే కేచిత్పాపైరధ్యుషితా జనైః। గత్వా దేశాన పుణ్యాంస్తు కృత్స్నం పాపం సమశ్నుతే॥ ౨౧॥ చంద్రికాయాం॥ సౌరాష్ట్రం సింధుసౌవీరమవంత్యాం దక్షిణాపథమ్। గత్వైతాన్నామతో దేశాన్ కలింగాంశ్చ పతేద్ద్విజః॥ అంగవంగకలింగాంధ్రాన్ పార్వతీయాన్ ఖషాంస్తథా। సింధుసౌరాష్ట్రసౌవీరాన్పారదానాంస్త్రిమాళవాన్ । నివాసయేద్ద్విజో నిత్యమనాపది వివర్జయేత్। ఏతానప్యాపది గృహ్య సంశ్రయేద్వృత్తికర్శితః ॥ ఆనర్తవంగమగధాః సౌరాష్ట్రదక్షిణాపథాః । ఉపావృత్సింధుసౌవీరా ఏతే సంకీర్ణయోనయః ॥ సింధుసౌవీరసౌరాష్ట్రాన్ తథా ప్రత్యంతవాసినః । అంగవంగకలింగాంశ్చ గత్వా సంస్కారమర్హతి॥ టీ॥ ప్రత్యంతవాసినః చండాలదేశాః ॥ శ్లో ॥ ౨౨ ॥ బోధాయనః॥ వా ॥ ఆరట్టాన్ కారస్కరాన్ పుండ్రాన్ సౌవీరాన్ వంగాన్ కలింగాన్ ప్రాగ్న్యానాని చ గత్వా పునస్తోమేన యజేత సర్వపృష్ఠం వాపి- ఉదాహరంతి ॥ శ్లో ॥ పద్భ్యాం స కురుతే పాపం యః కళింగాన్ప్రపద్యతే। ఋషయో నిష్కృతిం తస్య ప్రాహుర్వైశ్వానరం హవిరితి ॥ ఇతి దేశనిరూపణమ్.

—※ అథ నిషిద్ధదేశాపవాదః. ※—

౧॥ వ్యాసః॥ తే దేశాస్తే జనపదాస్తే శైలాస్తే తథాశ్రమాః। పుణ్యా త్రిపథగా యేషాం మధ్యే యాతి సరిద్వరా ॥ ప్రభాసే పుష్కరే కాశ్యాం నైమిశే నరకంటకే। గంగాయాం సరయూతీరే నివసేద్ధార్మికో జనః ॥ అంతర్వేదిమధ్యదేశో బ్రహ్మావర్తం చ యాజ్ఞికమ్। మిశ్రకం సరయూతీరం పుష్కరం నైమిశం తథా । దేశానేతాన్నివాసాయ సంశ్రయేరన్ ద్విజాతయః ॥ ౨ ॥ ధర్మశాస్త్రసారే॥ శ్లో ॥ చాంద్రాయణాని కృచ్ఛ్రాణి మహాసాంతపనాని చ। ప్రాయశ్చిత్తాని దీయంతే యత్ర గంగా న విద్యతే ॥ కావేరీ తుంగభద్రా చ కృష్ణవేణీ చ గౌతమీ। భాగీరథీ చ విఖ్యాతాః పంచగంగాః ప్రకీర్తితాః॥ ౩॥ పితామహః॥ శూద్రరాజ్యేపి నివసేద్యత్ర మధ్యే తు జాహ్నవీ। సోపి పుణ్యతమో దేశోఽనార్యైరపి సమాశ్రితః ॥ ౪ ॥ గౌతమః॥ ప్రభూతైధోదకయవసకుశమాల్యోపనిష్క్రమణమార్యజనభూయిష్ఠమనలససమృద్ధం ధార్మికాధిష్ఠితం నికేతమావసితుం యతేతేతి॥ టీ॥ ఏధాః కాష్ఠాదీని పాకాద్యర్థం- ఉదకం స్నానపానయోగ్యం- యవసస్తృణాని గవాద్యర్థం- కుశాః దర్భాః ఇష్ట్యాద్యర్థం - మాల్యాని పుష్పాణి దేవతార్చనాద్యర్థం- ఉపనిష్క్రమణం బహిరవకాశస్సంచారాద్యర్థం ఏధాదీని ప్రభూతాని యత్ర ఆర్యాస్త్రైవర్ణికాస్తైర్జనైర్భూయిష్ఠం వ్యాప్తం- అలసాః కృత్యేష్వనుద్యమాః తద్విపరీతా అనలసాః తైస్సమృద్ధం- ధార్మికైరధిష్ఠితమేవంభూతం నికేతం స్థానమావసితుం యతేత ఏవంభూతే స్థానే యత్నేనాపి వసేదిత్యర్థః. ... ... ※

తె—తా ॥ ద్విజులువాసముచేయుటకు యోగ్యంబులైన ధర్మదేశములం జెప్పుచున్నారు - యథేచ్ఛముగ సంచరించుచుండుకృష్ణమృగములు యవలు దర్భలు బ్రాహ్మణాదిచాతుర్వర్ణ్యాశ్రమములు- తృణకాష్ఠజలసమృద్ధియుం గలయార్యావర్తాదిపుణ్యక్షేత్రంబులయందును కావేర్యాదిపంచగంగాక్షేత్రంబులైన శుద్ధదేశంబులయందునుద్విజులు వాసముచేయవలయుం గాని ప్రాయశ్చిత్తములంగలుగజేయు మ్లేచ్ఛాదిదేశములకెప్పుడుబోగూడదనియు - తీర్థయాత్రాదులకై వెళ్లినప్పుడుమరలిపుణ్యదేశంబులకువచ్చియుక్తప్రాయశ్చిత్తంబులాచరింపవలయుననియు మన్వాదులాజ్ఞాపించిరనుట. ... ...

—* అథయుగధర్మాః *—

మనుః॥ ౧॥ శ్లో॥ దైవే రాత్ర్యహనీవర్షం ప్రవిభాగస్తయోః పునః। అహస్తత్రోదగయనం రాత్రిస్స్యాద్దక్షిణాయనమ్॥ చత్వార్యాహుస్సహస్రాణి వర్షాణాంతుకృతంయుగమ్। తస్య తావచ్ఛతీసంధ్యా సంధ్యాంశశ్చ తథావిధః॥ టీ॥ వర్షాణాం దేవవర్షాణాం సంధ్యా యుగారంభకాలః సంధ్యాంశః యుగావసానకాలః॥ శ్లో॥ ఇతరేషు ససంధ్యేషు ససంధ్యాంశేషు చ త్రిషు। ఏకాపాయేన వర్తంతే సహస్రాణి శతానిచ॥ టీ॥ ఇతరేషు త్రేతాద్వాపరకలియుగేషు- ఏకాపాయేన ఏకలోపేన॥ పరాశరః॥ ౨॥ కృతం త్రేతా ద్వాపరశ్చ కలిశ్చేతి చతుర్యుగమ్। దివ్యైర్వర్షసహస్రైస్తు తద్ద్వాదశభిరుచ్యతే॥ ౩॥ మనుః॥ అరోగాస్సర్వసిద్ధార్థాశ్చతుర్వర్షశతాయుషః। కృతే త్రేతాదిషు హ్యేషామాయుర్హ్రసతి పాదశః॥ వ్యా॥ యత్పునరితిహాసపురాణేషు బహువర్షసహస్రజీవిత్వముక్తం- తత్తేషాం శ్రద్ధాసాధితమితి వేదితవ్యం- తథాచ మహాభారతే కృతయుగపురుషానధికృత్యోచ్యతే॥ ౪॥ యావద్యావదభూచ్ఛ్రద్ధా దేహం ధారయితుం నృణామ్। తావత్తావదజీవంస్తే నాసీద్యమకృతం భయమితి॥ స ఏవ॥ వేదోక్తమాయుర్మర్త్యానామాశిషశ్చైవ కర్మణామ్। ఫలంత్యనుయుగం లోకే ప్రభావశ్చ శరీరిణామ్॥ టీ॥ ఆయుశ్చతుర్వర్షశతాది- ఆశిషః ఫలాని- ప్రభావశ్శాపానుగ్రహాదిశక్తిః- అనుయుగం యథానురూపేణ- పూర్ణాని హీనాని హీనతరాణి హీనతమానీత్యర్థః॥ శ్లో॥ అన్యే కృతయుగే ధర్మాస్త్రేతాయాం ద్వాపరే పరే। అన్యే కలియుగే నౄణాం యుగహ్రాసానురూపతః॥ తపః పరం కృతయుగే త్రేతాయాం జ్ఞానముచ్యతే। ద్వాపరే యజ్ఞమేవాహుర్దానమేవ కలౌ యుగే॥ టీ॥ పరం ప్రధానం యుగస్వభావకృతేన పరధర్మానాదరః ఏవకారాభ్యాం సూచితః॥ ౫॥ పరాశరః॥ శ్లో॥ కృతే తు మానవా ధర్మాస్త్రేతాయాం గౌతమాస్స్మృతాః। ద్వాపరే శంఖలిఖితాః కలౌ పారాశరాస్స్మృతాః॥ అభిగమ్య కృతే దానం త్రేతాస్వాహూయ దీయతే। ద్వాపరే యాచమానాయ సేవయా దీయతే కలౌ॥ వ్యా॥ యుగస్వభావేనైవ దీయత ఇత్యర్థః- స ఏవాహ॥ అభిగమ్యోత్తమం దానమాహూయైవ తు మధ్యమమ్। అధమం యాచమానాయ సేవాదానం తు నిష్ఫలమ్॥ త్యజేద్దేశం కృతయుగే త్రేతాయాం గ్రామముత్సృజేత్। ద్వాపరే కులమేకంతు కర్తారంతు కలౌ యుగే॥ వ్యా॥ పతితో యస్మిన్ దేశే నివసేత్తం దేశం వర్జయేత్ - కులత్యాగో నామ పతితస్య కులే భోజనాద్యప్రవృత్తిః కర్తృత్యాగః సంభాషణాదివర్జనం చ॥ కృతే సంభాషణాదేవ త్రేతాయాం స్పర్శనేన చ। ద్వాపరే త్వన్నమాదాయ కలౌ పతతి కర్మణా॥ కృతే తాత్కాలికశ్శాపస్త్రేతాయాం దశభిర్దినైః। ద్వాపరే చైకమాసేన కలౌ సంవత్సరేణ తు॥ కృతే త్వస్థిగతాః ప్రాణాస్త్రేతాయాం మాంసమాశ్రితాః। ద్వాపరే రుధిరం చైవ కలౌ త్వన్నాదిషు స్థితాః॥ కలియుగసామర్థ్యం ప్రపంచయతి॥ స ఏవ॥ జితో ధర్మో హ్యధర్మేణ సత్యం చైవానృతేన చ। జితాశ్చోరైస్తు రాజానః స్త్రీభిశ్చ పురుషాః కలౌ॥ సీదంతి చాగ్నిహోత్రాణి గురుపూజా ప్రణశ్యతి। కుమార్యశ్చ ప్రసూయంతే తస్మిన్ కలియుగే సదా॥ వ్యా॥ అధర్మస్య జయో నామ పాదత్రయోపేతత్వం- ఏకేన పాదేన వర్తమానస్య ధర్మస్య పరాజయః॥ తథా చ పరాశరమాధవీయే॥ ౬॥ కృతే చతుష్పాత్సకలో వ్యాజోపాధివివర్జితః। వృషః ప్రతిష్ఠితో ధర్మో మనుష్యేష్వభవత్పురా॥ ధర్మః పాదవిహీనస్తు త్రిభిరంశైః ప్రతిష్ఠితః। త్రేతాయాం ద్వాపరేఽర్ధేన వ్యామిశ్రో ధర్మ ఇష్యతే। త్రిపాదహీనస్తిష్యే తు సత్తామాత్రేణ తిష్ఠతి॥ ౭॥ విష్ణుపురాణే మైత్రేయం ప్రతి పరాశరః॥ సన్దే బ్రహ్మ వపిష్యంతి సంప్రాప్తే తు కలౌ యుగే। నానుతిష్ఠంతి మైత్రేయ శిశ్నోదరపరాయణాః॥ యదా యదా సతాం హానిర్వేదమార్గానుసారిణామ్। తదా తదా కలేర్వృద్ధిరనుమేయా విచక్షణైః॥ పరాన్నేన ముఖం దగ్ధం హస్తౌ దగ్ధౌ ప్రతిగ్రహాత్। మనో దగ్ధం పరస్త్రీభిర్బ్రహ్మశాపః కుతః కలౌ॥ వర్ణాశ్రమాచారవతీ ప్రవృత్తిర్న కలౌ నృణామ్। న సామయజుర్ఋగ్ధర్మవినిష్పాదనహేతుకీ॥ వివాహా న కలౌ ధర్మ్యా న శిష్యగురుసంస్థితిః। న దాంపత్యక్రమో నైవ వహ్నిదేవార్చనక్రమః॥ స్వస్వమేవ కలౌ శాస్త్రం యస్య యద్రోచతే ద్విజ। దేవతాశ్చ కలౌ సర్వాస్సర్వస్సర్వస్య చాశ్రమః॥ ధర్మో యథా

రుచితైరనుష్ఠానైరనుష్ఠితైః। విత్తేనభవితా పుంసాం స్వల్పేనాఢ్యతమః కలౌ॥ పరిత్యజంతి భర్తారం విత్తహీనం తథా స్త్రియః। భర్తా భవిష్యతి కలౌ విత్తవానేవ యోషితామ్ ॥ అర్థాశ్చాత్యల్పభోగార్థా భవిష్యంతి కలౌ యుగే। స్త్రియః కలౌ భవిష్యంతి స్వైరిణ్యో లలితస్పృహాః ॥ అస్నానభోజినో నాగ్నిదేవతాతిథిపూజనమ్। కరిష్యంతి కలౌ ప్రాప్తే నచ పిండోదకక్రియాః । దుర్భిక్షభయపీడాభిరతీవోపద్రుతా జనాః । గోధూమాన్నయవాన్నాఢ్యం దేశం యాస్యంతి దుఃఖితాః॥ వేదమార్గే ప్రలీనేతు పాషండాఢ్యే తతో జనే। అధర్మవృత్త్యా లోకానామల్పమాయుర్భవిష్యతి। శ్వశ్రూశ్వశురభూయిష్ఠా గురవశ్చ నృణాం కలౌ ॥ శ్యాలా ద్యాహార్యభార్యాశ్చ సుహృదో మునిసత్తమ । కస్యమాతా కస్య పితా సదా స్వాత్మకః పుమాన్ ॥ ఇతి చోదాహరిష్యంతి శ్వశురాదిగతా నరాః। నిస్స్వాధ్యాయవషట్కారే స్వధాస్వాహావివర్జితే। తదా ప్రవిరళో ధర్మః క్వచిల్లోకే నివత్స్యతి ॥ తత్రాల్పేనైవ యత్నేన పుణ్యస్కంధమనుత్తమమ్। కరోతి తం కృతయుగే క్రియతే తపసా హియదితి ॥ కూర్మపురాణే ॥ రాజానశ్శూద్రభూయిష్ఠా బ్రాహ్మణాన్ ఘాతయంతి చ। భ్రూణహత్యా వీరహత్యా ప్రజాయేతే ప్రజాసు వై ॥ వినిందంతి మహాదేవం బ్రహ్మాణం పురుషోత్తమమ్। ఆమ్నాయం ధర్మశాస్త్రాణి పురాణాని కలౌ యుగే॥ శుక్లదంతాజితాక్షాశ్చ ముండాః కాషాయవాససః । శూద్రా ధర్మం చరిష్యంతి యుగాంతే సముపస్థితే॥ తాడయంతి ద్విజేంద్రాంశ్చ శూద్రా రాజోపసేవినః । సేవావసరమాలోక్య ద్వారి తిష్ఠంతి చ ద్విజాః॥ వాహనస్థాన్ సమావృత్య శూద్రాన్ శూద్రోపసేవినః। సేవంతే బ్రాహ్మణాస్తత్ర స్తువంతి స్తుతిభిః కలౌ॥ అధ్యాపయంతి వై వేదాన్ శూద్రాణాం శూద్రసేవినః పఠంతి వైదికాన్ శబ్దాన్ నాస్తికా ఘోరమాస్థితాః ॥ తపోయజ్ఞఫలానాం చ విక్రేతారో ద్విజోత్తమాః। యతయశ్చ భవిష్యంతి శతశోథ సహస్రశః॥ నాశయంతి హ్యధీతాని నాధిగచ్ఛంతి చానఘ। గాయంతి లౌకికైర్గానైర్దైవతాని నరాధిప॥ వామాః పాశుపతాచారాస్తథా వై పాంచరాత్రకాః। భవిష్యంతి కలౌ తస్మిన్ బ్రాహ్మణాః క్షత్రియాస్తథా ॥ కుర్వంతి చావతారాణి బ్రాహ్మణానాం కులేషు వై ।దధీచిశాపనిర్దగ్ధాః పురా దక్షాధ్వరే ద్విజాః ॥ నిందంతి చ మహాదేవం తమసావిష్టచేతసః। యే చాన్యే శాపనిర్దగ్ధా గౌతమస్య మహాత్మనః ॥ సర్వే తేవతరిష్యంతి బ్రాహ్మణాద్యాసు యోనిషు। వినిందంతి హృషీకేశం బ్రాహ్మణా బ్రహ్మవాదినః ఇతి॥ ... ...*

తెనుగు — తా॥ యుగధర్మములు జెప్పంబడుచున్నయవి. దైవమానమునందుగల యహోరాత్రంబులు మనుష్యమానముచే నొకసంవత్సరమగుచున్నది - కృతయుగ ప్రమాణము దేవమానముచేత నాలుగువేల సంవత్సరములును దానియుగారంభకాలముయుగావసానకాలమును నాలుగేసివందలసంవత్సరములగుచున్నవి తదితరంబులగు త్రేతాదులయందు నెక్కొక్కయుగమునకు నొక్కొకసహస్రంబు నెక్కొకశతంబుచొప్పున క్రమముగ యుగసంధ్యా సంధ్యాంశంబులకు వత్సరంబులు కురచలగుచున్నవి- కృతయుగంబున మానవులను నాలుగువందల సంవత్సరంబులాయుస్సుగలిగియరోగులై యుస్వార్థంబులంబొందుచుందురు- త్రేతాదియుగంబులందు క్రమముగ నెక్కొకవంతుచొప్పున తగ్గుచుండునుగనుక గలియందు నూరువత్సరములాయుస్సుగలవారై యుందురు- మఱియు - శ్రద్ధాతిశయము చేమహాత్ములుగొందరు వేలతరబడి సంవత్సరంబులు బ్రతికియుండుటగలదు- శరీరధారులకు యుగానుసారముగా నాయురాశీఃఫలశాపానుగ్రహాదిశక్తులు-పూర్ణహీనహీనతమ హీనతరములుగానుండును-ఇట్లు యుగములననుసరించి వేరువేరుగా ధర్మములుం జెప్పబడినవి (అనగా) కృతయుగమునందు కృచ్ఛ్రాదితపంబును త్రేతయందు జ్ఞానము ద్వాపరమునందు యజ్ఞము కలియుగమునందు దానమును ముఖ్యములని చెప్పబడినవి ఇవియునుంగాక కృతయుగమందు తాము దానము పుచ్చుకొనువారివద్దికి వెళ్లియు త్రేతయందు వారినిపిలువబంచియు ద్వాపరమందు యాచింపబడియు కలియందు సేవచేయించికొనియును దానమిచ్చుచుందురు- ఈనాలుగువిధదానంబులు వరుసగా నుత్తమమధ్యమాధమనిష్ఫలంబులను నామంబులంబొందునుగాన నాలుగు దానములలో సేవాదానంబతినింద్యము - కృతయుగమందు పాపముచే పతితుడైనవాడుండు దేశమును త్రేతయందువాడుండు గ్రామమును ద్వాపరమునందు వానికులమును కలియందు పాపమాచరించినవానింబరిత్యజింపవలయు- కృతయుగమందుదోషితో మాటలాడినను త్రేతయందువానిందాకినను - ద్వాపరమునందువానియన్నముభుజించినను కలియందు పాపకర్మము జేసినను పతితుడగుచున్నాడు- కృతయుగమందు తత్క్షణమున దునుత్రేతయందుపదిదినములకును. ద్వాపరమందొకమాసమునకును కలియందు నొకసంవత్సరమునకు శాపానుగ్రహఫలంబులు ఫలించును- మానవులకు ప్రాణములు కృతయుగమందస్థులయందును - త్రేతయందు మాంసమందును ద్వాపరమందురుధిరమందునుకలియందు వారువారుభుజించుయన్నమునందును నిలిచియుండును- మఱికలియందు యాదర్మ

ముచే ధర్మము నన్నృతముచే సత్యము స్త్రీలచే పురుషులు జయింపంబడియుందురు యింకనీకలియందు నగ్నిహోత్ర
ములులోపించును గురుపూజలడంగును. బాలికలు బిడ్డలగందురు పాపమతిశయించుటవలన నిట్టివిచిత్రంబులు గల్గి;
ధర్మము నొకపాదముతో నిలిచి యొదిగియుండుననిమనువ్యాసపరాశరాదులానతిచ్చిరనియు. మఱియు నీకలియుగమందు
జనులందరు శిశ్నోదరపరాయణులై బ్రహ్మవాదములు చేయుచు ధర్మానుష్ఠానములం బరిత్యజింతురు - ఎప్పుడెప్పుడు
వేదమార్గానుసారులగు సత్పురుషులకు హానిగలుగు చున్నదో యప్పుడప్పుడె కలివృద్ధియైనదని పండితు లూహింపవల
యు. పరాన్నముచేత నోరును ప్రతిగ్రహమువల్ల చేతులు పరస్త్రీలచే మనస్సును దగ్ధంబగుచుండ నీకలియందు శాపాను
గ్రహసామర్థ్యమెట్లు గల్గును. ఈయుగమందు వేదోక్తంబులగు వర్ణాశ్రమాచారంబులు - ధర్మ్యంబులగు వివాహం
బులు గురుశిష్యన్యాయంబులు. దాంపత్యక్రమములు వహ్నిదేవతారాధనంబులు నడువవు. ఎవ్వనికేది రుచించునో వాని
కది శాస్త్రంబగును. పిశాచములు కూడ దేవతలవును అందఱును యాశ్రమంబుల నాశ్రయింతురు. సంపాదింపనేరనట్టి
ర్తలను స్త్రీలు వదలి ధనవంతుల నాశ్రయింతురు - జనులు సంపాదించిన ద్రవ్యమంతయుం దమతమ భోగమునకే వి
యోగింతురు - విధ్యుక్తస్నానములాచరింపక యగ్నిదేవతాతిథిపితృపూజలం బరిత్యజించి క్షుధాతుర్లై దుర్భిక్ష
భయపీడితులై దుఃఖితులగుచు గోధూమయవాన్నాఢ్య దేశంబులం బట్టిపోవుదురు. జనులు వేదమార్గములు లీనమగుట
వలన పాషండమార్గములం బ్రవర్తింతురు గాన నల్పాయువులుగా నుందురు. మఱియు జనులు కామచారులై య
పనికేవడు తండ్రి తల్లి యెవ్వతె దైవమేడనున్నది గురువెవ్వడని నిర్భయముగ వాదింపుచు కర్మరహితులై ధర్మబుద్ధి లే
క సంచరింతురు. ఇదియునుంగాక పరమేశ్వరుని విష్ణువును బ్రహ్మను వేదశాస్త్రేతిహాస పురాణములను నవమాని
దించుచుందురు. మఱియు బ్రహ్మద్వేషము గల్గి శూద్రులు బ్రాహ్మణులను బాధించుచుందురు కాషాయవస్త్రంబుల
గట్టుకొని ముండులైన శూద్రులు ధర్మంబులాచరించుచుందురు కొందరు బ్రాహ్మణులు శూద్రులకు సేవకులై పాప
నారూఢులైయున్నవారి వెంటం బరువులిడుచు వారివాకిళ్లు కాచుచు వారిని స్తోత్రములు చేయుచుందురు. పూర్వము వ
శిష్ఠగౌతమాదులచే శాపగ్రస్తులైన వారికలియందవతరించి శైవపాంచరాత్రాగమాదిధర్మంబులాచరించుచు నై
వ వేదబ్రాహ్మణనిందకులైయుందురు. అని పరాశరమహర్షి మైత్రేయులవారికి జెప్పినట్లు చెప్పంబడియున్నదనుట.

—* యుగసామర్థ్యవర్ణనస్య ప్రయోజనమ్. *—

అ॥ యుగసామర్థ్యవర్ణనస్య ప్రయోజనమాహ॥ పరాశరః ॥ ౧ ॥ శ్లో॥ యుగే యుగే చ యే ధర్మా స్తత్ర తత్ర
చ యే ద్విజాః। తేషాం నిందా న కర్తవ్యా యుగరూపా హి తే ద్విజా ఇతి॥ టీక॥ యుగరూపాః యుగానురూపాః కాల
రతంత్రా ఇతి యావత్ ॥ ౨ ॥ అత్ర శంకతే వీరః ॥ నన్వేవం కలౌ పాపినామనింద్యత్వాత్ కృత్స్న ధర్మాధర్మవ్య
వస్థాపకశాస్త్రం విప్లవేత. అతః కథమనిందేత్యత్రోచ్యతే - నానామునిభిస్తత్తద్యుగసామర్థ్యస్య ప్రాయశ్చిత్తస్య ప్ర
పంచితత్వాత్తదుభయం పర్యాలోచ్య నిందానిందయోర్వ్యవస్థా కల్పనీయా. యః పురుషో యుగసామర్థ్యమనుసృత్య
విహితానుష్ఠానం ప్రతిషిద్ధవర్జనం ప్రమాదకృతపాపస్య ప్రాయశ్చిత్తం కర్తుం శక్నోతి న కుర్యాత్తద్విషయాణి - ధర్మా
ణహత్యాపి తుస్తస్యాస్నాకన్యావృషలీస్మృతేత్యాదీని నిందావచనాని. అశక్తవిషయం తేషాం నిందా న కర్తవ్యేతి వచ
నం. తస్మాన్నకోపి ధర్మాధర్మశాస్త్రస్య విప్లవ ఇతి॥ ౩॥ యథాహ పరాశరః॥ శ్లో॥ యుగే యుగే తు సామర్థ్యం శేషం ము
నివిభాషితమ్ పరాశరేణ చాప్యుక్తం ప్రాయశ్చిత్తం విధీయత ఇతి॥ టీ॥ శేషం విశిష్టం-తత్తద్యుగసామర్థ్యం మన్వాదిము
నిభిర్విశేషేణ భాషితం. పరాశరేణాప్యుక్తం ప్రాయశ్చిత్తం చ త్రైర్విధీయతె. అతశ్శక్తాశక్తవిషయే నిందానిందే ఇత్య
ర్థః॥ ౪॥ శ్లో॥ యత్కృతే దశభిర్వర్షైస్త్రేతాయాం హాయనేన తత్। ద్వాపరే తచ్చ మాసేన హ్యహోరాత్రేణ
తత్కలౌ॥ ధ్యాయన్ కృతే యజన్యజ్ఞైస్త్రేతాయాం ద్వాపరేర్చయన్। యదాప్నోతి తదాప్నోతి కలౌ సంకీర్త్య కేశవమ్
అనేకదోషదుష్టస్య కలేరేష మహాన్ గుణః। విశేషాద్బ్రాహ్మణో రుద్రమీశానం శరణం వ్రజేత్ ॥ ౫॥ శివసర్వస్వే॥ యా
న్నకీర్తయే ద్రాత్రిం కలికల్మషసంభవమ్। ... వక్తిష్ఠే దేహేస్మిన్ భయం చాత్ర న పతేత ఇతి॥ ౬ ॥ చ్యవనస్మృతౌ
శ్రుతిస్మృతిపురాణేషు రామనామ సమీరితమ్। తన్నామకీర్తనం భూయస్తాపత్రయవినాశనమి॥ ౭॥ బృహస్పతిః॥ క
లేయదబ్దాద్ధర్మస్స్యాత్త్రేతాయాంతు ఋతుత్రయాత్। ద్వాపరే తు త్రిపక్షేణ కలావహ్నా చ తద్భవేత్॥ నవవృత్తం
శుద్ధోద్ధోనశుద్ధిర్మనసః కలౌ। యతో తస్సత్యమేవైకం నరాణాముపకారకమితి ॥ ఇతి యుగసామర్థ్యవర్ణనప్రయో
జనమ్.

... ...

తెనుగు — తా॥ యుగసామర్థ్యవర్ణనమునకుం బ్రయోజనమును చెప్పుచున్నారు- ఏయే యుగమునకు నేయే ధర్మములు చెప్పబడినవో- ఆయాయుగానుసారంబుగ ధర్మముల నాచరించుచుండు ద్విజులెవ్వరెవ్వరో అట్టియుగధర్మములను గాని ఆయాయుగధర్మానురూపముగఁ బ్రవర్తించుచుండు నాయా ద్విజులను గాని నిందింపఁగూడదని యు- అట్లు గురులాఘవములు సమమైన పక్షమున నెవ్వరెట్లుండినను ఉండవచ్చుఁగదా యందులకై ధర్మాధర్మ నిర్ణాయకంబైన ధర్మశాస్త్రమెందులకనియాక్షేపింపఁగూడదు యుగసామర్థ్యమును బట్టి సరిగా నాచరించుటకు శక్తిగలవారు మన్వాది ధర్మశాస్త్రములయందు జెప్పబడు గౌరవప్రాయశ్చిత్తములను శక్తిలేనివారు పరాశరాది ధర్మశాస్త్రములందుఁ జెప్పంబడు లఘుప్రాయశ్చిత్తములను నాచరించినం జాలునని వ్యవస్థ చేయుటకై విచారించి నిర్ణయించిన విషయము గాన దాని నెవ్వరాక్షేపింపఁగూడదనియు మఱియు దపంబులు సేయునెడ కృతత్రేతాద్వాపరంబులలో క్రమముగ దశవర్షైకవర్షైకమాససాధ్యంబులగు తపఃఫలంబు లీకలియుగమందు నొక్క యహోరాత్రంబుచే సాధింపదగినవగుచున్నవి- కృతయుగమందు జిరకాలధ్యానము త్రేతయందు యజ్ఞములు ద్వాపరంబున విశేషంబుగ దేవపూజలు జేసిన నే ఫలంబులు గల్గునో యా ఫలంబు లీకలియుగంబునందు కేశవనామసంకీర్తనమువల్ల లభించుచున్నవి గనుక సనేకదోషయుక్తంబైనను నీకలియుగ ముత్తమంబనియు నానానామసంకీర్తనంబు సేయునెడ శ్రుతిస్మృతిపురాణేతిహాసంబులయందనేకరీతిగా బ్రశంసింపంబడియున్న శ్రీరామనామసంకీర్తనంబతిముఖ్యంబనియు నింతయగాక సదాచారము ద్రవ్యశుద్ధి మనశ్శుద్ధి గలుగనీ యీకలియుగమందన్యంబులగు తపములు జేయనుద్యుక్తులగుటకంటె నెక్క సత్యవ్రతపరిపాలన మొక్కటి నంగీకరించి రేని యందువల్ల సర్వపురుషార్థంబులు సమకూరుననియుం బెద్దలైన పరాశరచ్యవనబృహస్పతులు మొదలగువారనుగ్రహించిరనియుం జెప్పబడినదని భావము. ... ...

—* అథ కలియుగనిషిద్ధధర్మాః *—

పరాశరమాధవీయే॥౧॥శ్లో॥ ఊఢాయాః పునరుద్వాహం జ్యేష్ఠాంశం గోవధం తథా। కలౌ పంచ న కుర్వీత భ్రాతృజాయాం కమండలుమితి॥ స్మృత్యర్థసారే॥ దేవరేణ సుతోత్పత్తిర్వానప్రస్థపరిగ్రహః। దత్తాక్షతాయాః కన్యాయాః పునర్దానం పరస్య చ ॥ సముద్రయాత్రాస్వీకారః కమండలువిధారణమ్ । మహాప్రస్థానగమనం గోపశుశ్చ సురాగ్రహః॥ అగ్నిహోత్రహవణ్యాశ్చ లీఢాలేహ్యపరిగ్రహః । అసవర్ణాసు కన్యాసు వివాహశ్చ ద్విజాతిషు॥ వృత్తస్వాధ్యాయసాపేక్షమఘసంకోచనం తథా। అస్థిసంచయనాదూర్ధ్వమంగస్పర్శనమేవ చ ॥ ప్రాయశ్చిత్తవిధానం చ విప్రాణాం మరణాంతికమ్। సంసర్గదోషః పాపేషు మధుపర్కే పశోర్వధః। దత్తౌరసేతరేషాం తు పుత్రత్వేన పరిగ్రహః॥ శామిత్రం చైవ విప్రాణాం సోమవిక్రయణం తథా। దీర్ఘకాలబ్రహ్మచర్యం నరమేధాశ్వమేధకౌ। కలౌ యుగే త్విమాన్ ధర్మాన్ వర్జ్యానాహుర్మనీషిణ ఇతి॥ ధర్మశాస్త్రసుధానిధౌ॥ గోత్రాన్మాతృసపిండాత్తు వివాహో గోవధస్తథా । విధవాయాం ప్రజోత్పత్తౌ దేవరస్య నియోజనమ్॥ ఆతతాయిద్విజాగ్ర్యాణాం ధర్మయుద్ధేన హింసనమ్। ద్విజస్యాబ్ధౌ తు నౌయాతుః శోధితస్యాపి సంగ్రహః ॥ సత్రదీక్షా చ సర్వేషాం కమండలువిధారణమ్। మహాప్రస్థానగమనం గోసంజ్ఞప్తిశ్చ గోసవే॥ సౌత్రామణ్యామపి సురాగ్రహణస్య చ సంగ్రహః। సంసర్గదోషస్తేనాద్యైర్మహాపాతకనిష్కృతిః ॥ వరాతిథిపితృభ్యశ్చ పశూపాకరణక్రియా। సవర్ణానాం తథా దుష్టైః సంసర్గశ్శోధితైరపి॥ అయోనౌ సంగ్రహో వృత్తే పరిత్యాగో గురుస్త్రియాః। శూద్రేషు దాసగోపాలకులమిత్రార్ధసీరిణామ్ ॥ భోజ్యాన్నతా గృహస్థస్య తీర్థసేవా చ దూరతః। శిష్యస్య గురుదారేషు గురువద్వృత్తిరీరితా॥ ఆపద్వృత్తిర్ద్విజాగ్ర్యాణామశ్వస్తనికతా తథా। బ్రాహ్మణానాం ప్రవాసిత్వం ముఖాగ్నిధమనక్రియా ॥ బలాత్కారాదిదుష్టస్త్రీసంగ్రహో విధిచోదితః । యతేస్తు సర్వవర్ణేషు భిక్షాచర్యావిధానతః। నవోదకే దశాహం చ దక్షిణా గురుచోదితా ॥ బ్రాహ్మణాదిషు శూద్రస్య పచనాదిక్రియాపి చ । భృగ్వగ్నిపతనైశ్చైవ వృద్ధాదిమరణం తథా॥ గోతృప్తిశిష్టే పయసి శిష్టైరాచమనక్రియా । పితాపుత్రవిరోధేషు సాక్షిణాం దండకల్పనమ్ ॥ యతేస్సాయంగృహస్థత్వం సూరిభిస్తత్త్వదర్శిభిః। ఏతాని లోకగుప్త్యర్థం కలేరాదౌ మహాత్మభిః ॥ నివర్తితాని కర్మాణి వ్యవస్థాపూర్వకం బుధైః। సమయశ్చాపి సాధూనాం ప్రమాణం వేదవద్భవేదితి ॥ అ ॥ కలౌ దేవరేణ పుత్రోత్పాదనం నిషిద్ధమాహాపస్తంబః॥ సూ ॥ సగోత్రస్థానీయాంనపరేభ్యస్సమాచక్షీత కులాయైవ హి స్త్రీ ప్రదీయత ఇత్యుపదిశంతి తదింద్రియదౌర్బల్యాద్విప్రతిపన్నమవశిష్టగంహి పరత్వం పాణేస్తద్వ్యతిక్రమే ఖలు పునరుభయోర్నరక ఇతి॥ టీ॥ అనపత్యో భర్తా తత్పిత్రాదిర్వా సగోత్రస్థానీయాం భార్యాం స్నుషాం వా న పరేభ్యస్సమాచక్షీత - అస్యా

మపత్యముత్పాద్యమితి సగోత్రాయ దేవరాయ సపిండేభ్యో వా సమాచక్షీత కులాయైవ హి స్త్రీ ప్రదీయత ఇతి - తదద్యత్వే విప్రతిపన్నం విప్రతిషిద్ధం భర్తృవ్యతిక్రమే ఇంద్రియ పారతంత్ర్యాత్ పతి ప్రసంగస్స్యాదితి - దేవరాదిపాణేరపి గృహీతాత్పాణేరన్యత్వావిశేషాదిత్యర్థః॥ ... ...

ఉజ్వలా॥ సగోత్రస్థానీయ్యాంనపరేభ్యస్సమాచక్షీత. యోనపత్యః ఆత్మనశ్శక్త్యభావం నిశ్చిత్య క్షేత్రజం పుత్రమిచ్ఛన్ భార్యాం పరత్ర నియుంక్తే తే వా తస్మిన్ పిత్రాదయస్సంతానకాంక్షిణః తద్విషయమేతత్ . కులాంతరాత్ప్రవిష్టా స్త్రీ సగోత్రస్థానీయా సా హి పూర్వం పితృగోత్రా సతీ భర్తృగోత్రా సతీ భర్తృగోత్ర ధర్మైరధిక్రియతే అతస్సా భర్తృపక్షీయాణాం సగోత్రస్థానీయా భవతి భర్తా తు సాక్షాత్సగోత్రాం సగోత్రస్థానీయాంనపరేభ్యః అసగోత్రేభ్యస్సమాచక్షీత ఇయమనపత్యా అస్యామపత్యముత్పాద్యమితి సగోత్రాయైవ తు సమాచక్షీత తత్రాపి దేవరాయ తదభావే సపిండేభ్యః కః పునః సగోత్రస్య విశేషః తమాహ - కులాయ హి స్త్రీ ప్రదీయత ఇత్యుపదిశంతి స్త్రీ కన్యా ప్రదీయమానా సా కులాయైవ ప్రదీయత ఇత్యుపదిశంతి ధర్మజ్ఞాః- తస్మాత్సగోత్రాయైవ సమాచక్షీత తమిమం నియోగం దూషయతి - తదింద్రియదౌర్బల్యాద్విప్రతిపన్నం యద్యప్యేవం పూర్వైః కృతవంతః తథాపి తదద్యత్వే విప్రతిపన్నం విప్రతిషిద్ధం కుతః ఇయం ఇంద్రియదౌర్బల్యాద్దుర్బలేంద్రియాదద్యత్వే మనుష్యాః తతశ్శాస్త్రవ్యాజేనాపి భర్తృవ్యతిక్రమే అతిప్రసంగాదితి సగోత్రవిషయే చ యోవిశేషః సోపి నాస్తీత్యాహ - అవశిష్టం హి పరత్వం పాణేః యేన పాణినా పూర్వమగ్నిసాక్షికం పాణిర్గృహీతః కన్యాయాః తస్మాత్పాణేరన్యో భవతి సగోత్రస్యాపి పాణిః యస్మాదేవం పాణేః పరత్వమవిశిష్టం సమానం తస్మాదవిశేషయంతి అవిశిష్టమిత్యేవ వాదః పాణేరన్యో భవతు కో దోషః తద్వ్యతిక్రమే ఖలు పునరుభయోర్నరకః తస్య పాణేర్వ్యతిక్రమే ఉభయోర్దంపత్యోర్నరకః భవతి ఖలు పునరితి ప్రసిద్ధిద్యోతకో నిపాతః అతః పత్యా అపి న సపాణిస్త్యాజ్యః॥ ... ...

తెనుగు — తా॥ కతియుగవర్జ్యంబులగు ధర్మములం జెప్పుచున్నారు- విధివత్తుగా వివాహమైన స్త్రీలకు మరల వివాహము జ్యేష్ఠపుత్రునికి నధికభాగము- వివాహాదులయందు గోమధుపర్కము- పుత్రార్థమై దేవరాదినియోగము- యతులకు కమండలుధారణము- వానప్రస్థాశ్రమపరిగ్రహము- దత్తమైనట్టి కన్యను మఱియొకనికి దానము చేయుటయు- సముద్రముమీద నావనెక్కి వెళ్లుటయు మహాప్రస్థానమునుం గూర్చిపోవుటయు గవాలంభము- జన్మములయందు సురను గ్రహించుటయు అగ్నిహోత్రహవణి యొక్క లీఢయందు లేహ్య పరిగ్రహము- ద్విజులకు వర్ణాంతర స్త్రీవివాహము- వేదాగ్నిహోత్రనిరతులగు విప్రులకఘసంకోచము- అస్థిసంచయనానంతరమందు శరీరస్పర్శనమొనరించుట - విప్రులకు మరణాంతికప్రాయశ్చిత్తవిధానము- పాపులయొక్క సంసర్గమువలన దోషము- దత్తౌరసులకంటె వేరైనవారిని బుత్రులుగా బరిగ్రహించుటయు- విప్రశామిత్రము- సోమవిక్రయణము- దీర్ఘకాలబ్రహ్మచర్యము- నరమేధాశ్వమేధములు- మాతృసపిండ స్త్రీవివాహము- విధవయందు బుత్రార్థమై దేవరాదినియోగము- అతతాయిద్విజాగ్ర్యులను ధర్మయుద్ధముచే హింసించుటయు- సముద్రముమీద నావనెక్కి పోయి కృతప్రాయశ్చిత్తుడైనవానిం జేర్చికొనుటయు- యజ్ఞములయందు ఋత్విక్కులకందరికి దీక్ష గల్గియుండుటయు- సచ్ఛూద్రులయిన దాస గోపాలకుల మిత్రార్థసీరులయొక్క భోజ్యాన్నతయు- గృహస్థులకు దూరదేశతీర్థయాత్రయు- శిష్యులకు గురుభార్యలయందు గురువద్వృత్తియు ద్విజశ్రేష్ఠులకు నశ్వస్తనికతయు (అనగా మరునాటికి మిగిలించికొనకయుండుటయు) బ్రాహ్మణులకు ప్రవాసము ముఖాగ్నిధమనక్రియ (అనగా నిప్పును నోటితో నూదిమండింపచేయుటయు) దుష్టస్త్రీలను నిర్బంధించి సంగ్రహించుటయు- యతులకు సర్వవర్ణభైక్షచర్యయు- నవోదకమును బదిరోజులవరకు బరిగ్రహింపకుండుటయు- గురువుకోరినంత దక్షిణ యిచ్చుటయు- బ్రాహ్మణాదులకు శూద్రులు వంట చేయుటయు- వృద్ధులు భృగ్వగ్నిపతనములచే మృతి నొందుటయు- ఆవులు తాగిమిగిలిన నీళ్లతో శిష్టులాచమనములు సేయుటయు- తండ్రికొడుకుల వివాదమందు సాక్షి చెప్పినవాని దండించుటయు యతులకు రాత్రులయందు గృహవాసమును చెప్పబడినవన్నియు లోకసంరక్షణార్థమై కల్యాదియందు తత్త్వమెరింగిన మహాత్ములగు పెద్దలచే వ్యవస్థాపూర్వకముగ నిషేధింపబడినది గావున సత్పురుషులయొక్క సమయమును వేదములవలె ప్రమాణమై యుండుటం బట్టదీని నత్యాదరంబుతో గ్రహింపందగుననుట. ... ...

—* అథకర్మపరిభాషా. *—

తత్ర కాత్యాయనః॥ ౧ ॥ శ్లో॥ ముఖ్యకాలే యదావశ్యం కర్మ కర్తుం న శక్యతే । గౌణకాలేపి కర్తవ్యం

ణోప్యేతాదృశో భవేదితి॥ ౨॥ స్మృతిరత్నావళ్యాం॥ స్వకాలాదుత్తరో గౌణః కాలః పూర్వస్య కర్మణః। యద్వాగామిక్రియాముఖ్యకాలస్యాప్యంతరాళవత్। గౌణకాలత్వమిచ్ఛంతి కేచిత్ప్రాక్తనకర్మణి। గౌణేష్వపి తేషు కాలేషు కర్మ చోదితమాచరేత్॥ ప్రాయశ్చిత్తప్రకారేణ ప్రోక్తం సర్వ్వమాచరేత్। ప్రాయశ్చిత్తమకృత్వా న గౌణకాలే సమాచరేత్॥ దివోదితాని కర్మ్మాణి ప్రమాదాదకృతాని వై। యామిన్యాః ప్రహరో యావత్తావత్కర్మాణి కారయేత్॥ ముఖ్యకాలే తు ముఖ్యం చేత్సాధనం నైవ లభ్యతే। తత్కాలద్రవ్యయోః కస్య ముఖ్యత్వం గౌణతాపి వా॥ ముఖ్యకాలం సమాశ్రిత్య గౌణమప్యస్తు సాధనమ్। న ముఖ్యద్రవ్యలోభేన గౌణకాలప్రతీక్షణమితి॥ ౩॥ స్కాందే॥ ఆత్మా పుత్రః పురోధాశ్చ భ్రాతా పుత్రీ పితా సఖా। ఇజ్యాయాం ధర్మకార్యే చ జాయంతే ప్రతిరూపకాః। ఏభిః కృతం మహాదేవి స్వయమేవ కృతం భవేదితి॥ ౪॥ సంగ్రహే॥ రాత్రౌ ప్రహరపర్యంతం దివాకృత్యాని కారయేత్। బ్రహ్మయజ్ఞం చ సౌరం చ వర్జయిత్వా విశేషత ఇతి॥ ౫॥ కాత్యాయనః॥ యత్రోపదిశ్యతే కర్మ కర్తురంగం న ముచ్యతే। దక్షిణస్తత్ర విజ్ఞేయః కర్మణాం పారగః కర ఇతి॥ ౬॥ మనుః॥ కుత్సితే వామహస్తస్స్యాద్దక్షిణస్స్యాదకుత్సితే। యజ్ఞోపవీతినా కార్యం సర్వం కర్మ ప్రదక్షిణమ్॥ ఆసీన ఊర్ధ్వః ప్రహ్వో వా నియమో యత్ర నేదృశః। తదాసీనేన కర్తవ్యం న ప్రహ్వేణ న తిష్ఠతా॥ ౭॥ కాత్యాయనః॥ యత్ర దిఙ్నియమో న స్యాజ్జపహోమాదికర్మసు। తిస్రస్తత్ర దిశః ప్రోక్తా ఐంద్రీ సౌమీ తదంతరేతి॥ ౮॥ చంద్రికాయాం॥ మనః ప్రసాదాత్సత్యోక్త్యా తపసా స్నానకర్మణా। ఆచమ్య చాత్మనశ్శుద్ధిం కృత్వా కర్మ సమాచరేత్॥ ౯॥ సంకల్పః కర్మణో మూలం వైదికానామపీద్యతే। ఇదం కర్మ కరిష్యామీత్యుచ్చార్యత్వాచరేత్తత ఇతి॥ ఆశ్వలాయనః॥ ప్రధానస్య క్రియాయాం తు సాంగం తత్క్రియతే పునః। తదంగకరణే కుర్యాత్ప్రాయశ్చిత్తం న కర్మ తత్॥ ప్రవృత్తమన్యథా కుర్యాద్యది మోహాత్కథంచన। యతస్తదన్యథాభూతం తత ఏవ సమాపయేత్॥ సమాప్తం యది జానీయాదన్యథైతదథాకృతమ్। తావదేవ పునః కుర్యాన్నావృత్తిస్సర్వకర్మణామ్॥ ౧౦॥ శాతాతపః॥ బహ్వల్పం వా స్వగృహ్యోక్తం యస్య కర్మ ప్రచోదితమ్। తస్య తావతి శాస్త్రార్థే కృతే సర్వం కృతం భవేత్॥ శ్రౌతేషు సర్వశాఖోక్తం సర్వస్యైవ యథోచితమ్। స్మార్తే సాధారణం తేషు గార్హ్యేష్వపి చ కర్మసు॥ సర్వశాఖోపసంహారాదుక్తః శ్రౌతో యథావిధిః। సర్వస్మృత్యుపసంహారాత్ స్మార్తోఽప్యుక్తస్తథా విధిః॥ ౧౧॥ స్మృత్యర్థసారే॥ ప్రాచీం దిశం మనుష్యాస్స్యురుదీచీం దిశం తథా। దేవత్వప్రహ్వతానుక్తావాసీనత్వం చ కర్మసు॥ ప్రభుః ప్రథమకల్పస్య యోఽనుకల్పేన వర్తతే। స నాప్నోతి ఫలం తస్య పరత్రేతి శ్రుతిః॥ న సాంపరాయికం తస్య దుర్మతేర్విద్యతే ఫలమ్। సామయాచారికా ధర్మా జాతిభేదకులోద్భవాః। గ్రామాచారాః పరిగ్రాహ్యా యే చ విధ్యవిరోధినః। యుగధర్మాః పరిగ్రాహ్యాస్స్వస్వైరేవ యథోచితమితి॥ ౧౨॥ కాత్యాయనః॥ యన్నామ్నాతం స్వశాఖాయాం పారక్యమవిరోధి చ। విద్వద్భిస్తదనుష్ఠేయమగ్నిహోత్రాదికర్మవత్॥ ఆత్మతంత్రేషు యన్నోక్తం తత్కుర్యాత్పారతంత్రికమితి॥ అ॥ స్వసూత్రోక్తం కర్మ పరిత్యజ్య పారక్యం కర్మ కుర్వతో దోషమాహ॥ ౧౩॥ దక్షః॥ శ్లో॥ స్వకం కర్మ పరిత్యజ్య యదన్యత్కురుతే ద్విజః। అజ్ఞానాదథవాజ్ఞానాత్పతితో భవేదితి॥ ౧౪॥ స్వసూత్రాలాభే వృద్ధమనుః॥ స్వసూత్రేఽవిద్యమానే తు పరసూత్రేణ విద్యతే। బోధాయనమతం కృత్వా స్వసూత్రఫలభాగ్భవేత్॥ విధిస్పష్టం తు యత్కర్మ కరోత్యవిధినా తు యః। ఫలం కించిన్న చాప్నోతి క్లేశమాత్రం తు తస్య తదితి॥ ౧౫॥ స్మృత్యంతరే॥ అకాలే యత్కృతం కర్మ కాలం ప్రాప్య పునః క్రియా। కాలాతీతం తు యః కుర్యాదకృతం తద్వినిర్దిశేదితి॥ ౧౬॥ ఆశ్వలాయనః॥ శ్రౌతం వా యత్ర పారోక్ష్యం స్మార్తం వాపి వినిర్ణయే। గీర్ద్విధా తత్ర న చలేన్న్యాయాద్వా స్వానుమానతః॥ యత్ర గీర్ద్విధా తత్ర కుర్యాన్న్యాయానుమానతః। యత్ర యత్తు యథా ప్రోక్తం తత్ర కుర్యాత్తథా చ తత్॥ అన్యథా స్వానుమానేన కుర్యాత్ప్రాజ్ఞోఽపి మానవ ఇతి॥ భారద్వాజః॥ ఆసనం స్వస్తికం ప్రోక్తం జపాదిషు ప్రకుర్వతః। కుశే యాసనం వాపి వీరాసనమథాపి వా॥ జాన్వోరూర్వోరంతరే సమ్యక్కృత్వా పాదతలే ఉభే। ఋజుకాయస్సమాసీనః స్వస్తికం తత్ప్రచక్షతే। ఏకం పాదమథైకస్మిన్విన్యస్యోరౌ తు సంస్థితః॥ ఇతరస్మింస్తథా చోరుం వీరాసనముదీరితమ్। ఊర్వోరుపరి విప్రేంద్ర కృత్వా పాదతలే ఉభే॥ అంగుష్ఠౌ చ నిబధ్నీయాద్ధస్తాభ్యాం వ్యుత్క్రమేణ తు। పద్మాసనం భవేదేతత్సర్వేషామపి పూజితమితి॥ ౧౭॥ స్మృత్యర్థసారే॥ ఉపాత్తే తు ప్రతినిధౌ ముఖ్యోఽర్థో యది లభ్యతే। తత్ర ముఖ్యమనాదృత్య గౌణే నైవ సమాపయేత్॥ ముఖ్యాభావే యదా గౌణముపాత్తం సద్వినశ్యతి। తత్ర ముఖ్యోపమం గౌణం గ్రాహ్యం ముఖ్యోపమం న తు॥ యస్మిన్కస్మిన్నుపాత్తే తు ముఖ్యోపరిగతే సతి। అన్యద్ద్రవ్యం సజాతీయం విజాతీయమథాపి వా। ఉపాదాయ ప్రయుంజానః పూర్వం కృత్స్నమవాప్నుయాదితి॥ ౧౮॥ భారద్వాజః॥ అజ్ఞాతా

యదివామంత్రాస్స్వస్వగృహ్యేషుచోదితాః। ఉపవీతప్రముఖ్యానాం తేషాం వై ధారణే ద్విజాః । కేవలం ప్రణవో వాపి వ్యాహృతిత్రితయం తు వా। స్యాత్తాం విప్రాదివర్ణేషు ద్వావేతౌ సర్వశాఖినామితి॥ ౧౯ ॥ శాండిల్యః॥ ప్రదక్షిణే ప్రణామే చ పూజాయాం హవనే జపే। నకంఠావృతవస్త్రస్స్యాద్దర్శనే గురుదేవయోరితి॥ ౨౦॥ బోధాయనః ॥ కర్తవ్యముత్తరం వాసః పంచస్వేతేషు కర్మసు। స్వాధ్యాయోత్సర్గదానేషు భోజనాచమయోస్తథా ॥ హవనం భోజనం దానముపహారః ప్రతిగ్రహః। బహిర్జానుర్న కార్యాణి తద్వదాచమనం స్మృతమితి ॥ ౨౧ ॥ అన్యచ్చ ॥ స్నానమాచమనం హోమం భోజనం దేవతార్చనమ్। ప్రౌఢపాదో న కుర్వీత స్వాధ్యాయం పితృతర్పణమ్॥ ఆసనారూఢపాదస్తు జాన్వోర్వా జంఘయోస్తథా। కృతావసక్థికో యస్తు ప్రౌఢపాదస్స ఉచ్యతే ॥ టీ॥ వస్త్రాదినాకృతపాదబంధః కృతావసక్థికః। హోమః ప్రతిగ్రహో దానం భోజనాచమనే జపః। బహిర్జానుర్న కార్యాణి సాంగుష్ఠాని సదాచరేదితి॥ ఇతి పరిభాషా॥ *

—* అథసృష్టిః. *—

తత్రమనుః॥ ౧ ॥ యోఽసావతీంద్రియగ్రాహ్యస్సూక్ష్మోఽవ్యక్తస్సనాతనః। సర్వభూతమయోఽచింత్యస్స ఏష స్వయముద్బభౌ॥ టీ॥ అవ్యక్తః అవిదితస్వభావః సనాతనః అనాదినిధనః. యోఽసావేవం లోకశాస్త్రప్రసిద్ధః - స ఏష పరమః పుమాన్ - సర్వభూతమయః ప్రపంచస్వరూపః స్వయం న కస్యచిన్నియోగేన నాపి కర్మవశేన ఉద్బభౌ వ్యక్తీబభూవ॥ శ్లో॥ సోఽభిధ్యాయ శరీరాత్స్వాత్సిసృక్షుర్వివిధాః ప్రజాః। అప ఏవ ససర్జాదౌ తాసు వీర్యమపాసృజత్ ॥టీ॥ అపాసృజత్ ఉప్తవాన్ అంశేనానుప్రవిశదిత్యర్థః॥ శ్లో॥ ఆపో నారా ఇతి ప్రోక్తా ఆపో వై నరసూనవః। తా యదస్యాయనం పూర్వం తేన నారాయణస్స్మృతః॥ టీ॥ నరస్య పురుషస్య సూనవః భగవతా సృష్టా ఇత్యర్థః - వై శబ్దో హేతౌ తా ఆపః అస్య నరస్య పూర్వం ప్రథమం అయనమనుప్రవేశస్థానమాసీత్ తేన నారాయణస్స్మృతః ॥ శ్లో ॥ తదండమభవద్ధైమం సహస్రాంశుసమప్రభమ్। తస్మిన్ జజ్ఞే స్వయం బ్రహ్మా సర్వభూతపితామహః॥ టీ ॥ తజ్జలానుప్రవిష్టం భగవద్వీర్యం హైమం హేమమయం. అత ఏవ బ్రహ్మా హిరణ్యగర్భాఖ్యః తస్మిన్నండే స్వయం భగవాన్ బ్రహ్మరూపధారీ జజ్ఞే॥ శ్లో ॥ యత్తత్కారణమవ్యక్తం నిత్యం సదసదాత్మకమ్। తద్విసృష్టస్స పురుషో లోకే బ్రహ్మేతి కీర్త్యతే॥ టీ॥ కారణం శబ్దేన నారాయణ ఉచ్యతే. సదసదాత్మకం సత్ కారణం ప్రవృత్త్యాదికం అసత్కార్యం ప్రపంచః ఉభయమాత్మా దేహో యస్య తత్తథోక్తం - తద్విసృష్టః తేన కారణాఖ్యేన భగవతా విసృష్టః పురుషశబ్దోఽయం రాజపురుషశబ్దవత్ - అధికారివచనం భగవన్నియోగకర ఇత్యర్థః॥ శ్లో॥ తస్మిన్నండే స భగవానుషిత్వా పరివత్సరమ్। స్వయమేవాత్మనో ధ్యానాత్తదండమకరోద్ద్విధా॥ టీ॥ భగవాన్ భగవన్నియోగాద్బ్రహ్మా - తాభ్యాం సశకలాభ్యాం తు దివం భూమించ నిర్మమే ॥ శ్లో ॥ మధ్యే వ్యోమ దిశశ్చాష్టావపాం స్థానం చ శాశ్వతమ్॥ టీ॥ దివం స్వర్గాదిలోకం భూమిం సపాతాలాం - మధ్యే వ్యోమ అంతరిక్షలోకం అష్టౌ దిశశ్చ శాశ్వతం యావత్ప్రళయావస్థానం. అపాం స్థానం సముద్రం చ నిర్మమే॥ అ॥ సర్వభూతాని సృష్టో హిరణ్యగర్భస్య ఉపాదానం స్వశరీరాంశ ఇతి శ్లోకత్రయేణాహ స ఏవ॥ శ్లో ॥ ఉద్బబర్హాత్మనశ్చైవ మనస్సదసదాత్మకమ్। మనసశ్చాప్యహంకారమభిమంతారమీశ్వరమ్। మహాంతమేవ చాత్మానం సర్వాణి త్రిగుణాని చ। విషయాణాం గ్రహీతౄణి శనైః పంచేంద్రియాణి చ ॥ తేషాం త్వవయవాన్ సూక్ష్మాన్ షణ్ణామప్యమితౌజసామ్। సన్నివేశ్యాత్మమాత్రాసు సర్వభూతాని నిర్మమే॥ టీ॥ మనః-మహత్తత్వం సదసదాత్మకం ప్రకృతివికృత్యాత్మకం మనసో మహత్తత్త్వాదనంతరం అభిమంతారమస్మితాప్రత్యయరూపమీశ్వరం. సర్వకర్మప్రవర్తకం-అహంకారం చ ఉద్బబర్హ ఉద్ధృతవాన్ మహాంతమాత్మానం స్థూలమంతఃకరణం మన ఇతి యావత్ -స్వరూపేణ విషయరూపేణ ఇంద్రియరూపేణ చ త్రిగుణీభూయావస్థానాత్త్రిగుణాని తన్మాత్రాణి శబ్దాదీన్యుచ్యంతే-తథా విషయాణాం గ్రహీతౄణి పంచజ్ఞానేంద్రియాణి చ కారాత్ కర్మేంద్రియాణి శనైః క్రమాదుద్బబర్హ తేషాం తు మహదహంకారమనస్తన్మాత్రజ్ఞానకర్మేంద్రియాణాం షణ్ణామమితౌజసాముపయుజ్యమానేషు అవయవేషు దీపవదక్షయవీర్యాణామవయవాన్ నాశం శేనాత్మమాత్రాసు స్వజీవాంశేషు సన్నివేశ్య ఆకలయ్య సర్వభూతాని దేవమనుష్యాదీని నిర్మమే - ఏతదుక్తం భవతి - ఆత్మీయానాం మహదహంకారమనస్తన్మాత్రజ్ఞానకర్మేంద్రియాణాం అంశాస్సర్వభూతోపాదానమితి॥ శ్లో ॥ సర్వేషాం తు సనామాని కర్మాణి చ పృథక్పృథక్। వేదశబ్దేభ్య ఏవాదౌ పృథక్సంస్థాశ్చ నిర్మమే। కర్మణాం తు వివేకాయ ధర్మాధర్మౌ వ్యవేచయత్। ద్వంద్వైరయోజయచ్చేమాన్సుఖదుఃఖాదిభిః ప్రజాః॥ లోకానాం తు వివృద్ధ్యర్థం ముఖబాహూరుపాదతః ॥ బ్రాహ్మణం క్షత్రియం వైశ్యం శూద్రం చ నిరవర్తయత్ । సర్వస్యాస్య తు సర్గస్య గుప్త్యర్థం స మహాద్యుతిః । ముఖబాహూరుపజ్జానాం పృథక్క-

ర్మాణ్యకల్పయదితి ॥ ౨ ॥ సుబాలోపనిషదిచ శ్రూయతే ॥ శ్రు ॥ తస్మాత్తమస్సంజాయతే-తమసో భూతాది-
ర్భూతాదేరాకాశః - ఆకాశాద్వాయుః - వాయోరగ్నిః - అగ్నేరాపః - అద్భ్యః పృథివీ - తదండంసమభ
వత్ - తత్సంవత్సరమాత్రముషిత్వా ద్విధాకరోదధస్తాద్భూమిముపరిష్టాదాకాశంమధ్యే పురుష ఇతి ॥ ౩ ॥ తైత్తిరీ
యశ్రుతిరపి ॥ బ్రాహ్మణోఽస్య ముఖమాసీత్ - బాహూ రాజన్యః కృతః-ఊరూ తదస్య యద్వైశ్యః - పద్భ్యాగ్ం
శూద్రో అజాయతేతిచ ॥ ౪ ॥ తథా మహోపనిషది॥ ఏకో హ వై నారాయణ ఆసీత్సోన్యం కామం మనసా ధ్యాయత
తస్య ధ్యానస్థస్య లలాటాత్స్వేదోత్ప్రసరాఽతా ఆపోఽభవన్ తాసు వీర్యమథాసృజత్తద్ధిరణ్మయమండమభవత్ త
స్మిన్ బ్రహ్మా చతుర్ముఖోఽజాయతేతి॥ ౫ ॥ నారాయణోపనిషదిచ॥ అథ పురుషో హ వై నారాయణోఽకామయత-ప్ర
జాస్సృజేయేతి- నారాయణాద్బ్రహ్మా జాయతేతి॥ ౬॥ హారీతః ॥ శ్లో ॥ నారాయణః పురా దేవో జలం సృష్ట్వా జలో
పరి। సుష్వాప భోగిపర్యంకే శయనే తు శ్రియా సహ॥ తస్య సుప్తస్య నాభౌ తు మహత్పద్మమభూత్కిల। పద్మమధ్యే భవ
ద్బ్రహ్మా వేదవేదాంగభూషణః॥ సచోక్తస్తేన దేవేన జగత్సృష్టౌ పునః పునః। సోఽపి సృష్ట్వా జగత్సర్వం సదేవాసురమా
నుషమ్॥ యజ్ఞసిద్ధ్యర్థమనఘాన్ బ్రాహ్మణాన్ముఖతోఽసృజత్। అసృజత్క్షత్రియాన్ బాహ్వోర్వైశ్యానప్యూరుదే
శతః॥ శూద్రాంశ్చ పాదయోస్సృష్ట్వా తేషాం చైవానుపూర్వశః। యథా ప్రోవాచ భగవాన్ బ్రహ్మా యోనిః పితామ
హ ఇతి ॥ ప్రోవాచ ధర్మానితి శేషః ॥ వా - సృష్టౌ పరస్పరవిరుద్ధానాం శ్రుతీనాం స్మృతీనాం చ కల్పభేదేన వ్యవస్థా
ద్రష్టవ్యా ॥ ఇతి సృష్టిః॥ ... ... *

—* అథ వర్ణధర్మాః. *—

తత్ర దేవలః॥ ౧ ॥ బ్రాహ్మణ్యాం బ్రాహ్మణాజ్జాతస్సంస్కృతో బ్రాహ్మణో భవేత్ । ఏవం క్షత్రియవిట్ఛూ
ద్రాః జ్ఞేయాస్స్వేభ్యస్స్వయోనిజా ఇతి॥ ౨ ॥ శాతాతపః॥ తపో దమో దయా దానం సత్యం ధర్మం శ్రుతం ఘృణా। వి
ద్యా విజ్ఞానమాస్తిక్యమేతద్బ్రాహ్మణలక్షణమితి ॥ ౩ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ సవర్ణేభ్యస్సవర్ణాసు జాయంతే
హి సజాతయః। అనింద్యేషు వివాహేషు పుత్రాస్సంతానవర్ధనా ఇతి॥ ౪ ॥ హారీతః॥ బ్రాహ్మణ్యాం బ్రాహ్మణేనైవ
వ ఉత్పన్నో బ్రాహ్మణస్స్మృతః। షట్కర్మాణి నిజాన్యాహుర్బ్రాహ్మణస్య మహర్షయః॥ తైరేవ సతతం యస్తు వ
ర్తయన్ సుఖమేధతే। అధ్యాపనం చాధ్యయనం యజనం యాజనం తథా। దానం ప్రతిగ్రహశ్చేతి షట్కర్మాణీతి చోచ్య
త ఇతి॥ ౫ ॥ మనుః॥ అధ్యాపనం చాధ్యయనం యజనం యాజనం తథా। దానం ప్రతిగ్రహశ్చైతి షట్కర్మాణ్యగ్రజన్మన
ఇతి॥ ౬ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ ఇజ్యాధ్యయనదానాని వైశ్యస్య క్షత్రియస్య చ। ప్రతిగ్రహోఽధికో విప్రే యాజనాధ్యాప
నే తథేతి ॥ టీ ॥ తత్ర బ్రాహ్మణస్యేజ్యాదీని త్రీణి ధర్మార్థాని- ప్రతిగ్రహాదీని త్రీణి వృత్త్యర్థాని ॥ ౭ ॥ షణ్ణాం తు
కర్మణామస్య త్రీణి కర్మాణి జీవికా। యాజనాధ్యాపనే చైవ విశుద్ధాచ్చ ప్రతిగ్రహ ఇతి మనుస్మరణాత్ ॥ ౮ ॥ అత ఇ
జ్యాదీన్యవశ్యకర్తవ్యాని న ప్రతిగ్రహాదీని- తదాహ గౌతమః ॥ సూ ॥ ద్విజాతీనామధ్యయనమిజ్యా దానం బ్రాహ్మణ
స్యాధికాః ప్రవచనయాజనప్రతిగ్రహాః పూర్వేషు నియమ ఇతి ॥ ఆపస్తంబః ॥ సూ ॥ సవర్ణాపూర్వాశాస్త్రవిహితా
యాం యథర్తు గచ్ఛతః పుత్రాస్తేషాం కర్మభిస్సంబంధ ఇతి ॥ టీ ॥ సవర్ణా చాపూర్వా చ శాస్త్రవిహితా చేతి క
ర్మధారయః- సవర్ణా సజాతీయా అపూర్వా అనన్యపూర్వా శాస్త్రవిహితా శాస్త్రోక్తబ్రాహ్మ్యాదివివాహసంస్కృ
తా ఏవంభూతాయాం భార్యాయాం యథర్తు గమనకల్పేన గచ్ఛతో యే పుత్రా జాయంతే తేషాం కర్మభిస్సంబంధో
భవతీత్యర్థః- కర్మాణ్యపి స ఏవాహ॥ సూ॥ స్వకర్మ బ్రాహ్మణస్యాధ్యయనమధ్యాపనం యజ్ఞో యాజనం దానం ప్రతి
గ్రహణం దాయాద్యం శిలోంఛ ఇతి ॥ టీ ॥ దాయాద్యం దాయస్వీకారః- శిలోంఛః క్షేత్రాదిషు పతితాని మంజరీభూ
తాని తతశ్చ్యుతాని వా ధాన్యాని శిలశబ్దార్థః- తేషాముంఛనమంగుళీభిర్నఖైర్వా ఆదానమేతాన్యష్టౌ బ్రాహ్మణస్య
స్వకర్మేత్యర్థః॥ ఇతి వర్ణధర్మాః. ... ... *

—* అథ యజనమ్. *—

యజ్ఞైః శ్రుతిః॥ ౧ ॥ యజ్ఞ ఇతి యజ్ఞో హి దేవాః - యజ్ఞేన హి దేవా దివం గతా యజ్ఞేనాసురానపానుదంత యజ్ఞే
న ద్విషంతో మిత్రా భవంతి యజ్ఞే సర్వం ప్రతిష్ఠితం తస్మాద్యజ్ఞం పరమం వదంతీతి॥ టీ॥ యజ్ఞ ఇతి ॥ యజ్ఞో నామాధానాగ్ని
హోత్రాదిః- స హి దేవానాం సంబంధి దేవత్వస్య ప్రాపకత్వాత్ - తదేవాహ యజ్ఞేన హి దేవా ఇత్యత్ర శ్రుత్యంతరం-
యజ్ఞేన వై దేవాస్స్వర్గం లోకమాయన్నితి- యజ్ఞేనాసురానపానుదంత- యజ్ఞేన ద్విషంతశ్శత్రవో మిత్రాణి భవంతి. బు.

త్విక్ప్రసర్పకాదిదక్షిణాదానేన దానంయజ్ఞానాంవరూథంగృహస్థానీయందానేహియజ్ఞాస్తిష్ఠంతి॥ శ్లో॥ తదభావేకుతో
యజ్ఞోమృతోయజ్ఞస్త్వదక్షిణః- యోఽదక్షిణేనయజేతసయజ్ఞః ప్రభూమోనాయుః ఇత్యాదివాక్యేభ్యో దానస్యయజ్ఞా
అవశ్యకర్తవ్యత్వాత్ యజ్ఞేసర్వంప్రతిష్ఠితం సర్వస్యజగతోయజ్ఞాధీనత్వాత్ తస్మాద్యజ్ఞంపరమంవదంతిభగవంతఇత్య
ర్థః ॥ ౨ ॥ అత్రభగవద్గీతాయాం॥ శ్లో ॥ వ్యాసః ॥ సహయజ్ఞాఃప్రజాస్సృష్ట్వాపురోవాచప్రజాపతిః । అనేనప్ర
సవిష్యధ్వమేషవోస్త్విష్టకామధుక్ ॥ దేవాన్భావయతానేనతేదేవాభావయంతువః। పరస్పరంభావయంతః శ్రేయః
పరమవాప్స్యథ॥ ఇష్టాన్భోగాన్హివోదేవాదాస్యంతేయజ్ఞభావితాః। తైర్దత్తానప్రదాయైభ్యోయోభుంక్తేస్తేన
ఏవసఇతి॥ ౩ ॥ యజ్ఞస్యత్రైవిధ్యమాహభగవాన్॥ అఫలాకాంక్షిభిర్యజ్ఞోవిధిదృష్టోయఇజ్యతే । యష్టవ్యమేవేతిమన
స్సమాధాయససాత్త్వికః ॥ అభిసంధాయతుఫలందంభార్థమపిచైవయః। ఇజ్యతేభరతశ్రేష్ఠతంయజ్ఞంవిద్ధిరాజసమ్।
విధిహీనమసృష్టాన్నంమంత్రహీనమదక్షిణమ్। శ్రద్ధావిరహితంయజ్ఞంతామసంపరిచక్షతఇతి ॥ ౪ ॥ హారీతః॥ శ్లో ॥
యజ్ఞేనలోకావిమలావిభాంతియజ్ఞేనదేవాఅమృతత్వమాప్నువన్ । యజ్ఞేనపాపైర్బహుభిర్విముక్తః ప్రాప్నోతిలో
కాన్పరమస్యవిష్ణోః ॥ నాస్త్యయజ్ఞస్యలోకోవైనాయజ్ఞోవిందతేశుభమ్ । అనిష్టయజ్ఞోపూతాత్మాభ్రశ్యతిఛిన్నప
ర్ణవదితి ॥ ౫ ॥ మార్కండేయే॥ నాస్తికత్వాదథవాలస్యాద్యోగ్నీన్నాధాతుమిచ్ఛతి । యజేతవానయజ్ఞేనసయాతిన
రకాన్బహూన్। తస్మాత్సర్వప్రయత్నేనబ్రాహ్మణోహివిశేషతః ॥ ఆధాయాగ్నీన్విశుద్ధాత్మాయజేతపరమేశ్వర
మితి ॥ ౬ ॥ కాత్యాయనః॥ పుత్రముత్పాద్యకన్యాంతత్కృత్యాద్యైర్వైతానికంద్విజః। యథాశక్త్యంచిదాదధ్యాత్పా
త్రంచేత్పాస్నుతోఽనమితి ॥ ౭ ॥ ప్రజాపతిః॥ సర్వసంస్థాధికారీస్యాదాహితాగ్నిర్ధనేనతు। అదధ్యాగ్నిర్ధనో
స్యగ్నిర్నిత్యంపాకయజ్ఞాన్ద్విజఇతి ॥ ౮ ॥ వసిష్ఠః॥ సూ॥ అవశ్యంబ్రాహ్మణోగ్నీనాదధీతదర్శపూర్ణమాసాగ్ర
యణచాతుర్మాస్యపశుసోమైశ్చయజేతేతి॥ ౯ ॥ హారీతోపి॥ శ్లో॥ పాకయజ్ఞాన్యజేన్నిత్యంహవిర్యజ్ఞాంశ్చనిత్యశః।
సోమ్యాంస్తువిధిపూర్వేణయఇచ్ఛేద్ధర్మమవ్యయమితి ॥ ౧౦ ॥ తేచగౌతమేనదర్శితాః ॥ సూ ॥ అష్టకాపార్వణ
శ్రాద్ధంశ్రావణ్యాగ్రహాయణీచైత్ర్యాశ్వయుజీతిసప్తపాకయజ్ఞసంస్థాః. అగ్న్యాధేయమగ్నిహోత్రందర్శపూర్ణ
మాసౌచాతుర్మాస్యాగ్రయణేష్టిర్నిరూఢపశుబంధస్సౌత్రామణీతిసప్తహవిర్యజ్ఞసంస్థాః - అగ్నిష్టోమోత్యగ్ని
ష్టోమఉక్థ్యష్షోడశీవాజపేయోతిరాత్రోప్తోర్యామఇతిసప్తసోమసంస్థాఇతి॥ ౧౧ ॥ అష్టకాహేమంతశిశిరయోః కృష్ణప
క్షక్రియమాణంశ్రాద్ధం- పర్వణిభవఃపార్వణఃస్థాలీపాకం- శ్రాద్ధంమాసిశ్రాద్ధం- శ్రావణీసర్పబలిః శ్రావణ్యాంపౌర్ణ
మాస్యాంక్రియతే- ఆగ్రహాయణీపౌర్ణమాసీతస్యాంక్రియమాణస్సర్పబలేరుత్సర్గః- హేమంతప్రత్యవరోహ
ణాఖ్యంచకర్మఆగ్రహాయణీశబ్దేనోచ్యతే- చైత్రీచైత్రపౌర్ణమాస్యాంక్రియమాణ ఈశానబలిః - ఆశ్వయుజీఆ
గ్రహాయణం- అగ్న్యాధేయాదయఃశ్రుతిప్రసిద్ధాః॥ ౧౨॥ బోధాయనః ॥ సూ ॥ కృష్ణకేశోగ్నీనాదధీతేతిశ్రుతే
॥ ౧౨ ॥ సఏవ॥ అయజ్ఞేనావివాహేనవేదస్యోత్సాదనేనచ। కులాన్యకులతాంయాంతిబ్రాహ్మణాతిక్రమేణచేతి॥ ౧౩॥ కా
ణ్వః॥ ప్రధానంవైదికంకర్మగుణభూతంతథేతరత్ ।గుణనిష్ఠఃప్రధానంతుహిత్వాగచ్ఛత్యధోగతిమ్ ॥ యోవైదికమ
నాదృత్యకర్మస్మార్తంతుమానసమ్। మోహాత్సమాచరేద్విప్రోనసపుణ్యేనయుజ్యతే॥ శ్రౌతంకర్మనచేచ్ఛక్తఃకర్తుం
స్మార్తంసమాచరేత్ । తత్రాప్యశక్తఃకరణేకుర్యాదాచారమంతతఇతి॥ ౧౩॥ అ॥ అగ్నిహోత్రదర్శపూర్ణమాసవిష
యేశ్రుతిః॥ ప్రజాపతిర్యజ్ఞానసృజతాగ్నిహోత్రంచాగ్నిష్టోమంచపౌర్ణమాసీంచోక్థ్యంచామావాస్యాంచాతిరాత్రంచతా
నుదమిమీతయావదగ్నిహోత్రమాసీత్తావానగ్నిష్టోమోయావతీపౌర్ణమాసీతావానుక్థ్యోయావత్యమావాస్యాతా
వానతిరాత్రఇతి॥ టీ॥ ప్రజాపతిరగ్నిహోత్రాదీన్షడ్యాగానసృజతతత్రాగ్నిహోత్రపౌర్ణమాస్యమావాస్యాయా
గాఃఅల్పద్రవ్యమంత్రక్రియావిశేషసాధ్యాః అల్పఫలాః- అగ్నిష్టోమోక్థ్యాతిరాత్రయాగాః బహుద్రవ్యమంత్రక్రి
యావిశేషసాధ్యాఃఅధికఫలాఇతి-విమర్శేసమ్యగనుగ్రహేణతుల్యాః ప్రోణిద్వంద్వాః ఉపమితవాన్ తదనుగ్రహాదగ్ని
హోత్రాదీన్యగ్నిష్టోమాదితుల్యానిసంపన్నాని॥ ౧౪॥ ఏవంవేదనేఫలమాహశ్రుతిః- యఏవంవిద్వానగ్నిహోత్రం
జుహోతియావదగ్నిష్టోమేనోపాప్నోతితావదుపాప్నోతియఏవంవిద్వాన్పౌర్ణమాసీంయజతేయావదుక్థ్యేనోపాప్నో
తితావదుపాప్నోతియఏవంవిద్వానమావాస్యాంయజతేయావదతిరాత్రేణోపాప్నోతితావదుపాప్నోతీతి॥ ౧౫॥ జ్ఞానస
హితస్యకర్మణఃఫలాధిక్యంఛందోగాఅపిసమామనంతి॥ శ్రుతి॥ యదేవవిద్యయాకరోతితదేవవీర్యవత్తరంభవతీతి॥ ౧౬॥ అ॥ పు
నస్సకలకర్మాగారపమాసౌప్రశంసతి॥ శ్రుతి॥ పరమేష్ఠివోవాఏషయజ్ఞోగ్రఆసీత్తేనసపరమాంకాష్ఠామగచ్ఛత్తేనప్రజాపతిం

రవాసాయయత్తేన ప్రజాపతిః పరమాం కాష్ఠామగచ్ఛత్తేనేంద్రం నిరవాసాయయత్తేనేంద్రః పరమాం కాష్ఠామగచ్ఛ
త్తేనాగ్నీషోమౌ నిరవాసాయయత్తేనాగ్నీషోమౌ పరమాం కాష్ఠామగచ్ఛతాం య ఏవం విద్వాన్ దర్శపూర్ణమాసౌ యజ
తే పరమామేవ కాష్ఠాం గచ్ఛతీతి॥ టీ॥ పరమే పదే సత్యలోకే తిష్ఠతీతి పరమేష్ఠీ చతుర్ముఖః - తస్యాగ్రే పూర్వస్మిన్ కల్పే య
జమానత్వేనావస్థితస్య ఏష దర్శపూర్ణమాసయజ్ఞః ప్రవృత్తః - తేన చేశ్వరార్పణబుద్ధ్యానుష్ఠితేన యజమానః పరమాం కా
ష్ఠాం ఇదం పరమేష్ఠిత్వపదం ప్రాప్తవాన్ - ప్రజాపతిః దక్షాదిః తం పూర్వస్మిన్ జన్మని తేనోత్తమఫలహేతు దర్శపూర్ణ
మాసోపదేశేన నిరవాసాయయత్ అనుష్ఠానాయ ప్రేరితవాన్ - స చ తస్మిన్ జన్మని యజమానః తేనానుష్ఠానేన పర
మాం కాష్ఠాం దక్షత్వాదిపదం ప్రాప్తవాన్ - ఏవమితరత్ర యోజ్యం - తథాగ్నిహోత్రం ప్రశంసతి॥ ౧౩॥ అగ్నిహో
త్రగ్ం సాయం ప్రాతర్గృహాణాం నిష్కృతిస్స్విష్టగ్ం సుహుతం యజ్ఞక్రతూనాం ప్రాయణగ్ం సువర్గస్య లోకస్య జ్యోతి
స్తస్మాదగ్నిహోత్రం పరమం వదంతీతి॥ టీ॥ అగ్నిహోత్రమితి కర్మనామధేయం తత్సాయం ప్రాతశ్చ నిర్వర్తితం గృ
హాణాం గృహస్థాశ్రమిణామార్జితపాపానాం నిష్కృతిః ప్రాయశ్చిత్తం స్విష్టం శోభనయాగహేతుః - సుహుతం
శోభనహోమహేతుః - యజ్ఞక్రతూనాం ప్రాయణం యజ్ఞాః దర్శపూర్ణమాసాదయః క్రతవః అగ్నిష్టోమాద
యః - ఏతేషాం యజ్ఞక్రతూనాం ప్రాయణం కారణభూతం - సువర్గస్య లోకస్య బ్రహ్మలోకాదేః జ్యోతిః ప్రకాశ
కం బ్రహ్మలోకాదిప్రాప్తిహేతురితి యావత్ - తథా స్మర్యతే - తస్మాదాహురగ్నిహోత్రం వై దేవా గృహాణా
న్నిష్కృతిమపశ్యన్నితి। అగ్నిహోత్రప్రాయణా యజ్ఞా ఇతి చ ॥ ౧౮ ॥ హారీతః ॥ శ్లో ॥ నాగ్నిహోత్రాత్ప
రో ధర్మో నాగ్నిహోత్రాత్పరం తపః। నాగ్నిహోత్రాత్పరం శ్రేయో నాగ్నిహోత్రాత్పరం యశః । నాగ్నిహో
త్రాత్పరా సిద్ధిర్నాగ్నిహోత్రాత్పరా గతిః। నాగ్నిహోత్రాత్పరం స్థానం నాగ్నిహోత్రాత్పరం వ్రతమ్॥ అన్వాహ్యాహ
ఇయ స్త్రీసుస్స్వధా స్వాహా న మోవషట్ । యస్యైతే వేశ్మని సదా బ్రహ్మలోకస్థ ఏవ స ఇతి ॥ ౧౯ ॥ సత్యవ్రతః ॥ శి
లోంఛినాం చ యో ధర్మః స్వహస్యహని యత్ఫలమ్। తద్దర్శపూర్ణమాసం చ యే యజంతి ద్విజాతయః॥ న తేషాం పున
రావృత్తిర్బ్రహ్మలోకాత్కదాచనేతి ॥ ౨౦ ॥ వృద్ధమనుః ॥ నిత్యాగ్నిహోత్రం దర్శం చ పూర్ణమాసః పితృక్రి
యా। ఆతిథ్యం వైశ్వదేవం చ బ్రహ్మలోకస్య శాశ్వత ఇతి ॥ ౨౧ ॥ మనుః ॥ యస్య త్రైవార్షికం ధాన్యం పర్యాప్తం
భృత్యవృత్తయే। అధికం వాపి విద్యేత స సోమం పాతుమర్హతి॥ పుణ్యాన్యన్యాని కుర్వీత శ్రద్దధానో జితేంద్రియః। న త్వల్పద
క్షిణైర్యజ్ఞైర్యజేతాఫలకం చన॥ ఇంద్రియాణి యశస్స్వర్గమాయుః కీర్తిం ప్రజాం పశూన్। హంత్యల్పదక్షిణో య
జ్ఞస్తస్మాన్నాల్పధనో యజేత్॥ ప్రాజాపత్యమదత్త్వాశ్వమగ్న్యాధేయస్య దక్షిణామ్ । అనాహితాగ్నిర్భవతి బ్రాహ్మ
ణో విభవే సతీతి ॥ ౨౨ ॥ వ్యాసః॥ అన్నహీనో దహేద్రాష్ట్రం మంత్రహీనో హ్యృత్విజః। ఆత్మానం దక్షిణాహీనో
నాస్తి యజ్ఞసమో రిపురితి॥ ౨౩॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ ప్రాక్సౌమికీం క్రియాం కుర్యాద్యస్యాన్నం వార్షికం భవేత్ ॥ వా. ఇ
త్యేతాని మన్వాదివచనాని కామ్యయాగవిషయాణి॥ ౨౪॥ అ॥ యతో విహితదక్షిణాపర్యాప్తద్రవ్యాభావేఽపి నిత్యాన్నలో
పయేదిత్యాహ బోధాయనః॥ శ్లో॥ యస్య నిత్యాని లుప్తాని తథైవాగంతుకాని చ। విప్రఘ్నః స వినశ్యేత్ ... తో హి
స॥ తస్మాత్కుర్యాద్యథాశక్తి ... నిత్యాని నిత్యాని కుర్వీత స చ నిత్యాని లోపయేదితి ॥ ౨౫ ॥ స్మృ
త్యర్థసారే ॥ వినా హోత్రపరమాధాయ జుహ్యాదేవాగ్నిహోత్రకమ్ । దర్శపూర్ణమాసాగ్రయణసోమయాగాన్ప్ర
మాచ్చరేత్ ॥ సర్వథా ప్రథమస్సోమయాగః కార్యో ద్విజాతిభిః। యథాసంభావినాం గే స శక్త్యా న త్వాప్తదక్షిణామ్॥
... ఇతి॥ ౨౬॥ సంగ్రహే ॥ అగ్నిహోత్ర ... యవి
క్రయే వర్ణసంకరకర్తా చ బ్రాహ్మణో వృషలస్సమ ఇతి॥ ప్రజాపతిః॥ అగ్నిహోత్రఫలా వేదాస్సషడంగపదక్రమాః।
అగ్నిహోత్రసమో ధర్మో న భూతో న భవిష్యతి॥ దర్శం చ పూర్ణమాసం చ లుప్త్వాధో భయమేవ వా। ఏకస్మిన్ కృచ్ఛ్ర
... ద్వయోరర్థే ... శోధనమితి॥ ౨౭ ॥ మనుః॥ వర్తయంస్తు శిలోంఛాభ్యామగ్నిహోత్రపరాయణః। ఇష్టీః పార్వా
యణాంతీయాః కేవలా నిర్వపేత్సదా ॥ టీ ॥ పర్వ చాయనం చ పర్వాయణే తయోరంతః పర్వాయణాంతస్తత్ర భవాః
పార్వాయణాంతీయాః దర్శపూర్ణమాసాగ్రయణలక్షణాః - కేవలాః ఫలాభిసంబంధరహితాః నిత్యా ఇష్టీర్నిర్వ
పేత్ - శిలోంఛవృత్తిరప్యేతావచ్ఛ్రౌతం కర్మ కుర్యాత్ న తతోఽధికమిత్యర్థః॥ ౨౮ ॥ అ॥ అథ సంకుచితవృత్తేర్ద్వి
తాన్యాహ ॥ స ఏవ ॥ అగ్నిహోత్రం చ జుహుయాదాద్యంతే ద్యునిశోస్సదా। దర్శేన చార్ధమాసాంతే పౌర్ణమా
సేన చైవ హి॥ సస్యాంతే నవసస్యేష్ట్యా తథర్త్వంతే ద్విజోఽధ్వరైః। పశునా హ్యయనాంతే తు సమాంతే సౌమికైర్మఖైరితి॥

టీ॥ అనయోరయమర్థః-ద్యుర్నిశోరహోరాత్రయోరాద్యంతే - అర్ధమాసాంతే పక్షయోరంతే పర్వణోరితియా
వత్-సస్యాంతే సస్యపాకకాలే నవసస్యేష్ట్యా ఆగ్రయణేన- అధ్వరైః చాతుర్మాస్యైః పశునా నిరూఢపశుబంధేన - స
మాంతే వత్సరాంతే- సౌమికైస్సోమవద్భిరితి॥ ౨౯॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥ నివేశేహవృత్తే నైయ్యామికాని హూయంతేఽగ్ని
హోత్రమతిథయో యచ్చాన్యదేవం యుక్తమితి॥ టీ॥ నివేశే వృత్తే దారకర్మణి నివృత్తే - నైయ్యామికాని నియమేన కర్త
వ్యాని నిత్యాన్యగ్నిహోత్రాదీని హూయంత ఇత్యర్థః॥ ౩౦ ॥ అథర్వణే శ్రూయతే॥ శ్రు॥ యస్యాగ్నిహోత్ర
మదర్శపూర్ణమాసమనాగ్రయణమతిథివర్జితమహుతమవైశ్వదేవమవిధినాహుతమాసప్తమాంస్తస్య లోకాన్ హిన
స్తీతి॥ అస్యార్థః॥ టీ॥ యస్యాగ్నిహోత్రిణః అగ్నిహోత్రమదర్శం ఆగ్నేయోష్టాకపాలం ఐంద్రం దధి ఐంద్రం పయ
ఇతి యాగత్రయవర్జితం- అపూర్ణమాసం ఆగ్నేయోపాంశ్వగ్నీషోమీయ యాగత్రయవర్జితమనాగ్రయణం ఆగ్ర
యణేష్టిరహితమతిథివర్జితమాతిథ్యాఖ్యకర్మణా సమ్యక్క్రియమాణస్సోమోఽతిథిః తద్వర్జితం సోమయాగరహితమి
త్యర్థః- అహుతం కస్మింశ్చిత్కాలే ఆలస్యాదినా హోమవర్జితమ్ - అవైశ్వదేవం వైశ్వదేవహోమరహితమ్।
అవిధినాహుతం మంత్రదేవతాదివిపర్యాసేన హుతం - ఆసప్తమాన్ లోకాన్ హినస్తీతి॥ టీ॥ త్రయః పితృపితామహ
ప్రపితామహాః- త్రయః పుత్రపౌత్రప్రపౌత్రాః-ఆత్మా చ సప్త- తాన్ పురుషాన్ భూరాదీన్ లోకాంశ్చ హినస్తీతి॥ ౩౧
యాజ్ఞ్యవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ ప్రతిసంవత్సరం సోమః పశుః ప్రత్యయనం తథా। కర్తవ్యాగ్రయణేష్టిశ్చ చాతుర్మాస్యా
ని చైవ హి। ఏషామసంభవే కుర్యాదిష్టిం వైశ్వానరీం ద్విజ ఇతి॥ ౩౨॥ మనురపి॥ నవేనానర్చితా హ్యస్య పశుహవ్యేన చాగ్న
యః। ప్రాణానేవాత్తుమిచ్ఛంతి నవాన్నామిషగృద్ధినః॥ ఇష్టిం వైశ్వానరీం వాపి నిర్వపేదబ్దపర్యయే। క్లప్తానాం పశుసోమా
నాం నిష్కృత్యర్థమసంభవే॥ అగ్నిహోత్రాపవిద్ధాగ్నీన్ బ్రాహ్మణః కామకారతః। చాంద్రాయణం చరేన్మాసం వీర
హత్యాసమం హి తదితి ॥ ౩౩ ॥ శ్రుతిరపి॥ వీరహా వా ఏష దేవానాం యోఽగ్నిముద్వాసయత ఇతి॥ ౩౩॥ స్మృతిభాస్క
రే॥ శ్లో॥ నిర్ధనో ధనసాధ్యేషు నిత్యేషు విక్రతేషు చ। చౌర్యాదన్యైః కుమార్గైర్వా ఇజ్యార్థం ధనమాహరేత్ ॥ సూ
ర్యగ్రహే కురుక్షేత్రే మేషే కృష్ణాజినాదికమ్। చండాలాత్ప్రతిగృహ్యాపి యజేదావశ్యకైర్మఖైః॥ వా॥ ఏతద్వచనద్వయం
యత్కించిద్ధనసంపాదనేనాప్యావశ్యకాని కర్తవ్యానీత్యేవంపరమ్॥ ౩౫॥ తథా చ యమః॥ శ్లో॥ ధర్మవిద్బ్రాహ్మణః శూ
ద్రాద్యజ్ఞార్థం నాహరేద్ధనమ్। జాయతే ప్రేత్య చండాలః శూద్రార్థేనేష్టదైవతః॥ ఉపాదాయ ధనం శూద్రాద్యో
గ్నిహోత్రముపాచరేత్। శూద్రాగ్నిహోత్రీ స భవేద్బ్రహ్మవాదిషు గర్హిత ఇతి॥ ౩౬॥ వ్యాసః॥ కుటుంబార్థే
తు సచ్ఛూద్రాత్ప్రతిగ్రాహ్యం యథోచితమ్। క్రత్వర్థమాత్మనే చైవ న హి యాచేత కర్హిచిదితి॥ ౩౭॥ మనురపి॥ న
యజ్ఞార్థం ధనం శూద్రాద్విప్రో భిక్షేత ధర్మవిత్। యజమానో హి భిక్షిత్వా చండాలః ప్రేత్య జాయతే॥ తేషాం సతత
మజ్ఞానాం వృషలాగ్న్యుపసేవినామ్। పదా మస్తకమాక్రమ్య దాతా దుర్గాణి సంచరేత్ ॥ యే శూద్రాదధిగమ్యార్థమగ్ని
హోత్రముపాసతే। ఋత్విజస్తే హి శూద్రాణాం బ్రహ్మవాదిషు గర్హితా ఇతి॥ ౩౮ ॥ ఛాగలేయః॥ యశ్శూద్రాద
ధిగమ్యార్థమగ్నిహోత్రముపాసతే। దాతా తత్ఫలమాప్నోతి కర్తా చ నరకం వ్రజేదితి ॥ ౩౯ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥
చండాలో జాయతే యజ్ఞకరణాచ్ఛూద్రభిక్షితాదితి॥ వా॥ ఏతాని వచనాని శూద్రప్రతిగ్రహనిషేధపరాణి నిత్యవ్యతిరిక్త
విషయాణి ॥ ౪౦ ॥ చండాలాత్ప్రతిగృహ్యాపి యజేదావశ్యకైర్మఖైరితి నిత్యస్యావశ్యకత్వస్మరణాదితి స్మృత్యర
త్నాదావభిహితం॥ ౪౧॥ మనుః॥ శ్లో॥ యజ్ఞార్థమభిక్షితం ద్రవ్యం యస్సర్వేనోపయోజయేత్। శ్వపాకయోనౌ జాయే
త సతతం చ త్వాశు దుర్మతిరితి॥ ౪౨॥ యమః॥ యజ్ఞార్థమర్థం భిక్షిత్వా యో న సర్వం ప్రయచ్ఛతి। స యాతి భాసతాం వి
ప్రః కాకతాం వా శతం సమా ఇతి ॥ ౪౩ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ యజ్ఞార్థమదదద్ద్రవ్యం భాసః కాకోఽపి వా భవేదితి॥ ౪౪॥
స్మృతిభాస్కరే॥ వాజపేయే క్రతౌ సర్వదక్షిణా నామసంభవే। గావస్సప్తదశైకేషాం సంభవేపీతి సామగః॥ నలభ్యం
తే యదా గావో దక్షిణాత్వేన చోదితాః। ప్రత్యేకం తత్ర నిష్కం స్యాత్తదర్ధం పాదమేవ వేతి॥ వా ॥ నిత్యవిషయమేతత్॥
౪౫ ॥ శంఖః॥ సహస్రం భోజయేత్సోమే బ్రాహ్మణానాం శతం పశౌ। చాతుర్మాస్యేషు సర్వేషు శతం పర్వణి ప
ర్యణీతి ॥ ౪౬ ॥ స్మృత్యంతరే॥ ద్విజభోజనమత్రైవ సోమయాగే సహస్రికమ్। పశౌ శతం చ దర్శేష్టౌ భోజ్యా ఋత్విజ
ఏవ చేతి ॥ ౪౭ ॥ స్మృతిభాస్కరే॥ తావదన్నం వినా కుర్యాన్నిత్యేష్టిం సౌమికీం క్రియామ్। యథాలబ్ధగుణోపేతాం య
థాసంభవదక్షిణామ్ ॥ సన్నిధౌ యజమానస్య ఉద్దేశత్యాగకారకః। అసన్నిధౌ చ పత్నీ స్యాదధ్వర్యుస్తదనుజ్ఞయా। స్యాద్ద
ర్శపూర్ణమాసేష్టౌ చతుర్ణామృత్విజాం క్రియా॥ చత్వారశ్చేన్న లభ్యంతే త్రయః కుర్యుస్త్రయోఽపి వా। న సంభవంతి

కుర్యాత్తాం ద్వావేవేష్టిం కథంచన। యది ద్వావపి నస్యాతాం ఏకేనాపి సమాపయేత్ ॥ యజమానః ప్రయుంజీత తత్రౌ నాజ్ఞాతనిష్కృతిరితి ॥ ౪౮ ॥ అఖండాదర్శే॥ దాయప్రాప్తైస్స్వకృష్యా వా లబ్ధైశ్శిష్టప్రతిగ్రహాత్। యజేత శ్రద్ధయా విష్ణుం శ్రోత్రియోఽర్థేన నాన్యథా యజేదితి॥ ౪౯ ॥ వ్యాసః॥ సుశుద్ధైర్యజమానైశ్చ ఋత్విగ్భిశ్చ తథావిధైః। శుద్ధైర్ద్రవ్యోపకరణైర్యష్టవ్యమితి నిశ్చయః॥ ౫౦ ॥ తథా కృతేషు యజ్ఞేషు దేవానాం తోషణం భవేత్। తుష్టేషు దేవసంఘేషు యజ్వా యజ్ఞఫలం లభేత్। దేవాస్సంతోషితా యజ్ఞైర్లోకాన్ సంవర్ధయంత్యుత। ఉభయోర్లోకయోర్నైశ్చ వగతిర్యజ్ఞైః ప్రదృశ్యత ఇతి ॥ ౫౧ ॥ అ ॥ ఆధానకర్తౄణాం ప్రతి చతుర్వింశతిమతే విశేషో దర్శితః॥ శ్లో॥ జీవే పితరి నాదధ్యాదగ్నిహోత్రం కదాచన। తథైవ భ్రాతరి జ్యేష్ఠే న యజేన్న వివాహయేదితి ॥ ౫౨ ॥ యత్తు ॥ శ్లో ॥ పితా పితామహో యస్య అగ్రజో వాథ కస్యచిత్। తపోఽగ్నిహోత్రమంత్రేషు న దోషః పరివేదన ఇతి॥ వా ॥ తత్స్వపితుర్వైధుర్యాది విషయం॥ ౫౩ ॥ తత్రైవోక్తమ్ ॥ జ్యేష్ఠభ్రాత్రా త్వనుజ్ఞాతః కుర్యాదగ్నిపరిగ్రహమ్। అనుజ్ఞాతోఽపి సన్పిత్రా నాదధ్యాన్మనురబ్రవీదితి॥ ౫౪ ॥ శాతాతపః॥ దారాగ్నిహోత్రసంయోగం కురుతే యోఽగ్రజే స్థితే। పరివేత్తా స విజ్ఞేయః పరివిత్తిస్తు పూర్వజః॥ అజ్ఞే దేశాంతరస్థే చ పతితే ప్రవ్రజితేఽపి వా। యోగశాస్త్రనియుక్తే చ న దోషః పరివేదనే॥ కుబ్జవామనషండేషు గద్గదేషు జడేషు చ। జాత్యంధే బధిరే మూకే న దోషః పరివేదనే ॥ ఏకమాతృప్రసూతానాం భ్రాతౄణాం పరివేదనే। దోషస్స్యాత్సర్వవర్ణేషు నేతరేష్వబ్రవీన్మనుః। పరివేత్తుర్న చాగ్నిస్స్యున్న వేదా న తపాంసి చేతి॥ ౫౫ ॥ సుమంతుః॥ వ్యసనాసక్తచిత్తో వా నాస్తికో వాథవాగ్రజః। కనీయాన్ ధర్మకామశ్చేదాధానమథ కారయేత్ ॥ పితుర్వ్యస్యాపి నాధానం కథం పుత్రస్తు కారయేత్। అగ్నిహోత్రాధికారోఽస్తి శంఖస్య వచనం యథేతి॥ ౫౬ ॥ వృద్ధవసిష్ఠః॥ శ్లో॥ అగ్రజస్తు యదానాగ్నిమాదధ్యాదనుజః కథమ్। అగ్రజానుమతః కుర్యాదగ్నిహోత్రం యథావిధీతి॥ ౫౭ ॥ శాతాతపః॥ నాగ్నయః పరివిందంతి న వేదా న తపాంసి చ॥ ౫౮ ॥ హారీతః॥ సోదరాణాం తు సర్వేషాం పరివేత్తా కథం భవేత్। దారైస్తు పరివిద్యంతే నాగ్నిహోత్రేణ నేజ్యయేతి॥ ౫౯ ॥ పరాశరోఽపి॥ పితృవ్యపుత్రస్సాపత్న్యః పరనారీసుతస్తథా। దారాగ్నిహోత్రసంయోగే న దోషః పరివేదనే॥ టీ ॥ పరనారీసుతః దత్తక్రీతాదిః॥ ౬౦ ॥ సఏవ ॥ జ్యేష్ఠభ్రాతా యదా తిష్ఠేదాధానం నైవ కారయేత్। అనుజ్ఞాతస్తు కుర్వీత శంఖస్య వచనం తథేతి॥ టీ॥ కారయేత్ కుర్యాదిత్యర్థః॥ ౬౧ ॥ మాధవీయే॥ వా॥ అనుజ్ఞాతః కనిష్ఠో జ్యేష్ఠాత్పూర్వమాధానం కుర్యాత్ - పిత్రా త్వనుజ్ఞాతోఽపి పితుః పూర్వం న కుర్యాత్ - పిత్రాదేర్వైధుర్యాదినా ప్రతిబంధే కుర్యాదితి॥ ౬౨ ॥ అ॥ వృద్ధయాజ్ఞవల్క్యస్తు ॥ జ్యేష్ఠస్యాపి కదాచిత్స్యాత్పరివేత్తృత్వమాహ॥ ఆవసథ్యమనాదృత్య త్రేతాయాం యః ప్రవర్తతే। అనాహితాగ్నిర్భవతి పరివేత్తా తథోచ్యత ఇతి॥ టీ ॥ ఆవసథ్యే ఔపాసనే బ్రహ్మౌదనపాకమకృత్వా సమంత్యాగ్నినాకృత్వా యః ప్రథమాధానం కరోతి స పరివేత్తేత్యర్థః ॥ ౬౩ ॥ సూ॥ వసంతే బ్రాహ్మణోఽగ్నీనాదధీత గ్రీష్మే రాజన్యశ్శరది వైశ్య ఇతి ॥ వా ॥ శ్రుత్యుక్తకాలే పర్వణి ఉక్తనక్షత్రే వాగ్న్యాధేయః ॥ ౬౪ ॥ తదాహ వ్యాసః ॥ వసంతే బ్రాహ్మణస్యస్యాదాధేయోఽగ్నిర్యథావిధి। క్షత్రియస్యాగ్న్యాధేయో గ్రీష్మే శ్రేష్ఠ ఉచ్యతే ॥ శరద్యాతౌ తు వైశ్యస్యాప్యాధానీయో హుతాశన ఇతి॥ ౬౫ ॥ పునరాధాననిమిత్తమాహాపస్తంబః॥ అగ్నీనాధాయైతస్మిన్ సంవత్సరే యో న ఋధ్నుయాత్స పునరాదధీతేతి॥ ౬౬ ॥ తథా చ శ్రుతిః॥ భాగధేయం వా అగ్నిరాహిత ఇచ్ఛమానః ప్రజాం పశూన్యజమానస్యోపదోద్రావోద్వాస్య పునరాదధీత భాగధేయేనైవైనగ్ం సమర్ధయత్యథో శాంతిరేవాస్యైషేతి॥ ౬౭ ॥ నిమిత్తాంతరమాహ స ఏవ॥ శ్రు॥ యదరణ్యోస్సమారూఢో నశ్యేదస్యావా భావనుగతావభినిమ్రోచేదభ్యుదియాద్వా పునరాధేయం తస్య ప్రాయశ్చిత్తిరితి ॥ టీ ॥ సమారూఢాగ్నేర్యదరణ్యోర్నాశే పునరాధేయం తథా ప్రణయనాత్పూర్వం కేవలం గార్హపత్యానుగమనే ప్రణయనానంతరమజస్రే వా గార్హపత్యాహవనీయయోరనుగమనే ప్రతినిధౌ అనవస్థాపితే సూర్యోఽభినిమ్రోచేదస్తంగచ్ఛేదుదియాద్వా తదా పునరాధేయం కార్యమిత్యర్థః - కేచిత్తు - కేవలగార్హపత్యానుగమనే ప్రతినిధ్యవస్థాపనేఽపి న పునరాధానం - కింతు ప్రాయశ్చిత్తమేవేతి వదంతి ॥ ౬౮ ॥ ఆశ్వలాయనః॥ సూ॥ సర్వాంశ్చేదనుగతానాదిత్యోఽభ్యుదియాదస్తమియాద్వాగ్న్యాధేయం పునరాధేయం వేతి॥ ౬౯ ॥ కాత్యాయనః॥ శ్లో॥ విహాయాగ్నిం సభార్యశ్చేత్సీమాముల్లంఘ్య గచ్ఛతి। హోమకాలవ్యపేతస్య పునరాధానమిష్యత ఇతి ॥ ౭౦ ॥ శౌనకః ॥ అగ్నావనుగతే యత్ర హోమకాలద్వయం వ్రజేత్। ఉభయోర్విప్రవాసే వా లౌకికోఽగ్నిర్విధీయతే ॥ ప్రోషితా తు యదా పత్నీ యది గ్రామాంతరం వ్రజేత్। హోమకాలే యది ప్రాప్తా న దోషేణ ప్రయుజ్యతే ॥ అథ తత్రైవ వసతి హోమకాలవ్యతిక్రమః । లౌకికాగ్నిర్విధీయతే

కారకశ్రుతిదర్శనాత్ । యజమానశ్చపత్నీచఉభౌప్రవసతోయది ॥ ఆరోహ్యమాణ్ణనివర్తేతాంపునరాధానమర్హతీతి ॥ ౨౧ ॥ సంగ్రహే॥ శ్లో॥ కేచిత్తుపత్న్యస్తమయోదయాచేద్గ్రామాదిసీమామతిలంఘ్యగచ్ఛేత్ । సముద్రగాంసింధుమతీమతోన్యాంస్యాల్లౌకికోవహ్నిరితిబ్రువంతి ॥ ౨౨ ॥ శ్రుతి॥ చతూరాత్రమహూయమానోగ్నిర్లౌకికఇతి ॥ ౨౩ ॥ ఆపస్తంబః ॥ నగ్రామమధ్యానగ్నీన్నాతిహరేయుర్యదిహరేయుర్లౌకికాస్సంపద్యేరన్నావంతోగ్రామమర్యాదానద్యస్స్యుస్తాన్వ్యతిక్రమంతావన్వారభేయాతాంయదినాన్వారభేయాతాంలౌకికాస్సంపద్యేరన్నితి॥ ౨౪ ॥ బోధాయనః॥ శ్లో॥ అచోదితేనపాకేనకృతేనోద్ధరణేనవా । లౌకికోగ్నిస్సవిజ్ఞేయఃపునరాధానమర్హతి । నైకయాపివినాకార్యమాధానంభార్యయాద్విజైః॥ అకృతంతద్విజానీయాత్సర్వానాన్వారభంతయత్ । జ్యేష్ఠాయాందోషహీనాయాంకనీయస్యాయదాగ్నిమాన్ ॥ బ్రహ్మహత్యాభవేదస్యప్రతిపర్వణిసర్వదేతి ॥ ౨౫ ॥ మనుః॥ భార్యాయైపూర్వమారిణ్యైదత్వాగ్నీనంత్యకర్మణి । పునర్దారక్రియాంకుర్యాత్పునరాధానమేవచ ॥ ఏవంవృత్తాంసవర్ణాంస్త్రీంద్విజాతిఃపూర్వమారిణీమ్ । దాహయేదగ్నిహోత్రేణయజ్ఞపాత్రైశ్చధర్మవిదితి ॥ ౨౬ ॥ యాజ్ఞవల్క్యోపి॥ దాహయిత్వాగ్నిహోత్రేణస్త్రియంవృత్తవతీంపతిః । ఆహరేద్విధివద్దారానగ్నీంశ్చైవావిళంబయన్నితి॥ ౨౭ ॥ కాత్యాయనః ॥ స్త్రీధర్మచారిణీసాధ్వీమృతాదాహ్యతథాగ్నిభిః । విపరీతానదాహ్యాతుపునర్దారక్రియాతథా । మృతాయాంచైవభార్యాయాంద్వితీయాయాంకథంచన ॥ సముత్సృజేదగ్నిహోత్రంమోహితోయోద్విజోత్తమః । బ్రహ్మఘ్నంతంవిజానీయాన్నాత్రకార్యావిచారణా ॥ ద్వితీయాంచైవతుయోభార్యాందహేద్వైతానికాగ్నిభిః । తిష్ఠత్యాంప్రథమాయాంతుసురాపానసమంహితదితి॥ వా ॥ ఏతద్బాధానేసహాధికృతాయాఅగ్నిదానేవేదితవ్యమితి॥ ౨౮ ॥ విజ్ఞానేశ్వరీయేకపర్దీ ॥ శ్లో ॥ యదిత్వనేకభార్యస్యకాచిత్పత్నీమృతాతదా । నిర్మంథ్యేనైవసాదాహ్యతమగ్నింధారయేత్పతిరితి ॥ వా ॥ యదిత్వనేకభార్యస్స్యాద్విభజ్యాగ్నిందహేన్మృతామితివచనంస్మార్తాగ్నివిషయం - త్రేతాగ్నిసంసర్గస్యవిభాగస్యచబోధాయనాదిభిరుక్తత్వాత్ - పునర్దారక్రియాసంభవేపూర్వమృతాయాఃపత్న్యాఅగ్నిదానం - అసంభవేతునిర్మంథ్యేనపత్నీందాహయిత్వా అగ్నిహోత్రంయావజ్జీవం యావదాశ్రమాంతరంవాజుహుయాత్ ॥ ౨౯ ॥ యద్వాహుర్బహ్వృచాః॥ సూ ॥ అపత్నీకోప్యగ్నిహోత్రమాహరేదిత్యాహుర్యాజ్ఞికానాహరేదనద్ధాపురుషఃకోనద్ధాపురుషఇతి నదేవాన్నపితౄన్నమనుష్యానితి తస్మాదపత్నీకోప్యగ్నిహోత్రమాహరేదితి ॥ ౩౦ ॥ భారద్వాజః॥ సూ॥ యద్యపత్నీకస్స్యాదుభాభ్యాంతస్యసంస్కారః. ఔపాసనాగ్నిహోత్రాభ్యామితినిర్మంథ్యేనపత్నీమితి ॥ ౩౧ ॥ జైమినిరపి॥ సూ ॥ ఆహితాగ్నిశ్చేత్పూర్వంజాయామృయేతతాన్నిర్మంథ్యేనదహేత్సాంతపనేనవేతి ॥ ౩౨ ॥ ఆశ్వలాయనః ॥ ఆహార్యేణానాహితాగ్నింపత్నీంచేతి ॥ ౩౩ ॥ కపర్దీచ శ్లో ॥ అపత్నీకోగ్నిభిఃకుర్యాన్నిత్యనైమిత్తికాఃక్రియాః । అకామ్యాఅంగవైకల్యాన్నహికామ్యాసుతత్క్షమమ్ ॥ ఆహితాగ్నిఃపూర్వమృతాంస్వాగ్నిభిర్దాహయేత్స్త్రియమ్ । శక్త్యేవివాహేథాశక్త్యేనిర్మంథ్యేనైవదాహయేదితి॥ వా । కించ - ఆచారోప్యత్రదృష్టశ్శిష్టతమానాంపూర్వేషాంకణ్వవిభండకాదీనాం. యథాచభగవతోదాశరథేస్తస్మాదభావేపిపత్న్యానాగ్నిహోత్రాదినివృత్తిః ॥ ౩౪ ॥ తథావిష్ణుః॥ శ్లో ॥ మృతాయామపిభార్యాయాంవైదికాగ్నింనసంత్యజేత్ । ఉపాధినాపితత్కర్మయావజ్జీవంసమాపయేత్ ॥ అన్యేకుశమయీంపత్నీంకృత్వాతుగృహమేధినః । ఉపాసతేహ్యగ్నిహోత్రంయావజ్జీవమతంద్రితాః । రామస్తుకృత్వాసౌవర్ణీంసీతాంపత్నీంయశస్వినీమ్ ॥ ఈజేబహువిధైర్యజ్ఞైస్సహితోభ్రాతృభిర్వశీతి ॥ ౩౫ ॥ మైత్రాయణీశ్రుతిరపి ॥ శ్లో ॥ యస్తుస్వైరగ్నిభిర్భార్యాంసంస్కారోతకథంచన । అసౌమ్యతఃస్త్రీభవతిస్త్రీచైషాసపునర్భవేదితి ॥ ౩౬ ॥ త్రికాండీచ॥ యస్యభార్యాతిదూరస్థామృతావావ్యాధితాపివా । అనిచ్ఛుఃప్రతికూలావాతస్యాఃప్రతినిధిక్రియేతి॥ ౩౭ ॥ యత్వాపస్తంబవచనం॥ సూ ॥ దారకర్మణియద్యశక్తఆత్మార్థమగ్న్యాధేయంకుర్యాదగ్నిహోత్రందర్శపూర్ణమాసావాగ్రయణంచశేషాణికర్మాణినభవంతీతి॥ వా ॥ తత్పత్నీమృతేఃపూర్వంవిచ్ఛిన్నాగ్నివిషమ్ । తథాచకపర్దిభాష్యం - విచ్ఛిన్నాగ్నేఃకదాచిత్పత్నీమరణేయావజ్జీవశ్రుతేరవగతత్వాత్ దారాంతరగ్రహణేచాసామర్థ్యే దాత్మార్థమగ్న్యాధేయంకార్యమితి ॥ ౩౮ ॥ సఏవ॥ నష్టోత్సృష్టానలసహచరీదాహకృత్యేనకుర్యాత్పైత్రాధానంవధితదహనస్తత్క్రియాయాంప్రకల్ప్యఇతి॥ వా॥ నష్టాగ్నిరుత్సృష్టాగ్నిర్వాపత్నీమరణేదాహార్థంపైత్రాధానంనకుర్యాత్ - కింతుదాహకృత్యేమథితాగ్నిరేవకల్ప్యః- తథాఆత్మార్థంఅగ్న్యాధేయంకుర్యాత్ - ఆధానప్రభృతియజమానఏవాగ్ని

హోభవంతి- యజమానోవాఅగ్నేర్యోనిరితిశ్రుతేః॥ ౯౯ ॥ యదపికపర్దివచనం॥ పత్నీదాహోపయుక్తాగ్నేరగ్న్యా
ధేయాత్పురామృతౌ। ప్రేతాధానంతుకర్తవ్యమగ్న్యాధానంతుజీవతః॥ పత్నీదాహోపయుక్తాగ్నేర్విచ్ఛిన్నాగ్ని
సమత్వతః। నాదృత్యఋతునక్షత్రంనారంభార్థాదికంచనేతి ॥ తత్పునఃకృతోద్వాహవిషయం - పునర్దారక్రి
యాంకుర్యాత్పునరాధానమేవచేతిమన్వాదిస్మరణాత్ - నచాగ్న్యాధానంతుజీవతఇత్యేతదశక్యవివాహవిషయం-
అథాశక్యైనైర్మంథ్యేనైవదాహయేదితివచనాత్ - తదేవంశక్యవివాహః - పత్నీంస్వాగ్నిభిర్దాహయిత్వాపున
ర్దారక్రియాంకృత్వాఅవిళంబెనాగ్నినాదధ్యాత్ -అశక్యవివాహస్తు నిర్మంథ్యేనపత్నీందాహయిత్వాయావజ్జీవమగ్ని
స్పరిచరేదితిస్థితం - అపరేతు - పత్నీదాహోపయుక్తాగ్నిర్విధురఆత్మార్థం అగ్న్యాధేయం కృత్వాయావజ్జీవ
మగ్నిహోత్రంకుర్యాదిత్యాహుః- తథాచాపత్నీకోపి అగ్నిహోత్రమాచరేదితి - దారకర్మణియద్యశక్తః - ఆ
త్మార్థమగ్న్యాధేయంకుర్యాత్ -పత్నీదాహోపయుక్తాగ్నిః అగ్న్యాధేయంకృత్వాతత్పురామృతావిత్యాదీనిపూ
ర్వోక్తానివచనానితద్విషయతయాయోజయంతి - పత్నీదాహోపయుక్తాగ్నేరగ్న్యాధేయంతుజీవతఇతి వచనంయ
చ్ఛక్యాశక్యసంశయవిషయపత్నీదాహోపయుక్తాగ్నిస్సన్ వివాహంనశక్నుయాత్ - తద్విషయం - తతశ్చాహి
తాగ్నిఃపూర్వమృతామిత్యనేననవిరుధ్యతే - విచ్ఛిన్నాగ్నేఃపత్నీమరణఇత్యాది భాష్యస్యాపికదాచిత్పత్నీమరణేస
తివిచ్ఛిన్నాగ్నేరితి యోజనేతితే వర్ణయంతి - యద్యపిపాణిగ్రహణాద్ధి సహత్వం కర్మస్విత్యాదిభిః పతివత్ప
త్న్యాఅపిస్వామిత్వమవగమ్యతేతథాపినోభయోస్తుల్యతా- పత్నీవదస్యాగ్నిహోత్రమిత్యాదౌయజమానస్యైవప్రా
ధాన్యేనస్వామిత్వావగమాత్- జ్యోతిష్టోమేనయజేతే త్యాదావేకవచనశ్రుత్యాచయజమానస్యైవాధికారత్వావగ
మాత్ - తదంగతయా పత్న్యాస్స్వామికోట్యను ప్రవేశాత్స్వామిత్వం సహత్వంచ నిర్వోఢవ్యం - పత్నీహి
పారీణహ్యస్యేశఇతిశ్రుత్యాగృహోపకరణరూపధనైకదేశ స్వామిత్వమవగమ్యతే- అతఏవోపాధినాపితత్కర్మ
యావజ్జీవంసమాపయేదితిపత్న్యాఃప్రతినిధిఃస్మర్యతే - అన్యథానచప్రతినిధిరత్రస్వామి దేవాగ్నికర్మస్వితిస్వా
మిప్రతినిధినిషేధేనఉపాధినాకర్మసమాపనమయుక్తంస్యాత్ - నచవచనాత్ ప్రతినిధిస్థాపనమితివాచ్యం - వచనా
దేవపత్న్యభావేపిఅగ్నిహోత్రాదేరనివృత్తేః॥కపర్దీచ ॥ ౯౦ ॥ శ్లో ॥ అస్తిస్వామిత్వలేశోస్యాస్తత్ప్రాచుర్యం
తుభర్తరి । సహిప్రధానంవిధిభిస్తస్యైవార్థక్రియాయతఇతి ॥ అనేనైవన్యాయేనానాహితాగ్నేరపిశక్యేవివా
హేఔపాసనేనపూర్వమృతాంపత్నీందాహయిత్వావివాహఃకార్యః - అశక్యేతునైర్మంథ్యేన దాహయిత్వాధా
ర్యౌపాసనఇతిద్రష్టవ్యం అతాశ్వలాయనోవిశేషమాహ ॥ ౯౧ ॥ శ్లో॥ స్మార్తార్థేనాగ్నినాదగ్ధ్వామృతాంప
త్నీంచతాంత్రిభిః। శిష్టార్థేనోద్వహేదన్యాంపునశ్చైవాగ్నిమాన్యజేత్ ॥ ప్రాగుద్వాహాచ్ఛిష్టార్థంస్మార్తస్యా
గ్నేర్యథావిధి॥ శుశ్రూషేదస్యపత్నీకఇష్టింకుర్యాచ్చవానవా। సాయంప్రాతర్హోమమధమమథాగ్నావపిసంచ
రేదితి॥ వా ॥ అనాహితాగ్నిఃపూర్వమృతాంపత్నీమౌపాసనార్థేనదగ్ధ్వాశిష్టార్థేనసాయంప్రాతర్జుహ్వన్ -
స్థాలీపాకంచకుర్వన్ తస్మిన్నన్యాముద్వహేత్ - పునరుద్వాహమకుర్వన్సాయంప్రాతర్హోమమథాగ్నావేవ
యావజ్జీవంసంచరేత్ -ఆహితాగ్నిస్త్రిభిరగ్నిభిస్తాందగ్ధ్వాపునరుద్వాహానంతరమగ్నిమాన్యాత్వాయజేత్ - ఉద్వా
హాశక్తౌనిర్మంథ్యేనపత్నీందగ్ధ్వాయావజ్జీవమగ్నిహోత్రంకుర్వన్ పర్వణోరిష్టింకుర్యాదిత్యర్థః ॥ భారద్వాజోపి॥
౯౨ ॥ శ్లో ॥ దంపత్యోరుభయోరేకోయదిప్రాణైర్వియుజ్యతే। భర్తావాయదివాపత్నీజీవన్విధురఉచ్యతే ॥ ద్వ
యోస్సాధారణోవహ్నిస్సహసంస్కారసంస్కృతః। ప్రేతంవిధిబలాదేతిపత్నీంభర్తారమేవవా। సంస్కృత్యవిధివ
త్ప్రేతంవహ్నిర్జీవంతమశ్నుతఇతి ॥ వా ॥ తదేవమేకాగ్నేఃపత్న్యా అగ్నిమదత్వార్థందత్వావా అపత్నీకోపి
యావజ్జీవమౌపాసనంపరిచరేత్ - కేచిత్తు - ఔపాసనాగ్నినాపత్నీందగ్ధ్వావిధురోప్యగ్నిముత్పాద్యౌపాసనంకు
ర్యాదితి॥ ... ... *

అగ్న్యుత్పత్తిప్రకారశ్చక్రియాకల్పకారికాయామభిహితః॥ ౧ ॥ శ్లో ॥ ఉద్ధృత్యవహ్నింప్రణవేనపూర్వమ
స్వాగ్నిమంత్రేణహరేత్పురస్తాత్ । నిధాయపృష్ఠాదివిమంత్రకేణతత్తస్తుహోమశ్శకలైశ్చతుర్భిః ॥ రేఖాదయోనైవచి
తత్సతాంసవిశ్వాసినోద్యానఇమేచమంత్రాః। ఆరోహణంనాస్త్యవరోహణంస్యాదుత్పత్తిరేవంవిధురానలస్య॥ నిత్యా
నినైమిత్తికకామ్యకర్మాణ్యాత్రైవకుర్యాద్విధురస్సదైవేతి॥ వా॥ ఏవముత్పాద్యసాయంప్రాతరౌపాసనంకుర్యాత్ -
కర్మాంతేగ్నిలౌకికఇత్యాహుః ॥ తథాచభారద్వాజః॥ ౨ ॥ శ్లో ॥ ఆధాయవిధివద్వహ్నింభర్తాపత్న్యపి

ఫాల్గునః। యావజ్జీవం పరిచరేదోషధీభిర్యథావిధి॥ స్థాలీపాకం చాగ్రయణమస్మిన్నగ్నౌ విధీయతే। అపాణిగ్రహణవిప్రయోగాం
త్తం న జహాత్యేష పావకః॥ ప్రాణైర్వియుక్తే సంస్కుర్యాద్విధురం విధురాగ్నినేతి॥ వా॥ స్త్రీ చైవం భర్తరి ప్రేత ఇతి వచ
నాద్భర్తరి ప్రేతే పత్న్యౌపాసనం పరిచరేదిత్యర్థః। అత్ర సార్వభౌమీయే॥ వా॥ పాణిగ్రహణాదధి గృహమేధినో
ర్వ్రతమితి ద్వివచనస్వారస్యాదన్యతరాత్యయే స్మార్తకర్మానధికారజ్ఞాపనాద్దారాభ్యాం కర్మాణి కర్తవ్యానీత్యు
భయాధికారిత్వేనైవ గార్హ్యకర్మాదౌ సంకల్పాచ్చ విధురస్యాశ్రమాంతరపరిగ్రహాహర్తత్వాయ సంధ్యావందనమాత్రం
కర్తవ్యమితి తథా చ తస్యాగ్న్యభావం సిద్ధవత్కృత్య మంత్రజపేన తత్ఫలావాప్తిమాహ శౌనకః॥ ౩॥ శ్లో॥ మహా
త్తత్ప్రజపేత్సూక్తం పంచవారం దినే దినే। ఔపాసనం వినా దోషో న స్పృశేద్విధురం తతః॥ అగ్నే నయ జపేద్వర్గం పం
చవారం దినే దినే। విధురస్యాగ్నికస్యైవ యత్ఫలం తద్భవేద్ధ్రువమితి॥ శాతాతపోపి॥ ౪॥ అనగ్నిరపి యో విప్రస్సదాచా
రపరో యది। శ్రాద్ధాదిషు సమస్తేషు సోపి గ్రాహ్యో మనీషిభిః॥ అనగ్నికస్య వేదోగ్నిర్వేదహీనోప్యనగ్నికః। సాగ్నికో
ప్యనధీతశ్చేదనగ్నిక ఇతి స్మృతః॥ వైధుర్యం న తు బాధేత పుత్రవాన్యది యో ద్విజః। తథా చ వేదవిచ్చైవ సర్వకర్మసు సో
ర్హతి॥ పుత్రవాన్మృతభార్యోపి సోగ్నిమానితి సంస్మృతః। పుత్ర ఏవాగ్నిరిత్యాహుః పుత్రార్థం దారసంగ్రహః॥ మృతా
యామపి భార్యాయాం ప్రత్యక్షాగ్నిర్వినశ్యతి। ఆత్మన్యగ్నిర్న నశ్యేత్తు తత్స్మార్తకర్మహా ఏవ స ఇతి॥ వా॥ ఏవంత్రైకా
గ్నిర్విధురస్యాగ్నిసద్భావాసద్భావయోశ్శిష్టాచారప్రాచుర్యేణ వ్యవస్థావగంతవ్యా. … *

—* అథ యాజనం నిరూప్యతే. *—

వా॥ తత్ర విధిశ్శ్రూయతే॥ ౧॥ ద్రవ్యమార్జయేద్బ్రాహ్మణః ప్రతిగృహ్ణీయాద్యాజయేదధ్యాపయేద్వే
తి॥ వా॥ న చాయం నిత్యవిధిః అకరణే ప్రత్యవాయాదినిత్యలక్షణాభావాత్ - అపి తు కామ్యవిధిః ద్రవ్యార్జనకామస్యైవ త
త్రాధికారాత్ - తత్రాపి నాపూర్వవిధిః జీవనోపాయత్వేన యాజనస్య ప్రాప్తత్వాత్ - అగ్నిహోత్రం జుహుయాత్
దష్టకాః కర్తవ్యా ఇత్యాదివదత్యంతాప్రాప్త్యభావాత్ - అత్యంతాప్రాప్తిప్రాపణం హ్యపూర్వవిధిః - నా
పి పరిసంఖ్యా ఏకస్యానేకత్ర ప్రాప్త్యభావాత్ - ఏకస్యోభయత్ర ప్రాప్తస్యాన్యతో నివృత్త్యర్థమేకత్ర పునర్వచ
నం పరిసంఖ్యా॥ ౨॥ తద్యథా॥ శ్రు॥ ఇమామగృభ్ణన్రశనామృతస్యేత్యశ్వాభిధానీమాదత్త ఇత్యత్ర మంత్రలింగసా
మర్థ్యాదశ్వాభిధాన్యా గర్దభాభిధాన్యాశ్చ రశనాయా గ్రహణే ప్రసక్తే పునరశ్వాభిధానీమాదత్త ఇతి వచనేనా
శ్వాభిధాన్యాం వినియుజ్యమానో గర్దభాభిధాన్యా నివర్తతే - యథా పంచ పంచనఖా భక్ష్యా ఇత్యత్ర స్వేచ్ఛ
యా శశాదిషు శ్వాదిషు చ ప్రాప్తం పునశ్శశాదిషు శ్రూయమాణం శ్వాదిభ్యో నివర్తత ఇతి తస్మాత్పక్షే ప్రాప్తత్వాత్ -
సమే దేశే యజేత ప్రాఙ్ముఖోన్నాని భుంజీతేతివ తృప్తిరాద్యయాజ్యయాజనే నివృత్తో నియమవిధిరయం - మంత్రేషు ఋ
ష్యాదిజ్ఞానం చ యాజనాంగత్వేన ఛందోగబ్రాహ్మణే సమామ్నాయతే॥ శ్రు॥ ౩॥ యో హ వా అవిదితార్షేయచ్ఛందో దై
వతబ్రాహ్మణేన మంత్రేణ యాజయతి వాధ్యాపయతి వా స్థాణుం చర్ఛతి గర్తం వా పద్యతే ప్రవా మీయతే పాపీయాన్భ
వతి యాతయామాన్యస్య ఛందాంసి భవంతీతి తదజ్ఞాత్ర్యాజకస్య దోషాభిధానాత్ - యాజయిత్వా ప్రతిగృహ్య వాన
శ్నన్త్రిస్స్వాధ్యాయం వేదమధీయీతేత్యాదీని త్వయాజ్యయాజనవిషయాణి॥ ౪॥ తథా చ దేవలః॥ శ్లో॥ యశ్శూద్రాన్పతి
తాంశ్చాపి యాజయేదర్థకారణాత్। యాజితో వా పునస్తాభ్యాం బ్రాహ్మణో౽యాజ్యయాజక ఇతి॥ ౬॥ మనుః॥ అయా
జ్యయాజనైశ్చైవ నాస్తిక్యేన చ కర్మణామ్। కులాన్యకులతాం యాంతి యాని హీనాని మంత్రతః॥ సంవత్సరేణ పతతి ప
తితేన సహాచరన్। యానం వివాహః॥ ౭॥ దేవలః॥ శ్లో॥ యాజనం యోనిసంబంధం స్వాధ్యాయం సహభోజనమ్। కృత్వా
సద్యః పతత్యేవ పతితేన న సంశయ ఇతి॥ ౮॥ బోధాయనః॥ సంవత్సరేణ పతతి పతితేన సమాచరన్। యాజనాధ్యాప
నాద్యౌనాత్సద్యశ్శయ్యాసనాదిభిరితి॥ ౯॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥ న పతితైస్సంవ్యవహారో విద్యతే తేషామభ్యాగమనం భోజనం
వివాహమితి చ వర్జయేదితి॥ ౧౦॥ వ్యాసః॥ శ్లో॥ సంవత్సరేణ పతితసంసర్గం కురుతే తు యః। యానశయ్యాసనై
ర్నిత్యం జానన్వై పతితో భవేత్॥ యాజనం యోనిసంబంధం తథైవాధ్యాపనం ద్విజః। కృత్వా సద్యః పతేత్ జ్ఞానాత్సహ
భోజనమేవ చేతి॥ ౧౧॥ సంవర్తః॥ మహాపాతకసంయోగీ బ్రహ్మహత్యాదిభిర్నరః। తత్సంసర్గవిశుద్ధ్యర్థం తస్యైత
స్య వ్రతం చరేదితి॥ ౧౨॥ యమః॥ ప్రతిగ్రహాధ్యాపనయాజనానాం ప్రతిగ్రహం శ్రేష్ఠతమం వదంతి। ప్రతిగ్రహాచ్ఛుధ్యతి జప్య
హోమైర్యాజ్యం తు పాపైర్న పునంతి వేదా ఇతి॥ ఇతి యాజనమ్. … … …*

—※ అథాధ్యయనమ్. ※—

౧॥ శ్రు॥ స్వాధ్యాయోఽధ్యేతవ్యః బ్రాహ్మణేన నిష్కారణం షడంగో వేదోఽధ్యేతవ్య ఇతి చ శ్రూయతే॥ వా॥ అనేన చార్థజ్ఞానపర్యంతమధ్యయనం విధీయత ఇతి న్యాయసిద్ధం - మంత్రాః పునరవిదితార్థా ననుష్ఠేయార్థప్రకాశనసమర్థాః-తస్మాత్ప్రతిపన్నవేదార్థోఽనుష్ఠాతా అభిలషితాని కర్మఫలాని ప్రాప్నోతి న చ ప్రత్యవైతీతి వేదోఽధ్యేతవ్యః- తదర్థశ్చ ప్రతిపత్తవ్యః॥ ౨॥ తత్ర మనుః॥ శ్లో॥ తపోవిశేషైర్వివిధైర్వ్రతైశ్చ విధిచోదితైః। వేదః కృత్స్నోఽధిగంతవ్యస్సరహస్యో ద్విజన్మనేతి॥ టీ॥ వ్రతైః ప్రాజాపత్యాదిభిః-కృత్స్నస్సాంగః॥ ౩॥ స ఏవ॥ శ్లో॥ వేదమేవ సదాభ్యస్యేత్తపస్తప్స్యన్ ద్విజోత్తమః। వేదాభ్యాసో హి విప్రస్య తపః పరమిహోచ్యత ఇతి॥ టీ॥ ఇహ వేదే ఉచ్యతే॥ ౪॥ శ్రు॥ తపో హి స్వాధ్యాయ ఇతి శ్రూయతే చ॥ మనుః॥ యోఽనధీత్య ద్విజో వేదానన్యత్ర కురుతే మనః। స జీవన్నేవ శూద్రత్వమాశు గచ్ఛతి సాన్వయః॥ కువివాహైః క్రియాలోపైః వేదానధ్యయనేన చ। కులాన్యాశు వినశ్యంతి బ్రాహ్మణాతిక్రమేణ చ॥ మంత్రవంతి సమృద్ధాని కులాన్యల్పధనాన్యపి। కులసంఖ్యాం చ గచ్ఛంతి కర్షంతి చ మహద్యశః॥ యదధీతమవిజ్ఞాతం నిగదేనైవ శబ్ద్యతే। అనగ్నావివ శుష్కైధో న తజ్జ్వలతి కర్హిచిదితి చ॥ ౫॥ శ్రూయతే చ॥ స్థాణురయం భారహారః కిలాభూదధీత్య వేదాన్న విజానాతి యోఽర్థం। యోఽర్థవిత్సకలం భద్రమశ్నుతే స నాకమేతి జ్ఞానవిధూతపాప్మేతి॥ ౬॥ మనురపి॥ సేనాపత్యం చ రాజ్యం చ దండనేతృత్వమేవ చ। సర్వలోకాధిపత్యం చ వేదశాస్త్రవిదర్హతి॥ ఇతిహాసపురాణజ్ఞః పదవాక్యప్రమాణవిత్। అంగోపకారవేదీ చ వేదార్థం జ్ఞాతుమర్హతీతి॥ టీ॥ ఇతిహాసో భారతరామాయణాదిః॥ ౭॥ కూర్మపురాణే॥ శ్లో॥ యోఽన్యత్ర కురుతే యత్నమనధీత్య శ్రుతిం ద్విజః। స వై మూఢో న సంభాష్యో వేదబాహ్యో ద్విజాతిభిః॥ న వేదపాఠమాత్రేణ సంతుష్టో వై ద్విజోత్తమః। పాఠమాత్రావసానస్తు పంకే గౌరివ సీదతి॥ యోఽధీత్య విధివద్వేదం వేదార్థం న విచారయేత్। స సాన్వయః శూద్రసమః పాత్రతాం న ప్రపద్యత ఇతి॥ ౮॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ పారంపర్యాగతో యేషాం వేదస్సపరిబృంహణః। తచ్ఛాఖం కర్మ కుర్వీత తచ్ఛాఖాధ్యయనం తథా॥ యస్స్వశాఖాం పరిత్యజ్య పారక్యామధిగచ్ఛతి। స శూద్రవద్బహిష్కార్యస్సర్వకర్మసు సాధుభిః। అధీత్య శాఖామాత్మీయాం పరశాఖాం తతః పఠేదితి॥ ౯॥ యథా కాష్ఠమయో హస్తీ యథా చర్మమయో మృగః। బ్రాహ్మణశ్చానధీయానస్త్రయస్తే నామబిభ్రతి॥ యథా షండోఽఫలస్స్త్రీషు యథా గౌర్గవి చాఫలః। యథా చాజ్ఞేఽఫలం దానం తథా విప్రోఽనృచోఽఫల ఇతి॥ ౧౦॥ పరాశరః॥ యే పఠంతి ద్విజా వేదం పంచయజ్ఞపరాశ్చ యే। త్రైలోక్యం తారయంత్యేతే పంచేంద్రియరతా అపీతి॥ ౧౧॥ సంవర్తః॥ వేదం చైవాభ్యసేన్నిత్యం శుచౌ దేశే సమాహిత ఇతి॥ ౧౨॥ దక్షః॥ వేదస్వీకరణం పూర్వం విచారోఽభ్యసనం జపః। తద్దానం చైవ శిష్యేభ్యో వేదాభ్యాసో హి పంచధేతి॥ ౧౩॥ వ్యాసః॥ వేదాభ్యాసం తతః కుర్యాత్ప్రయత్నాచ్ఛక్తితో ద్విజః। వేదమధ్యాపయేచ్ఛిష్యాన్ ధారయేచ్చ విచారయేత్॥ అధీతమపి యో వేదం విముంచతి యదా నరః। భ్రూణహా స తు విజ్ఞేయో వియోనిమధిగచ్ఛతీతి॥ ౧౪॥ మనుః॥ శరణాగతం పరిత్యజ్య వేదం విప్లావ్య చ ద్విజః। సంవత్సరం యవాహారస్తత్పాపమతిసేధతీతి॥ ౧౫॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ వేద ఏవ ద్విజాతీనాం నిశ్శ్రేయసకరః పరః। యజ్ఞాదీనాం బోధకత్వేన శ్రేయస్కరః పర ఇతి॥ ౧౬॥ వ్యాసః॥ హరిరోమితి నిర్దిశ్య యత్కర్మ క్రియతే బుధైః। అధీయతే వా రాజర్షే తద్ధి వీర్యకరం భవేదితి॥ ౧౭॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥ ఓంకారస్స్వర్గద్వారం తస్మాద్బ్రహ్మాధ్యేష్యమాణ ఏతదాదిప్రతిపద్యేత వికథాం చాన్యాం కృత్వైవం లౌకిక్యా వాచా వ్యావర్తత ఇతి॥ టీ॥ బ్రహ్మ వేదః స్వర్గసాధనమధ్యేష్యమాణః స్వర్గద్వారం ప్రణవమాదౌ కృత్వా ప్రతిపద్యేత-ఉపక్రమేత అధ్యేతవ్యమధ్యయనే అనుపయుక్తా కథా వికథా తాం చాన్యాం కృత్వైవం ఏతదాదిప్రతిపద్యేత ఏవం సతి బ్రహ్మ వేదః లౌకిక్యా వాచా వ్యావర్తతే-తయా వ్యామిశ్రం న భవతీత్యర్థః॥ ౧౮। అథర్వణే శ్రూయతే॥ శ్రు॥ ప్రణవం దేవా అసురజయార్థం ప్రార్థయంతో వరం వృణీష్వేత్యబ్రువన్ తాన్ప్రణవో బ్రవీన్నమామనీరయిత్వా బ్రాహ్మణా బ్రహ్మ వదేయుర్యది వదేయురబ్రహ్మైవ స్యాదితి తస్మాదోంకారః పూర్వముచ్యత ఇతి. ఏష ఏవ హి పురస్తాద్యుజ్యతే ఏష పశ్చాదితి చ॥ ఇత్యధ్యయనం.

... ... ※

—※ అథాధ్యాపనమ్, ※—

౧॥ తత్ర స్మృత్యంతరే॥ శ్లో॥ యాజనాధ్యాపనే శుద్ధే తథా పూతః పరిగ్రహః। ఏషా సమ్యక్సమాఖ్యాతా త్రితయం తస్య జీవికేతి॥ ౨॥ అధ్యాపనే నియమమాహ యమః॥ సతతం ప్రాతరుత్థాయ దంతధావనపూర్వకమ్। స్నాత్వా హుత్వా చ శిష్యేభ్యః కుర్యాదధ్యాపనం నర ఇతి॥ ౩॥ మనురపి॥ అధ్యేష్యమాణం తు గురుర్నిత్యకాలమతంద్రితః। అధీష్వ

భో ఇతిబ్రూయాద్విరామోస్త్వితిచారమేత్ ॥ ఆచార్యపుత్రశ్శుశ్రూషుర్జ్ఞానదో ధార్మికశ్శుచిః। ఆప్తశ్శక్తోర్థద
స్సాధుస్స్వోధ్యాప్యాదశధర్మతః।ధర్మార్థౌయత్రనస్యాతాంశుశ్రూషావాపితద్విధా। తత్రవిద్యానవప్తవ్యాశు
భంబీజమివోషరే।విద్యయైవసమంకామంమర్తవ్యంబ్రహ్మవాదినః॥ ఆపద్యపిచఘోరాయాంనత్వేనామిరిణేవపేత్।
విద్యాబ్రాహ్మణమేత్యాహ శేవధిస్తేస్మిరక్షమామ్॥ అసూయకాయమాంమాదాస్తథాస్యాంవీర్యవత్తమా। యమేవ
తుశుచింవిద్యానియతంబ్రహ్మచారిణమ్॥తస్మైమాంబ్రూహివిప్రాయనిధిపాయాప్రమాదినేఇతి॥ టీ ॥ శేవధిరిత్యా
దివిద్యాయావచనం- శేవధిర్నిధిః-తే శేవధిరస్మివిద్యాంజానీయాః-నిధిపాయవిద్యానిధిపాలాయ॥ ౪॥సఏవ॥ శ్లో ॥ బ్ర
హ్మయస్త్వననుజ్ఞాతమధీయానాదవాప్నుయాత్। సబ్రహ్మస్తేయకృద్విప్రోనరకంప్రతిపద్యతే॥ నాపృష్టఃకస్యచిద్బ్రూ
యాన్నచాన్యాయేన[illegible]చ్ఛతః।జానన్నపిహిమేధావీజడవల్లోకఆచరేత్ ॥ అధర్మేణతుయఃప్రాహయశ్చాధర్మేణ
పృచ్ఛతి।తయోరన్యతరఃప్రైతివిద్వేషంవాధిగచ్ఛతీతి॥ టీ ॥ ప్రాహప్రవచనంకరోతి-ప్రైతిమ్రియతే॥ ౫॥ అ ॥ వి
ద్యాధర్మస్త్రియోవిశిష్టతరాదవశిష్టాదప్యుపాదానాదవశ్యముపాదేయమిత్యాహసఏవ॥ శ్లో ॥ శ్రద్దధానశ్శుభాం
విద్యామాదదీతావరాదపి।అంత్యాదపిపరంధర్మంస్త్రీరత్నందుష్కులాదపీతి॥౬॥ అ॥ఏతదేవదృష్టాంతత్వేనోపపా
దయతిసఏవ॥ శ్లో॥ విషాదప్యమృతంగ్రాహ్యంబాలాదపిసుభాషితమ్।అమిత్రాదపిసద్వృత్తమమేధ్యాదపికాంచనమ్।
స్త్రియోరత్నంతథావిద్యాధర్మశ్శౌచంసుభాషితమ్।వివిధానిచశిల్పానిసమాదేయానిసర్వతః॥అబ్రాహ్మణాదధ్యయ
నమాపత్కాలేవిధీయతే। అనువ్రజ్యాచశుశ్రూషాయావదధ్యయనంగురోః ॥ టీ॥ అబ్రాహ్మణాత్ క్షత్రియవైశ్యా
భ్యాం। శ్లో ॥ అధీయీరన్స్వకర్మస్థాస్త్రయోవర్ణాద్విజాతయః। ప్రబ్రూయాద్బ్రాహ్మణస్త్వేషాంనేతరావితిని
శ్చయః ॥ బ్రాహ్మణఃక్షత్రియోవైశ్యస్త్రయోవర్ణాద్విజాతయః ॥ చతుర్థఏకజాతిస్తుశూద్రోనాస్తితుపంచమఇ
తి॥౭॥ హారీతః॥ మంత్రార్థజ్ఞోజపన్జుహ్వన్తథైవాధ్యాపయన్ద్విజః। స్వర్గలోకమవాప్నోతినరకంతువిపర్యయ
ఇతి॥ ౮ ॥ అ॥ లిఖితపాఠంనిషేధతినారదః॥ శ్లో॥పుస్తకప్రత్యయాధీతంనాధీతంగురుసన్నిధౌ। భ్రాజతేనసభామధ్యే
జారగర్భఇవస్త్రియాఇతి॥ ౯ ॥ సఏవ॥ హస్తహీనస్తుయోధీతేస్వరవర్ణవివర్జితః। ఋగ్యజుస్సామభిర్దగ్ధోవి
యోనిమధిగచ్ఛతీతి॥ ౧౦ ॥హారీతః॥ అధ్యాపనంచత్రివిధంధర్మార్థంచార్థకారణాత్। శుశ్రూషాకారణంచే
తిత్రివిధంపరికీర్తితమ్ ॥ ఏషామన్యతమాభావేవృథాచారోభవేద్ద్విజః। తత్రవిద్యానదాతవ్యాపురుషేణహితైషి
ణా।యోగ్యానధ్యాపయేచ్ఛిష్యానయోగ్యానపివర్జయేదితి॥ ౧౧ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ కృతజ్ఞోద్రోహీమేధావీశుచిఃక
ల్యోనసూయకః। అధ్యాప్యోధర్మతస్సాధుశ్శక్తాప్తజ్ఞానవిత్తదఇతి॥ ౧౨॥ వ్యాసః ॥ కృతజ్ఞశ్చతథాద్రోహీమేధా
వీశుభకృన్నరః।ఆప్తఃప్రియోహివిధివత్షడధ్యాప్యాద్విజోత్తమైరితి॥౧౩॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥యథాగమంశిష్యేభ్యోని
ర్మత్సరేణవిద్యాసంప్రదానేనియమేషుచయుక్తస్స్యాదేవంవర్తమానఃపూర్వాపరాన్సంబంధానాత్మానంచక్షేమే
యునక్తీతి॥ టీ ॥ యేనప్రకారేణాగమంపాఠార్థయోస్తథైవశిష్యేభ్యోనిర్మత్సరేణవిద్యాసంప్రదేయా- ఏవం
భూతోవిద్యాసంప్రదానేయుక్తః అవహితస్స్యాత్ - యేచగృహస్థస్యనియమా అధ్యాపనేన్యత్రతేష్వపిచయుక్త
స్స్యాదేవంవర్తమానఃపూర్వాన్పితృపితామహప్రపితామహాన్ అపరాన్ పుత్రపౌత్రనప్తౄన్-సంబంధాన్కర్మణి
షుణ్ -స్వసంబంధినఃపురుషానాత్మానంచక్షేమే ఉభయేస్థానేనాకపృష్ఠేయునక్తిస్థాపయతీత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ బో
ధాయనః॥ శ్లో॥ ధర్మార్థౌయత్రనస్యాతాంశుశ్రూషావాపితద్విధా। విద్యయాసహమర్తవ్యంనచైనామూషరే
వపేత్ ॥ అగ్నిరివకక్షందహతిబ్రహ్మపృష్టమనాదృతమ్। తస్మాద్వైశక్యంనబ్రూయాద్బ్రహ్మమానమకుర్వతామి
తి ॥ ౧౫ ॥ సఏవ ॥ సూ ॥ అబ్రాహ్మణాదధ్యయనమాపదిశుశ్రూషానువ్రజ్యాచయావదధ్యయనమితి॥ ౧౬ ॥
గౌతమః॥ సూ॥ సత్యధర్మార్యవృత్తశ్శిష్టాధ్యాపకఇతి ॥ ౧౭ ॥సఏవ॥ ఆపత్కల్పేబ్రాహ్మణస్యాబ్రాహ్మణాద్వి
ద్యోపయోగానుగమనంశుశ్రూషాసమాప్తేరితి- నచాపరరాత్రమధీత్యపునఃప్రతిసంవిశేదితిచ॥ టీ॥ నప్రతిసంవిశేన్న
సుప్యాదిత్యర్థః॥ ౧౮ ॥ మనుః॥ శ్లో॥ నవిస్పష్టమధీయీతనశూద్రజనసన్నిధౌ। ననిశాంతేపరిశ్రాంతోబ్రహ్మాధీత్యపు
నస్స్వపేదితి॥ ౧౯ ॥ వ్యాసః॥ అనధ్యాయేష్వధీతంయద్యచ్చశూద్రస్యసన్నిధౌ।ప్రతిగ్రహాసమిత్తంచనరకాయతదుచ్య
తఇతి॥ ౨౦ ॥ సఏవ ॥ ఆత్మార్థంభోజనంయస్యరత్యర్థంయస్యమైథునమ్। వృత్త్యర్థంయస్యచాధీతంసయాతినర
కాన్బహూనితి ॥ ౨౧ ॥ శాతాతపః॥ వేదాక్షరాణియావంతినియుంజ్యాదర్థకారణాత్। తావంతీర్భ్రూణహ
త్యావైవేదంవిక్రయ్యవాప్నుయాదితి ॥ ౨౨ ॥ ఛాగలేయః॥ ప్రఖ్యాపనంప్రాధ్యయనంప్రశ్నపూర్వంప్రతిగ్రహః।

యాజనాధ్యాపనేనాదష్టవ్విధో వేదవిక్రయఇతి॥ టీ॥ ప్రఖ్యాపనం - అహంచతుర్వేదీత్యాదిరాజమందిరాదావాక్రోశః- స్వస్యోత్కర్షార్థమధ్యయనంప్రాధ్యయనం కియన్మే జాస్యసీత్యుక్త్వాప్రతిగ్రహః యాజనం అధ్యాపనంప్రశ్నపూర్వాణి - ఇతరమధిక్షిప్యస్వవిద్యాఖ్యాపనేనపరస్పరవివదనంవివాదః॥ ౨౩ ॥ శాతాతపః॥ శ్లో ॥ ప్రశ్నపూర్వంతుయోదద్యాద్బ్రాహ్మణాయప్రతిగ్రహం। సపూర్వంనరకంయాతిబ్రాహ్మణస్తదనంతరమితి॥ ౨౪ ॥ స్మృతిసంగ్రహే॥ గాయత్రీంమూల్యమాదాయపరస్మైయఃప్రయచ్ఛతి। సజీవన్నంత్యజాతిత్వంసంప్రాప్నోతినసంశయఇతి॥ ౨౫ ॥ శౌనకః॥ వేదాక్షరాణియావంతినియుక్త్వాత్వర్థకారణాత్। తావంతిభ్రూణహత్యావైలభతేనాత్రసంశయః॥ అర్థార్థంభోజనార్థంవాయోవేదాక్షరముచ్చరేత్। చండాళస్తుసవిజ్ఞేయస్సర్వకర్మబహిష్కృతఇతి॥ ౨౬॥ అ ॥ భృతకాధ్యయనభృతకాధ్యాపనేఉపపాతకేషుపఠతియాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో ॥ భృతకాధ్యయనాదానం భృతకాధ్యాపనంతథేతి॥ ఇత్యధ్యాపనమ్॥ ... ...*

—* అథోపాకరణమ్. *—

౧ ॥ తత్రమనుః॥ శ్లో ॥ శ్రావణ్యాంప్రోష్ఠపద్యాంవాప్యుపాకృత్యయథావిధి। ఉక్తచ్ఛందాంస్యధీయీతమాసాన్విప్రోర్ధపంచమాన్॥ పుష్యేతుచ్ఛందసాంకుర్యాద్బహిరుత్సర్జనంద్విజః। మాఘశుక్లస్యవాప్రాప్తేపూర్వాహ్ణేప్రథమేహనీతి॥ టీ ॥ అధ్వర్యూణాంశ్రావణ్యాంప్రోష్ఠపద్యాంఛందోగానామితివ్యవస్థితవిషయోయంవికల్పఇతితద్వ్యాఖ్యానే- గ్రామాద్బహిరుత్సర్జనాఖ్యంకర్మప్రథమేహని ప్రథమాయాంతిథౌపుష్యేధ్వర్యూణాంమాఘేఛందోగానామ్॥ ౨ ॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥ శ్రావణ్యాంపౌర్ణమాస్యామధ్యాయముపాకృత్యమాసం ప్రదోషేనాధీయీతతైష్యాంపౌర్ణమాస్యాంరోహిణ్యాంవావిరమేదర్ధపంచమాగ్శ్చతురోమాసానిత్యేకఇతి ॥ ౩ ॥ శ్లో ॥ మేషాదిస్థేసవితరియోయోదర్శఃప్రవర్తతే। చాంద్రమాసాస్తత్తదంతాశ్చైత్రాద్యాద్వాదశస్మృతాః॥ తేషుయాయాపౌర్ణమాసీసాసాచైత్రాదికాస్మృతేతి। కాదాచిత్కేనయోగేననక్షత్రస్యేతినిర్ణయఇతి॥ వా ॥ తదేవంసవితరిసింహస్థేయామావాస్యాతదంతేచాంద్రమసేమాసేయామధ్యవర్తినీపౌర్ణమాసీసాశ్రావణీ - శ్రవణయోగస్తుభవతువామావాభూత్ - తస్యామధ్యాయముపాకృత్యస్వగృహ్యోక్తవిధినాఉపాకర్మస్వగృహ్యోక్తకాలఇత్యత్రిస్మరణాత్ - స్వగృహ్యోక్తకాలేఉపాకర్మకృత్వాస్వాధ్యాయమధీయీత - అధీయానశ్చమాసమేకంప్రదోషేప్రథమేరాత్రిభాగేనాధీయీత - తైష్యాంపౌర్ణమాస్యాంతిష్యమాసితిష్యాత్పూర్వాయారోహిణీతస్యాం వావిరమేత్ - గృహ్యోక్తవిధినాఉత్సర్జనంకుర్యాత్ - అనయోఃపక్షయోఃపంచమాసానధీయీత అర్ధపంచమానితి అర్ధంపంచమంయేషాంతేఅర్ధపంచమాః అర్ధాధికాంశ్చతురోమాసానధీయీతేత్యేకేమన్యంతే- అస్మిన్పక్షేప్రోష్ఠపద్యాముపాకరణంఉత్సర్జనస్యవాప్రతికర్షఃశాఖాంతరదర్శనాదితి - తథాగౌతమః॥ ౪॥ సూ॥ శ్రవణాదివార్షికంప్రోష్ఠపదీంవోపాకృత్యాధీయీతఛందాంస్యర్ధపంచమాన్మాసాన్పంచదక్షిణాయనంవేతి॥ టీ ॥ శ్రావణీంశ్రావణ్యాంపౌర్ణమాస్యాంప్రోష్ఠపదీంవోపాకృత్యతదాదిఛందాంస్యధీయీత- తదిదమధ్యయనంవార్షికంప్రతిసంవత్సరంభవతి-అర్ధపంచమాన్పూర్ణాన్వాపంచమాసాన్యావద్దక్షిణాయనంవాధీయీతేత్యర్థః ॥ ౫ ॥ బోధాయనస్తు॥ సూ॥ శ్రావణ్యాంపౌర్ణమాస్యామాషాఢ్యాంవోపాకృత్యతైష్యాంమాఘ్యాంవోత్సృజేయురితి ॥ ౬ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో ॥ అధ్యాయానాముపాకర్మశ్రావణ్యాంశ్రవణేనవా। హస్తేనౌషధిభావేవాపంచమ్యాంశ్రావణస్యత్వితి ॥ టీ ॥ ఓషధీనాంప్రాదుర్భావేసతిశ్రావణమాసస్యపౌర్ణమాస్యాంశ్రవణయుక్తేవాదినేహస్తేనయుక్తాయాంపంచమ్యాంవాస్వగృహ్యోక్తవిధినాకుర్యాత్॥ ౭ ॥ అత్రవ్యవస్థాదర్శితాస్మృత్యర్థసారే॥ వా ॥ శ్రావణ్యాంపౌర్ణమాస్యాంశ్రావణమాసస్యశ్రవణేవాపంచమ్యాంహస్తేవాపంచమీహస్తయోగేవాభాద్రపదపౌర్ణమాస్యాంవాతత్రాపిశ్రవణేహస్తేవా పంచమ్యాం పంచమీహస్తయోగేవాయథాస్వకులాచారంకుర్యాదితి ॥ ౮ ॥ కాలాదర్శేపి॥ శ్లో॥ అధ్యాయానాముపాకర్మశ్రావణ్యాంతైత్తిరీయకాః। బహ్వృచాశ్శ్రవణేకుర్యుస్సింహస్థోర్కోభవేద్యది॥ సహస్తశుక్లపంచమ్యాంనతద్గ్రహణసంక్రమే। అసింహార్కేప్రోష్ఠపద్యాంశ్రవణేచవ్యవస్థయేతి॥ టీ ॥ అర్కస్సూర్యస్సింహరాశిస్థోయదిస్యాత్తదాతైత్తిరీయకాఃశ్రావణమాసస్యపౌర్ణమాస్యామధ్యాయానాముపాకర్మకుర్యుః- తత్రాసంభవేతన్మాసఏవహస్తనక్షత్రయుక్తపంచమ్యాంవాకుర్యుః - గ్రహణేసంక్రమేచతదుపాకర్మనకుర్యుః-అసింహార్క-ఇతి - యదిసూర్యస్సింహరాశిస్థోనభవతితదా ప్రోష్ఠపద్యాంభాద్రపద పౌర్ణమాస్యాం శ్రవణేచ వ్యవస్థయా

కుర్యుః. ప్రోష్ఠపద్యాం తైత్తిరీయకాః' బహ్వృచాశ్శ్రవణనక్షత్రయుక్తతిథావితివ్యవస్థావకారా ద్భాద్రపదమాసే
హస్తనక్షత్రయుక్తతిథావితిసూచితమ్ ॥ ౯ ॥ తదాహగార్గ్యః ॥ శ్లో ॥ పర్వణ్యౌదయికేకుర్యుః శ్రావణ్యాం తైత్తిరీ
యకాః। బహ్వృచాశ్శ్రవణయోగేతుహస్తయోగే సామవేదిన ఇతి ॥ ౧౦ ॥ సఏవ॥ ఛందోగాభిహితాః కుర్యుః ప్రా
తరుత్సర్గికీం క్రియామ్। అపరాహ్ణేప్యుపాకర్మ పుష్యహస్తర్క్షయోర్ద్విజ ఇతి॥ టీ॥ హస్తయోగే ఉపాకర్మ పుష్య
యోగే ఉత్సర్గంచకుర్యుః ॥ ౧౧ ॥ అన్యచ్చ॥ అధ్యాయానాముపాకర్మ కుర్యాత్కాలేపరాహ్ణికే। పూర్వాహ్ణేతు
విసర్గస్స్యాదితి వేదవిదోవిదుః॥ ఉపాకర్మణిచోత్సర్గే యథాకాలం సమేత్యచ । ఋషీన్దర్భమయాన్కృత్వా
పూజయేత్తాన్ద్విజస్తత ఇతి॥ వా ॥ సామవేదినస్సింహభాద్రపదేమాఘ్యాదినాదూషితేసతి కన్యామాసాపరపక్షేహ
స్తనక్షత్రేఉపాకర[illegible]ర్వంతి-తత్రసాయంత్రిముహూర్తవ్యాపిహస్తనక్షత్రంగ్రాహ్యం- మాఘ్యాదిరహితేతుసిం
హభాద్రపదశుక్లేఉదయాదిసంగవాంతవ్యాపిహస్తనక్షత్రంగ్రాహ్యం ॥ ౧౨ ॥ తథాసంగ్రహే ॥ శ్లో ॥ హస్తర్క్ష
ముదయేశుక్లేత్రిముహూర్తాస్తగే సిత ఇతి।హస్తర్క్షంత్వాష్ట్రఋక్షేణసంయుతం సంగవాంతయుగితిచ॥ ౧౩ ॥
తిథిదర్పణేచ ॥ ఔదయికేసంగవస్పర్శే శుక్లే పర్వణిచార్కభే । కుర్యుర్నభస్యుపాకర్మ ఋగ్యజుస్సామగాః క్రమా
దితి॥ టీ॥ సంగవస్పర్శే సంగవాంతస్పర్శే ॥ ౧౪ ॥ అత్రవృద్ధగార్గ్యః॥ శ్లో ॥ ఘటీపరిమితః కాలస్సంగవాదూర్ధ్వ
పర్వణి। ఔదయికమితిప్రాహుర్మునయస్తిథిచింతకా ఇతి॥ ౧౫ ॥ గార్గ్యః ॥ పరేహ్నిసంగవాదూర్ధ్వం పూ
ర్ణిమాశ్రవణావృతే॥ ౧౬॥ స్మృత్యంతరే ॥ సంధిస్సంగవతః పశ్చాదర్వాగావర్తనాద్యది।తత్రైవోపాకృతింకుర్యా
త్సద్యశ్చసమిదాహుతిః॥ సంధిస్సంగవతః ప్రాక్చేత్పూర్వస్మిన్పర్వణిక్రియా।శ్వోభూతేసమిదాధానమేషశ్రావణికోవి
ధిరితి॥ అ॥ తదాధ్వర్యూనధికృత్యస్మర్యతే॥ శ్లో॥ శ్రావణీపౌర్ణమాసీతుసంగవాత్పరతోయది । తదైవౌదయికీగ్రా
హ్యానాన్యదౌదయికీభవేదితి॥ వా ॥ తదేవ ఉదయాదిద్వాదశఘటికాధికకించిత్కాలవ్యాపిన్యాం పౌర్ణమాస్యాంయ
జుశ్శాఖినాముపాకర్మ- ఉదయాదిద్వాదశఘటికావ్యాపినిహస్తనక్షత్రేఛందోగానాం- మాఘ్యాదిదూషితేతుసింహ
భాద్రపదేకన్యాపరపక్షేసాయంత్రిముహూర్తవ్యాపినిహస్తనక్షత్రేఛందోగానాం-బహ్వృచానాంతుసూర్యోదయా
త్పరంఘటికాద్వయవ్యాపినిశ్రవణనక్షత్రే-తథైవసంగ్రహే ॥ ౧౭ ॥ శ్లో ॥ ఉదయవ్యాపినిత్వేవవిష్ణ్వృక్షేఘటికా
ద్వయం। తత్కర్మసాఫల్యకంస్యాచ్చతదోపాకరణంభవేదితి॥ ౧౮॥ తథాపద్ధతౌ ॥ యాంతిథింసమనుప్రాప్యశ్రవణం
ఘటికాద్వయమ్।తస్యాముపాకృతింకుర్యురాశ్వలాయనశాఖిన ఇతి ॥ ౧౯ ॥ గార్గ్యః॥అర్ధరాత్రాదధస్తాచ్చేత్సం
క్రాంత్యాం గ్రహణేపివా।నకర్తవ్యముపాకర్మ పరతశ్చేన్నదోషభాగితి॥ ౨౦ ॥ వసిష్ఠః ॥ మలమాసేనిపతితేసూత
కేమృతకేపివా।గ్రహణేసంక్రమేవాపిమౌఢ్యేపిగురుశుక్రయోః॥ ప్రోష్ఠపద్యామథాషాఢ్యాముపాకరణమిష్యతే। ప్రో
ష్ఠపద్యాముపాకుర్యాచ్ఛ్రావణేదూషితేయది॥ ఆషాఢేవాపికర్తవ్యం ప్రోష్ఠపద్యాంచదూషితే। మాసత్రయేపిదోష
శ్చేచ్ఛ్రావణ్యామేవకారయేదితి॥ ౨౧ ॥ వ్యాసః॥ శ్రావణ్యామథవాషాఢ్యాం ప్రోష్ఠపద్యామథాపివా। దుష్టాయాం
పూర్వపూర్వస్యాముత్తరస్యాంవిధీయతే॥ కాలత్రయేపిదోషేతుశ్రావణ్యామేవకారయేత్ । పౌర్ణమాస్యాస్తునిత్య
త్వాదాపస్తంబస్యశాసనాత్ ॥ ముక్త్వాభాద్రపదాషాఢౌ శ్రావణ్యామేవకారయేదితి॥ ౨౨ ॥ అధీతవేదవిద్యానాం
కర్తవ్యంతుద్విజన్మనామ్।అధ్యాయాంగమిదంనిత్యమితి హోవాచభార్గవః॥ వేదోపాకరణే ప్రాప్తేకులీరస్థేదివాక
రే। ఉపాకర్మనకర్తవ్యంకర్తవ్యంసింహయుక్తకే।సింహదర్శాత్తుయాపూర్వాపూర్ణిమాశ్రావణీమతా।తత్రై
వోపాకృతింకుర్యాత్సింహస్థోర్కోభవేన్నవా॥వా॥ఇత్యాదీనాంవచనానాం పరస్పరవిరుద్ధానాం దేశభేదేనావిరోధ
మాహుః॥ ౨౩॥శ్లో॥కులీరేసూర్యసంయుక్తేఉపాకుర్యాత్తుదక్షిణే । నర్మదోత్తరదేశేతుకర్తవ్యంసింహయుక్తక
ఇతి॥ టీ॥ఆంధ్రమహారాష్ట్రకర్ణాటకకాయస్థాదాక్షిణాత్యాః- తద్వ్యతిరిక్తాస్సర్వేనర్మదోత్తరతీరస్థా ఇత్యభియు
క్తవాదః॥ వా ॥ గురుశుక్రమౌఢ్యేమలమాసేచప్రథమోపాకరణంనిషేధతి వృద్ధమనుః॥ ౨౪॥ శ్లో॥ గురుభార్గ
యోర్మౌఢ్యేమలమాసేతథైవచ।ప్రథమోపాకృతిర్నస్యాత్కుర్యాచ్చేత్సవినశ్యతీతి- యత్తు॥శ్లో॥ప్రాధాన్యేనవిధా
నాచ్చమనునాధ్యాయకర్మణః।ప్రథమోపాకృతిశ్చాపికర్తవ్యేత్యాహగౌతమః॥ వా ॥ 'ఇతిగౌతమవచనంకృతశాంతి
విషయం॥ ౨౫॥ యదాహబృహస్పతిః॥ శ్లో ॥ శాంతింకృత్వాతయోర్వాపిశుక్రదేవేంద్రమంత్రిణోః। హోమైర్దా
నైర్జపైర్వాపితయోరుదితమంత్రకైః॥కర్తవ్యంశ్రావణంవిప్రైరితిజీవేనభాషితమితి॥ టీ ॥ శ్రావణప్రోష్ఠపదాషాఢే
ష్వేకస్మిన్దోషరహితే ప్రథమోపాకృతిః కర్తవ్యా-త్రిష్వపిదుష్టేషుశ్రావణమాసేశాంతిపూర్వికాకర్తవ్యా-ఉదిత

మంత్రకైః గ్రహయజ్ఞోక్తతన్మంత్రైః॥ ౨౬॥ పద్ధతిగ్రంథే ॥ వా ॥ బృహస్పతేఅతియదితిబృహస్పతేః - ప్రవశ్శుక్రాయేతిశుక్రస్య- ఆప్యాయస్వేతిమలమాసేసోమస్య-సూర్యోపరాగసంక్రాంతౌచ - చిత్రందేవానాముదుత్యంజాతవేదసంసూర్యోదేవీముషసముద్యయంతమసస్పర్యాసత్యేనజేనోపస్సవితోత్పునాత్వితిసూర్యస్య - సోమోపరాగే సోమోధేనుమితిషడ్భిఃనవోనవఇతిచ- సోమస్యశాంతిహోమంకృత్వోపాకరణాంగహోమంకుర్యాదితి ॥ శ్లో ॥ ప్రథమోపక్రమేప్రాప్తేకులీరస్థేరవౌసతి। ఉపాకర్మనకుర్వీతకుర్యాత్సింహస్థితేరవౌ॥ యత్తు॥ యజ్ఞోపవీతంకర్తవ్యంశ్రావణేగురుశుక్రయోః। బాల్యేమౌఢ్యేపివార్ధక్యేకర్తవ్యంనిత్యకర్మవదిత్యాదితచ్ఛాఖాధీశస్యప్రాబల్యేసతివేదితవ్యమితి॥ ౨౭॥ పార్వభౌమీమేతత్రైవ॥ శ్లో ॥ ఋగ్యజుస్సామాథర్వశాజీవశుక్రకుజేందుజాః। శాఖాధీశశక్తియుక్తేతచ్ఛాఖాధ్యయనంశుభమ్। ఏకోమూఢోభవేదన్యస్స్వోచ్చమిత్రాంశగోయది॥ స్వరాశిమూఢగౌచైవమౌఢ్యదోషోనవిద్యతే॥ వా॥ ఇత్యాదివచనదర్శనాచ్ఛుక్రేశక్తియుక్తేగురౌమౌఢ్యేపి యజుశ్శాఖినాముపాకర్మకర్తవ్యం - శుక్రమౌఢ్యాదావప్యేవం- మౌఢ్యాదిదోషేషూపాకరణవర్జనత్వస్మరణంస్వశాఖాధీశస్యశక్త్యభావవిషయమితి - శాఖాధీశస్యశక్తాపత్యామపిమాసత్రయదోషేశ్రావణమాసేశాంతిపూర్వమేవోపాకర్మకర్తవ్యమిత్యన్యే - ఏతచ్చోపాకరణంగృహస్థబ్రహ్మచారిణోస్సాధారణంకర్మ - మన్వాదిభిర్గృహస్థధర్మమధ్యేఉపాకరణస్యవిధానాత్ ॥ ౨౮॥ శ్లో ॥ ఉపాకర్మతథోత్సర్గంవనస్థానామపీష్యతే । ధారణాధ్యయనంకృత్వాగృహిణాంబ్రహ్మచారిణామితిదేవలస్మరణాత్॥ అధీయీతగృహస్థోపినియమాద్బ్రహ్మచారివదితివ్యాసస్మరణాచ్చ ॥ సూ ॥ సమావర్తోబ్రహ్మచారికల్పేనయథాన్యాయమితరఇతిశౌనకస్మరణాచ్చ॥ వా॥ అత్రబ్రహ్మచారికల్పేనేతిఈషదసమాప్తౌకల్పప్ ప్రత్యయవిధానాత్ గృహస్థస్యమేఖలాజినదండరహితముపవీతధారణంతర్పణహోమాదికమవిరుద్ధతయాకర్తవ్యమిత్యవగమ్యతే॥ ౨౯ ॥ అత్రయజ్ఞోపవీతధారణవిధిమాహభరద్వాజః ॥ శ్లో ॥ అథయజ్ఞోపవీతస్యధారణేకథ్యతేవిధిః। స్నాత్వాశుద్ధశ్శుచౌదేశేప్రక్షాళితపదద్వయః। కరద్వంద్వపవిత్రశ్చకృతోదస్పర్శనోద్విజః ॥ ఉపవిశ్యాసనేదర్భేప్రాణానాయమ్యవాగ్యతః।మంత్రంసదైవముచ్చార్యబ్రహ్మసూత్రంగళేక్షిపేత్ ॥ దక్షిణంబాహుముద్ధృత్యశిరస్యేవసహద్విజః । గృహస్థస్యవనస్థస్యసూత్రంప్రతిపునఃపునః।మంత్రోచ్చారణమాచామోద్వితయంక్రమశస్స్మృతమితి॥ ౩౦ ॥ శాండిల్యః॥ ఆర్ద్రవాసానకుర్వీతకర్మకించిత్కథంచన। రాక్షసంతత్తువిజ్ఞేయంతస్మాద్యత్నేనవర్జయేత్॥ ఉపవీతాదికంధార్యముపాకర్మణితన్నవమ్।అనవంవానవంవాపిపురాతనమిహత్యజేదితి ॥ ౩౧ ॥ స్మృతిసారే ॥ మౌంజీయజ్ఞోపవీతాదినవమేవతుధారయేత్ ।కటిసూత్రంచాపినవంనవంవస్త్రముపాకృతావితి॥ ౩౨ ॥ అ ॥ వ్రతచతుష్టయేప్యేవమేవస్మర్యతే॥ శ్లో॥ మేఖలామజినందండంవస్త్రంయజ్ఞోపవీతకమ్ । పూర్వోపయుక్తముత్సృజ్యధారయేయుర్నవంవ్రతఇతి ॥ ౩౩ ॥ అత్రకపర్దీ॥ప్రజాపతిముఖాన్ దేవానేకైకంత్రిస్తిలోదకమ్। ఉద్ధృత్యతర్పణంకుర్యాచ్ఛ్రావణ్యాంతైత్తిరీయకాః॥బ్రహ్మచారిణాముపాకర్మణివపనమావశ్యకమ్॥౩౩ ॥ సూ ॥ శ్రావణ్యాంపౌర్ణమాస్యాంశిష్యంవాపయిత్వేతివైఖానసదర్శనాత్ ॥ ౩౪ ॥ శ్లో॥ క్షురకర్మనకర్తవ్యంచౌళాత్పరమృతుత్రయమ్।తథోపనయనాదూర్ధ్వముపాకర్మవినాక్వచిత్॥ వా ॥ ఇత్యాదిస్మృతేశ్చతత్రతిథివారాదిదోషోపినచింత్యః ॥ శ్లో ॥ వైదేకర్మణితుప్రాప్తేకాలదోషంనచింతయేత్ ।సద్యఃక్షౌరంప్రకుర్వీతమాతాపిత్రోర్మృతేతథేతివసిష్ఠస్మరణాత్ ॥ వా॥ ఏవంప్రత్యబ్దంశ్రావణ్యాముపాకర్మకార్యం-తథాకాత్యాయనః॥ శ్లో॥ ప్రత్యబ్దంయదుపాకర్మసోత్సర్గంవిధివద్ద్విజైః। క్రియతేఛందసాంతేనపునరాప్యాయనంపరమ్॥ అయాతయామైశ్ఛందోభిర్యత్కర్మక్రియతేద్విజైః।క్రీడమానైరపిసదాతత్తేషాంవృద్ధికారణమితి॥ఇత్యుపాకరణమ్॥ ... ... *

తెనుగు—తా॥ముఖ్యముగనధ్యాయాంగమైనఈయుపాకర్మ సరిగవాంత స్పర్శగలశ్రావణ పూర్ణిమోపాంతశ్రవణనక్షత్రమందు ఋగ్వేదులును శ్రావణపూర్ణిమయందుయజుర్వేదులును భాద్రపదశుక్లపక్షహస్తనక్షత్రమందు సామవేదులును ఆవశ్యకముగననుష్ఠింపవలయుననియు నీయుక్తకాలముగ్రహణాదులచే దోషదూషితంబాయెనేనియిందువ్యవస్థచేసియుంచుకాలంబులలోనైనందప్పకజేయవలయుననుట॥ ... ... *

— అథానధ్యాయః —

౧॥ తత్రమనుః ॥ శ్లో ॥ యథాక్రమంతుకృత్వైవముత్సర్గంఛందసాంబహిః । విరమేత్పక్షిణీంరాత్రింతదాప్యేకమహర్నిశమ్॥ తజ్వేదాధ్యయనమ్ ॥ శ్లో ॥ అతఊర్ధ్వంతుఛందాంసిశుక్లేషునియతంపఠేత్ । వేదాంగానిచస

ర్వాణి కృష్ణపక్షేషు సంపఠేత్ ॥ వా ॥ ఏతదుపాకృత్యాధ్యయనం స్నాతకానాం బ్రహ్మచారిణామపి సాధారణం ॥ శ్లో ॥ మాస్నిత్యమనధ్యాయానధీయానో వివర్జయేత్ । అధ్యాపనం చ కుర్వాణః శిష్యాణాం విధిపూర్వకమ్ ॥ ఉపాకర్మణ్యుత్సర్గే త్రిరాత్రం క్షపణం స్మృతమ్ । అష్టకాసు త్వహోరాత్రమృత్వంతాసు చ రాత్రిషు ॥ టీ ॥ ఉపాకర్మణి త్రిరాత్రముత్సర్గే తు పూర్వోక్తపక్షిణ్యహోరాత్రాభ్యాం సహ వికల్ప ఇతి ॥ ౨ ॥ విజ్ఞానేశ్వరీయే ॥ ప్రథమాధ్యయనే త్వహనితరత్ర పక్షిణ్యహోరాత్రం వా ॥ శ్లో ॥ ఉత్సర్గే ప్రథమాధ్యాయే త్వనధ్యాయస్త్ర్యహం భవేత్ । ధారణాధ్యయనాదౌ తు పక్షిణీ దినమేవ వేతి మనుస్మరణాదిత్యన్యే ॥ ౩ ॥ శ్లో ॥ మార్గశీర్షే తథా పౌషే మాఘమాసే తథైవ చ । స్రోఽష్టకాస్సమాఖ్యాతాః కృష్ణపక్షేషు సూరిభిరితి ॥ ౪ ॥ విష్ణుస్తు ॥ సూ ॥ తిస్రోఽష్టకాః తిస్రోఽన్వష్టకాస్త్రిస్రః పూర్వేద్యుః ప్రోష్ఠపదే హేమంతశిశిరయోరపరపక్షేష్వితి ॥ ౫ ॥ నిత్యానధ్యాయానాహ హారీతః ॥ శ్లో ॥ ప్రతిపత్సు చతుర్దశ్యామష్టమ్యాం పర్వణోర్ద్వయోః । శ్వోఽనధ్యాయేఽద్య శర్వర్యాం నాధీయీత కదాచనేతి ॥ ౬ ॥ మనుః ॥ అమావాస్యా గురుం హంతి శిష్యం హంతి చతుర్దశీ । బ్రహ్మాష్టకా పౌర్ణమాస్యస్తస్మాత్తాః పరివర్జయేదితి ॥ టీ ॥ బ్రహ్మ వేదః- వీర్యఘ్నంతి- అష్టకా పౌర్ణమాస్యః ॥ ౭ ॥ నైమిత్తికానధ్యాయానాహ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ శ్వక్రోష్టృగర్దభోలూకసామబాణార్తనిస్వనే । అమేధ్యశవశూద్రాంత్యశ్మశానపతితాంతికే ॥ దేశేఽశుచావాత్మని చ విద్యుత్స్తనితసంప్లవే । భుక్త్వార్ద్రపాణిరంభోఽంతరర్ధరాత్రేఽతిమారుతే । పాంసుప్రవర్షే దిగ్దాహే సంధ్యానీహారభీతిషు । ధావతః పూతిగంధే చ శిష్టే చ గృహమాగతే ॥ ఖరోష్ట్రయానహస్త్యశ్వనౌవృక్షేరిణరోహణే । సప్తత్రింశదనధ్యాయానేతాంస్తాత్కాలికాన్విదురితి ॥ స ఏవ ॥ త్ర్యహం ప్రేతేష్వనధ్యాయః శిష్యర్త్విగ్గురుబంధుషు । ఉపాకర్మణి చోత్సర్గే స్వశాఖాశ్రోత్రియే తథా ॥ టీ ॥ తథా ప్రేతే ॥ శ్లో ॥ సంధ్యాగర్జితనిర్ఘాతభూకంపోల్కానిపాతనే । సమాప్య వేదం ద్యునిశమారణ్యకమధీత్య చ ॥ టీ ॥ ద్యునిశమహోరాత్రమనధ్యాయః ॥ శ్లో ॥ పంచదశ్యాం చతుర్దశ్యామష్టమ్యాం రాహుసూతకే । ఋతుసంధిషు భుక్త్వా చ శ్రాద్ధికం ప్రతిగృహ్య చ ॥ టీ ॥ ఋతుసంధిః ప్రతిపద్ద్యునిశమనధ్యాయః ॥ శ్లో ॥ పశుమండూకనకులశ్వాహిమార్జారమూషకైః । కృతేఽంతరే త్వహోరాత్రం శక్రపాతే తథోచ్ఛ్రయ ఇతి ॥ టీ ॥ శక్రపాతః ఆశ్వయుజ శుక్లద్వాదశీ ॥ ౮ ॥ సూ ॥ యత్పునర్గౌతమేనోక్తం- శ్వనకులమండూకసర్పమార్జారాణాంత్ర్యహమనధ్యాయో విప్రవాసశ్చేతి తత్ప్రథమాధ్యయనవిషయమితి ॥ విజ్ఞానేశ్వరీయే ॥ శ్లో ॥ కర్ణశ్రవేఽనిలే రాత్రౌ దివా పాంసుసమూహనే । ఏతావర్షాస్వనధ్యాయమధ్యాయజ్ఞాః ప్రచక్షతే ॥ విద్యుత్స్తనితవర్షేషు మహోల్కానాం చ సంభవే । ఆకాలికమనధ్యాయమేతేషు మనురబ్రవీదితి ॥ టీ ॥ విద్యుదాది ప్రాదుర్భావకాలాదారభ్యానాడి కాష్ఠప్తిరాకాలః తత్ర భవమాకాలికం - యేయముక్తా విద్యుదాదిప్రవృత్తిస్సా వర్షాసు సంధ్యయోశ్చేదాకాలికానధ్యాయనిమిత్తా భవతి. అన్యథా చేన్నిత్యాహ స ఏవ ॥ ౯ ॥ శ్లో ॥ ఏతాంస్త్వభ్యుదితాన్విద్యాద్యదా ప్రాదుష్కృతాగ్నిషు । తదా విద్యాదనధ్యాయమనృతౌ చాభ్రదర్శన ఇతి ॥ టీ ॥ ప్రాదుష్కృతాగ్నిషు-విహృతేష్వగ్నిషు సంధ్యయోరితి యావత్ - ఏతాన్విద్యుదాదీనభ్యుదితాన్విద్యాత్పశ్చేత్తదా ఆకాలికమనధ్యాయం విద్యాత్ - అనృతౌ వర్షర్తువ్యతిరిక్తే చ తేఽభ్రసంప్లవే ఆకాలికమనధ్యాయం విద్యాత్ ॥ శ్లో ॥ నిర్ఘాతే భూమిచలనే జ్యోతిషాముపసర్జనే । ఏతానాకాలికాన్విద్యాదనధ్యాయానృతావపి ॥ టీ ॥ ఉపసర్జనే ఉపప్లవే చలనాదౌ అపిశబ్దాదనృతావపి ॥ ౧౦ ॥ శ్లో ॥ అంతశ్శవగ్రామే వృషలస్య చ సన్నిధౌ । అనధ్యాయో రుద్యమానే సమవాయే జనస్య చ ॥ ఉదకే మధ్యరాత్రే చ విణ్మూత్రే చ విసర్జనే । ఉచ్ఛిష్టశ్రాద్ధభుక్చైవ మనసాపి న చింతయేత్ ॥ ప్రతిగృహ్య ద్విజో విద్వానేకోద్దిష్టస్య కేతనమ్ । త్ర్యహం న కీర్తయేద్బ్రహ్మ రాజ్ఞో రాహోశ్చ సూతక ఇతి ॥ టీ ॥ ఏకోద్దిష్టస్య నవశ్రాద్ధాదేః కీర్తనే నిమంత్రితే నేతి కేతనం ద్రవ్యం- రాజ్ఞ స్నాతకే పుత్రజన్మని రాహుసూతకే గ్రహణయుక్తా చ త్ర్యహం న కీర్తయేదితి- ఏతద్గ్రస్తాస్తమనవిషయం - రవీందోర్గ్రహణే చైవ హ్యేయాత్ దివానిశమితి స్మరణాత్ ॥ ౧౧ ॥ శయానః ప్రౌఢపాదశ్చ బధ్వా చైవావసక్థికామ్ । నాధీయీతామిషం జగ్ధ్వా సూతకాన్నాద్యమేవ చ ॥ టీ ॥ పాదస్యోపరి పాదో యస్య స ప్రౌఢపాదః- వస్త్రాదినావసక్థికాం బధ్వా ॥ ౧౨ ॥ శ్లో ॥ నీహారే బాణశబ్దే చ సంధ్యయోరేవ చోభయోః । అమావాస్యా చతుర్దశ్యోః పౌర్ణమాస్యష్టకాసు చ ॥ పాంసువర్షే దిశాం దాహే గోమాయువిరుతే తథా । శ్వఖరోష్ట్రే చ రవతి పంక్తౌ చ న పఠేద్ద్విజః ॥ నాధీయీత శ్మశానాంతే గ్రామాంతే గోవ్రజేఽథవా । వసిత్వా మైథునం వాసః శ్రాద్ధికం ప్రతిగృహ్య చ ॥ టీ ॥ శ్మశానాంతే శ్మశానసమీపే. గోవ్రజే గోష్ఠే మైథునసంబంధి - ప్రతిగృహ్య భుక్త్వా స్వీకృత్య చ ॥ శ్రాద్ధికం ప్రతిగృహ్యేత్యేతత్ప్రపంచయతి ॥ ౧౩ ॥

ఏవ॥ శ్లో ॥ ప్రాణివాయదివాప్రాణియత్కించిచ్ఛ్రాద్ధికంభవేత్। తదాలభ్యాప్యనధ్యాయః పాణ్యాస్యోహిద్విజో
త్తమః॥ టీ॥ ఆలభ్యదత్తంపాణినాస్పృష్ట్వాప్రతిగ్రహఏవభోజనమిత్యాహ పాణ్యాస్యోహీతి॥౧౪॥ శ్లో॥నవివాదేనకల
హేనసేవాయాంనసంగరే।నభుక్తమాత్రేనాజీర్ణేనవమిత్వానశుక్తకే॥ టీ ॥ వాగ్యుద్ధంవివాదః- అంగయుద్ధంకల
హః-శస్త్రయుద్ధంసంగరః-శుక్తికే-భుక్తస్యాన్నస్యయాతయామస్యగంధరసావిర్భావే॥ ౧౫ ॥ శ్లో ॥ అతిథిన్నాన
నుజ్ఞాప్యమారుతేవాతివాయది। రుధిరేతుస్రుతేగాత్రాచ్ఛస్త్రేణచపరిక్షతే॥ సామధ్వనావృగ్యజుషాంనాధీయీతకదా
చన।వేదస్యాధీత్యచైవాంతమారణ్యకమధీత్యచ ॥ టీ ॥ సామధ్వనౌ సామాధీత్యతత్క్షణమేవఋగ్యజుషాంనాధీయీ
త-వేదస్యాంతముపనిషదం అరుణకేతుకంచాధీత్యఋగ్యజుషాంనాధీయీత ॥ ౧౬॥ సామధ్వనావృగ్యజుషామనధ్యా
యేఽర్థవాదమాహసఏవ ॥ శ్లో ॥ ఋగ్వేదోదేవదైవత్యోయజుర్వేదస్తుమానుషః।సామవేదఃస్మృతఃపిత్ర్యస్తస్మా
త్తస్యాశుచిర్ధ్వనిః ॥ పశుమండూకమార్జారశ్వసర్పనకులాదిషు।అంతరాగమనేవిద్యాదనధ్యాయమహర్నిశమ్।
ద్వావేవవర్జయేన్నిత్యమనధ్యాయౌప్రయత్నతః ॥ స్వాధ్యాయభూమించాశుద్ధామాత్మానంచాశుచింద్విజః॥ టీ ॥
నిత్యంఆపద్యపి-అనేనాన్యేషామనధ్యాయనిమిత్తానామాపద్యనుజ్ఞాసూచితా॥ ౧౭॥ నారదః॥ శ్లో॥ అయనేవిషువేచై
వశయనేబోధనేహరేః। అనధ్యాయస్తుకర్తవ్యోమన్వాదిషుయుగాదిష్వితి ॥ ౧౮ ॥ మన్వాదయోమత్స్యపురాణే
దర్శితాః॥శ్లో॥ఆశ్వయుక్శుక్లనవమీకార్తికీద్వాదశీతథా।తృతీయాచైత్రమాసస్యతథాభాద్రపదస్యచ॥ఫాల్గునస్యాప్య
మావాస్యాపుష్యస్యైకాదశీసితా। ఆషాఢస్యాపిదశమీమాఘమాసస్యసప్తమీ॥ శ్రావణస్యాష్టమీకృష్ణాఆషాఢస్యాపి
పూర్ణిమా।కార్తికీఫాల్గునీచైత్రీజ్యైష్ఠీపంచదశీసితా।మన్వంతరాదయశ్చైతేదత్తస్యాక్షయ్యకారకాఇతి ॥ ౧౯ ॥
యుగాదయోవిష్ణుపురాణేభిహితాః॥ శ్లో ॥ వైశాఖమాసస్యసితాతృతీయానవమ్యసౌకార్తికశుక్లపక్షే । నభస్య
మాసస్యచకృష్ణపక్షేత్రయోదశీపంచదశీతుమాఘఇతి ॥ ౨౦ ॥ వ్యాసః ॥ శ్లో॥ శ్లేష్మాతకస్యఛాయాయాంశల్మలే
ర్మధుకస్యచ।కదాచిదపినాధ్యేయంకోవిదారకపిత్థయోరితి॥ ౨౧॥హారీతః ॥మహానవమ్యాంద్వాదశ్యాంభరణ్యామపిప
ర్వసు। తథాక్షయతృతీయాయాంశిష్యాన్నాధ్యాపయేద్ద్విజః ॥ మాఘమాసేతుసప్తమ్యాంరథాఖ్యాయాంతువర్జ
యేత్ ।అధ్యాపనంసమభ్యంజన్స్నానకాలేచవర్జయేదితి ॥ టీ ॥ ద్వాదశ్యాంశ్రవణద్వాదశ్యాం - భరణ్యాంభాద్ర
పదభరణ్యాం ॥ ౨౨ ॥ తదాహవృద్ధగార్గ్యః॥ శ్లో॥ ఋక్షేషుద్వేహినక్షత్రేస్వాధ్యాయమ్పరివర్జయేత్ ।ద్వాద
శ్యాంశ్రవణంభాద్రేభరణీచమహాళయఇతి॥ ౨౩ ॥ సత్యతపాః॥ ఆషాఢాసితపక్షేషుమైత్రశశ్రవణరేవతి।ద్వాదశ్యాం
సంస్పృశేయుశ్చేత్తత్రానధ్యయనంవిదురితి ॥ ౨౪ ॥ గార్గ్యః ॥ మైత్రత్వాష్ట్రోడశక్షేషువర్షేనధ్యయనంవి
దుః।అతివర్షేత్రిరాత్రంస్యాదల్పవర్షేతువాసరమితి॥ టీ॥మైత్రత్వాష్ట్రమనూరాధంతస్మాదారభ్యమృగశీర్షాంతేషు
అతివృష్టౌత్రిరాత్రమల్పవృష్టౌవాసరమిత్యర్థః॥ ౨౫ ॥ జాబాలిః ॥ శ్లో ॥ నాధీయీతనరోనిత్యమాదావంతేచపక్ష
యోః। ఆదౌచహీయతేబుద్ధిరంతేచబ్రహ్మహీయతఇతి॥ టీ ॥ పక్షాదిఃప్రతిపత్ -పక్షాంతంచతుర్దశీ॥ ౨౬॥ తథా
రామాయణేహనుమద్వచనమ్ ॥ శ్లో॥ సాస్వభావేనతన్వంగీత్వద్వియోగాచ్చకర్శితా। ప్రతిపత్పాఠశీలస్యవిద్యేవతను
తాంగతేతి॥ ౨౭ ॥ బోధాయనః॥ సాయంప్రాతస్సంధ్యయోశ్చనాధీయీతమహానిశి । ప్రాతస్సంధ్యాత్రినాడీస్యా
త్సాయంసంధ్యాత్రినాడికా'మహానిశాతువిజ్ఞేయాచతస్రోఘటికామధ్యతేతి॥౨౮॥ వృద్ధగౌతమః॥ యాతేగజేంతరేవ్యా
ఘ్రేనైవాధీయీతహాయనమ్।శశోపివాశ్వపాకోజష్ట్రాణ్మాసానితిసూరయఇతి ॥ ౨౯ ॥ గౌతమః॥ సూ॥నాధీయీత
వాయౌదివాపాంసుహరేకర్ణశ్రావిణినక్తంవాణభేరీమృదంగ జార్తశబ్దేషుశ్వసృగాలగర్దభసంహ్రాదే
లోహితేంద్రధనుర్నీహారేష్వభ్రదర్శనేచాపర్తౌమూత్రితఉచ్చారితోనిశాసంధ్యోదకేష్వితిసంకులోపహితవేదసమా
ప్తిశ్ఛర్దిశ్రాద్ధమనుష్యయజ్ఞభోజనేష్వహోరాత్రమితి ॥ టీ॥సంకులోరాజ్యోపద్రవః. ఉపహితోగ్నివాహః-ఛ
ర్దిభుక్త్వోద్గారంశ్రాద్ధంపార్వణం-మనుష్యయజ్ఞస్సీమంతాదిః ॥ ౩౦ ॥ ఆపస్తంబః॥ సూ ॥ నిగమేష్వధ్యయనంవ
ర్జయేదితి॥ టీ॥నిగమశ్చత్వరః॥ ౩౧॥ సఏవ॥సూ॥ శ్మశానేసర్వతశ్శమ్యాప్రాసాద్గ్రామేణాధ్యవసితేక్షేత్రేణవానా
నధ్యాయోజ్ఞాయమానేతస్మిన్నేవదేశేనాధీయీతేతి॥ టీ॥ శమ్యాక్షిప్తాయావతీదేశేపతతితతోర్వాక్ శ్మశానస
మీపేనాధ్యేయం-యదాశ్మశానంగ్రామతక్షేత్రతయావాధ్యవసితంస్వీకృతంతదాధ్యేతవ్యమేవేతి- యదితుఅవసి
తుమపిశ్మశానంజ్ఞాయతేఅయంసప్రదేశఇతితదాతావత్యేవదేశేనాధీయీతశేనశమ్యాప్రాసాదిత్యర్థః॥ ౩౨ ॥ స
ఏవ ॥ సూ ॥ సంధ్యాయాంస్తనితేరాత్రింస్వప్నపర్యంతాంవిద్యుతీతి ॥ టీ ॥ సాయంసంధ్యాయాంమేఘగర్జనే-

రాత్రింసర్వాంనాధీయీత-విద్యుతిసత్యాంస్వప్నపర్యన్తం తామపిప్రహరవిశిష్టాంరాత్రింనాధీయీతేత్యర్థః॥ ౩౩ ॥ ప్రాతస్సంధ్యాయామాహసఏవ॥ సూ॥ ఉపవ్యుషసియావతావాకృష్ణాంరోహిణీమితిశమ్యాప్రాసాద్విజానీయాత్ తస్మిన్కాలేవిద్యోతమానేసప్రదోషమహరనధ్యాయఇతి॥ టీ॥ ఉపవ్యుషసివిద్యుతిసత్యామపరేద్యుస్సప్రదోషమహరనధ్యాయః- ప్రదోషాదూర్ధ్వమధ్యయనంయావతావాకాలేనశమ్యాప్రాసాదర్వాగవస్థితాంగాం కృష్ణామితివా రోహిణీంగౌరవర్ణామితివాజానీయాదేతస్మిన్కాలఉపవ్యుషసివేత్యన్వయః ॥ ౩౫ ॥ సఏవ॥ సూ॥ అభ్రేపరరాత్రేస్తనయిత్నునోర్ధ్వమర్ధరాత్రాదిత్యేకఇతి॥ ౩౪ ॥ వర్షర్తావిదమితరర్తౌసఏవాహ॥ సూ॥ విద్యుత్స్తనయిత్నుర్వృష్టిశ్చాపర్తౌయత్రసన్నిపతేయుస్త్ర్యహమనధ్యాయఏకేనద్వాభ్యాంవైతేషామాకాలమితి॥ టీ॥యస్మిన్ దేశేనో వర్షాకాలస్తతోన్యస్తత్రచాపర్తుస్తత్రయదివిద్యుదాదయస్సముదితాస్స్యుస్తదాత్ర్యహమనధ్యాయః- ఏతేషాంవిద్యుదాదీనాంమధ్యే ఏకేనద్వాభ్యాంవాయోగే ఆకాలమనధ్యాయః పరేద్యుస్తస్మాత్కాలాదిత్యర్థః॥ ౩౬ ॥స్మృత్యర్థసారే॥ శ్లో॥ చతుర్దశ్యష్టమీపర్వప్రతిపద్వర్జితేషుచ। వేదాంగన్యాయమీమాంసాధర్మశాస్త్రాణిచాభ్యసేత్॥ ఉదయేస్తమయేవాపిముహూర్తత్రయగామియత్। తద్దినంతదహోరాత్రంచానధ్యాయవిదోవిదుః॥ కేచిదాహుఃక్వచిద్దేశేయావత్తద్దిననాడికాః।తావదేవత్వనధ్యాయోనతస్మిన్శదినాంతరే। అధికాయాంత్రయోదశ్యాంచతుర్దశ్యాందివాయది। అమావాస్యావదృశ్యేతతదానధ్యయనంభవేదితి॥ టీ ॥ అత్రత్రయోదశీవృద్ధ్యాదినద్వయేస్వాధ్యాయదినత్వమాపన్నాధికేత్యుచ్యతే - తస్యాంత్రయోదశ్యామనధ్యయనంత్రయోదశ్యాంయదిచతుర్దశ్యాందివాఅమావాస్యాస్వల్పాపిదృశ్యతేచేదిత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ సఏవ॥ శ్లో ॥ ప్రణవవ్యాహృతీనాంచగాయత్ర్యాశ్శిరసస్తథా। నిత్యేనైమిత్తికేకార్యేవ్రతేయజ్ఞక్రతౌతథా । ప్రవృత్తేకామ్యకార్యేచనానధ్యాయస్తథాస్మృతః। దేవతార్చనమంత్రాణాంనానధ్యాయస్సదాస్మృతఇతి॥ ౩౮॥ ఆపస్తంబోపి॥ సూ॥ విద్యాంప్రత్యనధ్యాయశ్శ్రూయతేనకర్మయోగేమంత్రాణామితి ॥ ౩౯॥ సంగ్రహేపి॥ శ్లో॥ అల్పంజపేదనధ్యాయేపర్వణ్యల్పతరంజపేత్ ।శ్రీరుద్రంపావమానీంచగృహీతనియమాదృతఇతి॥మనుః॥ వేదోపాకరణేచైవస్వాధ్యాయేచైవనైత్యకే। నానురోధోస్త్యనధ్యాయేహోమమంత్రేషుచైవహీతి॥ ౪౦॥ కూర్మపురాణే॥ అనధ్యాయశ్చనాంగేషునేతిహాసపురాణయోః।నధర్మశాస్త్రేష్వన్యేషుపర్వణ్యేతానివర్జయేదితి ॥ ౪౧ ॥ కాలాదర్శే॥ పూర్వంచోర్ధ్వమనధ్యాయమహస్సంక్రమణేనిశి।దివాపూర్వోత్తరారాత్రిరితివేదవిదోవిదుః ॥ స్వాధ్యాయస్యాహ్న్యనధ్యాయోముహూర్తద్వితయాదధిః స్యాత్కించిదపితంప్రాహురనధ్యాయంచసంశయే।యదాభవేదనధ్యాయతిథిరుత్తరభావినీ ॥ తదాపూర్వతిథౌరాత్రౌనాధీయీతేతినిశ్చయఇతి ॥ టీ ॥ అనయోరర్థః- స్వాధ్యాయస్యాహ్న్యనధ్యాయఃముహూర్తద్వితయాదధికఊర్ధ్వంకించిదపిస్యాత్తంస్వాధ్యాయమనధ్యాయంప్రాహుః-పూర్వోక్తనిమిత్తసందేహాదనధ్యాయసంశయేచానధ్యాయంప్రాహుః - యదాఉత్తరభావినీతిథిరనధ్యాయోభవేత్తదాపూర్వదినేరాత్రౌనాధీయీతేతినిశ్చయఇతి॥ ౪౧ ॥ అత్రబోధాయనః ॥ సూ ॥ యద్యనధ్యాయదినమతీతమపిస్వాధ్యాయదినేద్విముహూర్తాదుపరిదృశ్యేతనిమిత్తవిశేషసంశయేనానధ్యాయవిషయమప్యనధ్యాయంప్రాహురితివిజ్ఞాయతఇతి ॥ ౪౨ ॥ హారీతః॥ శ్లో॥ శ్వోనధ్యాయేద్యశర్వర్యాంనాధీయీతకదాచన ॥ చాతుర్మాస్యద్వితీయాసువేదాధ్యాయంవిసర్జయేదితి ॥ కించఆషాఢకార్తికఫాల్గునకృష్ణద్వితీయాశ్చాతుర్మాస్యద్వితీయాః ॥ గౌతమోపి ॥ కార్తికీఫాల్గున్యాషాఢీపౌర్ణమాసీతిస్రోష్టకాస్త్రిరాత్రమితి ॥ ఉక్తపౌర్ణమాసీరారభ్యత్రిరాత్రంతథాతిస్రోష్టకాఃతత్రసప్తమ్యాదయః తాస్వపి త్రిరాత్రమనధ్యాయమిత్యర్థః ॥ అథ ప్రదోషానధ్యాయమాహవృద్ధగార్గ్యః ॥ ౪౩ ॥ శ్లో ॥ రాత్రౌ యామద్వయాదర్వాక్సప్తమీస్యాత్త్రయోదశీ।ప్రదోషస్సతువిజ్ఞేయస్సర్వవిద్యావిగర్హితః ॥ రాత్రౌనవసునాడీషుచతుర్థీయదిదృశ్యతే।ప్రదోషస్సతువిజ్ఞేయోవేదాధ్యాయవిగర్హితః ॥ ఆద్యంతయోఃకలామాత్రంయదిపశ్యేత్త్రయోదశీమ్। ప్రదోషస్సతువిజ్ఞేయస్సర్వశబ్దవిగర్హితః॥త్రయోదశీయదారాత్రౌయామస్తత్రనిశాముఖే।ప్రదోషఇతివిజ్ఞేయోజ్ఞానవాన్మౌనమాచరేత్ ॥భోజనంమైథునంయానమభ్యంగంహాలిదర్శనమ్ । అన్యానిశుభకర్మాణిప్రదోషేనైవకారయేదితి॥ ౪౪ ॥ వృద్ధమనుః॥ త్రయోదశ్యాంచసప్తమ్యాంచతుర్థ్యామర్ధరాత్రతః। నార్వాగధ్యయనంకుర్యాద్యదిచ్ఛేత్తత్రధారణమ్ ॥ రాత్రౌయామద్వయాదర్వాగ్యదిపశ్యేత్త్రయోదశీమ్।సారాత్రిస్సర్వకర్మఘ్నీశంకరారాధనంవినేతి॥ ౪౫॥ స్కాందే ॥ త్రిముహూర్తంప్రదోషస్స్యాద్రవావస్తంగతేసతి। మితసంధ్యస్త్రయోదశ్యాంనస్మరేచ్ఛమనో

గాతమ్॥ అహ్నోష్టమాంశసంయుక్తంరాత్ర్యర్ధంమానమాచరేత్। ప్రదోషేభాసువారేచచరరాశ్యుదయేతథా॥
స్వల్పదానాద్భృణంశిష్టంవినశ్యతినసంశయఇతి ॥ ౪౬ ॥ లిఖితః॥ ఛిద్రాణ్యాహానివిప్రాణాంయేనధ్యాయాఃప్రకీర్తి-
తాః। ఛిద్రేభ్యస్స్రవతిబ్రహ్మబ్రాహ్మణేనయదార్జితమ్॥ తత్కాలేతస్యరక్షాంసిశ్రియంబ్రహ్మయశోబలమ్। సర్వ-
మాదాయగచ్ఛంతివర్జయంతిచతత్ఫలమితి ॥ ౪౭ ॥ స్మృత్యర్థసారే ॥ చతుర్థ్యాంపూర్వరాత్రౌతునవనాడీ
ప్రదర్శనే। నాధ్యేయంపూర్వరాత్రౌస్యాత్సప్తమీచత్రయోదశీ। అర్ధరాత్రాత్పురస్తాచ్చేన్నాధ్యేయంపూర్వరాత్రక
ఇతి॥ ౪౮ ॥ స్మృత్యంతరే॥ కృష్ణపక్షేతృతీయాయాంఫాల్గునాషాఢకార్తికే। శుక్లాశ్వయుగ్ద్వితీయాయాంనైవాధ్యా-
యంసమాచరేత్ ॥ తస్మాదుక్తేష్వనధ్యాయేనాధీయీతకదాచన। అనధ్యాయేష్వధీయీతద్విజః స్తైన్యంకరోతియః।
అనధ్యాయేష్వధ్యయనేప్రజ్ఞామాయుశ్శ్రియంతథా। బ్రహ్మవీర్యంశచతేజశ్చనికృంతతియమస్స్వయమ్ బ్రహ్మవీర్యక్షయ
భయాదింద్రోవజ్రేణహంతిచ॥ బ్రహ్మరాక్షసతాంచాంతేనరకంచభవేద్ధ్రువమ్। అత్రగాథాయమోద్గీథాఃకీర్తయంతి
పురావిదః॥ ఆయురస్యనికృంతామిప్రజ్ఞామస్యాదదేథవా। యఉచ్ఛిష్టఃప్రవదతిస్వాధ్యాయంవాధిగచ్ఛతి॥ యశ్చానధ్యా-
యకాలేపి మోహాదభ్యసతిద్విజః। తస్మాదుక్తేష్వనధ్యాయేనాధీయీతకదాచనేతి॥ ... ❋

తెనుగు—తా॥ శ్రేయస్కాములై వేదాధ్యయనము జేయువారు బ్రహ్మచర్యముతో గురుకులవాసముచేయు
చునిందువిశదపరచియుండెడిప్రతిపత్తు మొదలయిన యనధ్యాయములనువిడిచిశుద్ధకాలములయందధ్యయనము చేసిన
నుభయలోకంబులంబొందుపడుదురనియు ననధ్యాయనదినములలో నేకారణముచేతగానియధ్యయనముచేసినట్లైన
పక్షి వారికిబ్రహ్మరాక్షసత్వమువచ్చుననియునింతియెగాక యట్టివారియాయుస్సుప్రజ్ఞనుభాగ్యమునువీర్యమునుతేజస్సు
నుహరించుచున్నానని ధర్మదేవత చెప్పినట్లుపూర్వీకులు జెప్పియున్నారు కావున నుభయలోకంబులయందు క్షేమమును
గోరువారునిత్యకర్మంబులగుసంధ్యావందనబ్రహ్మయజ్ఞదేవతార్చన మొదలగుకర్మోపయోగంబులగు వేదములుదక్క-
తక్కిన వేదములనునధ్యయనదినములలోబఠింపగూడదనితాత్పర్యము. ... ❋

—❋ అథదానంనిరూప్యతే. ❋—

౧॥ తత్రశ్రుతిః॥ దానమితిసర్వాణిభూతానిప్రశగ్ంసంతిదానాన్నాతిదుష్కరంతస్మాద్దానేరమంతఇతి॥ ౨॥ అన్య-
చ్చ॥ దానంయజ్ఞానాంవరూథందక్షిణాలోకేదాతారగ్ంసర్వభూతాన్యుపజీవంతిదానేనారాతీరపానుదంతదానేన
ద్విషంతోమిత్రాభవంతిదానేసర్వంప్రతిష్ఠితం తస్మాద్దానంపరమంవదంతీతి॥ ౩ ॥ మనుః॥ శ్లో॥ యత్కించిదపిదాత-
వ్యంయాచితేనానసూయయా। ఉత్పత్స్యతేహితత్పాత్రంయత్తారయతిసర్వతఇతి॥ ౪॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ దాతవ్యంప్ర-
త్యహంపాత్రేనిమిత్తేతువిశేషతః। యాచితేనాపిదాతవ్యంశ్రద్ధాపూర్వంతుశక్తితః॥ గోభూతిలహిరణ్యాదిపాత్రేదాత-
వ్యమర్చితే। నాపాత్రేవిదుషాకించిదాత్మనశ్శ్రేయఇచ్ఛతేతి ॥ ౫ ॥ దేవలః ॥ ధ్రువమాజస్రికంకామ్యంనైమిత్తి-
కమితిక్రమాత్। వైదికోదానమార్గోయంచతుర్ధావర్ణ్యతేద్విజైః॥ ప్రపారామతటాకాదిసర్వకామఫలంధ్రువమ్।
తదాజస్రికమిత్యాహుర్దీయతేచదినేదినే॥ అపత్యవిజయైశ్వర్యస్త్రీబాలార్థంయదిష్యతే। ఇచ్ఛాసంజ్ఞంతుతద్దా-
నంకామ్యమిత్యభిధీయతే॥ కాలాపేక్షంక్రియాపేక్షమర్థాపేక్షమితిస్మృతమ్। త్రిధానైమిత్తికంప్రోక్తంసహోమం
చాహోమమవర్జితమితి॥ ౬॥ వ్యాసః॥ నిత్యంనైమిత్తికంకామ్యంవిమలంచేతికథ్యతే। అహన్యహనియత్కించిద్దీయతేనుప-
కారిణే॥ అనుద్దిశ్యఫలంతస్మాద్బ్రాహ్మణాయతునిత్యకమ్। యత్తుపాపోపశాంత్యర్థందీయతేవిదుషాంకరే॥ నైమిత్తి-
కంతదుద్దిష్టందానంసద్భిరనుష్ఠితమ్। అపత్యవిజయైశ్వర్యస్వర్గార్థం యత్ప్రదీయతే ॥ దానంతత్కామ్యమా-
ఖ్యాతమృషిభిర్ధర్మచింతకైః। ఈశ్వరప్రీణనార్థంయద్బ్రహ్మవిత్సుప్రదీయతే ॥ చేతసాభక్తియుక్తేన దానంత-
ద్విమలంశివమ్। దాతవ్యమితియద్దానందీయతేనుపకారిణే॥ దేశేకాలేచపాత్రేచతద్దానంసాత్త్వికంస్మృతమ్। యత్తుప్ర-
త్యుపకారార్థంఫలముద్దిశ్యవాపునః॥ దీయతేచపరిక్లిష్టంతద్రాజసముదాహృతమ్। అదేశకాలేయద్దానంపాత్రేభ్య-
శ్చప్రదీయతే॥ అసత్కృతమవిజ్ఞాతంతత్తామసముదాహృతమ్। సాత్త్వికానాంఫలంభుంక్తేదేవత్వేనాత్రసంశయః ॥ అ-
తోన్యథాతుమానుష్యే రాజసానాంఫలంభవేత్ । తామసానాంఫలంభుంక్తేతిర్యక్త్వేమానవస్సదా ॥ ఏతస్మిన్న-
ప్యతిక్రాంతేదినేదానవివర్జితే। దస్యుభిర్ముషితస్యేవయుక్తమాక్రందితుంభృశమ్॥ యస్యవిత్తంనధర్మాయనోప-
భోగాయదేహినామ్। నాపికీర్త్యైనయశసేతస్యవిత్తంనిరర్థకమ్ ॥ తస్మాద్విత్తంసమాసాద్యదైవాద్వాపౌరుషా-
దథ। దద్యాత్సమ్యగ్ద్విజాతిభ్యఃకీర్తనానినకారయేత్॥ సీదతేద్విజముఖ్యాయయోర్థినేనప్రయచ్ఛతి। సామర్థ్యేసతి

దుష్టబుద్ధిర్నరకాయోపపద్యతే ॥ అక్షరద్వయమభ్యస్తం నాస్తి నాస్తీతి యత్పురా । తదిదం దేహి దేహీతి విపరీతముపస్థి
తమ్ ॥ దీయమానం తు యో మోహాద్గోవిప్రాగ్నిసురేషు చ । నివారయతి పాపాత్మా తిర్యగ్యోనిం వ్రజేత్తు సః ఇతి ॥ ౭ ॥
మనుః ॥ వారిదస్తృప్తిమాప్నోతి సుఖమక్షయమన్నదః । తిలప్రదః ప్రజామిష్టాం దీపదశ్చక్షురుత్తమమ్ ॥ భూమిదో
భూమిమాప్నోతి దీర్ఘమాయుర్హిరణ్యదః ॥ గృహదోగ్ర్యాణి వేశ్మాని రూప్యదో రూపముత్తమమ్ । వాసోదశ్చన్ద్రసా
లోక్యమశ్విసాలోక్యమశ్వదః ॥ అనడుద్దః శ్రియం జుష్టాం గోదో బ్రధ్నస్య విష్టపమ్ । యానశయ్యాప్రదో భార్యామైశ్వర్య
మభయప్రదః ॥ ధాన్యదః శాశ్వతం సౌఖ్యం బ్రహ్మదో బ్రహ్మసార్ష్టితామ్ ॥ టీ ॥ బ్రహ్మ వేదః సార్ష్టితాం సాయు
జ్యం ॥ శ్లో ॥ సర్వేషామేవ దానానాం బ్రహ్మదానం విశిష్యతే । వార్యన్నగోమహీవాసస్తిలకాఞ్చనసర్పిషామ్ ॥ యే
న యేన తు భావేన యద్యద్దానం ప్రయచ్ఛతి । తత్తత్తేనైవ భావేన ప్రాప్నోతి ప్రతిపూజితః ॥ టీ ॥ భావేన శ్రద్ధాదినా - న కేవ
లం దాత్రా ప్రతిగ్రహీత్రైవార్చనీయః - కింతు దేయం ద్రవ్యమపి తాభ్యామిత్యాహ స ఏవ ॥ శ్లో ॥ యోఽర్చితం ప్రతిగృహ్ణా
తి దదాత్యర్చితమేవ వా । తావుభౌ గచ్ఛతః స్వర్గం నరకం తు విపర్యయే ॥ న విస్మయేత తపసా వదేదిష్ట్వా చ నానృతమ్ ।
నార్తోఽప్యపవదేద్విప్రాన్న దత్వా పరికీర్తయేత్ ॥ యజ్ఞోఽనృతేన క్షరతి తపః క్షరతి విస్మయాత్ । ఆయుర్విప్రాపవాదేన
దానం తు పరికీర్తనాత్ ॥ న వార్యపి ప్రయచ్ఛేత్తు బైడాలవ్రతికే ద్విజే । న బకవ్రతికే పాపే నావేదవిది ధర్మవిత్ ॥ త్రిష్వ
ప్యేతేషు దత్తం హి విధినాప్యర్జితం ధనమ్ । దాతుర్భవత్యనర్థాయ పరత్రాదాతురేవ చ ॥ యథా ప్లవేనౌపలేన నిమ
జ్జత్యుదకే తరన్ । తథా నిమజ్జతోఽధస్తాదజ్ఞౌ దాతృప్రతీచ్ఛకావితి ॥ ౮ ॥ బైడాలవ్రతికబకవ్రతికయోః స్వరూప
మాహ స ఏవ ॥ శ్లో ॥ ధర్మధ్వజీ సదా లుబ్ధశ్ఛాద్మికో లోకదాంభికః । బైడాలవ్రతికో జ్ఞేయో హింస్రః సర్వాభిసంధకః ॥
అధోదృష్టిర్నైష్కృతికః స్వార్థసాధనతత్పరః । శఠో మిథ్యావినీతశ్చ బకవ్రతికో ద్విజః ॥ టీ ॥ శ్లోకద్వయస్యాయ
మర్థః - ధర్మధ్వజీ ధర్మలిఙ్గీ - ఛాద్మికః వ్యాజవృత్తిః - దాంభికః విశిష్టవేషేణాన్యదోషపరః - అభిసంధకః వంచ
కః - అధోదృష్టిః పరాననవేక్షీ - నైష్కృతికః గూఢైరుపాయైః పరానర్థకారీ - శఠః నృశంసః ॥ స ఏవ ॥ శ్లో ॥ యే బకవ్రతినో
విప్రా యే చ మార్జారలిఙ్గినః । తే పతన్త్యన్ధతామిస్రే తేన పాపేన కర్మణా ॥ అలిఙ్గీ లిఙ్గవేషేణ యో వృత్తిముప
జీవతి । స లిఙ్గినాం హరత్యేనస్తిర్యగ్యోన్యాం చ జాయత ఇతి ॥ ౯ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ హేమశృఙ్గీ శఫై రూప్యైః సుశీ
లా వస్త్రసంయుతా । సకాంస్యపాత్రా దాతవ్యా క్షీరిణీ గౌః సదక్షిణా ॥ దాతాస్యాః స్వర్గమాప్నోతి వత్సరాన్రోమస
మ్మితాన్ । కపిలా చేత్తారయతి భూయశ్చాసప్తమం కులమ్ ॥ సవత్సా రోమతుల్యాని యుగాన్యుభయతోముఖీ । దాతా
స్యాః స్వర్గమాప్నోతి పూర్వేణ విధినా దదత్ । యావద్వత్సస్య పాదౌ తు ముఖం యోన్యాం ప్రదృశ్యతే । తావద్గౌః పృథివీ
జ్ఞేయా యావద్గర్భం న ముంచతి ॥ ౧౦ ॥ హేమశృఙ్గాద్యసంభవే ప్యాహ స ఏవ ॥ యథాకథంచిద్దత్వా గాం ధేనుం
వాఽధేనుమేవ వా । అరోగామపరిక్లిష్టాం దాతా స్వర్గే మహీయతే ॥ శ్రాన్తసంవాహనం రోగిపరిచర్యా సురార్చనమ్ ।
పాదశౌచం ద్విజోచ్ఛిష్టమార్జనం గోప్రదానసమమ్ ॥ టీ ॥ శ్రాన్తసంవాహనమాసనాదిప్రదానేన శ్రమాపనయ
నం - రోగిపరిచర్యా ఔషధాదిప్రదానేన - హరిహరాదీనామర్చనం సురార్చనం - గోప్రదానసమం
గోదానసమం ॥ ౧౧ ॥ స ఏవ ॥ శ్లో ॥ భూదీపాశ్చాన్నవస్త్రాంభస్తిలసర్పిః ప్రతిశ్రయాన్ । నైవేశికం స్వర్ణధుర్యం
దత్వా స్వర్గే మహీయతే ॥ టీ ॥ ధుర్యం బలీవర్దః - ప్రతిశ్రయః ప్రవాసినామావాసః - నైవేశికం కన్యాదానం ॥ శ్లో ॥ గృ
హధాన్యాభయోపానచ్ఛత్రమాల్యానులేపనమ్ । యానం వృక్షం ప్రియం శయ్యాం దత్వాత్యన్తం సుఖీ భవేత్ ॥ స
ర్వధర్మమయం బ్రహ్మప్రదానేభ్యోఽధికం యతః । తద్దదత్సమవాప్నోతి బ్రహ్మలోకమవిచ్యవమితి ॥ టీ ॥ అవిచ్యవం
చ్యుతిరహితం ॥ అ ॥ పరస్వత్వాపాదనమాత్రం వేదదానం స్వత్వనివృత్త్యేకతుమశక్యత్వాత్ ॥ ౧౨ ॥ ధర్మ
దానమపి స్మర్యతే ॥ శ్లో ॥ దేవతానాం గురూణాం చ మాతాపిత్రోస్తథైవ చ । పుణ్యం దేయం ప్రయత్నేన నాపుణ్యం చోదితం
క్వచిదితి ॥ ౧౩ ॥ అ ॥ అపుణ్యదానే తు దేవవర్తే దాతుర్లోభాదినా ప్రవృత్తస్య ప్రతిగ్రహీతురపి ॥ శ్లో ॥ యః పాపం
విపులం ధ్యాత్వా ప్రతిగృహ్ణాతి దుర్మతిః । గృహీత్వా చరణాత్తస్య పాపం తావత్సమాశ్రయేత్ ॥ సమద్విగుణసాహస్ర
మానన్త్యం చ ప్రదాతృష్వితి స్మరణాత్ ॥ ౧౪ ॥ తిలాదిదానఫలం ॥ శాతాతపః ॥ శ్లో ॥ తిలాన్దదత్తిలైః స్నానం శుచి
ర్నిత్యం తిలోదకీ । హోతా దాతా తిలానాం చ శతపితౄణ్జీవతీతి ॥ ౧౫ ॥ సంవర్తః ॥ శ్రో త్రియాయ కులీనాయ అర్థి
నే చ విశేషతః । యద్దానం దీయతే భక్త్యా తద్భవేత్సుమహాఫలమ్ । యద్యదిష్టతమం లోకే యచ్చాస్యాదధికం గృహే । తత్తద్గు
ణవతే దేయం తదేవాక్షయమిచ్ఛతా ॥ తాంబూలం చైవ యో దద్యాద్బ్రాహ్మణేభ్యో విశేషతః । మేధావీ సుభగః ప్రాజ్ఞో

దాక్షిణీయశ్చ జాయతే। ఆయాసశతలబ్ధస్య ప్రాణేభ్యోపి గరీయసః॥ గతిరేషా భవేత్తస్య దానమన్యా విపత్తయః। యస్య
విత్తమదానాయ నోపభోగాయ దేహినః। పుణ్యకీర్త్యైన ధర్మాయ తస్య విత్తం నిరర్థకమ్। గ్రాసాదర్ధమపి గ్రాసమ
ర్థిభ్యః కిన్న దీయతే। ఇచ్ఛానురూపో విభవః కదా తస్య భవిష్యతి। దద్యాచ్ఛిశిరేష్వగ్నిం బహుకాష్ఠం ప్రయత్నతః। కాలా
గ్నిదీప్తిం ప్రాజ్ఞత్వం రూపసౌభాగ్యమాప్నుయాత్। అలంకృత్య తు యః కన్యాం భూషణాచ్ఛాదనాదిభిః। దద్యాత్స్వర్గ
మవాప్నోతి పూజయన్నుత్సవాదిషు ॥ ౧౫ ॥ కపిలాశ్వతిలా నాగా రథదాసీగృహాణ్యపి। కన్యా సువర్ణరత్నాని మ
హాదానాని వై దశ॥ తైలమామలకం ప్రాజ్ఞః పాదాభ్యంగం దదాతి యః॥ ప్రహృష్టస్స నరో లోకే సుఖీ చైవ సదా భవేత్।
అనడ్వాహౌ తు యో దద్యాద్ధుర్యౌ సీరేణ సంయుతౌ। అలంకృత్య యథాశక్తి పూర్వాహ్ణే శుభలక్షణౌ। సర్వపాపవిశు
ద్ధాత్మా సర్వకామసమన్వితః॥ వర్షాణి వసతి స్వర్గే రోమసంఖ్యాప్రమాణతః। భూమిం సస్యవతీం శ్రేష్ఠాం బ్రాహ్మ
ణే వేదపారగే। గాం దత్త్వాపి ప్రసూతాం చ స్వర్గలోకే మహీయతే॥ యావంతి సస్యమూలాని గోరోమాణి చ సర్వశః॥
నరస్తావంతి వర్షాణి స్వర్గలోకే మహీయతే। అగ్నేరపత్యం ప్రథమం సువర్ణం భూర్వైష్ణవీ సూర్యసుతాశ్చ గా
వః। లోకాస్త్రయస్తేన భవంతి దత్తా యః కాంచనం గాం చ మహీం చ దద్యాత్॥ ౧౬ ॥ సర్వేషామేవ దానానామన్నదా
నం పరం స్మృతమ్। సర్వేషామేవ భూతానాం యతస్తజ్జీవనం పరమ్॥ మృత్తికాం గోశకృద్దర్భానుపవీతం తథోత్తరమ్। ద
త్త్వాఽనాథ్యవిప్రాయ కులే మహతి జాయతే॥ ముఖవాసం తు యో దద్యాద్దంతధావనమేవ చ। పాదశౌచం తథా స్నానం
శౌచం చ గుదలింగయోః॥ యః ప్రయచ్ఛతి విప్రాయ స శుచిర్బుద్ధిస్సదా భవేత్ ॥ ౧౭ ॥ బ్రహ్మచారియతిభ్యశ్చ వప
నం యశ్చ కారయేత్। నఖకర్మాణి కుర్వాణశ్చక్షుష్మాంజాయతే నరః॥ దేవాగారే ద్విజాతీనాం దీపం దత్త్వా చతు
ష్పథే। సవిజ్ఞానేన సంపన్నశ్చక్షుష్మాంశ్చ భవేత్సదా॥ యోదద్యాన్నైవార్థితో విప్రస్తదస్య ప్రతిపాదయేత్। తృణకాష్ఠ
సమేధ్యార్థే గోప్రదానసమం భవేదితి ॥ ౧౮ ॥ మనుః ॥ త్రీణ్యాహురతిదానాని గావః పృథ్వీ సరస్వతీ। అన్నం పరం
హి దానానాం విద్యాదానం తతోధికమ్॥ విద్యానాం చ పరా విద్యా బ్రహ్మవిద్యా సమాహితా। అతస్తద్దాతురస్త్యేవ
లాభస్స్వర్గాపవర్గయోః॥ యో దద్యాజ్జ్ఞానమజ్ఞానాం కుర్యాద్వా ధర్మదర్శనమ్। సకృత్స్నాం పృథివీం దద్యాత్తే
న తుల్యం న తద్భవేదితి ॥ ౧౯ ॥ స్మృతిసారసముచ్చయే ॥ ఏకతః క్రతవస్సర్వే సమాప్తవరదక్షిణాః। ఏకతో భయ
భీతస్య ప్రాణినః పరిరక్షణమ్॥ మహతామపి యజ్ఞానాం కాలేన క్షీయతే ఫలమ్। భీతాభయప్రదానస్య క్షయ ఏవ న
విద్యత ఇతి ॥ ౨౦ ॥ శాండిల్యః ॥ అయాచితాని దేయాని సర్వదానాని యత్నతః। అన్నం విద్యా చ కన్యా చ హ్యన
ర్థిభ్యో న దీయతే ॥ ౨౧ ॥ ఆశ్రితస్యాప్రదానేన దత్తస్యాహరణేన చ। జన్మప్రభృతి యద్దత్తం తత్సర్వం నశ్యతి
ధ్రువం ॥ ౨౨ ॥ మాదదస్వేతి యో బ్రూయాద్గవ్యగ్నౌ బ్రాహ్మణేషు చ। తిర్యగ్యోనిశతం ప్రాప్య చండాలేష్వభి
జాయతే॥ ద్వావిమౌ పురుషౌ లోకే స్వర్గస్యోపరి తిష్ఠతః। అన్నప్రదాతా దుర్భిక్షే సుభిక్షే హేమదః స్మృత ఇతి॥ ౨౩॥ దే
వలః ॥ నాల్పత్వం వా బహుత్వం వా దానస్యాభ్యుదయావహమ్। శ్రద్ధాభక్తిశ్చ దానానాం వృద్ధిక్షయకరే హి తే ॥ శా
చం శుచిమర్ణవోప్రీతిరర్థినాం దర్శనే సతి। సత్కృతిశ్చానసూయా చ దానశ్రద్ధేత్యుదాహృతా ॥ ౨౪ ॥ దాతా ప్ర
తిగ్రహీతా చ శ్రద్ధా దేయం చ ధర్మయుక్। దేశకాలౌ చ దానానామంగాన్యేతాని షడ్విదుః ॥ ౨౫ ॥ అపాపరోగధ
ర్మాత్మా దిత్సురవ్యసనశ్శుచిః। అనింద్యశ్శివకర్మా చ షడ్భిర్దాతా ప్రశస్యతే॥ ౨౬ ॥ అన్నవిద్యావరస్త్రీణాం గో
భూరుక్మాశ్వహస్తినామ్। దానాన్యుత్తమదానాని హ్యుత్తమద్రవ్యదానతః॥ విద్యాగోచ్ఛాదనావాసః పరిభోగౌషధాని
చ। దానాని మధ్యమానీతి మధ్యమద్రవ్యదానతః ॥ ఉపానత్ప్రేష్యదానాని ఛత్రపాత్రాసనాని చ। దీపకాష్ఠఫలానీతి చర
మం బహువార్షికమ్। ఇష్టం దత్తమధీతం చ ప్రణశ్యత్యనుకీర్తనాత్ ॥ శ్లాఘానుశోచనాభ్యాం చ భగ్నతేజా విపద్యతే।
తస్మాదాత్మకృతం పుణ్యం న వృథా పరికీర్తయేదితి ॥ ౨౭ ॥ బృహస్పతిః॥ అశోయత్వాత్త్వికం దానం మృదుపూర్వం
తు శాంతికమ్। ఆశిషం పౌష్టికం దద్యాత్త్రివిధం దానలక్షణమితి ॥ ౨౮ ॥ ఆపస్తంబః॥ సూ ॥ సర్వాణ్యుదకపూ
ర్వాణి దానాని యథాశ్రుతి విహారే ఇతి॥ టీ ॥ విహారే యజ్ఞకర్మణి యాని దానాని దక్షిణాదీనాం తాని - యథాశ్రుత్యే
వ నోదకపూర్వాణి - అన్యాని సర్వాణి దానాన్యుదకపూర్వాణ్యేవేత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ స ఏవ॥ సూ॥ భిక్షణే నిమిత్త
మాచార్యో వివాహో యజ్ఞో మాతాపిత్రోర్బుభూషార్హతశ్చ నియమవిలోపస్తద్గుణాన్ సమీక్ష్య యథాశక్తి దే
యమితి॥ టీ ॥ భిక్షణం యాచనం - తత్ర ఆచార్యాదయో నిమిత్తం - బుభూషా భర్తుమిచ్ఛా - అర్హతో విద్యాదిమ
తః- అగ్నిహోత్రాదిర్నియమే యోగ్యస్యార్థాభావేన లోపః- తత్ర ఏవంభూతైర్భిక్షణే యాచకశ్రుతవృత్తాదీన్ గు

ణాకాసమీక్ష్యశక్త్యనురూపమవశ్యం దేయం అదానే ప్రత్యవాయాత్ ॥ ౩౦ ॥ తత్రాపి స ఏవ ॥ సూ ॥ ఇంద్రియప్రీత్యర్థస్యాభిక్షణమనిమిత్తం న తదాద్రియేతేతి ॥ టీ ॥ ఇంద్రియప్రీత్యర్థస్య స్వచ్ఛందనాదేస్తన్మూల్యస్య వాభిక్షణం నియమేన దానస్య నిమిత్తం న భవతి- తస్మాన్న తదాద్రియేత ॥ అదానేపి న ప్రత్యవాయః ॥ ౩౧ తత్ర దృష్టాంతమాహ ॥ అ ॥ ధర్మప్రజాసంపన్నాయాం ప్రథమాయాం పత్న్యాం సత్యాం ద్వితీయో వివాహో నానిమిత్తం - పుత్రాభావే తు నిమిత్తం భవత్యేవ ॥ ౩౨ ॥ తథా భవిష్యోత్తరే ॥ శ్లో ॥ సువర్ణం యాజకానాం చ విద్యాం చైవోర్ధ్వరేతసామ్ । కన్యాం చైవానపత్యానాం దదతాం గతిరుత్తమేతి ॥ ౩౩ ॥ గౌతమః ॥ సూ ॥ గుర్వర్థనివేశౌషధార్థవృత్తిక్షీణయక్ష్యమాణాధ్యయనాధ్వసంయోగవైశ్వజితేషు ద్రవ్యసంవిభాగో బహిర్వేది భిక్షమాణేషు కృతాన్నమితరేషు ప్రతిశ్రుత్యాప్యధర్మసంయుక్తేన దద్యాత్ క్రుద్ధహృష్టభీతార్తలుబ్ధబాలస్థవిరమూఢమత్తోన్మత్తవాక్యాన్యనృతాన్యపాతకానీతి ॥ టీ ॥ నివేశో వివాహః- వృత్తిక్షీణో వృత్త్యా హీనః- నిత్యయజ్ఞం కరిష్యన్ యక్ష్యమాణః- అధ్యయనేన సంయోగో యస్య స అధ్యయనసంయోగః - అధ్వని వర్తమానోధ్వసంయోగః- వైశ్వజితః విశ్వజిద్యాగే సర్వస్వదానేన నిర్ద్రవ్యః - యజ్ఞే దక్షిణాకాలే సదస్యేభ్యో యద్దానం తతోన్యత్ర బహిర్వేది ద్రవ్యస్య హిరణ్యాదేర్దానమావశ్యకం - అదానే ప్రత్యవాయాత్ - ఇతరేషూక్తవ్యతిరిక్తేషు భిక్షమాణేషు కృతాన్నం పక్వాన్నం దేయం ప్రతిశ్రవో దాస్యామీతి సంవాదః- తం కృత్వాపి అధర్మసంయుక్తవిషయే న దద్యాత్ - హృష్టో హర్షవిశేషేణ కృత్యశూన్యః- లుబ్ధో లోభవశేన - మత్తో మద్యాదినా మదద్రవ్యేణాప్రకృతిం గతః- ఉన్మత్తో భ్రాంతః క్రుద్ధాదీనాం వాక్యాన్యనృతాని అయథార్థాని అపాతకాని న పాపం నయంతి- తేషాం ప్రతిశ్రుత్యాప్యదానేన దోష ఇత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ బోధాయనః ॥ శ్లో ॥ అన్నాశ్రితాని భూతాని అన్నం ప్రాణమితి శ్రుతిః । తస్మాదన్నం ప్రదాతవ్యమన్నం హి పరమం హవిరితి ॥ ౩౫ ॥ వ్యాసః ॥ అర్థానాముదితే పాత్రే శ్రద్ధయా ప్రతిపాదనమ్ । దానమిత్యభినిర్దిష్టం భుక్తిముక్తిఫలప్రదమ్ ॥ యస్తు దద్యాన్మహీం భక్త్యా బ్రాహ్మణాయాహితాగ్నయే । స యాతి పరమం స్థానం యత్ర గత్వా న శోచతి ॥ భూమిదానాత్పరం దానం విద్యతే నేహ కించన । అన్నదానం తేన తుల్యం విద్యాదానం తతోధికమితి ॥ ౩౬ ॥ భారతే అనుశాసనికే ॥ అన్నమేవ ప్రశంసంతి దేవాస్సర్షిగణాః పురా । లోకతంత్రా హి యజ్ఞాశ్చ సర్వమన్నే ప్రతిష్ఠితమ్ ॥ అన్నేన సదృశం దానం న భూతం న భవిష్యతి । కుటుంబం పీడయిత్వాపి బ్రాహ్మణాయ మహాత్మనే ॥ దాతవ్యం భిక్షవే చాన్నమాత్మనో భూతిమిచ్ఛతా । పానీయదానం పరమం దానానాం మనురబ్రవీత్ ॥ తస్మాత్కూపాంశ్చ వాపీశ్చ తటాకాని చ ఖానయేత్ । నిదాఘకాలే పానీయం యస్య తిష్ఠత్యవారితమ్ ॥ స కృచ్ఛ్రం విషమం దుర్గం న కదాచిదవాప్నుయాత్ । బలకామో యశస్కామః పుష్టికామశ్చ నిత్యదా ॥ ఘృతం దద్యాద్ద్విజేభ్యస్తు సతతం సుచిరాత్మవానితి ॥ ౩౭ ॥ ఉపమన్యుః ॥ శివలింగం తు యో దద్యాచ్ఛివభక్తాయ తన్మనాః । స్వర్ణరూప్యాదిరూపం వా సోమం సంపూజ్య శక్తితః ॥ సర్వదానాధికం పుణ్యం సంప్రాప్య కరణాత్యయే । గాణాపత్యమవాప్యైవ గణైస్సహ స మోదతి ॥ సాలగ్రామశిలామూర్తిం విష్ణుమారాధ్య భక్తితః । విష్ణుభక్తాయ యో దద్యాద్బ్రాహ్మణాయ సదక్షిణామ్ ॥ పంచాశత్కోటివిస్తీర్ణభూమిదానేన యత్ఫలమ్ । తత్ఫలం సమవాప్నోతి దేహాంతే వైష్ణవం పదం । కుర్యాత్ప్రతికృతిం దేవం సువర్ణేన స్వశక్తితః ॥ శేషపర్యంకశయనం శ్రియా దేవ్యా యుతం తథా । శంఖచక్రగదాయుక్తం వాసుదేవం సురేశ్వరమ్ ॥ దత్వా గుణాఢ్యవిప్రాయ విష్ణులోకే సుహీయత ఇతి ॥ ౩౮ ॥ వ్యాసః ॥ గోభూహిరణ్యదానాని యమాశ్చ నియమాస్తథా । గృహదానస్య నైతే కలాం నార్హంతి షోడశీం ॥ యః కారయేన్మఠం శైలం శివాయతనసన్నిధౌ । స శైవం పదమాసాద్య కల్పాయుతశతం వసేత్ ॥ గాం పంకాత్ బ్రాహ్మణీం దాస్యాద్వృత్తిలోపాద్ద్విజం వధాత్ । మోచయన్ముచ్యతే పాపాదాజన్మమరణాంతికాత్ ॥ అనాథప్రేతసంస్కారశ్శూన్యస్య లింగస్య పూజనమ్ । దీనాంధకృపణేభ్యశ్చ దానం సర్వాఘనాశనమితి ॥ ౩౯ ॥ యోగీశ్వరః ॥ స్వర్ణయుక్తం తామ్రపాత్రం గోఘృతేన సమన్వితమ్ । ఆత్మావలోకనం కృత్వా బ్రాహ్మణాయ నివేదయేత్ ॥ అనేన విధినా దానం యః కుర్యాత్ప్రయతో నరః । సర్వపాపవినిర్ముక్తస్స యాతి పరమాం గతిమితి ॥

— అథ దానమంత్రాః —

౧ ॥ స్మృతిరత్నే కన్యాదానమంత్రః ॥ శ్లో ॥ కన్యాం లక్షణసంయుక్తాం కనకాభరణైర్యుతామ్ । దాస్యామి విష్ణవే తుభ్యం బ్రహ్మలోకజిగీషయా ॥ ౨ ॥ పుస్తకదానమంత్రః ॥ సర్వవిద్యాస్పదం జ్ఞానకారణం విమలాక్షరమ్ । పుస్తకం సంప్రయచ్ఛామి ప్రీతా భవతు భారతీ ॥ ౩ ॥ సాలగ్రామదానమంత్రః ॥ సాలగ్రామాచలోద్భూతాం శిలాం పాపప్రణాశినీమ్ ।

ర్వణాఖుసు మోపే తాం గ్రహాణత్వం ద్విజోత్తమ ॥ ౪॥ నారాయణమూర్తిదానమంత్రః॥ నారాయణ జగన్నాథ శం
ఖచక్రగదాధర। నాశయాశు మహారోగం దానేనానేన కేశవ ॥ ౫ ॥ ఉమామహేశ్వరదానమంత్రః ॥ ప్రసీదశ్చభ
వేన్నిత్యం కృత్తివాసా మహేశ్వరః। పార్వత్యా సహితో దేవో జగదుత్పత్తికారకః ॥ శివశక్త్యాత్మకం యస్మాజ్జగచ్చేతచ్చ
రాచరమ్ । తస్మాద్దానేన సర్వం మే కరోతు భగవాంచ్ఛివమితి ॥ ౬ ॥ బ్రహ్మాండపురాణే॥ మహిషీం వత్ససంయుక్తాం
సుశీలాం చ పయస్వినీమ్। రక్తపుష్పేణ వస్త్రేణ హ్యాలంకృత్య ప్రయత్నతః॥ శ్రోత్రియాయ ప్రశాంతాయ దత్వా మృత్యుం
జయేన్నరః। కాలమృత్యుస్వరూపా సా మహిషీ రక్తభూషణా। పుచ్ఛదేశే ప్రదాతవ్యా అతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛ మే ఇతి॥ ౭॥
పాద్మే॥ తిలపాత్రదానమంత్రః॥ తిలపూర్ణం తామ్రపాత్రం సువర్ణేన సమన్వితం। తత్పాత్రం బ్రాహ్మణే దత్వా బ్రహ్మలోకే
మహీయతే॥ దేవదేవ మహాదేవ వాంఛితార్థఫలప్రద । తిలపాత్రం ప్రదాస్యామి తవాగ్రే సుస్థిరోస్మ్యహమ్ ॥ ౮ ॥
అథ దశదాననామాని॥ గోభూతిలహిరణ్యాజ్యవాసో ధాన్యగుడాని చ । రౌప్యం లవణమిత్యాహుర్దశ దానాన్యనుక్ర
మాత్ ॥ ౯ ॥ ఏతేషాం క్రమాద్దానమంత్రాః ॥ గోదానమంత్రః ॥ గవామంగేషు తిష్ఠంతి భువనాని చతుర్దశ। య
స్మాత్తస్మాచ్ఛివం మే స్యాదతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛ మే ॥ ౧౦ ॥ భూదానమంత్రః॥ సర్వసస్యాశ్రయా భూమిర్వరాహే
ణ సముద్ధృతా । అనంతసస్యఫలదా హ్యతః + మే॥౧౧ ॥ తిలదానమంత్రః ॥ తిలాః పాపహరా నిత్యం విష్ణోర్దేహస
ముద్భవాః। తిలదానాదసహ్యం మే పాపం నాశయ కేశవ॥౧౨॥ హిరణ్యదానమంత్రః॥ హిరణ్యగర్భగర్భస్థం హేమబీజం
విభావసోః। అనంతపుణ్యఫలదమతః + మే॥ ఆజ్యదానమంత్రః॥ కామధేనోస్సముద్భూతం సర్వక్రతుషు సంస్థితమ్। దేవా
నామాజ్యమాహారమతః + మే॥ ౧౩ ॥ వస్త్రదానమంత్రః॥ శీతవాతోష్ణసంత్రాణం లజ్జాయా రక్షణం పరమ్। దేహాలం
కరణం వస్త్రమతః + మే॥*॥ ధాన్యదానమంత్రః॥ ధన్యం కరోషి దాతారమిహలోకే పరత్ర చ। ప్రాణినాం జీవనం ధాన్యమ
తః + మే॥ గుడదానమంత్రః॥ యథా రసానాం ప్రవరస్తథైవేక్షురసస్మృతః। మమైవ చ పరాం లక్ష్మీం దదస్వ గుడ సర్వదా॥
౧౪॥ రౌప్యదానమంత్రః॥ పితృప్రీతికరం నిత్యం విష్ణుశంకరయోరపి। శివనేత్రోద్భవం రూప్యమతః + మే॥౧౫॥ లవణదానం॥
రసానామగ్రజం శ్రేష్ఠం లవణం బలవర్ధనమ్। బ్రహ్మణా నిర్మితం సాక్షాదతః + మే॥౧౬॥ ఇతి దశదానమంత్రాః॥ సాళగ్రా
మదానమంత్రః॥ సాళగ్రామశిలా చక్రే భువనాని చతుర్దశ। తస్మాదస్య ప్రదానేన ప్రీతో భవతు కేశవః॥౧౭॥ అయోదాన
మంత్రః॥ యస్మాదాయసకర్మాణి తవాధీనాని సర్వదా। లాంగలాద్యాయుధాదీని తస్మాచ్ఛాంతిం ప్రయచ్ఛ మే॥ ౧౮॥ అ
థ ఛాగదానమంత్రః॥ యస్మాత్త్వం ఛాగ యజ్ఞానామంగత్వేన వ్యవస్థితః। యానం విభావసోర్నిత్యమతః + మే॥౨౦॥ తా
మ్రదానమంత్రః॥ తామ్రం శుద్ధికరం సర్వదేవప్రియకరం శుభమ్। సర్వారిష్టకరం నిత్యమతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛ మే॥౨౧॥ కాం
స్యదానమంత్రః॥ శుద్ధం కాంస్యమిహాముత్ర పాత్రయోగ్యం మనోహరమ్। నిర్మితం పాపశమనమతః + మే॥ ౨౨॥ అథ
ఛత్రదానమంత్రః॥ వర్షవాతాతపత్రాణమాతపత్రం యశస్కరమ్ । అస్య ప్రదానాద్భూతాని సుఖం యచ్ఛంతు సర్వ
దా॥౨౧॥ అథ వ్యజనదానమంత్రః॥ వ్యజనం వాయుదైవత్యం ఘర్మకాలే సుఖప్రదమ్। తస్మాదస్య ప్రదానేన శాంతిరస్తు స
దా మమ॥౨౨॥ ఫలదానమంత్రః॥ ఫలం మనోరథఫలం ప్రదదాతి సదా నృణామ్। పుత్రపౌత్రాభివృద్ధ్యర్థమతశ్శాంతిం ప్ర
యచ్ఛ మే॥౨౩॥ అ॥ అథ దేయద్రవ్యస్వరూపమాహ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ స్వకుటుంబావిరోధేన దేయం దారసుతాదృతే। నా
న్వయే సతి సర్వస్వం యచ్చాన్యస్మై ప్రతిశ్రుతమితి॥౨౪॥ బృహస్పతిరపి॥ కుటుంబభక్తవసనాద్దేయం యదతిరిచ్యతే। అన్య
థా దీయతే యద్ధి న తద్దానఫలప్రదమితి॥౨౫॥ అ॥ దానస్య దేశకాలావాహతుశ్శంఖలిఖితౌ॥ శ్లో॥ ఆహారం మైథునం నిద్రాం
సంధ్యాకాలే వివర్జయేత్ । కర్మ చాధ్యయనం చైవ తథా దానప్రతిగ్రహౌ॥ కురుక్షేత్రే గయాతీర్థే తథా చామరకంటకే।
ఏవమాదిషు తీర్థేషు దత్తమక్షయతామియాదితి ॥ ౨౬ ॥ వ్యాసః॥ అయనే విషువే చైవ గ్రహణే చంద్రసూర్యయోః।
సంక్రాంత్యాదిషు కాలేషు దత్తం భవతి చాక్షయమ్ ॥ ప్రయాగాదిషు తీర్థేషు పుణ్యేష్వాయతనేషు చ । దత్తం చా
క్షయమాప్నోతి నదేషు చ నదీషు చేతి ॥ * ॥ సంవర్తః ॥ అయనే విషువే చైవ వ్యతీపాతే దినక్షయే । చంద్రసూర్య
గ్రహే చైవ దత్తం భవతి చాక్షయమ్॥ అమావాస్యా ద్వాదశీ చ సంక్రాంతిశ్చ విశేషతః। ఏతాః ప్రశస్తాస్తిథయో భానువా
రస్తథైవ చ ॥ అత్ర స్నానం జపో హోమో బ్రాహ్మణానాం చ తర్పణమ్ । ఉపవాసస్తథా దానమేకైకం పావ
నం స్మృతమితి॥ ౨౭॥ స ఏవ॥ పౌర్ణమాసీషు సర్వాసు మాసర్క్షసహితాసు చ। దత్తానామిహ దానానాం ఫలం దశగు
ణం భవేత్ ॥ సహస్రగుణితం దానం భవేద్దత్తం యుగాదిషు। కర్మశ్రాద్ధాదికం చైవ తథా మన్వంతరాదిష్వితి ॥ ౨౮ ॥
యాజ్ఞవల్క్యః॥ శతమిందుక్షయే దానం సహస్రం తు దినక్షయే। విషువే శతసాహస్రం వ్యతీపాతే త్వనంతకమితి॥ ౨౯ ॥

భారద్వాజః॥ వ్యతీపాతే వైధృతౌ చ దత్తమక్షయకృద్భవేత్। తిథ్యంతావేకవారే తు యస్మిన్ సస్యాద్దినక్షయః॥ తస్మిన్ దానం జపో హోమః స్నానం చైవ ఫలప్రదమితి ॥ ౩౦ ॥ సుమంతుః ॥ వానప్రస్థస్య పక్వాన్నం తాంబూలం బ్రహ్మచారిణః। సన్యాసినస్సువర్ణం చ దత్వా తు నరకం వ్రజేత్ ॥ ౩౧ ॥ బహూనాం న ప్రదాతవ్యా గౌర్వస్త్రం శయనం స్త్రియః। తాదృగ్భూతం తు తద్దానం దాతారం నోపతిష్ఠతీతి ॥ ౩౨ ॥ యమః॥ ప్రతిశ్రుత్యాప్రదానేన దత్తస్యాహరణేన చ జన్మప్రభృతి యత్పుణ్యం తత్సర్వం హి ప్రణశ్యతి॥ ఆశాకర్తా స్వదాతా చ దాతుశ్చ ప్రతిషేధకః। దత్తం చ యః కీర్తయతి స పాపిష్ఠతమస్స్మృతః ॥ ౩౩ ॥ కాలే సంకల్పితే దానే ఆమాసాన్న ప్రదీయతే। మాసే మాసే శతం వృద్ధిర్యావత్సంవత్సరం భవేదితి ॥ ౩౪ ॥ నారదః॥ బ్రాహ్మణేభ్యో యదుద్దిష్టం తత్సద్యస్సంప్రదీయతే। అహోరాత్రమతిక్రమ్య తద్దానం ద్విగుణం భవేత్ ॥ త్రిరాత్రం షడ్గుణం దద్యాద్దశరాత్రం తు షోడశ। మాసే శతగుణం దద్యాద్వత్సరం తు సహస్రికమ్। వత్సరాత్పరతో నాస్తి దాతా తు నరకం వ్రజేత్ ॥ ౩౫ ॥ బ్రాహ్మణస్య తు యద్దత్తం తదభావే తు తద్ధనమ్। సకుల్యే తస్య నిర్దిష్టం తదభావేస్య బంధుషు। దద్యాత్సజాతిశిష్యేభ్యస్తదభావేప్సు నిక్షిపేదితి ॥ ౩౬ ॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥ దేశతః కాలతశ్చ తస్సమ్యక్ప్రతిగ్రహీతృత ఇతి॥ దానాని ప్రతిపాదయతి ॥ ౩౭ ॥ వాల్మీకిః॥ శ్లో॥ ఉత్పతన్నపి చాకాశం విశన్నపి రసాతలమ్। అటన్నపి మహీం కృత్స్నాం నాదత్తముపతిష్ఠతే॥ దత్తం హి ప్రాప్యతే స్వర్గే దత్తమేవోపభుజ్యతే। యత్కించిద్దత్తమశ్నాతి నాదత్తముపతిష్ఠతీతి ॥ వా ॥ యత్తు దానం క్రియాధర్మశ్చాపత్యస్యన విద్యత ఇత్యాపస్తంబస్మరణం. స్వకుటుంబావిరోధేన దేయం దారసుతాదృత ఇతి యదపి యాజ్ఞవల్క్యవచనం- తజ్జ్యేష్ఠపుత్రవిషయం- ఏకపుత్రవిషయం చ- ద్వాదశవిధేషు పుత్రేషు దత్తక్రీతయోరపి మన్వాదిభిః పఠితత్వాత్ - దత్తౌరసేతరేషాం తు పుత్రత్వేన పరిగ్రహ ఇతి దత్తౌరసవ్యతిరిక్తానామేవ పుత్రాణాం కలౌ వర్జ్యత్వస్మరణాచ్చ ॥ ౩౮ ॥ తథా చ వసిష్ఠః॥ న జ్యేష్ఠం పుత్రం దద్యాత్ప్రతిగృహ్ణీయాద్వా న త్వేకం పుత్రం సహిసంతానాయ పూర్వేషాం న స్త్రీ పుత్రం దద్యాత్ప్రతిగృహ్ణీయాద్వాన్యత్రాభ్యనుజ్ఞానాద్భర్తుః పుత్రం ప్రతిగ్రహీష్యన్ బంధూనాహూయ రాజని చావేద్య నివేశనస్య మధ్యే వ్యాహృతిభిర్హుత్వా అదూరబాంధవం సన్నికృష్టమేవ ప్రతిగృహ్ణీయాదితి॥ ౩౯ ॥ బహ్వృచబ్రాహ్మణేపి॥ శునశ్శేపాఖ్యానే జ్యేష్ఠం పుత్రం న ప్రయచ్ఛేదిత్యాది॥ ఇతి దాననిరూపణమ్. ... . *

—* అథ దానపాత్రనిరూపణమ్. *—

౧॥ తత్ర మనుః॥ శ్లో॥ బ్రాహ్మణో యజమానో వై పృథివ్యామధిజాయతే। ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం ధర్మకోశస్య చైవ హి॥ సర్వం స్వం బ్రాహ్మణస్యేదం యత్కించిజ్జగతీగతమ్। శ్రైష్ఠ్యేనాభిజనేనేదం సర్వం వై బ్రాహ్మణోర్హతీతి ॥ ౨ ॥ స్మృతిసారే ॥ సర్వస్య ప్రభవో విప్రాశ్శ్రుతాధ్యయనశాలినః। తేభ్యః క్రియాపరాశ్శ్రేష్ఠాస్తేభ్యోప్యధ్యాత్మవిత్తమా ఇతి ॥ ౩ ॥ స్మృత్యర్ణవే ॥ అజ్ఞేభ్యో గ్రంథినశ్శ్రేష్ఠా గ్రంథిభ్యో ధారిణో వరాః। ధారిభ్యో జ్ఞానినశ్శ్రేష్ఠా జ్ఞానిభ్యో వ్యవసాయిన ఇతి ॥ ౪ ॥ యమః ॥ శ్లో ॥ విద్యాయుక్తో ధర్మశీలః ప్రశాంతో దాంతః క్షాంతస్సత్యవాదీ కృతజ్ఞః। స్వాధ్యాయవాన్ ధృతిమాన్ గోశరణ్యో దాతా యజ్వా బ్రాహ్మణః పాత్రమాహుః॥ స్వాధ్యాయాఢ్యం యోనిమంతం ప్రశాంతం వైతానస్థం పాపభీరుం బహుజ్ఞమ్। స్త్రీషు క్షాంతం ధార్మికం గోశరణ్యం వ్రతైః క్లాంతం తాదృశం పాత్రమాహురితి ॥ ౫ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో ॥ న విద్యయా కేవలయా తపసా వాపి పాత్రతా। యత్ర వృత్తమిమే చోభే తద్ధి పాత్రం ప్రచక్షత ఇతి ॥ ౬ ॥ శాతాతపః ॥ యథాశ్వో రథహీనస్స్యాద్రథీ చాశ్వైర్యథా వినా। ఏవం తపో హ్యవిద్యస్య విద్యా వాప్యతపస్వినః। యథాన్నం మధుసంయుక్తం మధు చాన్నేన సంయుతమ్॥ ఏవం తపశ్చ విద్యా చ సంయుతం భేషజం మతమ్। కించిద్వేదమయం పాత్రం కించిత్పాత్రం తపోమయమ్। పాత్రాణాముత్తమం పాత్రం శూద్రాన్నం యస్య నోదర ఇతి ॥ ౭ ॥ దేవలః॥ మాత్రశ్చ బ్రాహ్మణశ్శ్రోత్రియశ్చ తతః పరః। అనూచానస్తథా భ్రూణ ఋషికల్ప ఋషిర్మునిః॥ ఇత్యేతేష్టౌ సముద్దిష్టా బ్రాహ్మణాః ప్రథమం శ్రుతౌ। తేషాం పరః పరశ్శ్రేష్ఠో విద్యావృత్తవిశేషత ఇతి ॥ ౮ ॥ అ॥ ఏతేషాం లక్షణమాహ స ఏవ॥ శ్లో॥ బ్రాహ్మణానాం కులే జాతో జాతిమాత్రో యదా భవేత్। అనుపేతక్రియాహీనో మాత్ర ఇత్యభిధీయతే॥ ఏకదేశమతిక్రమ్య వేదస్యాచారవానృజుః। స బ్రాహ్మణ ఇతి ఖ్యాతో నిభృతస్సత్యవాగ్ఘృణీతి ॥ ౯ ॥ ఏకదేశాతిక్రమో వేదస్య కించిన్న్యూనస్వాధ్యయనం - నిభృతశ్శాంతః ॥ ౧౦ ॥ శ్లో॥ ఏకశాఖాం సకల్పాం వా షడ్భిరంగైరధీత్య వా। షట్కర్మనిరతో విప్రశ్శ్రోత్రియో నామ ధర్మవిత్ ॥ ౧౧ ॥ జన్మనా బ్రాహ్మణో జ్ఞేయస్సంస్కారైర్ద్విజ ఉచ్యతే। విప్రత్వం విద్యయా చాపి త్రిభిశ్శ్రోత్రియ ఉచ్యతే॥ వేదశా

దాంగతత్త్వజ్ఞశ్శుద్ధాత్మా పాపవర్జితః। శేషం శ్రోత్రియవత్ప్రాప్తస్సోఽనూచాన ఇతి స్మృతః ॥ అంతర్ఘృణగుణోపేతో యజ్ఞస్వాధ్యాయయంత్రితః। భ్రూణ ఇత్యుచ్యతే శిష్టైశ్శేషభోజీ జితేంద్రియః॥ వైదికం లౌకికం చైవ సర్వజ్ఞానమవాప్య చ। ఆశ్రమస్థో వశీ నిత్యమృషికల్ప ఇతి స్మృతః॥ టీ॥ లౌకికమర్థార్జనాదికర్మ॥ శ్లో॥ ఊర్ధ్వరేతాస్తపస్యుగ్రో నియతాశనసంశ్రయః। శాపానుగ్రహయోశ్శక్తస్సత్యసంధో భవేదృషిః॥ నివృత్తస్సర్వతత్త్వజ్ఞః కామక్రోధవివర్జితః। ధ్యానస్థో నిష్క్రియో దాంతస్తుల్యమృత్కాంచనో మునిరితి ॥ ౧౧ ॥ యమః ॥ శీలం సంవసతా జ్ఞేయం శౌచం సంవ్యవహారతః। ప్రజ్ఞా సంకథనాత్ జ్ఞేయా త్రిభిః పాత్రం పరీక్ష్యతే॥ ౧౨ ॥ బోధాయనః॥ సూ॥ వేదానాం కించిదధీత్య బ్రాహ్మణః ఏకాం శాఖామధీత్య శ్రోత్రియః అంగాధ్యాయ్యనూచానః కల్పాధ్యాయీ ఋషికల్పః సూత్రప్రవచనాధ్యాయీ భ్రూణ ఇతి ॥ ౧౩ ॥ దక్షః॥ శ్లో॥ సమం ద్విగుణసాహస్రమనంతం చ యథాక్రమమ్। దానే ఫలవిశేషస్స్యాద్ధింసాయామేవమేవ హి॥ సమమబ్రాహ్మణే దానం ద్విగుణం బ్రాహ్మణబ్రువే। ప్రాధీతే శతసాహస్రమనంతం వేదపారగ ఇతి॥ ౧౪॥ గౌతమోఽపి॥ సూ॥ సమద్విగుణసాహస్రానంత్యాని ఫలాన్యబ్రాహ్మణబ్రాహ్మణశ్రోత్రియవేదపారగేభ్య ఇతి॥ ౧౫॥ సాంగం సకల్పం సరహస్యం చ యో వేదమధీతే స వేదపారగ ఇతి హరదత్తః ॥ ౧౬ ॥ సంవర్తస్తు॥ శ్లో॥ ఉత్పత్తిం ప్రళయం చైవ భూతానామాగతిం గతిమ్। వేత్తి విద్యామవిద్యాం చ స భవేద్వేదపారగ ఇతి ॥ ౧౭ ॥ బృహస్పతిః॥ శ్రోత్రియే చైవ సాహస్రమాచార్యే ద్విగుణం తతః। ఆత్మజ్ఞే శతసాహస్రమనంతం త్వగ్నిహోత్రిణీతి ॥ ౧౮ ॥ వ్యాసః ॥ ప్రథమం తు గురోర్దానం దద్యాచ్ఛ్రేష్ఠమనుక్రమాత్। తతోఽన్యేషాం చ విప్రాణాం దద్యాత్పాత్రానుసారతః ॥ ౧౯ ॥ గురోరభావే తత్పుత్రం తద్భార్యాం తత్సుతాం తథా। పౌత్రం ప్రపౌత్రం దౌహిత్రమన్యం వా తత్కులోద్భవమ్॥ తదానాతిక్రమే దానం ప్రత్యవాయాధోగతిప్రదమితి । ౨౦ ॥ వ్యాసః॥ మాతాపిత్రోశ్చ యద్దత్తం భ్రాతృష్వస్సృసుతాసు చ। జాయాత్మజేషు యద్దత్తం సోదర్యేష్వపి సంక్రమః॥ పితుశ్శతగుణం దానం సహస్రం మాతురుచ్యతే। అనంతం దుహితుర్దానం సోదర్యే దత్తమక్షయమ్। భాగినీభాగినేయానాం మాతులానాం పితృష్వసుః। దరిద్రాణాం చ బంధూనాం దానం కోటిగుణం భవేదితి ॥ ౨౧ ॥ దక్షః॥ మాతాపిత్రోర్గురౌ మిత్రే వినీతే చోపకారిణి। దీనానాథవిశిష్టేభ్యో దత్తమక్షయముచ్యతే॥ హృతస్వాహృతదారాశ్చ యే విప్రా దేశవిప్లవే। అర్థార్థమభిగచ్ఛంతి తేభ్యో దత్తం మహాఫలమ్॥ వ్యసనార్తమృణార్తం వా కుటుంబార్థం హితాయ చ। ఏవమాద్యేషు దాతవ్యం సర్వధర్మేష్వయం విధిః। అగ్నిహోత్రీ తపస్వీ చ ఋణవాన్మ్రియతే యది। అగ్నిహోత్రం తపశ్చైవ తత్సర్వం ధనినాం ధనమ్। మాతాపితృవిహీనస్య సంస్కారోద్వాహనాదిభిః । యః స్థాపయతి తస్యైవ పుణ్యసంఖ్యా న విద్యతే। న తచ్ఛ్రేయోఽగ్నిహోత్రేణ నాశ్వమేధేన లభ్యతే ॥ యచ్ఛ్రేయః ప్రాప్యతే పుంసో విప్రేణ స్థాపితేన వై। దీనాంధకృపణానాథబాలవృద్ధాతురేషు చ । యద్దీయతే దయాయా తదనంతఫలం భవేదితి ॥ ౨౨ ॥ వ్యాసః॥ సన్నికృష్టమధీయానమతిక్రామతి యో ద్విజమ్। భోజనే చైవ దానే చ దహత్యాసప్తమం కులమ్॥ యే పూర్వం పూజితా యే చ పురస్తాత్సుస్వనుష్ఠితాః । తాన్నిరాకృత్య నవ్యేషు భక్తిం కుర్వన్పతత్యధ ఇతి॥ ౨౩ మనుః ॥ భృత్యానాముపరోధేన యః కరోత్యౌర్ధ్వదైహికమ్। తద్భవత్యసుఖోదర్కం జీవితస్య మృతస్య చ ॥ ౨౪ ॥ దూరస్థమపి యత్పాత్రం మనసా చింత్య విష్ణువత్। భూమౌ నిక్షిప్య తోయం చ ద్రవ్యం తత్ప్రతిపాదయేదితి ॥ ౨౫॥ హేమాద్రౌ ॥ న్యాయార్జితస్య విత్తస్య ద్వావనర్థౌ ప్రకీర్తితౌ । అపాత్రే ప్రతిపత్తిశ్చ పాత్రే చాప్రతిపాదనమితి॥ ౨౬ ॥ ఆపస్తంబః॥ సూ ॥ యోక్తా చ ధర్మయుక్తేషు ద్రవ్యపరిగ్రహేషు చ ప్రతిపాదయితా చ తీర్థే యంతా చాతీర్థ ఇతి॥ టీ॥ తీర్థం పాత్రం అతీర్థమపాత్రం ॥ ౨౭ ॥ శాతాతపః॥ శ్లో ॥ సన్నికృష్టమధీయానం బ్రాహ్మణం యో వ్యతిక్రమేత్ । స రాసభశతం యోనిం గచ్ఛేత్తస్య వ్యతిక్రమే ॥ యస్య చైకగృహే మూర్ఖో దూరే చాపి గుణాన్వితః। గుణాన్వితాయ దాతవ్యం నాస్తి మూర్ఖే వ్యతిక్రమః॥ ౨౮ ॥ బ్రాహ్మణాతిక్రమో నాస్తి మూర్ఖే ధర్మవివర్జితే। జ్వలంతమగ్నిముత్సృజ్య న హి భస్మని హూయత ఇతి॥ ౨౯ ॥ వ్యాసః॥ యది స్యాదధికో విప్రశ్శీలవిద్యాదిభిస్స్వయమ్। తస్మై యత్నేన దాతవ్యం వ్యతిక్రమ్యాపి సన్నిధిమితి॥ ఇతి పాత్రనిరూపణమ్.

అథాపాత్రనిరూపణమ్.

౧॥ తత్ర శాతాతపః॥ శ్లో॥ నష్టం దేవలకే దత్తమప్రతిష్ఠం చ వార్ధుషే । యచ్చ వాణిజ్యకే దత్తం న చ తత్ప్రేత్య నో ఇహ॥ దేవార్చనరతో విప్రో విత్తార్థీ వత్సరత్రయమ్। స వై దేవలకో నామ హవ్యకవ్యేషు గర్హిత ఇతి॥ ౨॥ స్మృతిసంగ్రహే॥ దేవార్చనపరో యో హి పరార్థం విత్తకాంక్షయా । చతుర్వేదధరో విప్రస్స చండాలసమో భవేత్॥

౩ ॥ కర్మదేవలకాః కేచిత్కల్పదేవలకాః పరే । శుద్ధదేవలకాః కేచిత్త్రిధా దేవలకాస్స్మృతాః ॥ అథార్థీ కాలనిర్దేశీ యో దేవం పూజయేత్సదా । కర్మదేవలకో నామ సర్వకర్మబహిష్కృతః ॥ పాంచరాత్రవిధానజ్ఞో దీక్షావిరహితోఽర్చకః । చతుర్వేదాధికారోఽపి కల్పదేవలకస్స్మృతః ॥ ఆగమోక్తవిధానజ్ఞో భూతకాల్యుపజీవకః । శుద్ధదేవలకో నామ సర్వకర్మబహిష్కృతః ॥ ౪ ॥ ఆర్షేయోక్తవిధానే తు దేవలత్వం న విద్యతే । తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన వైదికే నైవ పూజయేదితి ॥ ౫ ॥ యమః ॥ సమర్ఘం ధనమాదాయ మహార్ఘం యః ప్రయచ్ఛతి । స వై వార్ధుషికో నామ యశ్చ వృద్ధ్యోపజీవతి ॥ యస్తు నిందన్పరగుణాన్ప్రశంసత్యాత్మనో గుణాన్ । స వై వార్ధుషికో నామ బ్రహ్మవాదిషు గర్హిత ఇతి ॥ ౬ ॥ వృద్ధమనుః ॥ పాత్రభూతోఽపి యో విప్రః ప్రతిగృహ్య ప్రతిగ్రహమ్ । అసత్సు వినియుంజీత తస్మై దేయం న కించన ॥ ౭ ॥ సంచయం కురుతే యశ్చ ప్రతిగృహ్య సమంతతః । ధర్మార్థం నోపయుంక్తే చ న తం తస్కరమర్చయేదితి ॥ ౮ ॥ వ్యాసః ॥ న వార్యపి ప్రయచ్ఛేత్తు నాస్తికే హైతుకే తథా । న పాషండేషు సర్వేషు నావేదవిది ధర్మవిదితి ॥ ౯ ॥ పరాశరః ॥ యుక్తిచ్ఛలేన సర్వత్ర యశ్శాస్త్రవిహితేష్వపి । సంశయం కురుతే సోఽయం హైతుకో నాస్తికాధమ ఇతి ॥ ౧౦ ॥ ప్రజాపతిః ॥ యస్స్వధర్మపరిత్యాగీ పాషండీత్యుచ్యతే బుధైః । తత్సంగకృత్తత్సమస్స్యాత్తావుభావపి పాపినౌ ॥ యే తు సామాన్యభావేన మన్యంతే పురుషోత్తమమ్ । తే వై పాషండినో జ్ఞేయా నరకార్హా నరాధమా ఇతి ॥ ౧౧ ॥ నారదః ॥ షండస్య పుత్రహీనస్య డంభాచారరతస్య చ । నతుత్రపాతకస్యాపి దత్తం భవతి నిష్ఫలమితి ॥ ౧౨ ॥ విష్ణుధర్మోత్తరే ॥ పరస్థానే వ్యర్థదానమశేషం పరికీర్తితమ్ । ఆరూఢపతితే చైవ త్వస్వ్యథా స్తైర్యనైశ్చ్యయత్ । వ్యర్థం చ బ్రాహ్మణే దానం పతితే తస్కరే తథా । గురోశ్చాప్రీతిజనకే కృతఘ్నే గ్రామయాజకే ॥ వేదవిక్రయిణే చైవ యస్య చోపపతిర్గృహే । స్త్రీభిర్జితేషు యద్దత్తం వ్యాళగ్రాహే తథైవ చ । బ్రహ్మబంధౌ చ యద్దత్తం యద్దత్తం వృషలీపతౌ । పరిచారేషు యద్దత్తం వృథా దానాని షోడశేతి ॥ ౧౩ ॥ అ ॥ వృషలీపతిలక్షణమాహ దక్షః ॥ శ్లో ॥ పితుర్గృహే తు యా కన్యా రజః పశ్యత్యసంస్కృతా । సా కన్యా వృషలీ జ్ఞేయా తత్పతిర్వృషలీపతిరితి ॥ ౧౪ ॥ దేవలః ॥ వంధ్యా చ వృషలీ జ్ఞేయా వృషలీ చ మృతప్రజా । అపరా వృషలీ జ్ఞేయా కుమారీ యా రజస్వలేతి ॥ ౧౫ ॥ వ్యాసః ॥ పఙ్గ్వంధబధిరా మూకా వ్యాధినోపహతాశ్చ యే । భర్తవ్యాస్తే తు సతతం న తు దేయః ప్రతిగ్రహః । యస్త్వసద్భ్యో దదాతీహ స్వద్రవ్యం ధర్మనాసమ్ । సపూర్వాభ్యధికః పాపీ నరకే పచ్యతే నరః ॥ ౧౬ ॥ యతీనాం కాంచనం దత్వా తాంబూలం బ్రహ్మచారిణామ్ । చోరాణామభయం దత్వా దాతా చ నరకం వ్రజేత్ ॥ అనర్హతే యద్దదాతి న దదాతి యదర్హతే । అర్హానర్హాపరిజ్ఞానాద్ధనాద్ధర్మాచ్చ హీయత ఇతి ॥ ౧౭ ॥ యమః ॥ అవ్రతానామమంత్రాణాం జాతిమాత్రోపజీవినామ్ । నైషాం ప్రతిగ్రహో దేయో న శిలా తారయేచ్ఛిలామ్ ॥ అపవిద్ధాగ్నిహోత్రస్య గురోర్విప్రియకారిణః । ద్రవిణం నైవ దాతవ్యం సతతం పాపకర్మిణః ॥ స ప్రతిగ్రహమర్హంతి వృషలాధ్యాపకా ద్విజాః । శూద్రస్యాధ్యాపనాద్విప్రః పతత్యత్ర న సంశయ ఇతి ॥ ౧౮ ॥ వృషలస్వరూపమాహ పరాశరః ॥ అగ్నికార్యపరిభ్రష్టాస్సంధ్యోపాసనవర్జితాః । వేదం చైవ నధీయానాస్సర్వే వృషలాస్స్మృతాః ॥ ఉపారుదంతి దానాని గౌరవాః కాంచనం క్షితిః । అశ్రోత్రియస్య విప్రస్య కరం దృష్ట్వా నిరాకృతిః ॥ రాజధానీ యథా శూన్యా యథా కూపశ్చ నిర్జలః । యథా హుతమనగ్నౌ తు తథా దత్తం ద్విజబ్రువే ఇతి ॥ ౧౯ ॥ అపాత్రదాతుర్దోషమాహ వ్యాసః ॥ దుర్విప్రా గణికా వేశ్యా విటచారణకారవః । సతతం యం ప్రశంసంతి తం విద్యాత్పురుషాధమమ్ । యే చ జ్యోతిషికాశ్చోరాః కుండగోళాశ్చ యాచకాః । సౌనికా యం ప్రశంసంతి తం విద్యాత్పురుషాధమమ్ । ఉత్కోచజీవినో భ్రష్టా వేశ్యాపతివిదూషకాః । గాయకా యం ప్రశంసంతి తం విద్యాత్పురుషాధమమితి ॥ ఇత్యపాత్రనిరూపణమ్.

. . . . ✻

—✻ అథ ప్రతిగ్రహో నిరూప్యతే. ✻—

౧ ॥ తత్ర మనుః ॥ శ్లో ॥ శిలోంఛమప్యాదదీత విప్రో జీవన్నితస్తతః । ప్రతిగ్రహాచ్ఛిలం శ్రేయస్తతోఽప్యుంఛః ప్రశస్యతే ॥ సత్యవిత్తాగమా ధర్మ్యా దాయో లాభః క్రయో జయః । ప్రయోగః కర్మయోగశ్చ సత్ప్రతిగ్రహ ఏవ చ ॥ ప్రతిగ్రహసమర్థోఽపి ప్రసంగం తత్ర వర్జయేత్ । ప్రతిగ్రహేణ తస్యాశు బ్రాహ్మం తేజోఽపి నశ్యతీతి ॥ టీ ॥ ప్రతిగ్రహనిషిద్ధో విద్యాదియుక్తశ్చ ప్రతిగ్రహసమర్థః - అర్థాత్పునః పునః ప్రవృత్తిః ప్రసంగః ॥ ౨ ॥ స ఏవ ॥ శ్లో ॥ నాధ్యాపనాద్యాజనాద్వా గర్హితాద్వా ప్రతిగ్రహాత్ । దోషో భవతి విప్రాణాం జ్వలనార్కసమా హి త ఇతి ॥ ౩ ॥ అ ॥ అగర్హితాదపి ప్రతిగ్రహాదప్రతిగ్రహ ఏవ శ్రేయానిత్యాహ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ ప్రతిగ్రహసమర్థోఽపి నాదత్తే

నః ప్రతిగ్రహమ్ । యేలోకా దానశీలానాం స తానాప్నోతి పుష్కలానితి ॥ ౪ ॥ వ్యాసః ॥ ద్విజాతిభ్యో ధనం లిప్సేత్ప్రశస్తేభ్యో ద్విజోత్తమః । అపి వా జాతిమాత్రేభ్యో న తు శూద్రాత్కథంచన ॥ ప్రతిగ్రహాయాఽరుచిస్స్యాద్యాత్రార్థం తు సమాహరేత్ । స్థిత్యర్థాదధికం గృహ్ణన్ బ్రాహ్మణో యాత్యధోగతిమ్ ॥ అభ్యుష్ణాత్సప్తుతాదన్నాదచ్ఛిద్రాచ్చైవ వాససః । అపర ప్రేష్యభావాచ్చ భూయ ఇచ్ఛన్పతత్యధ ఇతి ॥ ౫ ॥ నారదః ॥ ధనమూలాః క్రియాస్సర్వా అతస్తస్యార్జనం మతమ్ । వర్ధనం రక్షణం భోగ ఇతి తస్య విధిః క్రమాత్ ॥ తత్పునస్త్రివిధం జ్ఞేయం శుక్లం శబళమేవ చ । కృష్ణం చ తస్య విజ్ఞేయః ప్రభేదస్సప్తధా పునః ॥ శ్రుతశౌర్యతపః కన్యాయాజ్యశిష్యాన్వయాగతమ్ । ధనం సప్తవిధం శుక్లముదయోఽప్యస్య తద్విధః ॥ కుసీదకృషివాణిజ్యశుల్కశిల్పానువృత్తిభిః । కృతోపకారాదాప్తం చ శబళం సముదాహృతమ్ ॥ పార్శ్వికద్యూతచౌర్యార్తప్రతిరూపకసాహసైః । వ్యాజేనోపార్జితం యచ్చ తత్కృష్ణం సముదాహృతమ్ । యథావిధేన ద్రవ్యేణ యత్కించేహ కరోత్యయమ్ । తథావిధమవాప్నోతి తత్ఫలం ప్రేత్య చేహ చేతి ॥ ౬ ॥ సప్తర్షిసంవాదే ॥ ధర్మార్థం సంచయో యస్య ద్రవ్యాణాం న ప్రశస్యతే తపస్సంచయ ఏవాసౌ విశిష్టో ద్రవ్యసంచయాత్ ॥ యథా యథా న గృహ్ణాతి బ్రాహ్మణో సత్ప్రతిగ్రహమ్ । తథా తథాస్య సంతోషాద్బ్రాహ్మ తేజోఽభివర్ధతే ॥ ఆకించిన్యం చ రాజ్యం చ తులాయాం సమతోలయత్ । అకించనత్వమధికం రాజ్యాదపి జితాత్మనః ॥ యో రాజ్ఞః ప్రతిగృహ్ణీయాల్లుబ్ధో చితవ్యే ప్రపత్స్యతి । స వై సంయాతి మూఢాత్మా నరకానేకవింశతిమితి ॥ స్మృత్యంతరే ॥ ౭ ॥ తీర్థే పాపం న కుర్వీత విశేషాత్ప్రతిగ్రహమ్ । దుర్జరం పాతకం తీర్థే దుర్జరశ్చ ప్రతిగ్రహ ఇతి ॥ ౮ ॥ మనుః ॥ న రాజ్ఞః ప్రతిగృహ్ణీయాదరాజన్యప్రసూతితః । సూనాచక్రధ్వజవతాం వేశేనైవ చ జీవతామ్ ॥ టీ ॥ అక్షత్రియజాతస్య రాజ్ఞః ద్రవ్యం న ప్రతిగృహ్ణీయాత్ - సూనా హింసా - చక్రం తైలయంత్రం - తద్వాన్ ధ్వజవాంశ్చ సురాకారీ - వేశో వేశకర్మ ॥ ౯ ॥ ఏతేషు తారతమ్యమాహ స ఏవ ॥ శ్లో ॥ దశసూనాసమం చక్రం దశచక్రసమో ధ్వజః । దశధ్వజసమో వేశో దశవేశసమో నృప ఇతి ॥ ౧౦ ॥ అ ॥ రాజన్యప్రసూతేరపి లుబ్ధస్య ప్రతిగ్రహే దోషమాహ స ఏవ ॥ శ్లో ॥ యో రాజ్ఞః ప్రతిగృహ్ణాతి లుబ్ధస్యోచ్ఛాస్త్రవర్తినః । స పర్యాయేణ యాతీమాన్నరకానేకవింశతిమ్ ॥ ఏతద్విదంతో విద్వాంసో బ్రాహ్మణా బ్రహ్మవాదినః । న రాజ్ఞః ప్రతిగృహ్ణంతి ప్రేత్య శ్రేయోఽభికాంక్షిణ ఇతి ॥ ౧౧ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ ప్రతిగ్రహే సూనిచక్రిధ్వజివేశ్యానరాధిపాః । దుష్టా దశగుణం పూర్వాత్పూర్వాదేతే యథాక్రమమితి ॥ ౧౨ ॥ స ఏవ ॥ రాజాంతేవాసియాజ్యేభ్యస్సీదన్నపి న చ క్షుధా । దంభిహైతుకపాషండిబకవృత్తీంశ్చ వర్జయేదితి ॥ ౧౩ ॥ కాత్యాయనః ॥ ఉపన్యస్తేన యల్లబ్ధం విద్యయా పణపూర్వకమ్ । శిష్యాదార్త్విజ్యతః ప్రశ్నాత్సందిగ్ధప్రశ్ననిర్ణయాత్ ॥ విజ్ఞానశంసనాద్వాదాల్లబ్ధం ప్రాధ్యయనాచ్చ యత్ । ధనమేవంవిధం సర్వం విజ్ఞేయం ధర్మసాధనమ్ ॥ అయాచితోపలబ్ధైర్వా ఉంఛైశ్శిష్యదత్తైః క్రమాగతైః । జీవేత్కర్మవిశుద్ధేభ్యః ప్రతిగృహ్యాపి వా ధనమ్ । యాచితేనాపి వర్తేత దైన్యం హిత్వా శమస్థితః ॥ స్తోకాదానేన వా నిత్యం ప్రతిగేహమతంద్రితః । దధిక్షీరఘృతాదీనాం లవణస్య హశో తథా । విక్రయిభ్యోఽపి నాదద్యాదశ్వవిక్రయిణస్తథా । కౌసీదకాత్తథా భోక్తుశ్శ్రాద్ధస్య సతతం తథా ॥ టీ ॥ కౌసీదకో వార్ధుషికః ॥ శ్లో ॥ న గ్రామయాజకేభ్యశ్చ నాగమ్యాగామినస్తథా । వణిగ్భ్యశ్చ తథా శూద్రాన్నిసృష్టాగ్నేర్న చాహరేదితి ॥ ౧౪ ॥ మనుః ॥ తథైవ సప్తమే భక్తే భక్తాని షడనశ్నతా । అశ్వస్తనవిధానేన హర్తవ్యం హీనకర్మణ ఇతి ॥ టీ ॥ త్ర్యహముపోష్య అన్యత్రాలాభే చతుర్థదినే తద్దినమాత్రపర్యాప్తం శూద్రతో గృహ్ణీయాదిత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ స ఏవ ॥ శ్లో ॥ వృద్ధౌ చ మాతాపితరౌ సాధ్వీ భార్యా శిశుస్సుతః । అప్యకార్యశతం కృత్వా భర్తవ్యా మనురబ్రవీదితి ॥ ౧౬ ॥ హారీతః ॥ విదితాన్ప్రతిగృహ్ణీయాద్గృహే ధర్మప్రవృద్ధయ ఇతి ॥ ౧౭ ॥ అంగిరాః ॥ యస్తు రాశీకృతం ధాన్యం ఖలే క్షేత్రే ధవా భవేత్ । శూద్రాదపి గృహీతవ్యమిత్యాంగిరసభాషితమితి ॥ ౧౮ ॥ వ్యాసః ॥ కుటుంబార్థేషు సచ్ఛూద్రాత్ప్రతిగ్రాహ్యమయాచితమ్ । క్రత్వర్థమాత్మనే చైవ న హి యాచేత కర్హిచిత్ ॥ వృత్తిసంకోచమన్విచ్ఛేన్నేహేత ధనవిస్తరే । ధనలోభప్రవృత్తస్తు బ్రాహ్మణ్యాదేవ హీయత ఇతి ॥ ౧౯ ॥ చతుర్వింశతిమతే ॥ సీదంశ్చ ప్రతిగృహ్ణీయాద్బ్రాహ్మణేభ్యస్తతోఽనృపాత్ । తతస్తు వైశ్యశూద్రేభ్యశ్శ్రావకస్య వచనం యథా ॥ ౨౦ ॥ ఆమమాంసం మధు ఘృతం ధాన్యం క్షీరం తథౌషధమ్ । గుడ తక్ర రసా గ్రాహ్యా నివృత్తేనాపి శూద్రత ఇతి ॥ ౨౧ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ దేవాతిథ్యర్చనకృతే గురువృత్త్యర్థమేవ చ । సర్వతః ప్రతిగృహ్ణీయాదాత్మవృత్త్యర్థమేవ చేతి ॥ ౨౨ ॥ అ ॥ అనాపద్యధార్మికరాజప్రతిగ్రహం నిందతి స ఏవ ॥ శ్లో ॥ న రాజ్ఞః ప్రతిగృహ్ణీయాల్లుబ్ధస్యోచ్ఛాస్త్రవర్తిన ఇతి ॥ ౨౩ ॥ స్కాందే ॥ కురుదేశే నిరుదకే బ్రహ్మరక్షస్త్వమాగతః । రాజప్రతిగ్రహాత్పుష్టః పునర్జన్మ న విందతీతి ॥ ౨౪ ॥ బ్రాహ్మపురాణే ॥ అనాపద్యపి ధర్మై

యాజ్యతశ్శిష్యత స్తథా। గృహ్ణన్ప్రతిగ్రహం విప్రో నధర్మాత్పరిహీయత ఇతి ॥ ౨౫ ॥ ఆపద్విషయే మనురాహ॥ సర్వతః ప్రతిగృహ్ణీయాద్బ్రాహ్మణస్త్వనయంగతః। పవిత్రం దుష్యతీత్యేతద్ధర్మతో నోపపద్యతే॥ టీ ॥ అనయంగతః ఆపదంగతః॥ శ్లో ॥ జీవితాత్యయమాపన్నో యోఽన్నమత్తి యతస్తతః। ఆకాశమివ పంకేన న స దోషేణ లిప్యతే ॥ అజీగర్తస్సుతం హంతుముపాసర్పద్బుభుక్షితః। న చాలిప్యత దోషేణ క్షుత్ప్రతీకారమాచరన్ ॥ శ్వమాంసమిచ్ఛన్నార్తోఽత్తుం ధర్మాధర్మవిచక్షణః। ప్రాణానాం రక్షణార్థాయ వామదేవో న లిప్తవాన్ ॥ భరద్వాజః క్షుధార్తస్తు సపుత్రో నిర్జనే వనే। బహ్వీర్గాః ప్రతిజగ్రాహ వృధోస్తక్ష్ణో మహాతపాః। క్షుధార్తశ్చాత్తుమభ్యాగాద్విశ్వామిత్రశ్శ్వజాఘనీమ్। చండాలహస్తాదాదాయ ధర్మాధర్మవిచక్షణ ఇతి॥ ౨౬ ॥ అ॥ అనాపద్యపి ప్రతిగ్రాహ్యాణ్యాహ మనుః ॥ ఏధోదకం ఫలం మూలమన్నమభ్యుద్యతం చ యత్। సర్వతః ప్రతిగృహ్ణీయాన్మధ్వథాభయదక్షిణామ్॥ టీ ॥ అభయదక్షిణా- అభయప్రదానం॥ శ్లో॥ ఆహృతాభ్యుద్యతాం భిక్షాం పురస్తాదప్రవేదితామ్ । మేనే ప్రజాపతిర్గ్రాహ్యామపి దుష్కృతకారిణః॥ టీ॥ భిక్షామన్నం ॥ * ॥ నతస్య పితరోఽశ్నంతి దశ వర్షాణి పంచ చ। న చ హవ్యం వహత్యగ్నిర్యస్తామభ్యవమన్యతే॥ టీ॥ తస్య తదీయాం భిక్షాం- అభ్యవమన్యతే ప్రత్యాఖ్యాతి ॥ * ॥ అ॥ అన్యదప్యభ్యుద్యతం ప్రతిగ్రాహ్యమాహ స ఏవ॥ శ్లో॥ శయ్యాం గృహాన్ కుశాన్ గంధానపః పుష్పం మణీన్ దధి। ధానా మత్స్యాన్ పయో మాంసం శాకం చైవ న నిర్ణుదేదితి ॥ ౨౭॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥ మధ్వామం మార్గం మాంసం భూమిర్మూలఫలాని రక్షా గవ్యూతిర్నివేశనం యుగ్యఘాసశ్చోగ్రతః ప్రతిగృహ్యాణీతి॥ టీ॥ ఆమం తండులాది మార్గం మాంసం మృగమాంసం- భూమిః శాలేయాదిక్షేత్రం. రక్షా అభయదానం- గవ్యూతిర్గోమార్గః- నివేశనం గృహం యుగ్యో బలీవర్దః- తస్య ఘాసః- భక్షణం పలాలాదిః- ఏతాన్యనాపద్యుగ్రతోఽపి ప్రతిగ్రాహ్యాణీతి- ఉగ్రః వైశ్యాచ్ఛూద్రాయాం జాతః- పాపకర్మా తతోఽపీత్యర్థః ॥ ౨౮॥ స ఏవ॥ సూ॥ నాత్యంతమన్వవస్యేద్వృత్తిం ప్రాప్య విరమేదితి॥ టీ ॥ అత్యంతం నావసీదేద్యథా కథంచిజ్జీవేత్ - యదా తు విహితా వృత్తిర్లభ్యేత తదా నిషిద్ధాయా వృత్తేర్విరమేదిత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ గౌతమః॥ సూ॥ ప్రశస్తానాం స్వకర్మసు ద్విజాతీనాం బ్రాహ్మణో భుంజీత ప్రతిగృహ్ణీయాచ్చైధోదకయవసమూలఫలమధ్వభయాభ్యుద్యతశయ్యాసనావసథయాన పయోదధిధానాశఫరీప్రియంగుస్రఙ్మార్గశాకాన్యప్రణోద్యాని సర్వేషాం పితృదేవగురుభృత్యభరణే చాన్యద్వృత్తిశ్చేన్నాంతరేణ శూద్రాదితి॥ టీ ॥ స్వకర్మసు వర్ణాశ్రమప్రవృత్తేషు యే ప్రశస్తాస్తేషామేవ గృహే బ్రాహ్మణో భుంజీత- తేషామేవ సకాశాత్ప్రతిగృహ్ణీయాచ్చ ఏధోదకాని తు సర్వేషామప్రశస్తానామపి సకాశాద్గ్రాహ్యాణి- శఫరీ మత్స్యవిశేషః- పితృభరణం శ్రాద్ధకరణం- దేవభరణమగ్నిహోత్రాది - గురవః పిత్రాదయః భృత్యాః పుత్రదాసాదయః తేషాం భరణం భక్తదానం ఏతేషు నిమిత్తేషు అన్యదప్రణోద్యం సర్వం సర్వతః ప్రతిగ్రాహ్యం- యది శూద్రప్రతిగ్రహమంతరేణ జీవనం న సిధ్యేత్ తదా శూద్రాదపి ప్రతిగృహ్ణీయాదిత్యర్థః॥ ౩౦ ॥ ఆశ్వలాయనః॥ శ్లో ॥ యయా కయాపి వా వృత్త్యా నిజకర్మా త్యజన్ సదా । పితరౌ బిభృయాత్సమ్యక్సాధ్వీం భార్యాం శిశూనపి ॥ మోహాద్వా వృత్తిహేతోర్వా ధర్మలోభాచ్ఛుతాచ్ఛ వా । పితరౌ త్యజతో వృద్ధౌ గతిరూర్ధ్వా న విద్యతే ॥ అనాథౌ పితరౌ వృద్ధౌ సాధ్వీం భార్యాం తథాత్మజాన్ । శక్తస్య త్యజతో మోహాద్గతిరూర్ధ్వా న విద్యతే ॥ గుర్వర్థమతిథీనాం చ భృత్యానాం చ విశేషతః। శూద్రాన్నప్రతిగృహ్ణీయాన్న చ భుంజీత స్వయం తతః। శూద్రేభ్యోఽపి సమాదద్యాచ్ఛుద్ధేభ్య ఇతి మే మతిరితి ॥ ౩౧ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ అయాచితాహృతం గ్రాహ్యమపి దుష్కృతకారిణః। అన్యత్ర కులటాషండపతితేభ్యస్తథా ద్విష ఇతి॥ ౩౨ ॥ శాతాతపః॥ చికిత్సకస్య మృగయోర్వేశ్యాయాః కితవస్య చ । షండసూతకయోశ్చైవ ఉద్యతామపి వర్జయేదితి॥ ౩౩ ॥ మనుః॥ గురూన్ భృత్యాంశ్చోజ్జిహీర్షన్నర్చిష్యన్ దేవతాతిథీన్ । సర్వతః ప్రతిగృహ్ణీయాన్న తు తృప్యేత్స్వయం తతః॥ గురుష్వపి వ్యతీతేషు వినా వా తైర్గృహే వసన్ । ఆత్మనో వృత్తిమన్విచ్ఛన్ గృహ్ణీయాత్సాధుతస్సదేతి॥ టీ॥ తైః గురుభిః వినా స్వయం న ప్రతిగృహ్ణీయాత్ ద్రవ్యనిరపేక్షేషు గురుష్విత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ హేమాద్రౌ॥ శ్లో॥ అసత్ప్రతిగ్రహాః ప్రోక్తా దేశతః కాలతస్తథా। స్వరూపతో జాతితశ్చ కర్మతశ్చేతి పంచధేతి॥ టీ॥ కాలో గ్రహణాదిః- దేశః కురుక్షేత్రాదిః- స్వరూపం కృష్ణాజినాదికం- జాతిః శూద్రాదిః- కర్మ పతనీయవృత్తిః ॥ ౩౫ ॥ తత్రైవ॥ శ్లో॥ మేషీం చ మహిషీం మాష్యం గామప్యుభయతోముఖీమ్। అజినం కరిణం కాలపురుషం చ తిలాచలమ్ ॥ అజావికం త్వథాశ్వం చ మరణే చాద్యమాసికమ్। దుర్దానాన్యాహురేతాని ప్రతిగృహ్ణంతి యే ద్విజాః॥ న తేషాం వదనం పశ్యేద్దృష్ట్వా చక్షుర్నిమీలయేత్। కృష్ణాజినం చ మహిషీం మేషీం చోభయతోముఖీమ్। దాసీం చ ప్రతిగృహ్ణానో న భూయః పురుషో భవేత్। ప్రేతాన్నం ప్రేతశయ్యాం చ నగ్న

ప్రచ్ఛాదనం భజేత్ । ఉత్క్రాంతం కాలరూపం చ న భూయః పురుషో భవేత్ ॥ ౩౬ ॥ కాలం చ మహిషీమాజ్యమేకో ద్దిష్టమృతుత్రయే । దాతా ప్రతిగ్రహీతారం పశ్యేచ్చేత్స్వణ్యా నాశనమితి ॥ ౩౭ ॥ మనుః ॥ ఆవికం త్వధికం వస్త్రం తూలం తూలపటం తథా । కాంచనం శిబికాం గాం చ భూమిం ధాన్యం ధనం స్త్రియః । దాసీదాసం గృహం యానం రసద్రవ్యం తథా పశూన్ । ప్రతిగృహ్య యతిశ్చైతాన్ పతతే నాత్ర సంశయ ఇతి ॥ ౩౮ ॥ జాబాలిః ॥ యతిహస్తగతం ద్రవ్యం గృహ్ణీయాద్జ్ఞానతో యది । అధస్స నయతే మూఢః కులానామేకవింశతిమితి ॥ ౩౯ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ విద్యాతపోభ్యాం హీనేన న తు గ్రాహ్యః ప్రతిగ్రహః । గృహ్ణన్ ప్రదాతారమధో నయత్యాత్మానమేవ చేతి ॥ ౪౦ ॥ మనుః ॥ న ద్రవ్యాణామవిజ్ఞాయ విధిం ధర్మ్యం ప్రతిగ్రహే । ప్రాజ్ఞః ప్రతిగ్రహం కుర్యాదవసీదన్నపి క్షుధేతి ॥ టీ ॥ యత్కించిత్ప్రతిగృహ్ణీయాద్యది తత్సర్వం ప్రతిగ్రహవిధినా ఉత్తానస్త్వాంగిరసః ప్రతిగృహ్ణాత్వితి మంత్రేణ ప్రతిగృహ్ణీయాత్ - అయమేవ ప్రతిగ్రహవిధిః ॥ ౪౧ ॥ అ ॥ విశేషతో హిరణ్యాదికమవిదుషా న ప్రతిగ్రాహ్యమిత్యాహ స ఏవ ॥ శ్లో ॥ హిరణ్యం భూమిమశ్వం గామన్నం వాసస్తిలాన్ ఘృతమ్ । అవిద్వాన్ ప్రతిగృహ్ణానో భస్మీభవతి దారువత్ ॥ హిరణ్యమాయురన్నం చ భూర్గౌశ్చాప్యోషతస్తనుమ్ । అశ్వశ్చక్షుస్త్వచం వాసో ఘృతం వాసస్తిలాః ప్రజాః ॥ టీ ॥ ఓషతః దహతః - దాహశ్చాత్ర రోగః ॥ శ్లో ॥ అతపాస్త్వనధీయానః ప్రతిగ్రహరుచిర్ద్విజః । అంభస్యశ్మప్లవేనేవ దాత్రైవ సహ మజ్జతి ॥ తస్మాదవిద్వాన్ బిభియాద్యస్మాత్తస్మాత్ప్రతిగ్రహాత్ । అల్పకేనాప్యవిద్వాన్ హి పంకే గౌరివ సీదతి ॥ ౪౨ ॥ వానస్పత్యం ఫలం మూలం దార్వగ్న్యర్థం తృణాని చ । తృణం చ గోభ్యో గ్రాసార్థమస్తేయం మనురబ్రవీత్ ॥ చణకవ్రీహిగోధూమయవానాం ముద్గమాషయోః । అనిషిద్ధో గృహీతవ్యో ముష్టిరేకోఽధ్వనిజీవైరితి ॥ ౪౩ ॥ ఆపస్తంబః ॥ సూ ॥ శమ్యోషాయుగ్యఘాసో న స్వామినం ప్రతిషేధయంత్యతి వ్యవహారో నిషిద్ధో భవతి సర్వత్రానుమతిపూర్వమితి హారీత ఇతి ॥ టీ ॥ శమ్యోషాః - కేశధాన్యాని మాషముద్గాదయః ॥ ౪౪ ॥ గౌతమః ॥ సూ ॥ గోఽగ్న్యర్థే తృణమేధాన్ వీరుద్వనస్పతీనాం చ పుష్పాణి స్వవదాదదీత ఫలాని చాపరివృతానామితి ॥ ౪౫ ॥ మనుః ॥ శ్లో ॥ ద్విజోఽధ్వగః క్షీణవృత్తిర్ద్వావిక్షూ ద్వే చ మూలకే । ఆదదానః పరక్షేత్రాన్న హస్తచ్ఛేదమర్హతీతి ॥ వా ॥ ద్విజేభ్యోఽన్యో దండ్య ఏవ ॥ ౪౬ ॥ శ్లో ॥ తృణం వా యది వా కాష్ఠం మూలం వా యది వా ఫలమ్ । అనాపృష్టం తు గృహ్ణానో హస్తచ్ఛేదనమర్హతీతి స్మృతేః ॥ ౪౭ ॥ సంవర్తదక్షౌ ॥ యస్తు జాపీ సదా హోమీ పరపాకవివర్జితః । సర్వరత్నామిమాం పృథ్వీం ప్రతిగృహ్ణన్న లిప్యత ఇతి ॥ ౪౮ ॥ వ్యాసః ॥ ప్రతిగృహ్య ద్విజో నిత్యం శుద్ధాగారివ గచ్ఛతి । పునరాప్యాయతే ధేనుః స్తనైరమృతసంభవైః । ఏవం జప్యైశ్చ హోమైశ్చ పునరాప్యాయతే ద్విజ ఇతి ॥ ౪౯ ॥ మనుః ॥ జపహోమైరపైత్యేనో యాజనాధ్యాపనైః కృతమ్ । ప్రతిగ్రహనిమిత్తం తు త్యాగేన తపసైవ చేతి ॥ ౫౦ ॥ విష్ణుధర్మోత్తరే ॥ గ్రాహ్యం ప్రాణప్రదానం తు చండాలాత్స్వల్పకాదపి । జీవన్ సర్వమవాప్నోతి జీవన్ కర్మ కరోతి చ । శరీరం ధర్మసర్వస్వం రక్షణీయం ప్రయత్నత ఇతి ॥ ఇతి ప్రతిగ్రహనిరూపణమ్ ॥ ౧

——*అథ బ్రాహ్మణస్య వృత్త్యంతరాణి. *——

౧ ॥ తత్ర మనుః ॥ శ్లో ॥ ఋతామృతాభ్యాం జీవేత్తు మృతేన ప్రమృతేన వా । సత్యానృతాభ్యామపి వా న శ్వవృత్త్యా కదాచన ॥ ఋతముంఛశిలం జ్ఞేయమమృతం స్యాదయాచితమ్ । మృతం తు యాచితం భైక్షం ప్రమృతం కర్షణం స్మృతమ్ । సత్యానృతం తు వాణిజ్యం తేన చైవాపి జీవ్యతే । సేవా శ్వవృత్తిరాఖ్యాతా తస్మాత్తాం పరివర్జయేదితి ॥ వా ॥ పూర్వపూర్వవృత్త్యుపాయాలాభే పరః పర ఆశ్రేయః ॥ ౨ ॥ అ ॥ ఏవం వృత్త్యుపాయాన్నియమ్యోపాయమపి నియమయతి ॥ శ్లో ॥ కుసూలధాన్యకో వా స్యాత్కుంభీధాన్యక ఏవ వా । ద్వ్యహైహికో వాపి భవేదశ్వస్తనిక ఏవ వా ॥ చతుర్ణామపి చైతేషాం ద్విజానాం గృహమేధినామ్ । జ్యాయాన్ పరః పరో జ్ఞేయో లోకతో ధర్మజిత్తమ ఇతి ॥ టీ ॥ కుసూలాత్కించిన్న్యూనా ధాన్యధానీ కుంభీ - ద్వయోరహ్నోరైహికమిహభోగ్యం వస్తు యస్య స ద్వ్యహైహికః శ్వోభోజ్యం వస్తు శ్వస్తనం తదస్యాస్తీతి శ్వస్తనికః స న భవతీత్యశ్వస్తనికః ॥ ౩ ॥ అ ॥ చతుర్ణాం కుసూలధాన్యాదీనామేవం తావదుపేయపరిమాణతః చాతుర్విధ్యం గృహమేధినాముక్తం ఉపాయపరిమాణతోఽప్యాహ ॥ స ఏవ ॥ శ్లో ॥ షట్కర్మైకో భవత్యేషాం త్రిభిరన్యః ప్రవర్తతే । ద్వాభ్యామేకశ్చతుర్థస్తు బ్రహ్మసత్త్రేణ జీవతీతి ॥ టీ ॥ ఏషాం మధ్యే ఏకః షట్కర్మా భవతి షడ్భిః బ్రాహ్మణనియతైర్యాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహైస్త్రివర్ణికనియతైః ప్రమృతసత్యానృతకుసీదైశ్చార్థసంచయే ప్రవృత్త ఇత్యర్థః ॥ త్రిభిర్యాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహైః ద్వాభ్యాం యాజనాధ్యాపనాభ్యాం ప్రతిగ్రహః ప్రత్యవర ఇతి నిందితత్వాత్ప్రతిగ్రహోఽపి వర్జనీయ ఏవేత్యర్థః బ్రహ్మసత్త్రేణాధ్యాపనేన ॥ అ ॥ ౪ ॥ విహితయాపి వృత్త్యా హింసారహితయా

తదశక్తౌహింసాబాహుళ్యరహితయావాజీవేదిత్యాహసఏవ ॥ శ్లో ॥ అద్రోహేణైవభూతానామల్పద్రోహేణ వాపునః। యావృత్తిస్తాంసమాస్థాయవిప్రోజీవేదనాపది॥ యాత్రామాత్రప్రసిద్ధ్యర్థంస్వైఃకర్మభిరగర్హితైః। అక్లేశేనశరీరస్యకుర్వీతధనసంచయమితి ॥ టీ ॥ లౌకికీవైదికకర్మణామవశ్యకర్తవ్యానాంనివృత్తిర్యాత్రా ॥ ౫ ॥ సఏవ॥ శ్లో॥ నలోకవృత్తంవర్తేతవృత్తిహేతోఃకథంచన। అజిహ్మామశఠాంశుద్ధాంజీవేద్బ్రాహ్మణజీవికామ్॥ టీ॥ లోకవృత్తమజ్ఞవృత్తం-జీవికాంవృత్తిం ॥ ౬ ॥ శ్లో ॥ సంతోషంపరమాస్థాయసుఖార్థీసంయతోభవేత్। సంతోషమూలంహిసుఖందుఃఖమూలంవిపర్యయఇతి॥ ౭॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ కుసూలకుంభీధాన్యోవాత్ర్యహికోశ్వస్తనోపివా। జీవేద్వాపిసిలోంఛేనశ్రేయానేషాంపరఃపరఇతి॥ వా ॥ ఏతచ్చాతిసంయతత్వంయాయావరంప్రత్యుచ్యతేనబ్రాహ్మణమాత్రాభిప్రాయేణతథాసతి-త్రైవార్షికాధికాన్నోయస్సహిసోమంపిబేద్ద్విజఇత్యాదిభిర్విరోధస్స్యాత్ ॥ ౭ ॥ తథాచద్వైవిధ్యముక్తందేవలేన॥ సూ ॥ ద్వివిధోగృహస్థోయాయావరశ్శాలీనశ్చతయోర్యాయావరఃప్రవరోయాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహైరిక్థచయవర్జనాత్షట్కర్మాధిష్ఠితఃప్రేష్యచతుష్పథగృహగ్రామధనాదియుక్తోలోకానువృత్తిశ్శాలీనఇతి ॥ ౮ ॥ శ్లో॥ ద్వివిధస్తుగృహీజ్ఞేయస్సాధకశ్చాప్యసాధకః। అధ్యాపనంయాజనంచపూర్వస్యాహుఃప్రతిగ్రహమ్। కుసీదకృషివాణిజ్యంప్రకుర్వీతాస్వయంకృతమ్॥ ఆపత్కాల్పస్త్వయంజ్ఞేయఃపూర్వోక్తోముఖ్యఇష్యతే। అసాధకస్తుయఃప్రోక్తోగృహస్థాశ్రమసంస్థితః॥ సిలోంఛేతస్యకథితేవృత్తీతుపరమర్షిభిః। అమృతేనాథవాజీవేన్మృతేనాప్యథవాపది॥ అయాచితంస్యాదమృతంమృతంభైక్షంతుయాచితమితి ॥ ౯ ॥ శాండిల్యః॥ అయాచితోపపన్నేనునాస్తిదోషఃప్రతిగ్రహే। అమృతంతద్విదుర్దేవాస్తస్మాత్తన్నైవనిర్ణుదేదితి॥ ఇతివృత్త్యంతరాణి॥ ... *

—* అథాపద్వృత్తిః. *—

౧ ॥ తత్రమనుః॥ శ్లో॥ అజీవంస్తుయథోక్తేనబ్రాహ్మణస్స్వేనకర్మణా। జీవేత్క్షత్రియధర్మేణసహ్యస్యప్రత్యనంతరః॥ ఉభాభ్యామప్యజీవంస్తుకథంస్యాదితిచేద్భవేత్। కృషిగోరక్షమాస్థాయజీవేద్వైశ్యస్యజీవికామితి॥ ౨ ॥ వ్యాసః॥ క్షత్రవృత్తింపరామాహుర్నస్వయంకర్షణంద్విజైః। తస్మాత్క్షాత్రేణవర్తేతవర్తనేనాపదిద్విజః। తేనచైవాప్యజీవంస్తువైశ్యవృత్తింకృషింవ్రజేదితి ॥ ౩ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ క్షాత్రేణకర్మణాజీవేద్విశాంవాప్యాపదిద్విజః। నిస్తీర్యతామథాత్మానంపావయిత్వాన్యసేత్పథీతి॥ టీ॥ ఆపన్నిస్తరణానంతరంస్వమార్గేవర్తేతేత్యర్థః ॥ ౪ ॥ గౌతమః॥ సూ॥ తదలాభేక్షత్రియవృత్తిస్తదలాభేవైశ్యవృత్తిరితి॥ ౫॥ మనుః ॥ శ్లో ॥ శస్త్రాస్త్రభృత్త్వంక్షత్రస్యవణిక్పశుకృషీవిశః। ఆజీవనార్థంధర్మస్తుదానమధ్యయనంద్విజఇతి॥ ౬॥ దేవలః ॥ యాగాధ్యయనదానానిప్రజారక్షాభయాదిచ। దండనీతిర్ధనుర్వేదఃక్షత్రియస్యతువృత్తయే॥ శౌర్యంతేజోధృతిర్దాక్ష్యంయుద్ధేచాప్యపలాయనమ్। దానమీశ్వరభావశ్చక్షాత్రంకర్మస్వభావజమ్॥ ౭ ॥ స్వాధ్యాయాదీనికర్మాణికుసీదంపశుపాలనమ్ । కృషిక్రియాచవాణిజ్యంవైశ్యకర్మాణ్యమూనిచేతి॥ వా ॥ వరంస్వధర్మోవిగుణఃపరధర్మాత్స్వనుష్ఠితాత్। పరధర్మేణజీవన్హిసద్యఃపతతిజాతితఇత్యాదిమన్వాదివచనాన్యాపదివిగుణస్యాపిస్వధర్మస్యయాజనాదేస్సంభవేవేదితవ్యాని - అసంభవేత్వాపదిక్షత్రియాదివృత్తిః॥ ఇయంచక్షత్రియాదివృత్తిర్హింసాప్రాయావర్జనీయా- ఆతతాయిద్విజాగ్ర్యాణాంధర్మాయుద్ధేనహింసనం। ఆపద్వృత్తిర్ద్విజాగ్ర్యాణామశ్వస్తనికతాతథేతికలౌనిషిద్ధత్వాత్ -క్షత్రవృత్త్యావైశ్యవృత్తిఃప్రశస్తాస్యాత్కలౌయుగ ఇత్యాశ్వలాయనస్మరణాచ్చ - తథాచాపస్తంబః ॥ సూ ॥ అవిహితాబ్రాహ్మణస్యవణిజ్యాపదివ్యవహరేత పణ్యానామ పణ్యానివ్యుదస్యన్నితి ॥ టీ ॥ అపణ్యాని వర్జయన్ పణ్యానాం పణ్యానివ్యవహరేత క్రీణీయాద్విక్రీణీయాచ్చేత్యర్థః - కృత్స్నయావైశ్యవృత్తేరుపలక్షణమిదం - అపణ్యానిసఏవాహ ॥ సూ ॥ మనుష్యాన్రసాన్రాగాన్ గంధానన్నంచర్మగవాంవశాం శ్లేష్మోదకేతోక్మకిణ్వేపిప్పలి మరీచీధాన్యం మాంసమాయుధంసుకృతాశాంచతిల తండులాన్ స్త్వేవధాన్యస్యవిశేషేణన విక్రీణీయాదవిహితశ్చైతేషాం మిథోవినిమయోన్నేన చాన్నస్యమనుష్యాణాంచ మనుష్యై రసానాంచ రసైరాగాణాంచరాగై గంధానాంచగంధైర్విద్యయాచవిద్యానామక్రీతపణ్యైర్వ్యవహరేతముంజబల్బజైర్మూలఫలైస్తృణకాష్ఠైరవికృతైర్నాత్యంతమన్వవస్యేద్వృత్తింప్రాప్యవిరమేదితి ॥ టీ ॥ మనుష్యాదాసాదయః - రసాగుడలవణాదయః క్షీరాదయోవా - రాగాః కుసుంబాదయః - గంధాశ్చందనాదయః - గవాంమధ్యేవశా వంధ్యాగౌః శ్లేష్మచర్మాది సంధానహేతుభూతంజతుప్రభృతి-తోక్మాని ఈషదంకురితాని వ్రీహ్యాదీని-కిణ్వంసురాప్రకృతిద్రవ్యం-సుకృతంపుణ్యం తస్యఫలంసుకృ

తాసాం. ధాన్యానాం మధ్యే తిలతండులానేవ విశేషతో న విక్రీణీయాదన్యేషాం వికల్పః - వినిమయః పరివర్తనం మద్యేషాం
విక్రయః ప్రతిషిద్ధః తేషాం పరస్పరేణ వినిమయోఽప్యవిహితః ప్రతిషిద్ధః తేష్వేవ కేషాంచిదన్నాదీనాం విద్యాంతానాం విని
మయో భవత్యేవ - అక్రీతాని స్వయముత్పాదితాని అరణ్యాదాహృతాని వాయాని పణ్యాని తైర్వ్యవహరేత ముంజబల్బ
జాస్తృణవిశేషాః తృణవికారో రజ్వాదిభావః కాష్ఠానాం వికారః స్థూణాదిభావః స పునరత్యంతమవసీదేత్ప్రతిషిద్ధానా
మపి విక్రయవినిమయాభ్యాం జీవేదిత్యర్థః ॥ ౯ ॥ అత్ర మనుః॥ శ్లో॥ సర్వాన్ రసానపోహేత కృతాన్నం చ తిలైస్సహ।
అశ్మనో లవణం చైవ పశవో యే చ మానుషాః॥ సర్వం చ తాంతవం రక్తం శాణక్షౌమావికాని చ । అపి చేత్స్యురరక్తాని ఫల
మూలే తథౌషధీః॥ అపశ్శస్త్రం విషం మాంసం సోమం గంధాంశ్చ సర్వశః । క్షీరం క్షౌద్రం దధి ఘృతం తైలం మధు గుడం కు
శాన్॥ ఆరణ్యాంశ్చ పశూన్ సర్వాన్ దంష్ట్రిణశ్చ వయాంసి చ॥ మద్యం నీలం చ లాక్షాంశ్చ సర్వాంశ్చైకశఫాన్ పశూన్।
త్రపు సీసం తథా లోహం రజతం చైవ సర్వశః॥ వాలాంశ్చర్మ తథాస్థీని వసాస్నాయూని రోచనామితి॥ వా ॥ యత్తు॥ కామ
ముత్పాద్య కృష్యాం తు స్వయమేవ కృషీవలః । విక్రీణీత తిలాంచ్ఛుద్ధాన్ ధర్మార్థమచిరస్థితానితి ॥ మానవం వచ
నం తద్వినిమయాభిప్రాయమితి వ్యాఖ్యాతారః- స్వయముత్పాదితతిలవిక్రయే న దోష ఇత్యన్యే ॥ ౧౦ ॥ వసిష్ఠః॥ సూ॥
రసా రసైస్సమతో హీనతో వా తిలతండులపక్వాన్నం విహితా మనుష్యాశ్చ పరివర్తనీయా ఇతి ॥ ౧౧ ॥ మనుః॥ శ్లో॥ స
ద్యః పతతి మాంసేన లాక్షయా లవణేన చ। త్ర్యహేణ శూద్రో భవతి బ్రాహ్మణః క్షీరవిక్రయాత్ ॥ ఇతరేషాం త్వపణ్యా
నాం విక్రయాదిహ కామతః । బ్రాహ్మణస్సప్తరాత్రేణ వైశ్యభావం విగచ్ఛతి ॥ ఏకా గౌర్నప్రతిగ్రాహ్యా ద్వితీయా న కదా
చన। సా చేద్విక్రయమాపన్నా దహత్యాసప్తమం కులమ్॥ గవాం విక్రయకారీ తు గవి రోమాణి యాని తు। తావద్వర్షసహ
స్రాణి పంకేష్వేవావసీదతి ॥ దానాభ్యంజనహోమేభ్యో యదన్యత్కురుతే తిలైః। క్రిమిర్భూత్వా శ్వవిష్ఠాయాం క
ర్మణా తేన పాపకృత్। క్రీతాః పరిగృహీతాశ్చ న విక్రేయాస్తిలాస్స్మృతా ఇతి॥ ౧౨ ॥ బోధాయనః॥ సూ॥ పిత్వా
న్వ్యాపవిక్రీణీతే య స్తిలాన్విక్రీణీతే ప్రాణాన్వ్యాపవిక్రీణీతే య స్తండులాన్విక్రీణీత ఇతి ॥ ౧౩ ॥ పరాశరః॥ శ్లో॥ తి
లా రసా న విక్రేయా విక్రేయా ధాన్యతస్సమాః। విప్రస్యైవంవిధా వృత్తిస్తృణకాష్ఠాదివిక్రయ ఇతి ॥ టీ॥ విక్రేయా వినిమే
యాః యావద్భిః ప్రస్థైస్తిలా దత్తాస్తావద్భిరేవ ధాన్యాంతరముపాదేయం నాధికమిత్యర్థః ॥ * ॥ అ ॥ తిలన్యా
యో రసేష్వపి తాదాచయోజనీయః॥ తథా గౌతమః ॥ సూ ॥ తస్యాపణ్యం గంధరసకృతాన్నతిలశాణక్షౌమాజినా
ని రక్తనిర్ణిక్తే వాససీ క్షీరం సవికారం మూలఫలపుష్పౌషధ మధుమాంసతృణోదకాపథ్యాని పశవశ్చ హింసాసంయోగే
పురుషవశాకుమారీ వేహతాశ్చ నిత్యం భూమి వ్రీహియవాజావ్యశ్వర్షభ ధేన్వనడుహశ్చైకే వినిమయస్తు రసానాం రసైః
పశూనాం చ న లవణకృతాన్నయోస్తిలానాం చ మేనాసమేన తు పక్వస్య సంప్రత్యర్థే సర్వథా తు వృత్తిరశక్తావశూద్రేణ
తదప్యేకే ప్రాణసంశయ ఇతి॥ టీ॥ తస్య వైశ్యవృత్తేర్బ్రాహ్మణస్య అపణ్యమవిక్రేయం రక్తం లాక్షాదివికృతం - నిర్ణిక్తం
రజకాదిధౌతం తే వాససీ అపణ్యే అపథ్యం విషాది - పశవో గవాదయః తే చాప్యపణ్యాః హింసాసంయోగే సౌనికాదౌ వేహ
ద్వృషభః - పురుషాదయోఽపి నిత్యం హింసాసంయోగాత్ అన్యత్రాపి రసానాం రసైరేవ వినిమయః కర్తవ్యః ॥ తద్య
థా - తైలం దత్త్వా ఘృతం గ్రాహ్యమితి లవణస్య కృతాన్నస్య చ న కేనచిద్వినిమయః కర్తవ్యః ॥ అ ॥ తిలానాం చ
ధాన్యైర్వినా న్యైర్వినిమయో న కర్తవ్యః - క్షుధితస్య సంప్రతి దానీమేవ బుభుక్షాయాం సమేనాన్నేన పక్వస్య వినిమ
యః - ప్రస్థతండులాన్ దత్త్వా తావతా పక్వౌదనో వినిమేయః - అశక్తౌ సర్వథా ప్రతిషిద్ధానామపి విక్రయవినిమయాభ్యాం
జీవేత్ - న శూద్రకర్మణా - తదపి ప్రాణసంశయ ఏకే మన్యంతే - శూద్రీయమపి కర్మ ఉచ్ఛిష్టభక్షణాదికమిత్యర్థః.
౧౪ ॥ తథా చ వ్యాసః॥ శ్లో ॥ ధర్మార్థకామమోక్షాణాం ప్రాణాస్సంస్థితిహేతవః । తాన్నిఘ్నతా కిం న హతం ర
క్షతా కిం న రక్షితమితి ॥ ౧౫ ॥ శాతాతపః ॥ సద్యః పతతి మాంసేన లాక్షయా లవణేన చ। త్ర్యహేణ శూద్రో భవతి
బ్రాహ్మణః క్షీరవిక్రయీ। ఆమమాంససురాసోమలాక్షాలవణసర్పిషామ్ । విక్రయే చాప్యపణ్యానాం ద్విజశ్చాంద్రాయ
ణం చరేదితి ॥ ౧౬ ॥ పరాశరః ॥ షట్కర్మసహితో విప్రః కృషికర్మ చ కారయేదితి - హింసాప్రాయాం పరాధీ
నాం కృషిం యత్నేన వర్జయేత్ । భూమిం భూమిశయాంశ్చైవ హంతి కాష్ఠమయోముఖమితి మనువచనం స్వయంకృతా
భిప్రాయం ॥ ౧౭ ॥ తథా చ గౌతమః ॥ సూ ॥ కృషివాణిజ్యే చాస్వయంకృతే ఇతి॥ వా ॥ ౧౮ ॥ నను బృహస్పతి
స్స్వయంకర్తృకాం కృషిమంగీచకార॥ శ్లో॥ కుసీదం కృషివాణిజ్యం ప్రకుర్వీతాస్వయంకృతమ్। ఆపత్కాలే స్వయం కు
ర్వాణో నైనసా యుజ్యతే ద్విజ ఇతి ॥ బాఢం - కారయితుమప్యశక్తస్య తత్కర్తృత్వమాపత్కాల ఇతి విశేషితత్వాత్

యుగాంతరేషు కారయితృత్వమాపద్ధర్మః- కలౌ కారయితృత్వంముఖ్యధర్మః- కర్తృత్వమాపద్ధర్మః - ప్రాధా
న్యేనకలియుగధర్మప్రతిపాదనేప్రవృత్తేనపరాశరేణ- అతఃపరంగృహస్థస్యకర్మాచారంకలౌయుగే- తం ప్రవక్ష్యా
మీత్యుపక్రమ్యకృషి కర్మచకారయేదిత్యాచారత్వేనాభిధానాత్ కారయితృత్వంముఖ్యం-ఆపత్కాలేస్వయంకుర్యా
దితిస్మృతేఃకర్తృత్వమాపద్ధర్మఇతిమాధవీయే ॥ ౧౯ ॥ యాజ్ఞవల్క్యస్తు॥ శ్లో ॥ ఫలోపలక్షౌమసోమమనుష్యా
పూపవీరుధః। తిలౌదనరసక్షారదధిక్షీరంజలంఘృతమ్॥ శస్త్రాసవంమధూచ్ఛిష్టంమధులాక్షాచబర్హిషః।మృచ్చర్మ
పుష్పకుతపకేశతక్రవిషంక్షితిః॥ ౨౦ ॥ కుతపఃకంబళః- కేశఃచమరీ ॥ శ్లో ॥ కౌశేయతైలలవణమాంసైకశఫసీస
కాన్।శాకార్ద్రౌషధిపిణ్యాకపశుగంధాంస్తథైవచ । వైశ్యవృత్త్యాపిజీవన్నోవిక్రీణీతకదాచన ॥ ధర్మార్థేవిక్రయ
న్నేయాఃతిలాధాన్యేనతత్సమాః।లాక్షాలవణమాంసానిపతనీయానివిక్రయే।యవోదధిచమద్యంచహీనవర్ణకరాణితు॥
కృషిశ్శిల్పంభృతిర్విద్యాకుసీదంశకటంగిరిః। సేవానూపోభైక్షచర్యామాపత్తౌజీవనానితు। వా ॥ ఆపత్తౌజీవనానీతివిశే
షణాదనాపద్యవస్థాయాంయస్యయావృత్తిఃప్రతిషిద్ధాతస్యసావృత్తిరనేనాభ్యనుజ్ఞాయతే - యథా - అనాపదివైశ్య
వృత్తిః స్వయంకృతాకృషిర్విప్రక్షత్రియయోరభ్యనుజ్ఞాయతే- ఏవంశిల్పాదిరభ్యనుజ్ఞాయతే - విద్యాభృతకాధ్యాప
కత్వద్వారా - కుసీదంవృద్ధ్యర్థంద్రవ్యప్రయోగః - తత్స్వయంకృతమభ్యనుజ్ఞాయతే - శకటంధాన్యాదివహన
ద్వారాగిరిస్స్వగతేంధనమూలాదిద్వారేణజీవనహేతుః- అనూపంప్రచురతృణవృక్షజలప్రాయప్రదేశః - ఏతాన్యా
పత్తౌజీవనానీత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ అ ॥ కృషావర్జనీయాన్యోజనీయాంశ్చబలీవర్దానాహశ్లోకద్వయేనపరాశరః॥
శ్లో ॥ క్షుధితంతృషితంశ్రాంతంబలీవర్దంనయోజయేత్ । హీనాంగంవ్యాధితంక్లీబంవృషంవిప్రోనవాహయేత్ ॥ స్థి
రాంగంనీరుజంతృప్తంసునర్దంషండవర్జితమ్। వాహయేద్దివసస్యార్ధంపశ్చాత్స్నానంసమాచరేదితి॥ స్నాపయే
దిత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ హారీతః॥ శ్లో॥అష్టాగవంధర్మ్యహలంషడ్గవంజీవితార్థినామ్।చతుర్గవంనృశంసానాంద్విగ
వంబ్రహ్మఘాతినామ్।బాలానాందమనంచైవవాహనంచనశస్యతే । వృద్ధానాందుర్బలానాంచప్రజాపతివచో యథేతి॥
౨౩ ॥ అ॥ప్రాణ్యుపఘాతదోషాపనయనాయయథాశక్తిజపాదికంవిధత్తేపరాశరః ॥ శ్లో ॥ జప్యందేవార్చనం
హోమంస్వాధ్యాయంచైవమభ్యసేత్ । ఏకద్విత్రిచతుర్విప్రాన్ స్నాతకాన్భోజయేద్ద్విజఇతి॥ అ॥ పునఃప్రతీకారం వ
క్తుంకృషౌపాపాధిక్యందర్శయతిసఏవ॥ శ్లో॥ బ్రాహ్మణశ్చేత్కృషింకుర్యాన్మహాదోషమవాప్నుయాత్ । సంవత్సరేణ
యత్పాపంమత్స్యఘాతీసమాప్నుయాత్ ॥అయోముఖేనకాష్ఠేనతదేకాహేనలాంగలీ। పాశకోమత్స్యఘాతీచవ్యాధ
శ్శాకునికస్తథా।అదాతాకర్షకశ్చైవసర్వేతేసమభాగినఇతి ॥ ౨౪ ॥ అ॥తత్ప్రతీకారమాహసఏవ॥ శ్లో॥ వృక్షం
ఛిత్వామహీంభిత్వాహత్వాచకృమికీటకాన్ । కర్షకఃఖలయజ్ఞేనసర్వపాపైఃప్రముచ్యతే ॥ రాజ్ఞేదత్వాచషడ్భాగం
దేవానాంచైకవింశకమ్।విప్రాణాంత్రింశకంభాగంకృషింకుర్వన్నదోషభాక్ ॥ యోనదద్యాద్ద్విజాతిభ్యోరాశిమూల
ముపాగతః।సచోరస్సచపాపిష్ఠోబ్రహ్మఘ్నంతంవినిర్దిశేదితి ॥ ౨౫ ॥ చంద్రికాయామ్॥ అదత్వాకర్షకోగృహం
యస్తుధాన్యంప్రవేశయేత్ ।దివ్యంవర్షసహస్రంతుదురాత్మాకృషికారకః॥ మరుదేశేభవేద్వృక్షస్సపుష్పఫలవర్జిత
ఇతి॥వా॥కర్షకస్యాయంఖలయజ్ఞోనిత్యఃకామ్యఇతివచనద్వయబలాదవగమ్యతే-అకరణేప్రత్యవాయాత్తస్యనిత్యత్వం ఛే
దనాదిపాపనివృత్తికత్వాత్కామ్యత్వం ॥ ౨౬॥ నారదః॥ శ్లో॥ ఆపత్స్వపిహికష్టాసుబ్రాహ్మణస్యనవార్ధుషమ్।వా
ర్ధుషంబ్రాహ్మణహత్యాంచతులాయాంసమతోలయత్ । అతిష్ఠద్భ్రూణహాకోట్యాంవార్ధుషిస్సమకంపతేతి॥ ౨౭ ॥
అత్రమనుః॥ అశీతిభాగంగృహ్ణీయాన్మాసాద్వార్ధుషికస్తథా । జీవేదేతేనరాజన్యస్సర్వాష్వనయంగతాఇతి॥ టీ॥
అనయమాపదం ॥ ౨౮ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో॥ అశీతిభాగోవృద్ధిస్స్యాన్మాసిమాసిచబంధకే । వర్ణక్రమాచ్ఛత
ద్విత్రిచతుఃపంచకమన్యథేతి॥ టీ॥అన్యథాఅబంధకే ॥ ౨౯ ॥ పరాశరః॥ శ్లో॥ స్వయంకృష్టేతథాక్షేత్రేధాన్యై
శ్చస్వయమార్జితైః।నిర్వపేత్పంచయజ్ఞాంశ్చక్రతుదీక్షాంచకారయేదితి ॥ ౩౦ ॥ బోధాయనః॥ శ్లో॥ వేదఃకృషివినా
శాయకృషిర్వేదవినాశినీ।శక్తిమానుభయంకుర్యాదశక్తస్తుకృషింత్యజేదితి॥ఇత్యాపద్వృత్తిః. ...

—* అథక్షత్రియధర్మాః. *—

౧॥తత్రమనుః॥ శ్లో॥ త్రయోధర్మానివర్తంతే బ్రాహ్మణాత్క్షత్రియంప్రతి। అధ్యాపనంయాజనంచతృతీయశ్చ
ప్రతిగ్రహః॥వైశ్యంప్రతితథైవైతేనివర్తేరన్నితిస్థితిరితి ॥ ౨ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ ప్రధానంక్షత్రియేకర్మప్రజానాం
పరిపాలనమ్ । కుసీదకృషివాణిజ్య పశుపాల్యంవిశస్స్మృతఇతి ॥ అ॥ అభిషేకాదిగుణయుక్తస్యరాజ్ఞోవిశేష

ర్జనాహాస ఏవ॥ శ్లో॥ మహోత్సాహస్స్థూలలక్షః కృతజ్ఞో వృద్ధసేవకః। వినీతస్సత్త్వసంపన్నః కులీనస్సత్యవాక్ఛుచిః॥ అదీర్ఘసూత్రస్స్మృతిమానక్షుద్రోఽపరుషస్తథా। ధార్మికోఽవ్యసనశ్చైవ ప్రాజ్ఞశ్శూరో రహస్యవిత్॥ స్వరంధ్రగోప్తాన్వీక్షిక్యాం దండనీత్యాం తథైవ చ। వినీతస్త్వథ వార్తాయాం త్రయ్యాం చైవ నరాధిపః॥ బ్రాహ్మణేషు క్షమీ స్నిగ్ధేష్వజిహ్మః క్రోధనోఽరిషు। స్యాద్రాజా భృత్యవర్గేషు ప్రజాసు చ యథా పితా॥ పుణ్యాత్షడ్భాగమాదత్తే న్యాయేన పరిపాలయన్। సర్వదానాధికం యస్మాత్ప్రజానాం పరిపాలనమ్॥ చాటతస్కరదుర్వృత్తమహాసాహసికాదిభిః। పీడ్యమానాః ప్రజా రక్ష్యాః కాయస్థైశ్చ విశేషతః॥ సాధూంత్సమ్మానయేద్రాజా విపరీతాంస్తు ఘాతయేత్। ఉత్కోచజీవినో ద్రవ్యహీనాన్కృత్వా వివాసయేత్॥ సద్దానమానసత్కారైశ్శ్రోత్రియాన్వాసయేత్సదా। అన్యాయేన నృపో రాష్ట్రాత్స్వకోశం యోఽభివర్ధయేత్॥ సోఽచిరాద్విగతశ్రీకో నాశమేతి సబాంధవః। ప్రజాపీడనసంతాపసముద్భూతో హుతాశనః॥ రాజ్ఞశ్శ్రియం కులం ప్రాణాన్నాదగ్ధ్వా వినివర్తతే। ఉపాయాస్సామ దానం చ భేదో దండస్తథైవ చ॥ సమ్యక్ప్రయుక్తాస్సిద్ధ్యేయుర్దండస్త్వగతికా గతిః। సంధిం చ విగ్రహం యానమాసనం సంశ్రయం తథా॥ ద్వైధీభావం గుణానేతాన్యథావత్పరికల్పయేదితి॥ టీ॥ సంధిర్వ్యవస్థాకరణం- విగ్రహోఽపకారః-యానం పరం ప్రతి యాత్రా-ఆసనముపేక్షా- సంశ్రయో బలవదాశ్రయణం - స్వబలస్య చ- ద్విధాకరణం ద్వైధీభావః॥ ౩ ॥ మనుః॥ శ్లో॥ కృతం త్రేతాయుగం చైవ ద్వాపరం కలిరేవ చ। రాజ్ఞో వృత్తాని సర్వాణి రాజా హి యుగముచ్యతే॥ కలిః ప్రసుప్తో భవతి స జాగ్రద్ద్వాపరం యుగమ్। కర్మస్వభ్యుదితస్త్రేతా విచరంస్తు కృతం యుగమ్॥ ఇంద్రస్యార్కస్య వాతస్య యమస్య వరుణస్య చ। చంద్రస్యాగ్నేః పృథివ్యాశ్చ తేజోవృత్తం నృపశ్చరేత్॥ వార్షికాంశ్చతురో మాసాన్యథేంద్రోఽభిప్రవర్షతి। తథాభివర్షేత్స్వం రాష్ట్రం కామైరింద్రవ్రతం చరన్॥ అష్టౌ మాసాన్యథాదిత్యస్తోయం హరతి రశ్మిభిః। తథా హరేత్కరం రాష్ట్రాన్నిత్యమర్కవ్రతం హి తత్॥ ప్రవిశ్య సర్వభూతాని యథా చరతి మారుతః। తథా చారైః ప్రవేష్టవ్యం వ్రతమేతద్ధి మారుతమ్॥ యథా యమః ప్రియద్వేష్యౌ ప్రాప్తే కాలే నియచ్ఛతి। తథా రాజ్ఞా నియంతవ్యాస్సర్వే తద్ధి యమవ్రతమ్॥ వరుణేన యథా పాశైర్బధ్యతే వారుణైర్నరః। తథా పాపాన్నిగృహ్ణీయాద్వ్రతమేతద్ధి వారుణమ్॥ పరిపూర్ణం యథా చంద్రం దృష్ట్వా హృష్యంతి మానవాః। తథా ప్రకృతయో యస్మిన్స చాంద్రవ్రతికో నృపః॥ ప్రతాపయుక్తస్తేజస్వీ నిత్యం స్యాత్పాపకర్మసు। దుష్టసామంతహింస్రశ్చ తథాగ్నేయవ్రతం స్మృతమ్॥ యథా సర్వాణి భూతాని ధరా ధారయతే సమమ్। తథా సర్వాణి భూతాని బిభ్రతః పార్థివవ్రతమ్॥ ఏతైరుపాయైరన్యైశ్చ యుక్తో నిత్యమతంద్రితః। స్తేనాన్రాజా నిగృహ్ణీయాత్స్వరాష్ట్రే పర ఏవ వా॥ పరామప్యాపదం ప్రాప్తో బ్రాహ్మణాన్న ప్రకోపయేత్। తే హ్యేనం కుపితా హన్యుస్సద్యస్సబలవాహనమ్॥ యాన్సమాశ్రిత్య తిష్ఠంతి దేవా లోకాశ్చ సర్వదా। బ్రహ్మ చైవ ధనం యేషాం కో హింస్యాత్తాన్జిజీవిషుః॥ అవిద్వాంశ్చైవ విద్వాంశ్చ బ్రాహ్మణో దైవతం మహత్। ప్రణీతశ్చాప్రణీతశ్చ యథాగ్నిర్దైవతం మహత్॥ ఏవం యద్యప్యనిష్టేషు వర్తంతే సర్వకర్మసు। బ్రాహ్మణాస్సర్వథా పూజ్యాః పరమం దైవతం హి సః॥ యదధీతే యద్యజతే యద్దదాతి యదర్చతి। తస్య షడ్భాగభాగ్రాజా సమ్యగ్భవతి రక్షణాత్॥ అరక్షితారం రాజానం బలిషడ్భాగహారిణమ్। తమాహుస్సర్వలోకస్య సమగ్రమలహారకమితి॥ ౪ ॥ బోధాయనః॥ శ్లో॥ న విషం విషమిత్యాహుర్బ్రహ్మస్వం విషముచ్యతే। విషమేకాకినం హంతి బ్రహ్మస్వం పుత్రపౌత్రకమితి॥ ౫ ॥ సూ॥ తస్మాద్రాజా బ్రాహ్మణస్వం నాదదీత పరమం హ్యేతద్విషం యద్బ్రాహ్మణస్వమితి - సర్వతోధురం పురోహితం వృణుయాత్తస్యశాసనే వర్తేత సంగ్రామే న నివర్తేతేతి చ॥ ౬॥ గౌతమః॥ సూ॥ రక్షణం సర్వభూతానాం న్యాయ్యదండత్వం బిభృయాద్బ్రాహ్మణాంఛ్రోత్రియాన్నిరుత్సాహాంశ్చ బ్రాహ్మణానకరాంశ్చోప కుర్వాణాంశ్చ యోగశ్చ విజయే భయే విశేషేణ చర్యా చ రథధనుర్భ్యాం సంగ్రామే సంస్థానమనివృత్తిశ్చ న దోషో హింసాయామాహవేఽన్యత్ర వ్యశ్వసారథ్యాయుధకృతాంజలిప్రకీర్ణకేశపరాఙ్ముఖోపవిష్టస్థలవృక్షారూఢదూతగోబ్రాహ్మణవాదిభ్య ఇతి॥ టీ॥ సర్వరక్షణం శాస్త్రావిరుద్ధో దండో రాజ్ఞో ధర్మః-అధీతవేదాన్ బ్రాహ్మణానన్నాదిదానేన బిభృయాత్ - జీవనార్థముత్సాహం కర్తుమసమర్థాన్ అబ్రాహ్మణానపి బిభృయాత్ - ఉపకుర్వాణానధీయానాన్బ్రహ్మచారిణశ్చ బిభృయాత్ - యే పూర్వైర్దత్తా అకరా బ్రాహ్మణాదిభ్యస్తాంశ్చ యథాపూర్వం బిభృయాత్ - యోగ ఉపాయః - జయే పరాభిభవనిమిత్తే భయే సతి విశేషేణ యోగః కార్యః - యుద్ధే అవస్థానమపలాయనం చ - చర్యా చరణం రథహస్త్యాదికం చ ఆరూఢో ధనుర్బాణాదిహస్తశ్చరేత్ - యుద్ధే శత్రూణాం హింసాయాం న దోషః-వ్యశ్వేతి విశబ్దస్త్రిభిస్సంబధ్యతే-వ్యశ్వో విసారథిర్వ్యాయుధశ్చేతి-స్థల

మున్నతప్రదేశః - దూతోవార్తాహరః - గౌరస్మిబ్రాహ్మణోస్మీతియేవదంతి తేగోబ్రాహ్మణవాదినః ఏతేభ్యోన్యత్ర హింసాయాంనదోషః ఏతేషుతుదోషఇత్యర్థః ; సఏవ॥ సూ॥నిధ్యధిగమోరాజధనంనబ్రాహ్మణస్యాభిరూపస్యరాజాసర్వస్యేష్టేబ్రాహ్మణవర్జమితి॥ ౭ ॥ వ్యాసః॥ శ్లో॥నవిషంవిషమిత్యాహుర్బ్రహ్మస్వంవిషముచ్యతే। దేవస్వంచాపియత్నేనసదాపరిహరేత్తతఇతి ॥ ౮ ॥ ఆపస్తంబః ॥ సూ॥ క్షేమకృద్రాజాయస్యవిషయేగ్రామేరణ్యేవాతస్కరభయంనవిద్యతేభృత్యానామనుపరోధేనక్షేత్రంవిత్తంచదదద్బ్రాహ్మణేభ్యోయథార్హమనంతాన్లోకాన్జయతిబ్రాహ్మణస్వాన్యపజిగీషమాణోరాజానోహన్యతే తమాహురాత్మయూపోయజ్ఞోనంతదక్షిణఇత్యేతేనాన్యేశూరావ్యాఖ్యాతాః ప్రయోజనేయుధ్యమానాస్తనుత్యజోగ్రామేషునగరేషుచేతి ॥ టీ ॥ బ్రాహ్మణస్వానిచోరాదిభిరపహృతానిఅపజిగీషమాణోబ్రాహ్మణేభ్యోదానాయతానపజిత్యగృహీతుమిచ్ఛన్యోరాజాయుద్ధేచోరైర్హన్యతేతమాత్మయూపోయజ్ఞోనంతదక్షిణఇత్యాహుర్ధర్మజ్ఞాః-ఏతేనబ్రాహ్మణద్రవ్యప్రత్యానయనార్థంయుధ్యమానాస్తనుత్యజోన్యేశూరావ్యాఖ్యాతాఃఆత్మయూపానంతదక్షిణాయజ్ఞాఇతి ॥ ౯ ॥ మనుః॥ శ్లో॥మ్రియమాణోప్యాదదీతనరాజాశ్రోత్రియాత్కరం। నచక్షుధాస్యసంసీదేచ్ఛ్రోత్రియోవిషయేవసన్। యస్యరాజ్ఞస్తువిషయేశ్రోత్రియఃసీదతిక్షుధా। తస్యాపితద్రాష్ట్రంచిరాద్ధ్రియేతస్వామినోరాజ్యాజ్జీవితాచ్చసబాంధవఇతి ॥ ౧౦ ॥ పరాశరః॥ అప్రతాప్యానభయానాయత్రభైక్షుచరాద్విజాః। తంగ్రామందండయేద్రాజాచోరభక్తప్రదోహిసః॥ క్షత్రియోహిప్రజారక్షంశ్శస్త్రపాణిఃప్రదండవాన్। నిర్జిత్యపరసైన్యానిక్షితింధర్మేణపాలయేత్॥ పుష్పంపుష్పంవిచినుయాన్మూలచ్ఛేదంనకారయేత్। మాలాకారఇవారామేనయథాంగారకారకః॥ ద్వావిమౌపురుషౌలోకేసూర్యమండలభేదినౌ। పరివ్రాడ్యోగయుక్తశ్చరణేచాభిముఖోహతః ॥ యత్రయత్రహతశ్శూరశ్శత్రుభిఃపరివేష్టితః। అక్షయాన్లభతేలోకాన్యదిక్లీబంనభాషతే ॥ యస్తుభగ్నేషుసైన్యేషువిద్రవత్సుసమంతతః। పరిత్రాతాయదాగచ్ఛేత్సతుక్రతుఫలంలభేత్ । యస్యచ్ఛేదక్షతంగాత్రంశరముద్గరయష్టిభిః। దేవకన్యాస్తుతంవీరంహరంతిరమయంతిచ ॥ దేవాంగనాసహస్రాణిశూరమాయోధనేహతమ్ । త్వరమాణాఃప్రధావంతిమమభర్తామమేతిచ ॥ యంయజ్ఞసంఘైస్తపసాచవిప్రాస్స్వర్గైషిణోవాత్రయాంతిక్షణేనయాంత్యేవహితత్రవీరాఃప్రాణాన్సుయుద్ధేనపరిత్యజంతః ॥ లలాటదేశేరుధిరంస్రవేద్యస్యాహవేచప్రవిశేచ్చవక్త్రమ్। తత్సోమపానేనకిలాస్యతుల్యంసంగ్రామయజ్ఞైవిధివచ్చదృష్టమితి ॥ ౧౧ ॥ విష్ణుపురాణే ॥ దుష్టానాంశాసనాద్రాజాశిష్టానాంపరిపాలనాత్ । ప్రాప్నోత్యభీప్సితాన్లోకాన్వర్ణసంస్థాకరోనృపఇతి॥ఇతిక్షత్రియధర్మాః ... ... *

—*అథవైశ్యధర్మాః,*—

౧॥ తత్రమనుః॥ శ్లో ॥ పశూనాంరక్షణందానమిజ్యాధ్యయనమేవచ । వణిక్పథంకుసీదంచవైశ్యస్యకృషిమేవచేతి॥ టీ ॥ వణిక్పథంవాణిజ్యార్థంస్థలజలయాత్రాం- కుసీదంవార్ధుష్యం - అకల్పయదిత్యనువర్తతే ॥ ౨ ॥ హారీతః॥ శ్లో ॥ గోరక్షాంకృషివాణిజ్యేకుర్యాద్వైశ్యోయథావిధి। దానందేయంయథాశక్త్యా బ్రాహ్మణానాంచభోజనమితి॥ ౩ ॥ పరాశరః।లాభకర్మతథారత్నంగవాంచపరిపాలనమ్ కృషికర్మచవాణిజ్యంవైశ్యవృత్తిరుదాహృతేతి॥ ౪ ॥ మనుః॥ వైశ్యస్తుకృతసంస్కారఃకృత్వాదారపరిగ్రహమ్। వార్తాయాంనిత్యయుక్తస్స్యాత్పశూనాంచైవరక్షణే॥ మణిముక్తాప్రవాళానాంలోహానాంతాంతవస్యచ। గంధానాంచరసానాంచవిద్యాదర్ఘబలాబలమ్॥బీజానాముప్తివిచ్చస్యాత్ క్షేత్రదోషగుణస్యచ।మానయోగాంశ్చజానీయాత్తులయోగాంశ్చసర్వశః॥సారాసారంచభాండానాందేశానాంచగుణాగుణమ్। లాభాలాభంచపణ్యానాంపశూనాంచవివర్ధనమ్ ॥ భృతానాంచభృతింవిద్యాద్భాషాంశ్చవివిధాన్నృణామ్। ద్రవ్యాణాంస్థానయోగంచక్రయంవిక్రయమేవచ॥ ధర్మేణచద్రవ్యవృద్ధావాతిష్ఠేద్యత్నముత్తమమ్।దద్యాచ్చసర్వజంతూనామన్నమేవప్రయత్నతఇతి॥ ఇతివైశ్యధర్మాః ... *

—* అథశూద్రధర్మాః. *—

తత్రపరాశరః॥ శ్లో ॥ శూద్రస్యద్విజశుశ్రూషాపరమోధర్మఉచ్యతే। అన్యథాకురుతేకించిత్తద్భవేత్తస్యనిష్ఫలమితి ॥ ౧ ॥ అ॥ ద్విజశుశ్రూషయాజీవనాలాభేసఏవాహ ॥ శ్లో ॥ లవణంమధుతైలంచదధితక్రంఘృతంపయః।నదుష్యేచ్ఛూద్రజాతీనాంకుర్యాత్సర్వేషువిక్రయమితి॥ ౨ ॥ టీ ॥ సర్వేషులవణాదిషువిక్రయంకుర్యాత్ ॥ అ॥ ఆపద్యపివర్జ్యానాహసఏవ॥ శ్లో॥ విక్రీణన్మద్యమాంసానిహ్యభక్ష్యస్యచభక్షణమ్। అగమ్యాగమనంకుర్వన్ [illegible]

ణాత్ ॥ ౩ ॥ కపిలాక్షీరపానేన బ్రాహ్మణీగమనేనచ। వేదాక్షరవిచారేణ శూద్రశ్చండాలతాంవ్రజేత్ ॥౪॥ వికర్మ
ర్వతే శూద్రా ద్విజశుశ్రూషయోజ్ఝితాః। భవంత్యల్పాయుషస్తేవై నిరయంయాంత్యసంశయమితి॥ ౫ ॥ మనుః॥ శు
శ్రూషైవతుశూద్రస్య ధర్మో నైశ్రేయసః పరః। శుచిరుత్కృష్టశుశ్రూషుర్మృదువాగనహంకృతః॥ ౬ ॥ బ్రాహ్మ
పాశ్రయోనిత్యముత్కృష్టాంజాతిమశ్నుతే। అశక్నువంస్తుశుశ్రూషాంశూద్రః కర్తుంద్విజన్మనామ్ ॥ ౭॥ పుత్ర
దారాత్యయంప్రాప్తోజీవేత్కారుకకర్మభిః। యైఃకర్మభిస్సంచరితైశ్శుశ్రూష్యంతేద్విజాతయః ॥ ౮ ॥ తానికా
కకర్మాణిశిల్పానివివిధానిచ। శూద్రస్స్వధర్మమాకాంక్షన్ క్షత్రమారాధయేదిహ॥ ౯ ॥ ధనినంవాప్యుపారాధ్య
వైశ్యంశూద్రోజిజీవిషేత్। స్వర్గార్థముభయార్థంవాబ్రాహ్మణానేవధారయేత్ ॥ ౧౦ ॥ జాతబ్రాహ్మణ
త్యస్యశూద్రస్యకృతకృత్యతా। విప్రసేవైవశూద్రస్యవిశిష్టంకర్మకీర్త్యతే ॥ ౧౧॥ యదతోన్యద్ధికురుతేతద్భవత్య
స్యనిష్ఫలమ్। నశూద్రేపాతకంకించిన్నచసంస్కారమర్హతి ॥ ౧౨ ॥ నాస్యాధికారోధర్మేస్తినధర్మాత్ప్రతిషే
ధనమ్। ధర్మేప్సవస్తుధర్మజ్ఞాస్సతాంవృత్తమనుష్ఠితాః ॥ ౧౩ ॥ మంత్రవర్జంనదుష్యంతిప్రశంసాంప్రాప్నువంతి
చ। యథాయథాహిసద్వృత్తమాతిష్ఠత్యనసూయకః ॥ ౧౪ ॥ తథాతథేమంచాముంచలోకంప్రాప్నోత్యనిందితమ్।
శక్తేనాపిహిశూద్రేణనకార్యోధనసంచయః ॥ ౧౫ ॥ శూద్రోహిధనమాసాద్యబ్రాహ్మణానేవబాధతే। ఉచ్ఛిష్ట
మన్నందాతవ్యంజీర్ణానివసనానిచ ॥ ౧౬ ॥ పులాకాశ్చైవధాన్యానాంజీర్ణాశ్చైవపరిచ్ఛదాఇతి॥ టీ॥ ఉచ్ఛి
ష్టంభోజనపాత్రే భుక్తశిష్టం- ఏతద్దాసవిషయం॥ అ ॥ గృహస్థశూద్రవిషయేసఏవాహ॥ శ్లో॥ గృహస్థాయతుదాతవ్య
మనుచ్ఛిష్టందినేదినఇతి ॥ ౧౭ ॥ దేవలః॥ సూ॥ నాబ్రాహ్మణాయోచ్ఛిష్టంప్రయచ్ఛేదితి ॥ ౧౮ ॥ టీ॥ ఏతదదాసవి
షయం-గృహస్థశూద్రవిషయమిత్యన్యే॥ తథాచవ్యాఘ్రః॥ శ్లో॥ ఉచ్ఛిష్టమన్నందాతవ్యంశూద్రాయాగృహమేధినే। గృ
హస్థాయతుదాతవ్యమనుచ్ఛిష్టందినేదినఇతి॥ దేవలః॥ సూ॥ శూద్రోధర్మోద్విజాతిశుశ్రూషాపాపవర్జంకళత్రా
దిపోషణంకర్షణంపశుపాలనంభారోద్వహనంపణ్యవ్యవహారశ్చిత్రకర్మనృత్తగీతవీణామృదంగవాదనానీతి ॥ ౧౯॥
యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో॥ శూద్రస్యద్విజశుశ్రూషాతయాజీవన్వణిగ్భవేత్। శిల్పైర్వావివిధైర్జీవేద్ద్విజాతిహితమా
చరన్॥ ౨౦ ॥ భార్యారతిశ్శుచిర్భృత్యభర్తాశ్రాద్ధక్రియారతః। నమస్కారేణమంత్రేణపంచయజ్ఞాన్నహాపయే
దితి॥ ౨౧ ॥ గౌతమః॥ సూ॥ శూద్రశ్చతుర్థోవర్ణఏకజాతిస్తస్యాపిసత్యమక్రోధశ్శౌచమాచమనార్థేపాణిపాదప్ర
క్షాళనమేవైకేశ్రాద్ధకర్మభృత్యభరణంస్వదారవృత్తిః పరిచర్యాచోత్తరేషాంతేభ్యోవృత్తింలిప్సేత జీర్ణాన్యుపా
నచ్ఛత్రవాసః కూర్చాన్యుచ్ఛిష్టాశనం శిల్పవృత్తిశ్చ యంచార్యమాశ్రయేతభర్తవ్యస్తేనక్షీణోపితేనచోత్తరస్తద
ర్థోస్యనిచయస్స్యాదనుజ్ఞాతోస్యనమస్కారోమంత్రఃపాకయజ్ఞైస్స్వయంయజేతేత్యేకఇతి॥ టీ॥ ఏకజాతిః ఉపనయ
నమితరేషాంద్వితీయంజన్మ-తస్యతన్నాస్తి॥ ౨౨ ॥ ప్రాక్తనేషుగృహ్యకారఆహ ॥ సూ॥ శూద్రస్యాపినిషేకపు
ంసువనసీమంతోన్నయనజాతకర్మనామకరణోపనిష్క్రమణాన్నప్రాశనచౌళాన్యమంత్రకాణియథాకాలముప
దిష్టానీతి ॥ వా॥ ఆచమనస్థానేపాణిపాదప్రక్షాళనమేవభవతినాన్యఆచమనకల్పఇత్యేకే ॥ ౨౩ ॥ మనుస్తు॥ సకృదంబు
పానమిచ్ఛంతిస్త్రీశూద్రోపిసకృత్సకృదితి ॥ ౨౪॥ అ ॥ నిత్యస్నానవిషయెవ్యాశనాఆహ॥ సూ॥ సచ్ఛూద్రఃస్నాయా
దసచ్ఛూద్రః పాణిపాదౌప్రక్షాళయేచ్ఛ్రాద్ధ కర్మామావాస్యాదావామ శ్రాద్ధంమంత్రవర్జంకర్తవ్యం- స్వా
రవృత్తిరేవాస్యభవతినాశ్రమాంతరేషుప్రాప్తిరితి- కూర్చంబ్రస్యాదిజీర్ణాన్యుప యుక్తాన్యుపానదాదీని పరిచరతే
దాసాయదేయానియమసౌపూర్వమాశ్రితఃకర్మాణ్య కరోత్ క్షీణస్సమర్థోపితేనాసౌ భర్తవ్యస్తేనచశూద్రేణో
త్తరోవృత్తిక్షీణోభర్తవ్యస్తదర్థఉత్తరపోషణార్థఅస్యశూద్రస్యనిశ్చయస్స్యాత్ - అస్యవైశ్వదేవాదిషుతద్దేవ
తాపదంచతుర్థ్యంతంమనసాధ్యాత్వానమోనమఇత్యేవంరూపో మంత్రఅనుజ్ఞాతోధర్మజ్ఞైరితి ॥ ౨౫ ॥ అపర
ఆహ॥ శ్లో॥ దేవతాభ్యఃపితృభ్యశ్చమహాయోగిభ్యఏవచ। నమస్స్వధాయైస్వాహాయైనిత్యమేవనమోనమఇతి॥ టీ॥ అ
యంమంత్రోనమస్కారశబ్దేనవివక్షితః- స పిత్ర్యేషుకర్మసుభవతీతి ॥ పక్వగుణకేషుగార్హ్యేషు పాకయజ్ఞశ
బ్దఃప్రసిద్ధః ॥ ౨౬ ॥ యథాహాపస్తంబః॥ సూ॥ లౌకికానాంపాకయజ్ఞశబ్దఇతి ॥ టీ॥ తైఃపాకయజ్ఞైస్స్వ
యంశూద్రోపియజేతేత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ సఏవ॥ సూ॥ అశూద్రాణామదుష్టకర్మణాముపాయనంవేదాధ్యయనమ
గ్న్యాధేయంఫలవంతిచకర్మాణిశుశ్రూషా శూద్రస్యేతరేషాంవర్ణానాం పూర్వస్మిన్పూర్వస్మిన్వర్ణేనిశ్శ్రేయ
సంభూయఇతి ॥ ౨౮ ॥ మనుః॥ శ్లో॥ యేనాంగేనావరోవర్ణోబ్రాహ్మణస్యాపరాధ్నుయాత్। తదంగంతస్య

శ్చేత్తస్యాంతమ్మనోరనుశాసనమ్॥ నశూద్రాయమతిందద్యాన్నోచ్ఛిష్టంనహవిష్కృతమ్। నచాస్యోపదిశేద్ధర్మం
నచాస్యవ్రతమాదిశేత్ ॥ యస్తస్యధర్మమాచష్టేయోహ్యస్యవాదిశతివ్రతమ్ । సోసంవృతంనామతమస్తేనైవసహ
గచ్ఛతీతి ॥ ౨౯ ॥ వా ॥ ఉచ్ఛిష్టంభక్షితశేషం- హవిష్కృతంపురోడాశాది-నశూద్రాయమతిందద్యాత్ - నచా
స్యోపదిశేద్ధర్మమిత్యాదినిషేధశ్శూద్రానుపయోగివైదికాగ్నిహోత్రాదిధర్మజ్ఞానవిషయః- శ్రావయేచ్చతురో
వర్ణాన్కృత్వాబ్రాహ్మణమగ్రతఇతీతిహాసపురాణాదిశ్రవణస్యబ్రాహ్మణముఖేనశూద్రస్యాపివిహితత్వాత్ - కిం
స్మృత్యుక్తేశూద్రాణామప్యుపదేశేప్రతిషేధాభావోవాచ్యః - అన్యథాశూద్రశ్చతుర్థోవర్ణ ఏకజాతిస్తస్యా
సత్యమక్రోధశ్శౌచమాచమనార్థేపాణిపాదప్రక్షాళనమేవైకే - శ్రాద్ధకర్మభృత్యభరణంస్వదారవృత్తిఃపరిచర్యా
చోత్తరేషామిత్యాదిగౌతమాదిధర్మోక్తానాంస్మృత్యుక్తాశౌచాచమనశ్రాద్ధాదీనాంచోపదేశాభావేతద్విషయతాదృ
శధర్మాణామననుష్ఠానాత్తద్వచనానామనుష్ఠానలక్షణమేవ ॥ ౩౦ ॥ గౌతమః ॥ సూ ॥ శూద్రోద్విజాతీనభిసంధా
యాభిహత్యచవాగ్దండపారుష్యాభ్యామంగంమోచ్యోయేనోపహన్యాదార్యస్త్ర్యభిగమనేలింగోద్ధారస్సర్వస్వహరణం
చగోప్తాచేద్వధోధికోథహాస్యవేదముపశృణ్వతస్త్రపుజతుభ్యాంశ్రోత్రప్రతిపూరణముదాహరణేజిహ్వాచ్ఛేదోధార
ణేశరీరచ్ఛేదఆసనశయనవాక్పథిషుసమప్రేప్సుర్దండ్యఇతి ॥ టీ ॥ వాచాపరుషయాభిసంధాయనిర్భర్త్స్యదండ
పారుష్యేణచాభిహత్యదండేనపరుషంతాడయిత్వాస్థితశ్శూద్రోయేనాంగేనాపరాధ్నుయాత్తదంగంమోచ్యంవియో
జనీయః- వాచానిర్భర్త్సనేజిహ్వాఛేద్యా - భుజాదినాతాడనేహస్తోఛేద్యః- ఆర్యాస్త్రైవర్ణికాఃతేషాంస్త్రియశ్శూ
ద్రోయద్యభిగచ్ఛేత్తదాతస్యలింగోద్ధారణంకర్తవ్యం- సర్వస్వహరణంచ- సశూద్రస్తాసాంగోప్తారక్షితాయదిభవే
త్తదావధఃప్రమాపణమధికోదండః- అథహేతివాక్యాలంకారే - అస్యశూద్రస్యవేదముపశృణ్వతః ఉపసృత్యబుద్ధిపూ
ర్వంగృహ్ణతఃశ్రోత్రేజతునాత్రపుణాచద్రవీకృతేనప్రతిపూరయితవ్యే - ఉదాహరణేవేదాక్షరోచ్చారణేతస్యజిహ్వా
చ్ఛేద్యా - హృదయేనావధారణేపరశ్వాదినాశరీరంచ్ఛేద్యం- శూద్రశ్చేదాసనాదిషు ద్విజాతిభిస్సామ్యంప్రేప్సతిస
త్యన్యద్భావంతతోసౌదండ్యః ॥ ౩౧ ॥ ఆ॥ దండశ్చాపస్తంబేనదర్శితః॥ సూ॥ వాచిపథిశయ్యాయామాసనేసమీ
భవతోదండస్తాడనమితి॥ ౩౨ ॥ అ॥ వృత్త్యర్థంశూద్రంసేవమానస్యబ్రాహ్మణస్యనిష్కృతిమాహాపస్తంబః॥ శ్లో॥య
దేకరాత్రేణకరోతిపాపంకృష్ణంవర్ణంబ్రాహ్మణస్సేవమానః। చతుర్థకాలఉదకాభ్యవాయీత్రిభిర్వర్షైస్తదప
హంతిపాపమితి ॥ ౩౩ ॥ పరాశరః॥ శ్లో॥ శూద్రాన్నంశూద్రసంపర్కంశూద్రేణచసహాసనమ్। శూద్రాజ్జ్ఞా
నాగమశ్చాపిజ్వలంతమపిపాతయేదితి ॥ ౩౪ ॥ నారదః॥ శూద్రాణాంమాసికంకార్యంవపనంన్యాయవర్తినామ్।
వైశ్యవచ్ఛౌచకల్పశ్చద్విజోచ్ఛిష్టంతుభోజనమితి॥ ౪౦ ॥ఇతిశూద్రధర్మాః. ...

తె—తా॥ సకలమైనవారికి దానకర్మముఖ్యమనితైత్తిరీయోపనిషత్తునందు బ్రతిపాదింపం బడియున్నందున
నెల్లవారునుదమతమశక్తికొలదియిందుఁజెప్పబడియుండుప్రకారము దేశకాలపాత్రంబుల నెఱింగి దానముచేయవల
యుననియు- బ్రాహ్మణులకుషట్కర్మనిరతత్వములక్షణముకావున నందులో నొకటిదియైన సత్ప్రతిగ్రహమునిందిత
ముగాకపోయినను- ముఖ్యవృత్తులగు యాజనాధ్యాపన ప్రతిగ్రహశిలోంఛాయాచితషట్కర్మములలోశ్రేష్ఠములై
న శిలోంఛాదుల నాశ్రయించివిడిచిన మిగులశ్రేయస్కరంబనియు గ్రహించినం బ్రత్యవాయములేదనియు దేశకా
లస్వరూపభేదములంబట్టి విశేషదోషకరములగు కురుక్షేత్రాదిపుణ్యదేశములయందును - ఉపరాగాదిపుణ్యకాలముల
యందునుంబ్రతిగ్రహింపకుండుటముఖ్యమనియు-ప్రతిగ్రహించుచోగృకృష్ణాజినాదిదానముల నెపుడుంబ్రతిగ్రహింపకూ
డదనియు- ఆపత్కాలమందసత్ప్రతిగ్రహముచేసియైనంబోష్యవర్గసంరక్షణచేయుటయావశ్యకమనియు- యాజనా
ధ్యాపనప్రతిగ్రహములవల్లఁబోష్యవర్గ సంరక్షణజరుగనియపుడునింద్యములుగాక స్మృతిచోదితంబులైన క్షత్రియవై
శ్యవృత్తులనంగీకరింపవచ్చుననియు- కలియుగమునందుయాజనాదివృత్తులచేతనిత్యకర్మలునడుప శక్యముగాదనితలం
చిపరమకారుణికులగుపరాశరమహామునులుబ్రాహ్మణులుకృషికర్మజేసినంబాధకముకాదనియభ్యనుజ్ఞ యిచ్చిరికావు
నబ్రాహ్మణుండుషట్కర్మనిరతుఁడైపంచమహాయజ్ఞములంజేయుచు కృషికర్మచేతందృప్తుడైయుండవచ్చునుగానిఅ
త్యాపత్తునందునునీచసేవారూపమైనశ్వవృత్తినవలంబింపవలదనియు-క్షత్రియులకుయజనాధ్యయనదానములునుబ్రజా
పరిపాలనమును న్యాయార్జితకరగ్రహణమునుముఖ్యధర్మములనియు-వైశ్యులకు క్షత్రియులవలె యజనాధ్యయన దాన
ములును కుసీదకృషి వాణిజ్య పశుపాలనాదులునుముఖ్యధర్మములనియుశూద్రులకుద్విజశుశ్రూషముఖ్యధర్మముగా

న-వారుబ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యులకు శుశ్రూషచేయుచువారివల్లలబ్ధమైనయన్నవస్త్రములచే జీవించుచువివాహము
వరకుదాసవృత్తిచేనుండుటముఖ్యమనియు - వివాహానంతరమందు ద్విజశుశ్రూషవల్లలభ్యమగుయన్నవస్త్రములచే
కుటుంబపోషణాదులుజరుగనియపుడు లవణ మధు తైల దధి తక్ర ఘృతాదివిక్రయములవల్లనువివిధశిల్పకార్యములవ
ల్లనుకుటుంబభరణముజేయుచుద్విజులకుహితమాచరించుచు- వివాహనిషేకపుంసువన సీమంతోన్నయనజాతకర్మనా
మకరణోపనిష్క్రమణాన్నప్రాశనచౌళములుమంత్రవర్జ్యమైన నమోంతకంబులుగాయథాకాలములయందునడపించి
కొనుచు- వేదవాక్యములనుచ్చరింపకవినకసాధువృత్తినుండినశ్రేయోవంతులగుదురనియు -ద్విజ శుశ్రూషలేక వేదబ్రా
హ్మణనింద కపిలాగోక్షీరపానము బ్రాహ్మణీగమనము వేదాక్షరవిచారము మొదలగు వికర్మములుచేసిన నల్పాయువు
లైచండాలత్వమునొందినరకమందుబడుదురనియుం జెప్పంబడియున్నదనుట.

—* అథబ్రాహ్మణానాం శ్రైష్ఠ్యం. *—

తత్రాపస్తంబః॥ సూ॥ చత్వారోవర్ణాబ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్రాస్తేషాంపూర్వఃపూర్వోజన్మతశ్శ్రే
యానితి ॥ ౧ ॥ మనుః॥ శ్లో॥ ఉత్తమాంగోద్భవాజ్జ్యేష్ఠ్యాద్బ్రహ్మణశ్చైవధారణాత్ ।సర్వస్యైవాస్యసర్గస్యధ
ర్మతోబ్రాహ్మణఃప్రభుః॥ తంహిస్వయంభూస్స్వాదాస్యాత్తపస్తప్త్వాదితోఽసృజత్। హవ్యకవ్యాదివాహ్యాయసర్వ
స్యాస్యచగుప్తయె ॥ యస్యాస్యేనసదాశ్నంతిహవ్యానిత్రిదివౌకసః। కవ్యానిచైవపితరఃకింభూతమధికంతతః ॥ ఉ
త్పత్తిరేవవిప్రస్యమూర్తిర్ధర్మస్యశాశ్వతీ।సహిధర్మార్థముత్పన్నోబ్రహ్మభూయాయకల్పతే ॥ బ్రాహ్మణో
యజమానోవైపృధివ్యామధిజాయతే। ఈశ్వరస్సర్వభూతానాంబ్రహ్మకోశస్యగుప్తయె॥సర్వస్వం బ్రాహ్మణస్యేదం
యత్కించిజ్జగతీగతమ్।శ్రైష్ఠ్యేనాభిజనేనేదంసర్వంవైబ్రాహ్మణోఽర్హతి॥స్వమేవబ్రాహ్మణోభుఙ్క్తేస్వంవస్తేస్వం
దదాతిచ। ఆనృశంస్యాద్బ్రాహ్మణస్యభుంజతేహీతరేజనాఇతి॥ వా ॥ ఇతిస్తుతిఃస్తేయాదిషుపతనదండప్రాయశ్చి
త్తోపదేశాత్॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ ౨ ॥ శ్లో॥ తపస్తప్త్వాసృజద్బ్రహ్మాబ్రాహ్మణాన్వేదగుప్తయె। తృప్త్యర్థంపి
తృదేవానాంధర్మసంరక్షణాయచేతి ॥ ౩ ॥ శాతాతపః॥ జన్మనైవమహాభాగోబ్రాహ్మణోనామజాయతే। మా
తాసౌసర్వభూతానాంవర్ణశ్రేష్ఠఃపితాగురుః॥ నాస్త్యేషాంపూజనీయోన్యస్త్రిషులోకేషుకశ్చన। వేదవిద్యావిశే
షేణపూజయంతఃపరస్పరమ్॥ అన్యోన్యగురవోవిప్రాఅన్యోన్యాతిథయస్స్మృతాః।అన్యోన్యముపకుర్వాణాస్తారయం
తితరంతిచ॥ యోహియాందేవతామిష్టామారాధయితుమీహతే। సర్వోపాయప్రయత్నేనసంతోషయతుసద్విజాన్॥
దేవతాదివ్యభూతేషుక్వచిత్కాచిత్ప్రతిష్ఠితా।బ్రాహ్మణోదేవతాస్సర్వాస్తస్మాత్సంపూజయేత్సదేతి॥ ౪ ॥ శ్రు
తిరపి॥ బ్రాహ్మణోవైసర్వాదేవతాఇతి- యావతీర్వైదేవతాస్తాస్సర్వావేదవిదిబ్రాహ్మణేవసంతీతిచ॥ ౫ ॥ మనుః॥
శ్లో॥ భూతానాంప్రాణినశ్శ్రేష్ఠాఃప్రాణినాంబుద్ధిజీవినః।బుద్ధిమత్సునరాశ్శ్రేష్ఠానరేషుబ్రాహ్మణాస్స్మృతాః॥బ్రా
హ్మణేషుచవిద్వాంసోవిద్వత్సుకృతబుద్ధయః। కృతబుద్ధిషుకర్తారఃకర్తృషుబ్రహ్మవేదినఇతి॥ టీ ॥ విద్వాంసోవే
దవిదః - కృతబుద్ధయఃపరిచితవేదార్థాః-కర్తారశ్చోదితకర్మకృతః-బ్రహ్మవేదినఃపరమాత్మవేదినః - కర్తృషు
బ్రహ్మవేదినఇతివదతాబ్రహ్మవిద్భిరపికర్మకర్తవ్యమితిసూచితంభవతి॥ ఇతిబ్రాహ్మణశ్రైష్ఠ్యం. *

తె—తా॥ బ్రాహ్మణశ్రైష్ఠ్యమునకుఁబ్రమాణములుసృష్ట్యాదియందుఁబరమేశ్వరునివలనబ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్య
శూద్రులనినాలుగు వర్ణములుగాబ్రజలుసృష్టింపఁబడిరియందు ప్రతిలోమముగ నొకరికంటె నొకరుజన్మమువలననే
శ్రేష్ఠులు- ఈశ్వరునియుత్తమాంగమునబుట్టుటవల్లనుజ్యేష్ఠుడగుటవల్లను- వేదమునుధరించుచుండుటవల్లను - సమస్త
మునకుబ్రాహ్మణుడుప్రభువాయెను- దేవతలుపితృదేవతలుబ్రాహ్మణముఖముచేహవ్యకవ్యములను భుజించుచున్నవా
రుగాననితరులకంటె బ్రాహ్మణుండధికుడు ధర్మముయొక్క శాశ్వతమైనదేహమే బ్రాహ్మణ జన్మము గనుకనే- ధ
ర్మార్థ ధర్మ పరిపాలనార్థ మవతరించిమోక్షమునకుసమర్థుడగుచున్నాడు మరియునీ సమస్తభూతములకుపయు
క్తముగాబ్రహ్మకోశమనగావేదమునుసంరక్షించుటకుశక్తుడైబ్రాహ్మణుఁడుయజనపరుడై భూమియందుంటున్నాడు అ
భిజనముచేతను శ్రైష్ఠ్యముచేతబ్రాహ్మణుండందరికింబూజ్యుడుగానన్నిటికినర్హుండుగానేర్పడియున్నాడుతొల్లి
బ్రహ్మ తపస్సుచేసివేదములను రక్షించుకొరకును పితృదేవతలందృప్తినొందించుట కొరకును ధర్మములంగాపాడు
టకొరకునుబ్రాహ్మణులనుసృజించెంగావున బ్రాహ్మణుడుజన్మముచేతనే శ్రేష్ఠుఁడుగా నేర్పడి సకలభూతములకుతల్లి
వంటివాడునుసకలవర్ణములకుశ్రేష్ఠుండుగాను - తండ్రివంటివాడుగాను గురువుగానేర్పడెను గనుక నితనికన్నబూ

జ్యంపు వేరొకండు లేదు. వేదవిద్యావిశేషముగలవారుగాన నేయీబ్రాహ్మణులొండొరులం బూజసేయుచు గృతకృత్యులై యొకరికొకరు గురువులుగాను నొకరికొకరతిథులుగా నేర్పడి పరస్పరోపకారంబులు సేయుచు దాము దరించుచు నితరులదరింపం జేయుచు మెలంగుచున్నవారు కాబట్టి యిట్టి మహిమలుగల ప్రత్యక్షదేవతలగు నీ బ్రాహ్మణులం బూజాదులచే దృప్తినొందించినవారు తాము యేయే దేవతలనారాధించి కృతార్థులు కావలెనని తలంపుగొందురో యా దేవతలందరీ బ్రాహ్మణరూపముతో తనివినొందుచున్నారు గాన నే విధంబుననైన బ్రాహ్మణులను సంతోషపెట్టుటయే సర్వదేవతాపూజనంబు దేవతలొకానొకప్పుడు దివ్యభూతములయందావహించి యుందురు బ్రాహ్మణునియందా దేవతలు సర్వదావాసము చేయుచుందురు. కాబట్టి సకలదేవతాస్వరూపులైన విప్రులను దైవబుద్ధితో నందరు బూజించి వారి యనుగ్రహమువడసి కృతార్థులు గావలయునని యారుణశాఖాంతర్గతస్వాధ్యాయబ్రాహ్మణమందు జెప్పబడియున్న దనియు భూతములలో బ్రాణులు శ్రేష్ఠములు ప్రాణులలో జేతనములు శ్రేష్ఠములందు నరులు శ్రేష్ఠులు వారిలో బ్రాహ్మణులు వారిలో విద్వాంసులు. వారిలో వేదార్థజ్ఞులు. వారిలో కర్మానుష్ఠాతలు. వారిలో బ్రహ్మవేత్తలు శ్రేష్ఠులని మన్వాపస్తంబశాతాతపయాజ్ఞవల్క్యాదులు శాసించిరనుట.

—* అథానులోమజాతివివేకః *—

౧॥ తత్ర మనుః॥ శ్లో॥ సర్వవర్ణేషు తుల్యాసు పత్నీష్వక్షతయోనిషు। ఆనులోమ్యేన సంభూతా జాత్యా జ్ఞేయాస్త ఏవ తే॥ స్త్రీష్వనంతరజాతాసు ద్విజైరుత్పాదితాన్ సుతాన్। సదృశానేవ తానాహుర్మాతృదోషవిగర్హితాన్॥ ౨॥ దేవలః॥ తేషాం సవర్ణజాః శ్రేష్ఠాస్తేభ్యోన్యే త్వనులోమజాః। అంతరాళా బహిర్వర్ణాః పతితాః ప్రతిలోమజాః॥ ౩॥ మనుః॥ అవరాసూత్తమాజ్జాతాశ్చానులోమా ఇతి స్మృతాః। నృపాయాం విప్రతో జాతస్సవర్ణో బ్రాహ్మణో భవేత్॥ ఆయుర్వేదాథర్వవేదధనుర్వేదాన్ సదా పఠేత్। గజాశ్వారోహణం తస్య సవర్ణస్య విధీయతే॥ అస్యామనేన చౌర్యేణ జాతో నక్షత్రజీవకః। విప్రస్య త్రిషు వర్ణేషు నృపతేర్వర్ణయోర్ద్వయోః। వైశ్యస్య వర్ణ ఏకస్మిన్ షడేతేపసదాస్స్మృతా ఇతి॥ ౪॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ విప్రాన్మూర్ధావసిక్తో హి క్షత్రియాయాం విశః స్త్రియామ్। అంబష్ఠశ్శూద్ర్యాం నిషాదో జాతః పారశవోపి వా॥ వైశ్యాశూద్ర్యోస్తు రాజన్యాన్మాహిష్యోగ్రౌ సుతౌ స్మృతౌ। వైశ్యాత్తు కరణశ్శూద్ర్యాం విన్నాస్వేష విధిః స్మృత ఇతి॥ వా॥ ఏష సవర్ణమూర్ధావసిక్తాదిసంజ్ఞావిధిః విన్నాసూఢాసు స్మృతః యస్తు॥ ౫॥ సూ॥ బ్రాహ్మణేన క్షత్రియాయాముత్పాదితః క్షత్రియ ఏవ భవతి - క్షత్రియేణ వైశ్యాయాం వైశ్య ఏవ - వైశ్యేన శూద్రాయాం శూద్ర ఏవేతి శంఖస్మరణం॥ తత్క్షత్రియాదిజాతిప్రాప్త్యర్థం - నతు సవర్ణాదిసంజ్ఞానికరణార్థం. అతశ్చ మూర్ధావసిక్తాదీనాం క్షత్రియాదేరుక్తైరేవ దండాజినోపవీతాదిభిరుపనయనాదికార్యమితి విజ్ఞానేశ్వరః॥ ౬॥ మనురపి॥ శ్లో॥ బ్రాహ్మణాద్వైశ్యకన్యాయామంబష్ఠో నామ జాయతే। నిషాదశ్శూద్రకన్యాయాం యః పారశవ ఏవ వా॥ క్షత్రియాద్వైశ్యకన్యాయాం మాహిష్యం బష్ఠ ఇత్యసౌ। ఆయుర్వేదమథాష్టాంగం పఠేదేష స్వవృత్తయే। అస్యామనేన చౌర్యేణ జాతశ్శౌండిక ఉచ్యతే। అశ్వానాం విక్రయస్తేషాం శిశ్రూషా వృత్తిరస్య తు॥ వైశ్యతశ్శూద్రకన్యాయాముగ్రకో నామ జాయతే। మేషాదివిక్రయశ్చాస్య వృత్తిః కంబళవిక్రయః। అంతఃపురాణి వారక్షేన్నృపాణామాజ్ఞయా సదా। చౌర్యేణ కటకారస్స్యాత్కటవిక్రయకర్మవాన్॥ క్షత్రియాచ్ఛూద్రకన్యాయాం క్రూరాచారవిహారవాన్। క్షత్రశూద్రవపుర్జంతురుగ్రో నామ ప్రజాయతే॥ బ్రాహ్మణాద్వైశ్యకన్యాయాం నిషాదో నామ జాయతే। మంత్రౌషధక్రియాం కుర్యాన్నిత్యం శాలక్యకర్మ చ॥ చౌర్యేణ కటకారస్స్యాదూర్ధ్వం నాపిత ఏవ సః। నాభ్యాశ్చోర్ధ్వం వపనం వృత్తిః కుంభానాం కరణం మృదా॥ బ్రాహ్మణాచ్ఛూద్రకన్యాయాం జాతః పారశవస్తథా। భద్రకాళ్యర్చనం తస్య వృత్తం వాద్యం చ వృత్తయే। అస్యాం వై చోరసంగత్యా నిషాదో జాయతే సుతః। జీవేద్దంభేన గానేన మృగాణాం హింసయాపి వా॥ క్షత్రియాచ్ఛూద్రకన్యాయాం జాతో దౌష్యంత ఉచ్యతే। వనౌకసాం సంగ్రహణం మత్స్యానాం గ్రహణం తథా॥ ఖడ్గాదిశస్త్రకరణం దౌష్యంతస్య తదుచ్యతే। అస్యామనేన చౌర్యేణ శూలికో జాయతే నరః। నిత్యం శూలధరే నైవ రాజ్ఞా దండ్యాంస్తు దండయేత్॥ మాహిష్యాత్కరణాయాం తు రథకారస్తు జాయతే। అథ పర్యాయనామాని తక్షా శిల్పీ చ వర్ధకిః। లోహకారః కర్మకారోశ్విద్యతేయజనం తథా। ఉపవీతం విధానేన కుర్యాదాధానమప్యసౌ। వాస్తుశాస్త్రక్షధీయానః ప్రాసాదప్రతిమాదికమ్। యజ్ఞపాత్రం ద్విజాతీనాం హైమాన్యాభరణాని చ। కృష్యుపస్కరణం లేఖ్యం కర్మాణ్యస్యోదితాని చేతి॥ ౭॥ శంఖః॥ సూ॥ రథకారస్తస్యేజ్యాధానోపనయనసంస్కారశ్చ క్రియా

పత్తిస్థారథసూత్రవాస్తువిద్యాధ్యయనవృత్తితాచేతి॥ ఇత్యనులోమజాతివివేకః. ... ... *

తె—తా॥ సృష్ట్యాదియందు బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్రులని నాలుగువర్ణములుగా బ్రజలు సృష్టింపబడిరి యందులో సజాతీయులనఁగా బ్రాహ్మణాదులు దమతమవర్ణములలో యథాశాస్త్రముగా వివాహములు చేసుకొని సంతానములను వృద్ధినొందించువారాయా వర్ణస్థులుగా నేర్పడివచ్చుచున్నారు- మరియుం బూర్వకాలమందు బ్రాహ్మణుడు, బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్రస్త్రీలను వివాహము చేసికొనుట శాస్త్రీయము గాన వారిసంతానములనగా బ్రాహ్మణునివలన క్షత్రియవైశ్యశూద్రస్త్రీలయందు క్రమముగ బుట్టింపబడినవారు మూర్ధావసిక్తాంబష్ఠనిషాదపారశవులను సంజ్ఞలు గలవారైరి అందు మూర్ధావసిక్తుఁడైన సవర్ణుఁడుత్తమక్షత్రియుండనంబడు నాతనికి నాయుర్వేదాథర్వవేదధనుర్వేదాధ్యయనంబులుగజాశ్వావ్యారోహణంబులు నియతంబులు- ఈస్త్రీయందె వీనిచేఁ జౌర్యముగ బుట్టింపబడినవాడునక్షత్రజీవకుడనంబడును- విప్రునివలన వైశ్యస్త్రీయందు బుట్టిన యంబష్ఠునికి నిషాదుఁడని యు నామాంతరము గలదు- ఇతనికి మంత్రౌషధక్రియలు శాలక్యకర్మయు నియతములు ఈస్త్రీయందు వీనిచే జౌర్యముగఁ బుట్టింపఁబడినవాఁడు కటకారుడనంబడును వీనికి వృత్తి నాభ్యాధ్వవపనము-నృత్యకుంభకరణమును బ్రాహ్మణునివలన శూద్రకన్యయందు జనించినవాడు పారశవుడనంబడును- వీనికి భద్రకాళ్యాద్యర్చనమున్న త్తవాద్యములును నియతవృత్తులు- ఈ కన్యయందే విప్రునిచే జౌర్యముగ బుట్టింపబడినవాడు నిషాదుఁడనబడును- ఇతడు దంభగానము చేతను మృగహింసచేతను జీవింపవలయు- క్షత్రియునివలన వైశ్యకన్యయందుఁ బుట్టినవాడు మాహిష్యుడనంబడు వీనికి నంబష్ఠుండని నామాంతరము గలదు - వీడు తనవృత్తికొరకు నష్టాంగముతో నాయుర్వేదమును జదువవలయు- ఈక్షత్రియునివలననే వైశ్యస్త్రీయందు జారత్వముచే బుట్టినవాఁడు శౌండికుడనంబడు వీనికి నశ్వవిక్రయము శుశ్రూషయును వృత్తులు-క్షత్రియునికి శూద్రకన్యయందు బుట్టినవాఁడు ఉగ్రుడనంబడును వీనికి దౌష్షంతుడని నామాంతరము గలదు- వీడు శూద్రాచారతత్పరుడుగానఁబడును మొదలయినవాని సంగ్రహణము- మత్స్యగ్రహణము ఖడ్గాదిశస్త్రకరణము వృత్తులుగా గలవాఁడై యుండవల్లయు నీతండె చౌర్యముగా బుట్టింపబడినప్పుడు శూలికుడను పేరుగలవాఁడై రాజాజ్ఞనొంది వధ్యులను దండించుటయే వృత్తిగా గలవాఁడై యుండవలయు వైశ్యునివలన శూద్రకన్యయందు జనించినవాఁడు గ్రకుడనంబడును వీనికి మేషావివిక్రయము కంబళవిక్రయము నాజాంతః పురరక్షణమును వృత్తులు - వీడే చౌర్యముగ బుట్టింపఁబడియుండిన కటకారుడనంబడు వీనికి చాపల్లుడము దాసీవిక్రయించుటయు వృత్తులు- క్షత్రియునివలన క్రమముగ వైశ్యకన్యయందు బుట్టిన మాహిష్యునివలన, వైశ్యునివల్లఁ గ్రమముగ శూద్రస్త్రీయందు బుట్టిన కరణియను స్త్రీయందుఁ గ్రమముగ జనించినవాడు, రథకారుడనంబడును- వీనికి తక్షుడు శిల్పివర్ధకి లోహకారుడు కర్మకారుడని పర్యాయనామములు మరియు వీనికి నుపనయనాదులు నాధానపర్యంతము యజనముం గలదు- వాస్తుశాస్త్రాధ్యయనము ప్రాసాదప్రతిమాదినిర్మాణము ద్విజులకు యజ్ఞపాత్రలు భూషణములు స్త్ర్యుపస్కరణములు చేసియిచ్చుటయు- కరణీకము చేయుటయును వృత్తులు. ఈ చెప్పంబడిన మూర్ధావసిక్తాదులు క్రమముగ వివాహాదిసంస్కారసంస్కృతులుగాన ననులోములని యు వీరు బ్రతిలోములకంటె శ్రేష్ఠులనియుం జెప్పబడుదురనుటి.

—*అథకుండగోళకాదిజాతిః.*—

తత్రమనుః॥ శ్లో॥ బ్రాహ్మణ్యాం సధవాయాంతుజారజాతస్సకుండకః । విధవాయాంగోళకస్స్యాదేతౌ శ్రాద్ధబహిష్కృతౌ ॥ ౧ ॥ నృపాయాంక్షత్రియాజ్జారశ్చేద్భోజకతిస్మృతః । నాభిషేకః పట్టధరో రాజకేరంజనేత్ప్రజాః ॥ ౩ ॥ వైశ్యాయాం వైశ్యతశ్చేద్యాన్మణికారశ్చజాయతే । ముక్తానాం వేధనంశంఖవలనంరంజనంతథా॥ ౪॥ అస్యైవమణికారస్యత్రీణికర్మాణివృత్తయే । శూద్రాయాం శూద్రతశ్చేద్యాజ్జాతో మాణవకో భవేత్ ॥ అశ్వానాంతృణదానేనవర్తయేద్దేవనిత్యశః ఇతి॥ ౫॥ ఇతికుండగోళకాదిజాతినిరూపణమ్. ... ... *

తె—తా॥ పెనిమిటియుండగా జారపురుషునివలన బ్రాహ్మణస్త్రీయందుఁ బుట్టింపఁబడినవాడు కుండుఁడనబడును-పెనిమిటిమృతిబొందినపిదపఁ బుట్టినవాఁడు గోళకుండనబడును వీరిరువురును శ్రాద్ధబహిష్కృతులు- నృపస్త్రీయందున్నృపునివలన జారత్వముచే పుట్టింపబడినవాడు భోజుడనంబడును-వీడు పట్టాభిషేకమునకును బ్రజాపరిపాలనాదులకు నర్హుఁడుగాడు- వైశ్యస్త్రీయందు వైశ్యునివలన జారత్వముచే బుట్టింపఁబడినవాఁడు మణికారుడనంబడును వీనికి ముక్తావేధనము శంఖవలనము- శంఖరంజనము నీమూడు కర్మలు వృత్తులు- శూద్రస్త్రీయందు శూద్రునిచే జారత్వమువలన బుట్టింపబడినవాఁడు మాణవకుఁడనంబడును నిత్యము గుఱ్ఱములకు గసవు తెచ్చి యిచ్చుచుండుట వీనికి వృత్తియనియుం జెప్పబడినదనుట.

—* అథ ప్రతిలోమజాతినిరూపణమ్. *—

౧॥ తత్ర యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో॥ బ్రాహ్మణ్యాం క్షత్రియాత్సూతో వైశ్యాద్వైదేహకస్తథా । శూద్రాజ్జాతస్తు చండాలస్సర్వధర్మబహిష్కృతః॥ క్షత్రియా మాగధం వైశ్యాచ్ఛూద్రాత్ క్షత్తారమేవచ। శూద్రాదాయోగవం వైశ్యా జనయామాస వై సుతమితి ॥ ౨ ॥ మనుః॥ క్షత్రియాద్విప్రకన్యాయాం సూతో భవతి జాతితః। ప్రతిలోమేషు చ శ్రేష్ఠో విష్ణోరభ్యర్చనం తతః॥ ధర్మావబోధనం తస్య సారథ్యం కటవిక్రయః। నిత్యం ద్విజవదాచార ఇతి సూతస్య వృత్తయః॥ నృపాయాం వైశ్యతో జాతః కథితో మాగధశ్చ సః। నృపప్రశంసనం కుర్యాత్తం స్త్రీణాం చ వాదయేత్ ॥ అస్యామనేన చౌర్యేణ పులిందో నామ జన్మతః। హింసయా దుష్టసత్త్వానామరణ్యే వర్తయేదయమ్ ॥ తైలపిణ్యాకలవణవిక్రయేణైవ వర్తయేత్। ఆభోజ్యాన్నస్స్వయం శూద్రైరస్పృశ్యోపి భవత్యుత ॥ గ్రామాదిష్వపరాహ్ణేషు ప్రవిశన్ దండమర్హతి। వైశ్యాన్మాగధవైదేహౌ రాజవిప్రాంగనాసుతౌ॥ శూద్రాదాయోగవః క్షత్తా చండాలశ్చాధమో నృణామ్। వైశ్యరాజన్యవిప్రాసు జాయంతే వర్ణసంకరాః ॥ యథైవ శూద్రాద్బ్రాహ్మణ్యాం బాహ్యం జంతుః ప్రసూయతే। తథా బాహ్యతరం బాహ్యశ్చాతుర్వర్ణ్యే ప్రసూయతే॥ ఆయోగవశ్చ క్షత్తా చ చండాలశ్చాధమో నృణామ్। ప్రాతిలోమ్యేన జాయంతే శూద్రాదపశదాస్త్రయః ॥ వైశ్యాన్మాగధవైదేహౌ క్షత్రియాత్సూత ఏవ తు। ప్రతీపమేవ జాయంతే పరేప్యపశదాస్త్రయః॥ జాతో నిషాదాచ్ఛూద్రాయాం జాత్యా భవతి పుల్కసః। ఉగ్రాత్తు జాతః క్షత్తాయాం శ్వపాక ఇతి కీర్త్యతే॥ చండాలశ్వపచానాం తు బహిర్గ్రామాత్ప్రతిశ్రయః। చైత్యద్రుమశ్మశానేషు శైలేషూపవనేషు చ ॥ వసేయురేతే విజ్ఞాతా వర్తయంతశ్చ స్వకర్మభిః। వాసాంసి మృతచేలాని భిన్నభాండేషు భోజనమ్ ॥ కార్ష్ణాయసస్త్వలంకారః పరివ్రజ్యా చ నిత్యశః। న తైస్సమయమన్విచ్ఛేత్పురుషో ధర్మమాచరన్ ॥ వర్ణాపేతమవిజ్ఞాతం నరం కలుషయోనిజమ్। ఆర్యరూపమివానార్యం కర్మభిస్స్వైర్విభావయేత్ ॥ అనార్యతా నిష్ఠురతా క్రూరతా నిష్క్రియాత్మతా। పురుషం వ్యంజయంతీహ లోకే కలుషయోనిజమ్ ॥ పితుర్వా భజతే శీలం మాతుర్వోభయమేవ వా। న కథంచన దుర్యోనిః ప్రకృతిం స్వాం విముంచతి ॥ స్వస్వజాతేహి యత్కర్మ కథితం తేన వర్తయేత్ । అన్యథా వర్తమానో హి సత్యం పతతి జాతిత ఇతి॥ ౩ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ అసత్సంతస్తు విజ్ఞేయాః ప్రతిలోమానులోమజా ఇతి॥ టీ॥ అసంతః ప్రతిలోమజాః సంతశ్చానులోమజా జ్ఞాతవ్యా ఇత్యర్థః॥ వా॥ అనులోమప్రతిలోమజాతీనామనంతత్వేన వక్తుమశక్యత్వాదత్ర న లిఖ్యతే॥ ఇతి ప్రతిలోమజాతిః.

... ... *

తా॥ ఉత్తమక్షేత్రమునందు హీనబీజముచేత బుట్టినజాతి ప్రతిలోమజాతి- బ్రాహ్మణస్త్రీయందు క్షత్రియునివలన బుట్టినవాడు సూతుడనంబడును- వీడు ప్రతిలోములలో శ్రేష్ఠుడుగాన వీనికి విష్ణుపూజనము- ధర్మావబోధనము- సారథ్యము ద్విజునివంటి యాచారముం గలదు- వైశ్యునివలన బ్రాహ్మణస్త్రీకిం బుట్టినవాడు వైదేహకుఁడును- శూద్రునివలన బుట్టినవాడు సర్వధర్మబహిష్కృతుడయిన చండాలుడుననంబడుదురు- క్షత్రియస్త్రీయందు వైశ్యునివల్ల జనించినవాడు మాగధుడు- వీనికి రాజులను బొగడుచుండుటయు వీణావాదమును వృత్తులు- దీనియందే వీనిచేత జౌర్యముచే బుట్టినవాడు పులిందుడనబడును- వీనికి నరణ్యమునందు దుష్టజంతుహింసనము - తైలపిణ్యాకలవణ విక్రయమును జీవికలు - వీడు శూద్రులకును బహిష్కార్యుడుగాన నపరాహ్ణకాలమందు గ్రామములోకి వచ్చినట్లైన దండ్యుడగును- రాజన్య బ్రాహ్మణస్త్రీలయందు వైశ్యునివలన బుట్టినవారు వరుసగ మాగధ వైదేహులనంబడుదురు- వైశ్యరాజన్య బ్రాహ్మణస్త్రీలయందు శూద్రునిచే జనింపబడినవారలు - ఆయోగవుడు- క్షత్తా - చండాలుడు అనబడుదురు - వీరు వర్ణసంకరులు- శూద్రునివలన బ్రాహ్మణస్త్రీయందెట్లు బాహ్యజంతువయిన చండాలుడు పుట్టింపబడెనో యట్లే బాహ్యుడైన చండాలునిచేత బాహ్యతరమైన చాతుర్వర్ణ్యము బుట్టింపబడినది- ఈ యాయోగవాదులు ప్రతిలోమముగా శూద్రునివల్ల బుట్టింపబడినవారుగాన నపశదులనం బడుదురు - వైశ్యునివలన బుట్టిన మాగధ వైదేహకులు క్షత్రియునివలన బుట్టిన సూతుడును వేరొకవిధమయిన యపశదులు. నిషాదునివలన శూద్రియందు జనించినవాడు పుల్కసుడు - ఉగ్రునివలన క్షత్తయందు బుట్టినవాడు శ్వపాకుడు- చండాలశ్వపచులకు బహిర్గ్రామాదులయందు నివాసము- లేఖ్యవహనము- జీవనము ప్రేతవస్త్రము కట్టుకొనుటయు- భిన్నభాండమునందు భోజనము చేయుటయు ఇనపనగలు ధరించుటయును నాచారము అనులోమప్రతిలోమజాతుల పారము గుటవలన జెప్పనలవిగాక విడువంబడియెననుట.

—※అథానులోమప్రతిలోమజాతానాముత్కృష్టత్వనికృష్టత్వప్రాప్తిః※—

తత్ర యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో॥ జాత్యుత్కర్షో యుగే జ్ఞేయస్సప్తమే పంచమేపి వా। వ్యత్యయే కర్మణాం సామ్యం పూర్వవచ్చాధరోత్తరమితి॥ ౧॥ టీ॥ జాతయో మూర్ధావసిక్తాద్యాః తాసాముత్కర్షః బ్రాహ్మణత్వాదిజాతిప్రాప్తిః యుగే జన్మని సప్తమే పంచమే అపిశబ్దాత్ షష్ఠేవా బోద్ధవ్యః- వ్యవస్థితశ్చాయం వికల్పః- వ్యవస్థితతా చ- బ్రాహ్మణేన శూద్రాయాముత్పాదితా నిషాదీ- సా బ్రాహ్మణేనోఢా దుహితరం కాంచిజ్జనయతి- సాపి బ్రాహ్మణేనోఢా అన్యామిత్యనేన ప్రకారేణ షష్ఠీ సప్తమం బ్రాహ్మణం జనయతి - బ్రాహ్మణేన వైశ్యాయాముత్పాదితా అంబష్ఠీ సాప్యేతేన ప్రకారేణ పంచమీ షష్ఠం బ్రాహ్మణం జనయతి- మూర్ధావసిక్తాప్యనేన ప్రకారేణ చతుర్థీ పంచమం బ్రాహ్మణం జనయతి॥ ఏవముగ్రా క్షత్రియోఢా మాహిష్యా చ యథాక్రమం షష్ఠం పంచమంచ క్షత్రియం జనయతి - తథా కరణీ వైశ్యోఢా పంచమం వైశ్యం జనయతి ఏవం బ్రాహ్మణాదీనాం క్షత్రియాదిహీనవృత్త్యా క్షత్రియాదిహీనజాతిర్భవతీత్యాహ వ్యత్యయే కర్మణామితి కర్మణాం వ్యత్యయే వృత్త్యర్థానాం కర్మణాం విపర్యాసే సతి - యద్యాపద్యపి మోహేపి తాం వృత్తిం న పరిత్యజతి తదా సప్తమే షష్ఠే పంచమే వా జన్మని సామ్యం యస్య హీనస్య కర్మణా జీవతి తత్సమానజాతిత్వం భవతి- తద్యథా - బ్రాహ్మణశ్శూద్రవృత్త్యా జీవన్ తామపరిత్యజన్యది పుత్రముత్పాదయతి సోపి తయైవ వృత్త్యా జీవన్పుత్రాంతరమిత్యేవం పరంపరయా సప్తమే జన్మని శూద్రమేవ జనయతి ఏవం వైశ్యవృత్త్యా జీవన్ షష్ఠే వైశ్యం క్షత్రియవృత్త్యా జీవన్ పంచమే క్షత్రియమితి చ జనయతీత్యర్థః- ఏవం ప్రతిలోమజా అపీత్యాహ పూర్వవచ్చాధరోత్తరం- అధరే చోత్తరే చాధరోత్తరం యథా మూర్ధావసిక్తాయాం క్షత్రియవైశ్యశూద్రైరుత్పాదితాః అంబష్ఠాయాం వైశ్యశూద్రాభ్యాం నిషాద్యాం శూద్రేణ చోత్పాదితాః అధరే ప్రతిలోమజాః- తథా మూర్ధావసిక్తాంబష్ఠానిషాదీషు బ్రాహ్మణోత్పాదితాః మాహిష్యోగ్రయోర్బ్రాహ్మణేన క్షత్రియేణ చోత్పాదితాః కరణ్యాం బ్రాహ్మణేన క్షత్రియేణ వైశ్యేన చోత్పాదితాః ఉత్తరే- అనులోమజాః- ఏవమధరోత్తరం పూర్వవదసత్సదితి బోద్ధవ్యమిత్యర్థః ॥ ౨ ॥ మనుః॥ శ్లో ॥ ద్విజాతయస్సవర్ణాసు జనయంత్యవ్రతాస్తు తాన్ । తాన్ సావిత్రీపరిభ్రష్టాన్ వ్రాత్యానిత్యభినిర్దిశేదితి॥ ౩॥ బోధాయనోపి ॥ శ్లో ॥ త్రిషు వర్ణేషు సాదృశ్యాదవ్రతా జనయేత్తు యాన్ । తాన్ సావిత్రీపరిభ్రష్టాన్ వ్రాత్యానాహుర్మనీషిణ ఇతి॥ ౪॥ ఇతి జాతివివేకః. ※

తె—తా॥ మూర్ధావసిక్తాదిజాతులకుత్కర్షమనఁగా బ్రాహ్మణత్వాదిజాతిప్రాప్తి యైదవజన్మమందుగాని యాఱవజన్మమందుగాని యేడవజన్మమందుగాని కల్గునని యీవికల్పము వ్యవస్థితమైనది వ్యవస్థితత్వమనగా బ్రాహ్మణునిచేత శూద్రస్త్రీయందుత్పాదింపబడిన నిషాదియనునది బ్రాహ్మణుని వివాహము చేసుకొని యొకకొమార్తెను జనింపజేయనదియు బ్రాహ్మణునే వివాహము చేసుకొని తానొకకొమార్తెను నీప్రకారమే చేయుచుండిన నాఱవదానియందు బుట్టినవాడు బ్రాహ్మణుడగును బ్రాహ్మణునిచేత వైశ్యస్త్రీయందుత్పాదింపబడిన అంబష్ఠియనునది యిట్లొనర్చినదైదవజన్మమునందు బ్రాహ్మణుని జనింపజేయుచున్నది మూర్ధావసిక్తయు నిదేప్రకారముగ ౫వజన్మమందు బ్రాహ్మణుని జనింపజేయుచున్నది- ఇట్లే అంగునను ఉగ్రామాహిష్యలు క్షత్రియునిచే వివాహితులై క్రమముగ ౬వ ౫వజన్మమందు క్షత్రియుని జనింపజేయుచున్నారు అట్లే కరణి వైశ్యుని వివాహము చేసుకొని ౫వజన్మమందు వైశ్యుని జనింపజేయుచున్నది- ఈతీరుననే బ్రాహ్మణాద్యుత్కృష్టవర్ణులాపత్కాలమందు క్షత్రియాదిహీనవృత్తినవలంబించియాయాపత్తు దొలగినపిమ్మట దానిని వదలక యాహీనవృత్తినేయవలంబించియుండిన ౫వజన్మమందుగాని ౬వజన్మమందుగాని ౭వజన్మమందుగాని యేహీనకర్మచేత జీవించుచువచ్చిరో యాజాతిసమానత్వము గలుగుచున్నది అదెట్లనఁగా బ్రాహ్మణుడు శూద్రవృత్తిచేత జీవనము చేయుచు దాన్ని విడువకయే పుత్రుని జనింపజేయువాడునా వృత్తిచేతనే మరియొకపుత్రుని యిట్లే పరంపరగా పుట్టింపుచువచ్చిన ౭వజన్మమందు జనించువాడు శూద్రుడేయగుచున్నాడు యిట్లే వైశ్యవృత్తిచేత జీవించుచు వచ్చిన ౬వజన్మమందు వైశ్యుడగుచున్నాడు క్షత్రియవృత్తిచేత జీవించుచువచ్చిన ౫ వజన్మమందు క్షత్రియుడగుచున్నాడు- ఇవ్విధంబున మూర్ధావసిక్తయందు క్షత్రియ వైశ్యశూద్రులచే నుత్పాదింప బడినవారును అంబష్ఠియందు వైశ్య శూద్రుల చేతను నిషాదియందు శూద్రునిచేతను బుట్టింపబడినవారు ప్రతిలోములు అట్లే మూర్ధావసిక్తాంబష్ఠీ నిషాదులయందు బ్రాహ్మణునిచే బుట్టింపబడినవారును- మాహిష్యోగ్రులయందు బ్రాహ్మణునివల్లను క్షత్రియునివల్లను బుట్టింపబడినవారును- కరణియందు బ్రాహ్మణునిచేతను క్షత్రియుని చేతను వైశ్యునిచేతను బుట్టింప బడినవారు అనులోములు వీరిలోను ముందు జెప్పబడియున్నట్లే ప్రతిలోములు అసత్తులుగాను అనులోములు సత్తులుగాను దెలిసికొనవలయు- కర్మభ్రష్టులైన బ్రహ్మక్షత్రియ

వైశ్యులుసవర్ణలయందుబుట్టింపబడినపుత్రులనువ్రాత్యులుగానుసావిత్రీపరిభ్రష్టులుగాననిర్దేశింపవలసినదనుట.

—॥ అథగర్భాధానాదయశ్చత్వారింశత్సంస్కారాః. ॥—

౧॥ తత్రమనుః॥ శ్లో॥ వైదికైఃకర్మభిఃపుణ్యైర్నిషేకాద్యైర్ద్విజన్మనామ్। కార్యశ్శరీరసంస్కారఃపావనఃప్రేత్యచేహచేతి॥ టీ॥ నిషేకోగర్భాధానం॥ ౨॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ బ్రహ్మక్షత్రియవిట్ఛూద్రావర్ణాస్త్వాద్యాస్త్రయోద్విజాః।నిషేకాదిశ్మశానాంతాస్తేషాంవైమంత్రతఃక్రియాః॥ చిత్రకర్మయథానేకైరంగైరున్మీల్యతేశనైః।బ్రాహ్మణ్యమపితద్వత్స్యాత్సంస్కారైర్విధిపూర్వకైరితి॥ ౩॥ మనుః॥ గార్భైర్హోమైర్జాతకర్మచౌళమౌంజీనిబంధనైః। బైజికంగార్భికంచైనోద్విజానామపమృజ్యతఇతి॥ టీ॥ బీజంశుక్లశోణితంతద్దోషజనితంబైజికం - అశుచిగర్భనివాసజనితంగార్భికం ॥ ౪॥ తథాచయాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో॥ ఏవమేనశ్శమంయాతిబీజగర్భసముద్భవమితి॥ ౫॥ సంస్కారాశ్చతేగౌతమేనదర్శితాః॥ సూ॥ గర్భాధానపుంసువనసీమంతోన్నయనజాతకర్మనామకరణాన్నప్రాశనచౌళోపనయనంచత్వారివేదవ్రతానిస్నానంసహధర్మచారిణీసంయోగఃపంచానాంయజ్ఞానామనుష్ఠానందేవపితృమనుష్యభూతబ్రహ్మణామేతేషాంచాష్టకాపార్వణశ్రాద్ధంశ్రావణ్యాగ్రహాయణీచైత్ర్యాశ్వయుజీతిసప్తపాకయజ్ఞసంస్థాఅగ్న్యాధేయమగ్నిహోత్రందర్శపూర్ణమాసావాగ్రయణంచాతుర్మాస్యానినిరూఢపశుబంధస్సౌత్రామణీతిసప్తహవిర్యజ్ఞసంస్థాఅగ్నిష్టోమోఽత్యగ్నిష్టోమఉక్థ్యష్షోడశీవాజపేయోఽతిరాత్రోఽప్తోర్యామఇతిసప్తసోమసంస్థాఇత్యేతేచత్వారింశత్సంస్కారాఅథాష్టావాత్మగుణాః దయాసర్వభూతేషుక్షాంతిరనసూయాశౌచమనాయాసోమంగళమకార్పణ్యమస్పృహేతి ॥ టీ ॥ వేదవ్రతానిప్రాజాపత్యాదీని - స్నానంసమావర్తనం - సహధర్మచారిణీసంయోగోవివాహః - పంచానాందేవయజ్ఞాదీనామహరహరనుష్ఠానం- పంచైతేపృథక్పృథక్సంస్కారాః - ఏతేషాంచపత్యమాసానామష్టకాదీనామనుష్ఠానమిత్యర్థః- అష్టకాదయఃపూర్వంవ్యాఖ్యాతాః - మనునాత్రోపనిష్క్రమణాఖ్యంకర్మాప్యుక్తం॥ శ్లో॥ చతుర్థేమాసికర్తవ్యంశిశోర్నిష్క్రమణంగృహాదితి - తదిహానాదృతంచత్వారింశద్గ్రహణాదేవతావంతఏవసంస్కారాః - తేనాన్యానిశ్రౌతానిస్మార్తానిచకర్మాణిసంస్కారేష్వంతర్భవంతి ౬ ॥ దయాదీనాంలక్షణమాహబృహస్పతిః॥ శ్లో ॥ పరేవాబంధువర్గేవామిత్రేద్వేష్టరివాసదా। ఆపద్యోరక్షణంయత్తుసాదయాపరికీర్తితా॥ బాహ్యేచాభ్యంతరేచైవదుఃఖేఉత్పాదితేపరైః। నప్రకుప్యతినోహంతిసాక్షమాపరికీర్తితా।యోధర్మమర్థంకామంవాలభతేమోక్షమేవవా।నద్విష్యాత్తంసదాప్రాజ్ఞస్సానసూయాస్మృతాబుధైః॥ అభక్ష్యపరిహారశ్చసంసర్గశ్చాప్యనిందితైః। స్వధర్మేచవ్యవస్థానంశౌచమేతత్ప్రకీర్తితమ్ ॥ యదారంభేణవేద్యేతనిత్యమత్యంతమాత్మనః।తద్వర్జయేద్ధర్మమపిసోఽనాయాసఃప్రకీర్తితః। ప్రశస్తాచరణంనిత్యమప్రశస్తవివర్జనమ్। ఏతద్ధిమంగళంప్రోక్తమృషిభిస్తత్త్వదర్శిభిః।స్తోకాదపిహిదాతవ్యమదీనేనాంతరాత్మనా ॥ అహన్యహనియత్కించిత్కార్పణ్యంహితత్స్మృతమ్। యథోత్పన్నేనసంతోషఃకర్తవ్యస్స్వార్జితైర్ధనైః। పరార్థేనాభిలాషేతసాస్పృహాపరికీర్తితేతి॥ ౭ ॥ అ॥యస్యచత్వారింశత్సంస్కారాఅష్టావాత్మగుణాశ్చసబ్రహ్మణస్సాయుజ్యమాప్నోతీత్యాహశంఖః ॥ శ్లో ॥ సంస్కారైస్సంస్కృతఃపూర్వైరుత్తరైరపిసంస్కృతః। నిత్యమష్టగుణైర్యుక్తోబ్రాహ్మణోబ్రాహ్మలౌకికమ్।బ్రాహ్మంపదమవాప్నోతియస్మాన్నచ్యవతేపునరితి॥ వా॥ గర్భాధానాదయఃపూర్వేసంస్కారాఉత్తరేత్వష్టకాదయః ॥ ౮ ॥ తథాచహారీతః॥ సూ॥ ద్వివిధఏవసంస్కారోభవతిబ్రాహ్మోదైవశ్చగర్భాధానాదిస్మార్తోబ్రాహ్మః - పాకయజ్ఞహవిర్యజ్ఞసౌమ్యాశ్చేతిదైవః బ్రాహ్మేణసంస్కారేణ సంస్కృతఋషీణాంసమానతాంసాయుజ్యంగచ్ఛతి- దైవేనోత్తరేణసంస్కృతోదేవానాంసమానతాంసలోకతాంసాయుజ్యంగచ్ఛతీతి ॥ ౯ ॥ అ॥ ఏతచ్చాత్మగుణవిహీనసంస్కారాభిప్రాయేణ- అతఏవగౌతమః ॥ సూ॥ యస్యైతేచత్వారింశత్సంస్కారానచాష్టావాత్మగుణానసబ్రహ్మణస్సాయుజ్యంసాలోక్యంచగచ్ఛతీతి॥ వా ॥ అతశ్చయస్యైతేచత్వారింశత్సంస్కారాఅష్టావాత్మగుణాశ్చతస్యైవేదంబ్రహ్మణస్సాయుజ్యప్రాప్తిలక్షణంఫలమితిమంతవ్యం- అత్రచగర్భాధానాదయఉపనయనాంతాఏవసంస్కారాస్సర్వేషాంద్విజాతీనాంవిహితాః నపునఃస్నానాదయః - తథాత్వేయదిచ్ఛేత్స్నాతకపరత్వంచేద్యదివేతరథాబ్రహ్మచర్యాదేవప్రవ్రజేదిత్యాదిభిర్విరోధఃస్యాత్ ॥ ఇతిచత్వారింశత్సంస్కారాః.

... ... ॥

—॥ అథగర్భాధానమ్. ॥—

౧॥తత్రమనుః॥ శ్లో ॥ఋతుకాలాభిగామీస్యాత్స్వదారనిరతస్సదా। పర్వవర్జంవ్రజేచ్చైనాంతద్వ్రతోరతి
కామ్యయా। ఋతుస్స్వాభావికఃస్త్రీణాంరాత్రయష్షోడశస్మృతాః। చతుర్భిరితరైస్సార్ధమహోభిస్సద్విగర్హి
తైః। తాసామాద్యాశ్చతస్రస్తునిందితైకాదశీచయా। త్రయోదశీచశేషాస్తుప్రశస్తాదశరాత్రయః। యుగ్మాసుపుత్రా
జాయంతేస్త్రియోఽయుగ్మాసురాత్రిషు।తస్మాద్యుగ్మాసుపుత్రార్థీసంవిశేదార్తవేస్త్రియమ్ ।అమావాస్యామష్ట
మీంచపౌర్ణమాసీంచతుర్దశీమ్।బ్రహ్మచారీభవేన్నిత్యమప్యృతౌస్నాతకోద్విజఇతి ॥ ౨ ॥ బృహస్పతిః ॥ ఋతు
కాలాభిగమనంపుంసాకార్యంప్రయత్నతః।సదైవవాపర్వవర్జంస్త్రీణామభిమతంహితదితి ॥ ౩ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥
యథాకామీభవేద్వాపిస్త్రీణాంవరమనుస్మరన్। స్వదారనిరతశ్చైవస్త్రియోరక్ష్యాయతస్స్మృతాఇతి॥టీ॥ భార్యా
యాఇచ్ఛానతిక్రమేణప్రవృత్తిరితియథాకామీస్త్రీణాంవరమింద్రదత్తమనుస్మరన్ ॥ ౪ ॥ యథా ॥ శ్రుతి ॥ సస్త్రీష
గ్ంసాదముపాసీదదస్యైబ్రహ్మహత్యాయైతృతీయంప్రతిగృహ్ణీతేతితాఅబ్రువన్వరంవృణామహాఋత్వియాత్ప్రజాం
విందామహైకామమావిజనితోస్సంభవామేతితస్మాదృత్వియాత్స్త్రియఃప్రజాంవిందంతేకామమావిజనితోస్సంభవంతి
వారేవృతగ్ంహ్యాసాంతృతీయంబ్రహ్మహత్యాయైప్రత్యగృహ్ణాంత్సామలవద్వాసాఅభవదితి ॥ టీ ॥ స్త్రీషగ్ంసాదం
స్త్రీసమూహం- ఋత్వియాదితి ఋతుఃప్రాప్తోస్యేతిఋత్వియమార్తవముచ్యతే - ఛందసిఘసితిఘస్ఘస్యఇయాదే
శః-ఆవిజనితోఃవిజననంప్రసవః- భావలక్షణేస్థేణితిజనేస్తోసున్ప్రత్యయః-సంభవస్సంయోగః. ప్రథమసంయోగేగర్భో
భవతీతి యద్యపిద్వితీయాదిప్రవృత్తిరప్రజార్థా-తథాపికామాన్యూపమాప్రసవాత్సంభవామ-గర్భశ్చసుఖంవర్ధ
తామితివారేవరణకాలేఆసామభిప్రేతంహి.బ్రహ్మహత్యాయైషష్ఠ్యర్థేచతుర్థీప్రత్యగృహ్ణన్ - స్త్రియోమలవద్వా
సారజస్వలా వాసోగ్రహణంవాససిరజస్పర్శాత్ప్రభృత్యప్రాయత్యమస్తీతిసూచనార్థం ॥ ౫ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥
షోడశర్తుర్నిశాస్త్రీణాంతస్మిన్యుగ్మాసుసంవిశేత్। బ్రహ్మచార్యేవపర్వాణ్యాద్యాశ్చతస్రశ్చవర్జయేదితి ॥ టీ ॥ ని
శాగ్రహణందివసప్రతిషేధార్థం ॥ ౬ ॥ అతఏవశంఖలిఖితౌ ॥ సూ ॥ నార్తవేదివామైథునంవ్రజేదల్పవీర్యా
శ్చదివాప్రసూయంతేల్పాయుషశ్చేతి ॥ ॥ ॥ యుగ్మాస్వితిబహువచనం సముచ్చయార్థం తేన ఏకస్మిన్నప్యృతా
వప్రతిషిద్ధాసుయుగ్మాసుసర్వాసురాత్రిషుగచ్ఛేత్ - ఏవంగచ్ఛన్బ్రహ్మచార్యేవభవతి - అతశ్చయత్రబ్రహ్మచర్యం
చోదితంతత్రగచ్ఛతోపిన బ్రహ్మచర్యస్ఖలనదోషఇతి - విజ్ఞానేశ్వరః ॥ పర్వాణ్యాద్యాశ్చతస్రశ్చవర్జయేదితి ॥ ౭ ॥
తథాచశ్రుతిః॥ నామావాస్యాయాంచపౌర్ణమాస్యాంచస్త్రియముపేయాద్యదుపేయాన్నిరింద్రియస్స్యాదితి-తస్మా
న్మలవద్వాససానసంవదేతనసహాసీతేతి-యాంమలవద్వాససగ్ంసంభవంతియస్తతోజాయతేసోభిశస్తఇతిచ॥ ౮॥ అ॥
యుగ్మాస్వప్యుత్తరోత్తరవైశిష్ట్యమాహాపస్తంబః॥సూ॥చతుర్థీప్రభృత్యాషోడశీముత్తరాముత్తరాంయుగ్మాంప్రజా
నిశ్రేయసమృతుగమనఇత్యుపదిశంతీతి॥వా ॥ ఏతచ్చచతుర్థేహ్నిగమనంరజోనివృత్తౌద్రష్టవ్యం ॥ ౯ ॥ ఏతదేవా
భిప్రేత్యకాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥ రజస్వలాచతుర్థేహ్నిస్నానాచ్ఛుద్ధిమవాప్నుయాదితి ॥ ౧౦ ॥ హారీతశ్చ॥సూ॥
చతుర్థేహ్నిస్నాతాయాంయుగ్మాసుచేతి ॥ ౧౧ ॥ తదాహగోభిలః॥ యదతుర్మతీభవత్యుపరతశోణితాతదా
సంభవకాలఇతి॥ ౧౨॥ పరాశరః॥శ్లో॥ స్నాతారజస్వలాయాతుచతుర్థేహనిశుధ్యతి। కుర్యాద్రజోనివృత్తౌతుదైవపి
త్ర్యాదికర్మచ॥సాధ్వాచారానతావత్స్యాద్రజోయావత్ప్రవర్తతే।రజోనివృత్తౌగమ్యాస్త్రీగృహకర్మణిచైవహి॥ ప్ర
థమేహనిచాండాలీద్వితీయేబ్రహ్మఘాతకీ। తృతీయేరజకీప్రోక్తాచతుర్థేహనిశుధ్యతీతి ॥ చండాల్యాదిగమనేయావా
న్ప్రత్యవాయస్తావాన్రజస్వలాగమనేపి॥తథాశ్రుతిః॥తిస్రోరాత్రీర్వ్రతంచరేదితి॥ హి॥ ఏవంచతుర్థదినపర్యాలోచనస్మ
రణంరజోనువృత్తివిషయం- అల్పాయుర్ధనవర్జితపుత్రోత్పత్త్యభిప్రాయంవా॥ ౧౩ ॥ తథావ్యాసః॥శ్లో॥రాత్రౌచతు
ర్థ్యాంపుత్రస్స్యాదల్పాయుర్ధనవర్జితః। పంచమ్యాంపుత్రిణీనారీషష్ఠ్యాంపుత్రస్తుమధ్యమః । సప్తమ్యామప్రజా
యోషిదష్టమ్యామీశ్వరస్సుతః।నవమ్యాంసుభగాదారాదశమ్యాంచవరఃపుమాన్ । ఏకాదశ్యామధర్మ్యాస్త్రీద్వాద
శ్యాంపురుషోత్తమః। త్రయోదశ్యాంసుతాలోకవర్ణసంకరకారిణీ।ధర్మవిచ్చకృతజ్ఞస్స్యాదాత్మవేదీదృఢవ్రతః॥ ప్ర
జాయతేచతుర్దశ్యాంగుణైర్షైర్జగతీపతిః।రాజపత్నీమహాభోగారాజవంశగతాథవా। జాయతేపంచదశ్యాంతుబ
హుపుత్రాపతివ్రతా॥ విద్యాలక్షణసంపన్నస్సత్యవాదీజితేంద్రియః। ఆశ్రయస్సర్వభూతానాంజాయతేషోడశేష్వ
మానితి ॥ ౧౫ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ ఏవంగచ్ఛన్స్త్రియంక్షామాంమఘాంమూలంచవర్జయేత్। సుస్థఇందౌస.

కృష్టపుత్రంలక్షణ్యాంజనయేత్సుతమితి ॥ టీ ॥ స్వస్థ ఇందౌచంద్రబలేసతిమఖామూలేవిహాయ - తౌమాంకృశా
సకృద్గచ్ఛన్ లక్షణ్యాంలక్షణయుక్తంపుత్రంజనయేదిత్యర్థః॥ ౧౬ ॥ బృహస్పతిః॥ శ్లో ॥ స్త్రీయాశ్శోణితాధిక్యేస్త్రీస్యా
త్పుమాన్పుంసోధికేభవేత్ । తస్మాచ్ఛుక్లవివృద్ధ్యర్థంవృష్యంస్నిగ్ధంచభక్షయేత్ ॥ లఘ్వాహారాంస్త్రియంకుర్యా
వంసంజనయేత్సుతమ్॥ టీ॥ వృష్యంవీర్యవర్ధనద్రవ్యం ॥ ౧౭ ॥ మనుః॥ శ్లో॥ పుమాన్ పుంసోధికేశుక్లేస్త్రీభవత్య
ధికేస్త్రియాః। సమేఽపుమాన్ పుంస్త్రియౌవాక్షీణేల్పేచవిపర్యయఇతి ॥ టీ ॥ అపుమాన్నపుంసకః- పుంస్త్రియౌ
వా-యమళౌయదితదాబీజవిభాగః॥ ౧౮ ॥ తదాహయమః॥యదిసంయోగకాలేతుపురుషోరాగమోహితః।ద్విధా
సముత్సృజేచ్ఛుక్లంయమకంతత్రజాయతఇతి॥ టీ॥ క్షీణేనిస్సారేల్పేచవిపర్యయః॥ ౧౯ ॥గర్భగ్రహణంసాయణీయే
శ్లో ॥ షష్ఠ్యష్టమీంపంచదశీంచతుర్థీంచతుర్దశీమప్యుభయత్రహిత్వా । శేషాశ్శుభాస్స్యుస్తిథయోనిషేకేవారా
శ్శశాంకార్యసితేందుజానామ్॥ విష్ణుప్రజేశరవిమిత్రసమీరపౌష్ణమూలోత్తరావరుణభానినిషేకకార్యే । పూజ్యానిఫ
ష్యవసుశీతకరాశ్వి చిత్రాదిత్యాశ్చమధ్యమఫలావిఫలాస్స్యురన్యాఇతి ॥ టీ ॥ విష్ణుఃశ్రవణం- ప్రజేశోరోహిణీ-రః
హస్తః-మిత్రంఅనూరాధా - సమీరస్స్వాతీ- పౌష్ణోరేవతీ- వరుణశ్శతభిషక్- వసు ధనిష్ఠా-శీతకరోమృగశిరాః-ఆ
దిత్యఃపునర్వసూ ॥ శ్లో ॥ వృషభమిథునకర్కిసింహకన్యాతులఘటచాపఝషాశ్శుభాభవంతి । యదిశుభబలకా
ణోనుకూలానిధనవిశుద్ధికరాస్సిషేకకార్యఇతి॥ టీ॥నిధనమష్టమస్థానం॥ ౨౦ ॥ ఋతుయాగపద్యోగమనక్రమమాహ
దేవలః॥ శ్లో ॥ యాగపద్యేతుతీర్థానాంవిప్రాదిక్రమశోవ్రజేత్ । రక్షణార్థమపుత్రాంవాగ్రహణక్రమశోపివేతి
టీ॥ తీర్థమృతుః ॥ ౨౧ ॥ ఋతుస్నాతామననుగమనేప్రత్యవాయమాహ పరాశరః॥ శ్లో ॥ ఋతుస్నాతాంత
యోభార్యాంసన్నిధౌనోపగచ్ఛతి। ఘోరాయాంభ్రూణహత్యాయాంయుజ్యతేనాత్రసంశయఇతి ॥ ౨౩ ॥ బో
ధాయనః॥ శ్లో॥ఋతుస్నాతాంతుయోభార్యాంసన్నిధౌనోపగచ్ఛతి । పితరస్తస్యతన్మాసంతస్మిన్రేతసిశేరతఇతి।
వా॥ సన్నిధిగ్రహణాదసన్నిధావశక్తౌచనదోషః ॥ ౨౪ ॥ తథాదేవలః॥ శ్లో॥ స్వాయందారాన్ఋతుస్నాతాన్స్వస్థ
శ్చేన్నోపగచ్ఛతి। భ్రూణహత్యామవాప్నోతిగర్భంప్రాప్తంవినాశ్యసః ॥ త్రీణివర్షాణ్యృతుమతీంయోభార్యాం
నోపగచ్ఛతి। సతుల్యంభ్రూణహత్యాయాదోషమృచ్ఛత్యసంశయః ॥ ఋతౌనోపైతియోభార్యామనృతౌయశ్చగచ్ఛ
తి। తుల్యమాహుస్తయోఃపాపమయోనౌయశ్చసించతీతి॥ వా ॥ అనృతుగమనప్రతిషేధఃస్త్రియాఅనిచ్ఛాయాంవేది
తవ్యః-అన్యథాయథాకామీభవేద్వాపీతివచనవిరోధస్స్యాత్ ॥ ౨౫ ॥ తథాచగౌతమః॥ సూ ॥ ఋతావుపేయాత్స
ర్వత్రవాప్రతిషిద్ధవర్జమితి ॥ ౨౬ ॥ ఆపస్తంబః॥భోక్తాచధర్మావిప్రతిషేధాన్భోగానితి॥ ౨౭ ॥ భార్యయాతే
చస్త్రీరక్షణమ్ ॥ అప్రమత్తారక్షతతంతుమేతఃమావ క్షేత్రేపరబీజానివాప్సురితి ॥ ౨౮ ॥ మహాభారతేపి ॥ శ్లో॥
అగ్నిహోత్రఫలావేదాదత్తభుక్తఫలంధనమ్ । రతిపుత్రఫలాదారాశ్శీలవృత్తఫలంశ్రుతమితి॥ ౨౯ ॥ వ్యాసః॥అన్య
తావృతుకాలేవాదివారాత్రౌతథాపివా। ప్రోషితస్త్రస్త్రియంగచ్ఛేత్ప్రాయశ్చిత్తీయతేనచేతి॥౩౦॥ వా॥ ఋతుకాలా
తిక్రమేదోషాపవాదమాహసఏవ॥ శ్లో॥ వ్యాధితోబంధనస్థోవాప్రవాసేష్వథపర్వసు । ఋతుకాలేతునారీణాంభ్రూ
ణహత్యాప్రముచ్యతఇతి ॥ వా ॥ భ్రూణహత్తిశబ్దస్తృతీయాంతః ॥ ౩౧ ॥ బోధాయనః॥ శ్లో ॥ యస్తుపాణి
గృహీతాయాఆస్యేగచ్ఛతిమైథునమ్ । తస్యేహనిష్కృతిర్నాస్తీత్యేవమాహప్రజాపతిరితి ॥ ౩౨ ॥ వ్యాసః॥పర
దారాన్నగచ్ఛేత్తుమనసాపికథంచన। పరదారరతిఃపుంసాముభయత్రాపిభీతిదా । ఇతిమత్వాస్వదారేషుఋతుమత్సు
బుధోవ్రజేదితి ॥ వా ॥ అజాతపుత్రస్యైవాయమృతుగమననియమః ॥ ౩౩ ॥ తథాకూర్మపురాణే ॥ ఋతుకా
లాభిగామీస్యాద్యావత్పుత్రోభిజాయతఇతి ॥ ౩౪ ॥ వసిష్ఠోపి॥ ఋణమస్మిన్ సన్నయత్యమృతత్వంచగచ్ఛతి। పితా
పుత్రస్యజాతస్యపశ్యేచ్చేజ్జీవతోముఖమితి ॥ ౩౫ ॥ శ్రు ॥ జాయమానోవైబ్రాహ్మణస్త్రిభిర్ఋణవాజాయతేబ్ర
హ్మచర్యేణఋషిభ్యోయజ్ఞేనదేవేభ్యః ప్రజయాపితృభ్యఏషవాఅనృణోయఃపుత్రీయజ్వాబ్రహ్మచారివాసీప్రజయాహి
మనుష్యాఃపూర్ణాః ॥ శ్లో ॥ సంతానరహితోజంతురిహలోకేపరత్రచ। నపూజ్యతేవృథాజన్మకులంతస్యవినశ్యతి॥ అ
నంతాఃపుత్రిణోలోకాః-నాపుత్రస్యచలోకోస్తి- ప్రజామనుప్రజాయసే- తదుతేమర్త్యామృతమిత్యాదిశ్రుతిస్మృత
యఏకేనాపిపుత్రేణచరితార్థాః ॥ ౩౬ ॥ తథాచమనుః॥ జ్యేష్ఠేనైవతుపుత్రేణపుత్రీభవతిమానవః। పితౄణామ
నృణశ్చైవసతస్మాత్సర్వమర్హతీతి ॥ వా ॥ దశాస్యాంపుత్రానాధేహి-ఏష్టవ్యాబహవఃపుత్రాయద్యేకోపిగయాం
వ్రజేదిత్యాద్యాస్త్వనేకపుత్రప్రశంసాపరాః-ఏవంచబహుపుత్రేచ్ఛాయాంసత్యాంజాతపుత్రస్య ఋతుగమనానాతిక్రి

నదోషః ॥ ౩౭ ॥ అతఏవమనుః॥ శ్లో॥ యస్మిన్నృణం సన్నయతి యేన చానంత్యమశ్నుతే । సఏవ ధర్మజః పుత్రః కామజానితరాన్విదురితి ॥ ౩౯ ॥ సాయణీయే॥ గర్భాధానర్తుమారభ్య నక్షత్రేజననం భవేత్ । నవమే దశమే వాపి స్యాద్దశే వాథ నిశ్చితమ్ ॥ ఆధానర్క్షం సమారభ్య ప్రసవో ద్వాదశే యతః। విజ్ఞాయ శుభనక్షత్రం తద్గంతవ్యం విశేషతః। దారప్రియైరలంకారైరలంకృత్య ప్రసన్నధీః। ప్రియాసమీపే శయనే సంవిశేత్ప్రహరద్వయమితి ॥ ౪౦ ॥ అపరార్కే ॥ నస్వపేద్యేషు దేశేషు తేషు దేశేషు చాప్యథ । దీక్షితో వర్జయేద్యత్నాత్కృత్వా శ్రాద్ధం చ మానవ ఇతి॥ టీ ॥ దీక్షితోనుమతదీక్షః - యస్మిన్ దేశే స్త్రీస్వపితి తత్ర నస్వపేత్ - వర్జయేన్మైథునమితి శేషః ॥ ౪౧ ॥ వ్యాసః ॥ శ్లో ॥ నాస్నాతాం తు స్త్రియం గచ్ఛేన్నాతురాం న రజస్వలామ్ । నోపేయాద్గర్భిణీం నారీం దీర్ఘమాయుర్జిజీవిషుః॥ నానిష్టాం న ప్రకుపితాం నాప్రశస్తాం న రోగిణీమ్। నాదక్షిణాం నాన్యకామాం నాకామాం నాన్యయోషితమ్।క్షుత్క్షామాం నాతిభుక్తాం వా స్వయం చైతైర్గుణైర్యుతః। స్నాతస్స్రగ్గంధధృక్ప్రీతో వ్యవాయం పురుషో వ్రజేదితి॥ ౪౨ ॥ శాండిల్యః ॥ నగచ్ఛేద్గర్భిణీం భార్యాం మలినాం సితమూర్ధజామ్ । రజస్వలాం రోగవతీం నాయోనౌ నబుభుక్షితః। సువస్త్రవేషధరయా స్నాతయా శుద్ధచిత్తయా। అరోగయా దయితయా స్వయమేవం విధస్స్వపేత్। ధాతుక్షయో రోగవృద్ధిరశ్రీస్సత్కర్మవిప్లవః। సౌభాగ్యాయుర్యశో నాశః పుంసాం స్త్రీష్వతిసంగినామితి ॥ ౪౩ ॥ సంవర్తః॥ రజస్వలాం చ యో గచ్ఛేద్గర్భిణీమష్టమాసికీమ్। తస్య పాపస్య శుధ్యర్థమతికృచ్ఛ్రం విశోధనమితి ॥ ౪౪ ॥ భరద్వాజః॥ భార్యాసంయోగసమయే పుష్పకాలం వినాన్యదా।ఉపవీతం స్థితం కుర్యాన్నివీతం పృష్ఠభాగత ఇతి॥ ౪౫ ॥ మనుః॥ ఉపవీతీ స్త్రియం గచ్ఛేదృతుకాలేతు వైబుధః । నివీతమన్యతౌ కుర్యాత్తద్దోషస్య నివృత్తయే ॥ అముక్తవసనా యోషిద్వి ముక్తవసనః పుమాన్ । సంవిశేతాముభౌ ముక్తవసనౌ కలిరావిశేత్ ॥ ఋతౌ తు గర్భశంకిత్వాత్ స్నానం మైథునినః స్మృతమ్। అనృతౌ తు యదా గచ్ఛేచ్ఛౌచం మూత్రవదిష్యత ఇతి ॥ ౪౬ ॥ గౌతమః॥ సూ॥ నమిథునీభూత్వా శౌచం ప్రతివిశంబేతేతి॥ టీ ॥ మిథునీభూత్వా స్త్రియముపగమ్య శౌచం ప్రతినవిశంబేత- తత్క్షణమేవ కుర్యాత్ ॥ ౪౭ ॥ అత్రాపస్తంబః ॥ సూ ॥ ఉదకోపస్పర్శనమపివా లేపాన్ప్రక్షాళ్యాచమ్య ప్రోక్షణమంగానామితి ॥ ఉదకోపస్పర్శనం స్నానం॥ సఏవ ॥ సూ ॥ మిథునీభూయ న తయా సహ సర్వాం రాత్రిం సంవిశేదితి ॥ ౪౮ ॥ గౌతమోపి ॥ సూ ॥ స్త్రీవాససైవ సన్నిపాతః స్యాద్యావత్సన్నిపాతం చ సహశయ్యా తతో నాస్యేతి ॥ టీ ॥ స్త్రీవాససా స్త్రీసంయోగార్థవాససా - సన్నిపాతస్సంయోగః ॥ ౪౯ ॥ కాలాదర్శే ॥ రజోదృష్టేశ్చతుర్థాద్యాః షోడశాహర్దృతుస్స్మృతః। పుత్రోత్పత్తికరా యుగ్మా వాసరాస్సప్తశోభనాః। పుత్ర్యుత్పత్తికరాష్షట్చ మధ్యమాశ్చాయుజస్స్మృతాః।అతిప్రశస్తా దివసా ఉభయత్రోత్తరోత్తరాః । రాత్రౌ తత్ర మఖర్క్షం చ పంచపర్వాణి వర్జయేదితి॥ టీ॥ రజోదర్శనాదారభ్య చతుర్థ్యాద్యాః షోడశాత్రయోదశవాసరాః - ఋతుః- గర్భోత్పత్త్యనుగుణః కాలః- ఉభయత్ర యుగ్మాస్వయుగ్మాసు చ- రాత్రిసత్క్షం మూలం- తథైవ॥ శ్లో॥ చతుర్దశ్యష్టమీ పక్షద్వయే దర్శశ్చ పూర్ణిమా। సంక్రాంతిశ్చేతి పర్వాణి పంచ ప్రాహుర్మహర్షయ ఇతి ॥ ౪౬ ॥ కూర్మపురాణే ॥ షష్ఠ్యష్టమీం పంచదశీం ద్వాదశీం చ చతుర్దశీమ్। బ్రహ్మచారీ భవేన్నిత్యం తద్వజ్జన్మత్రయే హసీతి॥ ఇతి గర్భాధానమ్. ...

—* అథపుంసువనమ్. *—

౧ ॥ తత్రాపస్తంబః॥ సూ॥ పుంసువనం వ్యక్తే గర్భే తిష్యేణేతి॥ టీ॥ పుంసువనమితి కర్మనామధేయం - యేన కర్మణా గర్భిణీ పుమాంసమేవ సూతే తత్పుంసువనం - పుమాంసం సూత ఇత్యర్థవాదః. పుంసువనస్యానిత్యత్వాత్ అత్రోపదేశశ్ఛాందసః - ఆశ్వలాయనస్తు పుంసువనమితి గుణమేవ ప్రాయుఙ్క్త- తచ్చవ్యక్తే గర్భే అస్తి గర్భ ఇతి నిశ్చితే వ్యక్తే తృతీయే చతుర్థే వా మాసి - తిష్యే పుష్యనక్షత్రే కర్తవ్యమిత్యర్థః ॥ ౨ ॥ కాలాదర్శేపి॥ శ్లో॥ తృతీయే వా చతుర్థే వా మాసి పుంసువనం భవేత్ । గర్భవ్యక్తౌ స్మృతం తచ్చ లోకసిద్ధా స్త్రియా హి సేతి ॥ టీ॥ తత్పుంసువనం స్మృతం- సా గర్భవ్యక్తిః స్త్రియాః తృతీయచతుర్థమాసభవత్వేన లోకప్రసిద్ధేత్యర్థః ॥ ౩ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో ॥ గర్భాధానమృతౌ పుంసస్సవనం స్పందనాత్పురేతి ॥ టీ ॥ స్పందనాత్ -గర్భచలనాత్పురా కర్తవ్యమిత్యర్థః॥ ౪ ॥ బృహస్పతిస్తు ॥ గర్భస్పందనే పుంసువనమాహ ॥ శ్లో ॥ గర్భాధానమృతౌ కుర్యాత్సవనం స్పందితే శిశావితి॥ ౫ ॥ బైజావాపః॥ సూ॥ మాసి ద్వితీయే తృతీయే వా పురా స్పందత ఇతి ॥ ౬ ॥ పారస్కరోపి॥ సూ ॥ మాసి ద్వితీయే తృతీయే వా యదహః పుంనక్షత్రేణ చంద్రమా యుక్తస్స్యాదితి ॥ ౭ ॥ పుంనక్షత్రాణి రత్నకోశే భిహితాని॥ శ్లో॥ హ

స్తమూలశ్రవణపునర్వసూమృగశిరస్తథా తిష్యః పుమాంస ఇతి ॥ ౮ ॥ జాతూకర్ణ్యః॥ ద్వితీయే వా తృతీయే వా
సి పుంసువనం భవేత్ । వ్యక్తే గర్భేఽథవా కార్యం సీమంతేన సహాథవేతి ॥ ౯ ॥ ధర్మోద్యోతే ॥ తృతీయే పుంస
కృత్వా షష్ఠే వా సప్తమేఽపి వా। సీమంతోన్నయనం కార్యం నకుర్యాత్పుంసువం యది ॥ పుంసువం ప్రాగ్వినిర్వర్త్య తత
మంతమున్నయేదితి ॥ వా ॥ ఆధానసంస్కారముఖేన సర్వేషాం గర్భాణామయం సంస్కార ఇతి ప్రథమగర్భ ఏవ
సువనమిత్యేకే- పుమాంసం జనయతీత్యాపస్తంబవచనం గర్భే గర్భే కర్తవ్యతాపరమితి - పుత్రేప్సునా ప్రతిగర్భం
కర్తవ్యమిత్యన్యే॥ ఇతి పుంసువనమ్.

... ...

—* అథసీమంతోన్నయనమ్. *—

౧॥ తత్ర బైజావాపః॥ సూ॥ అథ సీమంతోన్నయనం మాసి చతుర్థే పంచమే షష్ఠే వేతి॥ ౨ ॥ యాజ్ఞవల్క్య
షష్ఠేఽష్టమే వా సీమంతో మాస్యేతే జాతకర్మ చేతి॥ టీ॥ ఏతే జాతే జాతకర్మేత్యర్థః॥ ౩॥ లౌగాక్షిః॥ తృతీయే గర్భ
మాసే సీమంతోన్నయనం కారయేదితి ॥ ౪ ॥ కాలాదర్శేఽపి॥ సీమంతోన్నయనం తుర్యే మాసి షష్ఠేఽష్టమేఽపి వేతి॥
శంఖః॥ సూ॥ గర్భస్పందనే సీమంతోన్నయనం యావద్వా ప్రసవ ఇతి॥ వా ॥ ఏతదుక్తకాలస్యాకేనచిన్నిమిత్తేన ప్రతి
ధే సతి ద్రష్టవ్యం ॥ ౬ ॥ తదాహ కాశ్యపః॥ షష్ఠే వా సప్తమే మాసి సీమంతోన్నయనం భవేత్ । అష్టమే నవమే వాఽపి య
వద్వా ప్రసవో భవేదితి ॥ వా ॥ ఏతచ్చ స్త్రీసంస్కారత్వాత్సకృదేవ కార్యం న ప్రతిగర్భం॥ ౭ ॥ తథాహాపస్త
బః॥ సూ॥ సీమంతోన్నయనం ప్రథమే గర్భే చతుర్థే మాసీతి॥ ౮ ॥ సాంఖ్యాయనగృహ్యేఽపి॥ సూ॥ సప్తమే మాసి ప్ర
థమే గర్భే సీమంతోన్నయనమితి ॥ ౯ ॥ హారీతః॥ శ్లో॥ సకృత్సంస్కృతసంస్కారాః సీమంతేన ద్విజస్త్రియః। య
యం గర్భం ప్రసూయంతే స సర్వస్సంస్కృతో భవేదితి ॥ ౧౦ ॥ దేవలః॥ సకృచ్చ సంస్కృతా నారీ సర్వగర్భే
సంస్కృతేతి॥ వా॥ కేచిత్సీమంతోన్నయనం గర్భసంస్కార ఇతి ప్రతిగర్భమావర్తయంతి ॥ ౧౧ ॥ తథాచ
ష్ణుః॥ శ్లో॥ సీమంతోన్నయనం కర్మ తత్ స్త్రీసంస్కార ఉచ్యతే । కేచిద్గర్భస్య సంస్కారాద్గర్భే గర్భే ప్రయుంజ
ఇతి॥ వా ॥ ఏతేషాం చ పక్షాణాం స్వస్వగృహ్యానుసారేణ వ్యవస్థా ద్రష్టవ్యా ॥ ౧౨ ॥ అకృతసీమంతాయాః ప్రస
సత్యవ్రత ఆహ॥ శ్లో॥ స్త్రీ యదాఽకృతసీమంతా ప్రసూయేత కథంచన। గృహీతపుత్రా విధివత్పునస్సంస్కారమర్హ
తి ॥ ౧౩ ॥ గార్గ్యః॥ యది సీమంతతః పూర్వం ప్రసూయేత కథంచన। తదానీం పేటికే గర్భం స్థాప్య సంస్కారమ
చరేత్ ॥ మృతో దేశాంతరగతో భర్తా స్త్రీ యద్యసంస్కృతా । దేవరో వా గురుర్వాపి సపిండో వా సమాచరే
ఇతి సీమంతోన్నయనమ్.

... ...

—* అథజాతకర్మ. *—

౧ ॥ తత్ర విష్ణుః॥ శ్లో॥ జాతకర్మ తతః కుర్యాత్పుత్రే జాతే యథోదితమితి ॥ టీ ॥ స్వగృహ్యేతి శేషః-తత
స్నానాదనంతరం ॥ ౨ ॥ తథాచ సంవర్తః ॥ జాతే పుత్రే పితుః స్నానం సచేలం తు విధీయత ఇతి ॥ ౩ ॥ జాబాలిః
కుర్యాన్నైమిత్తికం స్నానం శీతాద్భిః కార్యమేవ చేతి ॥ ౪ ॥ వసిష్ఠః॥ పుత్రజన్మని యజ్ఞే చ తథా సంక్రమణే రవేః। రా
హోశ్చ దర్శనే స్నానం ప్రశస్తం నాన్యథా నిశీతి ॥ టీ॥ యజ్ఞే అవభృథస్నానం ॥ ౫ ॥ వ్యాసః॥ శ్లో ॥ రాత్రౌ
స్నానం న కుర్వీత దానం చైవ విశేషతః। నైమిత్తికం తు కుర్వీత స్నానం దానం చ రాత్రిషు ॥ గ్రహణోద్వాహసంక్రాంతి
యాత్రార్తిప్రసవేషు చ। దానం నైమిత్తికం జ్ఞేయం రాత్రావపి న దుష్యతి । పుత్రజన్మని యాత్రాయాం శర్వర్యాం దత్తమ
క్షయమితి ॥ ౬॥ రాత్రిస్నానే విశేషమాహ సాంఖ్యాయనిః ॥ దివా యదాహృతం తోయం కృత్వా స్వర్ణయుతం తు
తత్ । రాత్రిస్నానే తు సంప్రాప్తే స్నాయాదనలసన్నిధావితి ॥ ప్రాజ్ఞాభివర్ధనాత్పుంసో జాతకర్మ విధీయతే। మంత్ర
వత్ప్రాశనం చాస్య హిరణ్యమధుసర్పిషామితి ॥ ౭ ॥ బైజావాపః॥ జన్మనోఽనంతరం కార్యం జాతకర్మ యథావిధి। దై
వాదతీతకాలం చేదతీతే సూతకే భవేత్ ॥ యావన్న ఛిద్యతే నాళం తావన్నాప్నోతి సూతకమ్ । ఛిన్నే నాళే తతః ప
శ్చాత్సూతకం తు విధీయత ఇతి ॥ ౮ ॥ వ్యాసః॥ అచ్ఛిన్ననాభ్యాం కర్తవ్యం శ్రాద్ధం వై పుత్రజన్మని। అశౌచోపరమే
కార్యమథవా నియతాత్మభిరితి॥ వా ॥ ఏతద్ద్రవ్యాభావే వేదితవ్యం- శ్రాద్ధమేతదామద్రవ్యేణ హేమ్నా వా కార్యం॥ ౯॥
యదాహ ప్రచేతాః॥ శ్లో॥ స్త్రీశూద్రస్స్వపచశ్చైవ జాతకర్మణి వాప్యథ। ఆమశ్రాద్ధం తథా కుర్యాద్విధినా పార్వణేన త్వి
తి॥ టీ॥ స్వపచః స్వయంపచః ॥ ౧౦ ॥ జాతశ్రాద్ధే పక్వాన్ననిషేధాదశక్తః ॥ ఆదిపురాణే ॥ జాతశ్రాద్ధే న దద్యాత్తు ప
క్వాన్నం బ్రాహ్మణేష్వపి। యస్మాచ్చాంద్రాయణాచ్ఛుద్ధిస్తేషాం భవతి నాన్యథేతి ॥ ౧౧॥ బోధాయనః ॥ అన్నాభావే

ప్రజాథా వే(ప్రవాసేపుత్రజన్మని। హేమశ్రాద్ధంసంగ్రహేచకుర్యాచ్ఛూద్రస్సదైవహీతి ॥ ౧౨ ॥ వృద్ధయాజ్ఞవల్క్యః॥ కుమారజన్మదివసేవిప్రైః కార్యః ప్రతిగ్రహః । హిరణ్యభూగవాశ్వాజవాసశ్శయ్యాసనాదిషు । తత్రసర్వంప్రతిగ్రాహ్యంకృతాన్నంతువివర్జయేత్ । భక్షయిత్వాతుతన్మోహాద్ద్విజశ్చాంద్రాయణంచరేదితి ॥ వా ॥ సకుల్యానాంతు కృతాన్నస్యప్రతిగ్రహేదోషాభావః॥ శ్లో ॥ సూతకేతుసకుల్యానాంనదోషంమనురబ్రవీదితిస్మరణాత్ ॥ ౧౩॥ అన్న దానంసకుల్యేభ్యోపిదద్యాదిత్యాహశంఖః॥సూ ॥ సర్వేషాంసకుల్యానాంద్విపదచతుష్పదహిరణ్యధాన్యాదిదద్యాదితి ॥ ౧౪ ॥ వ్యాసః॥ శ్లో॥ దేవాశ్చపితరశ్చైవపుత్రేజాతేద్విజన్మనామ్। అయాంతితదహస్తస్మాత్తద్ధ్యన్యం పూజ్యం చ సర్వదా ॥ తత్రదద్యాత్సువర్ణంతు భూమింగాంతురగంరథమ్ । ఛత్రంఛాగంవస్త్రమాల్యే శయనంచాసనం గృహమ్ జాతేకుమారేతదహః కామంకుర్యాత్ప్రతిగ్రహమ్। హిరణ్యధాన్యగోవాసశ్చిత్రాన్నగుడసర్పిషామితి॥ ౧౫॥ పరాశరః ॥ ఖలయజ్ఞేవివాహేచసంక్రాంతౌగ్రహణేష్వపి। పుత్రేజాతేవ్యతీపాతేదత్తంభవతిచాక్షయమితి॥ ౧౬॥ వా॥ యత్తుకుమారప్రసవేనాభ్యామచ్ఛిన్నాయాం గుడతిలహిరణ్య గోధాన్యవాసః ప్రతిగ్రహేష్వదోషఇతిశంఖస్మరణం- యదపిప్రాఙ్నాభిచ్ఛేదాత్సంస్కారార్థంపుణ్యార్థంకుర్వంతి ఛిన్నాయామాశౌచమితిహారీతస్మరణం- యదపి-చ్ఛిన్నేనాలేతతః పశ్చాత్సూతకంతువిధీయతఇతి జైజావాపస్మరణం తత్సర్వంనాళచ్ఛేదాత్పూర్వమేవ జాతకర్మశ్రాద్ధంచకర్తవ్యమిత్యేవంపరం ॥ ౧౭ ॥ తదాహసత్యవ్రతః॥ సూ॥ పుత్రజన్మన్యానాభికృంతనాత్పుణ్యంతదా జాతకర్మశ్రాద్ధంకుర్యాదితి॥ వా॥ దానప్రతిగ్రహయోస్తుకృత్స్నంజన్మదినంప్రశస్తమేవబహుస్మృతిసమ్మతత్వాత్ । ౧౮॥ తత్రవృద్ధమనుః॥ శ్లో ॥ జాతేకుమారేతదహః కామంకుర్యాత్ప్రతిగ్రహమితి॥ ౧౯॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ తదన్నంనప్రదుష్యేత పూర్వేషాంజన్మకారణాదితి॥ ౨౦॥ హారీతశ్చ॥ సూ॥ జాతేకుమారేపితౄణామామోదాత్పుణ్యంతదహరితి॥ టీ॥ ఆమోదో హర్షః॥ ౨౧॥ గౌతమః॥ సూ॥ ప్రాఙ్నాభివర్ధనాత్పుణ్యంతదహరిత్యేకఇతి॥ ౨౨॥ శంఖశ్చ॥ కుమారప్రసవేనాభ్యామచ్ఛిన్నాయాం గుడతిలహిరణ్యగోవస్త్రధాన్యప్రతిగ్రహేష్వదోషస్తదహరిత్యేకఇతి॥ ౨౩॥ సంగ్రహేపి॥ శ్లో ॥ పుణ్యత్వాత్పుత్రజన్మాహేదేయంగ్రాహ్యంపరైరపీతి॥ ౨౪॥ జాతుకర్ణ్యః ॥ మృతాశౌచేసముత్పన్నేపుత్రజన్మయదాభవేత్ । ఆశౌచేగతేకుర్యాజ్జాతకర్మచనామచ। జననాశౌచఉత్పన్నేపుత్రజన్మయదాభవేత్ । జననానంతరంకుర్యాజ్జాతకర్మ యథావిధీతి॥ ౨౫॥ పురాణసంగ్రహే॥ గ్రహణేచైవగంగాయాంపుత్రస్యైవచజన్మని। ఆశౌచంనాస్తిభుక్తోపిస్నానదానాదికంచరేదితి॥ ౨౬॥ ప్రజాపతిః॥ ఆశౌచేతుసముత్పన్నేపుత్రజన్మయదాభవేత్ । కర్తుస్తాత్కాలికీశుద్ధిః పూర్వాశౌచేనశుద్ధ్యతీతి॥ ౨౭॥ స్మృత్యర్థసారే॥ సూ॥ జాతేపుత్రేపితాస్నాత్వారాత్రౌసంధ్యాగ్రహణేవావృద్ధిశ్రాద్ధంకృత్వాజాతకర్మకుర్యాదాశౌచాంతరమధ్యేచకుర్యాదితి ॥ ౨౮ ॥ అ॥ పుత్రజన్మన్యాహితాగ్నేరిష్టిశ్రూయతే॥ శ్రు॥ వైశ్వానరంద్వాదశకపాలంనిర్వపేత్పుత్రేజాతేయదష్టాకపాలోభవతిగాయత్ర్యైవైనంబ్రహ్మవర్చసేన పునాతియన్నవకపాలస్త్రివృతైవాస్మిన్ తేజోదధాతియద్దశకపాలోవిరాజైవాస్మిన్నాద్యందధాతియదేకాదశకపాలస్త్రిష్టుభైవాస్మిన్నింద్రియందధాతియద్ద్వాదశకపాలోజగత్యైవాస్మిన్పశూన్దధాతి యస్మిన్ జాతఏతామిష్టిం నిర్వపతిపూతఏవ తేజస్వ్యన్నాద ఇంద్రియావీపశుమాన్భవతీతి ॥ వా ॥ యదష్టాకపాలఇత్యాదినాద్వాదశకపాలః శ్రూయతే-జాతస్యపుత్రత్వాదికమిష్టేః ఫలమితిదర్శయతియస్మిన్నిత్యాదినా - ఇయంచేష్టిః కామ్యా-అర్థవాదికపుత్రగతబ్రహ్మవర్చసాదికామనాసంభవాత్తస్యైవజన్మనోధికారహేతుత్వాభ్యుపగమాజ్జాతేష్టిప్రవృత్తైశ్చజీవత్పుత్రగతపూతత్వాదిఫలరాగాధీనత్వాత్ - పుత్రజన్మాఖ్యనిమిత్తసంయోగేనశ్రుతాపీయమిష్టిః - యదీష్ట్యాయదిపశునాయదిసోమేన యజేతామావాస్యాయాంపౌర్ణమాస్యాంవేతివిధానాదాశౌచానంతరపర్వణ్యేవకర్తవ్యా - జననాంతరమేవసంశాసనాజ్జాతకర్మకర్తవ్యం ॥ ౨౯ ॥ స్మృతిరత్నే॥ శ్లో ॥ సర్వేస్వజన్మదివసేస్నాతైర్మంగళశాలిభిః। గురుదేవాగ్నివిప్రాశ్చపూజనీయాః ప్రయత్నతః। స్వనక్షత్రేచపితరస్తథాదేవః ప్రజాపతిః । ప్రతిసంవత్సరంయత్నాత్కర్తవ్యశ్చమహోత్సవఇతి॥ ఇతిజాతకర్మ॥ ... ...※

—※ అథనామకరణమ్. ※—

౧ ॥ తత్రమనుః॥ శ్లో॥ నామధేయందశమ్యాంతుద్వాదశ్యాంవాస్యకారయేత్ । పుణ్యేనక్షత్రదివసేముహూర్తేవాగుణాన్వితఇతి॥ ౨ ॥ గోభిలః॥ సూ ॥ దశరాత్రాచ్ఛతరాత్రాత్సంవత్సరాద్వానామకుర్యాదితి ॥ ౩ ॥ బహ్వృచపరిశిష్టేపి॥ జననాద్దశరాత్రేశతరాత్రేసంవత్సరేవానామకరణమితి ॥ ౪॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో॥ అహన్యేకాదశేనామ

చతుర్థే మాసి నిష్క్రమః। షష్ఠేఽన్నప్రాశనం మాసి చూడాకార్యా యథాకులమితి ॥ ౫ ॥ స్మృత్యంతరే ॥ తతస్తు నామ కుర్వీత పితైవ దశమేఽహని । యద్వా పితురభావస్స్యాద యోగ్యత్వమథాపి వా । అన్యో వా కులవృద్ధో వా జాతకర్మాదికారయేదితి॥ కుర్యాదిత్యర్థః॥ ౬ ॥ శంఖోఽపి॥ సూ ॥ కులదేవతానక్షత్రాభిసంబంధం పితా కుర్యాదన్యో వా కులవృద్ధ ఇతి॥ ౭॥ వ్యాసః॥ శ్లో॥ నామధేయం దశమ్యాంతు కేచిదిచ్ఛంతి సూరయః । ద్వాదశ్యామథవా రాత్రౌ పూర్ణే మాసే తథాపరే। అష్టాదశేఽహని తథా వదంత్యన్యే మనీషిణ ఇతి॥ ౮ ॥ పారస్కరః॥ సూ ॥ దశమ్యాముత్థాప్య బ్రాహ్మణాన్ భోజయిత్వా పితా నామ కరోతీతి॥ ౯ ॥ శంఖోఽపి ॥ దశమ్యాముత్థాప్య పిండవివర్ధనం పిత్ర్యాణాం తస్య సాంనిధ్యమితి॥ టీ ॥ ఉత్థాప్య- పూర్వశయ్యాతః- పిండవివర్ధనం శ్రాద్ధం ॥ ౧౦ ॥ నామస్వరూపమాహ మనుః శ్లో ॥ మంగళ్యం బ్రాహ్మణస్య స్యాత్ క్షత్రియస్య బలాన్వితమ్। వైశ్యస్య ధనసంయుక్తం శూద్రస్య తు జుగుప్సితమితి ॥ టీ ॥ మంగళబలధన నిందా ప్రతిపాదకాన్యేవ తేషాం క్రమేణ నామధేయాని భవంతీత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ స ఏవోపపదాన్యప్యాహ॥ శ్లో॥ శర్మ వద్బ్రాహ్మణస్య స్యాద్రాజ్ఞో రక్షాసమన్వితమ్ । వైశ్యస్య పుష్టిసంయుక్తం శూద్రస్య ప్రేష్యసంయుతమితి॥ టీ॥ శర్మ రక్షా పుష్టి ప్రేష్య వాచకాన్యేతేషాం క్రమేణోపపదానీత్యర్థః- ఏవం చైవం నామధేయాని భవంతి - భద్రశర్మా - శక్తిపాలః ధనపుష్టః- హీనదాస ఇతి - అన్యే తు శర్మాదీనామర్థపరత్వమన్యం తేన తు శబ్దపరత్వం అస్మిన్ పక్షే తేసుమతిః- క్ష(?)త్రపాలః- పశుపుష్టః ఇత్యాది భవంతి ॥ ౧౨ ॥ యమోఽప్యుత్తరపదవిశేషమాహ ॥ శ్లో ॥ శర్మ దేవశ్చ విప్రస్య వర్మ త్రాతా చ భూభుజః। భూతిర్దత్తశ్చ వైశ్యస్య దాసః శూద్రస్య కారయేదితి॥ వా॥ అత్రాపి మంగళ్యం బ్రాహ్మణస్యేత్యాదిమనూక్తైః పూర్వపదైః నామధేయాని ద్రష్టవ్యాని ఏవం చ భద్రశర్మా భద్రదేవ ఇతి బ్రాహ్మణస్య నామధేయం- ఏవమితరేషామప్యూహ్యం ॥ ౧౩ ॥ ఆశ్వలాయనః॥ శ్లో॥ శర్మాంతం బ్రాహ్మణస్యోక్తం వర్మాంతం క్షత్రియస్య తు। గుప్తదాసపదాంతౌ స్యాదభిధా వైశ్యశూద్రయోరితి ॥ ౧౪ ॥ ఆపస్తంబః॥ సూ ॥ దశమ్యాముత్థితాయాం స్నాతాయాం పుత్రస్య నామ దధాతి పితా మాతా చేతి॥ టీ ॥ ఉత్థితాయాం సూతికాగృహాన్నిష్క్రాంతాయాం- స్నాతాయాం- ఏవం చ దశమేఽహని నామకరణే సూతీ గృహాన్నిర్గత్య స్నాతవ్యమిత్యుక్తం భవతి - సూతికాశుద్ధ్యర్థమేకాదశేఽహ్ని చ స్నానం భవతి- ఇతి శబ్దశ్చార్థే మాతాపితరౌ సహితౌ నామ ధత్త ఇతి ॥ ౧౫ ॥ ఇమమర్థం మంత్రవర్ణోఽప్యాహ॥ శ్రుతిః ॥ మమ నామ ప్రథమం జాతవేదః పితా మాతా చ దధతుర్యదగ్ర ఇతి ॥ ౧౬ ॥ ప్రకారాంతరేణ నామ్నో లక్షణమాహాపస్తంబః ॥ సూ ॥ ద్వ్యక్షరం చతురక్షరం వా నామ పూర్వమాఖ్యాతోత్తరం దీర్ఘాభినిష్ఠానాంతం ఘోషవదాద్యంతరంతస్థమపి వా యస్మిన్ స్వఃశ్వ్యుపసర్గః స్యాత్ తద్ధి ప్రతిష్ఠితమితి హి బ్రాహ్మణమితి॥ టీ॥ ద్రవ్యవాచకం సుబంతం పదం నామ పూర్వం యస్మిన్ తన్నామపూర్వమాఖ్యాతం క్రియావాచి క్విబంతమనుత్తరపదం యస్య నామ్నః తదాఖ్యాతోత్తరం- దీర్ఘాభినిష్ఠానాంతం- దీర్ఘాభినిష్ఠానశ్చాంతే యస్య నామ్నః తత్తథోక్తం- అభినిష్ఠాన ఇతి విసర్జనీయస్య పూర్వాచార్యాణాం సంజ్ఞా- ఘోషవాన్ వర్గతృతీయశ్చతుర్థో వా వర్ణ ఆదిః యస్య నామ్నః తద్ఘోషవదాది -అంతరంతస్థం - అంతః మధ్యే అంతస్థా యరలవా యస్య నామ్నః తత్తథా- ద్వ్యక్షరస్యోదాహరణం- గిరః- గిరాః- ఇత్యుదాహరణం॥ వా॥ ఉదకం దదాతీతి వా దాః- గిరం దదాతీతి గీర్దాః - చతురక్షరస్యాప్యోదాహరణం ఇత్యాది- అపి వేతి ద్వ్యక్షరాదివిశేషణైర్వికల్పః యస్మిన్నామ్ని స్వఃశ్వ్యయముపసర్గః స్యాత్తన్నామ ప్రతిష్ఠితం ఆయుష్యదృష్టాదిక్రియావచ్ఛ భవతి- యథా- సుజాతః- సుదర్శన ఇత్యాది ॥ ౧౭ ॥ బైజవాపః॥ సూ॥ పితా నామ కరోత్యేకాక్షరం ద్వ్యక్షరం త్ర్యక్షరం చతురక్షరమపరిమితం వా ఘోషవదాద్యంతరంతస్థం దీర్ఘాభినిష్ఠానాంతమితి కృదంతం కుర్యాన్న తద్ధితాంతమితి చ॥ ౧౮ ॥ బోధాయనో వికల్పాంతరమాహ॥ సూ॥ ఋష్యణూకం దేవతాణూకం వా యథైవైషాం పూర్వపురుషాణాం నామాని స్యురితి ॥ టీ ॥ ఋష్యణూకమృష్యభిధాయి దేవతాణూకం దేవతాభిధాయి ॥ ౧౯ ॥ శంఖోఽపి ॥ సూ ॥ కులదైవతానక్షత్రాభిసంబంధం పితా కుర్యాదితి ॥ ౨౦ ॥ స్త్రీణాం నామధేయం మనురాహ॥ శ్లో ॥ స్త్రీణాం సుఖోద్యమక్రూరం విస్పష్టార్థం మనోహరం । మాంగళ్యం దీర్ఘవర్ణాంతమాశీర్వాదాభిధానవదితి॥ టీ ॥ సుఖోద్యం సుఖోచ్చారణక్షమం- దీర్ఘవర్ణా ఆకార ఈకారో వా ॥ ౨౧ ॥ అత ఏవ పారస్కరః॥ సూ॥ అయుగక్షరమాకారాంతం స్త్రియా ఇతి ॥ ౨౨ ॥ శంఖోఽపి॥ ఈకారాంతం స్త్రీణామేవం కృతే నామ్ని శుచితత్కాలం భవతీతి ॥ ౨౩ ॥ అయుజాక్షరం కుమార్యా ఇత్యాపస్తంబః॥ టీ॥ అయుజాక్షరం విషమాక్షరం- అయుజాక్షరమితి ఛాందసం- యథా- శ్రీః- యశోదా- పార్వతీతి- అత్ర యథాస్వగృహ్యం- యథాస్వకులాచారమేవం వ్యవస్థా॥ ఇతి నామకరణమ్. *

—* అథకర్ణవేధనమ్. *—

౧ ॥ పాయణీయే॥ శ్లో ॥ కార్తికే పౌషమాసే వా చైత్రే వా ఫాల్గునేపి వా। కర్ణవేధం ప్రశంసంతి శుక్లపక్షే శుభే దినే॥ శిశోరజాతదంతస్య మాతురుత్సంగసర్పిణః। సౌచికో వేధయేత్కర్ణౌ సూచ్యా ద్విగుణసూత్రయేతి ॥ ఇతి కర్ణవేధనమ్॥ ... ... *

—* అథనిష్క్రమణమ్. *—

౧ ॥ తత్ర మనుః ॥ శ్లో ॥ చతుర్థే మాసి కర్తవ్యం శిశోర్నిష్క్రమణం గృహాదితి ॥ ౨ ॥ స్మృతిచంద్రికాయాం ॥ ద్వాదశేహని కర్తవ్యం శిశోర్నిష్క్రమణం గృహాత్। చతుర్థే మాసి కర్తవ్యం తథాన్యేషాం మతం విభో ఇతి ॥ ౩ ॥ నిష్క్రమణానంతరకర్తవ్యమాహ శంఖః॥ శ్లో ॥ చతుర్థే మాసి కర్తవ్యం బాలస్యాదిత్యదర్శనమితి॥ ౪॥ యమోపి॥ తతస్తృతీయే కర్తవ్యం మాసి సూర్యస్య దర్శనమ్। చతుర్థే మాసి కర్తవ్యం శిశోశ్చంద్రస్య దర్శనమితి॥ ౫ ॥ తథా స్మృత్యర్థసారే॥ సూ॥ నిష్క్రమణం చంద్రసూర్యదేవతాదర్శనం ద్వాదశేహని తృతీయే చతుర్థే వా మాసి కుర్యాదితి॥ ఇతి నిష్క్రమణమ్. ... ... *

—* అథాన్నప్రాశనమ్. *—

౧ ॥ తత్ర మనుః॥ శ్లో॥ షష్ఠేన్నప్రాశనం మాసి యద్వేష్టం మంగళం కులఇతి ॥ ౨ ॥ యమః ॥ తతోన్నప్రాశనం మాసి షష్ఠే కుర్యాద్యథావిధి। అష్టమే వాపి కర్తవ్యం యద్వేష్టం మంగళం కులఇతి ॥ ౩ ॥ లోకాక్షిః॥ సూ॥ షష్ఠే మాసేన్నప్రాశనం జాతేషు దంతేషు వేతి ॥ ౪ ॥ శంఖః॥ సంవత్సరాత్ప్రాక్సంవత్సర ఇత్యేకఇతి॥ ౫॥ ఆపస్తంబః॥ జన్మనోధిషష్ఠే మాసి బ్రాహ్మణాన్ భోజయిత్వాశిషో వాచయిత్వా దధిమధుఘృతమోదనమితి సంసృజ్యోత్తరైర్మంత్రైః కుమారం ప్రాశయేదితి॥ టీ ॥ జన్మనోధి జన్మదివసమారభ్య దినగణనయా షష్ఠే మాసే ॥ ౬ ॥ యదాహ బృహస్పతిః॥ శ్లో॥ పంచాశద్దివసాత్త్రిఘ్నాన్నశ్చాత్త్రిహతషష్టికాత్। అర్వాగేవోత్తమా భుక్తిరితి- అత్రాపి యథాస్వగృహ్యం వ్యవస్థా ॥ ౭ ॥ మార్కండేయః॥ శ్లో ॥ దేవతాపురతస్తస్య ధాత్ర్యుత్సంగగతస్య చ। అలంకృతస్య దాతవ్యమన్నం పాత్రే చ కాంచనే॥ మధ్వాజ్యకనకోపేతం ప్రాశయేత్పాయసం తతః। కృతప్రాశమథోత్సంగాద్ధాత్రీ బాలం సముత్సృజేదితి ॥ ౮ ॥ అన్నప్రాశనానంతరం బాలస్య జీవనపరీక్షామాహ స ఏవ ॥ తస్యాగ్రతోథ విన్యస్య శిల్పభాండాని సర్వశః। శస్త్రాణి చైవ వస్త్రాణి తతః పశ్యేత్తు లక్షణమ్॥ ప్రథమం యత్స్పృశేద్బాలస్తతో భాండం స్వయం తథా। జీవికా తస్య బాలస్య తేనైవ తు భవిష్యతీతి॥ ఇత్యన్నప్రాశనమ్. ... ... *

—* అథచూడాకరణమ్. *—

౧ ॥ తత్ర మనుః॥ శ్లో॥ చూడాకర్మ ద్విజాతీనాం సర్వేషామేవ ధర్మతః। ప్రథమేబ్దే తృతీయే వా కర్తవ్యం శ్రుతిచోదనాదితి ॥ టీ ॥ ద్విజాతిగ్రహణేన శూద్రస్య పర్యుదాసః చూడా శిఖా- ధర్మతః కులధర్మతః- శ్రుతిచోదనాదితి శ్రూయతే హి ॥ శ్రు ॥ యత్ర బాణాస్సంపతంతి కుమారా విశిఖా ఇవేతి ॥ ౨ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ షష్ఠేన్నప్రాశనం మాసే చూడా కార్యా యథాకులమితి॥ ౩॥ శౌనకోపి॥ సూ॥ తృతీయే వర్షే చౌళం యథాకులధర్మం వేతి॥ టీ॥ యస్మిన్కులే యదా యేన ప్రకారేణ చూడాకర్మ తదా తథైవ కార్యమిత్యర్థః॥ ౪ ॥ యమః॥ శ్లో॥ తతస్సంవత్సరే పూర్ణే చూడాకర్మ విధీయతే। ద్వితీయే వా తృతీయే వా కర్తవ్యం శ్రుతిచోదనాత్ । యథాకులం యథాశాఖం చూడా కార్యా ద్విజాతిభిరితి॥ ౫ ॥ బైజావాపః॥ సూ॥ త్రివర్షే చూడాకరణమితి॥ ౬ ॥ శంఖః॥ తృతీయే వర్షే చూడాకర్మ పంచమే వేతి ॥ ౭ ॥ లోకాక్షిః॥ తృతీయస్య వర్షస్య భూయిష్ఠగతే చూడాకరణం - దక్షిణతః కముజా వాసిష్ఠానాం వామతో భారద్వాజానాముభయతో త్రికాశ్యపానాం ముండా భృగవః పంచచూడా అంగిరసో వాజినే కే మంగళార్థం శిఖినోన్యే యథాకులధర్మం వేతి॥ టీ॥ వాజిః - కేశపంక్తిః - అన్యేతు శిఖామాత్రం యత్ర క్వచన మంగళార్థం కుర్వంతీత్యర్థః॥ ౮ ॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥ యథర్షి శిఖా నిదధాతి యథా వైషాం కులధర్మస్స్యాదితి॥ టీ॥ యథర్షి- యావంత ఋషయః స్వప్రవరే తావతీః శిఖా నిదధాతి. ఏకార్షేయస్యైకా శిఖా- ద్వ్యార్షేయస్య ద్వే ఇత్యాది. అథవా యేన ప్రకారేణ- ఏషాం కులజానాం కులధర్మః ప్రవర్తతే తథా శిఖాకర్తవ్యేత్యర్థః - అత్ర జన్మప్రభృతి వర్షసంఖ్యా వేదితవ్యా ॥ ౯ ॥ యదాహ స ఏవ॥ సూ॥ జన్మనోధి తృతీయే వర్షే చౌళం పునర్వస్వోరితి॥ టీ॥ అధి తృతీయే అధికతృతీయే- అత్ర పునర్వసుగ్రహణం విహితనక్షత్రోపలక్షణార్థం॥ ౧౦॥ అత ఏవ వ్యాసః॥ శ్లో ॥ అశ్వినీశ్రవణ

స్వాతీచిత్రాపుష్యాః పునర్వసూ। ధనిష్ఠా రేవతీ జ్యేష్ఠా మృగహస్తేషు కారయేత్ ॥ నక్షత్రే తు న కుర్వీత యస్మిన్ జాతో భవేన్నరః। న ప్రోష్ఠపదయోః కార్యం నైవాగ్నేయే చ భారత॥ తిథిం ప్రతిపదం రిక్తాం విష్టిం చైవ వివర్జయేత్ । వారే శనైశ్చరాదిత్యభౌమానాం రాత్రిమేవ చేతి ॥ ౧౧ ॥ గర్గః॥ పుత్రచూడాకృతౌ మాతా యది సా గర్భిణీ భవేత్ । శస్త్రేణ మృత్యుమాప్నోతి తస్మాత్తాం పరివర్జయేదితి ॥ ౧౨ ॥ నారదః॥ సూనోర్మాతరి గర్భిణ్యాం చూడాకర్మ న కారయేత్ । పంచాబ్దాత్ప్రాగథోర్ధ్వం తు గర్భిణ్యామపి కారయేత్॥ ఆరభ్యాధానమాచౌలాత్ కాలాతీతేషు కర్మసు। ఆజ్యవ్యాహృతిభిర్హుత్వా ప్రాయశ్చిత్తమథాచరేత్॥ ఏతేష్వేకైకలోపే తు పాదకృచ్ఛ్రం సమాచరేత్ । చౌళే కేవలం తు సర్వత్రమిత్యాతు ద్విగుణం చరేదితి॥ ఇతి చూడాకర్మ. ... ... *

—* అథ స్త్రీణాం జాతకర్మాది. *—

౧॥ తత్ర యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో॥ తూష్ణీమేతాః క్రియాః స్త్రీణాం వివాహస్తు సమంత్రక ఇతి॥ టీ॥ ఏతాః జాతకర్మాదిచూడాకరణాంతాః క్రియాః- తూష్ణీం వినామంత్రేణ కార్యాః॥ ౨॥ మనురపి॥ శ్లో॥ అమంత్రికా తు కార్యేయం స్త్రీణామావృదశేషతః। సంస్కారార్థం శరీరస్య యథాకాలం యథాక్రమమితి॥ టీ॥ ఆవృత్ - జాతకర్మాది క్రియా॥ ౩ ॥ గోభిలస్తు విశేషమాహ॥ శ్లో॥ తూష్ణీమేతాః క్రియాః స్త్రీణాం అమంత్రేణ తు హోమమితి॥ ౪॥ అ॥ స్త్రీణామప్య కాలాతిక్రమే ప్రాయశ్చిత్తమాహ కాత్యాయనః॥ శ్లో॥ సంస్కారా అతిపద్యేరన్ స్వకాలాచ్చేత్ కథంచన। హుత్వైవ తదేవ కర్తవ్యా యే తూపనయనాదయ ఇతి॥ టీ॥ ఏతదేవ సర్వప్రాయశ్చిత్తమేవ॥ ౫॥ అ॥ సర్వప్రాయశ్చిత్తమపి తత్రైవోక్తం॥ సూ॥ సర్వప్రాయశ్చిత్తం చ పంచభిః ప్రత్యృచం త్వన్నో అగ్న ఇతి వ్యాహృత్యా మయాశ్చాగ్నయే తేన తమనుస్తమమితి చేతి॥ వా॥ స్త్రీణాముపనయనకాలాతిపత్తౌ వ్రాత్యప్రాయశ్చిత్తం భవత్యేవేతి చంద్రికాయాం॥ ౬॥ అ॥ స్త్రీణాం వివాహ ఏవోపనయనమిత్యాహ మనుః॥ శ్లో॥ వైవాహికో విధిః స్త్రీణాం ఔపనాయనికః స్మృతః। పతిసేవా గురౌ వాసో గృహార్థోగ్నిపరిక్రియేతి ॥ టీ॥ తత్ర గురుకులవాసోగ్నికార్యం చోక్తరాధేనోక్తపతిసేవా గురుశుశ్రూషా గృహకృత్యకరణమగ్నిపరిచర్యేత్యర్థః॥ వా॥ అతశ్చాత్రాపి తద్వద్ధ్వంసకామచారాది వర్జనం ప్రాగుపనయనాత్కామచారవాదేత్యాదిచ సమానం ॥ ౭ ॥ యత్తు హారీతేనోక్తం॥ సూ॥ ద్వివిధాః స్త్రియో బ్రహ్మవాదిన్యస్సద్యోవధ్వశ్చేతి తత్ర బ్రహ్మవాదినీనాముపనయనమగ్నీంధనం వేదాధ్యయనం స్వగృహే భిక్షాచర్యేతి ॥ సద్యోవధూనాం తూపస్థితే వివాహే కథంచిదుపనయనం కృత్వా వివాహః కార్య ఇతి- తత్కల్పాంతరాభిప్రాయం ॥ ౮ ॥ తథా చ యమః॥ శ్లో॥ పురాకల్పే కుమారీణాం మౌంజీబంధనమిష్యతే । అధ్యాపనం చ వేదానాం సావిత్రీవచనం తథా॥ పితా పితృవ్యో భ్రాతా వా నైనామధ్యాపయేత్పరః। స్వగృహే చైవ కన్యాయా భైక్షచర్యం విధీయతే॥ వర్జయేదజినం చీరం జటాధారణమేవ చేతి॥ ౯ ॥ స్మృత్యర్థసారే॥ సూ॥ ఏతే సంస్కారా బీజగర్భదోషాపనుత్తయే యథాసాచారం కార్యాః స్త్రీణాం తూష్ణీం వివాహస్తు సమంత్రకః స్వకాలాతిక్రమే వ్యాహృతిహోమపూర్వం కార్యా ఏతేషామేకైకలోపే పాదకృచ్ఛ్రమత్యాలోపే ద్విగుణ ఇతి॥ ... ... *

—* అథాక్షరాభ్యాసః *—

౧॥ తత్ర మార్కండేయః॥ శ్లో॥ ప్రాప్తే తు పంచమే వర్షే హ్యప్రసుప్తే జనార్దనే। షష్ఠీం ప్రతిపదం చైవ వర్జయిత్వా తథాష్టమీమ్॥ రిక్తాం పంచదశీం చైవ సౌరభౌమదినే తథా। ఏవం సునిశ్చితే కాలే విద్యారంభం తు కారయేదితి॥ ౨॥ పారాయణే చ ॥ ఉత్తరాయణగే సూర్యే కుంభమాసం వివర్జయేత్ । బాలస్య పంచమే వర్షే ప్రాప్తే భానౌ కులీరగే। ఆరభేతాక్షరం తత్ర శుభకాలే యథోదితే ॥ వారే విశేషః భృగుపుత్రబృహస్పతీనాం విద్యాససౌభవతి యోపి విమూఢబుద్ధిః । చంద్రే చ చంద్రతనయే చ భృశం చ సత్త్వవిఘ్నం కరోత్యవనిజో రవిజో వినాశమ్ ॥ పైష్ణవాదిత్యత్రిష్వేం [illegible] ధనిష్ఠా స్వాతివారుణాః। మైత్రేంద్రహస్తచిత్రాశ్చ విద్యారంభేషు పూజితా ఇతి॥ ౩ ॥ మార్కండేయః॥ పూజయిత్వా హరిం లక్ష్మీం దేవీం చైవ సరస్వతీమ్। స్వవిద్యాసూత్రకారాంశ్చ స్వాం విద్యాం చ విశేషతః ॥ ఏతేషామేవ దేవానాం నామ్నా తు జుహుయాద్ఘృతమ్। దక్షిణాభిర్ద్విజేంద్రాణాం కర్తవ్యం చాత్ర పూజనమ్ । ప్రాఙ్ముఖో గురురాసీనో వారుణాభిముఖం శిశుమ్ । అధ్యాపయేత్తు ప్రథమం ద్విజాశీర్భిః సుపూజితమ్ ॥ తతః ప్రభృత్యనధ్యాయాన్ వర్జనీయాన్ వివర్జయేత్ । అష్టమీద్వితయం చైవ పక్షాంతే చ దినద్వయమితి॥ ఇత్యక్షరాభ్యాసకాలనిర్ణయః. ... ... *

—* అథానుపవీతధర్మాః *—

౧॥ తత్రాపస్తంబః ॥ సూ ॥ అన్నప్రాశనాద్గర్భేణాప్రయతా భవంత్యాపరివత్సరాదిత్యేకే యావతా వాదిశౌనప్రజానీయా రుపనయనాదిత్య పరమత్రహ్యధికారశ్శాస్త్రైర్భవతి సానిష్ఠాస్మృతిశ్చేతి ॥ టీ ॥ అన్నప్రాశనాత్ప్రాగ్గర్భబాలాః అప్రయతా న భవంతి రజస్వలాదిస్పర్శేపి యావత్సంవత్సరో న పరిపూర్యతే తావన్నాప్రయతా ఇత్యేకే మన్యంతే - యావద్వాదిగ్విభాగజ్ఞానం నాస్తి తావన్నాప్రయతాః - ఉపనయనాదర్వాఙ్నాప్రయతా ఇత్యపరం దర్శనం - అత్రోపపత్తిరత్ర హ్యధికార ఇతి - హి యస్మాదత్ర హ్యుపనయనే సతి విధినిషేధశాస్త్రైరధికారో భవతి- సా నిష్ఠా తదుపనయనమవసానమధికారస్య - అస్మిన్నర్థే స్మృతిశ్చాస్తీత్యర్థః ॥ ౨ ॥ తథా దక్షః ॥ శ్లో ॥ జాతమాత్రశ్శిశుస్తావద్యావదష్టసమావయాః। సోపి గర్భసమో జ్ఞేయో వ్యక్తిమాత్రప్రకాశితః। భక్ష్యాభక్ష్యే తథా పేయే వాచ్యావాచ్యే తథానృతే। అస్మిన్ కాలే న దోషస్స్యాత్స యావన్నోపనీయతే। ఉపనీతే చ దోషో స్తి క్రియమాణైర్విగర్హితైరితి ॥ ౩ ॥ వా ॥ న చాపేయ ఇత్యనేన మద్యాదిపానేన దోష ఇతి శంకనీయం- వర్జయేదిత్యనువృత్తౌ నిత్యం మద్యం బ్రాహ్మణ ఇతి గౌతమస్మరణాత్ - తథా చ నిత్యగ్రహణమనుపనీతస్యాపి ప్రతిషేధార్థం - న చ ప్రాగుపనయనాత్ బ్రాహ్మణ్యమేవ నాస్తీతి శంకనీయం॥ ౪ ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణ్యాం బ్రాహ్మణేనైవ హ్యుత్పన్నో బ్రాహ్మణః స్మృతః । సవర్ణేభ్యస్సవర్ణాసు జాయంతే హి సజాతయ ఇతి హారీతయాజ్ఞవల్క్యాభ్యాముత్పత్తిమాత్రేణ సాజాత్యస్యాభిధానాత్ ॥ గర్భాష్టమేబ్దే కుర్వీత బ్రాహ్మణస్యోపనాయనమితి మనునా బ్రాహ్మణస్య సత ఉపనయన విధానాచ్చ ॥ ౫ ॥ సూ॥ ప్రాగుపనయనాత్కామచారవాదభక్షో హుతాద్బ్రహ్మచారీ యథోపపాదమూత్రపురీషో భవతి. నాస్యాచమనకల్పో విద్యతేన్యత్రాపామార్జనప్రధావనావోక్షణేభ్యో న తదుపస్పర్శనాదాశౌచం న త్వేవైనమగ్నిహవనబలిహరణయోర్నియుంజ్యాన్న బ్రహ్మాభివ్యాహారేదన్యత్ర స్వధానినయనాదుపనయనాది నియమ ఇతి ॥ టీ ॥ కామచార ఇచ్ఛాచరణం - కామవాదోశ్లీలానృతాదిభాషణం - కామభక్షః పర్యుషితాదిభక్షణం - ఏతేషు ప్రాగుపనయనాన్న దోషః ఏతచ్చ మహాపాతకవ్యతిరిక్తవిషయం - స్యాత్కామచారభక్షోక్తిమహాపాతకపాతకాకృత ఇతి స్మరణాత్తత్కరణే ప్రాయశ్చిత్తం భవత్యేవ॥ ౬ ॥ శ్లో॥ అశీతిర్యస్య వర్షాణి బాలో వాప్యూనషోడశః। ప్రాయశ్చిత్తార్థమర్హంతి స్త్రియో రోగిణ ఏవ చ। ఊనైకాదశవర్షస్య పంచవర్షాత్పరస్య చ। చరేద్గురుస్సుహృచ్చైవ ప్రాయశ్చిత్తం విశుద్ధయే। అతో బాలతరస్యాస్య నాపరాధో న పాతకమ్। రాజదండశ్చ నాస్యాతః ప్రాయశ్చిత్తం చ నేష్యత ఇతి॥ ౭ ॥ వా ॥ అత్ర యద్యపి సామాన్యేన ప్రాగుపనయనాదిత్యుక్తం తథాపి షష్ఠాద్వర్షాత్ప్రాగేవ కామచారాది ద్రష్టవ్యం- తతః పరం పిత్రాదిభిర్వర్ణధర్మేషు నియోక్తవ్యః ॥ ౮ ॥ అనిష్టముంజానాస్తు ప్రాయశ్చిత్తినో దండ్యాశ్చేతి మితాక్షర్యాం - క్వచిత్కామభక్షణస్యాపవాదమాహ - అహుతాద్ధుతశిష్టం చరుపురోడాశాదితదతీతి హుతాన్నహుతాత్ యథాయమహుతాత్స్యాత్తథాపి త్రాని యుజ్యేతేత్యర్థః ॥ ౯ ॥ తథా చ యమః॥ శ్లో॥ వైశ్వదేవం పురోడాశమగ్నిమధ్యాచ్చ యద్ధుతమ్। యో హ్యద్యాచ్ఛిశురాకృష్య మాత్రా రక్ష్యః ప్రయత్నత ఇతి ॥ టీ ॥ వైశ్వదేవశిష్టం కామచారస్యాపవాదః - బ్రహ్మచారీతి గర్భాష్టమాదావుపనయనాత్ క్రమేపి స్త్రీషు న ప్రసజ్యేత్ - న చ బ్రహ్మచారీత్యేతద్బ్రహ్మచారిధర్మప్రాప్త్యర్థమితి శంకనీయం ॥ ౧౦ ॥ న హ్యస్య విద్యతే కర్మ కించిదా మౌంజిబంధనాత్। వృత్త్యా శూద్రసమస్తావద్యావద్వేదే న జాయత ఇతి వసిష్ఠస్మరణాత్ ॥ వా ॥ యథోపపాదేతి మూత్రపురీషౌ యథోపపద్యేతే తిష్ఠతః ప్రాఙ్ముఖస్య పథి కృష్టాదౌ తత్రైవ తౌ కుర్యాత్ నాస్యేతి - అస్యానుపనీతస్య ప్రతిషేధాత్ ఆచమనమాత్రమనుజ్ఞాయతే తచ్చ స్త్రీశూద్రాః సకృత్సకృదితి ॥ శ్లో ॥ స్త్రీశూద్రేణ సమస్తావద్యావద్వేదే న జాయత ఇతి స్మరణాత్ - అన్యత్రేతి - అవమార్జనముచ్ఛిష్టలిప్తస్య హస్తాదేస్సోదకేన పాణినా శోధనం - ప్రధావనం గుదశోధనమ్ - అవోక్షణం రజస్వలాదిస్పృష్టస్య ప్రోక్షణం- యద్యప్యవమార్జనాదయ ఆచమనకల్పే నాంతర్భవంతి - తథాపి పర్యుదాసముఖేన తే విధీయంతే - ఏతత్త్రయం షష్ఠవర్షాత్ప్రాగతిబాలస్య భూతపిశాచాదిభ్యో రక్షార్థం కుర్యాత్ ॥ ౧౧ ॥ తథా హ శాతాతపః॥ సూ ॥ బాలానాం పంచమాద్వర్షాద్రక్షార్థం శౌచం కుర్యాత్ స్పృష్ట్యర్థం పరతస్స్వయమేవ కుర్యాత్ ॥ ౧౨ ॥ అ॥ పంచవర్షాదూర్ధ్వం చండాలాదిస్పర్శే స్నాపయితవ్యః ॥ ౧౩ ॥ తత్ర గౌతమః॥ సూ॥ న తదుపస్పర్శనాదశౌచం షష్ఠవర్షాత్ప్రాగితి॥ టీ ॥ చండాలాదిస్పృష్టస్యానుపనీతస్య స్పర్శనే అశుచిత్వం న - తస్యోపస్పర్శనేన స్నానం- భుక్తోచ్ఛిష్టస్య కృతమూత్రపురీషస్యోపస్పర్శనేపి

నాచనమిఃహరదతః - స్మృతిచంద్రికాయాంతు విశేషోదర్శితః - ఆచమనకల్పప్రతిషేధాత్ స్త్రీశూద్రవదాచ
మనమాత్రమనుజ్ఞాయ నాదికంచాస్తి - తావన్మాత్రేణతస్యప్రయతత్వాత్ తదుపస్పర్శనాన్నిత్రాదేరశుచిర్నాస్తి-
నతుచండాళాదిస్పృష్టస్యతస్యస్పర్శేపి గౌతమవాదేచండాళాదేరప్రకృతత్వాత్ - పతితచండాళసూతికోదక్యాశవ
స్పృష్టితత్స్పృష్ట్యుపస్పర్శనేసచేలస్నానమిత్యత్రవయోః శేషాసన్నిధానాచ్చేతి. నత్వేనైనమగ్నిహవనబలిహరణయో
ర్నియుంజ్యాదితి ॥ టీ ॥ ఏనమనుపనీతమగ్నిహవనే ఔపాసనహోమాదౌ వైశ్వదేవే బలిహరణం తత్రనని
యుంజీత- తస్యమంత్రవిహీనత్వాదిత్యభిప్రాయః నచమంత్రాణ్గ్రాహయిత్వాపి యోగ్యత్వాభావః ॥ సూ ॥ న
బ్రహ్మాభివ్యాహారయేదన్యత్రస్వధానినయనాదితి॥ టీ ॥ స్వధానినయనంప్రేతశ్రాద్ధప్రాణాపనీతస్యాపి తాధ్యయన
మవిరుద్ధమిత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ మనురపి॥ శ్లో ॥ నహ్యస్మిన్యుజ్యతేకర్మకించిదామౌంజిబంధనాత్ । నాభివ్యాహార
యేద్బ్రహ్మస్వధానినయనాదృతేఇతి ॥ ౧౪ ॥ స్మృత్యర్థసారే॥ సూ ॥ ఉపనయనాత్ప్రాగుచ్ఛిష్టాదావప్రయ
తానస్యమహాపాతకవర్జంతేషాంచండాళాది స్పర్శేసచేలస్నానం ప్రాగన్నప్రాశనాదన్యస్యాప్యంపాక్సాళా
దాచమనంపశ్చాత్ స్నానమిత్యేకేపితాస్వధానినయనాదృతేచమంత్రాన్నబ్రూయుతి ॥ ౧౫ ॥ ఆపస్తంబః ॥
సూ ॥ ఆన్నప్రాశనాద్గర్భనాత్ప్రయతోభవంత్యాపరివత్సరాదిత్యేకేయావత్ ప్రావాదిశోనప్రజానీయు రుపనయనా
దిత్యపరమత్రహ్యధికారశ్శాస్త్రైర్భవతిసానిష్ఠీవిప్రోస్వధానినయనాదృతేచమంత్రాన్నబ్రూయురితి ॥ ౧౬ ॥ వ
సిష్ఠః॥ సూ॥ అన్యత్రోదకకర్మస్వధాపితృసంయుక్తేభ్యఇతి॥ఇత్యనుపనీతధర్మాః.

— ※ అథోపనయనమ్. ※ —

౧ ॥ తత్రమనుః॥ శ్లో ॥ గర్భాష్టమేబ్దేకుర్వీతబ్రాహ్మణస్యోపనాయనమ్ । గర్భాదేకాదశేరాజ్ఞో గర్భా
త్తుద్వాదశేవిశ ఇతి ॥ టీ ॥ గర్భాష్టమేగర్భాదారభ్యాష్టమే- ఉపనయనమేవోపనాయనం- అబ్దసంఖ్యాసిద్ధమస్యా
యమభిప్రాయః ॥ ౨ ॥. అ॥బ్రహ్మక్షత్రవిశాంగాయత్రీత్రిష్టుభజాగత్యైశ్ఛందోభిస్సహజత్వంశ్రూయతే॥శ్రు॥ గా
యత్రీఛందోరథంతరగ్ంసామబ్రాహ్మణోమనుష్యాణామజఃపశూనాంతస్మాత్తేముఖ్యాముఖతోహ్యసృజ్యంతేతి॥ ౩ ॥
త్రిష్టుప్ఛందోబృహత్సామ రాజన్యోమనుష్యాణామవిఃపశూనామితి ॥ ౪ ॥ జగతీఛందోవైరూపగ్ంసామవైశ్యోమ
నుష్యాణాంగావః పశూనామితి ॥ ౫ ॥ గాయత్ర్యాదిభిరేవతేషాముపనయనంచస్మర్యతే ॥ ౫ ॥ సూ॥ గాయ
త్ర్యాబ్రాహ్మణముపనయీతత్రిష్టుభారాజన్యంజగత్యావైశ్యమితి - తతశ్చోపనయనాబ్దాఅపిస్వచ్ఛందోక్షరసమసం
ఖ్యాభవితుమర్హంతీతి ॥ ౬ ॥ అ॥ఛందసాంచాక్షరసంఖ్యాశ్రూయతే॥శ్రు॥ అష్టాక్షరాగాయత్రీ - ఏకాదశాక్ష
రాత్రిష్టుప్ - ద్వాదశాక్షరాజగతీ॥ ఏకైకపాదాభిప్రాయంచైతత్ - తథాచశ్రుతిః - చతుర్విగ్ంశత్యక్షరాగా
యత్రీ-చతుశ్చత్వారిగ్ంశ దక్షరాత్రిష్టుప్ - అష్టాచత్వారిగ్ంశదక్షరాజగతీతి॥ ౭ ॥ హారీతః ॥ సూ॥ ఛందస్సు
పాదాక్షరసముదాయవదబ్దసమూహఉపనయనమితి ॥ టీ ॥ గాయత్ర్యాదిపాదాక్షరసమ్మితేబ్దేకార్యమిత్యర్థః-
తతశ్చాష్టమైకాదశద్వాదశాబ్దేషుబ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యానాంముఖ్యముపనయనమితి ॥ ౮ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥శ్లో॥
గర్భాష్టమేష్టమేవాబ్దేబ్రాహ్మణస్యోపనాయనం। రాజ్ఞామేకాదశేసైకేవిశామేకేయథాకులమితి॥ టీ॥గర్భాజ్జన్మనో
వాఆరభ్యాష్టమే - విశఃవైశ్యస్యసైకే ఏకాదశే ద్వాదశ ఇత్యర్థః - కులస్థిత్యాకేచిదుపనయనమిచ్ఛంతి- శ్రుతిరపి-
అష్టవర్షంబ్రాహ్మణముపనయీతేతి ॥ ౯ ॥ ఆపస్తంబః ॥ సూ ॥ గర్భాష్టమేషుబ్రాహ్మణముపనయీతగర్భైక
ాదశేషురాజన్యంగర్భద్వాదశేషువైశ్యంవసంతోగ్రీష్మశ్శరదిత్యృతవోవర్ణానుపూర్వ్యేణేతి॥టీ॥గర్భఃఅష్టమో
యేషామితిగర్భాష్టమాః - జననప్రభృతిసప్తగృహ్యంతే- ఏవంయద్యపిసప్తస్వప్యుపనయనంప్రాప్తంతథాపిజన్మాది
షుత్రిషుచౌళాంతసంస్కారైరవిరుద్ధత్వాచ్చతుర్థేప్యక్షరాభ్యాసాభావేనాసామర్థ్యాన్నక్రియతే అతోత్రోపా
దేయగతాబహుత్వసంఖ్యాకపింజలన్యాయేనగర్భపష్ఠగర్భసప్తమాష్టమేషుత్రిష్వేవావతిష్ఠతే - ఏవంచవర్షత్ర
యంముఖ్యకాలఇత్యాపస్తంబమతిరితివదంతి-అన్యేతుగర్భాష్టమఏవవర్షేనతుషష్ఠసప్తమయోః- తయోర్గర్భాష్ట
మత్వాభావాత్ -బహువచనంఛాందసమితివదంతి-అత్రయథాకులాచారంవ్యవస్థా ॥ ౧౦ ॥ గౌతమః॥సూ॥ఉపనయ
నంబ్రాహ్మణస్యాష్టమే ఏకాదశద్వాదశయోః క్షత్రియవైశ్యయోర్గర్భాదిస్సంఖ్యావర్షాణామితిచ ॥ ౧౧॥కా
మ్యోపనయనముపహాసఏవ॥సూ॥ నవమేపంచమేవాకామ్యమితి॥ ౧౨ ॥ యదాహాంగిరాః॥ శ్లో॥బ్రహ్మవర్చసకామ
స్యాపంచమేబ్దేద్విజన్మనః। ఆయుష్కామస్యనవమేకార్యంమౌంజీనిబంధనమితి ॥ ౧౩ ॥ మనుః ॥ బ్రహ్మవర్చసకామస్య

కార్యం విప్రస్య పంచమే। రాజ్ఞో బలార్థినష్షష్ఠే వైశ్యస్యార్థార్థినోఽష్టమ ఇతి ॥ ౧౪ ॥ అంగిరాః॥ షష్ఠే తథా ద్వాదశే చ రాజ్ఞో వృద్ధిబలాయుషాః। ఈహాయుషోస్తు వైశ్యస్యాప్యష్టమే చ చతుర్దశే ఇతి ॥ టీ ॥ ఈహా॥ కృష్యాదివిషయా చేష్టా ॥ ౧౫ ॥ స్మృతిరత్నే ॥ శ్లో ॥ సప్తమే చాష్టమే వాపి నవమే దశమే తథా। ఏకాదశే ద్వాదశే చ హ్యుపనీయ ద్విజాతయః॥ బ్రహ్మవర్చససమాయుష్యం తేజో న్నాద్యం తథేంద్రియమ్। పశూంశ్చ కామయానా వై ప్రాప్నువంతి యథాక్రమమితి ॥ ౧౬ ॥ బోధాయనోఽపి ॥ సూ ॥ సప్తమే బ్రహ్మవర్చసకామమష్టమ ఆయుష్కామం నవమే తేజస్కామం దశమే న్నాద్యకామమేకాదశ ఇంద్రియకామం ద్వాదశే పశుకామం త్రయోదశే మేధాకామం చతుర్దశే పుష్టికామం పంచదశే భ్రాతృమంతం షోడశే సర్వకామమితి ॥ ౧౭ ॥ తథా చ భరద్వాజః ॥ వసంతే బ్రాహ్మణముపనయీత గ్రీష్మే హేమంతే వా రాజన్యం శరది వైశ్యం వర్షాసు రథకారం శిశిరే వా సర్వానితి ॥ ౧౮ ॥ చంద్రికాయామ్॥ శ్లో॥ ఋతుర్వసంతశ్శుభదోఽగ్రజన్మనాం గ్రీష్మో నృపాణాం చ శరద్విశాం చ। వ్రతస్య బంధే యది వాఖిలానాం మాఘాదయః పంచ భవంతి మాసా ఇతి ॥ ౧౯ ॥ జ్యోతిశ్శాస్త్రే చ॥ మాఘాదిషు చ మాసేషు మౌంజీ పంచసు శస్యత ఇతి ॥ ౨౦ ॥ ధర్మసారసుధానిధౌ ॥ విప్రం వసంతే క్షితిపం నిదాఘే వైశ్యం ఘనాంతే వ్రతినం విదధ్యాత్। మాఘాదిశుక్రాంతకపంచమాసాస్సాధారణం వా సకలం ద్విజానామితి ॥ ౨౧ ॥ వృద్ధవసిష్ఠః॥ విప్రస్య క్షత్రియస్యాపి మౌంజీ స్యాదుత్తరాయణే। దక్షిణే తు విశాం కుర్యాన్నానధ్యాయే న సంక్రమే। అనధ్యాయేఽపి కుర్వీత యస్తు నైమిత్తికో భవేత్। జ్యేష్ఠమాసి విశేషేణ సర్వజ్యేష్ఠస్య చైవ హి। ఉపనేతస్య పుత్రస్య జడత్వం మృత్యురేవ చేతి ॥ ౨౨ ॥ వృద్ధగార్గ్యః॥ స్వాధ్యాయవియుజో ఘస్రాః కృష్ణప్రతిపదాదయః। ప్రాయశ్చిత్తే నిమిత్తే తు మేఖలాబంధనే మతా ఇతి॥ ఘస్రాః వాసరాః॥ విప్రస్యాతీతకాలశ్చేచ్ఛస్తా శుక్లచతుర్దశీ। కృష్ణే తు ప్రతిపచ్ఛస్తా ప్రాయశ్చిత్తోపనాయన ఇతి॥ ౨౩ ॥ అపరార్కే॥ నష్టే చంద్రేఽష్టమే శుక్రే నిరంశే చైవ భాస్కరే। కర్తవ్యం నోపనయనం నానధ్యాయే గళగ్రహే। రాశేః ప్రథమభాగస్థో నిరంశస్సూర్య ఉచ్యతే। త్రయోదశీ చతుష్కం తు సప్తమ్యాదిత్రయం తథా। చతుర్థ్యేకాదశీ ప్రోక్తా నవ చైతే గళగ్రహాః। గురుభృగుసుతో ధాత్రీపుత్రశ్శశధరాత్మజః। స్యురేతే ఋగ్యజుస్సామాథర్వణామధిపాః క్రమాదితి॥ టీ ॥ ధాత్రీపుత్రోఽంగారకః- శశధరాత్మజో బుధః- తద్వాసరే తచ్ఛాఖీయస్యోపనయనం కర్తవ్యమిత్యర్థః ॥ ౨౪॥ తథా సాయణీయే॥ శ్లో ॥ గురోః కవేలోహితస్య బుధస్యైవ చ వాసరాః। ఋగ్యజుస్సామాథర్వణాం శస్తాస్స్యుర్వ్రతబంధనే ॥ ౨౫ ॥ వృద్ధగార్గ్యోఽపి॥ బుధత్రయేందువారాణి శస్తాని వ్రతబంధనే॥ స ఏవ॥ శాఖాధిపే బలిని కేంద్రగతే తు మౌంజీబంధస్తదీయదివసే చ సుఖాయ క్లృప్తః। అస్మిన్ బలేన రహితే తు పునర్ద్విజానాం స్యాద్వర్ణసంకర ఇతి ప్రవదంతి తజ్జ్ఞాః॥ హస్తత్రయే పుష్యధనిష్ఠయోశ్చ పౌష్ణాశ్వినీ స్వాత్యదితివిష్ణుభేషు। శస్తే తిథౌ చంద్రబలేన యుక్తే కార్యో ద్విజానాం వ్రతబంధమోక్షావితి ॥ ౨౬ ॥ అ॥ ద్విజత్వకారణమాహ యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో ॥ మాతుర్యదగ్రే జాయంతే ద్వితీయం మౌంజిబంధనాత్। బ్రాహ్మణక్షత్రియవిశస్తస్మాదేతే ద్విజాః స్మృతా ఇతి ॥ ౨౭ ॥ వసిష్ఠోఽపి॥ మాతురగ్రేఽధిజననం ద్వితీయం మౌంజిబంధనమితి ॥ ౨౮ ॥ మనురపి॥ మాతురగ్రేఽధిజననం ద్వితీయం మౌంజిబంధనే। తృతీయం యజ్ఞదీక్షాయాం ద్విజస్య విధిచోదితమితి॥ తత్ర యద్బ్రహ్మజననం మౌంజీబంధనచిహ్నితమ్। తత్రాస్య మాతా సావిత్రీ పితా త్వాచార్య ఉచ్యత ఇతి ॥ ౨౯॥ అ॥ ఆచార్యస్య పితృత్వే హేతుమాహ స ఏవ॥ శ్లో ॥ వేదప్రదానాదాచార్యం పితరం పరిచక్షతే। నహ్యస్య విద్యతే కర్మ కించిదా మౌంజిబంధనాదితి ॥ టీ ॥ వేదప్రదానాత్సర్వవేదస్వరూపసావిత్రీప్రదానాత్ - ఉపనయనాఖ్యజన్మప్రదానాదితి యావత్ ॥ ౩౦॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥ స హి విద్యాతస్తం జనయతి తచ్ఛ్రేష్ఠం జన్మ శరీరమేవ మాతాపితరౌ జనయత ఇతి॥ ఇత్యుపనయనస్య ముఖ్యకాలః. ... ...

—✻ అథ గౌణకాలః. ✻—

౧॥ తత్ర మనుః॥ శ్లో॥ ఆషోడశాద్బ్రాహ్మణస్య సావిత్రీ నాతివర్తతే। ఆద్వావింశాత్క్షత్రబంధోరాచతుర్వింశతేర్విశ ఇతి॥ టీ॥ సావిత్రీ ఉపనయనం- క్షత్రబంధోః క్షత్రియస్య- ఆకారో త్రాభివిధివచనం- ముఖ్యకల్పసంఖ్యాద్వైగుణ్యానుగుణ్యాత్ ॥ ౨ ॥ తదాహ వ్యాసః॥ శ్లో ॥ ఔపనాయనికః కాలః పరష్షోడశవార్షికః। ద్వావింశతిః పరోఽన్యస్య స్యాచ్చతుర్వింశతిః పర ఇతి ॥ టీ ॥ పరః అంతిమః - తత ఊర్ధ్వం గౌణకాలోఽపి నాస్తీత్యర్థః ॥ ౩ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో॥ ఆషోడశాద్ద్వావింశాచ్చతుర్వింశాచ్చ వత్సరాత్। బ్రాహ్మణక్షత్రియవిశామౌపనాయనికః పర ఇతి॥ ౪॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥ ఆషోడశాద్బ్రాహ్మణస్యానాత్యయ ఆద్వావిగ్ంశాత్క్షత్రియస్యాచతుర్విగ్ంశాద్వైశ్యస్యేతి॥ ౫॥ గౌత

మోఽపి॥ సూ ॥ ఆషోడశాద్బ్రాహ్మణస్యాపతితా సావిత్రీతి॥ ౬ ॥ మనుః॥ శ్లో ॥ అత ఊర్ధ్వం త్రయోఽప్యేతే యథా కాలమసంస్కృతాః। సావిత్రీపతితా వ్రాత్యా భవంత్యార్యవిగర్హితా ఇతి॥ టీ ॥ అతః - షోడశాదిభ్యః అసంస్కృతా అనుపనీతాః- సావిత్రీపతితాః సావిత్ర్యుపదేశహీనాః వ్రాత్యాః వ్రాత్యనామానః ॥ ౭ ॥ స ఏవ ॥ శ్లో ॥ నైతైరపూతైర్విధివదాపద్యపి కదాచన। బ్రాహ్మాన్ యౌనాంశ్చ సంబంధానాచరేద్బ్రాహ్మణైస్సహేతి॥ టీ ॥ అపూతైరకృతప్రాయశ్చిత్తైః- బ్రాహ్మాన్ అధ్యయనాధ్యాపనాదీన్ యౌనాన్ కన్యాదానప్రతిగ్రహాదీన్ ॥ ౮ ॥ చంద్రికాయాం। శ్లో॥ వ్రాత్యస్యాకృతచిత్తస్య న కార్యముపనాయనమ్। అధ్యాపనం యాజనం చ వివాహాది వివర్జయేదితి ॥ ౯ ॥ యమః॥ సమతిక్రాంతకాలాశ్చ పతితాస్సర్వ ఏవ తే। బ్రాహ్మణక్షత్రియవిశాం కాలశ్చేదత్యగాదయమ్। సావిత్రీపతితా వ్రాత్యాః పరిహార్యాః ప్రయత్నత ఇతి ॥ ౧౦ ॥ బోధాయనోఽపి॥ సూ ॥ అత ఊర్ధ్వం పతితసావిత్రికా భవంతి నైతానుపనయేయుర్నాధ్యాపయేయుర్న యాజయేయుర్న వివాహయేయురితి ॥ టీ ॥ ఏతానకృతప్రాయశ్చిత్తానితి శేషః ॥ ౧౧ ॥ గౌణకాలేఽప్యనుపనీతస్య ప్రాయశ్చిత్తం యాజ్ఞవల్క్యేనోక్తమ్॥ శ్లో ॥ అత ఊర్ధ్వం పతంత్యేతే సర్వకర్మబహిష్కృతాః। సావిత్రీపతితా వ్రాత్యా వ్రాత్యస్తోమాదృతే క్రతోరితి ॥ టీ ॥ వ్రాత్యస్తోమో వ్రాత్యానాం ప్రాయశ్చిత్తార్థః [illegible] తుః- తం విహాయాన్యత్ర నాధికారః- తత్ర త్వపత్నీకస్యా [illegible] బల్యాదధికారః॥ ౧౨ ॥ వసిష్ఠస్తు ప్రాయశ్చిత్తాంతరమప్యాహ ॥ సూ ॥ పతితసావిత్రిక ఉద్దాలకవ్రతం చరేద్ద్వౌ మాసౌ యావకేన వర్తయే [illegible] న్మాసం పయసార్ధమాసమామిక్షయాష్టరాత్రం ఘృతేన షడ్రాత్రమయాచితం [illegible] వసేదశ్వమేధావభృథం వా గచ్ఛేద్వ్రాత్యస్తోమేన వా యజేతేతి ॥ టీ ॥ ఉద్దాలకమునినా [illegible] ముద్దాలకవ్రతం [illegible] త్స్వరూపమాహ ద్వౌ మాసావిత్యాదినా- [illegible] తు సర్వవ్రతసాధారణం హవిష్యం తచ్చ సకృదేవ- ఉపవాసే [illegible] కస్యాపి న ప్రసక్తిః - పూర్వముక్తత్వే నైవ త్రిరాత్ర [illegible] ధానాత్ ॥ ౧౩ ॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥ యథా వ్రతేషు సమర్థస్స్యాద్యాని వక్ష్యామో [illegible] క్రాంతే సావిత్ర్యాః కాల ఋతుం త్రైవిద్యకం బ్రహ్మచర్యం చరేదథోపనయనం తతస్సంవత్సరముదకోపస్పర్శనమథాధ్యాప్య ఇతి ॥ టీ ॥ అస్యార్థో హరదత్తేనాభిహితః - యథా వ్రతేషు సమర్థస్స్యాత్తథా తావాన్ కాలః ప్రతీక్ష్యః - పూర్వమేవ తు సామర్థ్యే సత్యష్టమవర్షాద్యతిక్రమేఽపి ప్రాయశ్చిత్తం భవతి - షోడశాదిభ్య ఊర్ధ్వం [illegible] సమర్థానాం పశ్చాత్సామర్థ్యే సతి ప్రాయశ్చిత్తం భవత్యేవ- తచ్చ ప్రాయశ్చిత్తమాహ [illegible] సావిత్ర్యాః [illegible] కాల ఉక్తః తదతిక్రమే త్రైవిద్యకం త్రయో వేదా విద్యాస్త్రివిద్యా తామధీయతే త్రైవిద్యాః [illegible] త్రైవిద్యకం ఏవంభూతం బ్రహ్మచర్యమగ్నిపరిచర్యామధ్యయనం గురుశుశ్రూషామితి [illegible] చరేత్ - కియంతం కాలం ఋతుం- కాలాధ్వనోరత్యంతసంయోగ ఇతి ద్వితీయా - అథోపనయనం- ఏవం [illegible] ఉపనేతవ్యః - తతస్సంవత్సరముదకోపస్పర్శనం స్నానం కర్తవ్యం- శక్తస్య త్రిషవణస్నానం అశక్తస్య యథాశక్తి అథాధ్యాప్యః - ఏవం చరితవ్రత శ్చేదధ్యాప్య ఇతి ॥ ౧౪ ॥ యత్తు జైమినినోక్తమ్॥ సూ॥ నాపి [illegible] త ఇతి - తదకృతప్రాయశ్చిత్తవిషయం ॥ ౧౫ ॥ స్మృత్యర్థసారే ॥ సూ ॥ ఉపనయన [illegible] గర్భాజ్జన్మతో వాష్టమేఽబ్దే ఏకాదశే ద్వాదశే వా విప్రాదీనాం క్రమాత్కార్యముప [illegible] చతుర్వింశాచ్చ విప్రాదీనాం క్రమాత్కాలేఽస్య మత ఊర్ధ్వం సావిత్రీపతితా వ్రాత్యాస్స్యుస్తేషాం [illegible] ప్రాయశ్చిత్తానాముపనయనాదయస్స్యురితి ॥ ఇత్యుపనయనస్య గౌణకాలః.

* * * * *

—* అథ యజ్ఞోపవీతం. *—

౧॥ తత్ర మనుః ॥ శ్లో ॥ కార్పాసముపవీతం స్యాద్విప్రస్యోర్ధ్వవృతం త్రివృత్। శణసూత్రమయం రాజ్ఞో వైశ్యస్యావికసూత్రకమితి ॥ కార్పాసవికారః కార్పాసం సూత్రమితి యావత్ - ఊర్ధ్వవృతం [illegible] తతిర్యస్య దక్షిణహస్తతలే సోర్ధ్వవృతం [illegible]. ఆవికసూత్రకం అవిరోమనిర్మితసూత్రం ॥ ౨ ॥ గృహ్యపరిశిష్టేఽపి ॥ ఉపవీతమయుగ్మసరం విషమతంతుకం త్రివృద్యజ్ఞోపవీతమితి॥ టీ॥ అయుగ్మసరమయుగ్మగుణం - ఏకైకస్మిన్ [illegible] విషమతంతుకః త్రితంతుకః - అన్యథా నవతంతుత్వవ్యాఘాతాత్ ॥ ౩ ॥ తదాహ దేవలః ॥ శ్లో ॥ యజ్ఞోపవీతం కుర్వీత సూత్రేణ నవతంతుకమితి॥ ౪॥ శ్రుతిరపి॥ నవ ప్రతీ త్రివృదితి॥ ౫॥ కాత్యాయనః॥ శ్లో॥ త్రివృదూర్ధ్వవృతం కార్యం తంతుత్రయమధోవృతమితి॥ ౬॥ బృహస్పతిః ॥ కార్పాసకం సదా దద్యాచ్ఛుచిక్షేత్రే విశోధితమ్ । జీవభర్తృకయా నార్యా బ్రాహ్మణ్యా సూత్రకం

వృతమితి ॥ ౭ ॥ స్మృతిసారే॥ ఛేదేవినాశేవాస్నాతఃకన్యాయానిమిత్తతంశుభమ్ । విధవావ్యాధిరథవా సూత్రం
గృహ్ణీతవై శుచిరితి ॥ ౮ ॥ మాధవీయే॥ యజ్ఞోపవీతంకుర్వీతసూత్రంతునవతంతుకమ్ । త్రివృదూర్ధ్వవృతంకా
ర్యంతంతుత్రయమధోవృతమితి॥ ౯ ॥ అ॥ ఊర్ధ్వవృతస్యలక్షణముక్తంచంద్రికాయాం॥ శ్లో॥ కరేణదక్షిణేనోర్ధ్వం
గతేనత్రిగుణీకృతమ్ । వలితంవాత్రితంసూత్రంత్రివృదూర్ధ్వవృతంస్మృతమితి ॥ టీ ॥ ఊర్ధ్వగతేనదక్షిణేనకరే
ణయద్వలితంతదూర్ధ్వవృతమిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ అ॥ ప్రతితంతుదేవతాభేదమాహదేవలః॥ శ్లో ॥ ఓంకారఃప్రథ
మస్తంతుర్ద్వితీయోగ్నిస్తథైవచ। తృతీయోభగదైవత్యశ్చతుర్థస్సోమదైవతః। పంచమఃపితృదైవత్యష్షష్ఠశ్చైవప్రజా
పతిః। సప్తమోవిష్ణుదైవత్యోధర్మశ్చాష్టమఏవచ। నవమస్సర్వదైవత్యఇత్యేతేనవతంతవః। గ్రామాన్నిష్క్రమ్యసంఖ్యాయ
షణ్ణవత్యంగులీషుతత్ । త్రివృత్త్రిగుణితంసూత్రంప్రక్షాళ్యాబ్లింగకైస్త్రిభిః। దేవాగారేథవాగోష్ఠేనద్యాంవాన్యత్ర
వాశుచౌ। సావిత్ర్యాత్రివిధంకుర్యాన్నవసూత్రంతుతద్భవేత్ । అథత్రివేష్టితవ్యంస్యాత్త్రిరితప్రాణాంస్త్రిదంహి
తత్ ॥ ప్రాదయేత్కరతలందేవానాంతృప్తిదంహితత్ । సవ్యేమృదంగృహీత్వాస్మిన్ స్థాపయేద్భూరితిబ్రువన్ । తం
పుష్పంఫలంవాపివ్యాహృతీభిఃప్రచిక్షిపేత్ । అభిమంత్ర్యాథమూరగ్నేశ్చేతిత్రిస్తృతీయమంత్రభిః । హరిబ్రహ్మాదేవ
దేవ్యస్సప్రణవవ్యాహృదధారిణీ ॥ యజ్ఞోపవీతమిత్యాదిమంత్రస్స్యాద్వధారణే । యజ్ఞోపవీతమంత్రేణవ్యాహృత్యా
వానధారయేద్విజః ॥ ౧౧ ॥ గృహ్యపరిశిష్టే ॥ యజ్ఞోపవీతంపరమంపవిత్రంప్రజాపతేర్యత్సహజంపురస్తాత్ । ఆ
యుష్యమగ్ర్యంప్రతిముంచశుభ్రంయజ్ఞోపవీతంబలమస్తుతేజఇతిధారణమంత్రోభిహితః ॥ ౧౨ ॥ బోధాయనో
పి॥ సూ ॥ యజ్ఞోపవీతప్రతిముపన్యాచయతి - యజ్ఞోపవీతంపరమంపవిత్రమితి ॥ ౧౩ ॥ గ్రంథినియమమాహదే
వలః॥ ఏకేనగ్రంథినాతంతుర్ద్విగుణస్త్రిగుణోపివేతి ॥ ౧౪ ॥ పరిమాణాంతరమప్యాహకాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥
త్రివృతంచోపవీతంస్యాత్తస్యైకోగ్రంథిరిష్యతే । పృష్ఠవంశేచనాభ్యాంచధృతంయద్విందతేకటిమ్ । తద్ధార్యముపవీ
తంస్యాన్నాతిలంబంనచోచ్ఛ్రితమితి ॥ ౧౫ ॥ వసిష్ఠశాతాతపౌ ॥ శ్లో ॥ నాభేరూర్ధ్వమనాయుష్యమధోనాభే
స్తపఃక్షయః। తస్మాన్నాభిసమంకుర్యాదుపవీతంవిచక్షణఇతి॥ ౧౬ ॥ అ॥ ఏతదలాభేపరిమాణాంతరమాహదేవలః-
స్తనాదూర్ధ్వమధోనాభేర్నకర్తవ్యంకథంచనేతి ॥ ౧౭ ॥ భృగుః॥ ఉపవీతంవటోరేకంద్వేతథేతరయోస్స్మృ
తే। ఏకమేవయతీనాంస్యాదితిశాస్త్రస్యనిశ్చయఇతి॥ ౧౮ ॥ దేవలః॥ బ్రహ్మచారిణఏకంస్యాత్ స్నాతస్యద్వేబహూ
నివా। తృతీయముత్తరీయంస్యాద్వస్త్రాభావేతదిష్యతఇతి ॥ ౧౯ ॥ స్మృతిసారే ॥ ఏకవేదస్యచైకంస్యాదథవావేదసం
ఖ్యయా । బహూనివాయుష్కామస్యత్రిదికామ్యంప్రచక్షతఇతి ॥ ౨౦ ॥ భరద్వాజః॥ మంత్రంసమ్యగనుచ్చా
ర్యబ్రహ్మసూత్రంనిక్షిపేత్ ।దక్షిణంబాహుముద్ధృత్యశిరసైవసహద్విజః ॥ గృహస్థస్యవనస్థస్యసూత్రంప్రతిపునఃపు
నః। మంత్రోచ్చారణమాచామోద్వితీయంక్రమశస్స్మృతమ్। యజ్ఞోపవీతేద్వేధార్యేశ్రౌతేస్మార్తేచకర్మణి। తృతీయ
ముత్తరీయంతువస్త్రాభావేతదిష్యతే । ఏకైకముపవీతంస్యాద్ద్వాభ్యాంత్వాశ్రమిణోర్ద్వయోః । దశాష్టౌవాగృహస్థ
స్యచత్వారివనవాసినః। వినాయజ్ఞోపవీతేనదినమేకమపిద్విజః। స్థితశ్శూద్రత్వమాయాతిపునశ్శ్వానోభవిష్యతి॥ క్రోధా
ద్వాయదివాలోభాద్బ్రహ్మసూత్రంధినత్తియః। సకుర్యాత్త్రీణికృచ్ఛ్రాణికృచ్ఛ్రమేకమథాపివేతి ॥ ౨౧ ॥ భృ
గుః॥ సదోపవీతినాభావ్యంసదాబద్ధశిఖేనచ । విశిఖోనుపవీతశ్చయత్కరోతినతత్కృతమితి ॥ ౨౨ ॥ అ॥ అనేనైతేన
సదోపవీతత్వం కర్మకాలేపి వేతిసంకోచనీయంయత్తస్సఏవాహ ॥ మంత్రపూతంస్థితంకాయేయస్యయజ్ఞోపవీతకమ్।
నోద్ధరేత్తుతతఃప్రాజ్ఞోయదీచ్ఛేచ్ఛ్రియఆత్మనః। కాయస్థమేవతత్కార్యమూర్ధ్వాస్యంనకదాచన । సకృదుద్ధరణాత్తస్య
ప్రాయశ్చిత్తీయతేద్విజఇతి ॥ ౨౩ ॥ వ్యాసః॥ వినాయచ్ఛిఖయాకర్మవినాయజ్ఞోపవీతతః । రాక్షసంతద్ధివిజ్ఞే
యంసమస్తానిష్ఫలాఃక్రియాఇతి ॥ వా ॥ అతోగ్న్యింధనాదేఃపూర్వమేవయజ్ఞోపవీతంధార్యముపనయనే॥ ౨౪ ॥ భృ
గుః॥ సూత్రంసలోమకంచేత్స్యాత్తతఃకృత్వావిలోమకమ్। సావిత్ర్యాదశకృత్వోద్భిఃమంత్రితాభిస్తదుక్షయేత్ । విచ్ఛి
న్నంవాప్యధోయాతంభుక్త్వానిర్మితముత్సృజేత్ ॥ ఉపానహౌచవాసశ్చధృతమన్యైర్నధారయేత్ । ఉపవీతమ
లంకారంస్రజంకరకమేవచేతి ॥ ౨౫ ॥ మనుస్తుధృతయజ్ఞోపవీతాదివినాశేప్రతిపత్తిమాహ॥ మేఖలామజినందండ
ముపవీతంకమండలుమ్। అప్సుప్రాస్యవినష్టానిగృహ్ణీతాన్యానిమంత్రవదితి॥ ౨౬ ॥ పితామహః ॥ యపతనానినానాత్తి
ముజ్ఞసూత్రేసముద్భవమ్। వేదోక్తంనిష్ఫలంతస్యస్నానదానజపాదికమ్॥ బ్రాహ్మణోయోనజానాతిహ్యుపవీతస్యసం
స్థితిమ్। మోహాత్సవహతేభారంపశుగర్దభవస్సదేతి ॥ ౨౭ ॥ ఉక్తోపవీతాలాభేపి దేవలః ॥ కార్పాససక్షౌమగో

వాలశణవల్క-తృణోద్భవమ్ । సద్వాసంభవతాధార్యముపవీతంద్విజాతిభిరితి ॥ టీ ॥ తృణోద్భవంకుశనిర్మితం। ౨౮॥ తథాచగోభిలః॥ సూ॥ యజ్ఞోపవీతంకురుతేసూత్రంవస్త్రంకుశరజ్జుంచేతి ॥ ౨౯ ॥ వా॥ సూత్రమపివస్త్రాభావేవేదితవ్యం-వాససాయజ్ఞోపవీతార్థాన్కుర్యాత్తదభావేత్రివృతాసూత్రేణేతి ఋశ్యశృంగస్మరణాత్ - నిత్యముత్తరీయంవాసఃకార్యమపివాసూత్రమేవోపవీతార్థఇత్యాపస్తంబేనవాససోఽసంభవేనుకల్పత్వేనసూత్రస్యాభిధానాచ్చ ॥ ౩౦ ॥ హారీతః॥ శ్లో॥ముక్తామయోపవీతంచచామీకరమథాపివా।ధార్యంతత్సర్వవర్ణానాంమహాదానాదికర్మస్వితి॥ ౩౧ ॥ స్మృత్యర్థసారే ॥ శ్లో॥వస్త్రంయజ్ఞోపవీతార్థేతృవృత్సూత్రంచకర్మసు।శుచౌదేశేశుచిస్త్రసంహతాంగులిమూలకే॥ ఆవేష్ట్యషణ్ణవత్యాతత్త్రిగుణీకృత్యయత్నతః।అబ్లింగైస్త్రిభిస్సమ్యక్ప్రక్షాళ్యోర్ధ్వవృతంనుతత్ ।అప్రదక్షిణమావర్త్యంసావిత్ర్యాత్రిగుణీకృతమ్ । అధఃప్రదక్షిణావర్తంనవంస్యాన్నవసూత్రకమ్ ॥ త్రిరావేష్ట్యదృఢంబద్ధ్వాహరిబ్రహ్మేశ్వరాన్నమేదితి ॥ ౩౨ ॥ బోధాయనః॥ సూ॥ బ్రాహ్మణకన్యకయాబ్రాహ్మణవిధవయావాశుద్ధస్నాతయాకృతాచాంతయానిర్మితంసూత్రంగృహీత్వాప్రాచీముదీచీంవాదిశముపవిశ్యత్రిర్వ్యాచతురంగుళిమాత్రంషణ్ణవతిసూత్రపరిమండలమితి ॥ ౩౩ ॥ సఏవ॥ శ్లో ॥ చతుర్వేదస్యచత్వారిత్రివేదస్యత్రికంభవేత్ । ద్వేస్యాతాంద్వివేదస్యఏకమేవైకవేదినఇతి ॥ ౩౪ ॥ అ ॥ కథంసన్నివేశముపవీతమిత్యపేక్షాయాంమనురాహ. శ్లో ॥ ఉద్ధృతేదక్షిణేపాణావుపవీత్యుచ్యతేద్విజః।సవ్యేతుప్రాచీనావీతీనివీతీకంఠసజ్జనే ఇతి॥ టీ ॥ సూత్రస్యకంఠసజ్జనేనివీతమితిసంజ్ఞాతదస్యాస్తీతినివీతీ - నివీతస్యమధ్యేదక్షిణేపాణావుద్ధృతేయస్సన్నివేశవిశేషస్తదుపవీతంనామతదస్యాస్తీత్యుపవీతీ - సవ్యేపాణావుద్ధృతేయస్సన్నివేశవిశేషస్తత్ప్రాచీనావీతమితిసంజ్ఞాతదస్యాస్తీతిప్రాచీనావీతీచార్థః ॥ ౩౫ ॥ తథాచశ్రుతిః॥ దక్షిణతఉపవీయదక్షిణంబాహుముద్ధరతేవధత్తేసవ్యమితియజ్ఞోపవీతమేతదేవవిపరీతంప్రాచీనావీతగ్ంసంవీతంమానుషమితి ॥ ౩౬ ॥ అ॥విషయవిశేషంచోపవీతాదీనాందర్శయతిశ్రుతిరేవ- నివీతంమనుష్యాణాంప్రాచీనావీతంపితృణాముపవీతందేవానామితి॥ టీ ॥ నివీతంమనుష్యాణాంస్వంమనుష్యకార్యేషుఋషితర్పణాదిషుప్రశస్తం- ప్రాచీనావీతంపితౄణాంకర్మణిపితృయజ్ఞాదౌప్రశస్తం- యజ్ఞోపవీతందేవానాంకర్మణిఅగ్నిహోత్రాదౌప్రశస్తమిత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ వ్యాసః ॥ శ్లో॥ ఉద్ధృత్యదక్షిణంబాహుంసవ్యంసేతుసమర్పితమ్। ఉపవీతంభవేన్నిత్యంనివీతంకంఠసజ్జితమ్। సవ్యంబాహుంసముద్ధృత్యదక్షిణేతుధృతంద్విజైః । ప్రాచీనావీతమిత్యాహుఃపిత్ర్యేకర్మణియోజయేత్ । దేవాగారేగవాంగోష్ఠేహోమేజప్యేతథైవచ । స్వాధ్యాయేభోజనేనిత్యంబ్రాహ్మణానాంచసన్నిధౌ । ఉపాసనేగురూణాంచసంధ్యయోస్సాధుసంగమే । ఉపవీతీభవేన్నిత్యంవిధిరేషసనాతనఇతి॥ ౩౮॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥ ఉపాసనేగురూణాంవృద్ధానామతిథీనాంహోమేజప్యకర్మణిభోజనఆచామేస్వాధ్యాయేచయజ్ఞోపవీతీస్యాదితి ॥ ౩౯ ॥ వా॥ ఏతేషుకర్మసుయజ్ఞోపవీతవిధానాత్కాలాంతరేనావశ్యంధారణమితికేచిద్వ్యాచక్షతే॥కాయస్థమేవతత్కార్యముత్థాప్యంనకదాచన।సదోపవీతినాభావ్యంసదాబద్ధశిఖేనచేత్యాదిబహుస్మృతివిరోధాచ్ఛిష్టాచారవిరోధాచ్చతదనాదరణీయమిత్యన్యే॥ ... ... *

—* ఉపనయనదీక్షామధ్యేఉపవీతహానౌ. *—

ఉపనయనానంతరందినచతుష్టయమధ్యేయజ్ఞోపవీతస్యహానౌ॥ శ్లో॥ గార్హ్యేకర్మణ్యపరాధత్వేష్వప్యబ్రాహ్మణోత్రైవతుశ్చ్యుతిస్స్యాత్ । ఏకాహుతింవ్యాహృతిభిశ్చహుత్వాస్మాదేవనాదేశఇహానుయామఇతి న్యాయేనసర్వప్రాయశ్చిత్తంహుత్వానాజ్ఞాతత్రయంచజపిత్వాపునర్యజ్ఞోపవీతంధార్యమిత్యాహుః ॥ ఇతియజ్ఞోపవీతనిర్ణయాదిః. ... ... *

—* అథదండధారణమ్. *—

౧ ॥ తత్రమనుః॥బ్రాహ్మణోబైల్వపాలాశౌక్షత్రియోవాటఖాదిరౌ।పైప్పలౌదుంబరౌవైశ్యోదండానర్హంతిధర్మతఇతి ॥ ౨ ॥ పైప్పలః అశ్వత్థః- ధర్మతఃనసమానధర్మతోఽంగాదిత్యర్థః - బ్రాహ్మణోబైల్వదండంధర్మతోఽర్హతి- ఉభయోరపిబ్రహ్మవర్చససంబంధసామాన్యాత్ । బ్రహ్మవర్చసాధికరణంబ్రాహ్మణః - బిల్వస్తుబ్రహ్మవర్చసవికారః॥శ్రుతిః॥అసావాదిత్యోయతోజాయత తతోబిల్వఉదతిష్ఠత్సయోన్యేవ బ్రహ్మవర్చసమవరుంధఇతిశ్రుతేః- బ్రాహ్మణఃపాలాశంచార్హతి-ఉభయోర్గాయత్రత్వాత్ ॥శ్రుతి॥గాయత్రోవైబ్రాహ్మణః- గాయత్రోవైపర్ణఇతిచశ్రూయతే - వాటందండంక్షత్రియోధర్మతోఽర్హతి ఉభయోరేకపక్షత్వాత్ .తదుక్తం తైత్తిరీయబ్రాహ్మణే ।

శ్రు॥ క్షత్రంవా ఏతద్వనస్పతీనాం యన్న్యగ్రోధః క్షత్రం రాజన్య ఇతి - ఖాదిరంచార్హతి - ఉభయోర్బలిష్ఠత్వసామాన్యాత్ - వైశ్యః పైప్పలమర్హతి - అశ్వత్థస్య వైశ్యోజస్సంబంధాత్ ॥ శ్రు॥ మరుతాంవా ఏతదోజో యదశ్వత్థః - మరుతో వై దేవానాం విశ ఇతి శ్రూయతే - ఉదుంబరంచార్హతి - ఉభయోః పశుసంబంధసామాన్యాత్ - పశుపాలో వైశ్యః - ప్రసిద్ధః - పశువికార ఉదుంబరః ॥ శ్రు॥ దేవావా ఊర్జంవ్యభజన్త - తత ఉదుంబర ఉదతిష్ఠత్ - ఊర్ర్వైశవ ఇతిచ శ్రుతేరితి - బైల్వపాలాశావిత్యద్వంద్వనిర్దేశేపి వికల్ప ఏవవివక్షితః ॥ ౨॥ యదాహ యమః॥ శ్లో॥ విప్రస్యదండః పాలాశో బైల్వోవా ధర్మతస్స్మృతః। అశ్వత్థః క్షత్రియస్యాథ ఖాదిరోవాపి ధర్మతః । ఉదుంబరోథ వైశ్యస్య ప్లాక్షోవా దండ ఉచ్యతే । ఏతేషామప్యలాభేతు సర్వేషాం సర్వయజ్ఞియా ఇతి ॥ ౩ ॥ గౌతమోపి॥ సూ॥ యాజ్ఞీయోవా సర్వేషామితి ॥ ౪॥ ఆపస్తంబోపి॥ సూ॥ పాలాశో దణ్డో బ్రాహ్మణస్య నైయగ్రోధః స్కన్ధజో వాఙ్గ్రో రాజన్యస్య బాదర ఔదుంబరో వా వైశ్యస్య వార్క్ష దండ ఇత్యవర్ణసంయోగేనైక ఉపదిశంతీతి॥ టీ॥ వార్క్షః యజ్ఞార్హవృక్షసంభూతః - సర్వవర్ణసాధారణః॥ ౫॥ మనుః॥ శ్లో॥ కేశాంతికో బ్రాహ్మణస్యదండః కార్యః ప్రమాణతః । లలాటసమ్మితో రాజ్ఞః స్యాత్తు నాసాంతికో విశః । ఋజవస్తేతు సర్వేస్యురవ్రణాస్సౌమ్యదర్శనాః । అనుద్వేగకరా నౄణాం సత్వచోనగ్నిదూషితా ఇతి॥ ౬॥ గౌతమః॥ సూ॥ అపీడితా యూపవక్రాస్సశల్కా మూర్ధలలాటనాసాగ్రప్రమాణా ఇతి॥ టీ॥ అపీడితాః వల్లీవేష్టనాదిభిః - యూపవక్రాః యూపవదున్నతాగ్రా ఇత్యర్థః॥ ౭॥ వ్యాసః॥ శ్లో॥ శిరోలలాటనాసాగ్రప్రమాణా యూపవన్నతా ఇతి॥ ౮॥ శంఖః॥ శ్లో॥ కేశావధిలలాటాంసతుల్యాః ప్రోక్తాః క్రమేణత ఇతి॥ ౯॥ వసిష్ఠస్తు విశేషమాహ ॥ సూ॥ ప్రాణసమ్మితో బ్రాహ్మణస్య లలాటసమ్మితః క్షత్రియస్య కేశసమ్మితో వైశ్యస్యేతి॥ ౧౦॥ కూర్మపురాణే॥ శ్లో॥ ధారయేద్బైల్వపాలాశౌ దండౌ కేశాంతికౌ ద్విజః। యజ్ఞార్హవృక్షజంవాథ సౌమ్యమవ్రణమేవ చేతి॥ ౧౧॥ బోధాయనః॥ సూ॥ మూర్ధలలాటనాసాగ్రప్రమాణా యజ్ఞీయస్య వృక్షస్య దండా ఇతి ॥ ఇతిదండనిరూపణమ్. ... ... *

—•* అథాజినమ్ *—

తత్రగౌతమః॥ సూ॥ కృష్ణరురుబస్తాజినానీతి॥ టీ॥ కృష్ణః కృష్ణమృగః - రురుః పృషతమృగః - బస్తశ్ఛాగవిశేషః - ఏతేషామజినాని చర్మాణి బ్రాహ్మణక్షత్రియవిశాం క్రమేణోత్తరీయాణి భవంతి॥ ౨॥ మనురపి॥ శ్లో॥ కార్ష్ణరౌరవబాస్తాని చర్మాణి బ్రహ్మచారిణ ఇతి॥ ౩॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥ అజినమేవోత్తరం ధారయేదితి॥ టీ॥ ఉత్తరముత్తరీయం॥ ౪॥ పారస్కరః॥ సూ॥ ఐణేయమజినముత్తరీయం బ్రాహ్మణస్య రౌరవం రాజన్యస్య బాస్తం గవ్యం వా వైశ్యస్య సర్వేషాం వా గవ్యమితి॥ ౫॥ బృహస్పతిరపి॥ శ్లో॥ బ్రాహ్మణస్యాజినం కార్ష్ణం రౌరవం క్షత్రియస్యతు। బాస్తాజినంతు వైశ్యస్య సర్వేషాం వా గవాజినమితి॥ ౬॥ శంఖః॥ సూ॥ కృష్ణరురుబస్తాజినాన్యుత్తరీయాణీతి॥ ఇత్యజిననిరూపణమ్. ... ... *

—* అథవాసాంసి *—

తత్రగౌతమః॥ సూ॥ వాసాంసి శాణక్షౌమచీరకుతపాస్సర్వేషాం కార్పాసంచావికృతమితి॥ టీ॥ శణవికారశ్శాణం - క్షుమా అతసీ తద్వికారః క్షౌమం - శ్వేతపట్ట ఇత్యన్యే - కుతపః పార్వతీయాజరోమనిర్మితః కంబళః - కార్పాసంచవాసః సర్వేషాం - తదవికృతం - కుసుంభాదిరాగద్రవ్యైరరక్తమిత్యర్థః॥ ౨॥ సఏవ॥ సూ॥ కాషాయమప్యేకే వార్క్షం బ్రాహ్మణస్య మాంజిష్ఠహారిద్రే ఇతరయోరితి॥ టీ॥ ఏకే ఆచార్యాః కాషాయేణ రక్తమపి ధార్యమన్యంతే - తత్రవిశేషః - వార్క్షం బ్రాహ్మణస్య - వృక్షకషాయేణ రక్తం వార్క్షం - మంజిష్ఠయా రక్తం మాంజిష్ఠం హరిద్రయా రక్తం హారిద్రం - ఇతరయోః క్షత్రియవైశ్యయోర్వాససీ ఇత్యర్థః ॥ ౩ ॥ ఆపస్తంబః ॥ సూ॥ వాసశ్శాణక్షౌమాజినాని కాషాయం చైకే వస్త్రముపదిశంతి మాంజిష్ఠం రాజన్యస్య హారిద్రం వైశ్యస్యేతి ॥ టీ ॥ వస్యతే కౌపీనమాచ్ఛాద్యతే యేనతద్వాసః - తద్వ్యాఖ్యాతే - శాణక్షౌమాజినాని త్రీణ్యేతాని వర్ణానుపూర్వ్యేణ వాసాంసీతి హారదత్తేన వ్యాఖ్యాతమ్ ॥ ౪ ॥ మనురపి॥ శ్లో॥ వసీరన్నానుపూర్వ్యేణ శాణక్షౌమావికానిచేతి ॥ ౫ ॥ వసిష్ఠః॥ సూ ॥ శుక్లమహతం వాసో బ్రాహ్మణస్య కార్పాసం మాంజిష్ఠం క్షౌమం క్షత్రియస్య పీతం కౌశేయం వైశ్యస్యేతి॥ ౬॥ ౭॥ అహతస్య లక్షణమాహ ప్రచేతాః ॥ శ్లో ॥ ఈషద్ధౌతం నవం వస్త్రం సదశం యన్న ధారితమ్। అహతం తద్విజానీయాత్సర్వకర్మసు పావనమితి ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ఉపనయనే ప్రథమతః కౌపీనం ధార్యం - తతోఽహతేన వాససా పరిధానం

యం- ఉత్తరీయంచకృష్ణాజినమితివ్యవస్థా ॥ ౮ ॥ తథాచయమః॥శ్లో॥ కార్పాసక్షౌమకుతపాశ్చర్మబల్బజకంబళాః।సర్వేషుధారయేచ్ఛస్తంవాసస్తత్పరిధానికమితి॥ ౯ ॥ వా॥ సచవాసస్సద్యఃకృత్తోత్తమిత్తరాభ్యామభిమంత్ర్య త్రినాభి స్తిసృభిఃపరిధాస్యేత్యాపస్తంబవచనాత్పరిహితవస్త్రైకదేశేనాచ్ఛాదనీయమితిమంతవ్యం-వాసశ్చతుర్థీమాత్రేరయాదత్తైన్యత్పరిధాస్యేతివచనాచ్చతుర్థదినేపివినైవకౌపీనంకటివేష్టితవస్త్రైకదేశేనాచ్ఛాదనప్రసంగాత్తస్మాత్తద్వసనంకౌపీనాముపరిమంత్రతోవేష్టనీయమిత్యేవంపరం ॥ ౧౦ ॥ తథాసరణ్యాఖ్యస్మృతి సంగ్రహే॥ సూ॥కౌపీనాచ్ఛన్నంకృతశౌచంకుమారందక్షిణతఉపవేశ్యేతి ॥ ౧౧ ॥ తథాచత్రికాండీ॥తదేవంకుమారస్యకౌపీనధారణమాచమనంపరిషేచనమాపోశనంప్రాణాహుతిరిత్యాదీనిభవేయురితి ॥ ౧౨ ॥ భారద్వాజోపి॥శ్లో॥యజ్ఞోపవీతమజినంమౌంజీదండంకమండలుమ్।స్వోక్తంవాసశ్చకౌపీనంధారయేత్ప్రథమాశ్రమీ। పరేహ్నిమేఖలాదండమజినంచోపవీతకమ్।ధారయేత్తుపురాణానిత్యజేద్వస్త్రాణివానవేతి ॥ టీ ॥ పరేహ్నిచతుర్థదివసఇత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ తథాచశాతాతపః॥ శ్లో॥ చతుర్థేహనిసంప్రాప్తే సుస్నాతఃకృతమంగళః। త్రిభిర్విప్రైస్సమాయుక్తోగురుర్గచ్ఛేత్సశిష్యకః।గ్రామాత్ప్రాచీముదీచీంవాదిశంనాన్యదిశంవ్రజేత్। ఉక్తాశాసుబ్రహ్మవృక్షోనాస్తిచేద్ధర్మయోగ్యకః।యత్రయత్రబ్రహ్మవృక్షస్తాందిశంవావ్రజేద్గురుః। బ్రహ్మవృక్షంతథాసాధ్యద్విజైఃపుణ్యాహవాచనమ్। వాచయేదుక్షయేన్మూలంమార్జయేద్గోమయోదకైః।వృక్షంచతుర్ముఖంయష్ట్వానమస్కృత్యాప్రదక్షిణమ్। కౌపీనందండమజినముపవీతంచమేఖలామ్। నవానిధారయిత్వాథపురాణానిపరిత్యజేత్। వృక్షాగ్రేస్థాపయేద్యత్నాత్కౌపీనాజినమేఖలాః। వాసఃప్రదద్యాద్గురవేబ్రాహ్మణేభ్యస్తుదక్షిణామితి ॥ వా ॥ ఏతచ్చపాలాశకర్మస్మృతిసిద్ధం- గృహ్యభాష్యాదౌచలిఖితమ్ ॥ ౧౪ ॥ స్మృత్యర్థసారేచ॥శ్లో॥దండాఃపలాశన్యగ్రోధపిప్పలాయజ్ఞవృక్షజాః। తేకేశఫాలనాసాంతప్రమాణాశ్చక్రమాద్ద్విజైః। ధార్యాశ్శ్లక్ష్ణాస్సదాధార్యంకౌపీనంకటిసూత్రకమ్। కౌపీనమహతంధార్యంఖండవాసశ్చపార్శ్వయోరితి ॥ వా ॥ ఉపనయనానంతరంత్రిరాత్రంక్షారలవణాదివర్జమధశ్శాయీబ్రహ్మచార్యుపనయనవ్రతంచరేత్- చతుర్థేహ్నికౌపీనదండాజినమేఖలోపవీతానిపూర్వాణిత్యజేత్- వస్త్రాణాంత్యాగఃయమఇతి - ఏవంచప్రథమదినేకౌపీనధారణస్యబహుస్మృతిసిద్ధత్వాదావశ్యకంతత్ప్రతీయతే - పరిహితవస్త్రైకదేశేనాచ్ఛాదనేప్రమాణంమృగ్యం॥ ఇతివాససోనిరూపణమ్. ... ... *

—* అథమేఖలా. *—

౧ ॥ తత్రమనుః॥ మౌంజీత్రివృత్సమాశ్లక్ష్ణాకార్యావిప్రస్యమేఖలా । క్షత్రియస్యతుమౌర్వీజ్యావైశ్యస్యశణతాంతవీ। ముంజాలాభేతుకర్తవ్యాకుశాశ్మంతకబల్బజైః। త్రివృతాగ్రంథినైకేనత్రిభిఃపంచభిరేవవేతి ॥ టీ ॥ అనయోరయమర్థః- త్రివృత్ త్రిగుణా- సమాసమగుణా- శ్లక్ష్ణాపరిఘర్షణసుస్పర్శా- మూర్వావికారోమౌర్వీ-మౌర్వీతిజ్యావిశేషణం - ముంజాలాభఇతి- ముంజాగ్రహణంమూర్వాశణతంతూనామప్యుపలక్షణం - కుశాదయోవిప్రాదీనాంయథాసంఖ్యం - అశ్మంతకస్తరువిశేషత్వక్ - బల్బజస్తృణవిశేషః - త్రివృతాత్రిగుణానైకేనగ్రంథినాత్రిభిఃగ్రంథిభిఃపంచభిర్వోపలక్షితా-త్రయాణాంవర్ణానామనియమేనాయంగ్రంథివికల్పః- నాత్రయథాసంఖ్యంవాశబ్దేనైకవిషయత్వావగమాదితి । ౨ ॥ వ్యాసోపి॥ శ్లో॥మౌంజీత్రివృత్సమాశ్లక్ష్ణాకార్యావిప్రస్యమేఖలా। ముంజాభావేకుశేనాహుఃగ్రంథినైకేనవాత్రిభిరితి ॥ ౩ ॥ యమః॥ విప్రస్యమేఖలామౌంజీజ్యామౌర్వీక్షత్రియస్యతు। శాణసూత్రీతువైశ్యస్యమేఖలాధర్మతఃస్మృతాః।ఏతాసామప్యలాభేతుకుశాశ్మంతకబల్బజైః। మేఖలాత్రివృతాకార్యాగ్రంథినైకేనవాత్రిభిరితి ॥ ౩ ॥ పైఠీనసిః॥ సూ॥మౌంజీమేఖలాశ్మంతకీచబ్రాహ్మణస్యబాల్బజీమౌర్వీవారాజన్యస్యశాణీక్షౌమీవావైశ్యస్యేతి ॥ ౪ ॥ వసిష్ఠః॥సూ॥మౌంజీమేఖలాబ్రాహ్మణస్యధనుర్జ్యాక్షత్రియస్యతాంతవీవైశ్యస్యేతి॥ ౫ ॥ ప్రచేతాః॥త్రిగుణంప్రదక్షిణామేఖలాఇతి॥గౌతమః॥మౌంజీజ్యామౌర్వీసౌత్ర్యోమేఖలాఃక్రమేణేతి॥ ౬ ॥ బోధాయనః॥ ఏషాంక్రమేణమౌంజీధనుర్జ్యాశాణీతిమేఖలాఇతి ॥ ౭ ॥ ఆపస్తంబః ॥ మౌంజీమేఖలాత్రివృద్బ్రాహ్మణస్యశక్తివిషయేదక్షిణావృత్తానామితి॥ టీ॥ శక్తివిషయేశక్తౌసత్యాందక్షిణావృత్తానాంముంజానాంకర్తవ్యా॥ ౮ ॥ కటిసూత్రమపిధార్యమిత్యాహసంవర్తః॥ శ్లో॥ కటిసూత్రంవినాకర్మశ్రౌతంస్మార్తంకరోతియః।సర్వంతన్నిష్ఫలంవిద్యాత్సోపినగ్నఇతిశ్రుతిరితి॥ వా॥ ఇదంచబ్రహ్మచారిగృహస్థసాధారణం - కటిసూత్రస్యధారణాభావేకర్మసూత్రస్యనిష్ఫలత్వావగమాత్ -ధృతవస్త్రోపినగ్నత్వావగమాచ్చ॥ఇతిమేఖలానిరూపణమ్.

—* అథభిక్షాచర్యా. *—

౧ ॥ తత్రమనుః॥ శ్లో॥ప్రతిగృహ్యేప్సితందండముపస్థాయచభాస్కరం।ప్రదక్షిణంపరీత్యాగ్నించరేద్భైక్షం
యథావిధి ॥ భవత్పూర్వంచరేద్భైక్షముపనీతోద్విజోత్తమః। భవన్మధ్యంతురాజన్యోవైశ్యస్తుభవదుత్తరమితి॥
టీ ॥ భవత్పూర్వంభవతిశబ్దపూర్వం ॥ ౨ ॥ గౌతమః॥ సూ॥ ఆదిమధ్యాంతేషుభవచ్ఛబ్దః ప్రయోజ్యోవర్ణానుపూ
ర్వ్యేణేతి ॥ ౩ ॥ అ॥ప్రయుంజ్యేవదర్శయతి బోధాయనః॥ సూ॥భవతిభిక్షాందేహీతిబ్రాహ్మణోభిక్షేతభిక్షాంభ
వతిదేహీతిరాజన్యోదేహిభిక్షాంభవతీతివైశ్యఇతి॥ వా॥ఉపనయనాంగత్వేనోక్తాప్యయంభిక్షాచరణవిధిస్సార్వత్రి
కఃప్రత్యేతవ్యః ॥ ౪ ॥ అ॥ ఉపనయనాంగభిక్షాయాంనియమమాహ॥ మనుః ॥ శ్లో॥ మాతరంవాస్వసారంవామా
తుర్వాభగినీంనిజామ్।భిక్షేతభిక్షాంప్రథమంయాచైనంనవిమానయేదితి॥ టీ॥విమాననంప్రత్యాఖ్యానం॥ ౫॥ గౌతమః॥
శ్లో॥ అగ్రేభిక్షేతజననీమప్రత్యాఖ్యాయినీచయా।బ్రాహ్మణంతాదృశంవాపిస్త్రియమగ్రేచయాచయేత్। గర్భిణీంనై
వయాచేతవిధవాంమతిమాన్నచేతి॥ కారికాకారః॥ అగ్రేభిక్షేతజననీమప్రత్యాఖ్యాయినీచయా। పశ్చాత్పితరమన్యాం
శ్చపూజ్యాచార్యంబాంధవాంస్తథేతి॥ ౬ ॥ వసిష్ఠః॥ అప్రత్యాఖ్యాయినంపూర్వంస్త్రియంవాతాదృశీంపునః। భిక్షేతభి
క్షాంప్రథమంభవాన్భిక్షాందదాత్వితి ॥ భవతిభిక్షాందేహీతిస్త్రియంవాగ్రేపిమాతరమ్। మౌంజీకర్మావసానాం
తమామభైక్షంసమాహరేత్।పక్వాన్నమాహరేన్నిత్యమాసమావర్తనాద్వటురితి ॥ ౭ ॥ గృహ్యతాత్పర్యదర్శ
నేప్యామభైక్షముక్తం॥ త్రీణ్యహానిప్రత్యహమామభైక్షంచరేత్-చతుర్థేహన్యన్నసంస్కారేణసంస్కృతస్యేతి॥౮॥
అ॥ బ్రహ్మచారిణోనిత్యభిక్షామాహవ్యాసః ॥ శ్లో ॥ గృహ్యోక్తవిధినోపేతఃపరివర్త్యోత్తరీయకమ్। దండం
పాత్రంసమాదాయనమస్కృత్యరవింగురుమ్।భిక్షార్థంతుతతోయాసీద్ద్విజవేశ్మతథావ్రజేదితి ॥ ౯ ॥ మనుః॥ వేద
యజ్ఞైరహీనానాంప్రశస్తానాంస్వకర్మసు। బ్రహ్మచార్యాహరేద్భైక్షంగృహేభ్యఃప్రయతోన్వహమ్।గురోఃకులే
నభిక్షేతనజ్ఞాతికులబంధుషు।అలాభేత్వన్యగేహానాంపూర్వంపూర్వంపరిత్యజేత్ । సర్వంవాపిచరేద్గ్రామంపూర్వో
క్తానామసంభవే।నియమ్యప్రయతోవాచమభిశస్తాంస్తువర్జయేదితి ॥ ౧౦ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో॥ బ్రాహ్మణేషుచ
రేద్భైక్షమనింద్యేష్వాత్మవృత్తయే।ఆదిమధ్యావసానేషుభవచ్ఛబ్దోపలక్షితా। బ్రాహ్మణక్షత్రియవిశాంభైక్షచర్యా
యథాక్రమమితి ॥ ౧౧ ॥ వా॥యత్తుసార్వవర్ణికంభైక్షాచరణమభిశస్తపతితవర్జమితిగౌతమవచనం-యదపివ్యా
సవచనం ॥ ౧౨ ॥ శ్లో॥ బ్రాహ్మణక్షత్రియవిశశ్చరేయుర్భైక్షమన్వహం-సజాతీయగృహేష్వేవసార్వవర్ణికమే
వవేతి-తత్రసర్వశబ్దఃప్రకృతవర్ణత్రయపరః. ఏతచ్చపూర్వోక్తసజాతీయాలాభవిషయం ॥ ౧౩ ॥ తథాభవిష్య
త్పురాణే॥ శ్లో॥ సర్వంవాపిచరేద్గ్రామంపూర్వోక్తానామసంభవే । అంత్యవర్జంమహాబాహో ఇత్యాహభగవా
న్భృగురితి॥ టీ॥ అంత్యశ్శూద్రః ॥ వా ॥ చాతుర్వర్ణ్యంచరేద్భైక్షమలాభేప్రతిలోమద్విజఇత్యేతదప్యాపద్విషయం॥
౧౪ ॥ తథాచవిష్ణుః॥ శ్లో॥క్షత్రవైశ్యగృహేష్వేవక్రియావత్సుసాధుషు।చాతుర్వర్ణ్యంచరేద్భైక్షమాపత్కాల
ఉపస్థితఇతి ॥ ౧౫ ॥ అంగిరాః॥ ఆమమేవాదదీతాస్మాదవృత్తావేకరాత్రకమితి ॥ ౧౬ ॥ పరాశరః॥ యస్తు
వేదమధీయానశ్శూద్రాన్నముపభుంజతే।శూద్రోవేదఫలంయాతిశూద్రత్వంయాతిసద్విజఇతి॥ ౧౭॥ అ॥ఏకాన్ననిషేధ
మాహ॥యాజ్ఞవల్క్యః॥శ్లో॥బ్రహ్మచర్యేస్థితోనైకమన్నమద్యాదనాపది। బ్రాహ్మణఃకామమశ్నీయాచ్ఛ్రాద్ధేవ్రతమపీ
డయన్నితి ॥ టీ ॥ అపీడయన్మధుమాంసాదిపరిహారేణ ॥ ౧౮ ॥ మనురపి ॥ భైక్షేణవర్తయేన్నిత్యంనైకా
న్నాశీభవేద్వ్రతీ। భైక్షేణవ్రతినోవృత్తిరుపవాససమాస్మృతా।వ్రతోవాదేవదైవత్యేపిత్ర్యేకర్మణ్యథర్షివత్। కా
మమభ్యర్థితోశ్నీయాద్వ్రతమస్యనలుప్యతఇతి ॥ ౧౯ ॥ అత్రిః॥శాకభక్షాఃపయోభక్షాయేచాన్యేయావకాశినః।
సర్వేతేభైక్షభక్షస్యకలాంనార్హంతిషోడశీమ్।తప్తకాంచనవర్ణేనగవాంమూత్రేణయావకమ్।పిబేద్ద్వాదశవర్షాణి
నతద్భైక్షసమంభవేదితి ॥ వా ॥ నచాత్రఫలశ్రవణాదనియతంభిక్షాచరణమితివాచ్యం - అకరణేమనునాప్రాయశ్చి
త్తవిధానాత్ ॥ ౨౦ ॥ మనుః॥ శ్లో॥అకృత్వాభైక్షచరణమసమిధ్యచపావకమ్। అనాతురస్సప్తరాత్రమవకీర్ణివ్ర
తంచరేదితి ॥ ౨౧ ॥ యమః॥ ఆహారమాత్రాదధికంనక్వచిద్భైక్షమాహరేత్।యుజ్యతేస్తేయదోషేణకామతోధి
కమాహరన్।మాధూకరీంయఆదాయబ్రాహ్మణేభ్యఃప్రయచ్ఛతి। సయాతినరకంఘోరంభోక్తాభుంజీతకిల్బిషమ్। త
స్మాన్నాపహరేద్భైక్షమతిరిక్తంకదాచనేతి ॥ ౨౨ ॥ స్మృతిసంగ్రహే॥ బ్రహ్మచారీతుభైక్షాన్నముచ్ఛిష్టంనసమా
చరేత్ ।అశక్తౌనివేద్య...వాప్సుప్రవేశయేదితి ॥ ౨౩ ॥ అ ॥ అకామతోదివాస్వాప...

మాహాపస్తంబః॥ సూ ॥ నచోచ్ఛిష్టఃకుర్యాదశక్తౌభూమానిఖనేదప్సువా ప్రవేశయేదార్యాయవా పర్యవదధ్యాదంత
ర్ధినేవాశూద్రాయేతి ॥ టీ ॥ అంతర్ధినేఆచార్యస్యదాసాయేత్యర్థః ॥ ౨౪॥ సఏవ॥ సూ॥సాయంప్రాతరమత్రే
ణభిక్షాచర్యంచరేద్భిక్షమాణోన్యత్రాపపాత్రేభ్యోభిశస్తాచ్చస్త్రీణాంప్రత్యాచక్షాణానాం సమాహితోబ్రహ్మచారీ
ష్టంద త్తంహుతంప్రజాంపశూన్ బ్రహ్మవర్చసమన్నాద్యంవృఙ్క్తే తస్మాదుహవైబ్రహ్మచారీసంఘం చరంతంనప్ర
త్యాచక్షీతేతి॥టీ॥ అమత్రేణపాత్రేణ-నహస్తాదినా-భిక్షాప్రత్యాఖ్యానంనిందతిస్త్రీణామితి-వృఙ్క్తే-ఆచ్ఛినత్తీత్యర్థః-
ఏతచ్ఛ్రవతాధ్యయనాదియుక్తబ్రహ్మచారివిషయం॥౨౫॥అతఏవవసిష్ఠపరాశరౌ॥ శ్లో॥ అవ్రతాహ్యనధీయానాయత్ర
భైక్షుచరాద్విజాః।తంగ్రామందండయేద్రాజాచోరభక్తప్రదోహిసఇతి॥౨౬॥అత్రిః॥ హస్తదత్తాతుయాభిక్షాలవణవ్యం
జనానిచ।భుక్త్వాహ్యశుచితాంయాతిదాతాస్వర్గంనగచ్ఛతీతి॥౨౭॥మనుః॥సమాహృత్యతుతద్భైక్షంయావదర్థమమా
యయా।నివేద్యగురవేశ్నీయాదాచమ్యప్రయతశ్శుచిరితి॥౨౮॥అ॥గుర్వసన్నిధానేతత్పుత్రభార్యాదిభ్యోనివేదయేదిత్యా
హగౌతమః॥సూ॥అసన్నిధౌతద్భార్యాపుత్రసబ్రహ్మచారిసద్భ్య ఇతి॥టీ॥సబ్రహ్మచారీసహాధ్యాయీ-సంతఃశ్రోత్రియాః॥
౨౯॥తథాచాపస్తంబః॥ సూ॥తత్సమాహృత్యోపనిధాయాచార్యాయప్రబ్రూయాత్తేనప్రదిష్టంభుంజీత విప్రవాసేగు
రోరాచార్యకులాయతైర్విప్రవాసేన్యేభ్యోపి శ్రోత్రియేభ్యోనాత్మప్రయోజనశ్చరేద్భుక్త్వాస్వయమమత్రం ప్రక్షాళ
యీతేతి॥౩౦॥ హారీతః॥ సూ॥భైక్షమపేక్షితంపర్యగ్నికృతమాదిత్యదర్శితమనుజ్ఞాతమమృతస్సమ్మితంప్రాహుస్తదశ్న
న్బ్రహ్మచారీబ్రహ్మసిద్ధిమవాప్నోతీతి॥౩౧॥యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో॥కృతాగ్నికార్యోభుంజీతవాగ్యతోగుర్వనుజ్ఞయా। ఆ
పోశనక్రియాపూర్వంసత్కృత్యాన్నమకుత్సయన్నితి॥౩౨॥ చంద్రికాయాం॥ సూ॥లోహేమృణ్మయేవాపాత్రేభుంజీ
తైతచ్చభుక్త్వాస్వయంప్రక్షాళయీతేతి॥ ౩౩॥ వసిష్ఠః॥ శ్లో॥ అష్టౌగ్రాసామునేర్భక్ష్యాష్షోడశారణ్యవాసినః। ద్వా
త్రింశతంగృహస్థస్యహ్యమితంబ్రహ్మచారిణఇతి ॥ ౩౩ ॥ అపస్తంబః ॥ శ్లో ॥ ఆహితాగ్నిరనడ్వాంశ్చబ్రహ్మచారీచ
తేత్రయః।అశ్నంతఏవసిధ్యంతినైషాంసిద్ధిరనశ్నతామితి॥ఇతిభిక్షాచార్యానిరూపణమ్॥ ... *

—* అథసంధ్యోపక్రమః. *—

౧ ॥ తత్రవ్యాసః॥ శ్లో॥ గాయత్రీంతుగురోర్లబ్ధ్వాసాయంసంధ్యాముపక్రమేత్ । కాలయోరగ్నిపూజాంచ
కాలయోర్భైక్షమాహరేత్ ॥ నిమంత్రణాదినాభుక్త్వాగుర్వర్థంభైక్షమాహరేదితి ॥ ౨ ॥ గౌతమః॥శ్లో॥ సంధ్యా
త్రయంనకర్తవ్యంయావన్మౌంజీనిబధ్యతే । సంధ్యాత్రయంతుకర్తవ్యంసాయహ్నాదితతఃపరమితి ॥ ౩ ॥ ప్రచేతాః ॥
మౌంజీబంధదినేతిష్ఠేత్సావిత్రీమభ్యసన్గురోః। సూర్యేస్తశిఖరంప్రాప్తేసాయంసంధ్యాంసమభ్యసేత్ ॥ సావిత్రీం
ప్రాప్యగురుణామంత్రాధ్యాయాద్యథోదితాత్ ।అభ్యస్యోపాసయేత్సంధ్యాంసాయమాదియథాక్రమమితి ॥ ౪॥స్మృ
త్యంతరే ॥ ఉపాయనేహ్నికర్తవ్యంసాయంసంధ్యాద్యుపాసనమ్ । ఆరభేద్బ్రహ్మయజ్ఞంతుమధ్యాహ్నేతుపరేహ
ని। అనుపాకృతవేదస్యబ్రహ్మయజ్ఞఃకథంభవేత్ ।వేదస్థానేతుగాయత్రీగద్యతేన్యత్సమంభవేదితి॥ ౫॥ జైమినిస్తువిశేష
మాహ॥యావద్బ్రహ్మోపదేశస్తుతావత్సంధ్యాదికంచన।తతోమధ్యాహ్నసంధ్యాదిసర్వకర్మసమాచరేదితి ॥ ఇతిసం
ధ్యోపక్రమనిరూపణమ్.

... ...

—* అథసమిదాధానమ్. *—

౧॥ తత్రయాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో॥ అగ్నికార్యంతతఃకుర్యాత్సంధ్యయోరుభయోరపీతి ॥ ౨॥ మనుః ॥ అగ్నీంధనం
భైక్షచర్యామధశయ్యాంగురోర్హితమ్।ఆసమావర్తనాత్కుర్యాత్కృతోపనయనోద్విజః। దూరాదాహృత్యసమి
ధస్సన్నిదధ్యాద్విహాయసి।సాయంప్రాతశ్చజుహుయాత్తాభిరగ్నిమతంద్రితఇతి ॥ టీ ॥ భూమిష్ఠజంతుసంక్రాంతంమా
భూదితివిహాయసీత్యుక్తం- ఆకాశేరజ్వాదిషుస్థాపయేదిత్యర్థః ॥ ౩ ॥ సుమంతురపి ॥ బ్రహ్మచర్యంతపోభైక్షంసం
ధ్యయోరగ్నికర్మచేతి॥ అ॥కేచిత్సాయమేవాగ్నికార్యమిచ్ఛంతి ॥ ౪ ॥ తదాహాపస్తంబః ॥ సూ ॥ సాయంప్రాతర్య
థోపదేశంసాయమేవాగ్నిపూజేత్యేక ఇతి॥౫॥లోకాక్షిః॥ సూ॥సాయమేవాగ్నిమింధీతేత్యేక ఇతి॥౬॥అ॥సమిదాహర
ణనియమమాహబైజావాపః॥ సూ॥పురాస్తమయాత్ప్రాగుదీచీందిశంగత్వాఽహింసన్నరణ్యాత్సమిధఆహరేదితి॥౭॥
ఆపస్తంబోపి॥ సూ॥ నాస్తమితేసమిద్ధారోగచ్ఛేదితి ॥ ౮ ॥ వ్యాసః॥ శ్లో॥ పాలాశ్యస్సమిధఃకార్యాఃఖాదిరాస్తదలా
భతః।శమీరోహితకాశ్వత్థాస్తదలాభేర్కవేతసావితి॥ ౯ ॥ సమిత్ప్రమాణమాహకాత్యాయనః ॥ నాంగుష్ఠాదధికా
గ్రాహ్యాసమిత్స్థూలతయాక్వచిత్। నవియుక్తాత్వచాచైవనసకీటానపాటితా । ప్రాదేశాన్నాధికాన్యూనానాతథానస్యా

ద్విశాఖికా। నాసపర్యా న నిర్వీర్యా హోమేషు తు విజానతా । విశీర్ణా విదళా హ్రస్వా వక్రా ససుషిరా కృశా । దీర్ఘా స్థూలా ఘుణైర్దుష్టా కర్మసిద్ధివినాశికేతి॥ ౧౦॥ సార్వత్రికం నియమవిశేషమాహాపస్తంబః॥ సూ॥ నాప్రోక్షితమింధనమగ్నావాదధ్యాదితి ॥ ౧౧ ॥ అగ్నికార్యాకరణే ప్రత్యవాయమాహ హారీతః॥ శ్లో॥ పురా జగ్రాహ వై మృత్యుర్హింసయన్బ్రహ్మచారిణమ్। అగ్నిస్తం మోచయామాస తస్మాత్పరిచరేద్ధితమ్। బ్రహ్మచారీ యదా త్వగ్నావాదధ్యాత్సమిధం న హి। గృహ్ణీయాత్తం తతో మృత్యురాదధ్యాత్సమిధస్తత ఇతి ॥ ౧౨ ॥ బోధాయనః॥ బ్రహ్మ వై మృత్యవే ప్రజాః ప్రాయచ్ఛత్తస్మై బ్రహ్మచారిణమేవ న ప్రాయచ్ఛత్సోఽబ్రవీదస్తు మహ్యమప్యేతస్మిన్ భాగ ఇతి యామేవ రాత్రిం సమిధం నాహరత ఇతి తస్మాద్బ్రహ్మచారీ యాం రాత్రిం సమిధం నాహరత్యాయుష ఏవ తామవదాయ వసతి తస్మాద్బ్రహ్మచారీ సమిధమాహరేదితి॥ టీ॥ బ్రహ్మ జగత్కారణమీశ్వరః ప్రజాః మారయితుం మృత్యవే ప్రాయచ్ఛత్ - బ్రహ్మచారిణం న ప్రదదౌ- అథ మృత్యురాహ మహ్యం మమ ఏతస్మిన్ బ్రహ్మచారిణ్యపి భాగః అంశోఽస్త్వితి - తతో బ్రహ్మాబ్రవీత్ - సా రాత్రిస్తవావసరః యామేవ రాత్రిం సమిధం నాహరత ఇతి - ఆయుష ఇతి ద్వితీయార్థే షష్ఠీ తస్యాం రాత్ర్యామాయుర్గృహ్ణాతీత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ గౌతమః॥ సూ॥ అగ్నీంధనభైక్షచరణాని సప్తరాత్రమకృత్వాఽఽజ్యహోమ ఇతి ॥ ౧౩ ॥ బృహస్పతిరపి॥ శ్లో॥ అవకీర్ణివ్రతం కుర్యాత్సప్తరాత్రమసంశయమితి ॥ ౧౪ ॥ మనురపి ॥ అకృత్వా భైక్షచరణమసమిధ్య చ పావకమ్। అనాతురస్సప్తరాత్రమవకీర్ణివ్రతం చరేదితి॥ ఇతి సమిదాధాననిరూపణమ్. *

—* అథ జాతకర్మాదికాలాతిపత్తిప్రాయశ్చిత్తం. *—

౧॥ తత్ర కాత్యాయనః॥ శ్లో॥ కాలాతీతేషు కార్యేషు ప్రాప్తవత్స్వపరేషు చ। కాలాతీతాని కృత్వాథ విదధ్యాదుత్తరాణి చ। లుప్తే కర్మణి సర్వత్ర ప్రాయశ్చిత్తం విధీయతే। ప్రాయశ్చిత్తే కృతే పశ్చాల్లుప్తం కర్మ సమాచరేత్ ॥ ౪ గర్భాధానాదిచౌళాంతేష్వకాలే విధినాఽకృతే । ప్రత్యేకం పాదకృచ్ఛ్రం స్యాద్ద్విగుణం స్యాదనాపది॥ ఆషోడశాద్బ్రాహ్మణస్యాప్యష్టకాద్వ్రతహాయనే। ఆజ్యాహుతీశ్చ జుహుయాదిమం మే వరుణద్వయమ్। త్వన్నస్సత్వన్నో మంత్రౌ ద్వావ్యమగ్నేశు ప్రజాపతే। యే తే శతముదుత్తమం వ్యాహృతీర్జుహుయాత్తతః। ఆభ్యుదీకం తు తంత్రేణ సర్వకర్మాణ్యుపక్రమాత్। ఉపనయనవ్రతం కుర్యాచ్ఛూద్రతుల్యోఽన్యథా భవేదితి॥ ఇతి జాతకర్మాదికాలాతిపత్తిప్రాయశ్చిత్తమ్.

—* అథ బ్రాహ్మణభోజనసంఖ్యామాహ. *—

౧ ॥ తత్ర భాస్కరః ॥ శ్లో ॥ దశ ద్వాదశ వాద్యర్తౌ ప్రత్యృతౌ చ ద్వయం ద్వయమ్ । సీమంతే పుంసవే నామ్ని చూరి బ్రాహ్మణభోజనమ్। బ్రాహ్మణానాం శైత్యపంచాశచ్చౌళే తూపాయనే శతమ్। వివాహే తు యథాశక్తిహ్యానానే శతభోజనమ్। భోజయిత్వా శతం విప్రాన్కుర్యాదేవోపనాయనమ్ । అశక్తోఽపి యథాశక్తి కృత్వా కర్మ సమాచరేత్। ప్రతిగృహ్యోపనీత్యర్థమితి తేనాచరేద్యది। బ్రాహ్మణత్వఫలం సర్వం దాతారమధిగచ్ఛతి। శూద్రాత్తు ప్రతిగృహ్ణీయాత్స మూఢో నరకం వ్రజేదితి॥ ఇతి బ్రాహ్మణభోజనసంఖ్యానిరూపణమ్. ... ...

—* అథ మాతరి రజస్వలాయాం గర్భిణ్యాం చ కర్మనిషేధః. *—

౧ ॥ తత్ర ప్రయోగపారిజాతే॥ శ్లో ॥ న వివాహోపనయనే గర్భిణీ మలినీ ప్రసూః। గర్భస్యాపి విపత్తిస్స్యాద్దంపత్యోశ్చ శిశోస్తథేతి ॥ టీ ॥ ప్రసూర్మాతా- సా గర్భిణీ వా - మలినీ మలవద్వాసా వా భవేద్యది పుత్రస్య వివాహోపనయనే న కర్తవ్యే- కృతే దోషః- గర్భస్య దంపత్యోశ్శిశోశ్చ విపత్తిస్స్యాదితి ॥ ౨ ॥ వరదరాజీయే॥ శ్లో॥ చూడాకరణపూర్వం తు జననీ చేద్రజస్వలా। న కర్తవ్యా చోపనీతిరితి స్మృతివిదాం మతమితి॥ టీ ॥ చూడాకరణం నాందీశ్రాద్ధకరణం- తతః పూర్వం రజస్వలా చేదిత్యర్థః ॥ ౩ ॥ తత్రైవ॥ శ్లో॥ కరణే వ్రాత్యతాం యాయాదకర్మణ్యో భవేద్వటుః। వేదపాఠవతాదౌ చ హ్యనర్హో దారకర్మణి। ఉపనీతిశ్చ కర్తవ్యా పునశ్చ బ్రాహ్మణైస్సహ। అనుజ్ఞాం ప్రాప్య విదుషాం పీత్వా చ బ్రహ్మకూర్చకమ్ । కర్మణ్యో జాయతే వర్ణో నాత్ర కార్యా విచారణా। వటోర్మాతా గర్భిణీ స్యాన్న కుర్యాచ్చౌళకర్మ చ। పంచమాసాదధః కుర్యాదత ఊర్ధ్వం న కారయేదితి ॥ ౪ ॥ కర్తుర్భార్యా గర్భిణీ చేద్వాస్తుకర్మోపనాయనమ్। షణ్మాసాత్పరతస్సోఽపి న కుర్యాదితి శౌనకః। గర్భిణీ యది పత్నీ స్యాన్న కుర్యాదుపనాయనమ్। పంచమాసాదధః కుర్యాదత ఊర్ధ్వం న కారయేదితి॥ ఇతి మాతరి రజస్వలాయాం కర్మనిషేధవివరణమ్॥ *

—* అథోపనయనకర్తృనిరూపణమ్. *—

౧ ॥ తత్ర వామనః॥ శ్లో॥ వేదైకనిష్ఠం ధర్మజ్ఞం కులీనం చ కుటుంబినమ్ । సంశాంతమనాలసం విప్రముఖ్యగు

త్వరమ్। కర్తారమీప్సేద్విప్రం వా చతుర్థాశ్రమిణం నత్వితి ॥ ౨ ॥ విష్ణుః॥ కృచ్ఛ్రత్రయం చోపనేతా త్రీన్ కృచ్ఛ్రాం శ్చ పరశ్చరేత్। సావిత్రీమభ్యసేన్నిత్యం పవిత్రాణి చ సంస్మరన్నితి ॥ ౩ ॥ వృద్ధవసిష్ఠః॥ పితా పితామహో భ్రాతా జ్ఞాతయో గోత్రజాగ్రజాః। ఉపాయనేఽధికారాస్స్యుః పూర్వాభావే పరః పర ఇతి ॥ ౪ ॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥ తమసో వా ఏష తమః ప్రవిశతి యమవిద్వానుపనయతే యశ్చావిద్వానితి హి బ్రాహ్మణం తస్మిన్నభిజనవిద్యాసముదేతం సమాహితం సంస్కర్తారమీప్సేదితి ॥ టీ ॥ యమ్మాణవకమవిద్వానజానాన ఉపనయతే- తథా చ యశ్చ స్వయమవిద్వాంస్తస్మాపనీయతే సోఽపి తమసస్సకాశాత్తమ ఏవ ప్రవిశతి -- సమాహితం విధిప్రతిషేధేష్వవహితమిత్యర్థః ॥ ౫ ॥ బోధాయనః॥ శ్లో ॥ జాతకర్మాదిసంస్కారే పితా శ్రేష్ఠతమస్స్మృతః । అభావే స్వకులీనస్స్యాద్బాంధవో వాన్యగోత్రజః। ఆర్యావర్తసముద్భూతస్తస్యాభావే స్వసూత్రకః। బ్రాహ్మణస్సర్వవర్ణానాం శ్రోత్రియో వా స్వవర్ణజః। గృహస్థస్సర్వవర్ణేషు శ్రేష్ఠ ఇత్యభిధీయతే। అభార్యస్త్వధమో జ్ఞేయ ఉపకుర్వాణనైష్ఠికౌ । ఆచార్యమధ్యమౌ జ్ఞేయౌ సగోత్రౌ వ్రతినామపి। వానప్రస్థయతీనాం తు కర్తృత్వం నేష్యతే సదా। జితేంద్రియో జితద్వంద్వస్తపోదానపరాయణః। సత్యవాగార్జితః ప్రాజ్ఞో మేధావీ నియతశ్శుచిః । నిస్సందిగ్ధః కులీనశ్చ శ్రౌతకర్మణి తత్పరః। నిగ్రహానుగ్రహే దక్షస్సర్వదోషవివర్జితః । గాయత్రీమంత్రకుశల ఆచార్యస్సముదాహృతః । కులద్వయే తథోత్పన్నే ప్రాప్తే గర్భాష్టమే వటుః। మౌంజీబంధనకర్మార్థం స్వశాఖాధ్యాయినం ద్విజమ్। సగోత్రప్రవరం నో చేదాశ్రయేదన్యగోత్రజమితి ॥ ఇత్యుపనయనకర్తృనిరూపణమ్. ... ... *

—* అథయమళాద్యుపనయనేకర్తారః. *—

౧ ॥ తత్రసంగ్రహే॥ శ్లో॥ ఏకగర్భప్రసూతౌ చేదేకవేదీమవాప్య చ । ఏకాచార్యైకలగ్నే చ కుర్యాన్మౌంజీవ్రతం యతః। చౌలోపనయనే చైవ జాతకర్మణి నామ్ని చ। చతుర్థ్యాం తూపాకరణే యమలానాం సమం భవేదితి ॥ ౨ ॥ శ్లో॥ ధాత్ర్యద్వయే స్వస్వయుగే స్వస్వధాత్రీయుగే తథా। సమానాపి క్రియా కార్యా మాతృభేదే తథైవ చ॥ టీ॥ పుంయుగ్మే స్త్రీయుగ్మే స్త్రీపుంయుగ్మేఽపి సమకాలే క్రియా కార్యా మాతృభేదేఽపి తథైవేత్యర్థః ॥ ౩ ॥ మాతృభేదే విశేషస్స్మర్యతే॥ శ్లో ॥ ఏకత్రలగ్నే యది పుత్రయుగ్మం శుభాయ మౌంజీవ్రతకర్మ కుర్యాత్ । ఆచార్యయుగ్మం ఖలు వేదియుగ్మం నాందీముఖే స్వస్వపితౄంశ్చ నిత్యే॥ పృథక్ఛ్వా వేకలగ్నే సోదరావుపనాయనే। ఆచార్యోఽన్యః పితా నో చేత్తు భ్రాతా వా పితృసోదర ఇతి॥ ఇతి యమళాద్యుపనయనవిధిః. ... ... *

—* అథమూకోన్మత్తాద్యుపనయనాది. *—

౧ ॥ స్మృతిరత్నే॥ శ్లో ॥ షండాంధబధిరస్తబ్ధజడగద్గదపంగుషు। కుబ్జవామనరోగార్తశుష్కాంగవికలాంగిషు। మత్తోన్మత్తేషు మూకేషు శయనస్థే నిరింద్రియే । ధ్వస్తపుంస్త్వేషు చైతేషు సంస్కారాస్స్యుర్యథోచితమ్। మూకోన్మత్తౌ న సంస్కార్యావితి కేచిత్ప్రచక్షతే। కర్మస్వనధికారాచ్చ పాతిత్యం నాస్తి చ ద్వయోః। తదపత్యం చ సంస్కార్యమపరే త్వాహురన్యథేతి ॥ ౨ ॥ స్మృత్యంతరే॥ మూకోన్మత్తౌ న సంస్కార్యౌ కర్మస్వనధికారతః। తదపత్యం తు సంస్కార్యం యజ్ఞార్హమితి చ శ్రుతిః। బ్రాహ్మణ్యాం బ్రాహ్మణాజ్జాతో బ్రాహ్మణస్స్యాత్ శ్రుతేర్బలాత్ । కర్మస్వనధికారోఽపి సంస్కారార్హ ఇతి శ్రుతిః। మూకోన్మత్తాదిసంస్కారే త్వాచార్యస్సర్వమాచరేత్ । సుముహూర్తే నిరీక్షేత గాయత్రీం స్పృశ్య వా జపేత్ । మూకాంధాదిషు చోద్వాహే కన్యాస్వీకరణం వినా । పాణిగ్రహం వినా సప్తపదాదిక్రమణం వినా। విప్రేణ కారయేత్సర్వం పంగోస్సప్తపదాన్యపి ॥ ౩ ॥ కేచిదాహుర్ద్విజజ్ఞాతౌ సంస్కార్యౌ కుండగోళకౌ। అమృతే జారజః కుండో మృతే భర్తరి గోళకః। ద్విజాతిప్రతిలోమానాం కేచిదాహుః పురాణగా ఇతి ॥ ౪ ॥ వ్యాసః॥ విద్యాగ్రహణశక్తస్య హోమకర్మాక్షమస్య చ। ఉపాయనేఽధికారోఽస్తి మూకాదీనాం కృతాకృతమితి॥ ౫॥ ఆపస్తంబః॥ సూ ॥ ఉపనయనం విద్యార్థస్య శ్రుతితస్సంస్కారస్సర్వేభ్యో వై వేదేభ్యస్సావిత్ర్యనూచ్యత ఇతి బ్రాహ్మణమితి ॥ టీ ॥ విద్యాయా అర్థః ప్రయోజనం యస్య స విద్యార్థః తస్యాయం శ్రుతివిహితస్సంస్కారః- ఉపనయనం నామ విద్యార్థస్యేతి వచనాన్మూకాదేర్న భవతి- అనేన వేదాధ్యాయినాం వేదవ్రతవదుపనయనమపి భేదేన కర్తవ్యమితి ప్రాప్తే- ఉచ్యతే- సర్వేభ్య ఇతి- తతశ్చ సావిత్ర్యనువచనేన సర్వే వేదా అనూక్తా భవంతీత్యేకమేవోపనయనం సర్వార్థం - ఆథర్వణస్య తు వేదస్య పృథగుపనయనం కర్తవ్యం ॥ ౬ ॥ తథా చ తత్రైవ పఠ్యతే॥ సూ॥ నాన్యత్ర సంస్కృతో భృగ్వంగిరసోఽధీయీత ఇతి ॥ ౭ ॥ పతితానాముపనయనాభావమాహాపస్తంబః ॥ సూ ॥

అశూద్రాణామదుష్టకర్మణాముపనయనమితి ॥ ౮ ॥ వా ॥ ప్రాగుపనయనాత్కామచారవాదభక్ష ఇతి తు గౌతమస్మరణం బ్రహ్మహత్యాదిపాతకవ్యతిరిక్తవిషయమితిపూర్వమేవోక్తం ॥ ౯ ॥ స్మృత్యర్థసారే॥ సూ ॥ షండాంధాదిషుయథోచితంసంస్కారో మూకోన్మత్తావసంస్కార్యావిత్యేకే కర్మస్వనధికారాత్పతిత్యం నాస్తి-తదపత్యంసంస్కార్యం - బ్రాహ్మణ్యాంబ్రాహ్మణోత్పన్నో బ్రాహ్మణ ఏవ భవతీతి స్మృతేః- అన్యేనసంస్కార్యావిత్యాహుః- హోమంతావదాచార్యః కుర్యాత్ - ఉపనయనంచ విధినా ఆచార్యసమీపనయనం - సావిత్రీసమీపనయనం సావిత్రీవాచనం వా- అన్యదంగం యథాశక్తి కార్యమితి- జడబధిరమూకాదీనాముపనయనకల్పో బోధాయనాదిభిరుక్తస్తత ఏవ గ్రాహ్యః॥ ఇతి మూకోన్మత్తాద్యుపనయనవిధిః. ... ...

—* అథౌరసాదిద్వాదశవిధపుత్రాణాంనిరూపణమ్. *—

తత్రస్మృతిరత్నే॥ శ్లో ॥ ఔరసః పుత్రికాపుత్రః క్షేత్రజో గూఢజస్తథా। కానీనశ్చ పునర్భూజో దత్తః క్రీతశ్చ కృత్రిమః। దత్తాత్మా చ సహోఢశ్చ హ్యపవిద్ధస్సుతస్తథా। ఏతే ద్వాదశ పుత్రాశ్చ సంస్కార్యాస్స్యుర్ద్విజాతయ ఇతి॥

—* ఔరసాదీనాంలక్షణమ్. *—

౧॥ తత్రమనుః॥ శ్లో॥ స్వే క్షేత్రే సంస్కృతాయాంతు స్వయముత్పాదయేద్ధియమ్। తమౌరసం విజానీయాత్పుత్రం ప్రథమకల్పితమ్ । యస్తల్పజః ప్రమీతస్య క్లీబస్య వ్యాధితస్య వా। స్వధర్మేణ నియుక్తాయాం స పుత్రః క్షేత్రజః స్మృతః। మాతా పితా వా దద్యాతాం యమద్భిః పుత్రమాపది। సదృశం ప్రీతిసంయుక్తం స జ్ఞేయో దత్త్రిమస్సుతః ॥ సదృశంతు ప్రకుర్యాద్యం గుణదోషవిచక్షణమ్ । పుత్రం పుత్రగుణైర్యుక్తం స విజ్ఞేయస్తు కృత్రిమః ॥ ఉత్పద్యతే గృహే యస్య న చ జ్ఞాయేత కస్య సః। స గృహే గూఢ ఉత్పన్నో యస్య స్యాత్తస్య తల్పజః ॥ మాతాపితృభ్యాముత్సృష్టం తయోరన్యతరేణ వా।యం పుత్రం పరిగృహ్ణీయాదపవిద్ధస్తు స స్మృతః। పితృవేశ్మని కన్యాతు యం పుత్రం జనయేద్రహః। తం కానీనం వదేన్నామ్నా వోఢుః కన్యాసముద్భవమ్ ॥ యా గర్భిణీ సంస్క్రియతే జ్ఞాతాజ్ఞాతాపి వా సతీ । వోఢుస్స గర్భో భవతి సహోఢ ఇతి చోచ్యతే॥ క్రీణీయాద్యస్త్వపత్యార్థం మాతాపిత్రోర్యమంతికాత్। స క్రీతకస్సుతస్తస్య సదృశోఽసదృశోఽపి వా॥ యా పత్యా వా పరిత్యక్తా విధవా వే స్వయేచ్ఛయా। ఉత్పాదయేత్పునర్భూత్వా స పౌనర్భవ ఉచ్యతే॥ మాతాపితృవిహీనో యస్త్యక్తో వా స్యాదకారణాత్। ఆత్మానం స్పర్శయేద్యస్మై స్వయందత్తస్తు స స్మృత ఇతి ౩ ॥ యాజ్ఞవల్క్యోఽపి ॥ ఔరసో ధర్మపత్నీజస్తత్సమః పుత్రికాసుతః। క్షేత్రజః క్షేత్రజాతస్తు స్వగోత్రేణేతరేణ వా। గృహే ప్రచ్ఛన్న ఉత్పన్నో గూఢజస్తు సుతస్స్మృతః। కానీనః కన్యకాజాతో మాతామహసుతో మతః। అక్షతాయాం క్షతాయాం వా జాతః పౌనర్భవస్స్మృతః। దద్యాన్మాతా పితా వా యం స పుత్రో దత్తకో భవేత్॥ క్రీతశ్చ తాభ్యాం విక్రీతః కృత్రిమస్స్యాత్స్వయంకృతః। దత్తాత్మా తు స్వయం దత్తో గర్భే విన్నస్సహోఢజః। ఉత్సృష్టో గృహ్యతే యస్తు సోఽపవిద్ధో భవేత్సుత ఇతి॥ ౪ ॥ మనుః॥ క్షేత్రజాదీన్సుతానేతానేకాదశ యథోదితాన్ । పుత్రప్రతినిధీనాహుః క్రియాలోపాన్మనీషిణ ఇతి॥ వా॥ ఏతాని గౌణపుత్రపరిగ్రహసంస్కారవచనాని యుగాంతరవిషయాణి - కలౌ తత్పరిగ్రహస్య నిషిద్ధత్వాత్॥ ౫ ॥ శ్లో॥ అనేకధా కృతాః పుత్రా ఋషిభిర్యైః పురాతనైః। న శక్యంతేఽధునా యోక్తుం శక్తిహీనైః కలౌ ద్విజైరితి వచనాత్ ॥ ౬ ॥ అత్ర క్షేత్రజపుత్రోత్పాదనాయ సప్రకారం సాపవాదం చ నియోగముక్త్వా పునరేవ నిషేధతి॥ మనుః ॥ శ్లో॥ దేవరాద్వా సపిండాద్వా స్త్రియా సమ్యఙ్నియుక్తయా। ప్రజేప్సితాధిగంతవ్యా సంతానస్య పరిక్షయే। విధవాయాం నియుక్తస్తు ఘృతాక్తో వాగ్యతో నిశి। ఏకముత్పాదయేత్పుత్రం న ద్వితీయం కథంచన । విధవాయాం నియోగార్థే నివృత్తే తు యథావిధి। గురువచ్చ స్నుషావచ్చ వర్తేయాతాం పరస్పరమ్ । నోద్వాహికేషు మంత్రేషు నియోగః కీర్త్యతే క్వచిత్ । న వివాహవిధావుక్తం విధవావేదనం పునః । అయం ద్విజైర్హి విద్వద్భిః పశుధర్మో విగర్హితః । మనుష్యాణామపి ప్రోక్తో వేనే రాజ్యం ప్రశాసతి । స మహీమఖిలాం భుంజన్ రాజర్షిప్రవరః పురా । వర్ణానాం సంకరం చక్రే కామోపహతచేతనః । తతః ప్రభృతి యో మోహాత్ప్రమీతపతికాం స్త్రియమ్ । నియోజయత్యపత్యార్థే తం విగర్హంతి సాధవ ఇతి॥ ౭ ॥ అ॥ అత్ర మనోరభిప్రాయమాహ బృహస్పతిః॥ శ్లో ॥ నియోగముక్త్వా మనునా నిషిద్ధః స్వయమేవ తు । యుగహ్రాసాదశక్యోఽయం కర్తుమన్యైర్విధానతః । తపోజ్ఞానసమాయుక్తాః కృతే త్రేతాయుగే నరాః। ద్వాపరే చ కలౌ నౄణాం శక్తిహానిర్వినిర్మితా ॥ సంకల్పేన కృతాః పుత్రా ఋషిభిర్యైః పురాతనైః । న శక్యంతేఽధునా కర్తుం శక్తిహీనై[illegible]రితి ॥ క్షేత్రజో గర్హితః సద్భిః సదా పౌనర్భవసుతః। కానీనశ్చ సహోఢశ్చ గూఢజః పుత్రికాసుతః। [illegible]

క్రీతశ్చ క్రిత్రిమో దత్త్రిమస్తథేతి॥ ఇత్యౌరసాదిద్వాదశపుత్రనిరూపణమ్. ... ...

—౨. స్వీకారవిషయః. *—

అ॥ అత్ర దత్తనిషేధస్త్వసగోత్రాభిప్రాయః ॥ ౧ ॥ యదాహ శౌనకః ॥ శ్లో॥ బ్రాహ్మణానాం సపిండేషు కర్తవ్యః పుత్రసంగ్రహః। తదలాభే సగోత్రే వా న చాన్యత్ర తు కారయేత్ ॥ క్షత్రియాణాం స్వజాతౌ వా గురుగోత్రసమోపి వా। వైశ్యానాం వైశ్యజాతేషు శూద్రాణాం శూద్రజాతిషు। సర్వేషాం చైవ వర్ణానాం జ్ఞాతిష్వేవ చ నాన్యతః। దౌహిత్రం భాగినేయం వా శూద్రాణాం త్వాదోయదీతి ॥ టీ ॥ సర్వేషాం జ్ఞాతిష్వేవ పుత్రపరిగ్రహః - దౌహిత్రం భాగినేయం వా గృహ్ణీయాత్ - శూద్రాణాం తు ఆపది దౌహిత్రాదిగ్రహణమిత్యర్థః ॥ వా ॥ అత ఏవ కలియుగధర్మాన్వదద్భిర్మునిభిర్దత్తౌరసేతరేషాం తు పుత్రత్వేన పరిగ్రహ ఇతి దత్తౌర్యదాసనేన గౌణపుత్రపరిగ్రహనిషేధః కృతః- అతస్సతి సంభవే సగోత్రాదేవ దత్తపరిగ్రహః కర్తవ్యః ॥ ౨ ॥ తథా చ మనుః॥ శ్లో ॥ భ్రాతౄణామేకజాతానామేకశ్చేత్పుత్రవాన్భవేత్ । సర్వే తే తేన పుత్రేణ పుత్రిణో మనురబ్రవీదితి ॥ టీ ॥ సతి భ్రాతృపుత్రే అన్యస్య పుత్రపరిగ్రహో న కర్తవ్య ఇతి మానవే వ్యాఖ్యాతం ॥ ౩ ॥ అత్ర విజ్ఞానేశ్వరోపి - యత్తు భ్రాతౄణామేకజాతానామితి మానవం వచనం తదపి భ్రాతృపుత్రస్య పుత్రీకరణసంభవే అన్యేషాం పుత్రీకరణనిషేధార్థం - న పునః పుత్రత్వప్రతిపాదనాయేతి ॥ ౪ ॥ కాలాదర్శేపి ॥ అపుత్రో భ్రాతా భ్రాతృపుత్రసంభవే తే నైవ తావత్పుత్రీకుర్యాన్నాన్యేనేతి భ్రాతౄణామేకజాతానామితి మనువచనస్యార్థః - అన్యథా పత్నీదుహితర ఇతి న్యాయస్యాసామంజస్య ప్రసంగాదితి ॥ ౫ ॥ యత్తు॥ శ్లో ॥ గోత్రాంతరప్రవిష్టానాం దాయమాశౌచమేవ చ। జ్ఞాతిత్వం చ నివర్తంతే తత్కులే సర్వమిష్యత ఇతి ॥ ౬ ॥ యదపి మనువచనం ॥ ఉపపన్నో గుణైస్సర్వైః పుత్రో యస్య తు దత్త్రిమః ॥ స హరేతైవ తద్రిక్థం సంప్రాప్తోప్యన్యగోత్రతః ॥ గోత్రరిక్థే జనయితుర్నహరేద్దత్త్రిమస్సుతః । గోత్రరిక్థానుగః పిండో వ్యపైతి దదతస్స్వధామితి ॥ ౭ ॥ యదపి స్మృత్యంతరం॥ గోత్రాంతరప్రవిష్టాస్తు సంస్కార్యాస్తత్కులేన తు। జననే నైవ పితరో దాసే నైవ నివర్తితాః। దత్తస్య పరివేత్తృత్వమాశౌచం దాయ ఏవ చ। క్రీతగోత్రాత్తు సంగ్రాహ్యం శ్రౌతం స్మార్తం తథైవ చేతి ॥ వా ॥ ఏతత్సర్వం సగోత్రజాలాభవిషయం॥ ౮ ॥ తథా చ స్మర్యతే ॥ శ్లో॥ స్వవంశ్యానామభావే తు ప్రశస్తా మాతృవంశజాః। తదభావే సుతో దత్తో విహితో విధినేతరః॥ జ్ఞాతీనాం కులజాతానాముత్తమః పరికీర్తితః; మధ్యమా మాతృకులజా అధమాః పరగోత్రజాః। స్వకల్పోక్తవిధానేన దత్తపుత్రపరిగ్రహ ఇతి ॥ ౯ ॥ కాత్యాయనః ॥ దత్తానూఢా చ యా కన్యా పతిత్వం సప్తమే పదే। తథైవ దత్తపుత్రస్య పుత్రత్వం జాతకాదిభిః। యః ప్రదత్తోపి పుత్రార్థం జాతకర్మాదివర్జితః। నాసౌ గచ్ఛతి పుత్రత్వం కథం వా రిక్థభాగ్భవేదితి ॥ ౧౦ ॥ ప్రజాపతిః ॥ పుత్రం గృహీత్వా సంస్కృత్య వయోవస్థాశ్రితః పితా। నామగోత్రాదికం సర్వం కుర్యాద్దారసవత్తతః । పంచమే సప్తమే వర్షే త్వష్టమే నవమే థవా। దద్యాతాం పితరౌ పుత్రం గృహ్ణీయాతాం చ దంపతీ ఇతి ॥ ౧౧ ॥ సంగ్రహే చ॥ ఉక్తం ద్వాదశాహేషు దత్తస్య గ్రహణం శిశోః। ఆచౌలాన్మధ్యమం హీనమూర్ధ్వం మౌంజిబంధనాత్ ॥ కృతోద్వాహస్య పుత్రత్వం కులక్షయకరం భవేత్। సాశ్రమం నైవ దద్యాత్తు దద్యాన్నాపద్యనాశ్రమమ్। ఆపద్యపి చ దద్యాతాం ద్వితీయం బ్రహ్మచారిణమితి॥ ౧౨ ॥ స్మృత్యంతరేపి॥ భర్తురూర్ధ్వం తు యా నారీ పుత్రం దాతుం న సార్హతి। గృహీతుం వాగ్రజం తాతో బోధాయనవచో యథేతి ॥ ౧౩ ॥ దక్షః॥ ఆపద్యపి చ కష్టాయాం న దద్యాదగ్రజం సుతమ్। భర్తృహీనా తథా పత్నీ దద్యాచ్చేన్నరకం వ్రజేత్ ॥ అప్రజా విధవా నారీ పితృభ్రాత్రాద్యనుజ్ఞయా। పుత్రం తు ప్రతిగృహ్ణీయాదన్యథా నరకం వ్రజేదితి॥ ౧౪ ॥ తథా। ఆపద్యనగ్రజం దద్యాద్బ్రహ్మచర్యాశ్రమం సుతమ్। ద్వాదశాబ్దం ధర్మపత్నీ శునశ్శేపవదేవ వేతి॥ ౧౫ ॥ యత్తు ॥ దానం క్రయశ్చ ధర్మశ్చాపత్యస్య న విద్యత ఇత్యాపస్తంబస్మరణం - యదపి - స్వకుటుంబావిరోధేన దేయం దారసుతాదృత ఇతి యాజ్ఞవల్క్యవచనం తత్సర్వం జ్యేష్ఠపుత్రవిషయం - ఏకపుత్రవిషయం చ ॥ ౧౬ ॥ తథా చ వసిష్ఠః॥ సూ॥ న జ్యేష్ఠం పుత్రం దద్యాత్ప్రతిగృహ్ణీయాద్వా న త్వేకం పుత్రం స హి సంతానాయ పూర్వేషాం న స్త్రీ పుత్రం దద్యాత్ప్రతిగృహ్ణీయాద్వాన్యత్రానుజ్ఞానాద్భర్తుః పుత్రం ప్రతిగృహీష్యన్బంధూనాహూయ రాజని చావేద్య నివేశనస్య మధ్యే వ్యాహృతీభిర్హుత్వా అదూరబాంధవం సన్నికృష్టమేవ ప్రతిగృహ్ణీయాదితి॥ ౧౭ ॥ వా॥ బహ్వృచబ్రాహ్మణేపి - శునశ్శేపాఖ్యానే - జ్యేష్ఠం పుత్రం న ప్రయచ్ఛేదితి ॥ ౧౮ ॥ శౌనకోపి॥ శ్లో॥ నైకపుత్రేణ కర్తవ్యం పుత్రదానం కదాచన । బహుపుత్రేణ కర్తవ్యం పుత్రదానం ప్రయత్నత ఇతి ॥ ౧౯ ॥ బోధాయనశ్చ॥ సూ ॥ శోణితశుక్లసంభవో మాతృ

పితృనిమిత్తస్యాపిధానపరిత్యాగవిక్రయేషు మాతాపితరౌ విభవతో న త్వేకం పుత్రం దద్యాత్ప్రతిగృహ్ణీయాద్వా స హి సంతానాయ పూర్వేషాం న తు స్త్రీ పుత్రం దద్యాత్ప్రతిగృహ్ణీయాద్వాన్యత్రానుజ్ఞానాద్భర్తురితి॥ వా॥ మాతాపితా వా దద్యాతాం యమద్భిః పుత్రమాపదీతి మనువచనం - భర్తురనుజ్ఞయా మాతురపి దానయోగ్యతావిషయం న విధవావిషయం - ఏవం కృతే ఔరస ఉత్పద్యేత యది స తుర్యాంశభాగ్భవతీతి చ ॥ ౨౦ ॥ పుత్రపరిగ్రహఫలం దర్శయతి ॥ జాబాలిః॥ శ్లో ॥ పుత్రస్వీకారమాత్రేణ పితరం త్రాయతే సుతః । దత్తః పుత్రత్వమాప్నోతి గృహీతా ముచ్యతే బుధైరితి ॥ ౨౧ ॥ తథా మంత్రలింగమపి॥ ధర్మాయ త్వా గృహ్ణామి - సంతత్యై త్వా గృహ్ణామీతి ॥ ౨౨ ॥ యత్తు వచనం॥ స్వకులం పృష్ఠతః కృత్వా యో వై పరకులం వ్రజేత్ । తేన దుశ్చరితేనాసౌ కాండపృష్ఠ ఇతి స్మృతః। త్యక్తం పితృకులం యస్మాదనర్హస్సర్వకర్మస్వితి॥ తత్స్వయందత్తవిషయం - వివాహానంతరదత్తవిషయం వా॥ ఏతత్సర్వత్ర ప్రతిగ్రహకల్పస్తు శౌనకబోధాయనాదిభిరభిహితః. ... ...

—* అథ గుర్వాదినిరూపణమ్. *—

౧ ॥ తత్ర మనుః॥ శ్లో॥ నిషేకాదీని కర్మాణి యః కరోతి యథావిధి । సంభావయతి చాన్నేన స విప్రో గురురుచ్యతే ॥ టీ ॥ నిషేకో గర్భాధానం - నిషేకగ్రహణాదన్నగ్రహణాచ్చ పితైవాయం ॥ ౨ ॥ స ఏవ ॥ శ్లో॥ ఉపనీయ తు యశ్శిష్యం వేదమధ్యాపయేద్ద్విజః । సకల్పం సరహస్యం చ తమాచార్యం ప్రచక్షతే । ఏకదేశం తు వేదస్య వేదాంగాన్యపి వా పునః । యోఽధ్యాపయతి వృత్త్యర్థముపాధ్యాయస్స ఉచ్యతే। ఉపాధ్యాయాన్దశాచార్య ఆచార్యాణాం శతం పితా। సహస్రం తు పితౄన్మాతా గౌరవేణాతిరిచ్యత ఇతి ॥ ౩ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ స గురుర్యః క్రియాః కృత్వా వేదమస్మై ప్రయచ్ఛతి। ఉపనీయ దదద్వేదమాచార్యస్స ఉదాహృతః। ఏకదేశముపాధ్యాయ ఋత్విగ్యజ్ఞకృదుచ్యతే। ఏతే మాన్యా యథాపూర్వమేభ్యో మాతా గరీయసీతి ॥ వా ॥ పితురేవ ముఖ్యముపనయనాదికర్తృత్వం ॥ తదభావే - పితృసమత్వాజ్జ్యేష్ఠస్య తయోర్ద్వయోరభావే అయోగ్యతాయాం వాన్యస్యోపనయనాదికర్తృత్వం ॥ ౪ ॥ యదాహ బృహస్పతిః॥ శ్లో॥ ఏవం దండాదిభిర్యుక్తం సంస్కృత్య తనయం పితా। వేదమధ్యాపయేద్యత్నాచ్ఛాస్త్రం మన్వాదికం తథేతి ॥ ౫ ॥ జ్యేష్ఠస్య పితృసమత్వం మనునా స్మర్యతే॥ పితృవత్పాలయేత్పుత్రాన్ జ్యేష్ఠో భ్రాతా యవీయసః। పుత్రవచ్చాపి వర్తేరన్ జ్యేష్ఠభ్రాతరి ధర్మత ఇతి ॥ ౬ ॥ పితురయోగ్యతాయాం యమః॥ శ్లో॥ నాధ్యాపయతి నాధీతే పతనీయేషు వర్తతే। ఇత్యేతైర్లక్షణైర్యుక్తః కర్తవ్యో న పితా గురురితి ॥ గురురత్రోపనేతా ॥ ౭ ॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥ యస్మాద్ధర్మానాచినోతి స ఆచార్యస్తస్మై న ద్రుహ్యేత్కదాచనేతి ॥ ౮ ॥ శంఖః ॥ శ్లో ॥ భృతకాధ్యాపకో యస్తు స ఉపాధ్యాయ ఉచ్యత ఇతి ॥ ౯ ॥ విష్ణుః॥ సూ॥ యస్త్వేనం మూల్యేనాధ్యాపయేత్స తత్ర ఉపాధ్యాయ ఇతి ॥ ౧౦॥ మనుః॥ శ్లో॥ అగ్న్యాధేయం పాకయజ్ఞానగ్నిష్టోమాదికాన్మఖాన్। యః కరోతి వృతో యస్య స తస్యర్త్విగిహోచ్యత ఇతి ॥ ౧౧ ॥ దేవలః॥ ఉపాధ్యాయః పితా జ్యేష్ఠో భ్రాతా చైవ మహీపతిః। మాతులః శ్వశురస్త్రాతా మాతామహపితామహౌ । వర్ణజ్యేష్ఠః పితృవ్యశ్చ పుంస్యేతే గురవస్స్మృతాః ॥ ౧౨ ॥ మాతా మాతామహీ గుర్వీ పితుర్మాతుశ్చ సోదరాః। శ్వశ్రూః పితామహీ జ్యేష్ఠా ధాత్రీ చ గురవస్స్త్రియామ్॥ ఇత్యుక్తో గురువర్గోఽయం మాతృతః పితృతో ద్విధా ॥ ౧౩ ॥ గురూణామపి సర్వేషాం పూజ్యాః పంచ విశేషతః। యో భావయతి యస్సూతే యేన విద్యోపదిశ్యతే। జ్యేష్ఠభ్రాతా చ భర్తా చ పంచైతే గురవస్స్మృతాః। తేషామాద్యాస్త్రయశ్శ్రేష్ఠాస్తేషాం మాతా సుపూజితేతి ॥ ౧౪ ॥ స్మృతిరత్నే॥ పితా మాతా తథాచార్యస్తజ్జాయా చాగ్రజస్తథా। పితామహశ్చ తత్పత్నీ గురవః ప్రథమా మతాః। ఋచం వా యది వార్ధర్చం పదం వా యది వాక్షరమ్। సకాశాద్యస్య గృహ్ణీయాన్నియతం తత్ర గౌరవమితి॥ ౧౫ ॥ వ్యాసోఽపి ॥ మాతామహో మాతులశ్చ పితృవ్యశ్శ్వశురో గురుః। పూర్వజస్సాన్తకశ్చర్త్విజ్జ్ఞాన్యాస్తే గురవస్తథా। మాతృష్వసా మాతులానీ స్వసా ధాత్రీ పితృష్వసా। పితామహీ పితృవ్యస్త్రీ గురుస్త్రీ మాతృవచ్చరేదితి॥ ౧౬ ॥ మనుః॥ పితుర్భగిన్యాం మాతుశ్చ జ్యాయస్యాం చ స్వసర్యపి। మాతృవద్వృత్తిమాతిష్ఠేన్మాతా తాభ్యో గరీయసీతి॥ అ॥ మాతా పూజ్యతమేత్యత్ర హేతుమాహ ॥ ౧౭ ॥ వ్యాసః॥ శ్లో॥ మాసాన్దశోదరస్థం యా ధృత్వా శూలైస్సమాకులా । వేదనాభిర్విశిష్టైర్దుఃఖైః ప్రసూయేత విమూర్ఛితా। ప్రాణైరపి ప్రియాన్పుత్రాన్మన్యతే సుతవత్సలా। కస్తస్యా నిష్కృతిం కర్తుం శక్తో వర్షశతైరపీతి॥ టీ ॥ నిష్కృతిరనృణత్వం ॥ ౧౮ ॥ తత్ర శంఖః॥ సూ॥ న పుత్రః పితుర్ముచ్యేతాన్యత్ర సౌత్రామణీయాగాజ్జీవన [illegible] తురితి ॥ ౧౯ ॥ యత్తు పౌరాణికవచనం॥ శ్లో॥ [illegible] ద్వౌ గురూ పురుషస్యేహ పితా మా

తా చ ధర్మతః। తయోరపి పితా శ్రేయాన్ బీజప్రాధాన్యదర్శనాత్। అభావే బీజినో మాతా తదభావే తు పూర్వజ ఇతి॥
తన్మహాగురువిషయం ॥ ౨౦ ॥ తథా చ స్మర్యతే॥ ఉత్పాద్య పుత్రం సంస్కృత్య వేదమధ్యాపయేః పితా। కుర్యాద్వృ
త్తిం చ స మహాన్ గురుః పూజ్యతమః స్మృత ఇతి ॥ ౨౧ ॥ అ॥ అథ బ్రహ్మచారిణో జనకమాత్రపితుః యాచార్యో గరీయా
నిత్యాహ ॥ మనుః॥ శ్లో॥ ఉత్పాదకబ్రహ్మదాత్రోర్గరీయాన్ బ్రహ్మదః పితా। బ్రహ్మజన్మ హి విప్రస్య ప్రేత్య చేహ
చ శాశ్వతమ్। కామాన్మాతా పితా చైనం యదుత్పాదయతో మిథః। సంభూతిం తస్య తాం విద్యాద్యద్యోనావభిజాయతే।
ఆచార్యస్త్వస్య యాం జాతిం విధివద్వేదపారగః। ఉత్పాదయతి సావిత్ర్యా సా సత్యా సాజరామరేతి॥ టీ॥ జాతిం జన్మ॥
౨౨ ॥ అ॥ ఆచార్యగరీయస్త్వమేవ ప్రకారాంతరేణ ప్రతిపాదయతి। స ఏవ ॥ శ్లో॥ అల్పం వా బహు వా యస్య శ్రుత
స్యోపకరోతి యః। తమపీహ గురుం విద్యాచ్ఛ్రుతోపక్రియయా తయేతి ॥ టీ॥ అల్పవిద్యాప్రదమపి గురుం విద్యాద్బహు
విద్యాప్రదం కిం పునరితి మనోరభిప్రాయః॥ ౨౩ ॥ గౌతమః॥ సూ॥ ఆచార్యః శ్రేష్ఠో గురూణాం మాతేత్యేక ఇతి॥ ౨౪॥
అ॥ యస్తు బాలో వృద్ధమధ్యాపయతి సోఽపి తస్య గరీయానిత్యాహ ॥ విష్ణుః ॥ సూ॥ బాలే సమానవయసి వాధ్యాపకే
గురువద్వర్తేతేతి॥ అ॥ ఇమమేవార్థమితిహాసపూర్వమాహ॥ ౨౫ ॥ మనుః ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మస్య జన్మనః కర్తా స్వధ
ర్మస్య చ శాసితా। బాలోఽపి విప్రో వృద్ధస్య పితా భవతి మంత్రదః। అధ్యాపయామాస పితౄన్ శిశురాంగిరసః కవిః। పు
త్రకా ఇతి హోవాచ జ్ఞానేన పరిగృహ్య తాన్। తే తమర్థమపృచ్ఛంత దేవానాగతమన్యవః॥ దేవాశ్చైతాన్ సమే
త్యోచుర్న్యాయ్యం వశ్శిశురుక్తవాన్। అజ్ఞో భవతి వై బాలః పితా భవతి మంత్రదః। అజ్ఞం హి బాలమిత్యాహుః పితేత్యేవ
చ మంత్రదమ్। న హాయనైర్న పలితైర్న విత్తైర్న చ బంధుభిః॥ ఋషయశ్చక్రిరే ధర్మం యోఽనూచానస్స నో మహాన్। న తేన వృ
ద్ధో భవతి యేనాస్య పలితం శిరః। యో వై యువాప్యధీయానస్తం దేవాః స్థవిరం విదుః। ఆచార్యశ్చ పితా చైవ మాతా
భ్రాతా చ పూర్వజః। నార్తేనాప్యవమంతవ్యా బ్రాహ్మణేన విశేషతః। ఆచార్యో బ్రహ్మణో మూర్తిః పితా మూ
ర్తిః ప్రజాపతేః। మాతా పృథివ్యా మూర్తిస్తు భ్రాతా స్వో మూర్తిరాత్మనః। యం మాతాపితరౌ క్లేశం సహేతే సంభ
వే నృణామ్। న తస్య నిష్కృతిశ్శక్యా కర్తుం వర్షశతైరపి। తయోర్నిత్యం ప్రియం కుర్యాదాచార్యస్య చ సర్వదా। తేష్వేవ
త్రిషు తుష్టేషు తపస్సర్వం సమాప్యతే॥ తేషాం త్రయాణాం శుశ్రూషా పరమం తప ఉచ్యతే। న తైరనభ్యనుజ్ఞాతో ధర్మమ
న్యం సమాచరేత్॥ త ఏవ హి త్రయో లోకాస్త ఏవ త్రయ ఆశ్రమాః। త ఏవ హి త్రయో వేదాస్త ఏవోక్తాస్త్రయోఽగ్నయః।
త్రిష్వప్రమాద్యన్నేతేషు త్రీన్ లోకాన్విజయేద్గృహీ॥ దీప్యమానస్స్వవపుషా దేవవద్దివి రోచత ఇతి ॥ న కేవలమయం బ్రహ్మ
చారిణాం ధర్మః కింతూత్తరేషామపీతి ప్రదర్శితో గృహీతి ॥ ౨౬ ॥ స ఏవ ॥ ఇమం లోకం మాతృభక్త్యా పితృభక్త్యా తు
మధ్యమమ్। గురుశుశ్రూషయా త్వేవం బ్రహ్మలోకం సమశ్నుతే॥ సర్వే తస్యాదృతా ధర్మా యస్యైతే త్రయ ఆదృతాః। అ
నాదృతాస్తు యస్యైతే సర్వాస్తస్యాఫలాః క్రియాః॥ యావత్త్రయస్తే జీవేయుస్తావన్నాన్యం సమాచరేత్। తేష్వేవ ని
త్యం శుశ్రూషాం కుర్యాత్ప్రియహితే రతః॥ త్రిష్వేతేష్వితికృత్యం హి పురుషస్య సమాప్యతే। ఏష ధర్మః పరస్సాక్షా
దుపధర్మోఽన్య ఉచ్యత ఇతి ॥ ౨౭ ॥ వ్యాసోఽపి ॥ శ్లో ॥ ఉపాధ్యాయం పితరం మాతరం వా యే ద్రుహ్యంతి మనసా క
ర్మణా వా। తేషాం పాపం భ్రూణహత్యావిశిష్టం నాన్యస్తేభ్యః పాపకృదస్తి లోక ఇతి ॥ ౨౮ ॥ దేవలః॥ శ్లో॥ యావత్పితా
చ మాతా చ ద్వావేతౌ నిర్వికారిణౌ। తావత్సర్వం పరిత్యజ్య పుత్రస్స్యాత్తత్పరాయణః। మాతా పితా చ సుప్రీతౌ స్యా
తాం పుత్రగుణైర్యది। స పుత్రస్సకలం ధర్మం ప్రాప్నుయాత్తేన కర్మణేతి॥ టీ ॥ వికారో మరణం ॥ ౨౯ ॥ స ఏవ॥ శ్లో॥
నాస్తి మాతృసమం దైవం నాస్తి పితృసమో గురుః। తయోః ప్రత్యుపకారోఽపి న కథంచన విద్యత ఇతి॥ ౩౦ ॥ వ్యాసః॥ ప
రిత్యజంతి యే రాగాదుపాధ్యాయం గురుం తథా। సమానయంతి మోహాద్వా తే యాంతి నరకాన్ బహూన్। యో భ్రాత
రం పితృసమం జ్యేష్ఠం మూర్ఖోఽవమన్యతే। తేన దోషేణ సంప్రేత్య నిరయం ఘోరమృచ్ఛతీతి ॥ ౩౦ ॥ మనుః॥ ఆచార్యం చ
ప్రవక్తారం పితరం మాతరం గురుమ్। న హింస్యాద్బ్రాహ్మణం గాంచ సర్వాంశ్చైవ తపస్విన ఇతి॥ టీ॥ న హింస్యాత్ న కు
ప్యేత్ ॥ అ॥ అత్రాపవాదమాహ ॥ ౩౧ ॥ స ఏవ॥ శ్లో॥ గురోరప్యవలిప్తస్య కార్యాకార్యమజానతః। ఉత్పథప్రతిపన్న
స్య పరిత్యాగో విధీయత ఇతి ॥ ౩౨॥ అ॥ దోషయుక్తోఽపి పితా న త్యాజ్య ఇత్యాహ యమః॥ శ్లో॥ అశుద్ధౌ తు పరిత్యాగః పాత
కే చ యాజ్యయాజనే। ఉపాధ్యాయే ధవా యాజ్యే న పితుస్త్యాగ ఉచ్యత ఇతి॥ ౩౩॥ మనుః॥ బాలస్సమానజన్మా వా శిష్యో వా
జ్ఞానకర్మణి। అధ్యాపయన్ గురుసుతో గురువన్మానమర్హతీతి ॥ ౩౪ ॥ వ్యాసః॥ గురురగ్నిర్ద్విజాతీనాం వర్ణానాం
బ్రాహ్మణో గురుః। పతిరేవ గురుః స్త్రీణాం సర్వస్యాభ్యాగతో గురురితి ॥ ౩౫ ॥ మనుః ॥ బ్రాహ్మణం దశవర్షం తు శత

వర్షంచ భూమిపమ్। పితా పుత్రౌ విజానీయాత్తయోస్తు బ్రాహ్మణః పితేతి॥ ఇతి గురుపిత్రాదిమహిమానువర్ణనమ్. *

—* అథాన్యోన్యమాన్యతానిమిత్తాని. *—

౧ ॥ తత్ర యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో॥ విద్యాకర్మవయోబంధువిత్తైర్మాన్యా యథాక్రమమ్। ఏతైః ప్రభూతైః శూద్రోఽపి వార్ధకే మానమర్హతీతి ॥ టీ ॥ విద్యా శ్రుతిస్మృతిః-కర్మ యజ్ఞాదిః-వయః-ఆత్మనోఽతిరిక్తం - బంధుత్వం స్వజనసంపత్తిః- విత్తం ధనం-ఏతైర్యుక్తాః క్రమేణ మాన్యాః పూజనీయాః - ఏతైః కర్మబంధువిత్తైః ప్రభూతైః ప్రవృద్ధైర్యుక్తః శూద్రోఽపి వార్ధకేన వతేరూర్ధ్వం మానమర్హతీత్యర్థః ॥ ౨ ॥ మనురపి॥ శ్లో॥ విత్తం బంధుర్వయః కర్మ విద్యా భవతి పంచమీ। ఏతాని మాన్యస్థానాని గరీయో యద్యదుత్తరమ్। పంచానాం త్రిషు వర్ణేషు భూయాంసి గుణవంతి చ। యస్మిన్ స్యుస్సోఽత్ర మానార్హః శూద్రోఽపి దశమీం గత ఇతి ॥ టీ ॥ పంచానాం విత్తాదీనాం మధ్యే త్రిషు వర్ణేషు యస్మిన్ భూయాంసి విత్తాదీని స్యుః యస్మిన్వా గుణవంతి శ్రేష్ఠాని విద్యాదీని స్యుః - స మానార్హః - వర్షశతస్యాంతిమో దశమో భాగః - దశమీం గతః నవతిహాయనాతీత ఇత్యర్థః ॥ ౩ ॥ గౌతమోఽపి॥ సూ॥ విత్తబంధుజాతికర్మవిద్యావయాంసి మాన్యాని పరబలీయాంసి శ్రుతం తు సర్వేభ్యో గరీయస్తన్మూలత్వాద్ధర్మస్యేతి॥ ఇతి మాన్యతానిరూపణమ్.

... ...

—* అథ మార్గప్రదానార్హాః. *—

౧ ॥ తత్ర మనుః॥ శ్లో॥ చక్రిణో దశమీస్థస్య భారిణో రోగిణః స్త్రియాః। స్నాతకస్య చ రాజ్ఞశ్చ పంథా దేయో వరస్య చ। తేషాం తు సమవేతానాం మాన్యౌ స్నాతకపార్థివౌ। రాజస్నాతకయోశ్చైవ స్నాతకో నృపమానభాగితి॥ టీ॥ చక్రం అనః రథాద్యుపలక్షణం- తేన యో గచ్ఛతి స చక్రీ- తస్య నిర్గుణస్యాపి పంథా దేయః - ఏవం దశమీస్థస్య వృద్ధతరస్య- భారిణో భారవాహకస్య-స్నాతకస్య గృహస్థస్య బ్రాహ్మణస్య - వరస్య శ్రేష్ఠస్య - సమవేతానాం మార్గే సమాగతానాం - మాన్యౌ మార్గదానేన- నృపమానభాక్ నృపదత్తమార్గభాగిత్యర్థః ॥ ౨ ॥ యాజ్ఞవల్క్యోఽపి॥ శ్లో॥ వృద్ధభారివ్రతస్నాతస్త్రీరోగివరచక్రిణామ్। పంథా దేయో నృపస్తేషాం మాన్యస్స్నాతశ్చ భూపతేరితి ॥ ౩ ॥ శంఖః॥ సూ॥ బాలవృద్ధమత్తోన్మత్తోపహతదేహభారాక్రాంతస్త్రీనృపస్నాతకప్రవ్రజితేభ్యోఽథ బ్రాహ్మణాయాగ్రే పంథా రాజ్ఞ ఇత్యేకే తచ్చానిష్టం గురుర్జ్యేష్ఠశ్చ బ్రాహ్మణో రాజానమతిశేతే తస్మై పంథా దేయ ఇతి॥ టీ॥ తేషాం తేషాం పరస్పరసమవాయే విద్యాదిభిర్విశేషో ద్రష్టవ్యః ॥ ౪ ॥ వ్యాసః॥ శ్లో॥ పంథా దేయో బ్రాహ్మణాయ స్త్రియై రాజ్ఞే హ్యచక్షుషే। వృద్ధాయ భారతప్తాయ రోగిణే దుర్బలాయ చేతి॥ టీ॥ స్త్రీ చాత్ర గర్భిణీ వేదితవ్యా ॥ తథా చ బోధాయనః॥ ౫ ॥ శ్లో॥ పంథా దేయో బ్రాహ్మణాయ గవే రాజ్ఞే హ్యచక్షుషే। వృద్ధాయ భారతప్తాయ గర్భిణ్యై దుర్బలాయ చేతి॥ ౬ ॥ గౌతమః॥ సూ॥ చక్రిదశమీస్థానుగ్రాహ్యవధూస్నాతకరాజభ్యః పథో దానం రాజ్ఞా తు శ్రోత్రియాయేతి॥ టీ॥ అనుగ్రాహ్యో రోగార్తః- వధూర్నవోఢా ॥ ౭ ॥ ఆపస్తంబోఽపి॥ సూ॥ రాజ్ఞః పంథా బ్రాహ్మణేనాసమేత్య సమేత్య తు బ్రాహ్మణస్యైవ పంథా యానస్య భారాభిహతస్యాతురస్య స్త్రియా ఇతి సర్వైర్దాతవ్యో వర్ణజ్యాయసాం చేతరైర్వర్ణైరవశిష్టపతితమత్తోన్మత్తానామాత్మస్వస్త్యయనార్థేన సర్వైరేవ దాతవ్య ఇతి ॥ టీ॥ రాజా చాబ్రాహ్మణేన యది సమేతో న భవతి తదా తస్య పంథా దేయః- సమేతశ్చేద్బ్రాహ్మణస్యైవ పంథాః-యానం రథగజశకటాది- భారాభిహతః భారాక్రాంతః - వర్ణజ్యాయసాముత్కృష్టవర్ణానాం నికృష్టవర్ణైః పంథా దేయః - ఆత్మస్వస్త్యయనమాత్మత్రాణం తేన ప్రయోజనేన తదర్థం - న త్వదృష్టార్థమిత్యర్థః ॥ అత్ర కాత్యాయనేన దేయస్య పథః ప్రమాణముక్తం॥ ౮ ॥ సూ ॥ పంచారత్నిరథపథశ్చత్వారో హస్తిపథో ద్వౌ ద్వౌ పశుక్షుద్రమనుష్యాణామితి ॥ ఇతి మార్గదానార్హనిరూపణమ్॥

... ...

—* అథాభివాదనమ్. *—

౧ ॥ తత్ర యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ తతోఽభివాదయేద్వృద్ధానసావహమితి బ్రువన్నితి ॥ టీ ॥ తతోఽగ్నికార్యానంతరమిత్యర్థః. ఆశీర్వచనార్థో నమస్కారోఽభివాదనమ్ ॥ ౨ ॥ మనురపి॥ శ్లో ॥ అభివాదాత్పరం విప్రో జ్యాయాంసమభివాదయన్। అసౌ నామాహమస్మీతి స్వం నామ పరికీర్తయేత్ ॥ భోశబ్దం కీర్తయేదంతే స్వస్య నామ్నోఽభివాదనే। నామ్నాం స్వరూపభావో హి భోభావ ఋషిభిః స్మృత ఇతి॥ టీ॥ అభివాదాత్పరం అభివాదయ ఇతి శబ్దాదుపరి- దేవదత్తనామాఽహమస్మీతి స్వనామ బ్రూయాత్ - అస్యోపరి- భోశబ్దం కీర్తయేత్ - అభివాద్యస్య నామ్నా సంబోధయితు

మయోక్తత్వాత్ - భోశబ్దేనసంబోధయేత్ - భోభావఃభోశబ్దసత్తా నామ్నస్స్వరూపభావః - నామ్నస్స్వరూపస
త్తాసమస్తనామధేయకార్యకరణసమర్థాభోశబ్దఇత్యర్థః-తథాచాయంప్రయోగః - అభివాదయేదేవదత్తనామా
హమస్మిభోఇతి ॥ ౩ ॥ తత్రగౌతమః॥ సూ॥ స్వనామప్రోచ్యాహమయమిత్యభివాదోజ్ఞసమవాయఇతి ॥ * ॥ త
ద్వ్యాఖ్యాతాహరదత్తః- యఃప్రత్యభివాదనవిధిజ్ఞః తేనసంగమేస్వనామప్రోచ్యఉచ్చైరుచ్చార్య అహంశబ్దంచోక్త్వా
అయమితిచబ్రూయాత్ - అయమితిప్రత్యక్షోపదేశః- అస్మిన్ శబ్దఃప్రయోక్తవ్యఇత్యాహుః- అంతేభోశబ్దంప్రయుం
జతే- అభివాదయేహరదత్తోహమస్మిభోఇతిప్రయోగః- హరదత్తనామాహమితికేచిత్ - హరదత్తశర్మాహమిత్యప
రే- హరదత్తశర్మానామాహమస్మిభోఇత్యన్యఇతి- శర్మాంతంబ్రాహ్మణస్యేతివచనాత్ - అత్రయథాస్వకులా
చారంవ్యవస్థా ॥ ౪ ॥ భారద్వాజః॥ శ్లో॥ కండూయపృష్ఠతోగాంతుకృత్వాచాశ్వత్థవందనమ్। ఉపగమ్యగురూన్
సర్వాన్ విప్రాంశ్చైవాభివాదయేదితి ॥ ౫ ॥ మనుః ॥ లౌకికంవైదికంవాపితథాధ్యాత్మికమేవవా।ఆదదీతయతో
జ్ఞానంతంపూర్వమభివాదయేదితి ॥ ౬ ॥ ఆపస్తంబః ॥ సూ ॥ గురోస్తిష్ఠన్ప్రాతరభివాదయీతాసావహం
భోఇతిసమానగ్రామేవసతామన్యేషామపి వృద్ధతరాణాంప్రాక్ప్రాతరాశాత్ప్రోష్యచసమాగమే స్వర్గమాయుశ్చే
ప్సందక్షిణంబాహుంశ్రోత్రసమంప్రసార్య బ్రాహ్మణోభివాదయీతోరస్సమం రాజన్యోమధ్యసమం వైశ్యోనీచైశ్శూ
ద్రఃప్రాంజలిరితి ॥ ౭ ॥ వ్యాఘ్రః॥ శ్లో॥ జన్మప్రభృతియత్కించిచ్చేతసాధర్మమాచరేత్। సర్వంతన్నిష్ఫలంయాతి
హ్యేకహస్తాభివాదనాదితి॥ వా ॥ ఎతద్ద్విజవిషయం॥ ౮ ॥ యతస్సఏవాహ॥ శ్లో ॥ శిష్యాణామాశిషందద్యాత్ప్రా
దోపగ్రహణంగురోః।స్పృష్ట్వాకర్ణౌతువిదుషాంమూర్ఖాణాంచైకపాణినేతి ॥ ౯ ॥ ఆశ్వలాయనః ॥ వామంవా
మేనసంస్పృశ్యదక్షిణేనతుదక్షిణమ్।హస్తేనకర్ణౌహస్తాభ్యాంగురూణామభివాదయేత్ ॥ వ్యామోపరికరంకృత్వాద
క్షిణంనామచోచ్చరన్।జానుప్రభృతిపాదాంతమాలభ్యాథదయోర్నమేదితి॥ వా॥ఎతచ్ఛ్రప్రత్యుత్థాయకర్తవ్యం॥ ౧౦।
తదాహాపస్తంబః॥ సూ॥ ఊర్ధ్వంప్రాణాహ్యుత్క్రామంతియూనస్థవిరఆగతే। ప్రత్యుత్థానాభివాదాభ్యాంపునస్తా
న్ప్రతిపద్యతఇతి ॥ ౧౧ ॥ సఏవ॥సూ॥జ్ఞాయమానేవయోవిశేషేవృద్ధతరాయాభివాద్యంవిషమగతాయాగురవేనా
భివాద్యమన్వారుహ్యవాభివాదయీతసర్వత్రతుప్రత్యుత్థాయాభివాదనమప్రయతేననాభివాద్యంతథాప్రయతాయా
ప్రయతశ్చనప్రత్యభివదేత్పతివయస్స్త్రియోనసోపానద్వేష్టితశిరావహితపాణిర్వాభివాదయీతేతి ॥ టీ॥ అస్యా
ర్థః- వయోవిశేషేజ్ఞాయమానేపూర్వంవృద్ధతరాయాభివాద్యం అభివాదనంకర్తవ్యం - పశ్చాదవృద్ధాయవిషమగ
తాయఉచ్చస్థానేనీచస్థానేవాస్థితాయగురువ్యతిరిక్తాయనాభివాద్యంగురవేత్వభివాద్యమేవ - అన్వారుహ్యవాభివాద
యీత- ఎతదగురువిషయం - అన్వవరుహ్యేత్యేతదపిద్రష్టవ్యం- న్యాయస్యతుల్యత్వాత్సర్వత్రగురావగురౌచపతివయ
స్స్త్రియఃతేనతదనురోధేనజ్యేష్ఠభార్యాదిష్వభివాదనంకర్తవ్యం-అవహితపాణిస్సమిత్కుశాదిహస్తఇతి ॥ ౧౨
మనుః॥ శ్లో॥ శయ్యాసనేధ్యాచరితేశ్రేయసానసమావిశేత్।శయ్యాసనస్థశ్చైవైనమవరుహ్యాభివాదయేదితి॥ టీ॥ శ్రే
యసాగుర్వాదినాఆచరితేపరిగృహీతే- పరిగృహీతయోశ్శయ్యాసనయోః-అధిఉపరినసమాచరేత్నసముపవిశేత్।
౧౩ ॥ సఏవ॥ శ్లో॥ అభివాదనశీలస్యనిత్యంవృద్ధోపసేవినః। చత్వారిసమ్యగ్వర్ధంతేహ్యాయుఃప్రజ్ఞాయశోబలమితి।
౧౪ ॥ బోధాయనః॥ సూ ॥ నాసీనోనాసీనాయనశయానోనశయానాయనాప్రయతోప్రయతాయశక్తివిషయేమ
హాత్మమపినాప్రయతస్స్యాత్సమిద్ధాద్యుదకుంభపుష్పాన్నహస్తోనాభివాదయేద్యచ్చాన్యదప్యేవంయుక్తంనసమవా
యేభివాదనమత్యంతశో భ్రాతృపత్నీనాంయువతీనాంచ గురుపత్నీనాంజాతవీర్యఇతి ॥ టీ ॥ ఎవంయుక్తమపిపితృ
దేవతాద్యర్థద్రవ్యయుక్తమపినాభివాదయేత్ -నసమవాయేత్యంతశఃఅత్యంతంసమీపేస్థిత్వేత్యర్థః- జాతవీర్యఃజా
తశుక్లః - చశబ్దాత్పితృవ్యాదిపత్నీనామపియువతీనాంగ్రహణం ॥ ౧౫॥ శంఖః॥ సూ॥నోదకుంభహస్తోభివాదయేన్న
భైక్షంచరన్నపుష్పాజ్యహస్తోనాశుచిర్నదేవపితృకార్యంకుర్వన్నశయానఇతి ॥ ౧౬ ॥ ఆపస్తంబః॥ శ్లో ॥ సమిత్ప
ష్పకుశాజ్యాంబుమృదన్నాక్షతపాణికమ్। జపంహోమంచకుర్వాణంనాభివాదయతేద్విజమితి ॥ ౧౭ ॥ మనుః
గురువత్ప్రతిపూజ్యాస్తుసవర్ణాగురుయోషితః।అసవర్ణాస్తుసంపూజ్యాఃప్రత్యుత్థానాభిభాషణైః॥గురుపత్నీతుయు
వతిర్నాభివాద్యేహపాదయోః। పూర్ణవింశతివర్షేణగుణదోషౌవిజానతేతి ॥ ౧౮ ॥ స్మృత్యర్థసారే॥ శ్లో
ఉదక్యాంసూతికాంనారీంపతిఘ్నీంగర్భఘాతినీమ్।పాషండంపతితంవ్రాత్యంమహాపాతకినంతథా ॥ నాస్తికంకితవ
స్తేనంకృతఘ్నంనాభివాదయేత్।మత్తంప్రమత్తమున్మత్తంధావంతమశుచింతథా।వమంతంజృంభమాణంచకుర్వంత

దంతధావనమ్। అభ్యక్తశిరసంస్నానంకుర్వంతంనాభివాదయేత్ ॥ జపయజ్ఞగణస్థాంశ్చసమిత్పుష్పకుశానలాన్। ఉ
దపాత్రార్ఘ్యభైక్షాన్నంవహంతంనాభివాదయేత్।అభివాద్యద్విజశ్చైవనానహోరాత్రేణశుధ్యతి। అభివాద్యాం
ధకారస్థంశయ్యాస్థంపాదుకాంఘ్రికమ్।ఉచ్ఛిష్టంజపహోమార్చారతంచోపవసేత్త్ర్యహమ్ ॥ ౧౯ ॥ దూ
రస్థంజలమధ్యస్థంధావంతంధనగర్వితమ్।రోగార్తంతంమదోన్మత్తంషడ్విప్రాన్నాభివాదయేదితి ॥ ౨౦॥ సూ ॥
క్షత్రవైశ్యాభివాదనేపి విప్రస్యాహోరాత్రం శూద్రాభివాదనేత్రిరాత్రంరజకాదిషు చండాలాదిషుచాంద్రంస్యా
దితి ॥ ౨౧ ॥ శాతాతపః॥ శ్లో॥అభివాద్యోనమస్కార్యశ్శిరసావంద్యఏవచ।బ్రాహ్మణఃక్షత్రియాద్యైస్తుశ్రీకామై
స్సాదరంసదా।నాభివాద్యాస్తువిప్రేణక్షత్రియాద్యాఃకథంచన। జ్ఞానకర్మగుణోపేతాయద్యప్యేతేబహుశ్రుతాః।
క్షత్రంవైశ్యంవాభివాద్యప్రాయశ్చిత్తంకథంభవేత్।బ్రాహ్మణానాందశాష్టౌచఅభివాద్యవిశుధ్యతి। అభివాద్యద్విజ
శ్శూద్రంసచేలంస్నానమాచరేత్।బ్రాహ్మణానాంశతంసమ్యగభివాద్యవిశుధ్యతి। అర్చయేత్పుండరీకాక్షందేవంవా
పిత్రిలోచనమ్। బ్రాహ్మణంవామహాభాగమభివాద్యవిశుధ్యతీతి ॥ ౨౨ ॥ అ॥ బ్రాహ్మణేష్వపిక్వచిదపవాదమాహ
విష్ణుః॥ శ్లో॥ సభాసుచైవసర్వాసుయజ్ఞేరాజగృహేషుచ। నమస్కారంప్రకుర్వీతబ్రాహ్మణాన్నాభివాదయేత్। వి
ప్రాఘదర్శనాత్క్షిప్రంక్షీయంతేపాపరాశయః। వందనాన్మంగళావాప్తిఃస్పర్శనాదచ్యుతంపదమితి ॥ ౨౩॥ స్మృ
తిరత్నావళ్యాం॥ వర్షైర్వయోధికాశీతిస్త్రీత్వార్మాసచతుష్టయమ్। యోజీవేత్సతువంద్యస్స్యాద్విష్ణోరపిసుపూజి
తఇతి॥ వా ॥ ఏతత్స్వవర్ణవిషయం ॥ ౨౪ ॥ యదాహమనుః॥ శ్లో॥ యస్యదేశంనజానాతిస్థానంత్రిపురుషంకు
లమ్।కన్యాదానంనమస్కారంశ్రాద్ధంతస్యవివర్జయేదితి ॥ ౨౫ ॥ చంద్రికాయాం॥ జ్యాయానపికనీయాంసంసం
ధ్యాయామభివాదయేత్। వినాపుత్రంచశిష్యంచదౌహిత్రందుహితుఃపతిమితి॥౨౬॥స్మృతిభాస్కరే ॥ సర్వేచాపినమ
స్కార్యాస్సర్వావస్థాసుసర్వదా।ఆశీర్వాచ్యానమస్కారైర్యర్వయస్యస్తుపునర్నమేదితి ॥ ౨౭ ॥ వృద్ధమనుః॥శ్లో॥
అభివాదనేతుసర్వత్రపాదస్పర్శనమేవవా।విప్రాణాంప్రాంజలిఃకార్యోనమస్కారస్సఉచ్యతఇతి ॥ ౨౮ ॥ స్మృ
త్యర్థసారే॥ అ ॥ అభివాదనేపాదస్పర్శనంనాస్తికుర్యాద్వా॥ శ్లో॥అభివాదనేనమస్కారేతథాప్రత్యభివాదనమ్।ఆ
శీర్వాచ్యానమస్కారైర్యర్వయస్యస్తుపునర్నమేత్।స్త్రియోనమస్యావృద్ధాశ్చవయసాపతిదేవతాః। దేవతాప్రతిమాం
దృష్ట్వాయతించైవత్రిదండినమ్।నమస్కారంనకుర్యాచ్చేదుపవాసేనశుధ్యతీతి ॥ ౨౯ ॥ స్మృతిరత్నే॥ సప్రీక్ష్యాణి
కమనాజ్ఞాతమశక్తంరిపుమాతురమ్।యోగినంచతపస్సక్తంకనిష్ఠంనాభివాదయేదితి ॥ ౩౦ ॥ మనుః॥ శ్లో॥ దశా
బ్దాఖ్యంపౌరసఖ్యంపంచాబ్దాఖ్యంకలాభృతామ్।త్ర్యబ్దపూర్వంశ్రోత్రియాణామల్పేనాపిస్వయోనిష్వితి॥ టీ॥ సమాన
పురవాసినాందశభిర్వర్షైఃపూర్వస్సఖాభవతి- తతోధికోజ్యాయాన్ - కలాభృతాంగీతాదివిద్యావతాంపంచాబ్ద
పూర్వస్సఖా- శ్రోత్రియాణాంవేదాధ్యాయినాంత్ర్యబ్దపూర్వస్సఖా - స్వయోనిషుభ్రాత్రాదిష్వల్పేనాపివయసా
పూర్వస్సఖాభవతి- తతోధికోభివాద్యఇత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥ కుశలమవరవయసంవయస్యంవాపృ
చ్ఛేదనామయంక్షత్రియమనష్టంవైశ్యమారోగ్యం శూద్రంనాసంభాష్యశ్రోత్రియంపథిసంగతమసంభాష్యనవ్యతిక్రమే
దరణ్యేసహాయరహితేదేశేస్త్రియమేకాకినీందృష్ట్వా అసంభాష్యనవ్యతిక్రమేత్సంభాషణంచమాతృవద్భగినీవచ్చభగిని
కింతేకరవాణినభేతవ్యమితి ॥ ౩౨ ॥ మనురపి॥ శ్లో॥బ్రాహ్మణంకుశలంపృచ్ఛేత్క్షత్రబంధుమనామయమ్। వైశ్యం
క్షేమంసమాగమ్యశూద్రమారోగ్యమేవచ। పరపత్నీచయాస్త్రీస్యాదసంబంధాచయోనితః। తాంబ్రూయాద్భవతీ
త్యేవసుభగేభగినీతివేతి ॥ ౩౩ ॥ యమః॥ స్వస్తీతిబ్రాహ్మణోబ్రూయాదాయుష్మానితిభూమిపః। వర్ధతామితి
వైశ్యస్తుశూద్రస్తుస్వాగతంవదేదితి ॥ ౩౪ ॥ తథాభవిష్యత్పురాణే ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణస్సర్వవర్ణానాంస్వస్తికు
ర్యాదితిస్థితిరితి ॥ ౩౫ ॥ అ॥ స్వస్తిశబ్దార్థమాహయమః॥ శ్లో॥ యత్సుఖంత్రిషులోకేషువ్యాధివ్యసనవర్జితమ్।
యస్మిన్సర్వేస్థితాఃకామాస్తత్స్వస్త్యభిసంజ్ఞితమితి ॥ ౩౬ ॥ వ్యాసః॥ శ్లో॥ కదాచిత్కవచంభేద్యంనారాచే
నశరేణవా। అపివజ్రశతాఘాతైర్బ్రాహ్మణాశీర్నభిద్యతఇతి ॥ ౩౭ ॥ మనుః ॥ మాతులాంశ్చపితృవ్యాంశ్చశ్వ
శురానృత్విజోగురూన్। అసావహమితిబ్రూయాత్ప్రత్యుత్థాయయవీయసఇతి॥ టీ॥ అసావహమితి-దేవదత్తోహమితి
బ్రూయాన్నాభివాదయేదిత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ తథాస్మృతిరత్నే॥ ఋత్విక్పితృవ్యశ్వశుర మాతులానాంయవీయ
సామ్।ప్రవయాఃప్రథమంకుర్యాత్ప్రత్యుత్థాయాభిభాషణమితి ॥ ౩౯ ॥ బోధాయనః॥ సూ ॥ ఋత్విక్పితృవ్యశ్వశుర
మాతులానాంతుయవీయసాంప్రత్యుత్థాయాభిభాషణమితి ॥ ౪౦ ॥ గౌతమోపి॥ సూ ॥ ఋత్విక్పితృవ్యశ్వశుర

మాతులానాంతుయవీయసాం ప్రత్యుత్థానమనభివాద్యా ఇతి ॥ ౪౧ ॥ యత్తు వసిష్ఠాపస్తంబాభ్యాముక్తం॥ సూ ఋత్విక్ శ్వశురపితృవ్యమాతులానవరవయసః ప్రత్యుత్థాయాభివదేదితి ॥ టీ ॥ అభివదేత్-అభిముఖ్యేనవదేదిత్యభిభషణమాత్రాభిప్రాయమితి స్మృతిచంద్రికాయాం వ్యాఖ్యాతం-హరదత్తస్తు-అవరవయసః - ఋత్విగాదయోప్యభివాద్యం తేతానభివాదయమానాన్ ప్రత్యుత్థాయాభివదేన్నాస్త్వేష్వివ యథాసుఖమాసీతేతి వ్యాకృతవాన్॥ ౪౨ ॥ అగుర్వాదివిషయేత్వభివాదనే విశేషమాహ గౌతమః ॥ సూ ॥ గురోః పాదోపసంగ్రహణం ప్రాతరితి - సమవాయేన్వహమభిగమ్యతు విప్రోష్య మాతృపితృతద్బంధూనాం పూర్వజానాం విద్యాగురూణాంచ సన్నిపాతే పరస్యేతిచ॥ టీ॥ పిత్రాదీనాం సమవాయే సంగమే ప్రతిదినం పాదోపసంగ్రహణం కుర్యాత్ - తేషాంచ యుగపత్సన్నిపాతే పరస్యోపసంగ్రహణం ॥ ౪౩ ॥ ఆపస్తంబోపి॥ సూ ॥ ఉదితే త్వాచార్యేణ సమేత్యోపసంగ్రహణం సదైవాభివాదనమితి-సమావృత్తేన సర్వే గురవ ఉపసంగ్రాహ్యాః ప్రోష్యచ సమాగమ ఇతిచ॥ అపిచ॥ ఆచార్యప్రాచార్యసన్నిపాతే ప్రాచార్యాయోపసంగృహ్యోపసంజిఘృక్షేదాచార్యం ప్రతిషేధేదితర ఇతి ॥ ౪౪ ॥ మనురపి॥ శ్లో॥ గురోర్గురౌ సన్నిపాతే గురువద్వృత్తిమాచరేత్ । నచానిసృష్టో గురుణా స్వాన్ గురూనభివాదయేదితి॥ ౪౫ ॥ ఆపస్తంబః॥ సూ ॥ యస్మింస్త్వనాచార్యసంబంధాద్గౌరవం వృత్తిస్తస్మిన్నన్వక్స్థానీయేప్యాచార్యస్యేతి ॥ టీ ॥ యస్మింస్తు పురుషే శిష్యాచార్యభావమంతరేణాపి విద్యాచరితాదినా లౌకికానాం గౌరవం భవతి- తస్మిన్నన్వక్స్థానీయేప్యాచార్యేయా వృత్తిస్సా కర్తవ్యేత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ అ॥ ఉపసంగ్రహణస్వరూపమాహ స ఏవ॥ సూ ॥ దక్షిణేన పాణినా దక్షిణం పాదమధస్తాదభ్యధిమృశ్య సగుష్ఠికముపసంగృహ్ణీయాదుభాభ్యామేవోభావభిపీడయత ఉపసంగృహ్యావిత్యేక ఇతి॥ టీ॥ ఆత్మనోదక్షిణేన పాణినా ఆచార్యస్య దక్షిణం పాదమధస్తాదభ్యధిమృశ్య- అధిశబ్ద ఉపరిభాగే అధస్తాచ్చోపరిష్టాచ్చాభిమృశ్య-సగుష్ఠికం సగుల్ఫం సాంగుష్ఠమిత్యన్యే - ఉపసంగృహ్ణీయాత్ - ఇదముపసంగ్రహణమేతత్కుర్యాత్ - ఉభాభ్యామేవ పాణిభ్యాముభావాచార్యస్య పాదావభిపీడయతో మాణవకస్య ఉపసంగ్రాహ్యావిత్యేకే మన్యంత ఇత్యర్థః ॥ ౪౭ ॥ అత్రమనుః ॥ శ్లో ॥ వ్యస్తేన పాణినా కార్యముపసంగ్రహణం గురోః। సవ్యేన సవ్యస్స్పృష్టవ్యో దక్షిణేనతు దక్షిణ ఇతి॥ ౪౮ ॥ బోధాయనః॥ సూ॥ శ్రోత్రే సంస్పృశ్య మనః సమాధాయాధస్తాజ్జాన్వారోప్య పద్భ్యామిత్యుపసంగ్రహణమితి॥ నా॥ ఏతచ్చ గురుపత్నీనామపి కార్యం ॥ ౪౯ ॥ తథాచ మనుః॥ శ్లో ॥ గురువత్ప్రతిపూజ్యాస్స్యుస్సవర్ణా గురుయోషితః । మాతృష్వసా మాతులానీ శ్వశ్రూరథ పితృష్వసా । సంపూజ్యా గురుపత్నీవత్సమాస్తా గురుభార్యయా। భ్రాతృభార్యోపసంగ్రాహ్యా సవర్ణాహన్యహన్యపి ॥ విప్రోష్యతూపసంగ్రాహ్యా జ్ఞాతిసంబంధయోషితః । అవృద్ధా గురుపత్నీచ నోపసంగ్రహమర్హతీతి॥ ౫౦ ॥ స్మృత్యర్థసారే॥ సూ॥ ఉపసంగ్రహణం నామ - అముకగోత్ర దేవదత్తశర్మా నామాహం భో అభివాదయ ఇత్యుక్త్వా కర్ణౌ స్పృష్ట్వా దక్షిణోత్తానపాణినా గురోర్దక్షిణం పాదం సవ్యేన సవ్యం గృహీత్వా శిరోవనమనమితి - అత్ర గురవో మాతా స్తన్యధాత్రీచ పితా పితామహాదయో మాతామహశ్చాన్నదాతా భయత్రాతాచార్యశ్చోపనేతా మంత్రవిద్యోపదేష్టా తేషాం పత్న్యశ్చోపసంగ్రాహ్యాః సమావృత్తౌ చ బాలేధ్యాపకే సమవయస్కే-అధ్యాపకే గురువచ్చరేదితిచ॥ ఇత్యభివాదననిరూపణమ్ ... ... *

—* అథప్రత్యభివాదనమ్. *—

౧॥ తత్రమనుః ॥ శ్లో ॥ ఆయుష్మాన్ భవ సౌమ్యేతి వాచ్యో విప్రోభివాదనే। అకారశ్చాస్యనామ్నాం తే వాచ్యః పూర్వాక్షరప్లుత ఇతి ॥ టీ॥ అభివాదనే కృతే సతి విప్రో ద్విజః కనీయాన్ జ్యాయసా వాచ్యః అస్య కనీయసో నామ్నోంతే పూర్వాక్షరప్లుతః - అక్షరశబ్దేన స్వర ఏవ వివక్షితః - వ్యంజనస్య ప్లుతాసంభవాత్ - యస్మాదకారాత్పూర్వమక్షరం ప్లుతం భవతి స పూర్వాక్షరప్లుతః అకారశ్చ వాచ్యః ఆయుష్మాన్ భవ సౌమ్య దేవదత్తా౩-అ-ఇతి వాచ్య ఇతి యావదితి మానవే వ్యాఖ్యాతం ॥ ౨॥ ఆపస్తంబోపి॥ సూ ॥ ప్లావనంచ నామ్నోభివాదన ప్రత్యభివాదనే చ పూర్వేషాం వర్ణానామితి ॥ టీ॥ అత్ర హరదత్తః॥ అభివాదనస్య యత్ప్రత్యభివాదనం తత్రాభివాదయితుర్నామ్నః ప్లావనం కర్తవ్యం- ప్లుతః కర్తవ్యః- పూర్వేషాం వర్ణానాం శూద్రవర్జితానామభివాదయమానానాం- ప్రత్యభివాదేఽశూద్రే- ఇతి పాణినీయస్మృతిః- తత్ర వాక్యస్య టేః ప్లుత ఉదాత్త ఇత్యనువృత్తేః ప్రత్యభివాదే వాక్యస్యాంతే నామప్రయోగః - తస్య టేః ప్లుతః-ఆయుష్మాన్ భవ సౌమ్యేతి వాచ్యో విప్ర ఇతి స్మృత్యంతరవశాన్నామ్నశ్చ పశ్చాదకారః - ఆయుష్మాన్ భవ సౌమ్య దేవదత్తా౩- అ-ఇతి ప్రయోగః- శంభుః-విష్ణుః- పినాకపాణిః- చక్రపాణిః- ఇత్యాదీనాం నామ్నాం సంబుద్ధౌ గుణే కృతే-

ఏచోఽప్రగృహ్యస్యదూరాద్ధూతేపూర్వస్యార్ధస్యాదుత్తరస్యేదుతావిత్యయమపివిధిర్భవతి-అంతేఅకారః - తయో
ర్య్వావచిసంహితాయామితియకారవకారౌచభవతః-తథాచప్రయోగః ॥ శంభా౩ - వ - విష్ణా౩ - వ - పినాకపా
ణా౩- య- చక్రపాణా౩ - యఇతి- వ్యంజనాంతేషుచ- అగ్నిచీ౩త్-దఇత్యాదిప్రయోగఇతి॥౪॥వసిష్ఠోఽపి॥ సూ॥ఆమం
త్రితేయోంత్యస్స్వరస్సప్లవతఇతి ॥ వా ॥ ఏవంచాభివాదకనామగతాంతిమస్వరాతిరిక్తౌ పూర్వోక్తాకారః పఠితవ్యః.
అంతిమస్వరశ్చప్లావయితవ్యఇతిహరదత్తాదీనాంబహూనామభిమతంస్మృతిచంద్రికాయాంపరాశరమాధవీయేచమను
వచనమన్యథావ్యాఖ్యాతం-తథాహి- పూర్వమక్షరంయస్యాసౌపూర్వాక్షరః- పూర్వమక్షరంచసామర్థ్యాద్వ్యంజ
నం స్వరాణాంస్వరపూర్వకత్వాసంభవాత్ -అతశ్చాభివాదకనామగతోవ్యంజననిష్ఠోంతిమస్స్వరః ప్లావనీయః- అకారే
ణాంతిమస్వరమాత్రముపలక్ష్యతే - అశేషనామ్నామకారాంతత్వాభావాత్ - నత్వత్రపూర్వోక్తాకారోవిధీయతే-
తథాచసత్యేవంప్రయోగోభవతి-ఆయుష్మాన్భవసౌమ్యదేవదత్తా౩-ఇతి - ఏతేషాంమతేపూర్వాక్షరంపృథక్పదంద్ర
ష్టవ్యం-అత్రాతిరిక్తాకారపక్షఏవశిష్టాచారానుగుణః ॥ ౫ ॥ మనుః॥ శ్లో॥ యోనవేత్త్యభివాదస్యవిప్రఃప్రత్యభివాద
నమ్ । నాభివాద్యస్సవిదుషాయథాశూద్రస్తథైవసః। నామధేయస్యయేకేచిదభివాదంనజానతే। తాన్ప్రాజ్ఞోఽహ
మితిబ్రూయాత్స్త్రియస్సర్వాస్తథైవచేతి ॥ ౬ ॥ పతంజలిః॥ శ్లో ॥ అవిద్వాంసఃప్రత్యభివాదేనామ్నోయేనప్లు
తింవిదుః। కామంతేషుచవిప్రోష్యస్త్రీష్వివాయమహంవదేదితి ॥ టీ ॥ అహంవదేత్ అహమితివదేదిత్యర్థః॥౭ ॥ య
మః॥ యోనవేత్త్యభివాదస్యవిప్రఃప్రత్యభివాదనమ్। ఆశిషంవాకురుశ్రేష్ఠస్సయాతినరకంధ్రువమ్॥అభివాదేకృతేయస్తు
తంవిప్రంనాభివాదయేత్। శ్మశానేజాయతేవృక్షోగృధ్రకాకోపసేవితః। అభివాదేతుయఃపూర్వమాశిషంనప్రయ
చ్ఛతి । యద్దుష్కృతంభవేత్తస్యతస్మాద్భాగంప్రపద్యతే । తస్మాత్పూర్వాభిభాషీస్యాచ్చండాలస్యాపిధర్మవిత్।
సురాంపిబేతివక్తవ్యమేవంధర్మోనహీయతఇతి ॥ ౮ ॥ మనుః ॥ నవాచ్యోదీక్షితోనామ్నాయవీయానపియోభ
వేత్। భోభవత్పూర్వకంచైవమభిభాషేతధర్మవిదితి ॥ టీ ॥ సన్నిధౌభోశబ్దః- యథా.- భోయజమానేతి-అసన్ని
ధౌభవచ్ఛబ్దః- యథా- తత్రభవాన్యజమానఇతి ॥ ౯ ॥ స్మృతిరత్నే॥ శ్లో॥ ఆచార్యంచైవతత్పుత్రంతద్భార్యాం
దీక్షితంగురుమ్।పితరంచపితృవ్యంచమాతరంమాతులంతథా। హితైషిణంచవిద్వాంసంశ్వశురంయతిమేవచ।నబ్రూ
యాన్నామతోవిద్వాన్మాతుశ్చభగినీంతథేతి॥ఇతిప్రత్యభివాదననిరూపణమ్. ... ...

—* అథబ్రహ్మచారిధర్మాః. *—

౧ ॥ తత్రసంవర్తః॥ శ్లో॥ తతోఽధీయీతవేదంతువీక్షమాణోగురోర్ముఖమ్।సాయంప్రాతశ్చభిక్షేతబ్రహ్మ
చారీసమాహితః । నివేద్యగురవేశ్నీయాత్ప్రాఙ్ముఖోవాగ్యతశ్శుచిరితి ॥ ౨ ॥ దక్షః॥ ప్రాతర్మధ్యాహ్నయో
స్స్నానంవానప్రస్థగృహస్థయోః। యతేస్త్రిషవణంప్రోక్తంసకృత్తుబ్రహ్మచారిణఇతి ॥ ౩ ॥ అత్రవిశేషమాహవి
ష్ణుః॥ సూ ॥ దండవన్మజ్జనమితి॥ వా॥అనేనాంగనైర్మల్యంనకార్యమిత్యుక్తం ॥ ౪ ॥ అతఏవాపస్తంబః॥సూ॥ నా
ప్సుశ్లాఘమానఃస్నాయాదితి ॥ ౫ ॥ చంద్రికాయాం॥ శ్లో॥ మేఖలామజినందండముపవీతంచనిత్యశః। కౌపీనంకటి
సూత్రంచబ్రహ్మచారీతుధారయేదితి ॥ ౬ ॥ యమః॥దండంకమండలుంవేదంమౌంజీంచరశనాంతథా।ధారయేద్బ్ర
హ్మచారీచభిక్షాశీగురౌవసన్నితి ॥ టీ ॥ వేదోదర్భముష్టిః గురౌగురుగృహే ॥ ౭ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥
శ్లో॥ గురుంచైవాప్యుపాసీతస్వాధ్యాయార్థంసమాహితః।ఆహూతశ్చాప్యధీయీతలబ్ధంచాస్మైనివేదయేదితి॥ ౮ ॥
మనుః॥ బ్రహ్మణఃప్రణవంకుర్యాదాదావంతేచసర్వదా।స్రవత్యనోంకృతఃపూర్వంపరస్తాచ్చవిశీర్యతే। బ్రహ్మారంభే
వసానేచపాదౌగ్రాహ్యౌగురోస్సదేతి ॥ ౯ ॥ అంగిరాః॥ ప్రాప్తేవేదానువచనేవిసర్గేచాన్వహంగురోః । ఉప
సంగ్రహణంకార్యంవిప్రోష్యత్వాగతేనచేతి ॥ ౧౦ ॥ మనుః॥ చోదితోగురుణానిత్యమప్రచోదితఏవవా। కుర్యాదధ్య
యనేయోగమాచార్యస్యహితేషుచ।శరీరంచైవవాచంచబుద్ధీంద్రియమనాంసిచ।నియమ్యప్రాంజలిస్తిష్ఠేద్వీక్షమాణో
గురోర్ముఖమ్।నిత్యముద్ధృతపాణిస్స్యాత్సాధ్వాచారస్సమాహితః। ఆస్యతామితిచోక్తస్సన్నాసీతాభిముఖోగు
రోః।హీనాన్నవస్త్రవేషస్స్యాత్సర్వదాగురుసన్నిధౌ।ఉత్తిష్ఠేత్ప్రథమంచాస్యచరమంచైవసంవిశేత్। ప్రతిశ్రవణసం
భాషేశయానోనసమాచరేత్॥ నాసీనోనచభుంజానోనతిష్ఠన్నపరాఙ్ముఖఇతి॥ టీ ॥ ఉద్ధృతపాణిఃవస్త్రాదిభిర
ప్రచ్ఛాదితపాణిః-ప్రతిశ్రవణం- ఆత్మానంప్రతిగురుణాప్రయుజ్యమానస్యవాక్యస్యశ్రవణమ్।ప్రతిసంభాషాగురుంప్ర
తిస్వవాక్యం ॥ ౧౧ ॥ అ॥ ప్రతిశ్రవణసంభాషేకథంకుర్యాదిత్యపేక్షాయామాహసఏవ॥ శ్లో ॥ ఆసీనస్యస్థితఃకు

ర్యాదభిగచ్ఛంస్తుగచ్ఛతః। ప్రత్యుద్గమ్యత్వనువృతః పశ్చాద్ధావంస్తుధావతః । పరాఙ్ముఖస్యాభిముఖోదూరస్థస్యైత్య
చాంతికమ్। ప్రణమ్యతుశయానస్యవిదేశేచైవతిష్ఠతఇతి ॥ టీ । ప్రణమ్య ప్రణతోభూత్వావిదేశేవినతేదేశే శ్వభా
దౌ ॥ ౧౨ ॥ అపిచ॥ శ్లో॥ నీచంశయ్యాసనంచాస్యనిత్యంస్యాద్గురుసన్నిధౌ। గురోస్తుచక్షుర్విషయేనయథేష్టాసనో
భవేత్। న వ్యాహరేదస్యనామపరోక్షమపికేవలమ్। నచైవాస్యానుకుర్వీతగతిభాషితచేష్టితమ్ ॥ టీ ॥ నిత్యంఉ
రాత్రమేష్వపి- కేవలంతత్రభవదాదిశబ్దరహితమ్ ॥ ౧౩ ॥ అపిచ॥ శ్లో॥ గురోర్యత్రపరీవాదోనిందావాపిప్రయ
జ్యతే। కర్ణౌతత్రపిధాతవ్యౌగంతవ్యంవాతతోన్యతః। పరీవాదీఖరోభవతిశ్వావైభవతినిందకః । పరిభోక్తాకృమిర్భవతి
కీటోభవతిమత్సరీ ॥ టీ ॥ పరిభోక్తా- గురోర్భోగాదధికభోగభోగీ ॥ ౧౪ ॥ అపిచ॥ శ్లో॥ దూరస్థోనార్చయే
దేనంనక్రుద్ధోనాంతికేస్త్రియాః। యానాసనస్థశ్చైవైనమవరుహ్యాభివాదయేత్ ॥ ప్రతివాతేనువాతేచనాసీతగురుణా
సహ। అసంశ్రవేచైవగురోర్నకించిదపికీర్తయేత్ ॥ టీ ॥ అంతికేస్త్రియాః రహసిపత్నీసహితమిత్యర్థః। ప్రతివాతే
పురతోనాసీత- అనువాతేపృష్ఠతః- పార్శ్వవాతయోరప్యుపలక్షణం- యథాస్వశరీరస్పృష్టోవాతోనైనంస్పృశే
త్తథాఆసీతేతి- అసంశ్రవే- సుఖసంశ్రవణాయోగ్యదేశే ॥ ౧౫ ॥ అపిచ ॥ శ్లో ॥ గోశ్వోష్ట్రయానప్రాసాదస్ర
స్తరేషుకటేషుచ। నాసీతగురుణాసార్ధంశిలాఫలకనౌషుచ। బాలస్సమానజన్మావాశిష్యోవాయజ్ఞకర్మణి। అధ్యా
పయన్గురుసుతోగురువన్మానమర్హతీతి ॥ టీ ॥ గోశ్వోష్ట్రయుక్తంయానంగోశ్వోష్ట్రయానం- స్రస్తరస్తృ
ణాదిసమూహః- యజ్ఞకర్మణి- ఆచార్యయజ్ఞకర్మాదిపరవశఇత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ అ॥ గురుపుత్రేగురువృత్తీనాం
ప్రాప్తానామపవాదమాహసఏవ॥ శ్లో॥ ఉత్సాదనంచగాత్రాణాంస్నాపనోచ్ఛిష్టభోజనే । నకుర్యాద్గురుపుత్రస్య
పాదయోశ్చావనేజనమ్। అభ్యంజనంస్నాపనంచగాత్రోచ్ఛాదనమేవచ। గురుపత్న్యానకార్యాణిగాత్రాణాంచప్ర
సాధనమ్। అవిద్వాంసమలంలోకేవిద్వాంసమపివాపునః। ప్రమదాహ్యుత్పథంనేతుంకామక్రోధవశానుగమ్। మాత్రా
స్వస్రాదుహిత్రావానవివిక్తాసనోభవేత్। బలవానింద్రియగ్రామోవిద్వాంసమపికర్షతి । అహింసయైవభూతా
నాంకార్యంశ్రేయోనుశాసనమ్। వాక్చైవమధురాశ్లక్ష్ణాప్రయోజ్యాధర్మమిచ్ఛతా । యస్యవాఙ్మనసీశుద్ధే స
మ్యగ్గుప్తేచసర్వదా। సవైసర్వమవాప్నోతివేదాంతోపగతంఫలమ్ ॥ టీ ॥ సర్వదాఆశ్రమాంతరేపి ॥ ౧౭ ॥ అ
పిచ॥ శ్లో॥ నారుంతుదస్స్యాదార్తోపినపరద్రోహకర్మధీః। యయాస్యోద్విజతేవాచానాలోక్యాంతాముదీరయేత్॥
సేవేతేమాంస్తునియమాన్బ్రహ్మచారీగురౌవసన్ । సన్నియమ్యేంద్రియగ్రామంతపోవృద్ధ్యర్థమాత్మనః। నిత్యంస్నా
త్వాశుచిఃకుర్యాద్దేవర్షిపితృతర్పణమ్। దేవతాభ్యర్చనంచైవసమిదాధానమేవచ। వర్జయేన్మధుమాంసానిగంధ
మాల్యరసాంస్త్రియః। శుక్తానిచైవసర్వాణిప్రాణినాంచైవహింసనమ్। అభ్యంగమంజనంచాక్ష్ణోరుపానచ్ఛత్రధా
రణమ్। కామంక్రోధంచలోభంచనర్తనంగీతవాదనమ్। ద్యూతంచపరివాదంచజనవాదంతథానృతమ్। స్త్రీణాంచప్రే
క్షణాలంభముపఘాతంపరస్యచేతి ॥ ౧౮ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో॥ మధుమాంసాంజనోచ్ఛిష్టశుక్రస్త్రీప్రాణిహిం
సనమ్। భాస్కరాలోకనాశ్లీలపరివాదాదివర్జయేదితి॥ టీ ॥ మధుక్షౌద్రం- ఉచ్ఛిష్టమగురోః ॥ తథాచవసిష్ఠః॥
సూ॥ ఉచ్ఛిష్టమగురోరభోజ్యమితి॥ సచేద్వ్యాధీయీతకామంగురోరుచ్ఛిష్టంభైషజ్యార్థంసర్వంప్రాశ్నీయాదితిచ॥
టీ ॥ వ్యాధీయీత- వ్యాధిమనుభవతీత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ మాధవీయే ॥ శ్లో ॥ నాదర్శంచైవవీక్షేతనాచరేద్దంత
ధావనమ్। గురూచ్ఛిష్టంభేషజార్థంప్రయుంజీతనకామతఇతి ॥ ౨౦ ॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥ పితుర్జ్యేష్ఠస్యచభ్రాతురు
చ్ఛిష్టంభోక్తవ్యమితి ॥ ౨౧ ॥ గురూచ్ఛిష్టస్యభోజ్యత్వాదేవతద్భార్యాపుత్రేషుచైవమితి గురుధర్మాతిదేశేనప్రా
ప్తస్యోచ్ఛిష్టభోజనస్యాపవాదమాహగౌతమః॥ సూ॥ నోచ్ఛిష్టాశనస్నానప్రసాధనపాదప్రక్షాళనోన్మర్దనోపసం
గ్రహణానీతి ॥ ౨౨ ॥ సఏవ॥ వర్జయేన్మధుమాంసగంధమాల్యదివాస్వాపాంజనాభ్యంజనయానోపానచ్ఛత్రకామ
క్రోధలోభమోహవాద్యవాదనస్నానదంతధావనహర్షనృత్తగీతపరివాదభయాని గురుదర్శనేకంఠప్రావృ
తావసక్థికాపాశ్రయణపాదప్రసారణనిష్ఠీవనహసితజృంభితావస్ఫోటనానీతి ॥ ౨౩ ॥ మనుః ॥ శ్లో॥ ముండోవాజటి
లోవాస్యాదథవాస్యాచ్ఛిఖాజటీతి ॥ ౨౪ ॥ కాత్యాయనః ॥ సశిఖంవపనంకార్యమాస్నానాద్బ్రహ్మచారిణ
ఇతి॥ వా॥ ఏతచ్ఛందోగాభిప్రాయం ॥ ౨౫ ॥ సుమంతుః ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మచర్యంతపోభైక్షంసంధ్యయోరగ్నికర్మ
చ। స్వాధ్యాయోగురువృత్తిశ్చచర్యేయంబ్రహ్మచారిణః। యచ్చశిష్యేణకర్తవ్యంయచ్చదాసేనవాపునః। కృతమి
త్యేవతత్సర్వంకృత్వాతిష్ఠేత్తుపార్శ్వతః। కింకరస్సర్వకారీచసర్వకర్మసుకోవిదః। నస్నానేననహోమేననైవా

గ్నిపరిచర్యయా। బ్రహ్మచారీదివంయాతిసయాతిగురుపూజనాదితి ॥ ౨౬ ॥ యమః ॥ సర్వాధీనోస్వతంత్రస్స్యాత్పూ
ర్వోత్థాయీగురోర్గృహే।సదాజఘన్యసంవేశీజితశిశ్నో జితోదరః॥ జితనిద్రోజితాలస్యోజితక్రోధోజితార్థవాన్।
గంధంమాల్యంఛత్రశయ్యేవర్జయేద్దంతధావనమ్।సర్వంపర్యుషితంవర్జ్యంఘృతంచలవణంతథా। మలాపకర్షణస్నా
నంశూద్రాద్యైరపిభాషణమ్।గురోరవజ్ఞాంచతథాబ్రహ్మచారీవివర్జయేదితి ॥ ౨౭ ॥ వ్యాసః ॥ అభుక్తవతినాశ్నీ
యాదపీతవతినోపిబేత్।నతిష్ఠతితథాసీతనాసుప్తేప్రస్వపేత్తథా। నాస్యనిర్మాల్యశయనంపాదుకోపానహావపి।ఆక్ర
మేదాసనంచాస్యఛాయాదీన్వైకదాచన।యథాకాలమధీయీత యావన్నవిమనాగురుః।ఆసీనస్యగురోఃకూర్చేఫలకే
వాసమాహితః । ఆసనేశయనేచైవనావతిష్ఠేత్కథంచనేతి॥ ౨౮ ॥ సంవర్తః॥ దివాస్వపతిచేత్స్వస్థో బ్రహ్మచారీ
హ్యపర్వణి।స్నాత్వాసూర్యంసమభ్యర్చ్యగాయత్ర్యష్టశతంజపేత్। భిక్షాటనమకృత్వాతుస్వస్థోప్యేకాన్నమశ్నుతే।
అస్నాత్వాచైవయోభుంక్తేగాయత్ర్యష్టశతంజపేత్।గ్రాసస్యనియమోనాస్తిప్రథమాశ్రమవాసినః । ఇతరేషాం
క్రమేణైవద్వాత్రింశత్షోడశాష్టచ। ఆపోశనమకృత్వాతుయోభుంక్తేనాపదిద్విజః । భుంజానశ్చయదాబ్రూయా
ద్గాయత్ర్యష్టశతంజపేదితి ॥ ౨౯ ॥ హారీతః॥ఉపనీతోమాణవకోవసేద్గురుకులేష్వథ । గురోఃకులేనాప్రియస్స్యా
త్కర్మణామనసాగిరా। బ్రహ్మచర్యమధశ్శయ్యాతథావహ్నేరుపాసనమ్ । ఉదకుంభంగురోర్దద్యాద్గోగ్రాసం
చేంధనానిచ । కుర్యాదధ్యయనంచైవబ్రహ్మచారీయథావిధి। విధింత్యక్త్వాప్రకుర్వాణోనస్వాధ్యాయఫలంలభేత్।
యఃకశ్చిత్కురుతేధర్మంవిధింత్యక్త్వాదురాత్మవాన్।నతత్ఫలమవాప్నోతికుర్వాణోపివిధిచ్యుతః।తస్మాద్వేదవ్రతానీ
హచరేత్స్వాధ్యాయసిద్ధయే। శౌచాచారమశేషంతుశిక్షయేద్గురుసన్నిధౌ । శయనాత్పూర్వముత్థాయదద్యాన్మృద్దం
తధావనమ్॥ వస్త్రాదికమథాన్యచ్చగురవేప్రతిపాదయేత్।స్నానేకృతేతతఃపశ్చాత్ స్నానంకుర్వీతదండవదితి॥ ౩౦॥
నారదః ॥ ఆవిద్యాగ్రహణాచ్ఛిష్యశ్శుశ్రూషేత్ప్రయతోగురుమ్। తద్వృత్తిర్గురుదారేషుగురుపుత్రేతథైవచేతి॥
౩౧ ॥ హారీతః ॥ సూ ॥ హయగజరథచైత్యవృక్షవృషభారోహణమహానదీప్రతరణమహాసాహసవిరుద్ధానివర్జయే
దితి ॥ ౩౨ ॥ ఆపస్తంబః॥ సూ ॥ ఆచార్యాధీనస్స్యాదన్యత్రపతనీయేభ్యోహితకారీగురోరప్రతిలోమయన్వాచా
ధాసనశాయీనానుదేశ్యం భుంజీతతథాక్షారలవణ మధుమాంసాన్యదివాస్వాపీతి - అన్యత్రదర్శనసభాస్సమాజాం
స్త్యక్త్వాజనవాద శీలోరహశ్శీలో గురోరుదాచారేష్వకర్తాస్వైరికర్మాణి స్త్రీభిర్యావదర్థసంభాషీమృదు
శ్శాంతోదాంతోహ్రీమాన్దృఢధృతిరితిచ ॥ ౩౩ ॥ శంఖః॥నవేదమనధీత్యాన్యాంవిద్యామధీయీతాన్యత్రవేదాం
గేభ్యఇతి॥ హారీతోపి॥ వేదోవిద్యాబ్రాహ్మణస్యతత్పరిజ్ఞానార్థమంగానీతి ॥ ౩౪ ॥ లఘువ్యాసః॥ శ్లో॥ వేదస్యా
ధ్యయనంసర్వంధర్మశాస్త్రస్యవాపియత్। అజానతోర్థంతత్సర్వంతుషాణాంఖండనంయథా। యథాపశుర్భార
హారీనతస్యలభతేఫలమ్। ద్విజస్తథార్థానభిజ్ఞోనవేదఫలమశ్నుతే ॥ జ్ఞానంకర్మచసంయుక్తంముక్త్యర్థంకథి
తంయథా।అధీతంశ్రుతసంయుక్తంతథాశ్రేష్ఠంనకేవలమ్।సముచ్చితంస్తోకమపిశ్రుతాధీతంవిశిష్యతే॥ చతుర్ణా
మపివేదానాంకేవలాధ్యయనాద్ద్విజఇతి ॥ ౩౫॥ చంద్రికాయాం ॥ ధర్మశాస్త్రంతువిజ్ఞేయంశబ్దశాస్త్రంతథైవ
చ।పురాణానీతిహాసాశ్చతథాఖ్యానానియానిచ । మహాత్మనాంచచరితంశ్రోతవ్యంనిత్యమేవచేతి ॥ ౩౬ ॥ వసిష్ఠః॥
యచ్ఛాఖీయైస్తుసంస్కారైస్సంస్కృతోబ్రాహ్మణోభవేత్ ॥ తచ్ఛాఖాధ్యయనంకుర్యాత్త్యక్త్వాతత్పతితోభవేత్।
స్వజాతుపరశాఖోక్తంబుధఃకర్మసమాచరేత్।ఆచరన్పరశాఖోక్తంశాఖారండఃప్రకీర్తితఇతి ॥ ౩౭ ॥ అ॥విద్యా
శిగమోపాయమాహనారదః॥ శ్లో॥ యోహిరివదబ్రాహ్మణాద్భీతస్స్నేహాత్యన్నరకాదివ । రాక్షసీభ్యఇవస్త్రీభ్యస్సవి
ద్యామధిగచ్ఛతీతి ॥ యతిభిః పారిసుభిఃశ్లక్ష్ణైఃవల్మీకఃక్రియతేమహాన్। నతత్రబలసామర్థ్యాదుద్యోగస్తత్రకార
ణమ్।శనైర్విద్యాశనైరర్థాఆరోహేత్పర్వతంశనైరితి ॥ టీ ॥ సౌహిత్యంతృప్తిః ॥ ౩౮ ॥ తథావిఘ్నహేతూ
నపి ॥ సఏవాహ॥ శ్లో॥ద్యూతంపురాణశుశ్రూషానాటకాసక్తిరేవచ । స్త్రియస్తంద్రీచనిద్రాచవిద్యావిఘ్నకరాణి
షట్॥ గురుశుశ్రూషయావిద్యాపుష్కలేనధనేనవా।అథవావిద్యయావిద్యాచతుర్థంనోపలభ్యతఇతి॥ ౩౯॥ అ॥
అధ్యాపనీయమవిశేషానాహయమః॥ శ్లో॥ సతతంప్రాతరుత్థాయదంతధావనపూర్వకమ్ । స్నాత్వాహుత్వాచశి
ష్యేభ్యఃకుర్యాదధ్యాపనంసరఇతి ॥ ౪౦ ॥ గౌతమః॥ సూ॥శిష్యశిష్టిరవధేనేతి॥ టీ॥ శిష్టిశ్శాసనం.అవధేనతాడ
నమకృత్వేత్యర్థః ॥ ౪౧॥ అ॥ నిర్భర్త్సనేనసాధయితుమశక్తౌసఏవాహ॥ సూ ॥ అశక్తౌరజ్జువేణువిదలాభ్యాంత
నుభ్యామితి॥ ౪౨॥మనురపి॥ శ్లో॥భార్యాపుత్రశ్చదాసశ్చశిష్యోభ్రాతాచసోదరః। ప్రాప్తాపరాధాస్తాడ్యాస్స్యూరజ్జ్వా

వేణుదళేనవా ॥ పృష్ఠతస్తుశరీరస్యనోత్తమాంగేకథంచన।అతోన్యథాతుప్రహరన్ప్రాప్తస్స్యాచ్చోరకిల్బిషమితి॥ ౪౩ ॥ యమః ॥ సంవత్సరోషితేశిష్యేగురుర్జ్ఞానమనిర్దిశన్ । హరతేదుష్కృతంతస్యశిష్యస్యవసతోగురురితి॥ ౪౪ ॥ మనుః॥ తపోవిద్యాపవిత్రస్యనిశ్శ్రేయసకరంపరమ్।తపసాకల్మషంహంతివిద్యయామృతమశ్నుతే। అనేనక్రమయోగేనసంస్కృతాత్మాద్విజశ్శనైః।గురౌవసన్సంచినుయాత్ బ్రహ్మాధిగమికంతపః। తపోవిశేషైర్వివిధైర్వ్రతైశ్చచోదితైః।వేదఃకృత్స్నోఽధిగంతవ్యస్సరహస్యోద్విజన్మనేతి ॥ వ్రతైఃప్రాజాపత్యాదిభిః- కృత్స్నస్సాంగః ॥ ౪౫ ॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥నియమేషుతపశ్శబ్దస్తదతిక్రమేవిద్యాకర్మనిస్స్రవతి బ్రహ్మసహాపత్యాదేతస్మాద్గర్తాపత్యమనాయుష్యంచతస్మాదృషయోవరేషునజాయంతేనియమాతిక్రమాదితి॥ టీ ॥ అస్మిన్ బ్రహ్మచారిధర్మప్రకరణేయేనియమానిర్దిష్టాస్తేషుతపశ్శబ్దోద్రష్టవ్యః-తేషాంనియమానామతిక్రమేవిద్యాగ్రహణంతత్కర్మబ్రహ్మ ॥ తస్మాన్నియమాతిక్రమిణోధ్యేతుఃపురుషాదపత్యసహితాన్నిస్స్రవతి ॥ బ్రహ్మయజ్ఞాదిషూపయుజ్యమానమప్యకించిత్కరమిత్యేషోర్థోవివక్షితః।నకేవలమకించిత్కరంప్రత్యుతానర్థకారీత్యాహ-గర్తాపత్యమితి- గర్తఇతిశ్వభ్రాభిధాయీనరకోలక్ష్యతే-పతత్యనేనేతిపత్యంనరకపాతహేతుర్భవతి - అనాయుష్కరంచ-తస్మాన్నియమాతిక్రమాదవరేష్వర్వాచీనేషుకలియుగవర్తిషుఋషయోమంత్రదృశోనభవంతి-అనియమస్యేదానీమవర్జనీయత్వాదిత్యర్థః॥

—* అథచత్వారివేదవ్రతాని. *—

౧ ॥ తత్రాపస్తంబః॥ శ్లో॥ ఛందసాంసాధనార్థంహివ్రతానీహచరేద్బుధఇతి ॥ ౨ ॥ అ ॥ వ్రతానిచతైనైవోక్తాని॥ సూ॥ ప్రాజాపత్యంసౌమ్యమాగ్నేయంవైశ్వదేవంచేతి ॥ ౩ ॥ భారద్వాజః॥ సూ॥ అథాతోవ్రతాదేశవిసర్జనేవ్యాఖ్యాస్యామఃపర్వణ్యుదగయనఆపూర్యమాణపక్షేపుణ్యేనక్షత్రేచూడాకృత్యంవ్రతముపనిషద్వ్రతంశుక్రియంగోదానమితి ॥ ౪ ॥ తథాబోధాయనోపి॥ సూ ॥ చత్వారివేదవ్రతానిచూడాతారశ్శుక్రియాణ్యుపనిషదఆరణ్యాన్యుదగయనఆపూర్యమాణపక్షేపుణ్యేనక్షత్రేశుక్రియారంభోగోదానంషోడశేవర్షఇతి ॥ ౫ ॥ ఆశ్వలాయనోపి॥ చత్వారివేదవ్రతానిమహానామ్నీమహావ్రతముపనిషద్గోదానమితి- ఉదగయనఆపూర్యమాణపక్షేకల్యాణేనక్షత్రేగోదానంషోడశేవర్షేకర్తవ్యమితి ॥ ౬ ॥ గర్గః॥ శ్లో॥ వ్రతంకుర్యాత్తుసావిత్రంవిధినారణ్యకంవ్రతమ్। వేదవ్రతానికుర్వీతతతోవేదంసమభ్యసేత్ ॥ ఉత్తరాయణగేసూర్యేశుక్లపక్షేశుభేదినే।స్వాధ్యాయదివసేకుర్యాన్నక్షత్రాణ్యత్రచోశవదితి॥ ౭ ॥ భరద్వాజః॥ శ్లో॥ ఉత్తరాయణఆపూర్యమాణపక్షేచపర్వణి। వేదవ్రతానిచత్వారికుర్యాత్పూర్వాహ్ణఏవచ।దక్షిణేత్వయనేవాపిశ్రావణస్యతుపర్వణి। సౌమ్యంవేదంవ్రతంకుర్యాత్ప్రాజాపత్యాదిచాత్రహీతి ॥ ౮ ॥ దత్తాత్రేయః॥ వేదవ్రతానిచత్వారికుర్యాత్కాలస్తుచోశవత్ । ఉపాకర్మవదిచ్ఛంతివ్రతేష్వన్యేషుచైవహీతి ॥ ౯ ॥ ఆపస్తంబః॥శ్లో॥సౌమ్యవ్రతంప్రకుర్వీతయథావచ్ఛుక్రియంవ్రతమ్। ప్రాజాపత్యాదిచత్వారిభవేయుస్తద్దినేపివా। ప్రాజాపత్యంవ్రతంకృత్వాతదధీత్యవిసృజ్యచ। సౌమ్యవ్రతముపక్రమ్యవిసృజ్యాగ్నేయమాచరేత్। ఉత్సృజ్యవైశ్వదేవాఖ్యముపక్రమ్యసముత్సృజేదితి ॥ ౧౦ ॥ స్మృత్యర్థసారే॥ సూ॥ ఉపనయనాద్యుపాకర్మాంతంసావిత్రీవ్రతంతతోవేదవ్రతారణ్యకవ్రతానిప్రతివ్రతంవపనమేతేషాంలోపేత్రీన్వాషడ్వాద్వాదశవాకృచ్ఛ్రాంశ్చరిత్వాపునర్వ్రతంకుర్యాదితి ॥ ఇతిబ్రహ్మచారిధర్మనిరూపణమ్॥ ... ... *

—* అథపునరుపనయనమ్. *—

తత్రాపస్తంబః ॥ శ్లో ॥ అజినంమేఖలాందండంభైక్షచర్యంచయస్త్యజేత్ । పునస్సంస్కారమర్హతివిధిదృష్టేనకర్మణేతి॥ ౧ ॥ పరాశరః॥ అజినంమేఖలాదండభైక్షచర్యవ్రతానిచ।యదిమధ్యేనివర్తేరన్పునస్సంస్కారమర్హతీతి ॥ ౨ ॥ వ్యాసః ॥ సింధుసౌవీరసౌరాష్ట్రాంస్తథాప్రత్యంతవాసినః । అంగవంగకలింగాంశ్చగత్వాసంస్కారమర్హతీతి॥ టీ ॥ ప్రత్యంతః- అంత్యదేశః ॥ ౩ ॥ సఏవ ॥ హిమవత్కౌశికంవింధ్యంపారంపర్యస్యపశ్చిమమ్। తీర్థయాత్రాంవినాగత్వాపునస్సంస్కారమర్హతీతి ॥ ౪ ॥ ఆదిత్యపురాణే ॥ సౌరాష్ట్రసింధుసౌవీరానవంతీందక్షిణాపథమ్।ఏతాందేశాంద్విజోగత్వాపునస్సంస్కారమర్హతీతి ॥ ౫ ॥ బోధాయనః॥ సూ॥ అథోపనీతస్యవ్రతానిభవంతినాన్యోచ్ఛిష్టంభుంజీతాన్యత్రపితృజ్యేష్ఠాభ్యాంనస్త్రియాసహభుంజీతమధుమాంసశ్రాద్ధసూతకాన్నమదశాహక్షీరంఛత్రాకంనిర్యాసంవిలయనంగణాన్నంశూద్రాన్నంగణికాన్నమిత్యేతేషామవయుక్తేషుపూర్వకృతసంస్కారోనతిష్ఠతీతి॥ వా॥ అతఃపునరుపనయనంకర్తవ్యమిత్యర్థః॥ ౬॥సఏవ॥ శ్లో ॥ అనుత్వావారుణీంపీత్వాప్రాశ్యమూత్ర

పురీషకౌ॥ బ్రాహ్మణః క్షత్రియో వైశ్యః పునస్సంస్కారమర్హతీతి॥ ౭ ॥ అపిచ॥ సూ॥ బ్రహ్మచారిణశ్శవకర్మణా వ్రతాన్నివృత్తిరన్యత్ర మాతాపితోర్గురాచార్యాచ్చేతి ॥ ౮ ॥ మనుః ॥ శ్లో॥ అజ్ఞానాత్ప్రాశ్య విణ్మూత్రం సురాసంస్పృష్టమేవచ। పునస్సంస్కారమర్హంతి త్రయో వర్ణా ద్విజాతయ ఇతి ॥ ౯ ॥ పరాశరః ॥ విణ్మూత్రభక్షణే శుద్ధ్యర్థం ప్రాజాపత్యం సమాచరేత్। పంచగవ్యంచ కుర్వీత స్నాత్వాపీత్వా చ శుధ్యతీతి ॥ వా॥ ఏతచ్చ సంస్కారాత్ప్రాగేవేతి వేదితవ్యం ॥ ౧౦ ॥ తథా విష్ణుః॥ సూ॥ విడ్వరాహ గ్రామకుక్కుట గోమాంసభక్షణేషుచ సర్వేష్వేతేషు ద్విజాతీనాం ప్రాయశ్చిత్తాంతే పునస్సంస్కారం కుర్యాదితి ॥ ౧౧ ॥ యమః॥ శ్లో॥ భూసురో మద్యపానేచ కృతే గోభక్షణేషుచ। తప్తకృచ్ఛ్రపరిక్లిష్టో మౌంజీహోమేన శుధ్యతీతి ॥ ౧౨ ॥ శాతాతపః ॥ లశునం గృంజనం జగ్ధ్వా పలాండుంచ తథా ద్విజః। ఉష్ట్రమానుష కేభాశ్వరాసభక్షీరభోజనాత్। ఉపాయనం పునః కుర్యాత్ తప్తకృచ్ఛ్రంచ రేన్ముహురితి ॥ ౧౩ ॥ సంగ్రహేచ॥ చండాలాన్నం ద్విజో భుక్త్వా సమ్యక్చాంద్రాయణంచరేత్ । బుద్ధిపూర్వేతు కృచ్ఛ్రాబ్దం పునస్సంస్కారమర్హతీతి ॥ ౧౪ ॥ అ॥ కృతౌర్ధ్వదేహికవిషయే॥ శ్లో ॥ జీవన్ యది సమాగచ్ఛేద్ఘృతకుంభే నిమజ్య చ। ఉద్ధృత్య స్నాపయిత్వాథ జాతకర్మాదికారయేదితి ॥ ౧౫ ॥ గృహ్యరత్నే॥ సూ ॥ అంగవంగకళింగసౌవీరసౌరాష్ట్రావంతిమత్స్యాదిదేశగమనే ద్విజస్య పునస్సంస్కారః - తీర్థయాత్రాయాం న దోషః- విణ్మూత్రప్రాశనే మద్యపానే సింధుతరణేచ పునస్సంస్కారః - పితృమాతామహాచార్యోపాధ్యాయమాతులవ్యతిరిక్తప్రేతకార్యే పితృజ్యేష్ఠభ్రాత్రాచార్యవ్యతిరిక్తోచ్ఛిష్టభోజనేచ మధుమాంసపేతాన్నాశౌచాన్న గణికాన్న శూద్రాన్నభోజనే బ్రహ్మచారిణః పునరుపనయనం కార్యం- జ్యేష్ఠే పశ్చాత్కృతోపనయనే పూర్వోపనీతః కనిష్ఠః పునరుపనేయః ॥ ౧౬ ॥ శ్లో॥ పతనీయాని యాన్యేవ కర్మాణ్యాహుర్మనీషిణః। తాని కృత్వా ద్విజో మోహాత్పునస్సంస్కారమర్హతీతి॥ ౧౭॥ పునరుపనయనే వర్జ్యాన్నాహ మనుః॥ శ్లో॥ వపనం మేఖలా దండ భైక్షచర్యా వ్రతానిచ। నివర్తంతే ద్విజాతీనాం పునస్సంస్కారకర్మణి। కాలశ్చైవ వసంతాదిర్న నిరీక్ష్యః కథంచనేతి ॥ ౧౮ ॥ సంస్కారమంజర్యాం॥ సూ॥ అథ పునస్సంస్కారం వ్యాఖ్యాస్యామః సమిదాధానేవిశేషః- పునస్త్వాదిత్యేతి సమిదాధానమథవా ప్రాయశ్చిత్తం జుహోతి యన్మ ఆత్మనో మిందాభూత్పునరగ్నిరితి ద్వాభ్యామథ పక్వాన్నం జుహోతి సప్తతే అగ్న ఇతి స్విష్టకృత్ప్రభృతి సిద్ధమాధేనువరప్రదానాదితి॥ ౧౯॥ అథాపరః కల్పః॥ గురోరుచ్ఛిష్టం భుంజీత దక్షిణాదాన మేఖలాదేర్నివృత్తిరన్యత్సర్వం గృహ్యోక్తం కర్తవ్యం॥ అన్యః కల్పః॥ ఆపరిధిపరిధానాత్కృత్వా పాలాశీగ్ంసమిధమాధాయ వా వ్యాహృతిభిః ప్రాయశ్చిత్తం కరోతీతి॥ కల్పాంతరమపి- బ్రాహ్మణవచనాత్సావిత్ర్యా శతకృత్వో ఘృతమభిమంత్ర్య ప్రాశ్యాచమ్య కృతప్రాయశ్చిత్తో భవతీతి॥ వా ॥ ఏతేషు పక్షేషు గురులఘునిమిత్తాపేక్షయా వ్యవస్థా ద్రష్టవ్యా॥ ఇతి పునరుపనయననిరూపణమ్॥

—* అథ బ్రహ్మచర్యకాలావధిః. *—

౧ ॥ తత్రాధ్యేతృసామర్థ్యానురూపమాహ మనుః॥ శ్లో॥ షట్త్రింశదాబ్దికం చర్యం గురౌ త్రైవేదికం వ్రతమ్। తదర్ధికం పాదికం వా గ్రహణాంతికమేవ వేతి ॥ టీ ॥ షట్త్రింశతామబ్దానాం సమాహార షట్త్రింశదబ్దం తత్రభవం షట్త్రింశదాబ్దికం- ఏవం త్రైవేదికం- తదర్ధమష్టాదశాబ్దాః తదుక్తం- తదర్ధికం- ఏవం పాదికం- గ్రహణాంతికంచ॥ ౨ ॥ యమోపి॥ శ్లో॥ వసేద్ద్వాదశవర్షాణి చతుర్వింశతిమేవ వా। షట్త్రింశతం వా వర్షాణి ప్రతివేదం వ్రతంచరేదితి॥ ౩ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ ప్రతివేదం బ్రహ్మచర్యం ద్వాదశాబ్దాని పంచ వా। గ్రహణాంతికమిత్యేకే కేశాంతశ్చైవ షోడశేతి॥ టీ॥ కేశాంతో నామ గోదానాఖ్యం కర్మ- తత్షోడశే వర్షే కార్యమిత్యర్థః ॥ ౪ ॥ బోధాయనోపి॥ సూ॥ అష్టాచత్వారింశద్వర్షాణి వేదబ్రహ్మచర్యం చరే చ్చతుర్వింశతి వా ద్వాదశ వా ప్రతివేదగ్ం సంవత్సరావమం వా ప్రతికాండం గ్రహణాంతం వా జీవితస్యాస్థిరత్వాత్ -కృష్ణకేశోగ్నీనాదధీతేతి శ్రుతిరితి॥ టీ॥ ప్రతికాండం ప్రాజాపత్యాదీనాం పంచానాం కాండానామేకైకస్మిన్ కాండే సంవత్సరావమమిత్యర్థః- గ్రహణాంతపక్ష ఏవ యుక్త ఇత్యత్ర హేతుః- జీవితస్యాస్థిరత్వాదితి ॥ ౫ ॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥ ఉపేతస్యాచార్యకులే బ్రహ్మచారివాసోష్టాచత్వారింశద్వర్షాణి పాదోనమర్ధేన త్రిభిర్వా ద్వాదశావరార్ధ్యమితి॥ ఏతదశక్తవిషయం ॥ ౬ ॥ తథాచ దేవలః॥ సూ ॥ అతః పరమష్టాచత్వారింశద్వార్షికీం వేదవ్రతచర్యామాతిష్ఠేదశక్తశ్చేచ్చతుర్వింశతివార్షికీం ద్వాదశవార్షికీం వేతి॥ ౭॥ గౌతమః॥ ద్వాదశవర్షాణ్యేకవేదే బ్రహ్మచర్యం చరేత్ప్రతి ద్వాదశవా సర్వేషు గ్రహణాంతం వేతి॥ ౮ ॥ భారద్వాజః॥ సూ॥ అథాస్యాష్టాచత్వారింశద్వర్షాణి పురాణం వేదబ్రహ్మచర్యం సంప్రదృశ్యం త్యా వేదాధ్యయనాదిత్యేక ఆహు

రాగోదానకర్మణ ఇత్యేక ఇతి ॥ ౯ ॥ దక్షః ॥ శ్లో ॥ స్వీకరోతి యథా వేదం చరేద్వేదవ్రతాని చ। బ్రహ్మచారీ భవేత్తావదూర్ధ్వం స్నాతో గృహీ భవేదితి ॥ ౧౦ ॥ వ్యాసః॥ అధీత్య విధివద్వేదం వేదార్థమధిగమ్య చ। వ్రతాని క్రమశః కృత్వా సమావర్తనమాచరేత్। వేదమేకం సమభ్యస్య కృత్వా వేదవ్రతాని చ। గురవే దక్షిణాం దత్వా ప్యశక్తస్తదనుజ్ఞయా। సమావృత్యోద్వహేత్కన్యాం సన్యాసమథవా వ్రజేదితి॥ ... ... *

—* అథ గోదాననిరూపణమ్. *—

౧ ॥ గర్గః॥ జన్మనష్షోడశే వర్షే పౌర్ణమాస్యాముదగ్రవౌ। చౌళోక్తతిథివారేషు గోదానాఖ్యం వ్రతం చరేత్। యది చేత్షోడశాదర్వాగ్వేదపారంగతో భవేత్। గౌదానికం వ్రతం కృత్వా సమావర్తనమాచరేదితి ॥ ౨ ॥ ప్రచేతాః॥ గోదానం షోడశే వర్షే ఆర్వాగ్వా క్వచిదిష్యతే। యస్మిన్కస్మిన్వా సరేవా గోదానం స్నానతః పురేతి॥ ౩॥ భారద్వాజః॥ సూ॥ షోడశే వర్షే స్య గోదానం కుర్వంతి సంవత్సరం కృతగోదానో బ్రహ్మచర్యం చరత్యగ్నిగోదానో వా భవతీతి॥ ౪ ॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥ ఏవం గోదానమన్యస్మిన్నపి నక్షత్రే షోడశే వర్షే గ్నిగోదానో వా స్యాదితి॥ టీ॥ అస్మిన్నగ్నిరేవ దేవతేత్యర్థః ॥ ౫ ॥ లఘువ్యాసః॥ శ్లో॥ ఋగాదికమధీత్యాతో న్యాయతస్తు తదర్థవిత్। సమ్యగ్వ్రతాని సంసేవ్య సమావర్తనమర్హతీతి॥ వా॥ ఏతత్సర్వం సముచ్చయసంపాదనసమర్థవిషయం - అన్యథా తు వ్రతమాత్రపరిసమాప్తావపి స్నానం భవత్యేవ ॥ ౬ ॥ తథాహ యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో ॥ గురవే తు వరం దత్వా స్నాయీత తదనుజ్ఞయా। వేదం వ్రతాని వా పారం నీత్వా హ్యుభయమేవ వేతి ॥ వా॥ ఏతేన స్నాతకత్రైవిధ్యం ప్రతిపాదితం భవతి॥ ౭॥ తథా హారీతః॥ సూ ॥ త్రయః స్నాతకా భవంతి విద్యాస్నాతకో వ్రతస్నాతకో విద్యావ్రతస్నాతక ఇతి॥ టీ॥ యస్సమాప్య వేదమసమాప్య వ్రతాని సమావర్తతే స విద్యాస్నాతకః - యస్తు సమాప్య వ్రతాన్యసమాప్య వేదం స వ్రతస్నాతకః - యః పునరుభయం స విద్యావ్రతస్నాతక ఇతి ॥ ౮ ॥ వా ॥ ఏవం చ వ్రతస్నాతకస్య పరిణయనోత్తరకాలమధ్యయనసమాపనం - తదర్థజ్ఞానం చేతి మంతవ్యమితి స్మృతిచంద్రికాయాం ॥ ౯ ॥ అత్ర గర్గః॥ శ్లో॥ షట్త్రింశదాబ్దికం వాపి గురోస్త్రైవేదికం వ్రజేత్। యద్వా ద్వాదశవర్షాణి షడ్వాథ త్రీణి వా భవేత్। సంవత్సరం వత్సరార్ధం త్రిమాసమథ వా భవేత్। మౌంజీబంధాద్ద్వాదశాహం త్రిరాత్రం వాచరేద్వ్రతమ్। గౌదానికం వ్రతం కృత్వా సమావర్తనమాచరేదితి॥ ఇతి గోదానవ్రతమ్. ... ...

—* అథ స్నాతకవిధిః. *—

౧ ॥ తత్ర వ్యాసః॥ గురుశుశ్రూషయా విద్యాం సంప్రాప్య విధివద్ద్విజః। స్నాయీత తదనుజ్ఞాతో దత్వాస్మై దక్షిణాం తు గామితి॥ వా ॥ ఏతద్గోదానం ప్రీతిసాధనద్రవ్యోపలక్షణార్థమ్ ॥ ౨॥ అత ఏవ మనుః॥ శ్లో ॥ క్షేత్రం హిరణ్యం గామశ్వం ఛత్రం వోపానహం తతః। ధాన్యం వాసాంసి శాకం వా గురవే ప్రీతిమాహరేత్। సపూర్వం గురవే కించిదుపకుర్వీత ధర్మవిత్। స్నాస్యంస్తు గురుణాజ్ఞప్తశ్శక్త్యా గుర్వర్థమాహరేదితి ॥ ౩ ॥ లఘుహారీతః॥ ఏకమప్యక్షరం యస్తు గురుశ్శిష్యే నివేదయేత్। పృథివ్యాం నాస్తి తద్ద్రవ్యం యద్దత్వా త్వనృణో భవేదితి॥ ౪ ॥ వా॥ ఏతచ్చ దక్షిణాదానమాశ్రమాంతరప్రవేశేపి వేదితవ్యం- గురవే దక్షిణాం దత్వా స్వయమిచ్ఛేత్తమావసేదితి స్మరణాత్ ॥ ౫ ॥ వా॥ దక్షిణాదానసామర్థ్యాభావే తదనుజ్ఞయా స్నానమాహ ॥ గౌతమః ॥ సూ ॥ విద్యాంతే గురురర్థేన నిమంత్ర్యః తతః కృతానుజ్ఞాతస్య స్నానమితి॥ ఇతి బ్రహ్మచర్యకాలనిరూపణమ్. ... ... *

—* అథ నైష్ఠికబ్రహ్మచారిధర్మాః. *—

౧॥ తత్ర దక్షః॥ శ్లో॥ ద్వివిధో బ్రహ్మచారీ తు దక్షశాస్త్రే ప్రపద్యతే ఉపకుర్వాణకః పూర్వో ద్వితీయో నైష్ఠికః స్మృత ఇతి॥ వా ॥ అత్రోపకుర్వాణధర్మో భిహితః ॥ ౨॥ నైష్ఠికస్య ధర్మమాహ యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో ॥ నైష్ఠికో బ్రహ్మచారీ తు వసేదాచార్యసన్నిధౌ। తదభావేస్య తనయే పత్న్యాం వైశ్వానరేపి వా। అనేన విధినా దేహం సాధయన్విజితేంద్రియః। బ్రహ్మలోకమవాప్నోతి న చేహాజాయతే పునరితి॥ టీ॥ ఏవముక్తప్రకారేణాత్మానం నిష్ఠాముత్క్రాంతికాలం నయతీతి నైష్ఠికః - స యావజ్జీవం స్వాతంత్ర్యం వినాచార్యాదిసమీపే వసేత్ - అనేనోక్తేన విధినా దేహం సాధయన్ క్షపయన్ జితేంద్రియో బ్రహ్మచారీ బ్రహ్మలోకమమృతత్వమవాప్నోతీత్యర్థః॥ ౩॥ తథా చ మనుః॥ శ్లో॥ యది త్వాత్యంతికం వాసం రోచయేత గురోః కులే। యుక్తః పరిచరేదేనమాశరీరవిమోక్షణాత్। ఆసమాప్తేశ్శరీరస్య యస్తు శుశ్రూషతే గురుమ్। స గచ్ఛత్యంజసా విప్రో బ్రహ్మణస్సద్మ శాశ్వతమ్। ఆచార్యే తు ఖలు ప్రేతే గురుపుత్రే గుణాన్వితే। గురుదారే సపిండే వా గురు

వద్వృత్తిమాచరేత్ । ఏషు త్వవిద్యమానేషు స్థానాసనవిహారవాన్ । ప్రయుంజానోగ్నిశుశ్రూషాం సాధయేద్దేహమా
త్మనః । ఏవంచరతి యో విప్రో బ్రహ్మచర్యమవిప్లుతః । సగచ్ఛత్యుత్తమం స్థానం న చేహాజాయతే పునరితి ॥ ౪ ॥ హారీతః ॥ య
స్యైతాని సుగుప్తాని జిహ్వోపస్థోదరంకరః । సన్న్యాససమయం కృత్వా బ్రాహ్మణో బ్రహ్మచర్యయా । తస్మిన్నేవ నయే
త్కాలమాచార్యే యావదాయుషమ్ । తదభావే చ తత్పుత్రే తచ్ఛిష్యే వాథవా కులే । న వివాహో న సన్న్యాసో నైష్ఠికస్య
విధీయతే । ఇమం యో విధిమాస్థాయ త్యజేద్దేహమతంద్రితః । నేహ భూయో భిజాయేత బ్రహ్మచారీ దృఢవ్రతః ॥ యో బ్ర
హ్మచారీ విధినా సమాహితశ్చరేత్పృథివ్యాం గురుసేవనే రతః । సంప్రాప్య విద్యామతిదుర్లభాం శుభాం ఫలం చ తస్యా
స్సులభం చ విందతీతి ॥ ౫ ॥ బృహస్పతిః ॥ సంధ్యాగ్నికార్యం స్వాధ్యాయం భిక్షాం ధశ్శయనం దయామ్ । ఆమృత్యో
ర్నైష్ఠికః కుర్వన్ బ్రహ్మలోకమవాప్నుయాదితి ॥ ౬ ॥ వసిష్ఠోపి ॥ సూ ॥ సంయతవాక్చతుర్థషష్ఠాష్టమకాలే భైక్ష
భోజీ గుర్వధీనో జటిలశ్శిఖాజటో వా గురుం గచ్ఛంతమనుగచ్ఛేదాసీనం చతిష్ఠేచ్ఛయానం చాసీనోధ్యాయీ సర్వలబ్ధని వే
దితం తదనుజ్ఞయా భుంజీత ఖట్వాశయనదంతప్రక్షాళనాంజనాభ్యంజనవర్జః స్థానాసనశీలస్త్రిరహ్నోభ్యుపేయా
దప ఇతి ॥ టీ ॥ త్రిరహ్న ఇతి త్రిషవణస్నాయీ స్యాదిత్యర్థః ॥ ౭ ॥ యమః ॥ శ్లో ॥ ఆనిపాతాచ్ఛరీరస్య యే చరం
త్యూర్ధ్వరేతసః । తే యాంతి బ్రహ్మణస్స్థానం జాయంతే న పునర్భువీతి ॥ ౮ ॥ హారీతః ॥ మృత్యోః పురస్తాదమృతా భ
వంతి యే బ్రాహ్మణా బ్రహ్మచర్యం చరంతీతి ॥ ఏతద్బ్రహ్మనిష్ఠవిషయం ॥ ౯ ॥ శ్రు ॥ సర్వ ఏతే పుణ్యలోకా భవంతి బ్ర
హ్మసంస్థోమృతత్వమేతీతి శ్రుతేః ॥ టీ ॥ సర్వ ఏతే చత్వార ఆశ్రమిణః పుణ్యలోకా భవంతి పుణ్యలోకభాజో భవంతి- యః
పునరేషాం మధ్యే బ్రహ్మసంస్థః బ్రహ్మనిష్ఠః సోమృతత్వమశ్నుతే- అపునరావృత్తిలక్షణమేతీత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ అ ॥
ఏతచ్చ నైష్ఠికత్వం కుబ్జాదీనాం నిత్యమాహ విష్ణుః ॥ శ్లో ॥ కుబ్జవామనజాత్యంధక్లీబపంగ్వార్తరోగిణామ్ । వ్రతచర్యాభ
వేత్తేషాం యావజ్జీవమసంశయ ఇతి ॥ ౧౧ ॥ చంద్రికాయాం ॥ పంగ్వాదీనామనంగత్వాదసామర్థ్యాచ్చ శాస్త్ర
తః । నియతం నైష్ఠికత్వం స్యాత్కర్మస్వనధికారత ఇతి ॥ వా ॥ నన్వేవం కుబ్జాదీనామేవ నైష్ఠికత్వమస్తు నేతరేషాం- మైవం ॥
శ్లో ॥ గార్హస్థ్యమిచ్ఛన్ భిక్షుకః కుర్యాద్దారపరిగ్రహమ్ । బ్రహ్మచర్యేణ వా కాలం నయేత్సంకల్పపూర్వకమ్ । వైఖా
నసో వాపి భవేత్పరివ్రాడథ వేచ్ఛయేతి పాక్షికత్వప్రతిపాదకవ్యాసాదివచనవిరోధాత్ - నహి కుబ్జాదీనాం నైష్ఠి
కత్వం పాక్షికం- సతి చ యది సర్వేషాం నైష్ఠికత్వం- తర్హి యావజ్జీవమగ్నిహోత్రం జుహోతీతి గృహస్థధర్మవిధా
యి కా శ్రుతిర్బాధ్యత ఇతి వాచ్యం - నైష్ఠికత్వస్య పాక్షికత్వేన విషయాంతరసంభవాత్ - యే హి భార్యాదిరాగవ
శాద్గార్హస్థ్యమేవ కామయంతే తద్విషయతయా యావజ్జీవమగ్నిహోత్రమితి శ్రుతిరిత్యవిరోధః - తథా చ జాబా
లిః ॥ శ్రు ॥ యది గృహమేవ కామయతే తదా యావజ్జీవమగ్నిహోత్రం జుహుయాదితి - నను - స్మార్తనైష్ఠిక
త్వస్య శ్రౌతాగ్నిహోత్రాదినా బాధ ఏవాస్తు- మైవం - తస్యాపి బ్రహ్మచర్యాచార్యకులవాసీ తృతీయోత్యంతమా
త్మానమాచార్యకులేవసాదయేదితి శ్రుతిమూలత్వావిశేషాత్ - న చ బ్రహ్మచారి ద్వైవిధ్యే చత్వార ఆశ్రమా ఇత్యాప
స్తంబాదివచనం బాధ్యేతేతి శంకనీయం - సంకల్పభేదమాత్రేణ నిత్యకామ్యాగ్నిహోత్రవదనయోర్భేదోపపత్తేః ॥
౧౨ ॥ అ ॥ అత ఏవ తద్ధర్మానతిదేశమాహాపస్తంబః ॥ సూ ॥ యథా విద్యార్థస్య నియమ ఏతేనైవాంతమనూపసీదత
ఆచార్యకులే శరీరన్యాసో బ్రహ్మచారిణ ఇతి ॥ టీ ॥ యథా విద్యార్థస్యోపకుర్వాణస్యాగ్నీంధనాదినియమ ఉక్తః-
అనేన నియమేన శరీరన్యాసః పరిత్యాగః- బ్రహ్మచారిణః నైష్ఠికస్యేత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ గౌతమః ॥ సూ ॥ తత్రోక్తం బ్రహ్మచారి
ణ ఆచార్యాధీనత్వమాంతం గురోః కర్మశేషేణ జపేద్గుర్వభావే తత్పుత్రే వృత్తిస్తదలాభే తదపత్యే వృత్తిస్తదలాభే
వృద్ధే సబ్రహ్మచారిణ్యగ్నౌ వైవం వృత్తో బ్రహ్మలోకమవాప్నోతి జితేంద్రియ ఇతి ॥ టీ ॥ తత్రోపకుర్వాణప్రకరణే యదుక్తమ
గ్నీంధనభైక్షాచర్యాది తన్నైష్ఠికస్యాపి భవతీత్యర్థః-కర్మశేషేణ గురుశుశ్రూషాతిరిక్తకాలే వేదం జపేత్ । ఏవం వృ
త్తం యస్య స ఏవం వృత్తో బ్రహ్మలోకమవాప్నోతి స చేజ్జితేంద్రియః ॥ ౧౪ ॥ స చ మనునా దర్శితః ॥ శ్లో ॥ శ్రుత్వా స్పృ
ష్ట్వా చ దృష్ట్వా చ భుక్త్వా ఘ్రాత్వా చ యో నరః । న హృష్యతి గ్లాయతి వా స విజ్ఞేయో జితేంద్రియ ఇతి ॥ ౧౫ ॥ స ఏవ ॥
స్వప్నే సిక్త్వా బ్రహ్మచారీ ద్విజశ్శుక్లమకామతః । స్నాత్వార్కమర్చయిత్వా త్రిః పునర్మామిత్యృచం జపేత్ । ఏకశ్శ
యీత సర్వత్ర న రేతస్స్కందయేత్క్వచిత్ । కామాద్ధి స్కందయన్రేతో హినస్తి వ్రతమేవ తత్ । ఏకాదశేంద్రియాణ్యా
హుర్యాని పూర్వే మనీషిణః ॥ తాని సమ్యక్ప్రవక్ష్యామి యథావదనుపూర్వశః । శ్రోత్రం త్వక్చక్షుషీ జిహ్వా నాసికా
చైవ పంచమీ । పాయూపస్థౌ హస్తపాదౌ వాక్చైవ దశమీ స్మృతా । బుద్ధీంద్రియాణి పంచైషాం శ్రోత్రాదీన్యనుపూర్వ

శః। కర్మేంద్రియాణిపంచైవపాయ్వాదీనిప్రచక్షతే। ఏకాదశంమనోజ్ఞేయంస్వగుణేనోభయాత్మకమ్ । యస్మిన్ జితేజితావేతౌభవతఃపంచకౌగుణౌ । ఇంద్రియాణాంహిచరతాంవిషయేష్వపహారిషు। సంయమేయత్నమాతిష్ఠేద్విద్వాన్యంతేవవాజినామ్। ఇంద్రియాణాంప్రసంగేనదోషమృచ్ఛత్యసంశయః । సన్నియమ్యతుతాన్యేవతతస్సిద్ధిమవాప్నుయాదితి ॥ ౧౬ ॥ సంవర్తః॥ బ్రహ్మచారీతుయస్స్కందేత్కామతశ్శుక్లమాత్మనః । అవకీర్ణవ్రతంకుర్యాత్స్నాత్వాశుధ్యత్యకామతఇతి ॥ ౧౭ ॥ బోధాయనః॥ సూ॥ యోబ్రహ్మచారీస్త్రియముపేయాత్సోవకీర్ణీగర్దభంపశుమాలభేతనైరృతఃపశుపురోడాశశ్చరక్షోదేవతోయమదేవతోవాశిశ్నాత్ప్రాశిత్రమప్స్వవదాయైశ్చరంతీతివిజ్ఞాయతఇతి॥టీ॥నైరృతఇతిపశుః- పురోడాశశ్చ-నిరృతిదేవతఃరక్షోదేవతోయమదేవతోవాయద్దైవత్యఃపశుస్తద్దైవత్యఃపురోడాశఇతిపరిభాషాసిద్ధస్యానువాదః-ప్రాశిత్రంశిశ్నావయవాదవదాతవ్యం-హృదయాద్యవయవమప్సుప్రచరితవ్యం-అన్యల్లౌకికాగ్నౌకర్తవ్యమిత్యర్థః॥ ౧౮ ॥ వసిష్ఠః॥ సూ॥ బ్రహ్మచారీచేత్స్త్రియముపేయాదరణ్యేచతుష్పథేలౌకికాగ్నౌరక్షోదైవత్యంగర్దభమాలభేతనైరృతంవాచరుంనిర్వపేదితి ॥ ౧౯ ॥ ఆపస్తంబః ॥ గర్దభేనావకీర్ణీనిరృతంపాకయజ్ఞేనయజేతతస్యశూద్రఃప్రాశ్నీయాదితి॥ టీ॥ పాకయజ్ఞేనస్థాలీపాకవిధానేనతస్యగర్దభస్యసర్వంమిశ్రితంహవిరుచ్ఛిష్టంశూద్రఃప్రాశ్నీయాదితి ॥ ౨౦ ॥ అ॥ తేనసర్పిష్మతాబ్రాహ్మణంభోజయేదిత్యస్యాపవాదమాహమనుః॥ శ్లో॥ అవకీర్ణీతుకాణేనగర్దభేనచతుష్పథే। పాకయజ్ఞవిధానేనయజేతనిరృతింనిశీతి ॥ ౨౧ ॥ హారీతః॥ సూ॥ అవకీర్ణీనిరృత్యైవచతుష్పథేగర్దభంపశుమాలభేతపాకయజ్ఞేనధర్మేణభూమౌపశుపురోడాశశ్రపణమవదానైః ప్రచర్యాజ్యస్యజుహోతికామావకీర్ణోఽస్మ్యవకీర్ణోఽస్మికామకామాయస్వాహేతి ॥ ౨౨ ॥ గౌతమః॥ గర్దభేనావకీర్ణీనిరృతించతుష్పథేయజేతతస్యాజినమూర్ధ్వవాలంపరిధాయలోహితపాత్రేసప్తగృహాన్భైక్షంచరేత్కర్మాచక్షాణస్సంవత్సరేణశుధ్యేదితి ॥ టీ ॥ తస్యైవగర్దభస్యాజినమూర్ధ్వవాలముపరిలోమవసిత్వాపావకేన లోహితం మృణ్మయంపాత్రంహస్తేగృహీత్వావకీర్ణేనేమహ్యంభిక్షాందేహీతిస్వకర్మాచక్షాణస్సప్తసుగృహేషుభైక్షంచరేత్ - సంవత్సరమేతద్వ్రతంచరేచ్ఛుద్ధోభవతీత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ తథాచమనుః॥శ్లో॥ తేభ్యోలబ్ధేనభైక్షేణవర్తయన్నేకకాలికమ్।ఉపస్పృశంస్త్రిషవణమబ్దేనసశుధ్యతీతి ॥ ౨౪ ॥ సంవర్తః॥ బ్రహ్మచారీతుయోగచ్ఛేత్స్త్రియంకామప్రపీడితః।ప్రాజాపత్యంచరేత్కృచ్ఛ్రమబ్దమేకంసమాహితః।నిర్వపేచ్చపురోడాశంబ్రహ్మచారీతుపర్వణి। మంత్రైశ్శాకలహోమీయైరగ్నావాజ్యంచహావయేదితి ॥ ౨౫ ॥ శాండిల్యః॥ అవకీర్ణీద్విజోరాజావైశ్యశ్చాపిఖరేణతు।ఇష్ట్వాభైక్షాశనోనిత్యంశుద్ధ్యత్యబ్దాత్సమాహితఇతి॥వా॥ఇదంచవార్షికంవైశ్యాగమనవిషయం॥ ౨౬ ॥ యదాహతుశ్శంఖలిఖితౌ॥ సూ ॥ గుప్తాయాంవైశ్యాయామవకీర్ణీసంవత్సరంత్రిషవణమనుతిష్ఠేత్ -క్షత్రియాయాంద్వేవర్షేబ్రాహ్మణ్యాంత్రీణివర్షాణీతి॥ వా ॥ శిష్టంబ్రహ్మచారినియమాతిక్రమప్రాయశ్చిత్తంప్రాయశ్చిత్తప్రకరణేవక్ష్యతే॥ఇతినైష్ఠికబ్రహ్మచారిధర్మనిరూపణమ్॥ *

—* అథస్నాతకధర్మాః. *—

౧ ॥ తత్రమనుః॥ శ్లో॥ రాజతోధనమన్విచ్ఛేత్సంసీదన్స్నాతకఃక్షుధా।యాజ్యాంతేవాసినోర్వాపినత్వన్యతఇతిస్థితిః।నసీదేత్స్నాతకోవిప్రఃక్షుధాశక్తఃకథంచన।నజీర్ణమలవద్వాసాభవేచ్చవిభవేసతి । కౢప్తకేశనఖశ్మశ్రుర్దాంతశ్శుక్లాంబరశ్శుచిః।స్వాధ్యాయేచైవయుక్తస్స్యాన్నిత్యమాత్మహితేషుచ। వైణవీంధారయేద్యష్టింసోదకంచకమండలుమ్।యజ్ఞోపవీతంవేదంచశుభేరౌక్మేచకుండలేఇతి ॥ టీ ॥ వేదందర్భపుంజః ॥ ౨ ॥ వ్యాసః ॥ శ్లో॥ వైణవీంధారయేద్యష్టిమంతర్వాసస్తథోత్తరమ్।యజ్ఞోపవీతద్వితయంసోదకంచకమండలుమ్।ఛత్రంచోష్ణీషమమలంపాదుకేచాప్యుపానహౌ॥ రౌక్మేచకుండలేవేదంకౢప్తకేశనఖశ్శుచిః।స్వాధ్యాయేనిత్యయుక్తస్స్యాద్బహిర్మాల్యంచధారయేత్ ।శుక్లాంబరధరోనిత్యంసుగంధఃప్రియదర్శనఇతి ॥ ౩ ॥ స్మృతిరత్నే ॥ధౌతవస్త్రైర్గంధపుష్పైస్స్ఫుటైర్నైర్దంతధావనైః।శ్రీకామోభూషణాద్యైశ్చస్వశక్త్యాభూషయేత్తనుమితి॥ ౪ ॥ బోధాయనః॥ సూ॥అంతర్వాస్స్యోత్తరీయంవైణవందండంధారయేత్సోదకంచకమండలుంద్వితీయయజ్ఞోపవీతముష్ణీషమజినకృత్తోపానహౌచ్ఛత్రంచేతి ॥ ౫॥గౌతమః॥స్నాతకోనిత్యంశుచిస్సుగంధస్స్నానశీలఇతి॥టీ॥సుగంధత్వవిధానాదేవనిర్గంధమాల్యనిషేధః॥౬॥తథాచగోభిలః॥ సూ॥ నాగంధాంస్స్రజంధారయేదన్యత్రహిరణ్యస్రజఇతి॥ ౭ ॥ వృద్ధవసిష్ఠః॥ శ్లో ॥చాళవత్సకలరిగా హ్యా స్నాతకర్మణిభూషితే।శుభేలగ్నేవాసరేచచరేత్తుస్నాతకవ్రతమ్।సమిద్భిర్యజ్ఞవృక్షోత్థైర్యద్వావ్రీహియవాదిభిః।

అగ్నింయజేద్వ్యాహృతిభిర్యద్వామంత్రైస్తుశాకలైః। తీర్థసేవీమితాహారీత్యజేదష్టాంగమైథునమ్ । స్మరణంకీర్తనంకేళిః ప్రేక్షణంగుహ్యభాషణమ్ । సంకల్పోఽధ్యవసాయశ్చక్రియానిర్వృత్తిరేవచ । ఏతన్మైథునమష్టాంగంప్రవదంతిమనీషిణఇతి ॥ ౮ ॥ కారకగృహ్యే ॥ వివాహదివసాత్పూర్వంతద్దినేస్నానమాచరేత్ । వివాహదివసాదర్వాక్ష్వేత్తుస్నాతకవ్రతమ్। వివాహదివసేకుర్యాన్నకుర్యాత్తీర్థసేవనమ్। నచశాకలహోమోస్తితదానత్రదర్శనాత్ । రాత్రావేవోద్వహేత్కన్యాంవస్నానదివసేదివేతి ॥ ౯ ॥ సంగ్రహే ॥ స్నాతస్తూపయమాదర్వాక్షృతోయాతినసద్గతిమ్। తస్మాదాసన్నవైవాహఃస్నాతకమర్మసమాచరేదితి ॥ ౧౦ ॥ దక్షః ॥ అనాశ్రమీనతిష్ఠేత్తదినమేకమపిద్విజః। ఆశ్రమేణవినాతిష్ఠన్ప్రాయశ్చిత్తీయతేతుసఇతి॥ఇతిస్నాతకధర్మనిరూపణమ్॥ *

—* అథవివాహః. *—

౧॥అత్రవిష్ణుః॥ శ్లో॥ వేదానధీత్యయత్నేనపారతోజ్ఞానతస్తథా । సమావర్తనపూర్వంతులక్షణ్యాంస్త్రియముద్వహేదితి ॥ ౨ ॥ మనుః॥ గురుణానుమతఃస్నాత్వాసమావృత్తోయథావిధి । ఉద్వహేతద్విజోభార్యాంసవర్ణాంలక్షణాన్వితామితి॥ ... ... *

—* అథకన్యాలక్షణమ్. *—

౧ ॥ తత్రమనుః ॥ నోద్వహేత్కపిలాంకన్యాంనాధికాంగీంనరోగిణీమ్ । నాలోమికాంనాతిలోమాంనవాచాటాంనపింగళామ్ ॥ టీ ॥ కపిలాంకేశాక్షిభ్యాం-పింగళాంత్వచా॥ శ్లో॥ నర్క్షవృక్షనదీనామ్నీంనాంత్యపర్వతనామికామ్। నపక్ష్యహిప్రేష్యనామ్నీంనచభీషణనామికామ్। అవ్యంగాంగీంసౌమ్యనామ్నీంహంసవారణగామినీమ్, తనులోమకేశదశనాంమృద్వంగీముద్వహేత్ స్త్రియమ్ ॥ ౨ ॥ హ్రస్వాదీర్ఘాకృశాస్థూలాపింగాక్షీగౌరపాండరా।నపూజ్యానచసేవ్యాసాపతిమృత్యుకరీయతఇతి ॥ ౩ ॥ నారదః ॥ దీర్ఘకుత్సితరోగార్తావ్యంగాసంస్పృష్టమైథునా।ధృష్టాన్యగతభావాచకన్యాదోషాఃప్రకీర్తితాఇతి ॥ ౪ ॥ వ్యాసః ॥ నశ్మశ్రువ్యంజనవతీంనచైవపురుషాకృతిమ్।నఘర్ఘరస్వరాంక్షామాంతథాకాకస్వరాంనచ । నానిబద్ధేక్షణాంతద్వద్వృత్తాక్షీంనోద్వహేద్బుధః। యస్యాశ్చరోమశేజంఘేగుల్ఫౌయస్యాస్తథోన్నతౌ । గండయోఃకూర్పరౌయస్యాహసంత్యాస్తాంనచోద్వహేత్ । నాతిరూక్షచ్ఛవింపాండుకరజామరుణేక్షణామ్ । ఆపీనహస్తపాదాంచనకన్యాముద్వహేద్బుధః । నవామనాంనాతిదీర్ఘాంనోద్వహేత్సంహతభ్రువామ్।నచాతిచ్ఛిద్రదశనాంనకరాళముఖీంనరః । పార్ష్ణిస్థూలాంరోమశీలాంయమళాంశ్యావదంతికీమ్।సన్నతభ్రూలతాంచైవపింగళాక్షీంనచోద్వహేత్ । బంధుహీనాచయాకన్యాయాకన్యాచైవజన్మతః ।రోగిణీవంశహీనాచతాంకన్యాంపరివర్జయేత్ ।నాతికేశీమకేశాంవానాతికృష్ణాంచపింగళాం।నిసర్గతోధికాంగాంవాన్యూనాంగాంవాపినోద్వహేత్ । నావిశుద్ధాంసరోమాంవాకుబ్జాంవాపినరోగిణీమ్। నదుష్టాందుష్టవాక్యాంవావిహీనాంపితృమాతృతఇతి ॥ ౫ ॥ శాతాతపః ॥ హంసస్వరాంమేఘవర్ణాంమధుపింగళలోచనామ్। తాదృశీముద్వహన్కన్యాంగృహస్థస్సుఖమేధతే ॥ ౬ ॥ సవర్ణోద్వహేనియమమాహమనుః ॥ అసపిండాచయామాతురసగోత్రాచయాపితుః।సాద్విజానాంప్రశస్తాస్త్రీదారకర్మణ్యమైథునీతి॥ టీ ॥ అమైథునీఅక్షతయోనిః-అసపిండా సమానఃఏకఃపిండోదేహోయస్యాస్సాసపిండా - నసపిండాఅసపిండాసపిండతాచైకశరీరావయవాన్వయేనభవతి - తథాహి - పుత్రస్యపితృశరీరావయవాన్వయేనపిత్రాసహసపిండతా - ఏవంపితామహాదిభిరపి-పిత్రాదిద్వారేణైకశరీరావయవాన్వయాత్ - ఏవంమాతృశరీరావయవాన్వయేనమాత్రా - ఏవంమాతామహాదిభిరపి- మాత్రాదిద్వారేణ-తథామాతృష్వసృమాతులాదిభిఃపితృవ్యపితృష్వస్రాదిభిరప్యేకశరీరావయవాన్వయాత్ - తథాపత్న్యాస్సహపత్యుఃఏకశరీరారంభకతయా - ఏవంభ్రాతృభార్యాణామపిపరస్పరమేకశరీరారబ్ధైస్సహైకశరీరారంభకత్వేన - ఏవంయత్రసపిండశబ్దప్రయోగస్తత్ర సాక్షాత్పరంపరయావా ఏకశరీరావయవాన్వయో వేదితవ్యః ॥ ౭ ॥ ప్రా॥ఏకశరీరాన్వయశ్చశ్రుతితోవగమ్యతే॥ శ్రు॥ ఆత్మాహిజజ్ఞ ఆత్మనఇతి- ప్రజామను ప్రజాయసఇతి చ ॥ ౮ ॥ తథాగర్భోపనిషది ॥ శ్రు ॥ ఏతత్షాట్కౌశికంశరీరంత్రీణిపితృతస్త్రీణిమాతృతః - అస్థిస్నాయుమజ్జానఃపితృతః- ఏవంత్వఙ్మాంసరుధిరాణిమాతృతఇతి ॥ ౯ ॥ ఆపస్తంబశ్చ॥ సూ॥ అంగాదంగాత్సంభవసిప్రజాయస్వప్రజయాతత్రాయంజాయతే స్వయమితిచ సఏవాయంవిరూఢః పృథక్ప్రత్యక్షేణోపలభ్యతఇతి.నిర్వాప్యపిండాన్వయే నతుసాపిండ్యేమాతృసంతానేభ్రాతృపితృవ్యాదిషుచసాపిండ్యంనస్యాదితిచేతి॥౧౦ ॥ సముదాయశక్త్యాంగీ

కారేణరూఢివరిగ్రహే ఽవయవశక్తిస్తత్రతత్రావగమ్యమానాపరిత్యక్తాస్యాదితివిజ్ఞానేశ్వరీయే - స్మృతిచంద్రి
యాంతు-ఏకస్యాంపిండదానక్రియాయాంచాతృత్వేనపిండభాక్త్వేనలేపభాక్త్వేనవానుప్రవిష్టానాంభవతిసాపిండ్య
శ్లో॥లేపభాజశ్చతుర్థాద్యాఃపిత్రాద్యాఃపిండభాగినః। పిండదస్సప్తమస్తేషాంసాపిండ్యంసప్తపూరుషమితిస్మృతేః
చనిర్వాప్యపిండాపేతయాసాపిండ్యవర్ణనేభార్యాపితృవ్యాదిషుసాపిండ్యంనస్యాదితిశంకనీయం - ఏకోద్దేశ్యావచ్ఛే
దేనైకక్రియాన్వయిత్వసంభవాదిత్యభిహితం- అత్రసార్వభౌమః- ఏకోద్దేశ్యావచ్ఛేదేనైకక్రియాన్వయిన స్సపిం
ఇత్యభిధానేనభార్యాపితృవ్యాదిసాపిండ్యసిద్ధావపిస్వదుహితృస్వసృమాతులతద్దుహితౄణాం ఏకక్రియాన్వయిత
భావేనసాపిండ్యంనస్యాత్ - తతశ్చపంచమాత్సప్తమాదిత్యాదివచననిచయస్యవైయర్థ్యంస్యాత్ - అతోలేపభా
శ్చతుర్థాద్యా ఇత్యుక్తంసాపిండ్యం అనంతరస్సపిండోయస్తస్య తస్యధనంభవేత్ పుత్రాభావే సపిండాదుహితృ
పిండాశ్శిష్యాశ్చదద్యురితిమనుగౌతమాద్యుక్తం తావద్దాయభాక్త్వార్ధ్వదైహికకర్తృత్వవిషయమితి- ఏకశరీరావ
వాన్వయద్వారేణసాక్షాత్పరంపరయా వాసాపిండ్యవర్ణనేసర్వత్రసర్వస్య యథాకథంచిదనాదౌ సంసారేతత్సం
వాదితియోతిప్రసంగస్సంభవతిసదోషోమన్వాదివచనైఃపరిహర్తవ్యః ॥ ౧౧ ॥ తథాచమనుః॥ శ్లో ॥ సపిండతాః
పురుషేసప్తమేవినివర్తతఇతి ॥ ౧౨ ॥ గౌతమః॥ సూ ॥ గృహస్థస్సదృశీంభార్యాంవిందేతానన్యపూర్వాం
వీయసీమసమానప్రవరైర్వివాహఃఊర్ధ్వంసప్తమాత్పితృబంధుభ్యోబీజినశ్చమాతృబంధుభ్యఃపంచమాదితి॥ ౧౩
శంఖశ్చ॥ సూ॥ దారానాహరేత్సదృశానసమానార్షేయానసంబద్ధాన్ సప్తమాత్పంచమాత్పితృమాతృబంధుభ
ఇతి॥ ౧౪ ॥ వసిష్ఠశ్చ ॥ అసమానార్షేయామస్పృష్టమైథునామవరవయసీం భార్యాంవిందేతపంచమీంమాతృబ
ధుభ్యస్సప్తమీంపితృబంధుభ్యఇతి ॥ అతీత్యేతిశేషః ॥ ౧౫ ॥ యదాహపైఠీనసిః ॥ సూ ॥ అసమానార్షేయాం
కన్యాంపంచమాతృతఃపరిహరేత్సప్తపితృతఇతి ॥ ౧౬ ॥ విష్ణురపి ॥ అసగోత్రామసమానప్రవరాంభార్యాంవి
దేతమాతృతఃపంచమాదూర్ధ్వంపితృతస్సప్తమాదితి ॥ ౧౭ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో ॥ అవిప్లుతబ్రహ్మచర్యోలక్ష
ణ్యాంస్త్రియముద్వహేత్ ।అనన్యపూర్వికాంకాంతామసపిండాంయవీయసీమ్ । అరోగిణీంభ్రాతృమతీమసమాన
ర్షగోత్రజామ్। పంచమాత్సప్తమాదూర్ధ్వంమాతృతఃపితృతస్తథేతి॥ టీ॥ అనన్యపూర్వికాంపూర్వంపురుషాంతర
పరిగృహీతాం- కాంతాంకమనీయాంవోఢుర్మనోనయనానందకారిణీం - యస్యాంమనశ్చక్షుషోర్నిబంధస్తస్యా
మృద్ధిరిత్యాపస్తంబస్మరణాత్ - యవీయసీంవయసాప్రమాణతశ్చన్యూనాం-ఉద్వహేదిత్యర్థః ॥ ...

—— అథవధూవరయోర్వయఃప్రమాణం. ——

అత్రబృహస్పతిః ॥ శ్లో ॥ త్రింశద్వర్షోదశాబ్దాంతుభార్యాంవిందేతమానవః। ఏకవింశతివర్షోవాసప్తవ
ర్షామవాప్నుయాదితి ॥ ౧ ॥ అంగిరాః॥ వయోధికాంనోపగచ్ఛేద్దీర్ఘాంకన్యాంస్వదేహతః । స్వవర్షాద్ద్విత్రి
పంచాదిన్యూనాంకన్యాంసముద్వహేదితి ॥ ౨ ॥ విష్ణుః॥వర్షైరేకగుణాంభార్యాముద్వహేత్త్రిగుణోవరః। త్య
ష్టవర్షోష్టవర్షాంవావయోమాత్రావరానచేతి॥ టీ ॥వయోమాత్రావరానచేత్యుక్తేఃద్విత్ర్యాదికతిపయమాసైరు
నానోద్వాహ్యా॥ ౩ ॥ నారదః॥ శ్లో॥హీనాంగామధికాంగాంచవరాద్దీర్ఘాంవయోధికాం। నోద్వహేయాద్రోగిణీంనా
రీందీర్ఘమాయుర్జిజీవిషురితి ॥ టీ ॥ అరోగిణీమిత్యత్ర- వాతగుల్మాశ్మరీకుష్ఠమహోదరభగంధరాః।అర్శాం
సిగ్రహిణీత్యష్టౌమహారోగాఃప్రకీర్తితాఇత్యుక్తమహారోగరహితాం.భ్రాతృమతీం పుత్రికాకరణభయాత్ ॥ ౪ ।
యదాహమనుః॥ శ్లో ॥ యస్యాస్తునభవేద్భ్రాతానవిజ్ఞాయేతవాపితా । నోపయచ్ఛేతతాంకన్యాంపుత్రికాధర్మ
శంకయేతి ॥ టీ ॥ అనేనపితుస్సంకల్పమాత్రాదపిపుత్రికాభవతీతిగమ్యతే॥ ౫ ॥ అతఏవగౌతమః ॥ సూ ॥ అభిసంధి
మాత్రాత్పుత్రికేత్యేకఇతి ॥ ౬ ॥ అ॥ సాచకథంపుత్రికాభవతీత్యపేక్షితేమనురాహ ॥ శ్లో ॥ అపుత్రోనేనవిధినాసు
తాంకుర్వీతపుత్రికామ్।యదపత్యంభవేదస్యాంతన్మమస్యాత్స్వధాకరమితి ॥ ౭ ॥ వసిష్ఠోపి ॥ అభ్రాతృకాంప్ర
దాస్యామితుభ్యంకన్యామలంకృతామ్।అస్యాంయోజాయతేపుత్రస్సమేపుత్రోభవేదితి ॥ వా ॥ ఇయమేవషేపుత్రఇతి
వా - ఏతచ్చాగ్రేవక్ష్యతే- అసమానార్షగోత్రజామిత్యత్రఆర్షంప్రవరః- గోత్రంప్రసిద్ధం- సమానతానామతోవేది
తవ్యా- గోత్రప్రవరౌపృథక్పర్యుదాసేనిమిత్తం- అసమానార్షేయాం-అసమానగోత్రజామితిచ॥శ్లో ॥పరిణీయసగో
త్రాంతుసమానప్రవరాంతథేతిభేదేనస్మరణాత్ ॥ ౮ ॥ బోధాయనః ॥ శ్లో ॥ ఏకఏవఋషిర్యావత్ప్రవరేష్వనువ
ర్తతే । తావత్సమానగోత్రత్వమన్యత్రాంగిరసోభృగోరితి ॥ సమానగోత్రత్వంసమానప్రవరత్వం ॥ ౯ ॥ అ॥

భృగ్వంగిరోగణేష్వవిశేషమాహసఏవ॥ సూ ॥ ద్వ్యార్షేయసన్నిపాతేఽవివాహస్త్ర్యార్షేయాణాం-త్ర్యార్షేయసన్నిపాతేపంచార్షేయాణామితి॥ వా॥అత్రచఅసపిండామిత్యనేన పితృష్వస్రుమాతృష్వస్రుమాతులాదిదుహితృనిషేధః-అసగోత్రామిత్యనేనఅసపిండాయాఅపిభిన్నసంతానజాయాస్సమానగోత్రజాయానిషేధః-అసమానప్రవరామిత్యనేనాసపిండజాయాఅసగోత్రజాయాఅపిసమానప్రవరాయానిషేధః - యథా-యాస్కవాధూలమానమౌకానాంగోత్రభేదేపితేషాంభార్గవవైతహవ్యసావేదసేతిసమానప్రవరత్వం-పంచమాత్సప్తమాదూర్ధ్వమితిమాతృతఃమాతృసంతానేపంచమాదూర్ధ్వం - పితృతఃపితృసంతానేసప్తమాదూర్ధ్వంసాపిండ్యంనివర్తతఇతిశేషః- అతశ్చాయంసపిండశబ్దోవయవశక్త్యావర్తమానఃపంకజాదిశబ్దవన్నియతవిషయఏవ - తథాచపిత్రాదయష్షట్సపిండాః పుత్రాదయశ్చషట్-ఆత్మాచసప్తమః - సంతానభేదేపియతస్సంతానభేదః తమాదాయగణయేత్ - యావత్సప్తమఇతిసర్వత్రయోజనీయం - సపిండాసమానగోత్రాసమానప్రవరాసుభార్యాత్వమేవనోపపద్యతే - రోగిణ్యాదిషూత్పన్నేపిభార్యాత్వేదృష్టవిరోధఏవేతివిజ్ఞానేశ్వరేణోక్తం - అప్రత్తానాంతుస్త్రీణాంసాపిండ్యంత్రిపూరుషమితివిజ్ఞాయతఇతివసిష్ఠవచన మాశౌచ విషయమితివిజ్ఞానేశ్వరాదిభిర్నిర్ణీతం ॥ ౧౦ ॥ అ॥ మాతృగోత్రజామప్యపరిణేయాంకేచిదిచ్ఛంతి॥ మాతులస్యసుతామూఢ్వామాతృగోత్రాంతథైవచ।సమానప్రవరాంచైవగత్వాచాంద్రాయణంచరేదితి శాతాతపస్మరణాత్ - సగోత్రాంమాతురప్యేకేనేచ్ఛంత్యుద్వాహకర్మణీతివ్యాసస్మరణాచ్చేతి॥ వా॥ మాతృగోత్రామితిగోత్రగ్రహణంసపిండపరమిత్యన్యే॥ ౧౨ ॥ అఖండాదర్శే॥ వా॥ కూటస్థమంతరాళేవస్థాప్యతమాదాయాన్యోన్యగణనేసతిపితృపక్షేసప్తపురుషానతీత్యయాకన్యావివాహ్యేచ్ఛోః పురుషస్యాష్టమీభవతిసావివాహ్యా-తథామాతృపక్షేచకూటస్థమారభ్యాన్యోన్యగణనేపంచపురుషానతీత్యయాకన్యావివాహేచ్ఛోః పురుషస్యషష్ఠీభవతిసైవవివాహ్యేతి- ఏవంచబహుస్మృతిసమ్మతత్వాత్ పంచమాత్సప్తమాదూర్ధ్వమేవవివాహః- నతతోర్వాగితిస్థితం ॥ ౧౩ ॥ తథాచనారదః ॥ శ్లో ॥ పంచమాత్సప్తమాదర్వాగ్బంధుభ్యఃపితృమాతృతః । అవివాహ్యాసగోత్రాచసమానప్రవరాతథేతి॥ ౧౪ ॥ విష్ణుః॥ పంచమాత్సప్తమాద్ధీనాంయఃకన్యాముద్వహేద్ద్విజః। గురుతల్పీసవిజ్ఞేయస్సగోత్రాంచైవముద్వహన్నితి ॥ ౧౫ ॥ యత్తు ॥ శ్లో ॥ పంచమీంమాతృపక్షాత్తుపితృపక్షాత్తుసప్తమీమ్।గృహస్థఉద్వహేత్కన్యాంన్యాయేనవిధినోత్తమామితివ్యాసవచనం-తత్పంచమీంసప్తమీమతీత్యఉపరితనాముద్వహేదిత్యేవంపరమ్ ॥ ౧౬ ॥ అతఏవమరీచిః॥శ్లో॥ పంచమేసప్తమేచైవయేషాంవైవాహికీక్రియా।క్రియాపరాఅపిహితేపతితాశ్శూద్రతాంగతాఇతి॥౧౭ ॥ మనుః॥ పైతృష్వస్రేయీంభగినీంస్వస్రీయాంమాతురేవచ। మాతుశ్చభ్రాతుస్తనయాంగత్వాచాంద్రాయణంచరేత్ । ఏతాస్తిస్రస్తుభార్యార్థేనోపయచ్ఛేతబుద్ధిమాన్ ।జ్ఞాతిత్వేనానుపేయాస్తాఃపతతిహ్యుపయన్నధఇతి ॥ ౧౮ ॥ వ్యాసః॥ జన్మనామ్నోరవిజ్ఞానఉద్వహేదవిశంకితః। మాతుస్సపిండాయత్నేనవర్జనీయాద్విజాతిభిః।తృతీయాంమాతృతఃకన్యాంతృతీయాంపితృతస్తథా। శుల్కేనచోద్వహిష్యంతివిప్రాఃపాపవిమోహితాఇతి ॥ టీ ॥ మాతృతోమాతృపక్షే- తృతీయాంమాతులసుతాం - పితృతఃపితృపక్షేతృతీయాంపైతృష్వస్రేయీమిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ శాతాతపః॥ శ్లో ॥ సమానప్రవరాంకన్యామేకగోత్రామథాపివా। వివాహయతియోమూఢస్తస్యవక్ష్యామినిష్కృతిమ్।ఉత్సృజ్యతాంతతోభార్యాంమాతృవత్పరిపాలయేత్। కృత్వాతస్యాస్సముత్సర్గమతికృచ్ఛ్రంసమాచరేదితి ॥ ౨౦ ॥ ఆపస్తంబః॥ శ్లో ॥సమానప్రవరాంకన్యాంసగోత్రాముపగమ్యచ।తస్యాముత్పాద్యచండాలంబ్రాహ్మణ్యాదేవహీయతఇతి ॥ ౨౧ ॥ కల్పసారే॥ శ్లో ॥అమత్యోఢాసగోత్రాచేన్మాతృవద్బిభృయాత్తుతామ్।చాంద్రాయణంచరిత్వాన్యాముపయచ్ఛేతకన్యకామ్ ॥ కృచ్ఛ్రాబ్దపాదంకుర్వీతప్రజాతాయదిసాభవేత్ ।మిందాహుతీద్వేజుహుయాత్తస్యాంతేచరితవ్రతః। తస్యాంప్రసూతోనిర్దోషఃకాశ్యపోగోత్రతస్స్మృతః। ఊఢాచేద్బుద్ధిపూర్వంస్యాద్గురుతల్పవ్రతంచరేత్ ।తస్యాంప్రసూతశ్చండాలస్సర్వకర్మబహిష్కృతఇతి॥ ౨౨ ॥ స్మృత్యర్థసారే॥ యదికశ్చిదజ్ఞానతస్తాంకన్యాముఢ్వోపగచ్ఛతి। గురుతల్పవ్రతాచ్ఛుద్ధోగర్భస్తజ్జాంత్యజాంవ్రజేత్ ॥ భోగతస్తాంపరిత్యజ్యపాలయేజ్జననీమివ । అజ్ఞానాచ్చైన్దవేన శుధ్యేద్గర్భస్తుకాశ్యపఇతి ॥ ౨౩ ॥ శంఖః ॥ సూ ॥ సగోత్రాయదుహితరం నప్రయచ్ఛేన్మాతుశ్చ యోనిసంబంధేభ్యఇతి ॥ ౨౪ ॥ మాధవీయేపరాశరే ॥ శ్లో ॥ పితుఃపితృష్వసుఃపుత్రాఃపితృమాతృష్వసుస్సుతాః । పితుర్మాతులపుత్రాశ్చవిజ్ఞేయాః పితృబాంధవాః ॥ మాతుఃపితృష్వసుఃపుత్రామాతుర్మాతృష్వసుస్సుతాః । మాతుర్మాతులపుత్రాశ్చవిజ్ఞేయా

మాతృబాంధవాః । వివాహ్యాస్సేష్యతేతత్రపితుర్మాతుశ్చబంధుష్వితి ॥ ౨౬ ॥ సుమంతుః॥ సూ ॥ పితృష్వసృసుతాంమాతృష్వసృసుతాంమాతులసుతాంమాతృసగోత్రాముద్వాహ్యచాంద్రాయణం చరేత్పరిత్యజ్యైనాం బిభృయాదితి ॥ ౨౭ ॥ పైఠీనసిః ॥ సూ ॥ పితృమాతృష్వసృదుహితరౌమాతులసుతా ధర్మతోభగిన్యస్తా వర్జయేదితి ॥ సఏవ ॥ శ్లో ॥ ఉద్వాహ్యసగోత్రాంతుతనయాంమాతులస్యచ । ఋషిభిశ్చైవతుల్యోపిసతు చాంద్రాయణంచరేదితి ॥ ౨౮ ॥ గౌతమః॥ సూ॥ బ్రహ్మహాసురాపగురుతల్పగపితృమాతృయోనిసంబంధగస్తేనసనాస్తికనిందితకర్మాభ్యాసిపతితాత్యాగ్యపతితత్యాగినఃపతితాః పాతకసంయోజకాశ్చేతి ॥ ౨౯ ॥ చంద్రికాయాం॥ శ్లో॥ స్త్రీసంతతిస్తథాపుంసాంనవివాహ్యాఉభేమతే। స్త్రీపుంసోస్తువివాహ్యస్స్యాత్పంచమాత్సప్తమాత్పరమితి॥ వా॥ చతుర్థీముద్వహేదిత్యాదీన్యర్వాగ్వివాహపరాణి వచనానివిజాతీయవిషయాణి ॥ ౩౦ ॥ యదాహశంఖః॥ శ్లో॥ యస్యైకజాతాబహవఃపృథక్క్షేత్రాఃపృథగ్జనాః।ఏకపిండాఃపృథక్శౌచాఃపిండస్త్వావర్తతేత్రిష్వితి॥ టీ॥ ఏకస్మాద్బ్రాహ్మణాదేర్జాతాఃపృథక్క్షేత్రాః- భిన్నజాతీయాసుస్త్రీషుజాతాః పృథగ్జనాః - భిన్నసమానజాతీయాసుస్త్రీషుజాతాఃతేఏకపిండాః - కింతుపృథక్శౌచాః - శౌచమాశౌచప్రకరణేవక్ష్యతే - పిండస్త్వావర్తతేత్రిష్వితి-త్రిపూరుషమేవసాపిండ్యమిత్యర్థః ॥ వా ॥ తథైవచతుర్థీవివాహఃక్షత్రియావిషయఇతివ్యక్తముక్త్వా నఖండాదర్శకారః- త్రీనతీత్యమాతృతఃపంచాతీత్యపితృతఇతిపైఠీనసి వచనం క్షత్రియావిషయమితివ్యాఖ్యేయం - తృతీయాత్ క్షత్రియోమాతుఃపంచమాత్పితృతఃపరం।సముద్వహేత్సవర్ణాంతుపంచమాత్సప్తమాత్పరమితికణ్వవచనబలాత్త్రీనతీత్యమాతృతఇతిపైఠీనసివచనం క్షత్రియావిషయమితివరదరాజీయేవినిర్ణీతం - విజ్ఞానేశ్వరీయేపి - యదపివసిష్ఠేనోక్తం- పంచమీంసప్తమీంచైవమాతృతఃపితృతస్తథేతివచనంసమానజాతీయేద్రష్టవ్యం - విజాతీయేతు-యస్యైకజాతాబహవఇతిశంఖవచనాత్త్రిపూరుషమేవసాపిండ్యమితి - సార్వభౌమీయేచచతుర్థ్యాదివివాహే ప్రవర్తమానస్యలోకస్యభ్రాంతిరేవమూలం- విజాతివిషయస్యచతుర్థీముద్వహేదిత్యాదివచనస్యసజాతీయ విషయత్వావగమాదంధపరంపరావానాన్యత్కించిన్మూలం - యదికథంచిద్వచనంక్వచిల్లబ్ధంతథాపి-మన్వర్థవిపరీతాతు యాస్మృతిస్సానశస్యతే।ఏకతస్సర్వమునయోయాజ్ఞవల్క్యస్తథైకతః।యదుక్తవాక్ధర్మశాస్త్రంతత్ప్రమాణం ప్రమీయతామితి మనుయాజ్ఞవల్క్యాదిప్రబలస్మృతివిరోధేనతదేవత్యాజ్యం - ఏవంశాస్త్రవిరోధేలోకాచారశ్చత్యాజ్యః॥ ౩౧ ॥ తథాకాత్యాయనః॥ స్మృతేర్వేదవిరోధేతుపరిత్యాగోయథాభవేత్ ।తథైవలౌకికాచారంస్మృతిబాధాత్పరిత్యజేదితి॥౩౨॥ వసిష్ఠోపి ॥ శ్రుతిస్మృతివిహితోధర్మస్తదలాభేశిష్టాచారఃప్రమాణమితి ॥టీ॥ శాస్త్రవిరోధేశిష్టాచారోనప్రమాణమిత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ తథాహగౌతమః॥ దేశజాతికులధర్మాశ్చామ్నాయైరవిరుద్ధాఃప్రమాణమితి॥ తదేవం-అసవర్ణాసునారీషువివాహశ్చద్విజాతిభిరితికలావసవర్ణావివాహనిషేధాత్ మనుయాజ్ఞవల్క్యాదిభిః - పంచమాత్సప్తమాదూర్ధ్వమేవవివాహవిధానాత్ - తదర్వాక్ప్రాతిత్యాదిప్రత్యవాయస్మరణాచ్చ ॥ ౩౪ ॥ శ్లో ॥ పంచమాత్సప్త

—* సపత్నీమాతుర్మాతృత్వనిరూపణమ్. *—

మాదర్వాగ్వివాహ్యానిందితఃకలావితి - ఏవమాపంచమాత్సపత్నీమాతృ బంధువర్గోపి పరిహార్యః ॥ తత్రాప్యేకశరీరావయవాన్వయలక్షణసాపిండ్యాభావేప్యతిదేశేనసాపిండ్యసిద్ధిః ॥ ౩౫ ॥ తథాసుమంతుః ॥ సూ॥ పితృపత్న్యస్సర్వామాతరస్తద్భ్రాతరో మాతులాస్తత్సుతామాతులసుతాస్తత్స్వసారశ్చ మాతృష్వసారస్తత్సుతామాతృష్వసృసుతాస్తద్దుహితరశ్చభగిన్యస్తదపత్యాని భాగినేయాని తస్మాత్తానోపయంతవ్యాఃఅన్యథాసంకరకారికాఃస్యురితి॥ ౩౬ ॥ స్మర్యతేచసాపిండ్యం॥ శ్లో ॥ ఏకత్వంసంగతాభర్తుఃపిండేగోత్రేచసూతకఇతి॥ వా॥ భర్తుఃపత్న్యాశ్చసహైకశరీరోత్పాదలక్షణసాపిండ్యసద్భావాచ్చ- పుత్రాదీనాంపితృశరీరావయవాన్వయద్వారేణ సపత్నీమాతృవత్సపిండైస్సహభవతిసాపిండ్యం - అతఏవమాతృతఃపితృతస్తథా - మాతృబంధుభ్యఃపంచమీం మాతృపత్న్యాశ్చేత్యాదిషుసామాన్యేనమాతృశబ్దఃప్రయుక్తః - నజననీశబ్దః-తస్మాజ్జననీబంధువర్గవత్సపత్నీమాతృయోనిసంబంధబంధువర్గశ్చపరిహార్యఏవ॥ ౩౭ ॥ స్మృత్యంతరే॥ శ్లో॥ భ్రాతుస్తుపత్నీభగినీంతత్సుతాంచైవవర్జయేత్ । పితుస్తుపత్నీభగినీంతత్సుతాంచైవవర్జయేదితిచ॥వా॥ ఏవంసామాన్యేన పితృశబ్దప్రయోగాజ్జనకవ్యతిరిక్తపితృకులమపి సప్తమావధిపరిహార్యం ॥ ౩౮ ॥ తథాచగౌతమః॥ సూ॥ అసమానప్రవరైర్వివాహఊర్ధ్వంసప్తమాత్పితృబంధుభ్యోబీజినశ్చేతి॥వా॥ పరక్షేత్రేనియోగాదుత్పన్నఃపుత్రఃఉభయోరపిభవతి॥ శ్లో ॥ అపుత్రేణపరక్షేత్రేనియోగొత్పాదితస్సుతః । ఉభయో

రప్యసారిక్థిపిండదా తాచధర్మతఇతి యాజ్ఞవల్క్యస్మరణాత్ ॥బీజినః క్షేత్రిణశ్చైవ ద్వ్యాముష్యాయణకోహిసఇతి స్మృత్యంతరాచ్చ ॥ తథాదత్తాదీనాం ద్వ్యాముష్యాయణత్వేన గోత్రద్వయంపరిహార్యం ॥ శ్లో ॥ గోత్రరిక్థేజనయితుర్నహరేద్దత్రిమస్సుతః । జనకస్యతుగోత్రేణహ్యుపనీతోద్విగోత్రకః । ఉపనీయభజేద్గోత్రమసంప్రజ్ఞాతగోత్రవాన్ । ప్రజ్ఞాతగోత్రస్తుభవేదుభయంవత్రపుత్రవదితిస్మరణాత్ ॥ ౩౯ ॥ తథాపైఠీనసిః ॥ సూ ॥ అథదత్తక్రీతకృత్రిమపుత్రికాపుత్రాః పరిగ్రహేణార్షేణజాతాస్తేసంహతగోత్రాద్వ్యాముష్యాయణాభవంతీతి. అథోభయత్రపంచమాత్సప్తమాదూర్ధ్వమేవవివాహఇతి విజ్ఞానేశ్వరాఖండాదర్శవరదరాజీయాదిషునిర్ణీతం- అపరేతుచంద్రికాకారాదయఆహుః ॥ ॥ ౪౦ ॥ తథాచమార్కండేయః ॥ అసపిండాంమాతరంచవాజ్మాత్రేణతథైవచ। స్వసారమసపిండాంచమాతృవద్వర్జయేత్సదేతి ॥ వసిష్ఠః ॥ వాఙ్మాత్రేణస్వసారంచమాతరంచతథైవచ। అసపిండాంమాతరంచవర్జయేన్మాతృవత్సదేతి॥ జాబాలిః ॥ శ్లో ॥ పితాపితామహశ్చైవతథైవప్రపితామహః। పిండసంబంధినోహ్యేతేవిజ్ఞేయాః పురుషాస్త్రయః॥ లేపసంబంధినశ్చాన్యేపితామహపితామహాత్ । ప్రభృత్యుక్తాస్త్రయస్తేషాంయజమానస్తుసప్తమః ॥ ఇత్యేషమునిభిః ప్రోక్తస్సంబంధస్సాప్తపౌరుషఇతి॥ వా ॥ ఏవంచసతిమాతులసుతాదీనామేకపిండక్రియానుప్రవేశాభావేనాసపిండత్వాత్ తద్వివాహోభిమతఏవ-పంచమీంమాతృతస్సగోత్రాంమాతురప్యేకేనేచ్ఛంతీత్యాదివచనజాతంపుత్రికాకరణవిషయం - ఆసురాదివివాహోఢాసంతతివిషయంచ- అన్యథా-పతిగోత్రత్వేనగోత్రాంతరాభావాత్ - నచమాతపూర్వగత్యామాతృగోత్రత్వంవర్తమానేసంభవతి- భూతపూర్వగతేరన్యాయ్యత్వాత్పతిగోత్రత్వంచ॥ శ్లో॥ స్వగోత్రాద్భ్రశ్యతేనారీవివాహాత్సప్తమేపదే। ఏకత్వంసాగతాభర్తుఃపిండేగోత్రేచసూతకఇత్యాదిస్మృతిభ్యోవగమ్యతే ॥ ౪౧ ॥ పుత్రికాపుత్రస్యమాతృగోత్రత్వమాహలోకాక్షిః - మాతామహస్యగోత్రేణమాతుఃపిండోదకక్రియాః। కుర్వీతపుత్రికాపుత్రఏవమాహప్రజాపతిరితి ॥ ౪౨ ॥ ఆసురాదివివాహవిషయేమార్కండేయః॥ శ్లో॥ బ్రాహ్మ్యాదిషువివాహేషుయాయూఢాకన్యకాభవేత్ । భర్తృగోత్రేణకర్తవ్యాస్తస్యాఃపిండోదకక్రియాః। ఆసురాదివివాహేషుపితృగోత్రేణధర్మవిదితి॥వా॥ మాతృపితృగోత్రేణేత్యర్థః- ఏవంచపుత్రికాకరణేఆసురాదివివాహేషుచఉదకపూర్వదానాభావేనస్వపితృసాపిండ్యస్యస్వగోత్రస్యచానివృత్తేర్మాతుః స్వపిత్రాదిసాపిండ్యాదిసద్భావాత్ -అసపిండాచయామాతురసగోత్రాచయాపితురిత్యాదివచనాని తద్విషయాణీతివేదితవ్యాని- ననుపుత్రస్యమాతృసపిండత్వాత్ - యామాతుస్సపిండాసాపుత్రస్యాపీతికిమర్థంమాతృగ్రహణముచ్యతే-యదాతుపుత్రికాపుత్రస్యైవమాతామహాభ్యాంపరిత్యాగఃతదాతత్సాపిండ్యనివృత్త్యాతత్సపిండాయావివాహప్రాప్తౌతన్మాభూదితిమాతృగ్రహణం-ఏవందత్తపుత్రాదేస్త్యాగేనైవపితృగోత్రనివృత్త్యాతత్సగోత్రాయావివాహప్రాప్తౌతన్మాప్రసాంక్షీదితి పితృగ్రహణమితి - బ్రాహ్మ్యాదిభిర్వివాహైర్నివృత్తసాపిండ్యాయాః పుత్రస్యమాతులసుతాదీనాం పంచమాత్సప్తమాదర్వాచీనానామపిపరిణయనమభిమతమేవ- మాతులసుతాదివివాహనిషేధవచనానిసర్వాణ్యాసురాదివివాహోఢాపుత్రవిషయాణి - పుత్రికాపుత్రవిషయాణిచ - మాతులసుతాదివివాహానుగ్రాహకాణితుబ్రాహ్మ్యాదివివాహోఢాపుత్రవిషయాణీతివ్యవస్థా॥ ... ...

—* మాతులసుతోద్వాహవిషయః. *—

౧ ॥ తత్రనారదః॥ శ్లో॥ తృతీయాంమాతృపక్షాచ్చ పంచమీంపితృతస్తథా । వివాహ్యాంతిక్వచిద్దేశేసంకోచ్యాపిసపిండతామ్। చతుర్థీముద్వహేత్కన్యాంచతుర్థఃపంచమీమపి । షష్ఠీంతునోద్వహేత్కన్యాంపంచమోనతుపంచమీమ్। తృతీయోవరయేత్కన్యాంచతుర్థీంపంచమీంతథేతి ॥ ౨ ॥ షట్త్రింశన్మతే ॥ తృతీయాంమాతృతఃకన్యాంతృతీయాంపితృతస్తథా।వివాహయేన్మనుఃప్రాహపారాశర్యోంగిరాయమఇతి ॥ ౩ ॥ చతుర్వింశతిమతే ॥ తృతీయాంవాచతుర్థీంవాపక్షయోరుభయోరపి । వివాహయేన్మనుఃప్రాహపారాశర్యోంగిరాయమఇతి ॥ ౪॥ స్మృతిసారే॥మాతులస్యసుతాంకేచిత్ పితృష్వసృసుతాదికమ్।వివాహ్యాంతిక్వచిద్దేశేసంకోచ్యాపిసపిండతామ్॥ చతుర్థఃపంచమీంకన్యాంపంచమీంషష్ఠఉద్వహేత్ ।చతుర్థీముద్వహేత్కన్యాంపంచమోనతుపంచమీమ్॥పంచమః పంచమీంకన్యాంనోద్వహేదితియత్స్మృతమ్ । పితృపక్షేనిషేధోయంమాతృపక్షేనతద్భవేదితి ॥ ౫ ॥ స్మృతిరత్నే॥ శ్లో॥ అబ్రహ్మచారిదారాద్యైస్స్వార్థంభోజనకర్మచ। మాతులాదిసుతాయాశ్చవివాహశ్శిష్టసమ్మతః । ఇతి

తేదాక్షిణాత్యానామవిగీతా ఉదాహృతాః॥ సముద్రయానంమాంసస్యభక్షణంశస్త్రజీవికా। శీధుపానముదీచ్యానామవిగీతానిధర్మతఇతి ॥ ౬ ॥ బృహస్పతిః॥ ఉద్వాహ్యాతేదాక్షిణాత్యైర్మాతులస్యసుతాద్విజైః । మధ్యదేశేకర్మకరాశ్శిల్పినశ్చగవాశినః। మత్స్యాదాశ్చనరాఃపూర్వేవ్యభిచారరతాస్స్త్రియః। ఉత్తరేమద్యపానార్యాస్స్పృశ్యాస్స్నాతాంరజస్వలాః। అప్రజాతాంప్రగృహ్ణంతిభ్రాతృభార్యామభర్తృకామ్। దేశజాతికులాచారధర్మాస్సమ్యక్ప్రకీర్తితాః। తథైవతేపాలనీయాఃప్రజాఃప్రక్షుభ్యతేన్యథా। విరుద్ధాఃప్రతిదృశ్యంతేదాక్షిణాత్యేషుసంప్రతి । స్వమాతులసుతోద్వాహోమాతృబంధుత్వదూషితః। అభర్తృకభ్రాతృభార్యాగ్రహణంచాతిదూషితమ్। కులేకన్యాప్రదానంచదేశేష్వన్యేషుదృశ్యతే । ఇత్థంవిరుద్ధానాచారాన్ ప్రభూతాన్ననివారయేత్ । తథాభ్రాతృవివాహోపిపారశీకేషుదృశ్యతే। తథైకాదశరాత్రాదౌశ్రాద్ధేభుక్తంతుయైర్ద్విజైః। తేభ్యశ్శ్రాద్ధేపునర్దానంకేచిన్నేచ్ఛంతిమానవాః। దత్వాధాన్యంవసంతేన్యేశ్శరదిద్విగుణంపునః । భుజ్యతేబంధురక్షేత్రంప్రవిష్టైర్ద్విసహోదరైః । భుజ్యతేన్యైరప్రవిష్టంమూల్యంతచ్చవిరుధ్యతే। దేశజాత్యాదిధర్మస్యప్రామాణ్యాదవిరోధనమ్ । శాస్త్రేణాతోన్యథాసర్వంశాస్త్రందృష్ట్వాప్రవర్తయేదితి ॥ వా ॥ అతోబ్రాహ్మ్యాదిషువివాహేషునివృత్తసపిండభావాయామాతులసపిండత్వాన్మాతులసుతాపరిణేయా. ఏవంపైతృష్వస్రేయీచ - నచతథావిధమాతృష్వసృతద్దుహితాచకిమితినపరిణేయేతివాచ్యం - శాస్త్రవిరోధేపిలోకవిరుద్ధత్వాత్ యద్ధర్మ్యమపిలోకవిద్విష్టంతన్నానుష్ఠేయం ॥ ౭ ॥ తథాచమనుః॥ శ్లో॥ అస్వర్గ్యంలోకవిద్విష్టంధర్మ్యమప్యాచరేన్నత్వితి ॥ ౮ ॥ వరాహమిహిరోపి ॥ శ్లో ॥ దేశాచారస్తావదాదౌవిచింత్యోదేశేదేశేయాస్థితిస్సైవకార్యా। లోకద్విష్టంపండితైర్వర్జనీయంతస్మాత్ లోకమార్గేణయాయాదితి॥ వా॥ దాక్షిణాత్యానాంమధ్యేఆంధ్రేషుత్రైవిద్యవృద్ధా వేదార్థానుష్ఠాతారః శిష్టాఅపి మాతుల దుహితృపరిణయమాచరంతి- ద్రావిడేషుతథావిధశిష్టాశ్చతుర్థ్యాదివివాహమాచరంతి - మాతృష్వసృతద్దుహిత్రాది వివాహంసర్వత్రవర్జయంతి ॥ ౯ ॥ ఉక్తంచతథాచారస్యప్రామాణ్యంమనునా॥ శ్లో॥ శిష్టాచారస్మృతిర్వేదస్త్రివిధంధర్మలక్షణమ్।సద్భిరాచరితంయస్మాద్ధార్మికైస్తుద్విజాతిభిః । తద్దేశకులజాతీనామవిరుద్ధంప్రకల్పయేదితిచ ॥ ౧౦ ॥ ఆపస్తంబః॥ యేషాంపరంపరాప్రాప్తాఃపూర్వజైరప్యనుష్ఠితాః। తఏవతైర్నదూష్యేయురాచారాన్నేతరేపునరితి॥ ౧౧ ॥ దేవలః॥ యస్మిన్ దేశేయఆచారోన్యాయదృష్టఃప్రకల్పితః। సతస్మిన్నేవకర్తవ్యోదేశాచారస్మృతోభ్రవౌ ॥ యేషుదేశేషుయేదేవాయేషుదేశేషుయేద్విజాః। యేషుదేశేషుయత్తోయంయాచయత్రైవమృత్తికా। యేషుదేశేషుయచ్ఛౌచంధర్మాచారశ్చయాదృశః। తత్రతాన్నావమన్యేతధర్మస్తత్రైవతాదృశః । యస్మిన్ దేశేపురేగ్రామేత్రైవిద్యనగరేపివా. యోయత్రవిహితోధర్మస్తంధర్మంనవిచాలయేదితి॥ ౧౨ ॥ బోధాయనః॥ సూ ॥ పంచధావిప్రతిపత్తిర్దక్షిణతస్తథోత్తరతోయానిదక్షిణతస్తానివ్యాఖ్యాస్యామోయథైతదనుపేతేన సహభోజనంస్త్రియాసహభోజనంపర్యుషితభోజనంమాతులపితృష్వసృదుహితృగమనమితి - అథోత్తరతఊర్ణావిక్రయశ్శీధుపానముభయతోదద్భిర్వ్యవహారఆయుధీయకంసముద్రసంయానమితీతరదితరస్మిన్ కుర్వన్ దుష్యతీ తథ ఇతరస్మిన్ తత్రతత్రదేశప్రామాణ్యమేవస్యాదితి॥ టీ॥ అయమర్థః- దక్షిణతః - దక్షిణేననర్మదాముత్తరేణచ్యావృత్త్యం-అథోత్తరతఃదక్షిణేనహిమవంతముత్తరేణవింధ్యంఏతద్దేశప్రసూతానాం శిష్టానాంపరస్పరంపంచధావిప్రతిపత్తిర్విసంవాదః -మాతులపితృష్వసృదుహితృగమనంతత్పరిణయనం - ఊర్ణాయాస్తద్వికారస్యచ కంబళాదేర్విక్రయః- ఉభయతోదంతాఃఅశ్వాదయః-వ్యవహారఃవిక్రయాదిః- ఆయుధీయకంశస్త్రధారణం - సముద్రసంయానంనావాద్వీపాంతరగమనంఇతరత్ అనుపేతేనసహభోజనాదిః - ఇతరస్మిన్ ఉత్తరాపథేకుర్వన్ దుష్యతి - ఏవమూర్ణావిక్రయాదీని ఇతరత్ర దక్షిణాపథేకుర్వన్ దుష్యతి - తత్తద్దేశప్రామాణ్యమేవస్యాదితిఏవంవ్యవస్థితవిషయామూలశ్రుతిఃకల్ప్యతే-తస్మాద్వ్యవస్థితమేవానుష్ఠానంతద్వర్జనంచేతి ॥ యత్తుఅనంతరం బోధాయనేనోక్తం ॥ మిథ్యైతదితి గౌతమః ఉభయంచైతన్నాద్రియేత తద్దుష్టస్మృతి విరోధ దర్శనాదితి ॥ వా ॥ తన్నపూర్వోక్తసిద్ధాంతబాధకం గౌతమగ్రహణాత్ - కింతుదృష్టస్మృతివిరోధదర్శనాత్ - గౌతమస్యమాతృసపిండపరిణయనమభిమతమితి దర్శయితుమితి చంద్రికాయాం వ్యాఖ్యాతం ॥ ౧౪ ॥ యదప్యాపస్తంబవచనమ్॥ సూ ॥ యత్రతుప్రీత్యుపలబ్ధితఃప్రవృత్తిర్నతత్రశాస్త్రమస్తితదనువర్తమానోనరకాయరాధ్యతీతి ॥ వా ॥ ఇదమపిమాతృసపిండమాతులసుతాపరిణయనాదివిషయమేతివేదితవ్యం।

భావాదనుకూలమేవ- అనుకూలవివాహ్యాయశ్శ్రూయతే ॥ ౧౬ ॥ ఆయాహీంద్రపథిభిరీళితేభిర్యజ్ఞమిమన్నోభాగధేయంజుషస్వ-తృప్తాంజుహుర్మాతులస్యేవయోషాభాగస్తేపైతృష్వసేయీవపామివేతి ॥ టీ ॥ ఆయాహీంద్రపథిభిర్మార్గైరీళితేభిః ప్రశస్తైరస్మాకమిమంయజ్ఞమాయాహి ఆగచ్ఛ- ఆగత్యచ - ఇంద్ర అస్మాభిర్దీయమానంభాగధేయంజుషస్వసేవస్వేతి- అతఏవతేయజమానాః తృప్తామాజ్యాదినా సంస్కృతాం పక్వాంవపాంత్వాముద్దిశ్యజుహుః ముక్తవంతః- అత్రదృష్టాంతద్వయం- యథామాతులస్య యోషాదుహితా దాహి త్రస్యభాగః భజనీయా పరిణేతుంయోగ్యా- యథాచపైతృష్వసేయీ పౌత్రస్య- తథాతవభాగోవపాఖ్య ఇతిమంత్రార్థః ॥ వా ॥ తేనశ్రుతితస్స్మృతితః ఆచారాదపి సిద్ధం మాతులసుతాదిపరిణయనమితి స్మృతిచంద్రికాకారేణ దేవణభట్టోపాధ్యాయేనఅన్యైరపిస్వదేశాచారానుసారిభిః బుద్ధిమద్భిస్సమర్థితం మాతులసుతాపరిణయనం॥ ఇతిమాతులసుతావివాహనిరూపణమ్॥

—* అథవివాహేవర్జనీయానికులాని. *—

౧ ॥ తత్రమనుః॥ శ్లో॥ మహాంత్యపిసమృద్ధానిగోజావిధనధాన్యతః । స్త్రీసంబంధేదశైతానికులానిపరివర్జయేత్ । హీనక్రియంనిష్పురుషంనిశ్ఛందోరోమశార్శసమ్ । క్షయ్యామయావ్యపస్మారిశ్విత్రికుష్ఠికులానిచేతి॥ టీ ॥ హీనక్రియంశ్రౌతస్మార్తాచారహీనం - నిష్పురుషంపురుషసంతతిరహితం - తద్వర్జయేత్ - కుతస్సంతత్యభావానుసారభయాత్ - నిశ్ఛందోనిరధ్యయనం - రోమశంరోమబహుళం- నిర్ఘృతిరూపత్వాత్ ॥ తథాహిశ్రుతిః॥ నిర్ఘృత్యైవవిక్రుతిరూపం దేహరోమశమూలభేతసాహ్యస్యాస్యస్వతనురితి- అర్శోఽస్యాస్తీత్యర్శసం - క్షయిక్షయరోగయుక్తం- ఆమయావిమహోదరాదిః- తద్యుక్తం ఆమయావివ్యాధిసంక్రాంతిభయాద్యేతానివర్జయేత్ ॥ ౨॥ యాజ్ఞవల్క్యోఽపి ॥ శ్లో॥ దశపూరుషవిఖ్యాతాచ్ఛ్రోత్రియాణాంమహాకులాత్ । స్ఫీతాదపినసంచారిరోగదోషసమన్వితాదితి॥ టీ॥ పురుషఏవపూరుషః- దశభిఃపురుషైః మాతృతఃపంచభిఃపితృతశ్చపంచభిర్విఖ్యాతంయత్తత్కులంమహాత్కులం- పుత్రపౌత్రపశుదాసగ్రామాదిసమృద్ధంతస్మాత్కన్యాహర్తవ్యేత్యుక్తం- తత్రాపవాదః- స్ఫీతాదపిసంచారి రోగాఃకుష్ఠాపస్మారాదయః ఏతైస్సమన్వితాత్ పూర్వోక్తమహాకులాదపినాహర్తవ్యేత్యర్థః ॥ ౩ ॥ యమః॥ శ్లో॥ కులానీమాన్యపిసదావివాహ్యానివినిర్దిశేత్ । అనార్షేయంబ్రాహ్మణానామృత్విజాంచైవవర్జయేత్ । హీనాంగమతిరిక్తాంగమామయావికులానిచ । తథాశ్విత్రికులాదీనాంకుర్యాద్విపరివర్జనమ్ । సదాకామికులంవర్జ్యంరోమశానాంచయత్కులమ్ । అపస్మారికులంయస్య యచ్చపాండుకులంభవేత్ । అత్యుచ్చమతినీచంచ అతివర్ణంచవర్జయేదితి ॥ టీ ॥ అనార్షేయంఅవిజ్ఞాతప్రవరం ॥ ౪ ॥ మనుః॥ శ్లో॥ ఉత్తమైరుత్తమైర్నిత్యంసంబంధానాచరేత్సహ । నినీషుఃకులముత్కర్షమధమానధమాంస్త్యజేత్ ॥ విశుద్ధాః కర్మభిశ్చైవశ్రుతిస్మృతినిదర్శనాః । అవిప్లుతబ్రహ్మచర్యామహాకులసమన్వితాః । మహాకులేచసంబంధోమహత్త్వేవవ్యవస్థితః । సంతుష్టాస్స్వజనహితాస్సాధవస్సమదర్శినః । అక్రోధనాస్సంప్రసాదాః కార్యాస్సంబంధినస్సదా । యేస్తేనాః పిశునాః క్లీబాయేచనాస్తికవృత్తయః । వికర్మణాచజీవంతోవిక్రుతాకృతయస్తథా । ప్రబద్ధవైరామ్యైర్యైరాజకిల్బిషణస్తథా । బ్రహ్మస్వాపహారిత్వాశ్చకదర్యాశ్చవిగర్హితాః । అప్రజాయేషువంశేషు స్త్రీప్రజాప్రసవస్తథా । పతిర్యత్రసచాన్యశ్చతాంశ్చయత్నేనవర్జయేత్ । పితుర్వాభజతేశీలంమాతుర్వోభయమేవవా । నకథంచనదుర్యోనిః ప్రకృతింస్వాంవిముంచతీతి ॥ ౫ ॥ హారీతః॥ మాతులాన్ భజతేపుత్రః కన్యకాభజతేపితౄన్ । యథాశీలాభవేన్మాతా తథాశీలోభవేన్నరఇతి॥ ౬ ॥ విష్ణుః॥ అశ్వంపితామహీపరీక్షేతమాతా కన్యాంపరీక్షయేత్ । తృణాద్యాఖిలంపరీక్షేతఆచారేణకులంతథేతి ॥ ఇతివివాహేవర్జ్యకులనిరూపణమ్॥

... ... *

—* అథాసవర్ణోద్వాహః. *—

౧ ॥ అథసవర్ణోద్వాహనియమేనప్రతిషిద్ధమసవర్ణోద్వాహమధికారివిశేషేఅనుజానాతి॥ మనుః ॥ శ్లో॥ సవర్ణాగ్రేద్విజాతీనాంప్రశస్తాదారకర్మణి । కామతస్తుప్రవృత్తానామిమాస్స్యుః క్రమశోఽవరాః । శూద్రైవభార్యాశూద్రస్యసాచస్వాచవిశస్స్మృతే । తేచస్వాచైవరాజ్ఞస్స్యుస్తాశ్చస్వాచాగ్రజన్మనఇతి ॥ టీ ॥ ప్రథమతస్సవర్ణైవవోఢవ్యాః- తదనుభోగేచ్ఛాయామసవర్ణాఅపిక్రమేణవోఢవ్యాః- తథాసతిబ్రాహ్మణస్యచతస్రః- క్షత్రియస్యతిస్రః- వైశ్యస్యద్వే- శూద్రస్యసవర్ణైవేత్యర్థః ॥ ౨॥ అథబ్రాహ్మణక్షత్రియాభ్యాంసవర్ణాయాంప్రథమముద్వోఢుమశక్యాయాం- అసవర్ణాపినోఢవ్యా...

రాపద్యపిహితిష్ఠతః।నకస్మింశ్చిత్తువృత్తాన్తేశూద్రాభార్యోపదిశ్యతఇతి॥ టీ ॥ వృత్తంధర్మఃఅంతఃనిర్ణయఃధర్మ
శాస్త్రమిత్యర్థః - భార్యాత్వేన నోపదిశ్యతే। కింతు కామ్యత్వేనేత్యర్థః ॥ అ॥ శూద్రాంప్రథమంభార్యాత్వే
నోద్వాహతఃప్రత్యవాయమాహాసఏవ॥ శ్లో॥ హీనజాతింస్త్రియం మోహాదుద్వహంతోద్విజాతయః।కులాన్యేవనయం
త్యాశుససంతానానిశూద్రతామితి॥అ॥ కేవలశూద్రాభార్యాత్వంతదపత్యంచబ్రాహ్మణస్యదోషావహమిత్యాహసఏ
వ॥శ్లో॥శూద్రాంశయనమారోప్యబ్రాహ్మణోయాత్యధోగతిమ్।జనయిత్వాసుతంతస్యాం బ్రాహ్మణ్యాదేవహీయతే।
దైవపిత్ర్యాతిథేయానితత్ప్రధానానియస్యతు। నిందంతిపితృదేవాస్తేసచస్వర్గంనగచ్ఛతీతి॥ అ॥మతాంతరాణ్యుపన్య
స్యస్వమతంసిద్ధాంతయతి॥ శ్లో॥ శూద్రావేదీపతత్యత్రేరుచథ్యతనయస్యచ । శౌనకస్య సుతోత్పత్త్యాతదపత్యతయా
భృగోరితి ॥ టీ ॥ శూద్రావేదీ- శూద్రాంభార్యాత్వేనవిందతీతిశూద్రావేదీ - అత్రేరుచథ్యతనయస్యగౌతమ
స్యశూద్రాయాంసుతోత్పాదనేనపునస్తస్యాగమనేనేతిశౌనకస్యమతం - శూద్రామూఢవానపితస్యాంసుతోత్పత్తిభ
యాద్ధృతౌతాంనోపేయాదిత్యర్థః - తదపత్యతయాపతతీత్యేతత్ భృగోర్మతం - భృగుముఖేనమనుశాస్త్రస్య
ప్రోచ్యమానత్వాదితిమానవానివచనానిటీకాకృతైవంవ్యాఖ్యాతాని ॥ ౨ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో॥ తిస్రోవర్ణా
నుపూర్వ్యేణద్వేతథైకాయథాక్రమమ్। బ్రాహ్మణక్షత్రియవిశాంభార్యాస్వాశూద్రజన్మనః । యదుచ్యతేద్విజాతీ
నాంశూద్రాద్దారోపసంగ్రహః। నతన్మమమతంయస్మాత్తత్రాయంజాయతేస్వయమితి ॥ మానవేనసమార్థమితి
చంద్రికాయాం ॥ ౩ ॥ పైఠీనసిః॥ శ్లో॥ అలాభేవిప్రకన్యాయాఃస్త్రియోన్యాస్త్రిస్రఏవతు। శూద్రాయాఃప్రాతి
లోమ్యేనతథాన్యేపతయస్త్రియఇతి ॥ ౪ ॥ జాతుకర్ణిః॥ సూ॥ అలాభేకన్యాయాఃస్నాతకవ్రతంచరేదపివాక్షత్రి
యాయాంపుత్రానుత్పాదయీతవైశ్యాయాంవేతి ॥ ౫ ॥ నారదః॥శ్లో॥బ్రాహ్మణస్యానులోమ్యేనస్త్రియోన్యాస్తి
స్రఏవతు। శూద్రాయాంప్రాతిలోమ్యేనతథాన్యేపతయస్త్రియః । స్వాభార్యాక్షత్రియస్యాన్యేవైశ్యస్యైకాప్రకీర్తి
తా। వైశ్యాయాంద్వౌపతీజ్ఞేయావేకోన్యఃక్షత్రియాపతిరితి ॥ ౬ ॥ విష్ణుః ॥ ద్విజస్యభార్యాశూద్రాతుధర్మార్థంన
భవేత్క్వచిత్ ।రత్యర్థమేవసాతస్యరాగాంధస్యప్రకీర్తితేతి ॥ ౭ ॥ వ్యాసః॥శూద్రాయోనౌపతద్బీజంహాహాశ
బ్దంద్విజన్మనః।కృత్వాసరుషగర్తేషుపతితోస్మీతిదుఃఖితః । మామధఃపాతయత్యేషపాపాత్మాకామపీడితః । అధోగ
తింవ్రజేత్ క్షిప్రమితిశప్త్వాపతేత్తుతదితి ॥ ౮ ॥ వసిష్ఠోపి॥ సూ ॥ శూద్రామప్యేకేమంత్రవర్జంతద్వత్తథానకుర్యా
దంహాయాభిధ్రువఃకులాపకర్షఃప్రేత్యచాస్వర్గ్య ఇతి॥౯॥ మనుః॥ శ్లో ॥ వృషలీఫేనపీతస్యనిశ్వాసోపహతస్యచ।
తస్యాంచైవప్రసూతస్యనిష్కృతిర్నవిధీయతే।శిష్టేనవ్యవహారేణశూద్రాపత్యైస్తుకేవలైః గోభిరశ్వైశ్చయానైశ్చకృ
ష్యారాజోపసేవయా।అయాజ్యయాజనైశ్చైవనాస్తిక్యేనచకర్మణా।కులాన్యకులతాంయాంతియానిహీనానిమంత్ర
తఇతి ॥ టీ ॥ గోభిరశ్వైర్వ్యవహారైరిత్యర్థః॥వా॥అయంచాసవర్ణావివాహోయుగాంతరవిషయః॥ శ్లో॥
అసవర్ణాసుకన్యాసువివాహశ్చద్విజాతిభిరితికలౌనిషిద్ధత్వాత్॥ఇత్యసవర్ణోద్వాహనిరూపణమ్॥

— అథవరలక్షణమ్. —

తత్రమనుః॥ శ్లో॥ఉత్కృష్టాయాభిరూపాయవరాయసదృశాయచ।అప్రాప్తసమయాంతస్మైకన్యాందద్యాద్వి
చక్షణఇతి ॥ ౧ ॥ యమోపి॥ శ్లో॥కులంచశీలంచవపుర్వయశ్చవిద్యాంచవిత్తంచసనాథతాంచ। ఏతాన్ గుణాంస్స
ప్తపరీక్ష్యకన్యాదేయాబుధైశ్శేషమచింతనీయమితి ॥ ౨ ॥ యత్తువిష్ణునోక్తం ॥ బ్రాహ్మణస్యకులంగ్రాహ్యంనవే
దాస్సంపదఃక్రమాత్ ।కన్యాదానేతథాశ్రాద్ధేనవిద్యాతత్రకారణమితి॥టీ॥తత్కులస్యప్రాధాన్యప్రతిపాదనపరమ్-
నపునర్విద్యానిరాకరణార్థం ॥ ౩ ॥ అతఏవాశ్వలాయనః॥సూ॥కులమగ్రేపరీక్షేతేతి ॥ ౪ ॥ ఆపస్తంబః॥బం
ధుశీలలక్షణసంపన్నశ్శ్రుతవానరోగఇతివరసంపదితి ॥ ౫ ॥ గౌతమః ॥ విద్యాచారిత్రబంధుశీలసంపన్నాయద
ద్యాదితి ॥ ౬ ॥ శాతాతపః॥ శ్లో॥ వరోవరయితవ్యోర్థీకులశీలసమన్వితః।రూపవాన్ పండితఃప్రాజ్ఞోయువాశీల
సమన్విత ఇతి ॥ ౭ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ ఏతైరేవగుణైర్యుక్తస్సవర్ణశ్శ్రోత్రియోవరః। యత్నాత్పరీక్షితఃపుంస్త్వే
యువాధీమాన్ జనప్రియఇతి ॥ ౮ ॥ కాత్యాయనోపి ॥ అపత్యార్థంస్త్రియస్సృష్టాఃస్త్రీక్షేత్రంబీజినోనరాః।
క్షేత్రంబీజవతేదేయంనతోబీజంపరీక్షయేత్ ॥ ౯ ॥ తత్పరీక్షోపాయమాహనారదః॥ శ్లో॥ యస్యాప్సుప్లవతేబీజం
హ్లాదిమూత్రంచఫేనిలమ్।పుమాంస్స్యాల్లక్షణైరేతైర్విపరీతస్తుషండకః॥ టీ ॥ హ్లాదిశబ్దవత్ ॥శ్లో॥చతుర్దశవిధశ్శా
స్త్రేషండోదృష్టోమనీషిభిః । చికిత్స్యశ్చాచికిత్స్యశ్చ తేషాముక్తోవిధిఃక్రమాత్॥ నిసర్గషండోవధ్యశ్చ పక్ష

షండస్తథైవచ। అభిశాపాద్గురోర్రోగాద్దైవక్రోధాత్తథైవచ। ఈర్ష్యాషండశ్చ సేవ్యశ్చ వాతరేతా ముఖేభగః। ఆక్షి
ప్తో మోఘబీజశ్చ శాలీనోఽన్యాపతిస్తథేతి ॥ ౯ ॥ ఏతేషాం లక్షణం- నిసర్గషండస్స్వభావతో లింగవృషణహీనః-
అముష్కః భిన్నవృషణః- పక్షషండః పంచదశదినాని స్త్రియమనాసేవ్య సకృద్భోగక్షమః - గురుశాపాదిత్రయష్షం
ఢాః స్పష్టాః- ఈర్ష్యయా పుంస్త్వముత్పాద్యతే యస్య స ఈర్ష్యాషండః- స్త్రీణాముపచారవిశేషేణ పుంస్త్వశక్తిర్య
స్య స సేవ్యషండః - వాతోపహతరేతస్కః వాతరేతాః - ముఖ ఏవ పుంస్త్వశక్తిర్న యోనౌ యస్య స ముఖేభగః - శే
ఫోనిరోధాత్ షండీభూత ఆక్షిప్తషండః- గర్భాధానాసమర్థబీజః మోఘబీజః - అప్రగల్భతయా క్షోభాద్వా నష్ట
పుంస్త్వశ్శాలీనః- యస్య భార్యాతిరేకేణాన్యాసు పురుషభావః సోఽన్యాపతిః ॥ ౧౦ ॥ శ్లో॥ తత్రాద్యావప్రతీకారౌ
పక్షషండం చ వర్జయేత్। అనుక్రమాత్త్రయస్యాస్య కాలస్సంవత్సరస్స్మృతః। ఈర్ష్యాషండాదయో యే స్యుశ్చత్వార
స్సముదాహృతాః। త్యక్తవ్యాస్తే పతితవత్ క్షతయోన్యాపి చ స్త్రియా। ఆక్షిప్తమోఘబీజాభ్యాం కృతేఽపి పతికర్మణి। ప
తిరన్యస్స్మృతో నార్యా వత్సరార్ధం ప్రతీక్ష్యతు। శాలీనస్యాపి ధృష్టస్త్రీసంయోగాద్భ్రశ్యతే గుణః। తం హీనం విషమం
తత్ స్త్రీ బాలా రహసి బోధయేత్। అన్యస్యాం యో మనుష్యస్స్యాదమనుష్యస్స్వయోనిషు। లభతే సాన్యభర్తారమేత
ద్వాక్యం ప్రజాపతేరితి॥ వా ॥ భర్త్రన్తరపరిగ్రహోఽయం యుగాన్తరవిషయః - ఊఢాయాః పునరుద్వాహమితి
కలౌ నిషేధస్మరణాత్ ॥ ౧౧ ॥ కాత్యాయనః॥ శ్లో॥ ఉన్మత్తః పతితః కుష్ఠీ తథా షండస్స్వగోత్రజః। చక్షుశ్శ్రోత్రవి
హీనశ్చ తథాపస్మారదూషితః। వరదోషాస్స్మృతా హ్యేతే కన్యాదోషాశ్చ కీర్తితాః। దూరస్థానామవిద్యానాం మోక్ష
మార్గానుసారిణామ్। శూరాణాం నిర్ధనానాం చ న దేయా కన్యకా బుధైరితి॥ ౧౦ ॥ అపరార్కే ॥ అనార్యతా ని
ష్ఠురతా క్రూరతా నిష్క్రియాత్మతా। పురుషం వ్యంజయంతీహ లోకే కలుషయోనిజమితి॥ ఇతి వరలక్షణనిరూపణమ్॥ *

—* కన్యాదానకాలః *—

తత్ర బోధాయనః॥ శ్లో॥ దద్యాద్గుణవతే కన్యాం నగ్నికాం బ్రహ్మచారిణే। అపి వా గుణహీనాయ నోపరుంధ్యాద్ర
జస్వలామితి ॥ ౧ ॥ వసిష్ఠః॥ ప్రయచ్ఛేన్నగ్నికాం కన్యామృతుకాలభయాత్పితా। ఋతుమత్యాం హి తిష్ఠంత్యాం
దోషః పితరమృచ్ఛతీతి ॥ ౨ ॥ నగ్నికాలక్షణమాహ స ఏవ॥ యావన్న లజ్జితాంగాని కన్యా పురుషసన్నిధౌ। యోన్యా
దీన్యవగూహేత తావద్భవతి నగ్నికా ॥ యావచ్చేలం న గృహ్ణాతి యావత్క్రీడతి పాంసుభిః। యావద్దోషం న జానాతి తావ
ద్భవతి నగ్నికేతి ॥ ౩ ॥ సంవర్తః॥ యావన్న లజ్జతే కన్యా యావత్క్రీడతి పాంసుషు। యావత్తిష్ఠతి గోమార్గం తా
వత్కన్యాం వివాహయేత్। అష్టవర్షా భవేద్గౌరీ నవవర్షా తు రోహిణీ। దశవర్షా భవేత్కన్యా అత ఊర్ధ్వం రజస్వ
లా ॥ వా ॥ అత ఊర్ధ్వం రజస్వలేత్యేతత్కాదాచిత్కాభిప్రాయం - తదా రజో[illegible]ఽయమేనాసంభవాత్ ॥ ౪॥
యతస్సవాహ॥ శ్లో॥ ప్రాప్తే తు ద్వాదశే వర్షే యః కన్యాం న ప్రయచ్ఛతి। మాసి మాసి రజస్తస్యాః పితా పిబతి శోణితమ్ ॥
మాతా చైవ పితా చైవ జ్యేష్ఠభ్రాతా తథైవ చ। త్రయస్తే నరకం యాంతి దృష్ట్వా కన్యాం రజస్వలామ్। గౌరీం దదన్నాకపృ
ష్ఠం వైకుంఠం యాతి రోహిణీమ్। కన్యాం దదద్బ్రహ్మలోకం రౌరవం తు రజస్వలామ్। తస్మాద్వివాహయేత్కన్యాం యావ
న్నర్తుమతీ భవేత్। వివాహస్త్వష్టవర్షాయాః కన్యాయాస్తు ప్రశస్యతే। రోమకాలే తు సంప్రాప్తే సోమో భుఙ్క్తే
ఽథ కన్యకామ్। రజో దృష్ట్వా తు గంధర్వః కుచౌ దృష్ట్వా తు పావక ఇతి ॥ ౫ ॥ యమః॥ అష్టమే తు భవేద్గౌరీ నవమే నగ్నికా
భవేత్। దశమే కన్యకా ప్రోక్తా ద్వాదశే వృషలీ తథేతి ॥ వృషలీ రజస్వలా॥ ౬॥ వంధ్యా తు వృషలీ జ్ఞేయా వృషలీ తు మృతప్ర
జా। అపరా వృషలీ జ్ఞేయా కుమారీ యా రజస్వలేతి దేవలస్మరణాత్ ॥ ఆపస్తంబః ॥ అష్టవర్షా భవేద్గౌరీ నవవర్షా
తు రోహిణీ। దశవర్షా భవేత్కన్యా అత ఊర్ధ్వం రజస్వలా। ప్రాప్తే తు ద్వాదశే వర్షే రజస్స్త్రీణాం ప్రవర్తత ఇతి ॥
౭ ॥ ఏతచ్చ ప్రాయికాభిప్రాయం న పునర్ద్వాదశ ఏవ రజస్వలా భవతీతి - కాసాంచిదర్వాగపి రజో దర్శనసంభ
వాత్ ॥ ౮ ॥ అత ఏవ యమసంవర్తౌ॥ దశవర్షా భవేత్కన్యా అత ఊర్ధ్వం రజస్వలేతి॥ వా॥ ఏవం చ యావద్రజో
[illegible]దర్శనం సంభవతి తావత్కన్యాత్వముక్తం భవతి ॥ ౯ ॥ అత ఏవ యమః॥ శ్లో॥ తస్మాదుద్వాహయేత్కన్యాం యావ
న్నర్తుమతీ భవేదితి ॥ ౧౦ ॥ మనురపి॥ త్రింశద్వర్షోద్వహేత్కన్యాం హృద్యాం ద్వాదశవార్షికీమితి॥ వా ॥ ఏత
ద్రజోదర్శనాభావే వేదితవ్యం ॥ ౧౧ ॥ అత ఏవ బృహస్పతిః ॥ శ్లో ॥ పితృగేహే తు యా కన్యా రజః పశ్యత్యసం
స్కృతా। భ్రూణహత్యా పితుస్తస్యాస్సా నారీ వృషలీ స్మృతా। యస్తాం వివాహయేత్కన్యాం బ్రాహ్మణో మదమోహి
తః। అసంభాష్యో హ్యపాంక్తేయస్స విప్రో వృషలీపతిః। వృషలీసంగృహీతాయో బ్రాహ్మణో మదమోహితః। సతతం సూ

తకం తస్య బ్రహ్మహత్యాదినే దినే। యః కరోత్యేకరాత్రేణ వృషలీసేవనం ద్విజః। స భైక్షభుగ్జపన్నిత్యం త్రిభిర్వర్షైర్వ్యపోహతి। వృషలీగమనం చైవ మాసమేకం నిరంతరమ్। ఇహ జన్మని శూద్రత్వం మృతః శ్వా చైవ జాయత ఇతి ॥ ౧౧ ॥ నారదః॥ యావంతశ్చర్తవస్తస్యాస్సమతీయుః పతిం వినా। తావంత్యో భ్రూణహత్యాస్స్యుస్తస్య యో న దదాతి తామితి ॥ ౧౨ ॥ యాజ్ఞవల్క్యోఽపి॥ అప్రయచ్ఛన్ సమాప్నోతి భ్రూణహత్యామృతావృతావితి॥ ౧౩ ॥ వ్యాఘ్రపాదః॥ ఉపాయనోదితః కాలః స్త్రీణాముద్వాహకర్మణి। స్త్రీణాముపనయనస్థానే వివాహం మనురబ్రవీదితి॥ ౧౪॥ యమః॥ వివాహం చోపనయనం స్త్రీణామాహ పితామహః। తస్మాద్గర్భాష్టమః శ్రేష్ఠో జన్మతో వాష్టవత్సరః। దేశకాలాదివైషమ్యాదథ మోర్ద్వాహసంశయే। సదృశే సంభవే కన్యాం నగ్నికామపి దాపయేత్। బాలికా యా భవేత్కన్యా గుణాఢ్యో యది లభ్యతే। దద్యాదప్రాప్తకాలేపి దేశకాలభయాన్నర ఇతి ॥ ౧౫ ॥ ఏవం బాలికావివాహమంగీకృత్య సంస్కారవిశేషమాహ ప్రజాపతిః॥ శ్లో॥ ద్వివర్షాత్ప్రాగ్వివాహశ్చేత్కన్యకామరణం యది। ఖననం నైవ కర్తవ్యం మంత్రసంస్కారమాచరేదితి ॥ ౧౬ ॥ యత్తు మనునోక్తం॥ కామమామరణాత్తిష్ఠేద్గృహే కన్యర్తుమత్యపి। న త్వేవైనాం ప్రయచ్ఛేత్తు గుణహీనాయ కర్హిచిదితి ॥ వా ॥ ఏతత్ గుణవతి సంభవతి గుణహీనాయ న దద్యాదిత్యేవంపరం- న పునర్గుణహీననిషేధార్థం ॥ ౧౭॥ యదాహతుర్యమబోధాయనావపి॥ శ్లో॥ దద్యాద్గుణవతే కన్యాం నగ్నికామేవ శక్తితః। అపి వా గుణహీనాయ నోపరుంధ్యాద్రజస్వలామితి ॥ ౧౮ ॥ అ॥ యదా పాత్రమపి పిత్రాదిః తాం న ప్రయచ్ఛతి తదా కన్యైవ సదృశం భర్తారం వరయేదిత్యాహ యమః॥ శ్లో॥ కన్యా ద్వాదశ వర్షాణి యాప్రదత్తా గృహే వసేత్। భ్రూణహత్యా పితుస్తస్యాస్సా కన్యా వరయేత్స్వయమితి॥ వా ॥ ఏతచ్చ వరణమృతుప్రభృతి వర్షత్రయాదూర్ధ్వం వేదితవ్యం ॥ ౧౯ ॥ తథా చ బోధాయనః॥ శ్లో॥ త్రీణి వర్షాణ్యృతుమతీం యః కన్యాం న ప్రయచ్ఛతి। స తుల్యం భ్రూణహత్యాయా దోషమృచ్ఛత్యసంశయః। న యాచతే చేదేవం స్యాద్యాచతే చ పృథక్పృథక్। ఏకైకస్మిన్నృతౌ దోషం పాతకం మనురబ్రవీత్। త్రీణి వర్షాణ్యృతుమతీ కాంక్షేత పితృశాసనమ్। తతశ్చతుర్థే వర్షే తు విందేత సదృశం పతిమ్। అవిద్యమానే సదృశే గుణహీనమపి శ్రయేదితి ॥ ౨౦ ॥ మనురపి॥ త్రీణి వర్షాణ్యుపాసీత కుమార్యృతుమతీ సతీ। ఊర్ధ్వం తు కాలాదేతస్మాద్విందేత సదృశం పతిమితి॥ అపి చ ॥ అదీయమానా భర్తారమధిగచ్ఛేద్యది స్వయమ్। నైనః కించిదవాప్నోతి న చ యం సాధిగచ్ఛతి। అలంకారం నాదదీత పిత్ర్యం కన్యా స్వయంవరా। మాతృకం భ్రాతృదత్తం వా స్తేయం స్యాద్యది తం హరేత్। పిత్రే న దద్యాచ్ఛుల్కం తు కన్యామృతుమతీం హరన్। స చ స్వామ్యాదతిక్రామేదృతూనాం ప్రతిరోధక ఇతి॥ ఇతి కన్యాదానకాలః,

... ...

——*వివాహమధ్యే రజోదర్శనే కర్తవ్యవిధిః.*——

వివాహకాలే రజోదర్శనే కర్తవ్యమాహాత్రిః॥ శ్లో॥ వివాహే వితతే యజ్ఞే హోమకాల ఉపస్థితే। కన్యామృతుమతీం దృష్ట్వా కథం కుర్వంతి యాజ్ఞికాః। స్నాపయిత్వా తు తాం కన్యామర్చయిత్వా హుతాశనమ్। యుంజానహోమం కుర్వీత తతః కర్మ ప్రయోజయేత్। ప్రధానహోమే నిర్వృత్తే కుమారీ యది సార్తవా। త్రిరాత్రోపగతే పశ్చాచ్ఛేషం కార్యం సమాపయేదితి ॥ ౨ ॥ స్మృతిభాస్కరే॥ వివాహహోమే ప్రక్రాంతే యది కన్యా రజస్వలా। త్రిరాత్రం దంపతీ స్యాతాం పృథక్శయ్యాసనాశనౌ। చతుర్థేఽహని సంస్నాతౌ తస్మిన్నగ్నౌ యథావిధి। వివాహహోమం కుర్యాతామిత్యాది స్మృతిసంగ్రహ ఇతి॥ ౩ ॥ అ॥ యస్తు కన్యాం ప్రదాయ పునస్తామపహరేత్స రాజ్ఞా దండ్య ఇత్యాహ యాజ్ఞవల్క్యః॥ సకృత్ప్రదీయతే కన్యా హరంస్తాం చోరదండభాగితి ॥ ౪ ॥ మనురపి॥ సకృదంశో నిపతతి సకృత్కన్యా ప్రదీయతే। సకృదాహ దదానీతి త్రీణ్యేతాని సకృత్సకృత్। న దత్త్వా కస్యచిత్కన్యాం పునర్దద్యాద్విచక్షణః। దత్త్వా పునః ప్రయచ్ఛన్ హి ప్రాప్నోతి పురుషానృతమితి ॥ వ్యా ॥ శతమశ్వానృతే హంతి సహస్రం పురుషానృత ఇత్యుక్తం దోషమాప్నోతీత్యర్థః ॥ ౫ ॥ కాశ్యపః॥ శ్లో॥ సప్త పౌనర్భవాః కన్యా వర్జనీయాః కులాధమాః। వాచా దత్తా మనోదత్తా కృతకౌతుకమంగళా। ఉదకస్పర్శితా యా చ యా చ పాణిగృహీతికా। అగ్నిం పరిగతా యా చ పునర్భూప్రసవా చ యా। ఇత్యేతాః కాశ్యపేనోక్తా దహంతి కులమగ్నివత్। ప్రరోహత్యగ్నినా దగ్ధః పాదపస్సుషిరాదపి। న చ పౌనర్భవాదగ్ధం కులం క్వాపి ప్రరోహతీతి ॥ ౬ ॥ మనుః॥ ఏతత్తు న పరే చక్రుర్నాపరే జాతు సాధవః। యదన్యస్మై ప్రతిశ్రుత్య యదన్యస్మై ప్రదీయత ఇతి॥ ౭ ॥ బోధాయనః॥ సూ ॥ వాగ్దత్తా మనోదత్తాగ్నిం పరిగతా సప్తమం పదం నీతా భుక్తా గృహీతగర్భా ప్రసూతా చేతి సప్తవిధా పునర్భూః తాం గృహీత్వా న ప్రజాం న ధర్మం విందేతేతి ॥ ౮ ॥ ఆపస్తంబః॥

సూ॥ దత్తాంగుప్తాంద్యోతామృషభాంశరభాంవినతాం వికటాంముండాంమడూషికాం సాంకారికాంరాతాంపా
లీంమిత్రాగ్ంస్వనుజాంవర్షకారీంచవర్జయేదితి॥ టీ॥ దత్తా అన్యస్మైవాచాప్రతిశ్రుతా- ఉదకపూర్వంవాప్రతిపాది
తావా- గుప్తా కంచుకాద్యావృతా- ద్యోతా బభ్రుకేశీ - ఋషభా ఋషభగతిః- శరభా శీర్ణదీప్తిః - వినతా
కుబ్జా- వికటావికటజంఘా- ముండా అపనీతకేశా- మడూషికా అల్పకాయా -సాంకారికా కులాంతరస్యదుహితృ
త్వంగతా- రాతా ఋతుస్నాతా - పాలీ క్షేత్రపాలికా- మిత్రా సఖీ - శోభనాఅనుజాయస్యాస్సాస్వనుజా-వర
జన్మవత్సరపవపశ్చాజ్జాతావా - వర్షకారీ అధికవయస్కేత్యర్థః- సర్వాణీమానిదత్తాది విషయాణివచనాని అ
దుష్టవరాభిప్రాయాణి ॥ ౯ ॥ యదాహనారదః॥ శ్లో॥ దత్వాన్యాయేనయఃకన్యాంవరాయనదదాతితామ్। అదు
ష్టశ్చేద్వరోరాజ్ఞాసదండ్యస్తత్రచోరవదితి ॥ ౧౦ ॥ గౌతమోపి॥ సూ॥ ప్రతిశ్రుత్యాప్యధర్మసంయుక్తేనదద్యాది
తి ॥ ౧౧ ॥ యాజ్ఞవల్క్యోపి॥ శ్లో॥ దత్తామపిహరేత్కన్యాంశ్రేయాంశ్చేద్వరఆవ్రజేదితి ॥ ౧౨ ॥ కాశ్యపః॥
కులశీలవిహీనస్యషండాదేఃపతితస్యచ।అపస్మారివికర్మస్థరోగిణాంవేషధారిణామ్। దత్తామపిహరేత్కన్యాంసగో
త్రోఢాంతథైవచ।మంత్రసంస్కారరహితాదేయాన్యస్మైవరాయతు। అన్యథాతుహరన్దండ్యోవ్యయందద్యాచ్చసో
దయమితి ॥ ౧౨ ॥ శాతాతపః॥ వరశ్చేత్కులశీలాభ్యాంనయుజ్యేతకథంచన। పునర్గుణవతేదద్యాదితిశాతాత
పోబ్రవీదితి॥ అపరంచ॥ హీనస్యకులశీలాభ్యాంహరన్కన్యాంనదోషభాగితి ॥ ౧౩ ॥ కాత్యాయనః॥సతుయద్యన్య
జాతీయఃపతితఃక్లీబఏవవా। వికర్మస్థస్సగోత్రోవాదాసోదీర్ఘామయోపివా। దత్తాపిదేయాసాన్యస్మైసప్రావరణ
భూషణా।విధివత్ప్రతిగృహ్యాపిత్యజేత్కన్యాంవిగర్హితామ్।వ్యాధితాంవిప్రదుష్టాంవాఛద్మనాచోపపాదితామితి॥
౧౪ ॥ నారదః॥ నాదుష్టాందూషయేత్కన్యాంనాదుష్టందూషయేద్వరమ్। దోషేసతినదోషస్స్యాదన్యోన్యంత్యజ
తోర్ద్వయోరితి॥ వా॥ఏతానిసప్తపదాదర్వాగ్వేదితవ్యాని॥ ౧౫ ॥ అత్రచంద్రికాయామ్॥ వాగ్దానప్రభృతిసప్త
మపదాదర్వాగ్దోషదర్శనేమరణాదౌవాకన్యామన్యస్మైదద్యాన్నోర్ధ్వమితి ॥ ౧౬ ॥ తథాచమనుః॥పాణిగ్రహ
ణమంత్రాస్తునియతందారలక్షణమ్। తేషాంనిష్ఠాతువిజ్ఞేయావిద్వద్భిస్సప్తమేపదేఇతి॥ నిష్ఠా పరమావధిః - కన్యావర
యోఃదోషదర్శనేపిసప్తమపదాదూర్ధ్వంనపరిత్యాగఇత్యర్థః॥ ౧౭ ॥ అత్రయమః॥ శ్లో॥ నోదకేననవాచావా
కన్యాయాఃపతిరుచ్యతే। పాణిగ్రహణసంస్కారాత్పతిత్వంసప్తమేపదఇతి ॥ ౧౮ ॥ వసిష్ఠః॥స్త్రీపుంసోస్త్వపిసం
బంధేవరణంప్రాగ్విధీయతే।వరణాద్గ్రహణంపాణేస్సంస్కారోహివిలక్షణః।తయోరనియతంప్రాహుర్వరణందోషద
ర్శనాదితి ॥ టీ ॥ స్త్రీపురుషసంబంధేవివాహేపూర్వంవరణంతదనుతద్విలక్షణఃపాణిగ్రహణాఖ్యసంస్కారః- త
యోర్మధ్యేదోషదర్శనేసతివరణమనియతం - దానమాత్రేణపతిత్వానుత్పత్తేరిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ తథాచవ్యా
సః॥ శ్లో॥ కన్యాన్యస్మైప్రదాతవ్యావాగ్దానేతుకృతేవరే।కృతేన్యస్మైప్రదాతవ్యామృతేసప్తపదాత్పురా।దత్తామపిహ
రేత్కన్యాంసగోత్రోఢాంతథైవచ।మంత్రసంస్కారరహితాదేయాన్యస్మైవరాయచేతి॥ వా ॥ ఏవంచసప్తపదా
ర్వాక్పరిణేతుమరణేపినవిధవాత్వమిత్యుక్తంభవతి ॥ ౨౦ ॥ తథాచవసిష్ఠః ॥ అద్భిర్వాచాచదత్తాయామ్రియేతా
దౌవరోయది। నచమంత్రోపనీతాస్యాత్కుమారీపితురేవసేతి॥ టీ॥ సాపితురేవనప్రతిగ్రహీతురిత్యర్థః॥ ౨౧॥ కా
త్యాయనోపి॥ శ్లో॥ వరయిత్వాతుయఃకశ్చిత్ప్రణశ్యేత్పురుషోయదా। రక్తాగమాంస్త్రీన్సతీత్యకన్యాన్యంవరయేద్వర
మితి ॥ టీ ॥ రక్తాగమోరజోదర్శనం ॥ ౨౨ ॥ నారదః॥ ప్రతిగృహ్యతుయఃకన్యాంవరోదేశాంతరంవ్రజేత్। త్రీ
నృతూన్సమతిక్రమ్యకన్యాన్యంవరయేద్వరమితి ॥ ౨౩ ॥ అథశుల్కదానేవిశేషమాహమనుః॥ శ్లో ॥ కన్యాయాం
దత్తశుల్కాయాంమ్రియేతయదిశుల్కదః।దేవరాయప్రదాతవ్యాయదికన్యానుమన్యతే।ప్రదాయశుల్కంగచ్ఛేద్యఃక
న్యాయాఃస్త్రీధనంతథా।ధార్యాసావర్షమేకంతుదేయాన్యస్మైవిధానతః।యస్యామ్రియేతకన్యాయావాచాసత్యేకృ
తేపతిః। తామనేనవిధానేననిజోవిందేతదేవరఇతి ॥ ౨౪ ॥ కాత్యాయనః ॥ పూర్వదత్తాతుయాకన్యావృతా
న్యేనయదాభవేత్। అసంస్కృతాప్రదేయాస్యాద్యస్మైపూర్వంప్రతిశ్రుతా॥సచేద్గుణవత్తరఇతిశేషః ॥ అనేకేభ్యో
పిదత్తాయామనూఢాయాంతుతత్రవై। వరాగమశ్చసర్వేషాం వహతేవాదిమస్తుతామ్ । అథాగచ్ఛేయురూఢా
యాందత్తంపూర్వంహరేద్ధనమితి ॥ ౨౫ ॥ యత్తుపాణిగ్రహణాదూర్ధ్వమప్యన్యస్మైదానమాహవసిష్ఠః ॥ శ్లో ॥ పాణి
గ్రహేకృతేకన్యాకేవలంమంత్రసంస్కృతా। సాచేదక్షతయోనిస్స్యాత్పునస్సంస్కారమర్హతీతి॥ ౨౬ ॥ యదపి
స్మృత్యంతరమ్॥ కన్యాన్యస్మైప్రదాతవ్యామృతేసప్తపదాత్పురా। పురాపురుషసంయోగాన్మృతేదేయేతికేచన।

ఋతౌ చ దృష్టైకన్యైవ వ్యవృతా దేయేతి చాపరే। అగర్భధారణాత్కన్యా పునర్దేయేతి కేచనేతి ॥ ౨౭ ॥ యదపి నారదః॥ ఉద్వాహితాపి యా కన్యా న చేత్సంప్రాప్తమైథునా। పునస్సంస్కారమర్హతి యథా కన్యా తథైవ సేతి॥ ౨౮॥ యదపి బోధాయనః ॥ నిసృష్టాయాం హుతే చాపి యస్యై భర్తా మ్రియేత సః। సా చేదక్షతయోనిస్స్యాద్గతప్రత్యాగతా సతీ। పౌనర్భవేన విధినా పునస్సంస్కారమర్హతీతి ॥ ౨౯ ॥ యదపి మనురాహ॥ నష్టే మృతే ప్రవ్రజితే క్లీబే చ పతితే పతౌ। పంచస్వాపత్సు నారీణాం పతిరన్యో విధీయత ఇతి ॥ వా॥ సప్తమపదాదూర్ధ్వమపి పునరుద్వాహపరాణ్యేతాని వచనాని యుగాంతరవిషయాణి ॥ ౩౦ ॥ యదాహ వ్యాసః॥ శ్లో॥ ఊఢాయాః పునరుద్వాహం జ్యేష్ఠాంశం గోవధం తథా। కలౌ పంచ న కుర్వీత భ్రాతృజాయాం కమండలుమితి॥ ౩౧ ॥ క్రతుః॥ దేవరాచ్చ సుతోత్పత్తిర్దత్తా కన్యా న దీయతే। న యజ్ఞే గోవధః కార్యః కలౌ న చ కమండలురితి ॥ ౩౨ ॥ బోధాయనోపి॥ విధిర్యోనుష్ఠితః పూర్వం క్రియతే నైవ సాంప్రతమ్। పురా కల్పస్స యద్వచ్చ విధవాయా నియోజనమితి ॥ ౩౩ ॥ చంద్రికాయామపి॥ దేవరేణ సుతోత్పత్తిం గోమేధం చ కమండలుమ్। అక్షతాం పౌరుషం మేధం కలౌ పంచ వివర్జయేదితి ॥ అపుత్రాం గుర్వనుజ్ఞాతో దేవరః పుత్రకామ్యయా। సపిండో వా సగోత్రో వా ఘృతాభ్యక్త ఋతావియాత్। ఆగర్భసంభవాద్గచ్ఛేత్పతితస్త్వన్యథా భవేత్। అనేన విధినా జాతః క్షేత్రజోస్య భవేత్సుత ఇతి యాజ్ఞవల్క్యాదిభిరుక్తా దేవరసుతోత్పత్తిః కలౌ వర్జనీయా॥ టీ॥ గోమేధో గవాలంభనం - కమండలుః మృన్మయకమండలుధారణం॥ ౩౪ ॥ శ్లో॥ కమండలు ద్విజాతీనాం శౌచార్థం విహితం పురా। బ్రాహ్మణైర్మునిముఖ్యైశ్చ తస్మాత్తం ధారయేత్సదేతి బోధాయనాదిభిరుక్తం। అక్షతా అక్షతయోనిః పురుషమేధః క్రతువిశేషః- ఏతాని కలౌ వర్జ్యానీత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ అక్షతాయా వర్జ్యత్వమాహ నారదోపి॥ శ్లో॥ కన్యా చాక్షతయోనిర్యా పాణిగ్రహణదూషితా। పునర్భూః ప్రథమా ప్రోక్తా పునస్సంస్కారకర్మణేతి ॥ ౩౬ ॥ యాజ్ఞవల్క్యోపి॥ అక్షతా చ క్షతా చైవ పునర్భూస్సంస్కృతా పునరితి ॥ అ ॥ యస్తు కన్యాదోషమనభిధాయ ప్రయచ్ఛతి స దండ్యో రాజ్ఞేత్యాహ నారదః ॥ ౩౭ ॥ శ్లో॥ యస్తు దోషవతీం కన్యామనాఖ్యాయ ప్రయచ్ఛతి। తస్య కుర్యాన్నృపో దండం పూర్వసాహసచోదితమ్। పణశతద్వయసప్తత్యధికం పూర్వసాహసమ్ ॥ ౩౮ ॥ యత్తు యాజ్ఞవల్క్యేనోక్తం॥ అనాఖ్యాయ దదద్దోషం దండ్య ఉత్తమసాహసమ్। అదుష్టాం చ త్యజన్ దండ్యో దూషయంస్తు మృషా శతమితి॥ వా॥ తద్దోషభూయస్త్వాభిప్రాయమితి చంద్రికాయామ్ ॥ ౩౯ ॥ శ్లో ॥ సాశీతిపణసాహస్రో దండ ఉత్తమసాహసమితి ॥ ౪౦ ॥ నారదః॥ ప్రతిగృహ్య తు యః కన్యామదుష్టాముత్సృజేన్నరః। వినేయస్సోప్యకామోపి కన్యాం తామేవ చోద్వహేదితి॥ వినేయః దండ్య ఇత్యర్థః॥ ఇతి వివాహకాలోత్పన్నరజఃప్రాయశ్చిత్తాదినిరూపణమ్॥

—* అథ కన్యాదాతృనిరూపణమ్. ౧—

౧॥ తత్ర యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో॥ పితా పితామహో భ్రాతా సకుల్యో జననీ తథా। కన్యాప్రదః పూర్వనాశే ప్రకృతిస్థః పరః పరః। అప్రయచ్ఛన్ సమాప్నోతి భ్రూణహత్యామృతావృతౌ। గమ్యం త్వభావే దాతౄణాం కన్యా కుర్యాత్స్వయంవరమితి ॥ టీ ॥ పిత్రాదీనాం పూర్వపూర్వాభావే పరః పరః కన్యాప్రదః- ప్రకృతిస్థశ్చేత్ యద్యున్మాదాదిదోషవాన్న భవతి అతో యస్యాధికారస్సోప్రయచ్ఛన్ భ్రూణహత్యామృతావృతావాప్నోతి- యదా పునర్దాతౄణామభావస్తదా కన్యైవ గమ్యం గమనార్హముక్తలక్షణం స్వయమేవ వరయేదిత్యర్థః॥ ౨॥ నారదః ॥ శ్లో ॥ పితా దద్యాత్స్వయం కన్యాం భ్రాతా వానుమతే పితుః। మాతామహో మాతులశ్చ సకుల్యో బాంధవస్తథా। మాతా త్వభావే సర్వేషాం ప్రకృతౌ యది వర్తతే। తస్యామప్రకృతిస్థాయాం కన్యాం దద్యుస్స్వజాతయః। యదా తు నైవ కశ్చిత్స్యాత్కన్యా రాజానమావ్రజేత్। అనుజ్ఞయా తస్య వరం ప్రతీతం వరయేత్స్వయమ్। సవర్ణమనురూపం చ కులశీలబలశ్రుతైః। సహ ధర్మం చరేత్తేన పుత్రాంశ్చోత్పాదయేత్తతః। స్వతంత్రోపి హి యత్కార్యం కుర్యాదప్రకృతిం గతః। తదప్యస్వతమేవ స్యాదస్వాతంత్ర్యహేతుత ఇతి ॥ ౩ ॥ మనుః॥ యస్మై దద్యాత్పితా కన్యాం భ్రాతా వానుమతే పితుః। తం శుశ్రూషేత జీవంతం [illegible] స్థితం చ న లంఘయేదితి॥ వా॥ ఏతత్త్రయోః ప్రాధాన్యాత్ప్రతిపాదనార్థం న పునస్సర్వస్యాపి ధాయ్య॥ ఇతి కన్యాదా[illegible]ణమ్. ... ... *

—* అథ బ్రాహ్మాదివివాహభేదాః. *—

[illegible] శ్లో॥ చతుర్ణామపి వర్ణానాం ప్రేత్య చేహ చ హితాహితాన్। అష్టావిమాన్ సమాసేన స్త్రీవివాహాన్ని[illegible]బ్రాహ్మో దైవస్తథైవార్షః ప్రాజాపత్యస్తథాసురః। గాంధర్వో రాక్షసశ్చైవ పైశాచశ్చాష్టమోధమః

వా ॥ ఆర్షాత్ప్రాజాపత్యస్య శ్రైష్ఠ్యేపి వృత్తభంగతయాత్రక్రమభంగః ॥ ౨ ॥ అ॥ బ్రాహ్మాదీనాంలక్షణమష్ట
భిశ్శ్లోకైరాహస ఏవ ॥ శ్లో ॥ ఆచ్ఛాద్యచార్చయిత్వాచ శ్రుతిశీలవతే స్వయమ్ । ఆహూయదానంకన్యాయా బ్రా
హ్మోధర్మః ప్రకీర్తితః॥ టీ ॥ ధర్మసాధనత్వాద్వివాహ ఏవ ధర్మశబ్దేనోచ్యతే- బ్రహ్మశబ్దో ధర్మవచనః- ధ
ర్మాతిశయయుక్తత్వాద్బ్రాహ్మత్వం ॥ శ్లో ॥ యజ్ఞేతువితతే సమ్యగృత్విజే కర్మకుర్వతే । అలంకృత్యసుతాదా
నం దైవంధర్మం ప్రచక్షతే ॥ టీ ॥ దైవకార్యాధికృతాయ దానాద్దైవత్వం ॥ శ్లో ॥ ఏకంగోమిథునం ద్వేవావరా
దాదాయ ధర్మతః । కన్యాప్రదానం విధివదార్షో ధర్మస్స ఉచ్యత ఇతి ॥ టీ ॥ ధర్మత ఆదాయ ధర్మార్థమాదా
యనార్థం - యత్కన్యాప్రదానం స ఆర్షోధర్మః- విక్రయదోషభయాదృషిణానురక్తవేతనైరేవవిద్యాదీయ
తే శుశ్రూషాదికం శిష్యతః కించిదాదీయతేచ ఆర్షేపి కన్యాదీయతే వరాత్కించిదాదీయతేచ తేన దానసామాన్యేనా
ర్షత్వం ॥ శ్లో ॥ సహోభౌచరతాంధర్మమితి వాచానుభాష్యతు । కన్యాప్రదానమభ్యర్చ్య ప్రాజాపత్యోవిధిః
స్మృత ఇతి ॥ టీ ॥ ఉభౌయువాంసహధర్మంచరతంనపృథగితి వాచానుభాష్య అహంగృహస్థాశ్రమ ఏవ ధర్మంచరి
ష్యామి నాన్యాశ్రమస్థ ఇతి వరం ప్రతిశ్రావ్యేత్యర్థః - ప్రాజాపత్యోవిధిః - విధీయత ఇతి విధిర్వివాహః - గార్హస్థ్య
ప్రాధాన్యనిబంధనం ప్రాజాపత్యత్వం - గార్హస్థ్యప్రధానోహి ప్రజాపతిః ॥ శ్లో ॥ జ్ఞాతిభ్యోద్రవిణం దత్వా క
న్యాయై వాన్యశక్తితః । కన్యాప్రదానం స్వాచ్ఛంద్యాదాసురోధర్మ ఉచ్యత ఇతి ॥ టీ ॥ కన్యాయాః జ్ఞాతిభ్యః అన్యస్య
శక్తితః పరస్య శక్తితోభ్యధికం దత్వాదాపయిత్వా స్వాచ్ఛంద్యాత్ లోకశాస్త్రమర్యాదాలంఘనేన యత్కన్యాదా
నం స ఆసురః - పరస్వాపహరణాత్ - స్వాచ్ఛంద్యనిబంధనమాసురత్వం- అసురాహి స్వాచ్ఛంద్యేన పరవిత్తమపహ
రంతి ॥ శ్లో ॥ ఇచ్ఛయాన్యోన్యసంయోగః కన్యాయాశ్చ వరస్య చ । గాంధర్వస్స విధిర్జ్ఞేయో మైథున్యః కామసంభవ ఇతి॥
టీ ॥ మైథున్యః మిథునపర్యంతః- అన్యోన్యసంయోగః- కామసంభవో గాంధర్వః- గంధర్వత్వం కామపరత్వనిబంధనం-
గంధర్వాహి కామపరాః- స్త్రీకామా వై గంధర్వా ఇతి శ్రుతేః - స్మరతి చ భగవాన్వాల్మీకిః- తీక్ష్ణకామాస్తు గంధర్వాస్తీ
క్ష్ణకోపా భుజంగమా ఇతి॥ శ్లో॥ హత్వాభిత్వావభిత్వాచ క్రోశంతీం రుదతీం గృహాత్ । ప్రసహ్య కన్యాహరణం రాక్షసో
విధిరుచ్యత ఇతి॥ టీ ॥ వివాహనిరోధకాన్ హత్వాభిత్వాభిత్వాచ కన్యకాం పరిభూయ యద్ధరణం స రాక్షసః - హింసా
ప్రాధాన్యాద్రాక్షసత్వం- హింసాప్రధానాహి రాక్షసాః॥ శ్లో ॥ సుప్తాం మత్తాం ప్రమత్తాం వా రహోయత్రోపగ
చ్ఛతి । స పాపిష్ఠో వివాహానాం పైశాచః ప్రథితోష్టమ ఇతి॥ టీ ॥ సుప్తమత్తప్రమత్తకన్యాభోగనిబంధనం పైశాచత్వం- పి
శాచాహి సుప్తమత్తప్రమత్తానావిశంతి ॥ ౩ ॥ బ్రాహ్మాదివివాహానాం ఫలమాహ స ఏవ ॥ శ్లో ॥ దశపూర్వాన్పరా
న్వంశ్యానాత్మానం చైకవింశకమ్ । బ్రాహ్మీపుత్రస్సుకృతకృన్మోచయేదేనసః పితౄన్ । దైవోఢాయాస్సుతశ్చైవ స
ప్త సప్తపరావరాన్ । ఆర్షోఢాయాస్సుతస్త్రీంస్త్రీన్ షట్ షట్కాయోఢయాసుతః ॥ టీ ॥ కాయోఢయాసుతః ప్రా
జాపత్యేనోఢాయాస్సుతః- విభక్తివ్యత్యయః- చతుర్షువివాహేషు ఆముష్మికం ఫలం ప్రత్యేకముక్త్వా - ఐహికం చ సము
దాయే ఫలం శ్లోకద్వయేనాహ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మాదిషు వివాహేషు చతుర్ష్వేవానుపూర్వశః । బ్రహ్మవర్చస్వినః పుత్రా జా
యంతే శిష్టసమ్మతాః । రూపసత్వగుణోపేతా ధనవంతో యశస్వినః । పర్యాప్తభోగధర్మిష్ఠా జీవంతి చ శతం సమా ఇతి॥
అ॥ ఆసురాదిషు చతుర్షు జాతపుత్రగుణమాహ॥ శ్లో ॥ ఇతరేషు తు శిష్టేషు నృశంసానృతవాదినః । జాయంతే దుర్వి
వాహేషు బ్రహ్మధర్మద్విషస్సుతాః । అనిందితైః స్త్రీవివాహైరనింద్యా భవతి ప్రజాః । నిందితైర్నిందితా నౄణాం తస్మా
న్నింద్యాన్వివర్జయేదితి॥ వా ॥ అననుజ్ఞాతవివాహవిషయేయం నిందా- తథాహి- క్షత్రియాదిషు గాంధర్వరాక్షసాద్యు
పదేశానర్థక్యప్రసంగాత్ ॥ ౪ ॥ యాజ్ఞవల్క్యోపి॥ శ్లో॥ బ్రాహ్మోవివాహ ఆహూయ దీయతే శక్త్యలంకృ
తా । తజ్జః పునాత్యుభయతః పురుషానేకవింశతిమ్ । యజ్ఞస్థఋత్విజే దైవ ఆదాయార్షస్తు గోద్వయమ్ । చతుర్దశ ప్రథ
మజః పునాత్యుత్తరజస్తు షట్ । ఇత్యుక్త్వా చరతాం ధర్మం సహ సా దీయతేర్థినే । స కాయః పావయేత్తజ్జః షడ్వంశ్యాన్
సహాత్మనా । ఆసురో ద్రవిణాదానాద్గాంధర్వస్సమ్మతాన్మిథః । రాక్షసో యుద్ధహరణాత్పైశాచః కన్యకాచ్ఛలాదితి॥ ౫॥
మనుః ॥ షడానుపూర్వ్యా విప్రస్య క్షత్రస్య చతురోవరాన్ । విట్శూద్రయోశ్చ తానేవ విద్యాద్ధర్మ్యాన రాక్షసాన్ । చ
తురో బ్రాహ్మణస్యాద్యాన్ప్రశస్తాన్ కవయోవిదుః । రాక్షసం క్షత్రియస్యైకమాసురం వైశ్యశూద్రయోరితి॥ ౬ ॥ మ
తాంతరమాహ స ఏవ ॥ పంచానాంతు త్రయోధర్మ్యా ద్వావధర్మ్యౌ స్మృతావిహ । పైశాచశ్చాసురశ్చైవ న కర్త
వ్యౌ కదాచన॥ టీ॥ పాశ్చాత్యానాం పంచానాం ప్రాజాపత్యాదీనాం మధ్యే త్రయోధర్మ్యాః- పైశాచశ్చాసురశ్చ ద్వావ

ధర్మ్యా నకర్తవ్యాః కర్తృవిశేషానిర్దేశాత్ - అస్యమతస్యసర్వసాధారణత్వంగమ్యతే ॥ ౭ ॥ చంద్రికాయామ్॥ శ్లో॥ చత్వారోబ్రాహ్మణస్యాద్యాశ్శస్తా గాంధర్వరాక్షసౌ। రాజ్ఞస్తథాసురోవైశ్యశూద్రేచాంత్యస్తుగర్హితఇతి ॥ టీ॥గర్హితోనకస్యాపిశస్తఇత్యర్థః॥ ౮ ॥ అ॥వివాహాంతరాలాభేపైశాచమాహవత్సః॥శ్లో॥సర్వోపాయైరసాధ్యాస్యాత్సుకన్యాపురుషస్యయా। చౌర్యేణాపివివాహేనసావివాహ్యారహస్థితేతి ॥ ౯ ॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥ తేషాంత్రయఆద్యాఃప్రశస్తాఃపూర్వః పూర్వఃశ్రేయాన్ యథాయుక్తో వివాహస్తథాయుక్తప్రజాభవతీతి ॥ ౧౦ ॥ బోధాయనః॥ సూ ॥ అష్టౌవివాహాశ్శ్రుతిశీలేవిజ్ఞాయ బ్రహ్మచారిణేర్థినేదీయతేసబ్రాహ్మఆచ్ఛాద్యాలంకృత్యైతయాసహధర్మశ్చర్యతామితిప్రాజాపత్యః పూర్వాంలాజాహుతింహుత్వాగోమిథునంకన్యావతేదద్యాత్స ఆర్షోదక్షిణాసునీయమానాస్వంతర్వేద్యృత్విజేసదైవస్సకామేన సకామాయాంమిథస్సంయోగస్సగాంధర్వో ధనేనోపతోష్యాసురఃప్రసహ్యహరణాద్రాక్షసః సుప్తాంమత్తాంప్రమత్తాంవోపయచ్ఛేదితిపైశాచస్తేషాంచత్వారః పూర్వేబ్రాహ్మణస్యతేష్వపిపూర్వః పూర్వశ్శ్రేయానుత్తరేషాముత్తరోత్తరఃపాపీయాంస్తత్రాపిషష్ఠసప్తమౌ క్షత్రధర్మానుగతౌ తత్ప్రత్యయత్వాత్ క్షత్రియస్యచపంచమాష్టమౌ వైశ్యశూద్రాణామయంత్రితకళత్రాహి వైశ్యశూద్రాభవంతికృషికరణశుశ్రూషాధికృతత్వాద్గాంధర్వమప్యేకేప్రశంసంతిసర్వేషాంస్నేహానుగతత్వాద్యథాయుక్తో వివాహస్తథాయుక్తాప్రజాభవతీతివిజ్ఞాయతఇతి ॥ టీ ॥ పూర్వాంలాజాహుతిమితివైవాహికానాంలాజాహుతీనాంప్రథమాహుత్యనంతరంకన్యాస్వామినేగోమిథునంవరఃప్రదాయతస్యా ఏవపునర్గ్రహణమార్షోనామవివాహః - దక్షిణాస్వితిఋత్విగ్వరణవేళాయామేవవరసంప్రయుక్తం - కంచిద్వృత్త్విక్త్వేనవృత్త్వాదక్షిణాకాలేతదీయభాగేన సహకన్యాంతస్మైదద్యాత్ - సచతాంప్రతిగృహ్యసమాప్తేయజ్ఞేశుభనక్షత్రేవివాహంకుర్యాత్సదైవః - ఉత్తరేషాంక్షత్రియాదీనాంవర్ణానాంతత్ప్రత్యయత్వాత్ ధనబలప్రధానత్వాత్ క్షత్రియస్యచ-అయంత్రితకళత్రాహివైశ్యశూద్రాభవంతి- అయంత్రితమనియతంకళత్రంయేషాంతేతథాదారేష్వత్యంతనియమఃతేషాంనభవతినికృష్టకృషిశుశ్రూషాద్యధికృతత్వాత్తయోర్వివాహోపితాదృశఏవేత్యర్థఇతిగోవిందస్వామీ ॥ ౧౧ ॥ గౌతమోపి॥ సూ ॥ బ్రాహ్మోవిద్యాచారిత్రబంధుశీలసంపన్నాయదద్యాదాచ్ఛాద్యాలంకృతాం సంయోగమంత్రఃప్రాజాపత్యేసహధర్మశ్చర్యతామిత్యార్షేగోమిథునంకన్యావతేదద్యాదంతర్వేద్యృత్విజేదానందైవోలంకృత్యేచ్ఛంత్యాస్స్వయం సంయోగోగాంధర్వోవిత్తేనానతిస్త్రీమతామాసురఃప్రసహ్యాదానాద్రాక్షసోసంవిజ్ఞాతోపగమాత్పైశాచశ్చత్వారోధర్మ్యాఃప్రథమాష్షడిత్యేకఇతి ॥ టీ ॥ ప్రాజాపత్యేవివాహేసహధర్మశ్చర్యతామితి ఏషసంయోగమంత్రః ప్రదానమంత్రఇత్యర్థః- ఆర్షమపిప్రశస్తంకేచిన్నేచ్ఛంతితత్రాపిశుల్కగ్రహణాత్ ॥ ౧౨ ॥ తథాచమనుః॥ శ్లో॥ ఆర్షేగోమిథునంశుల్కంకేచిదాహుర్మృషైవతత్। అల్పోవాపిమహాన్వాపివిక్రయస్తావదేవసః ॥ గోమిథునంశుల్కమాహుః అనుజానతేతన్మృషాతదయుక్తం - అల్పోవాపి మహాన్వా ద్రవ్యలోభాదాదీయమానంశుల్కం విక్రయఏవేత్యర్థః- కేచిదేవంవ్యాచక్షతే - ఆర్షేవివాహేగోమిథునంశుల్కమితివదంతి - తన్మిథ్యా విక్రయఃక్రయసాధనంమూల్యం దేశకాలాద్యపేక్షయా అల్పంవామహద్వా భవతి - ఆర్షేతు గోమిథునం శుల్కపరిమాణస్యనియతత్వాన్నక్రయక్రీతేత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ తథాచదేవలః ॥ శ్లో ॥ పూర్వేవివాహాశ్చత్వారోధర్మ్యాస్తేయప్రదానికాః। అశుల్కాబ్రాహ్మణాహాశ్చతారయంతికులద్వయమితి ॥ ౧౪ ॥ తథాచాపస్తంబః॥ సూ ॥ వివాహేదుహితృమతేదానంకామ్యంధర్మార్థంశ్రూయతే తస్మాద్దుహితృమతేతిరథంశతందేయంతన్మిథుయాకుర్యాదితి తస్యాంక్రయశబ్దస్సంస్తుతిమాత్రంధర్మాద్ధి సంబంధఇతి ॥ ౧౫ ॥ అ ॥ ఆర్షేవివాహేదుహితృమతేదానంక్వచిద్వేదేశ్రూయతేతామేవశ్రుతిముదాహరతి ॥ శ్రు ॥ తస్మాద్దుహితృమతఇతి॥ టీ ॥ దుహితృమతేరర్థేనాధికంగవాంశతందేయంతచ్చశతందుహితృమాన్మిథుయాకుర్యాత్ మిథ్యాకుర్యాత్ - కన్యాయైవరాయచ తేత్రాలంకారాదిప్రత్యర్పణేనతద్ద్రవ్యాదానసామ్యగతిఃక్రయప్రసక్తిం వితథీకుర్యాదిత్యర్థః- యద్వా- మిథుయామిథునంవరదత్తద్రవ్యంమిథునస్యకుర్యాదిత్యర్థః - మిథ్యాత్వంమిథునార్థత్వంచమిథుయాశబ్దస్య శ్రూయతే॥ శ్రు ॥ మాదేవానాంమిథుయాకర్భాగధేయం - ఆపోవాఅగ్నేర్మిథుయాః - మిథునవాభవతీతిచ ॥ టీ ॥ తద్దానంకామ్యంకామనిమిత్తంయథాయుక్తోవివాహస్తథాయుక్తాప్రజాభవతి- ఋషితుల్యాః పుత్రాయథాస్యురితి - తతశ్చధర్మార్థంనక్రయార్థం॥ శ్రు ॥ అయజ్ఞోవాఏషః యోపత్నీకఇత్యాదిశ్రుతేః॥ ఆ॥ పాణిగ్రహణాదధిగృహమేధినోర్వ్రతమితి

సపత్నీకస్యైవధర్మాధికారస్మరణాచ్చ - వివాహస్యధర్మార్థత్వేనతదర్థందానమపిధర్మార్థమేవ- యస్తుత స్యాంవివాహక్రియా యాంక్రయశబ్దఃక్వచిత్ స్మృతౌదృశ్యతే-సస్తుంస్తుతిమాత్రం ద్రవ్యప్రదాన సామ్యాత్ సముఖ్య క్రయత్వప్రతిపాదనార్థం- కుతః-హియస్మాద్ధర్మాదేవహేతోః సంబంధోదంపత్యోరిత్యర్థః - ఏవంచధర్మా ర్థదానవిధానాత్సర్వాణ్యుదకపూర్వాణిదానాన్య దృష్టార్థానీతి స్మరణాత్ - దుహితృమతేచ స్వదేయముదక పూర్వమేవదద్యాత్ - దుహితృమాంశ్చకన్యాం- అద్భిరేవద్విజాతీనాంవివాహస్తుప్రశస్యతఇతి స్మరణాదుదకపూ ర్వమేవదద్యాత్ - దుహితృమతేతిరథంశతం దేయంతన్మిథుయాకుర్యాదితిశ్రుత్యాగోమిథునాదధికమప్యాదాయవ రయోషిద్భ్యోంగృహక్షేత్రభూషణాదిద్వారాప్రత్యర్పణేసతివివాహోధర్మ్యఎవేతిగమ్యతే - ఫచైవమాసురః- ద్రవిణాదానాదితిస్మరణాత్ - ఆసురత్వంశంకనీయం - కన్యావతోభోగార్థంద్రవ్యాదానేతథాత్వాత్ ॥ ౧౬॥ తథాచగౌతమః ॥ సూ ॥ విత్తేనానతిఃస్త్రీమతామాసురఇతి ॥ టీ ॥ అనతిఃకన్యాదానంప్రత్యానుగుణ్యంస్త్రీమ తామితివచనాత్ ॥*॥ కన్యాయై గృహక్షేత్రాదిదత్వావివాహేపినాసురత్వమితిహరదత్తః॥ ౧౭ ॥ కన్యాయాభూ షణాచ్ఛాదనాద్యర్థంవరాద్ధనాదానం నదోషావహ మిత్యాహమనురపి ॥ శ్లో ॥ యాసాంనదదతేశుల్కంజ్ఞాత యోనసవిక్రయః । అర్హణంతత్కుమారీణామానృశంస్యంనకేవలమితి ॥ టీ ॥ యాసాంకన్యానాంనదదతేనోప జీవంతికేవలంనిశ్చితం ॥ ౧౮ ॥ అ॥ ఏతదేవాభిప్రేత్యాష్టభిశ్శ్లోకైస్సమర్థయతి॥సఏవ॥శ్లో॥పితృభిర్భ్రాతృభిశ్చై తాఃపతిభిర్దేవరైస్తథా। సంపూజ్యాభూషితవ్యాశ్చబహుకల్యాణమీప్సుభిః । యత్రనార్యస్తుపూజ్యంతేరమంతేత త్రదేవతాః। యత్రైతాస్తునపూజ్యంతేసర్వాస్తస్యాఫలాఃక్రియాః । శోచంతిజామయోయత్రవినశ్యత్యాశుతత్కు లమ్।నశోచంతితుయత్రైతావర్ధంతేతద్ధిసర్వదా । జామయోయానిగేహానిశపంత్యప్రతిపూజితాః। తానికృత్యాహ తానీవవినశ్యంతిసమంతతఇతి॥టీ॥జామయఃస్వసారః- కృత్యాఅభిచారక్రియా॥ శ్లో॥ తస్మాదేతాస్సదాభ్యర్చ్యాభూ షణాచ్ఛాదనాశనైః।భూతికామైర్నరైర్నిత్యంసత్కారేషూత్సవేషుచ। సంతుష్టోభార్యయాభర్తాభర్త్రాభార్యా తథైవచ । యస్మిన్నేవకులేనిత్యంకల్యాణంతత్రవైధ్రువమ్। యదిహిస్త్రీనరోచేతపుమాంసంనప్రమోదయేత్। అ ప్రమోదాత్పునఃపుంసఃప్రజననంప్రవర్తతే। స్త్రియాంతురోచమానాయాంసర్వంతద్రోచతేకులమ్।అస్యాంత్వరో చమానాయాంసర్వమేవనరోచతఇతి ॥ వా ॥ యతఏవంకన్యాభూషయితవ్యా అతోజ్ఞాతిభిర్వరాద్భూషణార్థం ధనాదానంనదోషావహమితిభావః ॥ ౧౯ ॥ స్వోపభోగార్థద్రవ్యగ్రహణేపిత్రాదీనాందోషమాహసఏవ॥ శ్లో ॥ నకన్యాయాఃపితావిద్వాన్ గృహ్ణీయాచ్ఛుల్కమణ్వపి । గృహ్ణన్హిశుల్కంలోభేనస్యాన్నరోపత్యవిక్రయీ । స్త్రీధ నానితుయేమోహాదుపజీవంతిబాంధవాః।నారీయానానివస్త్రంవాతేపాపాయాంత్యధోగతిమితి ॥ ౨౦ ॥ అ॥నా రీశుల్కగృహీతాపాపీత్యాహసఏవ ॥ శ్లో ॥ ఆదదీతనశూద్రోపిశుల్కందుహితరందదన్। శుల్కంహిగృహ్ణన్ కురుతేఛన్నందుహితృవిక్రయమ్ । నానుశుశ్రుమజాత్వేతత్పూర్వేష్వపిహిజన్మసు । శుల్కసంజ్ఞేనమూల్యేనఛ న్నందుహితృవిక్రయమితి ॥ ౨౧ ॥ సంవర్తః॥ కన్యావిక్రయిణోమూఢామహాపాపస్యకారకాః।పతంతినరకే ఘోరేయావదాభూతసంప్లవమ్। క్రయక్రీతాతుయానారీనసాపత్నీవిధీయతే। సాతుదైవేచపిత్ర్యేచదాసీస్యాన్నచ సంశ్రితా। యస్తాంవివాహయేత్కన్యాంబ్రాహ్మణోమదమోహితః । అసంభాష్యస్త్వపాంక్తేయస్స విప్రోవృష లీపతిరితి ॥ ౨౨ ॥ మనుష్యవిక్రయేదోషమాహయమః ॥ యోమనుష్యంహివిక్రీయయత్కించిద్ధనమృచ్ఛతి। తస్య మూత్రంపురీషంచసపరత్రోపజీవతి॥ కన్యావిక్రయిణోమూఢాఇహకిల్బిషకారకాః । పతంతినరకేఘోరేదహ త్యాసప్తమంకులమ్।కన్యాంతుజీవనార్థాయయశ్శుల్కేనప్రయచ్ఛతి । ఉపభుక్త్వాపురీషంచమూత్రంతస్యాఃపర త్రచేతి ॥ అపిచ॥ శుల్కప్రదాయకన్యాయాఃప్రత్యాదానంవిధానతః। విత్తహేతుర్వివాహోయమాసురష్షష్ఠ ఉచ్యతఇతిదేవలస్మరణేన. శుల్కనిబంధనఆసురోవివాహః ॥ వా ॥ నన్వాసురోవివాహః కథంధర్మ్యత్వేనమన్వా దిభిరాశ్రిత ఇతిచేన్న-పూర్వతనవివాహాసంభవేఆపద్ధర్మత్వేనతస్యాప్యాశ్రయణాత్ ॥ ౨౩ ॥ తథాచనారదః॥ శ్లో॥ వివాహాస్త్వష్టధాభిన్నాబ్రాహ్మాద్యామునిసత్తమాః । పూర్వఃపూర్వఃపరోజ్ఞేయఃపూర్వాభావేపరఃపరఇతి ॥ ౨౪ ॥ చంద్రికాయామపి॥క్రీతాద్రవ్యేణయానారీనసాపత్నీవిధీయతే। తథాదైవేచపిత్ర్యేచదాసీంతాంకాశ్యపోబ్ర వీదితి - యత్ కాశ్యపవచనం ॥ కువివాహైఃక్రియాలోపైర్వేదానధ్యయనేనచ । కులాన్యకులతాంయాంతిబ్రాహ్మ ణాతిక్రమేణచేతి - యదపిమనువచనం- తత్ప్రశస్తవివాహాసంభవవిషయమితి ॥ అత్రకేచిదాహుః ॥ ॥ [illegible]

వ్రీహియవాజాశ్వవృషభధేన్వనడుహశ్చేతి స్థావరవిక్రయోనాస్తీతిచ గౌతమాదిభిః ప్రతిషిద్ధేపిభూమివిక్రయే ॥ శ్లో॥ భూమింయఃప్రతిగృహ్ణాతియశ్చభూమింప్రయచ్ఛతి। తావుభౌపుణ్యకర్మాణౌనియతంస్వర్గగామినావితి - భూదానప్రశంసనాచ్చవిక్రయేపికర్తవ్యేహిరణ్యోదకదానేనషడ్భిర్గచ్ఛతిమేదినీతిస్మరణాద్ధిరణ్యోదకందత్వాదానరూపేణస్థావరవిక్రయంకుర్యాదితివిజ్ఞానేశ్వరేణోక్తం-తద్రీత్యాత్రాపి-కన్యావిక్రయిణోమూర్ఖాః- పైశాచశ్చాసురశ్చైవనకర్తవ్యౌకథంచనేతి - కన్యావిక్రయనిషేధాత్ -నాగ్నిచిన్నరకంయాతినకన్యాదోయతస్స్మృతః। విశ్వజిత్సమ్మితోయజ్ఞఃకన్యాదానంమహాఫలమ్ । జ్యోతిష్టోమాతిరాత్రాణాంశతంశతగుణంకృతమ్। ప్రాప్నోతికన్యాందత్వాహేమమంత్రైశ్చసంస్కృతామ్ । కనకాశ్వతిలానాగాదాసీగృహమహీరథాః । కన్యాకాకపిలాచైవమహాదానానివైదశ। దశానాంతుసహస్రాణాంయుక్తానాంధుర్యవాహినామ్ । సుపాత్రేవినియుక్తానాంకన్యాంవిద్యాచ్చతత్సమామ్।అన్నంవిద్యావధూస్త్రీణిగోభూరుక్మాశ్వహస్తినామ్। దానాన్యుత్తమదానానిహ్యుత్తమద్రవ్యదానతఇతి॥ వా॥ ఏవమాదిభిఃకన్యాదానప్రశంసాదర్శనాచ్చద్రవ్యాదానమంతరేణకన్యానధిగమే - పాణిగ్రహణాద్ధిసహత్వంకర్మస్వితిపాణిగ్రహణమారభ్యైవవివాహసిద్ధాగ్నిహోత్రాదిశ్రౌతస్మార్తకర్మాధికారిత్వస్మరణాత్ -తదనుష్ఠానాయావశ్యకర్తవ్యేచవివాహేసతి ॥ శ్లో ॥ అద్భిరేవద్విజాతీనాంవివాహస్తుప్రశస్యతఇతిస్మరణాత్ ఉదకపూర్వమేవకన్యాప్యాదాతవ్యేతి - నచాసురాదివివాహేషుసప్తపదాతిక్రమణాభావేనపతిత్వభార్యాత్వయోరనుపపత్తిరితిశంకనీయం - తత్రాపిస్వీకారానంతరమేవసంస్కారవిధానాత్ ॥ ౨౫ ॥ తథాచదేవలః ॥ శ్లో ॥ గాంధర్వాదివివాహేషుపునర్వైవాహికోవిధిః। కర్తవ్యశ్చత్రిభిర్వర్ణైస్సమయేనాగ్నిసాక్షికఇతి ॥ ౨౬ ॥ గృహ్యపరిశిష్టేపి॥ గాంధర్వాసురపైశాచావివాహారాక్షసశ్చయః।పూర్వంపరిక్రయస్తేషాంపశ్చాద్ధోమోవిధీయతఇతి॥ టీ॥ పరిక్రయఃస్వీకారః॥వా॥అతఏవనబలాదపహారమాత్రేణభార్యాత్వమిత్యాహవసిష్ఠః॥ ౨౭ ॥ శ్లో॥ బలాచ్చాపహృతాకన్యామంత్రైర్యదినసంస్కృతా।అన్యస్మైవిధివద్దేయాయథాకన్యాతథైవసేతి॥ ౨౮ ॥ అథవివాహాంగవిశేషమాహమనుః॥ పాణిగ్రహణసంస్కారస్సవర్ణాసూపదృశ్యతే।అసవర్ణాస్వయంజ్ఞేయోవిధిరుద్వాహకర్మణి। శరఃక్షత్రియయాగ్రాహ్యఃప్రతోదోవైశ్యకన్యయా। వాసోదశాశూద్రయాతువర్ణోత్కృష్టస్యవేదనఇతి ॥ టీ ॥ కరేణకన్యాగ్రహణంపాణిగ్రహణం - పాణిగ్రహణమేవచసంస్కారః పాణిగ్రహణసంస్కారః - ఉత్కృష్టవేదనేసవర్ణాదుత్తరస్యవర్ణస్యలాభేవివాహఇతియావత్ ॥ ... ...

—*అథైకకాలశోభనద్వయనిషేధః*—

౧ ॥ శోభనద్వయసన్నిపాతేసంగ్రహకారః ॥ శ్లో ॥ ఏకోదరాణాంపుంసాంస్యాద్వివాహోనైకవత్సరే। భిన్నోదరాణాంకుర్వీతస్త్రీణాంచైవనసంశయఇతి ॥ ౨ ॥ వరాహమిహిరః ॥ ఏకోదరప్రసూతానామేకస్మిన్నేవవత్సరే।వివాహోనైవకర్తవ్యోగర్గస్యవచనంయథేతి॥ వ్యా॥ఏతదృతుత్రయాదర్వాగ్విషయం ॥ ౩ ॥ యథాహగార్గ్యః॥శ్లో॥ ఏకమాతృప్రసూతానామేకస్మిన్వత్సరేయది। వివాహోనైవకర్తవ్యోనిర్గతేతుఋతుత్రయే। గ్రామాంతరేపికర్తవ్యఃకర్తవ్యోనైకవేశ్మనీతి ॥ ౪ ॥ అంగిరాః ॥ ఏకమాతృప్రసూతానామేకస్మిన్నేవవత్సరే। వివాహోనైవకర్తవ్యశ్శుభత్రయమృతుత్రయే। నకుర్యాద్వర్షభేదేతుత్రిమాసాదూర్ధ్వమాచరేత్ । ఫాల్గునేచైత్రమాసేచపుత్రోద్వాహోపనాయనే। భేదేత్వబ్దస్యకుర్వీతనర్తుత్రయవిడంబనమ్ । నపుంవివాహోర్ధ్వమృతుత్రయేవావివాహకార్యందుహితుఃప్రకల్పయేత్ ।నమండనాచ్చాపిహిముండనంచస్యాన్ముండనాన్మండనమన్వగేవేతి॥టీ॥మండనంవివాహః- ముండనముపనయనం ॥ ౫ ॥ శాతాతపః॥ శ్లో॥మండనంముండనంచైవనకుర్యాదేకవత్సరే। ముండనంప్రథమంకుర్యాన్మండనంతుతతఃపరమితి ॥ ౬ ॥ శ్రీధరీయే॥ శ్లో ॥ పుత్రస్యపాణిగ్రహణాత్పరస్తాన్నమాసషట్కాత్తనయావివాహః।తద్వద్వివాహాదపినోపనీతిస్తథోపనీతేఃపరతశ్చచౌళమితి ॥ ౭ ॥ గర్గః॥శ్లో॥ఏకమాతృప్రసూతానాంకన్యకాపుత్రయోర్ద్వయోః। సహోద్వాహోనకర్తవ్యస్తథానైవోపనాయనమితి ॥ ౮ ॥ స్మృతిరత్నే॥ ఏకస్మిన్ శోభనేవృత్తేద్విశుభంనతుకారయేత్ ।యదికుర్యాత్ప్రమాదేనతత్రస్యాదశుభంధ్రువమితి॥ ౯॥ పుత్రీవిషయేవిశేషమాహాంగిరాః ॥ శ్లో॥ ఉద్వాహ్యపుత్రీంనపితావిదధ్యాత్పుత్ర్యంతరస్యోద్వహనంనజాతు । యావచ్చతుర్థీదినమంగళస్యసమాపనంతావదతోవిదధ్యాదితి॥ ౧౦ ॥ గర్గః॥పుత్రీపరిణయాదూర్ధ్వంయావద్దినచతుష్టయమ్। పుత్ర్యంతరస్యకుర్వీతనోద్వాహమితిసూరయఇతి ॥ ఏకస్మిన్ గృహేఏకైవశుభక్రియా ॥ ౧౧ ॥ తత్రగర్గః ॥

ఏకస్మింస్తు గృహే కుర్యాదేకామేవ శుభక్రియామ్। అనేకాం యస్తు కుర్వాణస్సనాశమధిగచ్ఛతి ॥ ద్విశోభనం త్వేకగృహేతు నేష్టం శుభంతు కుర్యాన్నవతేఃపరస్తాత్। ఆవశ్యకే శోభనఉత్సుకశ్చేద్దాచార్యభేదేన తథైవ కుర్యాదితి॥ ౧౨ ॥ నారదః ॥ శుభకృత్పుత్రికోద్వాహాత్పశ్చాత్పుత్రకరగ్రహః। ఏకతిథ్యామపి ప్రాహభాగవోభిన్నవేళయా॥ ఏకోదరోద్భవసుతాసుతయోర్వివాహో మాసాంతరే మనువసిష్ఠపరాశరాద్యాః। ఇచ్ఛంతి మంగళమథాశువదంతి గార్గాః కేచిత్తథైకదివసేప్యుభయప్రభేదే॥ ఏకలగ్నేపి భిన్నాంశే వసిష్ఠాత్రిపరాశరాః। ద్వయోర్వివాహమిచ్ఛంతి పృథగ్గాత్రే మేథమండపఇతి ॥ ౧౩ ॥ బృహస్పతిః॥ ఏకస్మిన్దివసే స్వైకలగ్నే భిన్నాంశకే తథా। ఏకగర్భోత్థయోర్వద్వ్యోర్వివాహశ్శుభకృద్భవేత్ । దేశభేదాత్కులాచారాదిమేథమార్గాః ప్రకీర్తితాః॥ ఏకలగ్నే ద్విలగ్నే వా గృహేయత్ర ద్విశోభనమ్। తయోరన్యద్వినష్టం స్యాద్వర్ధతేన్యదితి స్థితిః॥ ఏకమాతృప్రసూతానామేకస్మిన్నేవ వాసరే। ఏకఏవ నకుర్వీత వివాహవ్రతబంధనమ్ ॥ ఏకైకతః శుభం కుర్యాన్నపుత్ర్యోః పుత్రయోరపి। షణ్మాసే వా చతుర్మాసే పూర్ణేవ ప్యేషు భావహమితి ॥ ౧౩ ॥ శాతాతపః॥ ఏకమాతృప్రసూతానాం నాగ్నికార్యద్వయం భవేత్ । భిన్నోదరప్రసూతానాం నేతి శాతాతపోబ్రవీత్ ॥ యత్రోపయమనాదూర్ధ్వం షణ్మాసాభ్యంతరేపి వా। పుత్ర్యుద్వాహం నకుర్వీత వివాహోద్వ్రతబంధనమ్॥ టీ ॥ ఉపయమనం వివాహః- వివాహోద్వ్రతబంధనం వివాహాదూర్ధ్వం షణ్మాసాభ్యంతరే వ్రతబంధనముపనయనం నకుర్వీత- ఏతాని వచనాని యమళవ్యతిరిక్తవిషయాణి ॥౧౪ ॥ కాలదీపే యమళవిషయే విశేషో దర్శితః ॥ శ్లో ॥ భ్రాతృద్వయేస్వస్రయుగే స్వస్రుభ్రాతృయుగేథవా। సమానాపిక్రియా కార్యా మాతృభేదే తథైవ చేతి॥ వా॥ భ్రాతృద్వయేపి యమళ ఇత్యర్థః- అత్ర చ ప్రథమజ ఏవ జ్యేష్ఠః॥ ... ... *

—* యమళయోర్జ్యైష్ఠ్యకానిష్ఠ్యనిరూపణమ్. *—

౧ ॥ తథాచమనుః॥ శ్లో ॥ సదృశస్త్రీషు జాతానాం పుత్రాణామవిశేషతః। నమాతృతో జ్యైష్ఠ్యమస్తి జన్మతో జ్యైష్ఠ్యముచ్యతే ॥ జన్మజ్యైష్ఠ్యేన చాహ్వానం సుబ్రహ్మణ్యాస్వపి స్మృతమ్। యమయోశ్చైకగర్భేపి జన్మతో జ్యైష్ఠ్యతా స్మృతేతి॥ ౨ ॥ సంగ్రహేపి॥ యమయోర్జాతయోర్జ్యైష్ఠ్యం జన్మతః ప్రోచ్యతే బుధైః। గర్భస్యైకస్య చిల్లోకే చిరాజ్జననదర్శనాత్ ॥ యమయోర్జననాజ్జ్యైష్ఠ్యమాధానం చేష్యతే బుధైరితి ॥ ౩ ॥ యత్తు ॥ యమళావేకగర్భేతు స్త్రీవాథ పురుషోపి వా। కనిష్ఠ ఆద్యజాతస్స్యాత్పశ్చాజ్జోగ్రజః స్మృత ఇతి స్మరణాత్॥ వా ॥ తత్సమభాగస్థగర్భవ్యతిరిక్తోపర్యధోభాగస్థవిషయం॥ శ్లో॥ పార్శ్వయోస్సంస్థితౌ గర్భౌ తయోర్యః పూర్వజస్స తు। జ్యేష్ఠ ఇత్యుచ్యతే సద్భిర్జాతకాదిషు కర్మస్వితి బాదరాయణీయస్మరణాత్ ॥ ౫ ॥ దత్తౌరసయోర్విషయే విశేషః స్మృత్యంతరే దర్శితః ॥ శ్లో ॥ ఔరసే తు సముత్పన్నే దత్తో జ్యేష్ఠో న చేష్యతే ॥ వా ॥ ఔరసః కనిష్ఠోపి దత్తవివాహాత్పూర్వం వివహేదిత్యర్థః॥ శ్లో ॥ ఊఢామపూర్వాం తు యో దత్తస్స ఏవ జనకస్య చ। గోత్రేన వివహేత్కన్యాం పుత్రాందౌ న నిషేధకృత్॥ మాతృగోత్రసముద్భూతాం గృహీతకులసంభవః। ఉద్వహేద్దశమాదూర్ధ్వం నోద్వహేదితి గౌతమ ఇతి॥ వా॥ సపత్నీపుత్రయోస్తు పితృజీవద్దశాయాం జన్మజ్యైష్ఠ్యక్రమేణ వివాహః - పితృమరణానంతరం తు వివాహే న క్రమనియమ ఇతి కేచిత్ ॥ .... *

—* సీమంతజాతయోర్జ్యేష్ఠమాసవివాహనిషేధః. *—

౧ ॥ అథ పుంసువనసంస్కృతగర్భస్య జన్మమాసజ్యేష్ఠమాసయోరుత్సవనిషేధమాహాంగిరాః॥ శ్లో॥ మౌంజీనిబంధవ్రతకర్మణీ చ చూడాకృతిశ్చ ప్రథమో వివాహః । స్నానం చ పుంసః ప్రథమస్య నేష్టం జ్యేష్ఠాఖ్యమాసేపి చ జన్మమాస ఇతి ॥ ౨ ॥ కాలాదర్శేపి॥ ఆద్యగర్భోత్థయోర్జ్యేష్ఠమాసి నోద్వాహమాచరేదితి ॥ వా॥ ప్రథమగర్భప్రసూతయోః స్త్రీపుంసయోర్జ్యేష్ఠమాసి ఉద్వాహకర్మ నాచరేదిత్యర్థః ॥ ౩ ॥ రత్నమాలాయామపి॥ శ్లో ॥ జన్మమాసి న చ జన్మభే తథా నైవ జన్మదివసే చ కారయేత్ । ఆద్యగర్భదుహితుస్సుతస్య వా జ్యేష్ఠమాసి న తు పాణిపీడనమితి॥ ౪॥ అత్రిః॥ జన్మభే జన్మదివసే జన్మమాసే శుభం త్యజేత్ । జ్యేష్ఠమాస్యాద్యగర్భస్య శుభం వర్జ్యం స్త్రియా అపి। మౌంజ్యుద్వాహప్రతిష్ఠాదీన్ కేచిత్తత్రాపి కుర్వత ఇతి॥ ౫॥ నారదః॥ జన్మమాసేపి జన్మర్క్షే న చ జన్మతిథావపి దినే। ఆద్యగర్భసుతస్యాథ దుహితుర్వా కరగ్రహః। నైవోద్వాహో జ్యేష్ఠమాసే దంపత్యోస్తు పరస్పరమ్। జ్యేష్ఠమాసే తయోరేక జ్యేష్ఠః శ్రేష్ఠస్తు నాన్యథేతి ॥ ౬ ॥ గర్గః॥ జ్యేష్ఠస్య జ్యేష్ఠకన్యాయా వివాహో న ప్రశస్యతే। ద్వౌ జ్యేష్ఠౌ మధ్యమౌ ప్రోక్తౌ జ్యేష్ఠమేకం శుభావహమ్। జ్యేష్ఠత్రయం న కుర్వీత వివాహం బహుసమ్మతమితి॥ ... ... *

—* సింహస్థేగురౌగురుశుక్రమౌఢ్యాదౌచవివాహనిషేధః *—

౧ ॥ మత్స్యః॥ సింహస్థితేసురగురావధిమాసకేచజ్యేష్ఠేతథాద్యతనయస్యశుక్రగుర్వోః। మౌఢ్యేతథాస్థవిరబాలకయోశ్చకుర్యాజ్జన్మస్థితేసురగురౌనహిమంగళానీతి ॥ ౨ ॥ గర్గః॥ గురౌసింహస్థితేచైవసూర్యేచధనుషిస్థితే। వివాహమపినేచ్ఛంతిమునయఃకాశ్యపాదయఇతి ॥ ౩ ॥ నారదః ॥ గురౌతుసింహరాశిస్థేభాగేభాగ్యవతీభవేత్।మైత్రేయమర్క్షేసానారీవివాహేవిధవాభవేదితి ॥ వా ॥ ఏతన్నర్మదోత్తరవిషయం॥ యదాహవ్యాసః॥ నర్మదోత్తరదేశేతుసింహస్థేదేవమంత్రిణి। వివాహంనైవకుర్వీతనిషేధోనాస్తిదక్షిణేఇతి ॥ ౪ ॥ శ్రీధరీయే ॥ నర్మదోత్తరభాగేషుసింహస్థేఽమరపూజితే। వివాహాదినకుర్వీతనాయందోషోస్తిదక్షిణే॥సింహరాశౌసింహరాశౌయావత్తిష్ఠతివాక్పతిః।నర్మదాయామ్యకోణేషునదోషోదక్షిణాపథఇతి॥ ౫॥ అర్ణవే॥అన్నప్రాశనవైవాహంపుంసోజన్మర్క్షఏవచ।జన్మమాసేచవర్జ్యంస్యాన్నర్మదాతీరఉత్తరే ॥ నర్మదాదక్షిణేభాగేవివాహాదిషుమంగళమ్ । జన్మమాసేశుభంప్రోక్తంబహూనాంసమ్మతంత్విదమితి ॥ ౬ ॥ వ్యాసః॥ అన్నప్రాశనమాతిథ్యంవివాహంవాస్తుకర్మచ।రాత్రావహనివాకుర్యాచ్ఛేషాణ్యహనికారయేత్ ॥ ఆషాఢఃప్రోష్ఠపన్మాఘామార్గశీర్షస్తథైవచ । చత్వారోదూషితామాసావర్ణసంస్కారకర్మణీతి ॥ మీనేధనుషిసింహేచస్థితేసప్తతురంగమే।క్షౌరమన్నంనకుర్వీతవివాహంమౌంజిబంధనమ్।మాఘఫాల్గునవైశాఖజ్యేష్ఠమాసాశ్శుభావహాః।మధ్యమాఃకార్తికోమార్గశీర్షకోనిందితాఃపరే ॥ నకదాచిద్దశర్క్షేషుభానోరార్ద్రాప్రవేశనాత్ । పౌషచైత్రౌశుభాగార్గ్యేనేతిప్రాహబృహస్పతిః ॥ శ్రావణంకేచిదిచ్ఛంతినేచ్ఛంత్యన్యేమహర్షయః।కన్యాకుంభకుళీరస్థేరవౌక్షౌరంవివర్జయేత్ ॥ ఆషాఢాదిచతుర్మాసాన్చాంద్రాన్పౌషంచవర్జయేత్ । సార్వకాలికమిచ్ఛంతివివాహంగౌతమాదయఇతి ॥ ౭ ॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥ సర్వఋతవోవివాహస్యశైశిరౌమాసౌపరిహాప్యోత్తమంచనైదాఘమితి ॥ టీ ॥ శైశిరౌమాఘఫాల్గునౌ.నిదాఘస్యగ్రీష్మస్యయశ్చోత్తమః అంత్యః ఆషాఢః తానేతాంస్త్రీన్మాసాన్ - పరిహాప్యవర్జయిత్వా సర్వఋతవో వివాహస్యకాలఇత్యర్థః ॥ ౮ ॥ ఆశ్వలాయనశ్చ॥ సూ॥ సార్వకాలికమేకేవివాహమిచ్ఛంతీతి ॥ ౯ ॥ సంగ్రహే॥ శ్లో॥ కార్తికాశ్వయుజౌమాసావుద్వాహేదక్షిణాయనే। శరిసంతిశ్రావణంచాన్యేమాసాస్త్వన్యేవిగర్హితాఇతి ॥ ౧౦ ॥ అత్రవ్యవస్థామాహవ్యాసః॥ అథర్వాయేవివాహాస్తేసమ్మతాస్సర్వకాలికాఇతి ॥ ౧౧ ॥ దక్షః॥ రాక్షసాసురగంధర్వపైశాచాబ్రాహ్మణస్యతు।నిషిద్ధతిథిమాసేపిసమ్మతాఇతినిశ్చయఇతి ॥ ౧౨ ॥ గృహ్యపరిశిష్టే॥ సూ॥ ధర్మ్యేష్వేవవివాహేషుకాలప్రతీక్షణంనాధర్మ్యేష్వితి ॥ ౧౩ ॥ బోధాయనః॥ శ్లో॥యస్మిన్కాలేవిరోధాస్తిజ్యోతిషాక్తాగమోక్తయోః।జ్యోతిషోక్తంవిహాయైవస్మృతిచోదితమాచరేదితి ॥ ౧౪ ॥ వ్యాసః ॥ విష్ణోఃప్రస్వాపనోత్థానమధ్యేనైవోపనాయనమ్।వివాహంనైవకుర్వీతనైవకుర్యాన్మహోత్సవమితి ॥ ౧౫ ॥ స్మృత్యర్థసారే ॥ అంధఃశ్విత్రీచకునఖీహీనాంగఃపంగురేవచ।కాలప్రదోభవేద్యత్రకులక్షయకరంహితదితి॥ టీ॥ కాలప్రదోముహూర్తవిధాతా॥ ౧౬ ॥ దేవోత్సవమధ్యేమనుష్యోత్సవంనిషేధతి.॥ దేవలః ॥ దేవోత్సవేప్రవృత్తేతునమనుష్యోత్సవోమతః। తస్మిన్గ్రామేనకుర్వీతకుర్యాచ్చేత్సవినశ్యతీతి॥ ఇతిశోభనద్వయసన్నిపాతాదినిరూపణమ్॥

—* అథవధూవృద్ధిపరీక్షా. *—

౧ ॥ తత్రాపస్తంబః॥ సూ॥ శక్తివిషయేద్రవ్యాణిప్రతిచ్ఛన్నాన్యుపనిధాయబ్రూయాదుపస్పృశేతినానాబీజానిసగంసృష్టానివేద్యాఃపాంసూన్క్షేత్రాల్లోష్టగంశకృచ్ఛ్మశానలోష్టమితి పూర్వేషాముపస్పర్శనేయథాలింగమృద్ధిరుత్తమంపరిచక్షతఇతి॥ టీ ॥ నానాబీజానివ్రీహియవాదీనిసంసృష్టాన్యేకస్మిన్మృత్పిండేనిక్షిప్తానిప్రతిచ్ఛన్నానికృత్వా-సౌమిక్యావేద్యాహృతాన్పాంసూన్ - క్షేత్రాత్సస్య సంపన్నాదాహృతం లోష్టం - శకృత్ శ్మశానలోష్టంచపృథక్పిండేషునిక్షిప్య- ప్రతిచ్ఛన్నానికృత్వాఏకస్మిన్భాజనేనిధాయకన్యాంబ్రూయాదేషాంపిండానామేకముపస్పృశేతి - పూర్వేషాంచతుర్ణాముపస్పర్శనేయథాయోగ్యమృద్ధిః - నానాబీజానాముపస్పర్శనే ప్రజాసమృద్ధిః- వేద్యాఃపాంసూనాంయజ్ఞసమృద్ధిః - క్షేత్రాల్లోష్టస్యసస్యసమృద్ధిః - శకృతఃపశువృద్ధిః. - ఉత్తమంశ్మశానలోష్టంపరిచక్షతేగర్హంతేశిష్టాఇత్యర్థః ॥ ౨ ॥ ఆశ్వలాయనః ॥ అష్టౌపిండాన్కృత్వాఋతమగ్రేప్రథమంజజ్ఞేఋతేసత్యంప్రతిష్ఠితంయదియంకుమార్యభిజాతా తదిదమిహప్రతిపద్యతయత్సత్యంతద్దృశ్యతామితి- పిండానభిమంత్ర్యకుమారీంబ్రూయాదేషామేకంగృహాణేతి- క్షేత్రాచ్చేదుభయతస్సస్యాద్గృహ్ణీయాదన్నవత్యస్యాః

ప్రజాభవిష్యతీతి విద్యాత్ - గోష్ఠాత్పశుమతీ వేదీపురుషాద్బ్రహ్మవర్చసిన్య విదాసినో హ్రదాత్ సర్వసంపన్నా దేవనాత్ కితవీ చతుష్పథాద్ద్విప్రవ్రాజినీ ఇరిణాదధన్యా శ్మశానాత్పతిఘ్నీతి॥ టీ ॥ శ్మశానపిండస్పర్శనే తస్యా ఏవ వైధవ్యం భవిష్యతీత్యర్థః ॥ ౩ ॥ హారీతః॥ శ్లో॥ ప్రత్యుద్వాహో నైవ కార్యో నైకస్మై దుహితృద్వయమ్। న చైకజాతయోః పుంసోః ప్రయచ్ఛేద్దుహితృద్వయమితి ॥ ౪ ॥ పితుః స్వసారం మాతుశ్చ మాతులానీం స్నుషామపి। మాతుస్సపత్నీం భగినీమాచార్యతనయాం తథా । ఆచార్యపత్నీం స్వసుతాం గచ్ఛంస్తు గురుతల్పగ ఇతి దోషస్మరణాత్॥ సా తూత్పరంపరయా వా ॥ శ్లో ॥ శ్వశ్రూః పూర్వజపత్నీ చ మాతృతుల్యాః ప్రకీర్తితాః॥ పితృపత్న్యస్సర్వా మాతర ఇత్యాద్యతిదేశేన వా - తాదృశీ నోద్వాహ్యేతి॥ ... ... *

—* కన్యాదానకాలనియమక్రమః. *—

౧ ॥ సంగ్రహకారః॥ శ్లో ॥ భుక్తాం సముద్వహేత్కన్యాం సావిత్రీగ్రహణం తథా। ఉపోషితస్స్వైదద్యాదర్చితాయ ద్విజాతయ ఇతి॥ వా ॥ భుక్త్వోద్వాహస్మరణమధర్మవివాహవిషయం॥ ౨॥ తదాహ వ్యాసః ॥ శ్లో ॥ గాంధర్వాసురయోరేవ భుక్త్వా తు పరిణీయతే। బ్రాహ్మాదిషు వివాహేషు భోజనం నేతి కాశ్యప ఇతి ॥ ౩ ॥ శాతాతపః॥ బ్రాహ్మాదిషు వివాహేషు పూర్వం హోమః ప్రశస్యతే। కన్యాస్వీకరణం పశ్చాద్వ్యత్యయశ్చాసురాదిషు । స్వగృహ్యోక్తవిధానాద్వా పౌర్వాపర్యవ్యవస్థితిరితి ॥ ౪ ॥ వ్యాసః ॥ దద్యాత్పూర్వముఖః కన్యాం గృహ్ణీయాదుత్తరాముఖః। దంపత్యోర్వర్ధతే చాయుర్వార్తాతుశ్చైవ వివర్ధత ఇతి ॥ ౫ ॥ స్కాందేఽపి ॥ నామగోత్రే సముచ్చార్య ప్రాఙ్ముఖో వారిపూర్వకమ్। ఉదఙ్ముఖాయ వై దద్యాత్కన్యాం చైవ యవీయసీమితి ॥ ౬ ॥ వసిష్ఠస్తు విశేషమాహ ॥ ప్రాక్ప్రత్యఙ్ముఖయోశ్చైవ దాతృగ్రాహకయోః స్థితిః। ఉద్వాహే చైవ గోదానాదానయోరేవమేవ హీతి ॥ ౭ ॥ ఆగ్నేయపురాణే॥ దద్యాత్తు ప్రాఙ్ముఖస్తస్మై వరః ప్రత్యఙ్ముఖో వధూమ్। గృహీత్వా శోభనే లగ్నే ఈక్షేతాపాదమస్తకమితి ॥ టీ॥ అత్ర స్మృతీనాం విరోధే వికల్పో ద్రష్టవ్యః ॥ ౮ ॥ వ్యాసః॥ శ్లో ॥ ఆచ్ఛాద్యాలంకృతాం కన్యాం గృహ్ణా న్వామకరేణ తు। గోత్రమాదౌ తు సంకీర్త్య ప్రపితామహపూర్వకమ్॥ ప్రపితామహపూర్వాయ ఫలముద్దిశ్య దాపయేత్ । నాందీముఖే వివాహే చ ప్రపితామహపూర్వకమ్। నామసంకీర్తయేద్విద్వానన్యత్ర పితృపూర్వకమితి॥ ౯ ॥ దక్షః॥ నామగోత్రే సముచ్చార్య ప్రపితామహపూర్వకమితి ॥ ౧౦ ॥ జమదగ్నిః॥ కన్యాం వామకరే ధృత్వా ప్రపితామహపూర్వకమితి ॥ ౧౧॥ దేవీపురాణే॥ గోత్రమాదౌ తు సంకీర్త్య కీర్తయేత్ప్రపితామహమ్ । పితామహం చ పితరం కన్యామేవ వరాయ చ । ఆసీనాయాః స్త్రియాస్తిష్ఠన్ గృహ్ణామీత్యద్భిరంతతః। గృహ్ణీయాత్పాణిముత్తానం సాంగుష్ఠాంగులి దక్షిణమితి॥ ౧౨॥ ఔపాసనాత్పూర్వమగ్నినాశే పునర్వివాహః॥ తథా సంగ్రహే॥ పూర్వమౌపాసనారంభాదగ్నినాశో యదా భవేత్ । పునర్వివాహః కర్తవ్యః పరతస్తు న విద్యత ఇతి ॥ వా ॥ ఋగ్వేదినాం ప్రవేశహోమాత్పూర్వం యజుర్వేదినామౌపాసనారంభాత్ - సామవేదినాం లేఖాహోమాత్పూర్వం చాగ్నినాశే పునర్వివాహ ఇతి ॥ ౧౩ ॥ బోధాయనః ॥ సూ॥ అథ చేదౌపాసనారంభాత్ప్రాగ్జ్వలనస్య నాశః పునర్వివాహం కుర్వీతేతి॥ వా ॥ పునర్వివాహకల్పోఽపి తత్రైవ వ్యాఖ్యాతః॥ శ్లో॥ అంకురం చ ప్రతిసరం వరణం చ ప్రతిగ్రహమ్। వాససా పరిధానం చ కర్మాణ్యేతాని వర్జయేదితి ॥ అ॥ ఉపనయనవివాహజాతకర్మశ్మశానాగ్నినష్టే ప్రాయశ్చిత్తమాహ। బోధాయనః॥ సూ॥ అథ యద్యుపనయనాగ్నిర్వివాహాగ్నిర్జాతకర్మాగ్నిశ్శ్మశానాగ్నిరా చతుర్థాదా ద్వాదశాహాదా సంచయనాద్వాగ్నినాశే సర్వం తదపహతేతి ప్రోక్ష్య స్థండిలముద్ధత్యాగ్నిముపసమాధాయ సంపరిస్తీర్య ప్రాయశ్చిత్తం జుహోత్యయాశ్చ పంచ హోతా బ్రాహ్మణ ఏకహోతా మనస్వతీమిందాహుతీర్మహావ్యాహృతీర్వ్యాహృతీశ్చ జుహోతీతి॥ ...

—* ఔపాసనారంభకాలః. *—

౧ ॥ ఔపాసనస్యారంభకాలమాహాపస్తంబః గృహ్యే ॥ సాయం ప్రాతరత ఊర్ధ్వం హస్తేనైతే ఆహుతీ తండులైర్యవైర్వా జుహుయాదితి ॥ టీ ॥ అత ఊర్ధ్వమాగ్నేయస్థాలీపాకాంతాద్వివాహాదూర్ధ్వం - రాత్రావేవౌపాసనస్యారంభః - యది నవ నాడ్యో నాతీతాః - అతీతాశ్చేదపరేద్యుస్సాయంహోమవాగ్ని హోత్రవేళాయామితి గృహ్యతాత్పర్యదర్శనే ॥ ౨ ॥ స్మృతిరత్నే॥ శ్లో॥ త్రైధాకృత్వా యామినీం పూర్వభాగే స్థాలీపాకో నిత్యయుక్తో ద్వితీయే। స్థాలీపాకో నైవయుక్తస్తృతీయే నైవ స్థాలీ నైవ యుక్తో వివాహే॥ టీ ॥ నిత్యః ఔపాసనహోమః॥ ౩ ॥ వ్యాసః॥ శ్లో॥ రాత్రౌ వివాహ ఉత్పన్నే వహ్నిం పరిచరేత్తదా । రాత్రావతీతకాలశ్చేచ్ఛ్వస్సాయంతముపక్రమేత్॥ ప్రాతర్హోమ

స్వంగతాం తే కాలేత్వనుదితే తథా। సాయమస్తమితే హోమకాలస్తు నవనాడికేతి॥౪॥అథస్థాలీపాకోపక్రమః ॥ తత్రాప
స్తంబః॥సూ॥ఏవమత ఊర్ధ్వం దక్షిణావర్జముపోషితాభ్యాం పర్వసు కార్యః పూర్ణపాత్రస్తు దక్షిణేత్యేక ఇతి॥టీ॥అత ఊ
ర్ధ్వం ఆగ్నేయస్థాలీపాకాత్పరమిత్యేకం వదతా- ఆగ్నేయస్థాలీపాకానంతరం శేషహోమాత్పూర్వం సంభవేపి ఆగ్నేయ
స్థాలీపాకః కార్య ఇత్యుక్తం భవతి॥౫॥యథాహుః॥శ్లో॥వివాహశేషమధ్యేషు పర్వణ్యుత్పతితే సతి। తస్మిన్నపి చ కర్తవ్యః
స్థాలీపాకో యథావిధి।తత్ర యద్యప్యమావాస్యా వివాహాత్స్యాదనంతరమ్।యది వా పౌర్ణమాసీ స్యాత్స్థాలీపాకక్రియా
మతేతి॥వా॥అత్రామావాస్యాయామపి స్థాలీపాకస్మరణమాగామి పౌర్ణమాస్యా మాఘ్యాదిదోషదుష్టత్వే ద్రష్టవ్యం॥౬॥
తదాహ గౌతమః॥శ్లో॥పాకయజ్ఞస్య చారంభమన్వారంభణమేవ చ। పౌర్ణమాస్యాం యజేత్పూర్వం దర్శే నైవ కథంచన।
మాఘ్యాదిదోషమాసే తు పౌర్ణమాస్యాం యజేత్కథమ్।దర్శే వాపి యజేత్పూర్వం పౌర్ణమాసీమమామపి॥అతికాలాంత
రారంభో యజమానస్య పాపకృత్।ఆయుఃశ్రియం యశో హన్యాత్తస్మాత్తం నవ్యతిక్రమేదితి॥వా॥యావద్దర్శనం పౌర్ణమా
సస్యాకాలత్వాద్దర్శాత్పూర్వమేవ పంచమ్యాదౌ పౌర్ణమాసస్థాలీపాకం కృత్వా స్వకాలే అమామపి దర్శేష్టిపి యాజయేత్-
న తు ప్రతిపది పౌర్ణమాసీమపి సహ యజేదిత్యర్థః- యత్తు-మాఘ్యేవాప్యధిమాసే వా గ్రహణే చంద్రసూర్యయోః।అన్వా
రంభం ప్రకుర్వీత సమనంతర పర్వణీతి స్మరణం॥ యదపి ॥ ఆషాఢేప్యధిమాసే వా సంక్రాంతౌ గ్రహణేపి చ। అన్వారంభం
ప్రకుర్వీత సమనంతర పర్వణీతి ॥ వా॥ తత్సమనంతర పర్వణ్యావశ్యకర్తవ్యతా ప్రతిపాదనపరం- మాఘ్యాదౌ తు దోషస్మ
రణాత్॥ యదాహుః॥ ౭ ॥ సూ ॥ ఆధానానంతరా పౌర్ణమాసీ చేన్మలమాసి న తత్రారంభణీయా స్యాదితి వృద్ధైన
భాషితమ్ ॥ ౮ ॥ స్మృత్యర్థసారేపి॥ సూ॥వసంతకాలేపి మలమాసాదికశ్చేత్కర్మారంభో నాస్తీతి॥ వా॥ అన్వా
రంభణాదికం న కర్తవ్యమితి- అన్వారంభణః స్థాలీపాకః॥ శ్లో ॥ ఉపరాగోధిమాసో వా యది ప్రథమ పర్వణి। నాహరే
త్ప్రథమామిష్టిం మాఢ్యే చ గురుశుక్రయోః।స్థాలీపాకక్రియాం కుర్యాద్వివాహాదుత్తరాయణే। పిత్ర్యమాసచతుష్టేషు య
దికుర్యాద్వినశ్యతి॥ ఆరంభం దర్శపూర్ణేష్ట్యోరగ్నిహోత్రస్య చోదితమ్।ప్రతిష్ఠామపి కర్మాద్యో మలమాసే చ వర్జ
యేత్।ప్రారబ్ధే తు తృతీయాదౌ ప్రోక్తదోషో న విద్యతే॥ ఋతుత్రయమతిక్రమ్య స్థాలీపాకం వినా కృతమ్। అజస్రం లౌకి
కం విద్యాన్మాసత్రయమథాపి వేతి॥ఇదం దేశాంతరగమనవిషయం ॥ ౧౦ ॥ శ్లో ॥ ఋతుమేకమతిక్రమ్య స్థాలీపాకం
వినాకృతమ్।అజస్రం లౌకికం విద్యాదితి వేదవిదో విదురితి స్మరణాత్ ॥ఇతి స్థాలీపాకనిరూపణమ్. ... *

—* అథాధివేదనమ్. *—

౧ ॥ తత్ర మనుః॥ మద్యపాసత్యవృత్తా చ ప్రతికూలా చ యా భవేత్। వ్యాధితా వాధివేత్తవ్యా హింస్రార్థఘ్నీ
చ సర్వదా॥వంధ్యాష్టమేధివేద్యాబ్దే దశమే తు మృతప్రజా।ఏకాదశే స్త్రీజననీ సద్యస్త్వప్రియవాదినీ॥ యా రోగిణీ స్యాత్తు
హితా సంపన్నా చైవ శీలతః।సానుజ్ఞాప్యాధివేత్తవ్యా నావమాన్యా చ కర్హిచిత్। అధివిన్నా తు యా నారీ నిర్గచ్ఛేద్రో
షితా గృహాత్। సా సద్యస్సన్నిరోద్ధవ్యా త్యాజ్యా వా కులసన్నిధావితి ॥ టీ ॥ త్యాగో జనకకుల ప్రేషణం॥ ౨॥ యాజ్ఞ
వల్క్యః॥ సురాపీ వ్యాధితా ధూర్తా వంధ్యార్థఘ్న్యప్రియంవదా। స్త్రీప్రసూశ్చాధివేత్తవ్యా పురుషద్వేషిణీ తథా॥
టీ ॥ యస్యాం గృహే విద్యమానాయాం భార్యాంతర పరిగ్రహః - సాధివేత్తవ్యేత్యర్థః॥ శ్లో॥అధివిన్నా తు భర్త
వ్యా మహదేనోన్యథా భవేత్।యత్రానుకూల్యం దంపత్యోస్త్రివర్గస్తత్ర వర్ధతే। ఆజ్ఞాసంపాదినీం దక్షాం వీరసూం
ప్రియవాదినీమ్। త్యజన్దాప్యస్తృతీయాంశమద్రవ్యో భరణం స్త్రియా ఇతి ॥ టీ ॥ త్యజన్నధివిందన్ స్వస్య ధనస్య తృ
తీయాంశం దాప్యః- నిర్ధనస్తు స్త్రియా భరణం గ్రాసాచ్ఛాదనాది దాప్య ఇత్యర్థః॥ ౩ ॥ పరాశరమాధవీయే॥ శ్లో॥
ధర్మవిఘ్నకరీం భార్యామసతీం చాతికోపనామ్। త్యజేద్ధర్మస్య రోధార్థం తథైవాప్రియవాదినీమితి॥ టీ॥ త్యజేత్-
అధివిందేత్ ॥ ౪ ॥ దక్షః॥ శ్లో॥ ప్రథమా ధర్మపత్నీ స్యాద్ద్వితీయా రతివర్ధనీ।దృష్టమాత్ర ఫలం తస్యామదృష్టం నోపల
భ్యతే।ధర్మపత్నీసమాఖ్యాతా నిర్దోషా యది సా భవేత్।దోషే సత్యపి న దోషస్స్యాదన్యోద్వాహే విజానత ఇతి॥ ౫ ॥
స్మృతిరత్నే॥ ఏకాముత్క్రమ్య కామార్థమన్యాం లబ్ధుం య ఇచ్ఛతి। సమర్థస్తోషయిత్వార్థైః పూర్వోఢామపరాం వ
హేదితి ॥ ౬ ॥ బోధాయనః ॥ అప్రజాం దశమే వర్షే స్త్రీప్రజాం ద్వాదశే త్యజేత్। మృతప్రజాం పంచదశే సద్య
స్త్వప్రియవాదినీమితి॥ ౭ ॥ ఆపస్తంబః ॥ ధర్మప్రజాసంపన్నే దారే నాన్యాం కుర్వీత అన్యతరాభావే కార్యా ప్రాగ
గ్న్యాధేయాదితి॥ టీ॥శ్రౌతేష్వస్మార్తేషు చ కర్మసు శ్రద్ధాశక్తిః ధర్మసంపత్తిః- పుత్రవత్త్వం ప్రజాసంపత్తిః. ఏత
ద్యుక్తే దారే సతి భార్యామన్యాం నోద్వహేదితి-ధర్మప్రజయోరన్యతరస్యాభావే కార్యా ఉద్వాహ్యా-అత్రేదారే సతీతి

వచనాత్ - మృతేతస్మిన్ ప్రాగూర్ధ్వంచాధానాత్ - సత్యామపిపుత్రసంపత్తౌధర్మసంపత్త్యర్థందారగ్రహణంభవత్యేవ ॥ ౮ ॥ శాతాతపః॥ శ్లో॥ మద్యపానప్రవృత్తాచదీర్ఘరోగాచయాభవేత్। ప్రతారికానపత్యాచస్త్రీప్రసూఃపరుషభాషిణీ।అర్థఘ్నీచపతిద్వేషీస్త్రీతిష్ఠత్యపిచోద్వహేదితి ॥ ౯ ॥ స్మృత్యంతరే॥ వ్యాధితాంస్త్రీప్రజాం వంధ్యామున్మత్తాంవిగతార్తవామ్। అదుష్టామహతిత్యక్తుంతీర్థతోనతుధర్మతఇతి॥టీ॥ తీర్థంయోనిః॥౧౦ ॥ గర్గః॥ గృహస్థస్యైకపత్నీకస్యకామీచోద్వహేత్పరామ్।తృతీయాంనోద్వహేత్కన్యాంచతుర్థీమపిచోద్వహేత్॥

—* అర్కవివాహవిధిః. *—

తృతీయాముద్వహేత్కన్యాంమోహాదజ్ఞానతోపియః।ధనధాన్యాయుషాంహానీరోగీస్యాద్యదిజీవతి॥ తృతీయోద్వాహసిద్ధ్యర్థమర్కవృక్షంసముద్వహేత్ ।గ్రామాత్ప్రాచీముదీచీంవాగచ్ఛేద్యత్రైవతిష్ఠతి॥ యథావాహంశోభనం కృత్వాకృత్వాభూమించశోధితామ్। వస్త్రేణతంతునావేష్ట్యబ్రాహ్మణస్తంపరిశ్రయేత్ ॥స్వశాఖోక్తవిధానేనహోమాంతేగ్నింస్వఆత్మని । ఆరోప్యైవవరోధీరోబ్రహ్మచర్యంచరేత్త్ర్యహమ్ । ఏకాహమపివాకన్యాముద్వహేదవిశంకితఇతి॥ వా ॥ అయంచద్వితీయాదివివాహఃప్రజాసంపత్త్యభావేమృతాయాంవాద్రష్టవ్యః ॥ ౧౧ ॥ శ్రుతిః॥ జాయమానోవైబ్రాహ్మణస్త్రిభిరృణవాజాయతేబ్రహ్మచర్యేణర్షిభ్యోయజ్ఞేనదేవేభ్యః ప్రజయాపితృభ్యః॥ తస్మాదేకోద్వేజాయేవిందతే - తస్మాదేకోబహ్వీర్జాయావిందతఇత్యాదిశ్రుతితః ॥ ధర్మప్రజార్థమనేకపత్నీపరిగ్రహావగమాత్॥

—* ద్వితీయవివాహకాలః. *—

౧ ॥ గార్గ్యః॥ శ్లో ॥ భార్యాంతరవివాహస్స్యాదయుగేవత్సరేశుభః। యుగ్మేభర్తృవినాశాయగార్గ్యస్యవచనంయథేతి॥ ౨ ॥ వసిష్ఠః॥ భార్యాహీనస్తువైవాహ్యంకుర్యాత్తస్మింస్తువత్సరే।వత్సరాంతరితేకుర్యాదయనాంతరితేపివా।యుగ్మేప్యయుగ్మమాసేవాశౌనకోమునిరబ్రవీదితి॥ ... ...

—* అథపరివేదనమ్. *—

౧ ॥ తత్రగర్గః॥ శ్లో ॥ సోదర్యేతిష్ఠతిజ్యేష్ఠేనకుర్యాద్దారసంగ్రహమ్। ఆవసథ్యంతథాధానంపతితస్త్వన్యథాభవేదితి ॥టీ॥ ఆవసథ్యం ఆవసథ్యాధానం-ఆధానంగార్హపత్యాద్యాధానం ॥ ౨ ॥ యమః ॥ పితృవ్యపుత్రాన్సాపత్నాన్పరపుత్రాంస్తథైవచ।దారాగ్నిహోత్రధర్మేషునాధర్మఃపరివిందతఇతి॥ టీ ॥ పరపుత్రాఃదత్తక్రీతాదయః ॥ ౩ ॥ శాతాతపః॥ శ్లో॥ క్లీబేదేశాంతరస్థేచపతితేభిక్షుకేపివా।యోగశాస్త్రాభియుక్తేచనదోషఃపరివేదనఇతి ॥ ౪ ॥ కాత్యాయనః ॥ దేశాంతరస్థక్లీబైకవృషణానసహోదరాన్ । వేశ్యాతిసక్తపతితశూద్రతుల్యాతిరోగిణః।జడమూకాంధబధిరకుబ్జవామనఖేటకాన్।అతివృద్ధానభార్యాంశ్చకృషిసక్తాంశ్చకామతః॥ధనవృద్ధిప్రసక్తాంశ్చకామతోకారిణస్తథా।కూహకోన్మత్తచోరాంశ్చపరివిందన్నదుష్యతి॥ టీ ॥ ఖేటకఃభగ్నదోఃపాదద్వయః- అభార్యాఃనైష్ఠికబ్రహ్మచారిణః- కామతోకారిణఃస్వేచ్ఛయైవవివాహాన్నివృత్తాః - తేషామపిపరివిన్నత్వంనాస్తీతిప్రతిభాతి-యద్యపిజడమూకాదీనామపివివాహోస్తి- తథాపితాన్పరివిందన్నదూష్యతి ॥ ౫ ॥ పరాశరః॥ ద్వాదశైవతువర్షాణిజ్యాయాన్ధర్మార్థయోగతః।న్యాయ్యఃప్రతీక్షితుంభ్రాతాశ్రూయమాణఃపునఃపునరితి॥ టీ॥ధర్మార్థయో - ధర్మార్థమర్థార్థంచదేశాంతరగతః - జీవతీతిపునఃపునఃశ్రూయమాణఃద్వాదశవర్షాణిప్రతీక్ష్యఇత్యర్థః ॥ ౬ ॥ వసిష్ఠోపి॥ సూ ॥ అష్టౌదశద్వాదశవర్షాణిజ్యేష్ఠభ్రాతరమనివిష్టమప్రతీక్షమాణఃప్రాయశ్చిత్తీభవతీతి॥ టీ॥ అనివిష్టమకృతవివాహాగ్నిహోత్రం-కార్యాంతరార్థందేశాంతరగతవిషయే అష్టౌదశవేతిపక్షద్వయం - ధర్మార్థమర్థార్థంవాగతవిషయేద్వాదశవర్షాణీతివివేకః ॥ ౭ ॥ విద్యాగ్రహణార్థంగతవిషయేపిగౌతమః॥ సూ ॥ విద్యాసంబంధేభ్రాతరిచైవంజ్యాయసియవీయాన్కన్యాగ్న్యుపయమేష్విత్తి॥౮ ॥ శంఖోపి॥ శ్లో॥ జ్యేష్ఠేతిష్ఠత్యనూఢేవాఅగ్నిహోత్రాధికారిణి।అనుజ్ఞయావినాధానంవివాహంనైవకారయేత్ ॥ దేశాంతరగతేజ్యేష్ఠేద్వాదశాబ్దంసరీక్ష్యతు। పశ్చాత్కనిష్ఠోవిధివత్కుర్యాద్వైదారసంగ్రహమితి ॥ ఏవంప్రతీక్షణమున్మత్తా

—* ఉన్మత్తాదీనాంవివాహనిరాకరణమ్. *—

దివ్యతిరిక్తవిషయం ॥ ౯ ॥ తథాచంద్రికాయామ్॥ ఉన్మత్తఃకిల్బిషీకుష్ఠీపతితఃక్లీబఏవవా। రాజయక్ష్మామయావీచనన్యాయ్యస్స్యాత్ప్రతీక్షితుమ్॥ మత్తోన్మత్తజడక్లీబపతితానాంద్విజన్మనామ్ । నోద్వాహోనైవసంస్కారోనాశౌచంనోదకక్రియా।రంభావివాహఃకర్తవ్యస్తదలాభేర్కశాఖయా। వివాహంమనుజాఃకుర్యురిత్యేవంమనురబ్రవీదితి॥

౧౦ ॥ మనుశాతాతపౌ॥ దారాగ్నిహోత్రసంయోగంకురుతే యోఽగ్రజేస్థితే। పరివేత్తాసవిజ్ఞేయః పరివిత్తిస్తుపూర్వజ ఇతి ॥ ౧౧ ॥ పరాశరః॥ పరివిత్తిః పరివేత్తాయయాచపరివిద్యతే। సర్వేతేనరకంయాంతి దాతృయాజకపంచమాః॥ కుబ్జవామనషండేషు గద్గదేషు జడేషుచ। జాత్యంధేబధిరేమూకేనదోషః పరివేదనే। పితృవ్యపుత్రస్సాపత్న్యః పరనారీసుతస్తథా। దారాగ్నిహోత్రసంయోగేనదోషః పరివేదనే। పరివేత్తుర్నచాగ్నిస్తు నవేదానతపాంసిచ। నచ శ్రాద్ధంకనిష్ఠస్యయాచకన్యావిరూపతేతి ॥ టీ ॥ వివాహాధికారిణ్యాం జ్యేష్ఠాయాంకన్యాయాంసత్యాంకనిష్ఠాయా ఉద్వాహోనకార్యః - విరూపతాయాంతు జ్యేష్ఠాయా మనూఢాయామపి కనిష్ఠా యావివాహోనదోషాయే త్యర్థః ॥ జ్యేష్ఠాయాంయద్యనూఢాయామూహ్యతేత్వనుజాభవేత్। సైవాగ్రేదిధిషూర్జ్ఞేయాపూర్వాతుదిధిషూస్స్మృతేతి ॥ ౧౨ ॥ బోధాయనోపి॥ పరివిత్తిః పరివేత్తాయ్యాశ్చైనంపరివిందతి। సర్వేతేనరకంయాంతిదాతృయాజకపంచమా ఇతి ॥ ౧౩ ॥ అ॥ కన్యాయాః పాతిత్యేసతికృతప్రాయశ్చిత్తాయా ఏవవివాహ ఇత్యాహ యమః॥ శ్లో॥ స్త్రీయదాబాలభావేనమహాపాపంకరోతిహి। ప్రాయశ్చిత్తవ్రతస్యార్థంపిత్రాతువ్రతచారిణీమ్। ఉద్వాహ్యేదభిరూ

—* పతితాదీనాంధర్మనిరూపణమ్. *—

హంతామన్యథాపతితస్తుసఇతి॥ ౧౪ ॥ అ॥ పతితైస్సహయోనిసంబంధే పాతిత్యమాహవ్యాసః॥ శ్లో॥ సంవత్సరేణపతతిసంసర్గంకురుతేతుయః। యోనిశయ్యాసనైర్నిత్యం జానన్వైపతితోభవేత్ ॥ యాజనంయోనిసంబంధంతథైవాధ్యాపనంద్విజః। కృత్వాసద్యః పతత్యజ్ఞానాత్సహభోజనమేవవా। యాజనంయోనిసంబంధంస్వాధ్యాయంసహభోజనమ్। కృత్వాసద్యః పతత్యేవపతితేననసంశయ ఇతి ॥ ౧౫ ॥ ఆపస్తంబః॥ సూ ॥ నపతితైస్సంవ్యవహారోవిద్యత ఇతి॥ అ ॥ కృతప్రాయశ్చిత్తైరపిపతితైరుత్పాదితానాంపుత్రాణామపిపాతిత్యమస్తీతి పూర్వపక్షపూర్వకం ప్రతిపాదయతిసఏవ॥ సూ॥ అథాభిశస్తాస్సమవసాయచరేయుర్ధార్మ్యమపిసాగంశిత్యేత రేతరయాజకా ఇతరేతరాధ్యాపకామిథో వివాహమానాః పుత్రాన్ సన్నిష్పాద్యబ్రూయుర్విప్రవ్రజతాస్మదేవగంహ్యస్మత్స్వార్యాస్సంప్రత్యపత్స్యంతేత్యథాపిన సేంద్రియః పతతీతదేతేనవేదితవ్యమంగహీనోహిసాంగంజనయేతిమిథ్యైతదితిహారీతోదధిధానీసధర్మాస్త్రీభవతియోహిదధిధాన్యామప్రయతంపయఆతంచ్యమంథతిన తేనధర్మకృత్యం క్రియత ఏవమశుచిశుక్లంతతోయన్నిర్వర్తయతేన తేనసహసంప్రయోగోవిద్యత ఇతి॥ టీ॥ అభిశస్తాః పతితాః - సమవసాయచరేయుః - అవసానంగృహంసమిత్యేకీభావే- గ్రామాద్బహిరేకస్మిన్ప్రదేశేగృహాణికృత్వాచరేయుః - ధార్మ్యంవక్ష్యమాణంవృత్తమితిసాంశిత్యసంశితాంతీక్ష్ణాంబుద్ధింకృత్వానిశ్చిత్యేత్యర్థః - ఇతరేతరంయాజయంత ఇతరేతరమధ్యాపయంతః పరస్పరం వివాహసంబంధంకుర్వంతశ్చరేయుః వర్తేరన్నితి - అథతే పుత్రాన్ సన్నిష్పాద్యబ్రూయుః హే పుత్రాః- అస్మత్ అస్మత్తః- విప్రవ్రజతవివిధంప్రకర్షేణచస్నేహముత్సృజ్యార్యసమీపంగచ్ఛత - ఏవంహ్యస్మత్సు అస్మాసు ఆర్యాశ్శిష్టాస్సంప్రత్యపత్స్యంతే సంప్రతిపత్తింకరిష్యంతి- ఆర్యాణామప్యేతదభిప్రేతంభవిష్యతి- యస్మాదస్మాభిరేవపతనీయం కర్మానుష్ఠితంనచభవద్భిః- నచపతితేనోత్పాదితస్యపాతిత్యమన్యత్స్యాత్ ఏతదేవోపపాదయతి- అథాపినసేంద్రియః పతతీన హిపతితోభవన్నింద్రియేణసహపతతి - పురుష ఏవపతతి- నేంద్రియంశుక్లమితితదనంతరోక్తమర్థంరూపం- ఏతేన వక్ష్యమాణేననిదర్శనేనవేదితవ్యం - చక్షురాద్యంగహీనోపిసాంగంచక్షురాదిమంతంజనయతి- ఏవమధికారవికలస్సాధికారంజనయిష్యతి- స్త్రియా అపికారణత్వాత్తస్యాశ్చదోషాభావాత్ -దూషయతిమిథ్యైతదితి ఏతదనంతరోక్తం మిథ్యానయుక్తమితిహారీతోమన్యతే - హారీతగ్రహణంపూజార్థం- దధిధీయతేయస్యాంసాదధిధానీస్థాలీతయాసధర్మాసదృశీభవతి- తతః కింయోహిపురుషోదధిధాన్యాంస్థాల్యామప్రయతంశ్వాద్యుపహతంపయ ఆతంచ్యతక్రాద్యాతంచనేనసంసృత్యమంథతి- న తేనతదుత్పన్నేనఘృతాదినాధర్మకృత్యంయాగాదికంక్రియతే - ఏవంపతితసంబంధేనాశుచిశుక్లంస్త్రియాంనిషిక్తంశోణితేనాక్తంయన్నిర్వర్తయతే- యేనరూపేణనిష్పద్యతేన తేన సహసంప్రయోగోవిద్యతేశిష్టానామిత్యర్థః॥ ౧౬ ॥ బోధాయనః॥ శ్లో॥ సంవత్సరేణపతతిపతితేనసమాచరన్। యాజనాధ్యాపనాద్యానాత్సద్య ఇతి ॥ సఏవ ॥ అథపతితాస్సమవసాయధర్మాంశ్చరేయురితరేతరయాజకా ఇతరేతరాధ్యాపకామిథోవివాహమానాః పుత్రాన్ సన్నిష్పాద్యబ్రూయుర్విప్రవ్రజతాస్మత్త ఏవ మార్యాన్ సంప్రతిపత్స్యథేత్యథాపి నసేంద్రియః పతతీతిదేతేనవేదితవ్యమంగహీనోపిసాంగం జనయేన్మిథ్యైతదితిహారీతో దధిధానీసధర్మాః స్త్రియస్స్యుః యో హిదధిధాన్యామప్రయతంపయ ఆతంచ్యమంథతినతచ్ఛిష్టాధర్మకృత్యేషూపయోజయంత్యేవమశుచిశుక్లంయన్నిర్వ

ర్జాయతే తేన సహ సంప్రయోగో న విద్యతే. అశుచిశుక్లోత్పన్నానాం తేషామిచ్ఛతాం ప్రాయశ్చిత్తిః పతనీయానాం తృతీయాంశః స్త్రీణామంశస్తృతీయ ఇతి ॥ ౧౭ ॥ వా॥ సేమానాయామప్యుత్పత్తౌ పుత్ర ఏవ పతతి న దుహితా॥ తదాహ వసిష్ఠః॥ సూ॥ పతితేనోత్పన్నః పతితో భవత్యన్యత్ర స్త్రియాః- సా హి పరగామినీ తామరిక్థాముపేయాదితి॥ టీ॥ అశుల్కాం కృతప్రాయశ్చిత్తాముపేయాదిత్యర్థః॥ ౧౮ ॥ తథా యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో॥ కన్యాం సముద్వహేదేషాం సోపవాసామకించనామితి॥ టీ ॥ ఏషాం బ్రహ్మహాదీనామకించినామశుల్కాం॥ ౧౯ ॥ హారీతోపి॥ సూ॥ తస్యాతు కుమారీమహోరాత్రోషితాం ప్రాతశ్శుద్ధామహతేన వాససాచ్ఛాదితాం నాహమేతేషాం మమైతదితి త్రిరుచ్చైరభిధానాం తీర్థే స్వగృహే వోద్వహేదితి ॥ ౨౦ ॥ దారసంగ్రహస్య ఫలమాహ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో॥ లోకానన్త్యం దివః ప్రాప్తిః పుత్రపౌత్రప్రపౌత్రకైః। యస్మాత్తస్మాత్ స్త్రియస్సేవ్యాః కర్తవ్యాశ్చ సురక్షితాః ఇతి॥ టీ॥ సేవ్యాః ఉపభోగ్యాః ప్రజార్థం రక్షితవ్యాశ్చ ధర్మార్థమిత్యర్థః.

— * స్త్రీరక్షణక్రమః. * —

౧ ॥ మనుః॥ అస్వతన్త్రాః స్త్రియః కార్యాః పురుషైః స్వైర్దివానిశమ్। విషయేషు చ సజ్జన్త్యస్సంస్థాప్యా ఆత్మనో వశే॥ పితా రక్షతి కౌమారే భర్తా రక్షతి యౌవనే। పుత్రస్తు స్థవిరే భావే న స్త్రీ స్వాతన్త్ర్యమర్హతి॥ సూక్ష్మేభ్యోపి ప్రసంగేభ్యః స్త్రియో రక్ష్యా విశేషతః। ద్వయోర్హి కులయోశ్శోకమావహేయురరక్షితాః॥ ఇమం హి సర్వవర్ణానాం పశ్యన్తో ధర్మముత్తమమ్। యతన్తే రక్షితుం భార్యాం భర్తారో దుర్బలా అపి। స్వాం ప్రసూతిం చరిత్రం చ కులమాత్మానమేవ చ। స్వం చ ధర్మం ప్రయత్నేన జాయాం రక్షన్ హి రక్షతి ॥ పతిర్భార్యాం సంప్రవిశ్య గర్భో భూత్వేహ జాయతే। జాయాయాస్తద్ధి జాయాత్వం యదస్యాం జాయతే పునః॥ యాదృశం భజతే హి స్త్రీ సుతం సూతే తథావిధమ్। తస్మాత్ప్రజావిశుద్ధ్యర్థం స్త్రియం రక్షేత్ప్రయత్నతః॥ న కశ్చిద్యోషితశ్శక్తః ప్రసహ్య పరిరక్షితుమ్। ఏతైరుపాయయోగైస్తు శక్యాస్తాః పరిరక్షితుమ్। అర్థస్య సంగ్రహే చైనాం వ్యయే చైవ నియోజయేత్। శౌచే ధర్మేన్నపక్త్యాం చ పారిణాహ్యస్య చేక్షణే। అరక్షితా గృహే రుద్ధాః పురుషైరాప్తకారిభిః। ఆత్మానమాత్మనా యాస్తు రక్షేయుస్తాస్సురక్షితాః। పానం దుర్జనసంసర్గః పత్యా చ విరహోటనమ్। స్వప్నోన్యగేహవాసశ్చ నారీసందూషణాని షట్ ॥ నైతా రూపం పరీక్షన్తే నాసాం వయసి సంస్థితిః। సురూపం వా విరూపం వా పుమానిత్యేవ భుంజతే ॥ పౌంశ్చల్యాచ్చలచిత్తాచ్చ నైస్నేహ్యాచ్చ స్వభావతః। రక్షితా యత్నతోపీహ భర్తృష్వేతా వికుర్వతే ॥ ఏవం స్వభావం జ్ఞాత్వాసాం ప్రజాపతినిసర్గజమ్। పరమం యత్నమాతిష్ఠేత్పురుషో రక్షణం ప్రతి ॥ శయ్యాసనమలంకారం కామం క్రోధమనార్జవమ్। ద్రోహభావం కుచర్యాం చ స్త్రీభ్యో మనురకల్పయత్। యాదృగ్గుణేన భర్త్రా స్త్రీ సంయుజ్యేత యథావిధి। తాదృగ్గుణా సా భవతి సముద్రేణేవ నిమ్నగా। ప్రజనార్థం మహాభాగాః పూజార్హా గృహదీప్తయః ॥ స్త్రియశ్శ్రియశ్చ గేహేషు న విశేషోస్తి కశ్చన। ప్రజనార్థం స్త్రియస్సృష్టాస్సంతానార్థం చ మానవాః। తస్మాత్సాధారణో ధర్మశ్శ్రుతౌ పత్న్యా సహోదితమ్ ॥ ఉత్పాదనమపత్యస్య జాతస్య పరిపాలనమ్। ప్రత్యహం లోకయాత్రాయాః ప్రత్యక్షం స్త్రీనిబన్ధనమ్॥ అపత్యం ధర్మకార్యాణి శుశ్రూషా రతిరుత్తమా। దారాధీనస్తథా స్వర్గః పితౄణామాత్మనశ్చ హ॥ విధాయ వృత్తిం భార్యాయాః ప్రవసేత్కార్యవాన్నరః। అవృత్తికర్శితా హి స్త్రీ ప్రదుష్యేత్స్థితిమత్యపి ॥ విధాయ ప్రోషితే వృత్తిం జీవేన్నియమమాస్థితా। ప్రోషితే త్వవిధాయైవ జీవేచ్ఛిల్పైరగర్హితైః। యది స్వాశ్చాపరాశ్చైవ విన్దేరన్ యోషితో ద్విజాః॥ తాసాం వర్ణక్రమేణ స్యాజ్జ్యైష్ఠ్యం పూజా చ వేశ్మ చ। భర్తుశ్శరీరశుశ్రూషాం ధర్మకార్యం చ నైత్యకమ్ ॥ స్వా చైవ కుర్యాత్సర్వేషాం నాస్వజాతిః కథంచన। యస్తు తత్కారయేన్మోహాత్సజాత్యా స్థితయాన్యయా। యథా బ్రాహ్మణచండాలః పూర్వదృష్టస్తథైవ సః ॥ తథా నిత్యం యతేయాతాం స్త్రీపుంసౌ తు కృతక్రియౌ। యథా నాతిచరేతాం తౌ వియుక్తావితరేతరమితి ॥ ౨ ॥ దక్షః॥ గృహాశ్రమాత్పరో నాస్తి యది భార్యా వశానుగా। తయా ధర్మార్థకామానాం త్రివర్గఫలమశ్నుతే॥ ఆనుకూల్యం కళత్రస్య స్వర్గో భవతి నిశ్చితమ్। ప్రాతికూల్యం కళత్రస్య నరకో నాస్తి సంశయః॥ స్వర్గేపి దుర్లభం హ్యేతదనురాగః పరస్పరమ్। రక్తమేకం విరక్తం చేత్తస్మాత్కష్టతరం ను కిమ్। గృహాశ్రమసుఖస్థస్య పత్నీ మూలం హి తత్సుఖమ్। సా పత్నీ యా విధిజ్ఞా తు చిత్తజ్ఞా వశవర్తినీ। దుఃఖాన్తికః కలిర్భేదశ్చిత్తపీడా పరస్పరమ్। ప్రతికూలకళత్రస్య ద్విదారస్య విశేషతః। జలూకావత్ స్త్రియస్సర్వా భూషణాచ్ఛాదనాశనైః। సుపూజితాస్సుఖాన్యాపి పురుషం హ్యాజకర్షతి ॥ జలూకా రక్తమాదత్తే కేవలం సా తపస్వినీ। ఇతరా తు ధనం చిత్తం మాంసం వీర్యం తథా సుఖమ్। సాశంకా బాలభావే తు యౌవనే విషయోన్ముఖీ। తృణవన్మన్యతే పశ్చాద్వృద్ధభావే స్వకం పతిమ్ ॥ అకార్యే వర్తమానా సా

స్నేహేన నివారితా। అవార్యా తు భవేత్పశ్చాద్యథా వ్యాధిరుపేక్షితా ॥ అనుకూలా సదా హృష్టా దక్షా సాధ్వీ ప్రజా-
వతీ। ఏభిరేవ గుణైర్యుక్తా శ్రీరివ స్త్రీ న సంశయః। ప్రహృష్టమానసా నిత్యం స్థానమానవిచక్షణా। భర్తుః ప్రియకరా యా
తు సా భార్యా ఇతరా జరా ॥ అదుష్టాం వినతాం భార్యాం యౌవనే యః పరిత్యజేత్। స సప్తజన్మ భవేత్ స్త్రీత్వం వైధ-
వ్యం చ పునః పునః। దరిద్రం వ్యాధితం మూర్ఖం భర్తారం యావమన్యతే। సా మృతా జాయతే స్త్రీ శ్వా సూకరీ చ పునః పు-
నః। జీవే భర్తరి యా నారీ ఉపోష్య వ్రతచారిణీ। ఆయుష్యం హరతే భర్తుః సా నారీ నరకం వ్రజేత్ ॥ జీవభార్యాశిశుభ్రా-
తృమిత్రదాససమాశ్రితాః। యస్యైతాని వినీతాని తస్య లోకేపి గౌరవమితి ॥ ౩ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ మృతే జీవతి వా పత్యౌ
యా నాన్యముపగచ్ఛతి। సేహ కీర్తిమవాప్నోతి మోదతే చోమయా సహ। స్త్రీభిర్భర్తృవచః కార్యమేష ధర్మః పరః స్త్రి-
యః। ఆశుద్ధేః సంప్రతీక్ష్యో హి మహాపాతకదూషితః। భర్తృభ్రాతృపితృజ్ఞాతిశ్వశ్రూశ్వశురదేవరైః। బంధుభిశ్చ స్త్రి-
యః పూజ్యా భూషణాచ్ఛాదనాశనైః। సంయతోపస్కరా దక్షా హృష్టా వ్యయపరాఙ్ముఖీ। కుర్యాచ్ఛ్వశురయోః పాద-
వందనం భర్తృతత్పరా ఇతి ॥ టీ ॥ సంయతోపస్కరాః స్వస్థాననివేశితదృషదుపలోలూఖలాదిగృహోపకరణవ-

—✻ ప్రోషితభర్తృకస్త్రీధర్మః ✻—

ర్గాః ॥ ౧ ॥ ప్రోషితభర్తృకాకృత్యమాహ స ఏవ ॥ శ్లో ॥ క్రీడాం శరీరసంస్కారం సమాజోత్సవదర్శనమ్। హాస్యం
పరగృహే యానం త్యజేత్ప్రోషితభర్తృకా। రక్షేత్కన్యాం పితా విన్నాం పతిః పుత్రస్తు వార్ధకే। అభావే జ్ఞాతయస్తే-
షాం స్వాతంత్ర్యం న క్వచిత్ స్త్రియాః। పతిప్రియహితే యుక్తా స్వాచారా విజితేంద్రియా। ఇహ కీర్తిమవాప్నోతి ప్రేత్య
చానుత్తమాం గతిమ్। సత్యామన్యాం సవర్ణాయాం ధర్మకార్యం న కారయేత్। సవర్ణాసు విధౌ ధర్మ్యే జ్యేష్ఠయా న వి-
నేతరేతి ॥ టీ ॥ సత్యాం సవర్ణాయామసవర్ణాం నైవ ధర్మకార్యం కారయేత్ - సవర్ణాస్వపి చ బహ్వీషు ధర్మ-
విధౌ ధర్మానుష్ఠానే జ్యేష్ఠయా వినా జ్యేష్ఠాం ముక్త్వా- ఇతరా మధ్యమా కనిష్ఠా వా న నియోక్తవ్యేత్యర్థః ॥ ౨ ॥ శం-
ఖః॥ సూ॥ నానుక్తా గృహాన్నిర్గచ్ఛేన్నానుత్తరీయా న త్వరితా వ్రజేన్న పరపురుషమభిభాషేతాన్యత్ర వణిక్ప్రవ్రజిత-
వృద్ధవైద్యేభ్యో న నాభిం దర్శయేదాగుల్ఫాద్వాసః పరిదధ్యాన్న స్తనౌ వివృతౌ కుర్యాన్న హసేదప్రావృతం భర్తారం
తద్బంధూన్వా న ద్విష్యాన్న గణికాధూర్తాభిసారిణీప్రవ్రజితాప్రేక్షణికామాలయకలహకారికాదుశ్శీలాదిభ్యస్సహై-
కత్ర తిష్ఠేత్సంసర్గేణ హి చారిత్రం దూష్యతీతి ॥ ౩ ॥ పరాశరః॥ శ్లో ॥ దరిద్రం వ్యాధితం మూర్ఖం భర్తారం యా-
వమన్యతే। సా శునీ జాయతే మృత్వా సూకరీ చ పునః పునః। పత్యౌ జీవతి యా నారీ ఉపోష్య వ్రతమాచరేత్। ఆయుష్యం హర-
తే భర్తుః సా నారీ నరకం వ్రజేత్ ॥ అపృష్ట్వా చైవ భర్తారం యా నారీ కురుతే వ్రతమ్। సర్వం తద్రాక్షసాన్గచ్ఛేది-
త్యేవం మనురబ్రవీత్। నాచారజపతపోహోమదానవ్రతమఖాదయః। స్త్రీణాం పతివ్రతానాం తు పత్యౌ సతి తు కిం-
చన। తదాజ్ఞయా తు కర్తవ్యమకార్యమపి చేత్తయా। పత్యురప్యవలిప్తస్య కార్యాకార్యమజానతః। పత్యాజ్ఞయా తు క-
ర్తవ్యా పతితస్య తు సర్వదేతి ॥ ౪ ॥ ఆశ్వలాయనః॥ బాంధవానాం స్వజాతీనాం దుర్వృత్తం కురుతే తు యా। గర్భ-
పాతం చ యా కుర్యాన్న తాం సంభాషయేత్క్వచిత్ ॥ యత్పాపం బ్రహ్మహత్యాయా ద్విగుణం గర్భపాతనే। ప్రాయ-

—✻ పతివ్రతాస్త్రీధర్మః ✻—

శ్చిత్తం న తస్యాస్తి తస్యాస్త్యాగో విధీయత ఇతి ॥ ౫ ॥ మార్కండేయః॥ నారీ ఖల్వననుజ్ఞాతా పిత్రా భ్రాత్రా సుతేన
వా। నిష్ఫలం తు భవేత్తస్యా యత్కరోతి వ్రతాదికమితి ॥ ౬ ॥ కాత్యాయనః॥ భార్యా భర్తుర్మతేనైవ వ్రతాదీనాం
చరేదితీతి ॥ ౭ ॥ మహాభారతేపి॥ పతిశుశ్రూషణపరాయా ఉత్తమాం గతిముక్త్వా వ్రతాదిపరాయా అన్యస్యా భార్యాయా
స్తదభావం జ్ఞాపయితుముదాహృతమ్॥ శ్లో ॥ యమోఽథ లోకపాలాంస్తు బభాషే పుష్కలం వచః। మా శుచస్సంనివర్తస్వ
న లోకాస్సంతి తేనఘే। స్వధర్మవిముఖా నిత్యం కథం లోకాన్గమిష్యసి ॥ దైవతం హి పతిర్నార్యాః స్థాపితస్సర్వదేవ-
తైః। మోహేన సత్త్వం వరారోహే న జానీషే స్వదైవతమ్॥ పతిమత్యాః స్త్రియా లోకే ధర్మః పత్యర్పితస్త్వితి ॥ ౮ ॥ మ-
నురపి॥ నాస్తి స్త్రీణాం పృథగ్యజ్ఞో న వ్రతం నాప్యుపోషణమ్। పతిం శుశ్రూషతే యత్తు తేన స్వర్గే మహీయతే॥ అనృతా
వృతుకాలే చ మంత్రసంస్కారకృత్పతిః। సుఖస్య నిత్యం దాతేహ పరలోకే చ యోషితః। అశీలః కామవృత్తో వా గుణైర్వా
పరివర్జితః। న స్త్రియాః పరివర్జ్యస్స్యాత్సతతం దైవవత్పతిః। పాణిగ్రాహస్య సాధ్వీ స్త్రీ జీవతో వా మృతస్య వా। పతి-
లోకమభీప్సంతీ నాచరేత్కించిదప్రియమ్। బాలయా వా యువత్యా వా వృద్ధయా వాపి యోషితా। న స్వాతంత్ర్యేణ క-
ర్తవ్యం కార్యం కించిద్గృహేష్వపి। బాల్యే పితుర్వశే తిష్ఠేత్పాణిగ్రాహస్య యౌవనే। పుత్రాణాం భర్తరి ప్రేతే న భజేత

స్వతంత్రతామ్। పిత్రా భ్రాత్రా సుతైర్వాపి నేచ్ఛేద్విరహమాత్మనః। ఏషాం హి విరహేణ స్త్రీ గర్హ్యే కుర్యాదుభే కులే। సదా ప్రహృష్టయా భావ్యం గృహకార్యేషు దక్షయా। సుసంస్కృతోపస్కరయా వ్యయే చాఽసక్తహస్తయేతి ॥ ౩ ॥ కాత్యాయనః॥ అగ్నిహోత్రాదిశుశ్రూషాం బహుభార్యస్సవర్ణయా। కారయేత్తద్బహుత్వే చ జ్యేష్ఠయాఽగర్హితా న చేత్। తథా వీరసువా హ్యాసామాజ్ఞాసంపాదనీ చ యా। దక్షా ప్రియంవదా శుద్ధా తామత్ర వినియోజయేత్॥ దినక్రమేణ వా కర్మ యథా జ్యేష్ఠమశక్తితః। విభజ్య సహ వా కుర్యుర్యథాజ్ఞానమశక్తిత ఇతి ॥ ౪ ॥ ధర్మసారే॥ యద్గృహే కలహో నాస్తి పూజ్యంతే యద్గృహే స్థితాః। తద్గృహే వసతే లక్ష్మీర్నిత్యం పూర్ణకలాన్వితేతి ॥ ౫ ॥ వ్యాసః ॥ కురూపో వా కువృత్తో వా దుస్స్వభావోఽథవా పతిః। రోగాన్వితః పిశాచో వా మద్యపః క్రోధనోఽపి వా। వృద్ధో వాఽథ విదగ్ధో వా మూకోఽంధో బధిరోఽపి వా। రౌద్రో వాఽథ దరిద్రో వా కదర్యః కుత్సితోఽపి వా। కాతరః కితవో వాపి లలనాలంపటోఽపి వా। సతతం దేవవత్పూజ్యస్సాధ్వ్యా వాక్కాయకర్మభిః ॥ అహంకారం విహాయాథ కామక్రోధౌ చ సర్వదా । మనసో రంజనం పత్యుః కార్యమన్యస్య వర్జనమితి ॥ ౬ ॥ రత్నావళ్యామ్॥ న పితా నాత్మజో నాత్మా న మాతా న సుహృజ్జనః। గతిర్భవతి చ స్త్రీణాం పతిస్త్వేకః పరా గతిరితి ॥ ౭ ॥ వ్యాసః ॥ ద్వారోపవేశనం నిత్యం గవాక్షావేక్షణం తథా । అసత్ప్రలాపో హాస్యం చ దూషణం కులయోషితామ్। స కామం వీక్షితా హ్యన్యైః ప్రియైర్వాక్యైః ప్రలోభితా । స్పృష్టా వా జనసమ్మర్దేన వికారముపైతి యా। పురుషం సేవతే నాన్యం మనోవాక్కాయకర్మభిః ॥ లోభితాపి పరేణార్థైస్సా సతీ లోకభూషణా। దూత్యైః ప్రార్థితా వాపి బలేన విధృతాపి వా। వస్త్రైర్వాసితా వాపి నైవాన్యం భజతే సతీ। వీక్షితా వీక్షతే నాన్యం హసితా న హసత్యపి। భాషితా భాషతే నైవ సా సాధ్వీ సాధులక్షణా। రూపయౌవనయుక్తాపి గీతనృత్తేపి కోవిదా। స్వానురూపం నరం దృష్ట్వా న యాతి వికృతిం సతీ। సురూపం తరుణం రమ్యం కామినీనాం చ వల్లభమ్ । యా నేచ్ఛతి పరం కాంతం విజ్ఞేయా సా మహాసతీ। భుక్తేఽభుక్తే చ యా పత్యౌ దుఃఖితే దుఃఖితా చ యా । ముదితే ముదితాత్యర్థం ప్రోషితే మలినాంబరా। సుప్తే పశ్చాచ్ఛయా శేతే పూర్వమేవ ప్రబుధ్యతే। నాన్యం కామయతే చిత్తే సా విజ్ఞేయా పతివ్రతా । భక్తిం శ్వశురయోః కుర్యాత్పత్యుశ్చాపి విశేషతః। ధర్మకార్యేఽనుకూలత్వమర్థకార్యేషు సంయతమ్। ప్రాగల్భ్యం కామకార్యేషు శుచిత్వం నిజవిగ్రహే। మంగళం సమ్మతం పత్యుస్సతతం ప్రియభాషణమ్। భావ్యం మంగళకారిణ్యా గృహమండనశీలయా॥ గృహోపస్కరసంస్కారతజ్జ్ఞయా ప్రతివాసరమ్ । క్షేత్రాద్వనాద్వా గ్రామాద్వా భర్తారం గృహమాగతమ్ ప్రత్యుత్థాయాభినందేచ్చ స్వాసనేనోదకేన చ। ప్రసన్నభాండమృష్టాన్నం కాలే భోజనదాయినీ॥ సంయతా గుప్తధాన్యా చ సుసంమృష్టనివేశనా। గురూణాం పుత్రమిత్రాణాం బంధూనాం కర్మకారిణామ్। ఆహూతానాం చ భృత్యానాం దాసీదాసజనస్య చ॥ అతిథ్యభ్యాగతానాం చ భిక్షుకాణాం చ లింగినామ్। ఆసనే భోజనే దానే సంమానే ప్రియభాషణే। తత్తద్గుణానుసారేణ ప్రాప్తకాలే యథోచితమ్। దక్షయా సర్వదా భావ్యం భార్యయా గృహముఖ్యయా। గృహవ్యయాయ యద్ద్రవ్యం దిశేత్పత్న్యాః కరే పతిః। నిర్వర్త్య గృహకార్యం సా కించిద్బుద్ధ్యావశేషయేత్। దానార్థమర్పితే ద్రవ్యే లోభాత్కించిన్న ధారయేత్। భర్తురాజ్ఞాం వినా నైవ స్వబంధుభ్యో దిశేద్ధనమ్ ॥ అత్యాలాపమసంతోషం పరవ్యాపారసంగతామ్। అతిహాసాతిరోషౌ చ క్రోధస్థానం చ వర్జయేత్ ॥ యచ్చ భర్తా న పిబతి యచ్చ భర్తా న ఖాదతి । యచ్చ భర్తా న చాశ్నాతి సర్వం తద్వర్జయేత్సతీ। తైలాభ్యంగం తథా స్నానం శరీరోద్వర్తనక్రియామ్ । మార్జనం చైవ దంతానామళకానాం చ కర్తనమ్। భోజనం వమనం నిద్రాం పరిధానం చ వాససామ్। ప్రారంభం మండనానాం చ న కుర్యాత్పశ్యతి ప్రియే । ఆహూతాయాం తు వై భర్త్రా స్త్రీ న యాతి త్వరాన్వితా। సా ధ్వాంక్షీ జాయతే నూనం దశ జన్మాని పంచ చ। కామాద్రోషాన్మత్సరాద్వా భర్తారం యావమన్యతే। సా సప్తజన్మకం యావన్నారకీ స్యాన్న సంశయ ఇతి ॥ ౮ ॥ అత్రిః॥ న వ్రతేనోపవాసేన ధర్మేణ విధినా న చ। నారీ స్వర్గమవాప్నోతి ప్రాప్నోతి పతిపూజనాత్ ॥ జీవితే నాథవిత్తైన భర్తారం వంచయేత యా। క్రిమియోనిశతం గత్వా పుల్కసీ జాయతే తతః॥ జపస్తపస్తీర్థసేవా ప్రవ్రజ్యా మంత్రసాధనమ్। దేవతారాధనం చైవ స్త్రీశూద్రపతనాని షడితి ॥ ౯ ॥ వ్యాసః ॥ హరిద్రా కుంకుమం చైవ సిందూరం కజ్జళం తథా । కూర్పాసకం చ తాంబూలం మంగళ్యాభరణం తథా। కేశసంస్కారకబరీకరకర్ణాదిభూషణమ్ । భర్తురాయుష్యమిచ్ఛంతీ దూషయేన్న పతివ్రతా। ప్రాతః కాలే తు యా నారీ దద్యాదర్ఘ్యం వివస్వతే। సప్తజన్మాని వైధవ్యం సా నారీ నైవ పశ్యతి। కృత్వా మండలకం బాహ్యే తూష్ణీమేవాక్షతాదిభిః। పూజయేత్సతతం యావత్తస్యాస్తుష్యంతి దేవతాః। యద్గృహం రాజతే నిత్యం మంగళైరనులేపనైః। తద్గృహే వసతే లక్ష్మీర్నిత్యం పూర్ణకలాన్వితా। న దదాతి తు యా నారీ జ్యేష్ఠాయై ప్రత్యహం

బలిమన్యే భోజ్యాదన్నాద్యథాశక్తి సా ప్రేత్య నరకం వ్రజేత్। అవశ్యమేవ నారీభిశ్శేష్టాన్నైర్బలికర్మణా । ప్రీణనం ప్రత్యహం కార్యం పుత్రపౌత్రధనేప్సుభిరితి ॥ ౧౦ ॥ వాల్మీకిః॥ న పితా నాత్మజో నాత్మా న మాతా న సఖీజనః। ఇహ ప్రేత్య చ నారీణాం పతిరేకో గతిస్సదా। న కృతం న కులం విద్యా న దత్తం నాపి సంగ్రహమ్। స్త్రీణాం గృహ్ణాతి హృదయమనిత్యహృదయా హి తాః। సాధ్వీనాం తు స్థితానాం హి శీలే సత్యే శ్రుతే సమే। స్త్రీణాం పవిత్రం పరమం పతిరేకో విశిష్యతే ॥ నాతన్త్రీ వాద్యతే వీణా నాచక్రో వర్తతే రథః। నాపతిస్సుఖమేధేత యా స్యాదపి శతాత్మజా। నగరస్థో వనస్థో వా పాపో వా యది వా శుభః। యాసాం స్త్రీణాం ప్రియో భర్తా తాసాం లోకా మహోదయాః। దుశ్శీలః కామవృత్తో వా ధనైర్వా యది వాధనః। స్త్రీణామార్యస్వభావానాం పరమం దైవతం పతిః। పతిశుశ్రూషణాన్నార్యాస్తపో నాన్యద్విధీయత ఇతి॥ ౧౧॥ వ్యాసః॥ పతివ్రతా తు యా నారీ భర్తృశుశ్రూషణోత్సుకా। న తస్యా విద్యతే పాపమిహ లోకే పరత్ర చ। పతివ్రతాధర్మరతా రుద్రాణ్యేవ న సంశయః। తస్యాః పరాభవం కర్తుం శక్నోతి న జనః క్వచిదితి ॥ ౧౨॥ బోధాయనః॥ సూ॥ భర్తృహితే యతమానాస్స్వర్గం లోకం జయేరన్నితి॥ ... ... *

— * అథ గర్భిణీధర్మాః. * —

౧ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో॥ షోడశర్తుర్నిశాః స్త్రీణాం తస్మిన్ యుగ్మాసు సంవిశేదితి ॥ ౨ ॥ పరాశరః॥ ఋతుస్నాతా తు యా నారీ భర్తారం నోపసర్పతి। సా మృతా నరకం యాతి వైధవ్యం చ పునః పునః। ఋతుస్నాతాం తు యో భార్యాం సన్నిధౌ నోపగచ్ఛతి । ఘోరాయాం భ్రూణహత్యాయాం యుజ్యతే నాత్ర సంశయ ఇతి। వా॥ పూర్వమేవ గర్భాధానం సవిస్తరమభిహితం ॥ ౩ ॥ స్మృతిచంద్రికాయామ్॥ శ్లో ॥ నావస్కరేషూపవిశేన్ముసలోలూఖలాదిషు। జలం చ నావగాహేత శూన్యాగారం చ వర్జయేత్॥ వల్మీకం నాధితిష్ఠేత న చోద్విగ్నమనా భవేత్ । విలిఖేన్న నఖైర్భూమిం నాంగారేణ న భస్మనా। న శయాలుస్సదా తిష్ఠేద్వ్యాయామం చ వివర్జయేత్ । న తుషాంగారభస్మాస్థికపాలేషు సమావిశేత్ ॥ వర్జయేత్కలహం లోకే గాత్రభంగం తథైవ చ। న ముక్తకేశీ తిష్ఠేత్తు నాశుచిస్స్యాత్కదాచన। న శయీతోత్తరశిరా న చైవాధశ్శిరాః క్వచిత్ । న వస్త్రహీనా నోద్విగ్నా న చార్ద్రచరణా సతీ। నామంగళ్యం వదేద్వాక్యం న చ హాస్యాధికం తథా। కుర్యాచ్ఛ్వశురయోర్నిత్యం పూజాం మంగళతత్పరా। తిష్ఠేత్ప్రసన్నవదనా భర్తృప్రియహితే రతేతి॥ ౪॥ స్మృతిరత్నేపి॥ సంధ్యాయాం నైవ భోక్తవ్యం గర్భిణ్యా తు ప్రయత్నతః। న స్థాతవ్యం న గంతవ్యం వృక్షమూలేషు సర్వదా। న శయాలుస్సదా తిష్ఠేత్ఖట్వాచ్ఛాయాం వివర్జయేత్ । సర్వౌషధీభిః కోష్ణేన వారిణా స్నానమాచరేత్ । కృతరక్షా సుభూషా చ వాస్తుపూజనతత్పరా। దానశీలా తృతీయాయాం పార్వత్యాం నక్తమాచరేత్। పతివ్రతా భవేన్నారీ విశేషేణ తు గర్భిణీ। యస్తు తస్యా భవేత్పుత్రః స్థిరాయుర్వృద్ధిసంయుతః । అన్యథా గర్భపతనమవాప్నోతి న సంశయ ఇతి॥ ౫॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ దౌహృదస్యాప్రదానేన గర్భో దోషమవాప్నుయాత్ । వైరూప్యం మరణం వాపి తస్మాత్కార్యం ప్రియం స్త్రియ ఇతి ॥ ౬ ॥ సుశ్రుతేపి ॥ వా॥ తతః ప్రభృతి వ్యాయామవ్యవాయాపతర్పణదివాస్వాపనరాత్రిజాగరణశోకభయారోహణవేగధారణకుక్కుటాసనశోణితమోక్షణాని పరిహరేత్తదభిలషితం దత్త్వా వీర్యవంతం చిరాయుషం పుత్రం జనయతీతి॥ టీ॥ తతః ప్రభృతి గర్భగ్రహణప్రభృతీత్యర్థః- తద్గ్రహణం చ శ్రమాదిలింగైరవగంతవ్యం తాన్యపి తత్రైవోక్తాని॥ వా॥ సద్యో గృహీతగర్భాయాం శ్రమో గ్లానిః పిపాసా సక్థిస్పందనం శుక్లశోణితయోస్సంబంధః స్ఫురణం చ యోన్యా ఇతి ॥ ౭ ॥ బృహస్పతిరపి॥ శ్లో॥ సద్యో గృహీతగర్భాయాః శ్రమస్త్వాదౌ ప్రజాయతే। పిపాసా చ తతో గ్లానిర్యోన్యాస్తు స్ఫురణం భవేదితి ॥ ౮ ॥ కాశ్యపః॥ గర్భధారణమారభ్య వ్యాయామవ్యసనాని చ। తర్పణం చ దివాస్వాపం రాత్రౌ జాగరణం తథా। గజాశ్వారోహణం శోకవేగధారణమేవ చ। విరేచనం నైవ కుర్యాత్ క్షారాద్యన్నం చ వర్జయేదితి॥ ౯॥ గర్భోపనిషది॥ ఋతుకాలే సంప్రయోగాదేకరాత్రోషితం కలిలం భవతి- సప్తరాత్రోషితం బుద్బుదం భవతి- అర్ధమాసాభ్యంతరేణ పిండో భవతి- మాసాభ్యంతరేణ కఠినో భవతి- మాసద్వయేన శిరః కురుతే- మాసత్రయేణ పాదప్రదేశో భవతి- అథ చతుర్థే మాసే గుల్ఫజఠరకటిప్రదేశో భవతి పంచమే మాసే పృష్ఠవంశో భవతి - షష్ఠే మాసే నాసాక్షిశ్రోత్రాణి భవంతి- సప్తమే మాసే జీవేన సంయుక్తో భవతి- అష్టమే మాసే సర్వసంపూర్ణో భవతి- పితృరేతోతిరిక్తాత్పురుషో భవతి- మాతృరేతోతిరిక్తాత్ స్త్రియో భవతి- ఉభయోర్వీర్యతుల్యత్వాన్నపుంసకో భవతి- వ్యాకులితమనసోంధాః ఖంజాః కుబ్జా వామనా భవంత్యన్యోన్యవాయుపరిపీడితశుక్లద్వైధాత్ స్త్రియో యోన్యాం యుగ్మాః ప్రజాయంతే- అథ నవమే మాసి సర్వలక్షణసంపూర్ణో భవతి- పూర్వజాతిం స్మరతి కృతాకృతం చ కర్మ భవతి శుభాశుభం చ కర్మ విందతి॥ నానాయోని

సహస్రాణిదృష్ట్వాచైవతతోమయా । ఆహారావివిధాభుక్తాః పీతాశ్చవివిధాస్తనాః। జాతస్యైవమృతస్యైవజన్మచైవపునఃపునః । అహోదుఃఖోదధౌమగ్నో నపశ్యామిప్రతిక్రియాం - యదియోన్యాః ప్రముంచామి సాంఖ్యయోగంసమాశ్రయే।అశుభక్షయకర్తారంఫలముక్తిప్రదాయినమ్।యదియోన్యాఃప్రముంచామితం ప్రపద్యేమహేశ్వరమ్॥ అశుభక్షయకర్తారంఫలముక్తిప్రదాయినం।యన్మయాపరిజనస్యార్థేకృతంకర్మశుభాశుభమ్ ॥ ఏకాకీతేనదహ్యేమిగతాస్తేఫలభాగినః॥ వా ॥ జంతుస్త్రీయోనిశతంయోనిద్వారిసంప్రాప్తేయంత్రేణాపీడ్యమానోమహతాదుఃఖేన జాతమాత్రస్తువైష్ణవేన వాయునాసంస్పృశ్యతదానస్మరతి - జన్మమరణంచ కర్మశుభాశుభమితి ॥ ౧౦ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ ప్రథమేమాసిసంక్లేదభూతోధాతువిమూర్ఛితః।మాస్యర్బుదంద్వితీయేతుతృతీయేచేంద్రియైర్యుతః।ఆత్మాగృహ్ణాత్యజస్సర్వంతృతీయేస్పందతేతతః।స్థైర్యంచతుర్థేత్వంగానాంపంచమేశోణితోద్భవః। షష్ఠేబలస్యవర్ణస్యనఖరోమ్ణాంసముద్భవః । మనశ్చైతన్యయుక్తోసౌ నాడీస్నాయుసిరాయుతః । సప్తమేచాష్టమేచైవత్వఙ్మాంసస్మృతిమానపి।పునర్ధాత్రీంపునర్గర్భమోజస్తస్యప్రధావతి।అష్టమేమాస్యతోగర్భోజాతఃప్రాణైర్వియుజ్యతే॥ నవమేదశమేమాసిప్రబలైస్సూతిమారుతైః।నిస్సార్యతేబాణఇవయంత్రచ్ఛిద్రేణసజ్వరఇతి ॥ టీ ॥ సంక్లేదభూతఃద్రవీభూతః- ఉద్బుదమివావస్థితం॥ శ్లో॥ హృదితిష్ఠతియచ్ఛుద్ధమీషద్రక్తంసపీతకమ్ । ఓజశ్శరీరేసంఖ్యాతంతన్నాశాన్నాశమృచ్ఛతీతి ॥ టీ ॥ లక్షితమోజః- అష్టమేమాసిచంచలతయామాతరంగర్భంచపునఃపునస్సృజతి - అతస్తతోజాతోమ్రియతఇత్యర్థః. ... ...

—* అథవిధవాధర్మః. *—

౧॥ తత్రయాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో॥పితృమాతృసుతభ్రాతృశ్వశ్రూశ్వశురమాతులైః। హీనానస్యాద్వినాభర్త్రా గర్హణీయాన్యథాభవేదితి॥ టీ॥భర్త్రావినాభర్తృరహితాపితృమాత్రాదిరహితానస్యాత్ - యస్మాత్తద్రహితా గర్హణీయానింద్యాభవేత్-ఏతచ్చబ్రహ్మచర్యపక్షే ॥ * ॥ భర్తరిప్రేతేబ్రహ్మచర్యంతదన్వారోహణంవేతివిష్ణుస్మరణాత్ ॥ ౩ ॥ వ్యాసః॥ శ్లో॥ పత్యౌమృతేపియాయోషిద్వైధవ్యంపాలయేత్క్వచిత్ ।సాపునఃప్రాప్యభర్తారంస్వర్గభోగాన్సమశ్నుతే।విధవాకబరీబంధోభర్తృబంధాయజాయతే॥ శిరసోవపనంతస్మాత్కార్యంవిధవయాతథా।ఏకాహారస్సదాకార్యోనద్వితీయఃకదాచన। త్రిరాత్రంపంచరాత్రంవాపక్షవ్రతమథాపివా।మాసోపవాసంవాకుర్యాచ్చాంద్రాయణమథాపివా।కుర్యాత్కృచ్ఛ్రంపరాకంవాతప్తకృచ్ఛ్రమథాపివా।యవాన్నైర్వాఫలాహారైశ్శాకాహారైఃపయోవ్రతైః।ప్రాణయాత్రాంప్రకుర్వీతయావత్ప్రాణఃస్వకంవ్రజేత్ ॥ పర్యంకశాయినీనారీవిధవాపాతయేత్పతిమ్। తస్మాద్భూశయనంకార్యంపతిసౌఖ్యసమీహయా । నచాంగోద్వర్తనంకార్యంస్త్రియావిధవయాక్వచిత్ ॥గంధద్రవ్యస్యసంభోగోనైవకార్యస్తథాక్వచిత్ ।తర్పణంప్రత్యహంభర్తుఃకుర్యాత్కుశతిలోదకైః । తత్పితుస్తత్పితుశ్చాపినామగోత్రానుపూర్వకమ్ ॥ విష్ణోస్తుపూజనంకార్యంపతిబుద్ధ్యానచాన్యథా।పతిమేవసదాధ్యాయేద్విష్ణురూపధరంపరమ్ । ఏవంధర్మపరానిత్యంవిధవాపిపతివ్రతేతి ॥ ౪ ॥ ఆశ్వలాయనః॥ మృతేభర్తర్యపుత్రాచబాలపుత్రాచయాంగనా।బంధూనాశ్రిత్యసాతిష్ఠేత్సంయతాజనకాదికాన్ ॥ జపేచ్చమంత్రవత్స్నాతునమేద్రవిమథాన్వహమ్।జీవతీభర్తృచిత్తాస్యాన్నాన్యథాతువిధీయతఇతి ॥ ౫ ॥ పరాశరః॥ మృతేభర్తరియానారీబ్రహ్మచర్యేవ్యవస్థితా।సామృతాలభతేస్వర్గంయథాతేబ్రహ్మచారిణఇతి ॥ ౬ ॥ మనుః॥ కామంతుక్షపయేద్దేహంపుష్పమూలఫలైశ్శుభైః।నచనామాపిగృహ్ణీయాత్పత్యౌప్రేతేపరస్యతు।మృతేభర్తరిసాధ్వీస్త్రీబ్రహ్మచర్యేవ్యవస్థితా।స్వర్గంగచ్ఛత్యపుత్రాపియథాతేబ్రహ్మచారిణఇతి॥ తాంబూలోఽభర్తృకస్త్రీణాంయతీనాంబ్రహ్మచారిణామ్।ఏకైకంమాంససతుల్యంస్యాన్మిళితంతుసురాసమమితి ॥ ౭ ॥ ఆపస్తంబః॥ సూ॥ యావజ్జీవంప్రేతపత్న్యుదకోపస్పర్శనమేకభక్తమధశ్శయ్యాబ్రహ్మచర్యంక్షారలవణమధుమాంసవర్జనంచేతి॥ఇతివిధవాధర్మః. ... *

—* అథానుగమనవిధిః. *—

౧ ॥ తత్రవిష్ణుః॥ సూ॥భర్తరిప్రేతేబ్రహ్మచర్యంతదన్వారోహణంవేతి ॥ ౨ ॥ పరాశరః॥ శ్లో॥తిస్రఃకోట్యర్ధకోటీచయానిలోమానిమానుషే।తావత్కాలంవసేత్స్వర్గేభర్తారంయానుగచ్ఛతీతి॥ టీ ॥ తావత్కాలం తావత్సహస్రసంవత్సరం॥౩ ॥ తథాచహారీతః॥ శ్లో॥ మృతేభర్తరియానారీధర్మశీలాదృఢవ్రతా । అనుగచ్ఛతిభర్తారంశృణుతస్యాస్తుయత్ఫలమ్।తిస్రఃకోట్యర్ధకోటీచయానిరోమాణిమానుషే । తావంత్యబ్దసహస్రాణిస్వర్గ

లోకే మహీయతే॥ మాతృకం పైతృకం చైవ యత్ర కన్యా ప్రదీయతే। కులత్రయం పునాత్యేషా భర్తారం యానుగచ్ఛతీతి॥ ౪ ॥ అ ॥ న కేవలం స్వయమేవానుగమనేన స్వర్గే వసతి-కింతు స్వభర్తారం పాపఫలభోగాయ నరకమార్గాభిముఖమపి స్వకీయేన ప్రబలసుకృతేనోద్ధరతీత్యాహ పరాశరః॥ శ్లో ॥ వ్యాళగ్రాహీ యథా వ్యాళం బిలాదుద్ధరతే బలాత్। ఏవం స్త్రీ పతిముద్ధృత్య తేనైవ సహ మోదత ఇతి ॥ ౫ ॥ త్రికాండీ ॥ అపి దుష్కృతకర్మాణం సముద్ధృత్య చ తత్పతిమ్। యావత్స్వలోమసంఖ్యాస్తి తావత్కోట్యయుతాబ్దకమ్। భర్త్రా స్వర్గే సుఖం భుక్త్వా రమమాణా పతివ్రతా। యమదూతాః పలాయంతే పతిమాలోక్య దూరత ఇతి ॥ ౬ ॥ శంఖాంగిరసౌ ॥ తిస్రః కోట్యర్ధకోటీ చ యాని లోమాని మానుషే। తావత్కాలం వసేత్స్వర్గే భర్తారం యానుగచ్ఛతి ॥ వ్యాళగ్రాహీ యథా వ్యాళం బిలాదుద్ధరతే బలాత్। తద్వదుద్ధృత్య భర్తారం సహ తేనైవ మోదతే॥ తత్ర సా భర్తృపరమా స్తూయమానాప్సరోగణైః। క్రీడతే పతినా సార్ధం యావదింద్రాశ్చతుర్దశ॥ బ్రహ్మఘ్నో వా కృతఘ్నో వా మిత్రఘ్నో వా భవేత్పతిః। పునాత్యవిధవా నారీ తమాదాయ మృతా తు యా। మృతే భర్తరి యా నారీ సమారోహేద్ధుతాశనమ్ ॥ సారుంధతీసమాచారా స్వర్గలోకే మహీయతే। యావచ్చాగ్నౌ మృతే పత్యౌ స్త్రీ నాత్మానం ప్రదాహయేత్। తావన్న ముచ్యతే సా హి స్త్రీశరీరాత్కథంచనేతి ॥ ౭ ॥ అంగిరాః॥ సాధ్వీనామేవ నారీణామగ్నిప్రపతనాదృతే। నాన్యో ధర్మో హి విజ్ఞేయో మృతే భర్తరి కర్హిచిత్ ॥ ఆర్తార్తే ముదితే హృష్టా ప్రోషితే మలినా కృశా। మృతే మ్రియేత యా పత్యౌ సా స్త్రీ జ్ఞేయా పతివ్రతేతి ॥ ౮ ॥ ఉపమన్యుః॥ అనపత్యా చ యా నారీ బ్రాహ్మణీ యది వేతరా। తస్యా నాన్యా గతిః ప్రోక్తా సహానుగమనాదృత ఇతి ॥ ౯ ॥ అత్ర విజ్ఞానేశ్వరీయే॥ వా। అయం చ సర్వాసాం స్త్రీణామగర్భిణీనామబాలాపత్యానామాచండాళం సాధారణో ధర్మః భర్తారం యానుగచ్ఛతీత్యవిశేషేణోపపాదనాదితి ॥ ౧౦ ॥ స్మృతిరత్నేపి॥ శ్లో ॥ ధర్మోయం సర్వనారీణాం పత్యుశ్చిత్యాధిరోహణమ్। అన్యత్ర గర్భిణీబాలాపత్యయుక్తాభ్య ఏవ చేతి ॥ ౧౧ ॥ ఔర్వః॥ బాలాపత్యాశ్చ గర్భిణ్యో హ్యదృష్టఋతవస్తథా। రజస్వలా రాజసుతే నారోహంతి చితాం శుభే ఇతి॥ ౧౨ ॥ స్మృత్యంతరేపి ॥ బాలాపత్యా తు యా నారీ భర్త్రా సహ న సా వ్రజేత్। రజస్వలా న గచ్ఛేత్తు గర్భిణీమితి ॥ అన్యత్ర తు॥ సా తర్వా సూతికా వాపి భర్త్రనుమరణోత్సుకా। సద్యశ్శుద్ధిమవాప్నోతి భర్తుః పాపాపహారిణీ॥ బాలాపత్యా తు యా నారీ సూతికా వా రజస్వలా। సర్వాసామపి చ స్త్రీణామేష సాధారణో విధిరితి॥ వా॥ గర్భిణ్యా నిషేధ ఏవ బాలాపత్యాదీనాం వికల్ప ఇత్యాహుః- పృథక్చితివిషయమిత్యన్యే- తత్కపోతాఖ్యానవ్యాజేన దర్శయతి ॥ ౧౩ ॥ వ్యాసః॥ శ్లో ॥ పతివ్రతా సంప్రదీప్తం ప్రవివేశ హుతాశనమ్। తత్ర చిత్రాంగదధరం భర్తారం సాన్వపద్యత। తతః స్వర్గం గతః పక్షీ భార్యయా సహ సంగతః। కర్మణా పూజితస్తత్ర రేమే చ సహ భార్యయేతి॥ వా ॥ ౧౪ ॥ నను బ్రాహ్మణ్యా అనుగమననిషేధోపి స్మర్యతే॥ తత్ర పైఠీనసిః॥ శ్లో ॥ మృతానుగమనం నాస్తి బ్రాహ్మణ్యా బ్రహ్మశాసనాత్। ఇతరేషాం తు వర్ణానాం స్త్రీధర్మోయం పరః స్మృత ఇతి ॥ ౧౫॥ విరాట్॥ అనువర్తేత జీవంతం నానుయాయాన్మృతం పతిమ్। జీవేద్భర్తుర్హితం కుర్యాన్మరణాదాత్మఘాతినీతి ॥ ౧౬ ॥ అంగిరాః॥ యా స్త్రీ బ్రాహ్మణజాతీయా మృతం పతిమనువ్రజేత్। సా స్వర్గమాత్మఘాతేన నాత్మానం న పతిం నయేదితి ॥ ౧౭ ॥ వ్యాఘ్రపాదః॥ న మ్రియేత సమం భర్త్రా బ్రాహ్మణీ శోకమోహితా। ప్రవ్రజ్యాగతిమాప్నోతి మరణాదాత్మఘాతినీతి॥ వా ॥ ఏవమాదీని వచనాని పృథక్చిత్యధిరోహణవిషయాణీతి విజ్ఞానేశ్వరీయమాధవీయస్మృతిరత్నాదిషు వ్యవస్థాపితాని ॥ ౧౮॥ అత ఏవోశనా॥ శ్లో ॥ పృథక్చితిం సమారుహ్య న విప్రా గంతుమర్హతి। అన్యాసాం చైవ నారీణాం స్త్రీధర్మోయం పరః స్మృత ఇతి ॥ ౧౯ ॥ యత్తు అపరార్కే ॥ దేశాంతరే మృతే పత్యౌ సాధ్వీ తత్పాదుకాద్వయమ్। నిధాయోరసి సంశ్రద్ధా ప్రవిశేజ్జాతవేదసమ్॥ దయితం యాన్యదేశస్థం మృతం శ్రుత్వా పతివ్రతా। సమారోహతి దీప్తేగ్నౌ తస్యాశ్శక్తిం నిబోధత ॥ యది ప్రవిష్టో నరకం బద్ధః పాశైస్సుదారుణైః। సంప్రాప్తో యాతనాస్థానం గృహీతో యమకింకరైః। తిష్ఠతే వివశో దీనో వేష్ట్యమానస్స్వకర్మభిః॥ వ్యాళగ్రాహీ యథా వ్యాళం బిలాద్గృహ్ణాత్యశంకితః। సా తం భర్తారమాదాయ దివం యాతి సతీ చ యా। సా భర్తృపరమా స్వర్గే స్తూయమానాప్సరోగణైః। క్రీడతే పతినా సార్ధం యావదింద్రాశ్చతుర్దశేతి॥ వా॥ ఏతత్పృథక్చితిమరణం బ్రాహ్మణీవ్యతిరిక్తవిషయం ॥ ౨౦ ॥ యత్తు॥ శ్రుతి॥ తస్మాదు హ న పురాయుషస్స్వర్గకామీ ప్రేయాదితి శ్రుతివిరోధాదనుగమనమయుక్తమితి - తచ్చ న - స్వర్గకామ్యాయుషః ప్రాఙ్న ప్రేయాదితి స్వర్గఫలోద్దేశేనాయుషః ప్రాగాయుర్వ్యయో న కర్తవ్యో మోక్షార్థినా- గాయస్మాదాయుశ్శేషే సతి నిత్యనైమిత్తికకర్మానుష్ఠాన క్షపితాంతఃకరణకళంకస్య శ్రవణమననిదిధ్యాసన సంపత్త్యా

సత్యామాత్మజ్ఞానేననిత్యనిరతిశయానందశాశ్వతబ్రహ్మపదప్రాప్తిలక్షణమోక్షసంభవః- తస్మాదనిత్యాల్పస్వర్గా
ర్థమాయుర్వ్యయోనకర్తవ్యఇత్యర్థః - అతశ్చ మోక్షమనిచ్ఛంత్యాస్స్వర్గార్థిన్యా అనుగమనం యుక్తమితర
కామ్యానుష్ఠానవదితివిజ్ఞానేశ్వరః- ఇదంచానుమరణంపతివ్రతయానుష్ఠితముక్తరీత్యాదంపత్యోరుభయోః శ్రేయోహే
తుఃపాపీయస్యానుష్ఠితంచేత్పాపక్షయహేతుర్భవతి॥ ౨౧ ॥ తథాచవ్యాసశాతాతపౌ ॥ శ్లో ॥ అవమత్యచయాపూ
ర్వంపతిందుష్టేనచేతసా। వర్తంతేయాశ్చసతతంభర్తౄణాంప్రతికూలతః। భర్త్రానుమరణంకాలేయాఃకుర్వం
తితథావిధాః। కామాత్క్రోధాద్భయాన్మోహాత్సర్వాఃపూతాభవంత్యుత। ఆదిప్రభృతియాసాధ్వీభర్తుఃప్రియపరా
యణా। ఊర్ధ్వంగచ్ఛతిసాతత్రభర్త్రానుమరణంగతేతి ॥ ౨౨ ॥ పురాణసారేబ్రాహ్మణీంప్రతినారదః॥ పాపం
యదికృతంభద్రేపరపూరుషసేవయా। తథాన్యస్యాపిపాపస్యనాశోవహ్నిప్రవేశనాత్॥ సతివ్రతాధర్మపత్నీభర్తృ

—* వ్యభిచారిణ్యానింద్యత్వమ్. *—

శుశ్రూషణేరతా। సానుగచ్ఛతిభర్తారంయాస్వర్గంయాతఉభౌధ్రువమితి ॥ ౨౩ ॥ వ్యభిచారిణీంప్రత్యాహయా
జ్ఞవల్క్యః॥ హృతాధికారాంమలినాంపిండమాత్రోపజీవినీమ్। పరిభూతామధశ్శయ్యాంవాసయేద్వ్యభిచారిణీమితి॥
•వా॥ పిండమాత్రోపజీవినీప్రాణయాత్రామాత్రభోజనాం- పరిభూతాంధిక్కారాదిభిః-స్వవేశ్మన్యేవవాసయేత్॥
౨౪ ॥ మనుః॥శ్లో॥అపత్యలోభాద్యాతుస్త్రీభర్తారమతిలంఘయేత్। సేహనిందామవాప్నోతిపరలోకాచ్చహీయ
తే ॥ వ్యభిచారాత్తుభర్తుఃస్త్రీలోకేప్రాప్నోతినింద్యతామ్।సృగాలయోనింప్రాప్నోతిపాపరోగైశ్చపీడ్యతే॥ పతిం
హిత్వాపకృష్టంస్వముత్కృష్టంయోపసేవతే।నింద్యైవసాభవేల్లోకేపరపూర్వేతిచోచ్యతే॥ నాన్యోత్పన్నాప్రజాస్త్రీ
హనచాప్యన్యపరిగ్రహే।నద్వితీయశ్చసాధ్వీనాంక్వచిద్భర్తోపదిశ్యతే ॥ ౨౫ ॥ శ్రుతిరపి ॥ తస్మాన్నైకాద్వౌ
పతీవిందతఇతి ॥ ౨౬ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో॥వ్యభిచారాదృతౌశుద్ధిర్గర్భేత్యాగోవిధీయతే। గర్భభర్తృవధా
దౌచతథామహతిపాతకఇతి॥వా ॥ ఋతౌశుద్ధిరిత్యేతత్ మానసవ్యభిచారాభిప్రాయం - రజసాస్త్రీమనోదుష్టేత్యు
క్తత్వాత్ -గర్భేత్యాగఇతి- శూద్రకృతేతుగర్భేత్యాగః॥ శ్లో॥బ్రాహ్మణక్షత్రియవిశాంభార్యాశ్శూద్రేణసంగతాః।
అప్రజాతావిశుధ్యంతిప్రాయశ్చిత్తేననేతరేతిమనుస్మరణాత్ - తథా - గర్భవధేమహాపాతకేచఆదిగ్రహణాచ్ఛిష్యా
దిగమనేచత్యాగః॥శ్లో॥చతస్రస్తుపరిత్యాజ్యాశ్శిష్యగాగురుగాచయా।పతిఘ్నీచవిశేషేణజుంగితోపగతాచయేతిత్యాగ
స్మరణాత్॥ టీ॥జుంగితః ప్రతిలోమజః- త్యాగశ్చోపభోగధర్మకార్యయోః-నతుసర్వథా- తస్యాఃవిప్రదుష్టాంస్త్రియం
భర్తానిరుంధ్యాదేకవేశ్మనీతినియమాత్ ॥ ౨౭ ॥ ఉశనా ॥ సూ॥వ్యభిచారిణీంభార్యాంకుచేలపిండపరిభూతాం
నిర్హృతాధికారాంచాంద్రాయణంప్రాయశ్చిత్తంప్రాజాపత్యంవాచారయేదితీతి ॥ ౨౮ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥శ్లో॥య
త్పుంసాంపరదారేషుతచ్చైనాంచారయేద్వ్రతమితి ॥ ౨౯ ॥ భృగుః॥ ఆశీతిర్యస్యవర్షాణిబాలోవాప్యూనషోడ
శః।ప్రాయశ్చిత్తార్ధమర్హంతిస్త్రియోవ్యాధితఏవచేతి॥ ౩౦ ॥ మనుః॥కృతనిర్ణేజనాంశ్చైతాంనజుగుప్సేతకర్హి
చిత్।సోమశ్శౌచందదౌస్త్రీణాంగంధర్వశ్చశుభాంగిరమ్। పావకస్సర్వమేధ్యత్వంమేధ్యావైయోషితోహ్యతఇతి॥ టీ॥
కృతనిర్ణేజనాంకృతప్రాయశ్చిత్తాం- పరిణయనాత్పూర్వంసోమగంధర్వాగ్నయస్త్రీస్సరూయథాక్రమంభుక్త్వాతా
సాంశౌచమధురవచనసర్వమేధ్యత్వానిదత్తవంతః - తస్మాత్స్త్రియస్సర్వత్రస్పర్శనాలింగనాదిషుమేధ్యభూతాఇత్య
ర్థః॥అ॥యస్త్వంతరేణైవనిమిత్తందారాన్పరిత్యజతియాచభర్తారంత్యజతితయోర్నిష్కృతిమాహాపస్తంబః ॥ సూ॥

—* అకారణాద్దంపత్యోరన్యతరత్యాగేప్రాయశ్చిత్తమ్. *—

దారవ్యతిక్రమీఖరాజినంబహిర్లోమపరిధాయదారవ్యతిక్రమిణేభిక్షామితిసప్తాగారాణిచరేత్సావృత్తిష్షాణ్మాసాన్
స్త్రియాస్తుభర్తృవ్యతిక్రమేకృచ్ఛ్రద్వాదశరాత్రాభ్యాసస్తావంతంకాలమితి॥ఇతిస్త్రీధర్మాః. *

—* అథగృహస్థధర్మాః. *—

తత్రదక్షః॥ శ్లో॥ విధానవగృహస్థస్యఉపద్గానానివైనవ।నవకర్మాణిచతథావికర్మాణితథానవ ॥ ప్రచ్ఛ
న్నానినవాన్యానిప్రకాశానిపునర్నవ।సఫలానినవాన్యానినిష్ఫలానితథానవ। అదేయానినవాన్యానివస్తుజాతానిసర్వ
దా। నవకానవనిర్దిష్టాగృహస్థోన్నతికారకాః ॥ * ॥ విధావస్తూనివక్ష్యామివిశిష్టేగృహమాగతే। మనశ్చక్షు
ర్ముఖంవాక్యంసౌమ్యందద్యాచ్చతుష్టయమ్।అభ్యుత్థానమిహాగచ్ఛపూర్వవాక్యఃప్రియంవదః। ఉపాసనమనువ్రజ్యా
కార్యాణ్యేతానినిత్యశః ॥ * ॥ ఉపద్గానానిచాన్యానిభూమిరాపస్తృణానిచ।పాదశౌచంతథాభ్యంగమాసనంశ

యనరతథా॥ కించిద్దేయంయథాశక్త్యానాస్యానశ్నన్గృహీవసేత్। సజలంచార్థినేదేయమేతాన్యపిసదాగృహే॥
✽॥ సంధ్యాస్నానంజపోహోమస్స్వాధ్యాయోదేవతార్చనమ్।వైశ్వదేవేతుఆతిథ్యముద్ధృత్యాపిస్వశక్తితః॥పితృ
దేవమనుష్యాణాందీనానాథతపస్వినామ్।గురుమాతృపితౄణాంచసంవిభాగోయథార్హతః। ఏతానినవకర్మాణివి
కర్మాణితథాపునః।అనృతంపరదారాశ్చతథాభక్ష్యస్యభక్షణమ్ ॥ అగమ్యాగమనాపేయపానంస్తేయంచహింస
నమ్।అశ్రౌతకర్మాచరణంమైత్రధర్మబహిష్కృతమ్। నవైతానివికర్మాణితానిసర్వాణివర్జయేత్॥ పైశున్యమ
నృతంమాయాంకామంక్రోధంతథాఽప్రియమ్।ద్వేషందంభంపరద్రోహంవికర్మాణివివర్జయేత్॥ నృత్తంగీతంకృషి
స్సేవావాణిజ్యంలవణక్రియా।ద్యూతకర్మాయుధీయంచనప్రశస్తానికర్మసు॥✽॥ఆయుర్విత్తంగృహచ్ఛిద్రంమంత్రమౌ
షధసంగమమ్।దానమానావమానానినవగోప్యానికారయేత్ ॥✽॥ ప్రాయోగ్యమృణశుద్ధిశ్చదాయభాగశ్చవిక్రయః।క
న్యాదానంవృషోత్సర్గోరహఃపాపమకుత్సనమ్ ॥ ✽ ॥ మాతాపితృగురౌమిత్రేవినీతేదోపకారిణి। దీనానాథవి
శిష్టేభ్యోదత్తంతుసఫలంభవేత్ ॥ ✽ ॥ ధూర్తేవందినిమల్లేచకువైద్యేకితవేశఠే। చాటుచారణచోరేభ్యోదత్తంభ
వతినిష్ఫలమ్ ॥ ✽ ॥ సామాన్యంయాచితంన్యాసమాధిర్దారాంశ్చతద్ధనమ్। అన్వాహితంచనిక్షేపంసర్వస్వంచాన్వ
యేసతి।ఆపత్స్వపినదేయానినవవస్తూనిసర్వదా।యోదదాతిసమూఢాత్మాప్రాయశ్చిత్తీయతేద్విజః॥ నవకస్యచవేత్తా
రమనుష్ఠానపరంద్విజమ్।ఇహలోకేపరత్రాపిశ్రీశ్చైనంనవిముంచతీతి॥ ... ... ✽

—✽ అథగార్హస్థ్యప్రశంసా. ✽— ౧॥ తత్రమనుః॥ శ్లో॥ సర్వేషామేవచైతేషాంవేదశ్రుతివిధా
నతః।గృహస్థఉచ్యతేశ్రేష్ఠస్సత్రీనేతాన్బిభర్తిహి॥టీ॥ వేదశ్రుతివిధానతః-వేదస్యశ్రుత్యాప్రత్యక్షేణవిధానతః.వైది
కాదీనామాధానాదీనాంకర్మణాంగృహస్థమధికృత్యవిధానస్యప్రత్యక్షశ్రుతిమూలత్వాదిత్యర్థః॥సఏవ॥ యథానదీ
నదాస్సర్వేసాగరేయాంతిసంస్థితిమ్। తథైవాశ్రమిణస్సర్వేగృహస్థేయాంతిసంస్థితిమ్ ॥ సన్యస్యసర్వకర్మాణికర్మ
దోషానపానుదన్। నియతోవేదమభ్యస్యన్పుత్రైశ్వర్యసుఖంవసేత్ ॥ పున్నామ్నోనరకాద్యస్మాత్పితరంత్రాయతే
తుసః।తస్మాత్పుత్రఇతిప్రోక్తస్స్వయమేవస్వయంభువా॥ఏవంసన్న్యస్యకర్మాణిస్వకార్యపరమోఽస్పృహః।సన్న్యా
సేనాపహత్యైనఃప్రాప్నోతిపరమాంగతిమితి॥వా॥అత్రసన్న్యాసఃకామ్యకర్మత్యాగః ॥ ౨ ॥ తథాచోక్తంభగవద్గీ
తాసు ॥ శ్లో ॥ కామ్యానాంకర్మణాంన్యాసంసన్న్యాసంకవయోవిదుః।నియతస్యతుసన్న్యాసఃకర్మణోనోపప
ద్యతే।యజ్ఞోదానంతపశ్చైవనత్యాజ్యంకార్యమేవతత్।యజ్ఞోదానంతపశ్చైవపావనానిమనీషిణామ్। ఏతాన్యపిచక
ర్మాణిసంగంత్యక్త్వాఫలానిచ।కర్తవ్యానీతిమేపార్థనిశ్చితంమతముత్తమమ్.॥ బ్రహ్మణ్యాధాయకర్మాణిసంగం
త్యక్త్వాకరోతియః లిప్యతేనసపాపేనపద్మపత్రమివాంభసా ॥ కాయేనమనసాబుద్ధ్యాకేవలైరింద్రియైరపి। యోగినః
కర్మకుర్వంతిసంగంత్యక్త్వాత్మశుద్ధయే ॥ యుక్తఃకర్మఫలంత్యక్త్వాశాంతిమాప్నోతినైష్ఠికీమ్।అయుక్తఃకామకారే
ణఫలేసక్తోనిబధ్యతఇతి ॥ ౩ ॥ దక్షః॥గృహస్థోహిక్రియాయుక్తోనగృహేణగృహీభవేత్। నచాపిపుత్రదారాద్యై
స్స్వకర్మపరివర్జితః। దేవైశ్చైవమనుష్యైశ్చతిర్యగ్భిశ్చోపజీవ్యతే। గృహస్థఃప్రత్యహంయస్మాత్తస్మాచ్ఛ్రేయాన్గృ
హాశ్రమీ।యథామాతరమాశ్రిత్యసర్వేజీవంతిజంతవః । తథాగృహస్థమాశ్రిత్యసర్వేజీవంతిభిక్షవః। చతుర్ణామా
శ్రమాణాంతుగృహస్థోయోనిరుచ్యతే। సీదమానేనతేనేహసీదంత్యన్యేపితేత్రయః ॥ మూలప్రాణోభవేత్స్కంధః
స్కంధాచ్ఛాఖాస్సపల్లవాః। మూలేనైవవినష్టేనసర్వమేతద్వినశ్యతి ॥ తస్మాత్సర్వప్రయత్నేనరక్షణీయోగృహాశ్ర
మీ।రాజ్ఞాచాన్యైస్త్రిభిఃపూజ్యోరక్షణీయశ్చసర్వదా। దయాలజ్జాక్షమాశ్రద్ధాప్రజ్ఞాత్యాగఃకృతజ్ఞతా। ఏతేయస్య
గుణాస్సంతిగృహస్థోముఖ్యఉచ్యతఇతి॥౪ ॥ వ్యాసః॥నిత్యంస్వాధ్యాయశీలస్స్యాన్నిత్యంయజ్ఞోపవీతవాన్। సత్యవా
దీజితక్రోధోబ్రహ్మభూయాయకల్పతే।సంధ్యాస్నానరతోనిత్యంబ్రహ్మయజ్ఞపరాయణః। అనసూయుర్మృదుర్దాం
తోగృహస్థఃప్రత్యవర్ధతే ॥ వీతరాగభయక్రోధోలోభమోహవివర్జితః। సావిత్రీజాప్యనిరతశ్శ్రాద్ధకృన్ముచ్యతేగృ
హీ॥ మాతాపిత్రోర్హితేయుక్తోగోబ్రాహ్మణహితేరతః।యజ్వాచదేవభక్తశ్చబ్రహ్మలోకేమహీయతే॥ త్రివర్గసే
వీసతతందేవతానాంచపూజనమ్।కుర్యాదహరహర్నిత్యంనమస్యేచ్చసతస్సురాన్। విభాగశీలస్సతతంక్షమాయుక్తోద
యాలుకః।గృహస్థస్తుసమాఖ్యాతోనగృహేణగృహీభవేత్ ॥ యథాశక్తిచరేత్కర్మనిందితానిచవర్జయేత్ ।వి
ధూయమోహకలిలంలబ్ధ్వాయోగమనుత్తమమ్। గృహస్థోముచ్యతేబంధాన్నాత్రకార్యావిచారణేతి ॥ ౫ ॥ పరాశ
రః॥ నివాపేనపితౄనర్చన్యజ్ఞైర్దేవాంస్తథాతిథీన్।అన్నైర్మునీంశ్చస్వాధ్యాయైరపత్యేనప్రజాపతిమ్। బలినా

చైవభూతానివాత్సల్యేనాఖిలంజగత్ ।ప్రాప్నోతిలోకాన్పురుషోనిజకర్మసమార్జితాన్ । భిక్షుర్భుజస్తుయేకేచిత్పరి
వ్రాడ్బ్రహ్మచారిణః॥ తేప్యత్రైవప్రతిష్ఠంతేగార్హస్థ్యంతేనవైపరమ్ । యస్తుసమ్యక్కరోత్యేవంగృహస్థఃపరమంవి
ధిమ్।స్వకర్మబంధముక్తోసౌలోకానాప్నోత్యనుత్తమానితి ॥ ౬ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ వేదానువచనంయజ్ఞోబ్రహ్మ
చర్యంతపోజపః। శ్రద్ధోపవాసస్స్వాతంత్ర్యమాత్మనోజ్ఞానహేతవః ॥ సహ్యాశ్రమైర్విజిజ్ఞాస్యస్సమస్తైరేవమేవతు।
ద్రష్టవ్యస్త్వథమంతవ్యశ్శ్రోతవ్యశ్చద్విజాతిభిః॥తఏవమేనంవిందంతియేచారణ్యంసమాశ్రితాః । ఉపాసంతేద్విజాస్స
త్యంశ్రద్ధయాపరయాయుతాః।క్రమాత్తేసంభవంత్యర్చిరహశ్శుక్లంతథోత్తరమ్ ॥ అయనందేవలోకంచసవితారంస
వైద్యుతమ్।తతస్తాన్పురుషోభ్యేత్యమానవోబ్రహ్మలౌకికాన్ ॥ కరోతిపునరావృత్తిస్తేషామిహనవిద్యతే। యజ్ఞేనతప
సాదానైర్యేహిస్వర్గగతానరాః।ధూమంనిశాంకృష్ణపక్షందక్షిణాయనమేవచ ॥ పితృలోకంచాంద్రమసంవాయుం
వృష్టింజలంమహీమ్। క్రమాత్తేసంభవంతీహపునరేవంవ్రజంతిచ ॥ న్యాయాగతధనస్తత్వజ్ఞాననిష్ఠోతిథిప్రియః।శ్రాద్ధకృ
త్సత్యవాదీచగృహస్థోపివిముచ్యతఇతి ॥ ౭ ॥ సర్వేషామాశ్రమిణామాత్మసాక్షాత్కారేసతితత్ప్రాప్తిః-ఉపాస
కానామర్చిరాదిగమనద్వారాతత్ప్రాప్తిః - కామ్యకర్మానుష్ఠాయినాంతుధూమాదిమార్గేణస్వర్గావాప్తిః-
కర్మక్షయేపునరావృత్తిః-నకేవలంపరివ్రాజఏవముక్తిః-కర్మిణస్తత్వజ్ఞాననిష్ఠస్యగృహస్థస్యాపీత్యర్థః॥ ౭॥ శ్రూ
యతేచ॥బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవభవతి-తద్యఇత్థంవిదుర్యేచేమేరణ్యేశ్రద్ధాతపఇత్యుపాసతే - తేర్చిషమభిసంభవంత్యర్చిషో
హరహ్న ఆపూర్యమాణపక్షమా పూర్యమాణపక్షాద్యాన్ షడుదఙ్గేతిమాసాన్ తాన్మాసేభ్యస్సంవత్సరగ్ంసంవత్స
రాదాదిత్యమాదిత్యాచ్చంద్రమసంచంద్రమసోవిద్యుతం తత్పురుషోమానవస్సఏనాన్ బ్రహ్మగమయత్యేషదేవయానః
పంథాఇత్యథయఇమేగ్రామఇష్టాపూర్తేదత్తమిత్యుపాసతేతేధూమమభిసంభవంతిధూమాద్రాత్రిం రాత్రేరపరపక్ష
మపరపక్షాద్యాన్షడ్దక్షిణైతిమాసాన్తనైతేసంవత్సరమభిప్రాప్నువంతిమాసేభ్యఃపితృలోకంపితృలోకాదాకాశమా
కాశాచ్చంద్రమసమేషసోమోరాజాతద్దేవానామన్నంతద్దేవాభక్షయంతి తస్మిన్యావత్సంపాత ముషిత్వాథైతమేవా
ధ్వానంపునర్నివర్తంతేయథేతమాకాశమాకాశాద్వాయుంవాయుర్భూత్వాధూమోభవతిధూమోభూత్వాభ్రంభవ
త్యభ్రంభూత్వామేఘోభవతిమేఘోభూత్వాప్రవర్షతితఇహవ్రీహియవౌషధి వనస్పతయః తిలామాషాఇతిజాయం
తఇతోవైఖలుదుర్నిష్ప్రపతరంయోయోహ్యన్నమత్తియోరేతస్సించతితద్భూయఏవభవతితద్యఇహరమణీయచరణా
భ్యాశోహయంతేరమణీయాంయోనిమాపద్యేరన్ బ్రాహ్మణయోనింవాక్షత్రియయోనింవావైశ్యయోనింవాథయఇహక
పూయచరణాభ్యాశోహయత్తేకపూయాంయోనిమాపద్యేరన్శ్వయోనింవాసూకరయోనింవాచండాలయోనింవేత్యు
పాసకాఃక్రమాదగ్న్యభిమానిదేవతాస్థానేషుముక్తిమార్గభూతేషువిశ్రమ్యతైః ప్రస్థాపితాః పరంపదంప్రాప్ను
వంతీతి॥౮ ॥ అర్చిర్వహ్నిః-విద్యుత్తేజఃయేపునర్వ్రీహితైర్యజ్ఞాదిభిఃస్వర్గఫలభోక్తారః తేక్రమాద్ధూమాదిచంద్రపర్యం
తపదార్థాభిమానినీర్దేవతాః ప్రాప్యపునరేవాకాశాదిద్వారేణ శుక్లత్వమవాప్యసంసారిణో యోనింవ్రజంతీత్య
ర్థః ॥ ౮ ॥ మనుః॥ శ్లో॥ శ్రుతిస్మృత్యుదితంధర్మమనుతిష్ఠన్హిమానవః । ఇహకీర్తిమవాప్నోతిప్రేత్యచానుత్త
మాంగతిమితి ॥ ౯ ॥ భగవానపి॥వర్ణాశ్రమవిధింకృత్స్నంకుర్వాణోమత్పరాయణః। తేనైవజన్మనాజ్ఞానంలబ్ధ్వా
యాతిశివంపదమితి ॥ ౧౦ ॥ బోధాయనః॥ సూ ॥ నిత్యోదకీనిత్యయజ్ఞోపవీతీనిత్యస్వాధ్యాయీవృషలాన్నవర్జీ
ఋతౌచగచ్ఛన్విధివచ్చజుహ్వన్నబ్రాహ్మణశ్చ్యవతేబ్రహ్మలోకాత్ ॥ శ్లో ॥ ఆయుషాతపసాయుక్తస్స్వాధ్యాయే
జ్యాపరాయణః।ప్రజాముత్పాదయేద్యుక్తస్స్వేస్వేవర్ణేజితేంద్రియః। స్వాధ్యాయేనఋషీన్పూజ్యసోమేనచపురంద
రమ్।ప్రజయాచపితౄన్పూర్వానన్రుణోదివిమోదతే।పుత్రేణలోకాన్జయతిపౌత్రేణానందమశ్నుతే। అథపుత్రస్యపౌ
త్రేణనాకమేవాధిరోహయేదితి ॥ ౧౧ ॥ విజ్ఞాయతేచ॥ శ్రు ॥ జాయమానోవైబ్రాహ్మణస్త్రిభిరృణవాజాయ
తేబ్రహ్మచర్యేణర్షిభ్యోయజ్ఞేనదేవేభ్యఃప్రజయాపితృభ్యఇతి ॥ ౧౧ ॥ ఏవమృణసంయోగంవేదోదర్శయతి-బం
ధమృణమోక్షంచప్రజాయాంచాయత్తంపితౄణామనుకర్షణంచ ॥ ప్రజాయాందర్శయతి ॥ శ్రుతిః ॥ అనుత్స
న్నఃప్రజావాన్భవతి - భూవదేతంప్రజాసుగృహ్ణీతేతావదక్షయ్యాన్లోకాన్జయతి - సత్పుత్రముత్పాద్యాత్మానం
తారయతి - సప్తావరాన్సప్తపూర్వాన్షడన్యానాత్మసప్తమాన్ -సత్పుత్రమధిగచ్ఛానస్తారయత్యేనసోభయాత్త
స్మాత్ప్రజాసంతానముత్పాద్యఫలమాప్నోతి- తస్మాదాత్మవాన్ప్రజామ్ముత్పాదయేచ్చాత్మనః ఫలలాభాయతస్మాత్పు
త్రంచోత్పాద్యాత్మానమేవోత్పాదయేదితివిజ్ఞాయతే-ఆత్మావైపుత్రనామాసీత్యేవంద్వితీయఆత్మా.జీవతాద్రష్టవ్యః

పుత్రముత్పాదయతీతి॥ ౧౩॥ ఐకాశ్రమ్యంత్వాచార్యా అప్రజననత్వాదితరేషామితి॥ గౌతమోఽపి ॥ తేషాంగృహ
స్థో యోనిరప్రజననత్వాదితరేషామితి - ఐకాశ్రమ్యంత్వాచార్యాః ప్రత్యక్షవిధానాద్గార్హస్థ్యస్యేతిచ ॥ టీ ॥ తే
షాంచతుర్ణామాశ్రమాణాంగృహస్థో యోనిః ఉత్పత్తిస్థానం - గృహస్థైరేవోత్పాదితాః చతుర్భిరాశ్రమైరధిక్రియం
తే నేతరైస్తేషామప్రజననత్వాచ్చాస్తేషాం ప్రజోత్పాదనస్యనిషిద్ధత్వాదతస్తైరతిక్రాంతనిషిద్ధైరుత్పాదితా అప్యాశ్రమే
ష్వనధికారిణశ్చండాలాః ప్రత్యవసితాః పరివ్రాజకతాపసాస్తేషాంజాతాన్యపత్యాని చండాలైస్సహ వాసయే
దితిశాతాతపస్మరణాత్ ఐకాశ్రమ్యమితిసర్వేషు వేదేషు ధర్మశాస్త్రేతిహాసపురాణేషుగృహస్థాపేవాగ్నిహోత్రా
ణి ప్రాచుర్యేణవిధీయంతేస్తూయంతేచతతో గార్హస్థ్యస్యప్రత్యక్షవిధానాత్ సఏవైకఆశ్రమః ఇతరేతు తత్రాశక్తా
నాంవిధీయంత ఇతిబహవఆచార్యామన్యంతే ॥ ౧౫ ॥ తథాచగీతా॥ శ్లో॥కర్మణైవహిసంసిద్ధిమాస్థితాజనకాదయ
ఇతి ॥ ౧౬ ॥ ఆపస్తంబోఽపి॥ సూ॥ త్రైవిద్యవృద్ధానాంతువేదాః ప్రమాణమితినిష్ఠాతత్రయానిశ్రూయంతేవ్రీహి
యవపశ్వాజ్యపయః కపాలపత్నీసంబంధాన్యుచ్చైర్నీచైః కార్యమితి తైర్విరుద్ధఆచారోఽప్రమాణమితిమన్యంతేయ
త్తుశ్మశానముచ్యతేనానాకర్మణామేషోఽంతే పురుషసంస్కారోవిధీయతేతతః పరమనంతఫలంస్వర్గశబ్దంశ్రూయ
తే-అథాప్యస్యప్రజాతిమమృతమామ్నాయఆహ-ప్రజామనుప్రజాయసే-తదుతేమర్త్యామృతమితి-అథాపిసఏవాయంవి
రూఢః ప్రత్యక్షేణోపలభ్యతే-దృశ్యతేచాపి సారూప్యందేహత్వమేవాన్యత్తేషువిశిష్టేషు కర్మసువర్తమానాః పూ
ర్వేషాంసాంపరాయేణస్వర్గంచకీర్తింవర్ధయంత్యేవమవరోవరః పరేషామాభూతసంప్లవాత్తేస్వర్గజితః పునస్స
ర్గేబీజార్థాభవంతీతి ॥ భవిష్యత్పురాణే ॥ తథాపిప్రజాపతేర్వచనం - త్రయీంవిద్యాంబ్రహ్మచర్యంప్ర
జాపతిం-శ్రద్ధాంతపోయజ్ఞమనుప్రదానంయఏతానికుర్వతే - తైరిత్సహస్మోరజోభూత్వాధ్వంసతేన్యత్ప్రశంస
న్నితి ॥ అయమర్థః ॥ త్రివయవావిద్యాత్రయోవేదాస్తాన్యేవపాఠతశ్చార్థతశ్చయేవిందంతి తేత్రైవిద్యాః- తే
షాంవృద్ధానాంత్రైవిద్యవృద్ధాః తేషాంవేదాఏవప్రమాణమితీంద్రియేఽర్థే ఇతినిష్ఠానిర్ణయః ॥ * ॥ యథాహభగ
వాన్ జైమినిః॥ సూ ॥ చోదనాలక్షణోఽర్థోధర్మఇతి ॥ వా ॥ తతశ్చతత్రవేదేషుయానికర్మాణిశ్రూయంతేవ్రీ
హ్యాదిసంబంధాని- ఉచ్చైర్నీచైః క్రియంతే - ఉపాంశుయజుషేత్యేవంప్రకారాణి - తైర్విరుద్ధఆచారఃప్రమాణం
నభవతీతిమన్యంతే- ఏతదుక్తంభవతి-సర్వేషువేదేషుసర్వాసుశాఖాసుచాగ్నిహోత్రాదీనికర్మాణ్యేవతాత్పర్య
తోవిధీయంతే- అతోగార్హస్థ్యమేవశ్రైష్ఠ్యంయదివేదాః ప్రమాణమితి - యత్తుగృహస్థానాం శ్మశానంశ్రూయతే
శ్మశానానిభేజిరే ఇతిసఏషనానాకర్మణామగ్నిహోత్రాదీనామంతేపితృమేధాఖ్యఃపురుషసంస్కారోవిధీయతే- న
నుపిశాచాభూత్వాశ్మశానమేవసేవంత ఇత్యతఆహ- తతఃపరమితిశ్మశానకర్మణోఽనంతరమపరిమితంస్వర్గశబ్దంవా
చ్యంఫలంశ్రూయతే-సఏషయజ్ఞాయుధీయజమానోఽంజసాస్వర్గంలోకమేతీతి-అపిచ - అస్యగృహస్థస్యప్రజాతింప్రజా
సంతానమమృతమమరణమామ్నాయోవేద ఆహప్రజామనుప్రజాయసేఇతి - హేమర్త్యమరణధర్మన్ ప్రజాం
జాయమానామనుత్వంప్రజాయసే- ప్రజారూపేణజాయసేతదేవతేఅమృతమమరణమితినత్వంమ్రియసేచ-తతస్త్వం
ప్రజారూపేణవర్తసే-ఉపపన్నంచైతదిత్యాహ- అథాపిసఏవాయమితి-అపిచసఏవాయంపృథగ్విరూఢఃప్రత్యక్షేణో
పలభ్యతే - సఏవద్విధాభూతఇతి- లక్ష్యతేఇతి-దృశ్యతేహిసారూప్యంద్వయోః- దేహమాత్రంతుభిన్నందేహత్వమితి
సార్వత్రిక స్త్వపత్యయః తేపుత్రాశ్శిష్టచోదితేషుకర్మస్వవస్థితాః- పూర్వేషాంపితృపితామహాదీనాంసాంపరాయేణ
పరలోకేనసంబద్ధానాంకీర్తింస్వర్గంచప్రవర్ధయంతి - ఏవమవరోవరః - పరేషాంకీర్తింస్వర్గంచవర్ధయతి-
భూతసంప్లవే మహాభూతప్రళయే- అతఃస్మార్తేఃపుత్రిణఃస్వర్గజితోభవంతి - ప్రళయానంతరస్సర్గః పునస్సర్గః-
తత్రసంసారబీజార్థాఃప్రజాభవంతీతిభవిష్యత్పురాణేపఠ్యతే- ఆథాపిఅపిచగార్హస్థ్యమేవవరిష్ఠమిత్యత్రప్రజాపతే
ర్వాక్యమపిభవతి - త్రయీంవిద్యాం వేదానామధ్యయనం బ్రహ్మచర్యంఅనిషిద్ధకాలేస్త్రీగమనం - ప్రజాతింప్రజో
త్పాదనం-శ్రద్ధామాస్తిక్యం-తపఉపవాసాది-యజ్ఞమగ్నిహోత్రాదీన్ సోమయాగాంతాని- అనుప్రదానమంతర్వేది
దానం- యఏతానికుర్వతేతైరిత్సహస్మోకతఏషాస్మాకంసహాయాః - అన్యత్ ఆశ్రమాంతరంప్రశంసన్పురుషోరజః
పాంసుభూత్వాధ్వంసతేనశ్యతీతి - యథైవతద్విశిష్టేషు కర్మస్వవర్తమానాః పుత్రాః పూర్వేషాంకీర్తింస్స్వ
ర్గంచవర్ధయంతి-తథాప్రతిషిద్ధేషువర్తమానాఅకీర్తింనరకంచవర్ధయేయుః ॥ ౨౦ ॥ తత్రాహసఏవ॥ సూ॥
తత్రయేపాపకృతస్తఏవధ్వంసంతియథాపర్ణంవనస్పతేర్నపరాన్ హింసంతినాస్యాస్మిన్ లోకే కర్మభిస్సంబంధో

విద్యతేతథాపరస్మిన్ కర్మఫలైస్తదేతేన వేదితవ్యం ప్రజాపతేర్ ఋషీణామితి సర్గోఽయం తత్ర యే పుణ్యకృతస్తేషాం ప్రకృతయః పరాజ్వలత్యా ఉపలభ్యంతే తేతస్మాత్తు కర్మావయవేన తపసా వా కశ్చిత్స శరీరోఽంతవంతం లోకం జయతి-సంకల్పసిద్ధిశ్చస్యాన్న తు తైజైర్వ్యమాత్రమిణామితి ॥ టీ ॥ తత్ర ప్రజాసంతానేయే పాపస్య కర్తార స్త ఏవ ధ్వంసంతే పరాన్ పిత్రాదీన్ హింసంతి - యథా పర్ణం వనస్పతేః యదేవ పర్ణం వనస్పతేః కీటాదిభిర్దూషితం తదేవ పతితం న వనస్పతిం శాఖాం వా పాతయతి తద్వదస్య పిత్రాదేః పూర్వపురుషస్య అస్మిన్ లోకే పుత్రకృతైః కర్మభి స్సంబంధో న విద్యతే-దృష్టాంతోఽయం - యథా పుత్ర కృతేషు కర్మసు పిత్రాదేః కర్తృత్వం నాస్తి తథా చ పరస్మిన్ లోకే కర్మఫలైరపి సంబంధో నాస్తీత్యర్థః - తత్పాపకృత ఏవ ధ్వంసంతీత్యే తదర్థరూప మేతేన వక్ష్యమాణేన హేతునా వేదితవ్యం - ప్రజాపతే హిరణ్యగర్భస్య ఋషీణాంచ మరీచ్యాదీనా మయం సర్గః దేవతాది స్తిర్యగంతః తే బాధ్వస్తా ఏవ స్వే స్వే పదే వర్తంతే - అత్రోదాహరణమాహ - తత్ర యే పుణ్యకృతో వసిష్ఠాదయ స్తేషాం ప్రకృతయశ్శరీరాణి పరా ఉత్కృష్టా జ్వలత్యా ఉపలభ్యంతే దివి యథా సప్తర్షిమండలం ॥ శ్రూయతే చ ॥ సుకృతాం వా ఏతాని జ్యోతీగ్ంషి యన్నక్షత్రాణీతి - ఇదం ప్రమాణం న పుత్రాణాం ధ్వంసే పూర్వేషాం ధ్వంస ఇతి కర్మావయవేన పుణ్య కర్మణా మేకదేశేన భుక్తి విశేషేణ తపసా వా తీవ్రేణ కశ్చిదాశ్రమాంతరవర్తీ సహశరీరేణాంతవంతం లోకం జయతీతి యత్తస్యా సంభవేదితి సంకల్పాదేవ సిద్ధిశ్చ స్యాత్ న తత్రాశ్రమాంతర స్య జ్యైష్ఠ్యం కారణమిత్యర్థః- అనేన గార్హస్థ్య ప్రశంసా కృతేతి ద్రష్టవ్యం ॥ ౨౧ ॥ యతః స ఏవాహ ॥ సూ ॥ తేషు సర్వేషు యథోపదేశమవ్యగ్రో వర్తమానః క్షేమం గచ్ఛతీతి ॥ టీ ॥ తేష్వాశ్రమేషు సర్వేషు యథాశాస్త్రమవ్యగ్రస్సమాహితమనాః క్షేమమభయం పదం గచ్ఛతీత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ వసిష్ఠః ॥ శ్లో ॥ గృహస్థ ఏవ యజతే గృహస్థస్తప్యతే తపః । చతుర్ణామాశ్రమాణాంతు గృహస్థస్తు విశిష్యత ఇతి ॥ ఇతి గృహస్థధర్మాః ... ...*

—* అథ వానప్రస్థధర్మాః *—

౧ ॥ మనుః ॥ ఏవం గృహాశ్రమే స్థిత్వా విధివత్ స్నాతకో ద్విజః । వనే వసేత్తు నియతో యథావద్విజితేంద్రియః ॥ సంత్యజ్య గ్రామ్యమాహారం సర్వం చైవ పరిచ్ఛదమ్ । పుత్రేషు దారాన్నిక్షిప్య వనం గచ్ఛేత్సహైవ వా । ద్వితీయమాయుషో భాగముషిత్వా తు గృహే ద్విజః । తృతీయమాయుషో భాగం గృహమేధీ వనే వసేత్ । ఉత్పాద్య ధర్మతః పుత్రానిష్ట్వా యజ్ఞైశ్చ శక్తితః । దృష్ట్వాపత్యస్య చాపత్యం బ్రాహ్మణోఽరణ్యమావిశేదితి ॥ ౨ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ సుతవిన్యస్తపత్నీకస్తయా వానుగతో వనమ్ । వానప్రస్థో బ్రహ్మచారీ సాగ్నిస్సోపాసనో వ్రజేదితి ॥ 3 ॥ సంవర్తః ॥ గచ్ఛేదేవం వనం ప్రాజ్ఞస్సభార్యోఽప్యేక ఏవ వా । గృహీత్వా చాగ్నిహోత్రం తు హోమమంత్రానుపాసయేత్ ॥ కుర్యాచ్చరుపురోడాశాన్ వన్యైర్వా మేధ్యసేవిభిః । భిక్షాంతు భిక్షవే దద్యాచ్ఛాకమూలఫలాదిభిః ॥ వేదవిద్యావ్రతస్నాతాన్ శ్రోత్రియాన్ వేదపారగాన్ । యోజయేద్ధవ్యకవ్యేషు విపరీతాంస్తు వర్జయేత్ ॥ గాయత్రీమాత్రసారోఽపి వరో విప్రస్సుయంత్రితః । నాయంత్రితశ్చతుర్వేదీ సర్వాశీ సర్వవిక్రయీ । కుర్యాదధ్యయనం నిత్యమగ్నిహోత్రపరాయణః । ఇష్టీః పర్వాగ్రయణీయాః ప్రకుర్యాత్పర్వస్వితి ॥ ౪ ॥ హారీతః ॥ గృహస్థః పుత్రపౌత్రాదీన్ దృష్ట్వా పలితమాత్మనః । భార్యాం పుత్రేషు సంస్థాప్య సహ వా ప్రవిశేద్వనమ్ । జటాశ్చ బిభృయాన్నిత్యం శ్మశ్రులోమనఖాని చ । ఔపాసనాగ్నిహోత్రం చ పంచయజ్ఞాన్ సమాచరేత్ । వన్యాం తైర్వివిధైర్మేధ్యైశ్శాకమూలఫలైర్వసేత్ । చీరవాసా భవేన్నిత్యం స్నాత్వా త్రిషవణం శుచిః । సర్వభూతానుకంపీ స్యాత్ప్రతిగ్రహవివర్జిత ఇతి ॥ ౫ ॥ మనుః ॥ వసీత చర్మ చీరం వా సాయం స్నాయాదుభే తథా । జటాశ్చ బిభృయాన్నిత్యం శ్మశ్రులోమనఖాని చ । యద్భక్ష్యస్స్యాత్తతో దద్యాద్బలిం భిక్షాం చ శక్తితః । ఆమూలఫలభిక్షాభిరర్చయేదాశ్రమాగతమ్ ॥ స్వాధ్యాయే నిత్యయుక్తస్స్యాద్దాంతో మైత్రస్సమాహితః । దాతా నిత్యమనాదాతా సర్వభూతానుకంపకః । వైతానికం చ జుహుయాదగ్నిహోత్రం యథావిధి । దర్శమస్కందయన్పర్వ పౌర్ణమాసం చ యోగతః ॥ ఋక్షేష్ట్యాగ్రయణే చైవ చాతుర్మాస్యాని చాహరేత్ । తురాయణం చ క్రమశో దక్షస్యాయనమేవ చేతి ॥ టీ ॥ ఋక్షేష్టిః నక్షత్రేష్టిః - తురాయణం సంవత్సరసాధ్యః క్రతువిశేషః - దాక్షాయణం దర్శవికృతిః క్రమశ స్తత్తత్కాలే ॥ శ్లో ॥ వాసంతశారదైర్మేధ్యైః మున్యన్నైస్స్వయమాహృతైః । పురోడాశాంశ్చరూంశ్చైవ విధివన్నిర్వపేత్పృథక్ । దేవతాభ్యశ్చ తద్ధుత్వా వన్యం మేధ్యతరం హవిః । శేషమాత్మని యుంజీత లవణం చ స్వయం

కృతమ్ స్థలజోదకశాకాని పుష్పమూలఫలాని చ । మేధ్యవృక్షోద్భవాన్యద్యాత్ స్నేహాంశ్చ ఫలసంభవాన్ ॥ త్యజేదాశ్వయుజే మాసే మున్యన్నం పూర్వసంచితమ్। జీర్ణాని చైవ వాసాంసి శాకమూలఫలాని చ ॥ న ఫాలకృష్టమశ్నీయాదుత్సృష్టమపి కేనచిత్ । న గ్రామజాతాన్యార్తోఽపి పుష్పాణి చ ఫలాని చ। అగ్నిపక్వాశనో వా స్యాత్కాలపక్వభుగేవ వా। అశ్మకుట్టో భవేద్వాపి దంతోలూఖలకోఽపి వేతి ॥ టీ ॥ ఫలాదీన్యశ్మని నిపీడ్య యో భక్షయతి సోఽశ్మకుట్టః । దంతైరేవోలూఖలకార్యం యస్య స దంతోలూఖలకః ॥ శ్లో ॥ సద్యఃప్రక్షాలికో వా స్యాన్మాససంచయకోఽపి వా । షాణ్మాసనిచయో వా స్యాత్సమానిచయ ఏవ వేతి॥ టీ॥ ప్రతిదినం జీవనం సంపాద్య భుక్త్వా అశ్వస్తనికః. హస్తప్రక్షాళనం యః కరోతి స సద్యఃప్రక్షాళికః॥ శ్లో॥ నక్తం వాఽన్నం సమశ్నీయాద్దివా వాహృత్య శక్తితః। చతుర్థకాలికో వా స్యాత్స్యాద్వాష్టమాశనః॥ చాంద్రాయణవిధానైర్వా శుక్లే కృష్ణే చ వర్తయేత్ । పక్షాంతయోర్వాప్యశ్నీయాద్యవాగూం క్వథితాం సకృత్ ॥ పుష్పమూలఫలైర్వాపి కేవలైర్వర్తయేత్సదా। కాలపక్వైః స్వయం శీర్ణైర్వైఖానసమతే స్థిత ఇతి ॥ టీ॥ విఖనసా ప్రోక్తం సూత్రం వైఖానసం మతం. తత్ర హి వానప్రస్థధర్మస్య పూర్ణ ఉపదేశః॥ శ్లో॥ భూమౌ విపరివర్తేత తిష్ఠేద్వా ప్రపదైర్దినమ్। స్థానాసనాభ్యాం విహరేత్సవనేషూపయన్నప ఇతి ॥ టీ ॥ విపరివర్తేత శయీత - ప్రపదైః పాదాంగుల్యగ్రైః- అపఉపయన్ త్రిషవణస్నాయీ॥ శ్లో॥ గ్రీష్మే పంచతపాస్తు స్యాద్వర్షాస్వభ్రావకాశకః। ఆర్ద్రవాసాస్తు హేమంతే క్రమశో వర్ధయంస్తప ఇతి ॥ వ్యాసః ॥ ఏకపాదేన తిష్ఠేత మరీచీః ప్రపిబేదను । పంచాగ్నిర్ధూమపో వా స్యాదూష్మపః సోమపోఽథవా ॥ పయః పిబేచ్ఛుక్లపక్షే కృష్ణపక్షే చ గోమయమ్। శీర్ణపర్ణాశనో వా స్యాత్కృచ్ఛ్రైర్వా వర్తయేత్సదా। జితేంద్రియో జితక్రోధస్తత్త్వజ్ఞానవిచింతకః । బ్రహ్మచారీ భవేన్నిత్యం స్వపత్నీం ప్రతి సంశ్రయేత్॥ యస్తు పత్న్యా సమం గత్వా మైథునం కామతశ్చరేత్ । తద్వ్రతం తస్య లుప్యేత ప్రాయశ్చిత్తీయతే ద్విజః తస్యాం యో జాయతే గర్భో న సంస్పృశ్యో ద్విజాతిభిః । న వేదేష్వధికారోఽస్తి తద్వంశే యోఽధిజాయత ఇతి ॥ విష్ణుః॥ శ్లో॥ త్రివిధం నరకస్యేదం ద్వారం నాశనమాత్మనః। కామః క్రోధస్తథా లోభస్తస్మాదేతత్త్రయం త్యజేత్॥ వా॥ ఏవం గృహస్థసమస్య వానప్రస్థస్య ధర్మా ఉక్తాః- అథ భిక్షుకసమస్య వానప్రస్థస్య ధర్మాన్ ఆహ మనుః ॥ అగ్నీన్ స్వాత్మని వైతానాన్ సమారోప్య యథావిధి। అనగ్నిరనికేతః స్యాన్మునిర్మూలఫలాశనః ॥ అప్రయత్నః సుఖార్థేషు బ్రహ్మచారీ ధరాశయః। శరణేష్వమమశ్చైవ వృక్షమూలనికేతనః। తాపసేష్వేవ విప్రేషు యాత్రికం భైక్షమాచరేత్। గృహమేధిషు చాన్యేషు ద్విజేషు వనవాసిషు। గ్రామాదాహృత్య వాశ్నీయాదష్టౌ గ్రాసాన్ వనే వసన్। ప్రతిగృహ్య పుటేనైవ పాణినా శకలేన వా॥ టీ॥ శకలేన భిన్నభాండశకలేన॥ శ్లో॥ ఏతాంశ్చాన్యాంశ్చ సేవేత దీక్షా విప్రో వనే వసన్। వివిధాశ్చౌపనిషదీరభ్యసేచ్ఛుద్ధయే స్వజ ఇతి ॥ ప్రకారాంతరమాహ స ఏవ॥ అపరాజితాం వాస్థాయ వ్రజేద్దిశమజిహ్మగః । ఆనిపాతాచ్ఛరీరస్య యుక్తో వార్యనిలాశనః ॥ టీ ॥ అపరాజితాం ప్రాగుదీచీం॥ శ్లో॥ ఆసాం మహర్షిచర్యాణాం త్యక్త్వాన్యతమయా తనుమ్। వీతశోకభయో విప్రో బ్రహ్మలోకే మహీయత ఇతి । యాజ్ఞవల్క్యః ॥ వాయుభక్షః ప్రాగుదీచీం గచ్ఛేద్వా వర్ష్మసంక్షయాదితి। వ్యాసః ॥ మహాప్రస్థానికం వాయం కుర్యాదనశనం తు వా। అగ్నిప్రవేశమన్యద్వా బ్రహ్మార్పణవిధౌ స్మృతః ॥ యస్తు సమ్యగిమమాశ్రమం శివం సంశ్రయత్యశివపుంజనాశనమ్। తాపహం త్విమలమైశ్వరం పదం యాతి యత్ర జగతోఽస్య సంస్థితిరితి॥ హారీతః॥ అగ్నిం స్వాత్మని కృత్వా తు ప్రవ్రజేదుత్తరాం దిశమ్। ఆదేహపాతం వనగో మౌనమాస్థాయ తాపసః। స్మరన్నతీంద్రియం బ్రహ్మ బ్రహ్మలోకే మహీయతే॥ తపో హి యో సావకరోద్వనస్థో వనే వసన్ స్వసమాధియుక్తః। విముక్తపాపో విమలః ప్రశాంతః స యాతి దివ్యం పురుషం పురాణమితి॥ వా॥ అయం చ వానప్రస్థాశ్రమః - దేవరేణ సుతోత్పత్తిర్వానప్రస్థాశ్రమగ్రహ ఇతి కలౌ నిషిద్ధః॥ ఇతి వానప్రస్థధర్మనిరూపణమ్- ...

—— * అథ యతిధర్మాః * ——

౧ ॥ తత్ర మనుః॥ శ్లో॥ వనేషు తు విహృత్యైవం తృతీయం భాగమాయుషః। చతుర్థమాయుషో భాగం త్యక్త్వా సంగాన్ పరివ్రజేత్ ॥ ఆశ్రమాదాశ్రమం గత్వా హుతహోమో జితేంద్రియః। భిక్షాబలిపరిశ్రాంతః ప్రవ్రజన్ ప్రేత్య వర్ధత ఇతి ॥ టీ ॥ హుతహోమః కృతస్తమిదాధానాగ్నిహోత్రహోమః - భిక్షాబలిపరిశ్రాంతః భిక్షాచరణవైశ్వదేవబలిహరణాభ్యాం పరిశ్రాంతః- ఆశ్రమాదాశ్రమం గత్వా బ్రహ్మచర్యాశ్రమాద్గార్హస్థ్యం తతో వానప్రస్థాశ్రమం గత్వేత్యర్థః - బ్రహ్మచర్యగార్హస్థ్యే కృత్వా వానప్రస్థమకృత్వాపి సన్యాసః కర్తవ్యః- నాన్యథేత్యాహ స ఏవ ఋణాని త్రీణ్యపాకృత్య మనో మోక్షే నివేశయేత్ । అనపాకృత్య మోక్షం తు సేవమానో వ్రజత్యధః ॥ అధీత్య విధివ

క్త్వా దారాన్ పుత్రాంశ్చోత్పాద్య ధర్మతః । ఇష్ట్వా చ శక్తితో యజ్ఞైర్మనో మోక్షే నివేశయేత్ ॥ అనధీత్య ద్విజో వేదాన
నుత్పాద్య తథాత్మజాన్ । అనిష్ట్వా చ శక్తితో యజ్ఞైర్మోక్షమిచ్ఛన్ వ్రజత్యధ ఇతి॥ టీ ॥ మోక్షం మోక్షసాధనం సన్న్యా
సాశ్రమం - అనేన పూర్వోక్తశ్చతురాశ్రమసముచ్చయపక్షః పాక్షిక ఇతి ద్యోతయతి॥ తథా చ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ వ
నాద్గృహాద్వా కృత్వేష్టిం సార్వవేదసదక్షిణామ్ । ప్రాజాపత్యాం తదంతే తానగ్నీనారోప్య చాత్మని । అధీతవేదో జపకృ
త్పుత్రవానన్నదోఽగ్నిమాన్ । శక్త్యా చ యజ్ఞకృన్మోక్షే మనః కుర్యాత్తు నాన్యథేతి ॥ వ్యాసః ॥ ఏవం వనాశ్రమే స్థిత్వా
తృతీయం భాగమాయుషః । చతుర్థమాయుషో భాగం సన్న్యాసేన నయేత్క్రమాత్ । ప్రాజాపత్యాం నిరూప్యేష్టిమా
గ్నేయీమథవా పునః । దాంతః పక్వకషాయోఽసౌ బ్రహ్మాశ్రమముపాశ్రయేదితి ॥ సంవర్తః ॥ ఉషిత్వైవం వనే స
మ్యగ్వీతస్పృహస్సర్వవస్తుషు । చతుర్థమాశ్రమం గచ్ఛేద్ధుతహోమో జితేంద్రియః ॥ సంసేవ్య చాశ్రమాన్ సర్వాన్ జిత
క్రోధో జితేంద్రియః । బ్రహ్మలోకమవాప్నోతి వేదశాస్త్రార్థవిద్ద్విజ ఇతి ॥ హారీతః ॥ ఏవం వనాశ్రమే తిష్ఠన్ తపసా
దగ్ధకిల్బిషః । చతుర్థమాశ్రమం గచ్ఛేత్సన్న్యాసవిధినా ద్విజః ॥ ఇష్టిం వైశ్వానరీం కృత్వా ప్రాఙ్ముఖోదఙ్ముఖోఽపి వా ।
అగ్నీన్ స్వాత్మని సంరోప్య మంత్రవత్ప్రవ్రజేత్పునరితి॥ దక్షః ॥ సర్వేఽపి క్రమశస్త్వేతే యథాశాస్త్రం నిషేవితాః । య
థోక్తకారిణం విప్రం నయంతి పరమాం గతిమ్ । త్రయాణామానులోమ్యం స్యాత్ప్రాతిలోమ్యం న విద్యతే । ప్రాతిలోమ్యేన
యో యాతి న తస్మాత్పాపకృత్తమ ఇతి ॥ ఆపస్తంబోఽపి ॥ సూ ॥ తేషు సర్వేషు యథోపదేశమవ్యగ్రో వర్తమా
నః క్షేమం గచ్ఛతీతి ॥ బోధాయనస్తు వికల్పమాహ ॥ అథైవం బ్రహ్మచర్యవాన్ప్రవ్రజతీత్యేకేషామథ శాలీనయా
యావరాణామనపత్యానాం విధురో వా ప్రజాః స్వధర్మే ప్రతిష్ఠాప్య వా సప్తత్యా ఊర్ధ్వం సన్న్యాసముపదిశంతి వానప్ర
స్థస్య వా కర్మవిరమే ఇతి ॥ గౌతమోఽపి ॥ తస్యాశ్రమవికల్పమేకే బ్రువత ఇతి ॥ వసిష్ఠః ॥ చీర్ణబ్రహ్మచర్యో య
మిచ్ఛేత్తమావసేదితి ॥ టీ ॥ చతుర్ణామాశ్రమాణాం మధ్యే యమిచ్ఛేత్తత్రైవ నిష్ఠాం యాయాదిత్యర్థః ॥ ఉశ
నా ॥ ఆచార్యేణాభ్యనుజ్ఞాతశ్చతుర్ణామేకమాశ్రమమ్ । ఆవిమోక్షాచ్ఛరీరస్య సోఽనుతిష్ఠేద్యథావిధీతి ॥ అంగిరాః ॥ సన్న్య
సేద్బ్రహ్మచర్యేణ సన్న్యసేద్వా గృహాదపి । వనాద్వా సన్న్యసేద్విద్వానాతురో వాథ దుఃఖిత ఇతి ॥ యమః ॥ చీర్ణ
వేదవ్రతో విద్వాన్ బ్రాహ్మణో మోక్షమాశ్రయేత్ । సమస్తవర్ణేషు భూతేషు చరేష్వస్థావరేషు చ । ఉత్పన్నజ్ఞానవిజ్ఞా
నో వైరాగ్యం పరమం గతః । ప్రవ్రజేద్బ్రహ్మచర్యాత్తు యదిచ్ఛేత్పరమాం గతిమ్ । జాతపుత్రో గృహస్థో వా విదితాత్మా జి
తేంద్రియ ఇతి ॥ కాత్యాయనః ॥ బ్రహ్మచర్యాద్గృహాద్వాపి వనాద్వా సన్న్యసేద్ద్విజః । పుత్రేషు భార్యాం నిక్షిప్యా
పత్నీక ఏవ వేతి ॥ వ్యాసః ॥ బ్రహ్మచారీ గృహస్థో వా వానప్రస్థోఽథవా పునః । విరక్తస్సర్వకామేభ్యః పారివ్రాజ్యం స
మాశ్రయేదితి ॥ విష్ణుపురాణే ॥ భవిష్యత్పురాణేఽపి ॥ గృహీతవిద్యో గురవే దత్త్వా చ గురుదక్షిణామ్ । గార్హస్థ్యమి
చ్ఛన్ భూపాల కుర్యాద్దారపరిగ్రహమ్ । బ్రహ్మచర్యేణ వా కాలం కుర్యాత్సంకల్పపూర్వకమ్ ॥ వైఖానసో వాపి భవేత్పరి
వ్రాడథ వేచ్ఛయేతి ॥ మహాభారతేఽపి ॥ గృహస్థో బ్రహ్మచారీ వా వానప్రస్థోఽపి వా పునః । య ఇచ్ఛేన్మోక్షమాదాతు
ముత్తమాం వృత్తిమాచరేదితి ॥ ఉపనిషది ॥ గృహస్థో బ్రహ్మచారీ వానప్రస్థో వా లోకాగ్నిముదరాగ్నౌ సమారో
పయేదితి ॥ జాబాలిశ్రుతిస్తు ॥ చతుర్ణాం త్రయాణాం ద్వయోర్వా సముచ్చయమాహ బ్రహ్మచర్యం సమాప్య గృహీ
భవేద్గృహీ భూత్వా వనీ భవేద్వనీ భూత్వా ప్రవ్రజేద్యది వేతరథా బ్రహ్మచర్యాదేవ ప్రవ్రజేద్గృహాద్వా వనాద్వేతి ॥
వా ॥ గార్హస్థ్యేనేతరాశ్రమబాధశ్చ గౌతమబోధాయనాభ్యాం దర్శితః - ఐకాశ్రమ్యం త్వాచార్యాః ప్రత్యక్షవిధా
నాద్గార్హస్థ్యస్యేతి ॥ అథ విజ్ఞానేశ్వరః ॥ ఏషాం చ సముచ్చయవికల్పబాధపక్షాణాం సర్వేషాం శ్రుతిస్మృతిమూ
లత్వాదిచ్ఛయా వికల్పః - అతో యత్కైశ్చిత్పండితంమన్యైరుక్తం - యావజ్జీవమగ్నిహోత్రం జుహోతీత్యాదిప్రత్య
క్షశ్రుతిసిద్ధో గార్హస్థ్యేనేతరాశ్రమబాధః - గార్హస్థ్యానధికృతాంధపంగ్వాదివిషయమాశ్రమాంతరమితి తత్స్వ
ధ్యాయాధ్యయనే వై ధర్మ్యః బంధనమిత్యుపేక్షణీయం - కించ యథా విష్ణుక్రమాజ్యావేక్షణాద్యక్షమతయాంధపం
గ్వాదీనాం శ్రౌతేష్వనధికారః - తథోదకుంభహరణభిక్షాచర్యాద్యక్షమత్వాత్కథమంధపంగ్వాదివిషయతయాశ్ర
మాంతరనిర్వాహః - ఋణాని త్రీణ్యపాకృత్యేత్యాదీని వచనాని - అనపాకృతఋణత్రయస్య గృహస్థస్య ప్రవ్రజ్యాయా
మనధికార ఇత్యేవంపరాణి - యదా తు బ్రహ్మచర్యాత్ప్రవ్రజతి తదా న ప్రజోత్పాదనాదినియమః - అకృతదారపరి
గ్రహస్య తత్రానధికారాత్ప్రాగప్రయుక్తత్వాచ్చ వివాహస్య ॥ నను ॥ శ్రుతి ॥ జాయమానో వై బ్రాహ్మణస్త్రిభిర్
ఋణవా జాయతే బ్రహ్మచర్యేణర్షిభ్యో యజ్ఞేన దేవేభ్యః ప్రజయా పితృభ్య ఇతి ॥ జాతమాత్రస్యైవ ప్రజోత్పాదనాదీని

దర్శయతీతి - నైవం - నహి జాతమాత్రోఽకృతదారపరిగ్రహో యజ్ఞాదిష్వధిక్రియతే - తస్మాదధికారీ జాయమానో
బ్రాహ్మణాదిర్యజ్ఞాదీననుతిష్ఠేదితి తస్యార్థః - అతశ్చోపనీతస్య వేదాధ్యయనమావశ్యకం-కృతదారపరిగ్రహస్య ప్ర
జోత్పాదనాదీని నిరవద్యమితి- యస్య సముచ్చయానుష్ఠానసామర్థ్యం నాస్తి తస్యాయమాశ్రమవికల్ప ఇతి॥ స్మృతిచం
ద్రికాయామ్ ॥ అధీత్య విధివద్వేదాన్ పుత్రానుత్పాద్య ధర్మత ఇత్యాదీని వచనాని యస్యైహికాముష్మికభోగే
ష్వాదావేవ వైరాగ్యం న జాయతే తద్విషయాణీతి స్మృతిరత్నాదావభిహితం - అన్యే తు అధ్యయన నియోగనివృత్త్యుత్త
రకాలం యస్య పురుషస్య యదా వైరాగ్యం జాయతే తస్యాశ్రమిణోఽనాశ్రమిణో వా తదైవ సన్న్యాస ఇతి వదంతి ॥ తథా చ
జాబాలిశ్రుతిః ॥ అథ పునరవ్రతీ వ్రతీ వా స్నాతకో వాఽస్నాతకో వోత్సన్నాగ్నిరనుత్సన్నాగ్నిర్వా యదహరేవ విర
జేత్తదహరేవ ప్రవ్రజేదితి-తథాఽయద్యాతురస్స్యాన్మనసా వాచా వా సన్న్యసేదితి॥ బృహస్పతిః ॥ సంసారమేవ నిస్సా
రం దృష్ట్వా సారదిదృక్షయా । ప్రవ్రజేదకృతోద్వాహః పరం వైరాగ్యమాశ్రిత ఇతి ॥ పరాశరః ॥ పరివ్రాజ్యం తు వై
రాగ్యాత్కర్తవ్యం విధురాదిభిః। విధినైవ చ కుర్వీత సన్న్యాసమిహ బుద్ధిమానితి ॥ అంగిరాః ॥ విరక్తస్సన్న్యసేద్వి
ద్వాననిష్ట్వాపి ద్విజోత్తమః । ప్రకర్తుమథశక్తోఽపి జుహోతి యజతి క్రియాః ॥ అంధః పంగుర్దరిద్రో వా విరక్తస్సన్న్య
సేద్ద్విజః। సర్వేషామేవ వైరాగ్యం సన్న్యాసే తు విధీయతే। పతత్యేవావిరక్తో యస్సన్న్యాసం కర్తుమిచ్ఛతి। పునర్దారక్రి
యాభావే మృతభార్యః పరివ్రజేదితి॥ అంధపంగ్వోస్సన్న్యాసవిధానం విరక్తిప్రశంసార్థం- న పునస్తత్ప్రాప్త్యర్థం॥
శ్లో॥ ఆరూఢపతితో వ్రాత్యః కునఖీ శ్యావదంతకః । క్షయీ గాత్రాంగవికలో నతు సన్న్యాసమర్హతీతి దక్షస్మరణాత్॥
అంగిరాః॥ శ్లో॥ యదా మనసి సంజాతం వైతృష్ణ్యం సర్వవస్తుషు। తదా సన్న్యాసమిచ్ఛంతి పతితస్స్యాద్విపర్యయ ఇతి ॥
హారీతః॥ విరక్తః ప్రవ్రజేద్ధీమాన్ సంరక్తస్తు గృహే వసేత్ ।సరాగో నరకం యాతి ప్రవ్రజన్ హి ద్విజాధమ ఇతి॥ వ్యాసః॥
యస్యైతాని సుగుప్తాని జిహ్వోపస్థోదరం కరః। సన్న్యసేదకృతోద్వాహో బ్రాహ్మణో బ్రహ్మచర్యవాన్॥ పరమా
త్మని యో రక్తో విరక్తః పరమాత్మని।సర్వేషణావినిర్ముక్తస్స భైక్షం భోక్తుమర్హతి। పూజితో వందితశ్చైవ సుప్రస
న్నో యథా భవేత్ । తథా చేత్తాడ్యమానస్తు తదా భవతి భైక్షభుగితి ॥ క్రతుః॥ అహమేవాక్షరం బ్రహ్మ వాసుదేవాఖ్య
మద్వయమ్। ఇతి భావో ధ్రువో యస్య తదా భవతి భైక్షభుక్॥ యస్మిన్ శాంతిః క్షమా శౌచం సత్యం సంతోష మార్జవమ్।
ఆకించిన్యమదంభశ్చ స కైవల్యాశ్రమే వసేత్ ।యదా న కురుతే భావం సర్వభూతేషు పాపకమ్। కర్మణా మనసా వాచా త
దా భవతి భైక్షభుగితి ॥ మాధవీయే, పరాశరే ॥ పరిభోగాత్పరిచ్ఛేదాత్పరిపూర్ణావలోకనాత్ । పరిపూర్ణఫల
త్వాచ్చ పరివ్రాజక ఉచ్యతే॥ పరితో వ్రజతే నిత్యం పరం వా వ్రజతే పునః । హిత్వా చైవ పరం జన్మ పరివ్రాజక ఉచ్యత ఇతి॥
వ్యాసః॥ ప్రవృత్తిలక్షణం కర్మ జ్ఞానం సన్న్యాసలక్షణమ్।తస్మాత్ జ్ఞానం పురస్కృత్య సన్న్యసేదిహ బుద్ధిమానితి॥ మనుః॥
దశలక్షణకం ధర్మమనుతిష్ఠన్ సమాహితః। వేదాంతాన్విధివచ్ఛ్రుత్వా సన్న్యసేదనృణో ద్విజః॥ ధృతిః క్షమా దమోఽస్తే
యం శౌచమింద్రియనిగ్రహః। హీర్విద్యా సత్యమక్రోధో దశకం ధర్మలక్షణమితి ॥ టీ ॥ ధృతిః స్వధర్మాపరిత్యాగః-
క్షమా అవమానసహత్వం॥ దక్షః॥ శ్లో॥ తస్మాత్త్యక్తకషాయేణ కర్తవ్యం దండధారణమ్। ఇతరస్తు న శక్నోతి విషయై
శ్చాభిభూయత ఇతి। జాబాలిః॥ శ్లో॥ సన్న్యాసనిశ్చయం కృత్వా పునర్న చ కరోతి యః। స కుర్యాత్కృచ్ఛ్రమశ్రాంతషణ్మా
సాన్ప్రత్యనంతరమ్॥ సన్న్యాసం పాతయేద్యస్తు పతితం న్యాసయేత్తు యః।సన్న్యాసవిఘ్నకర్తా చ త్రీనేతాన్పతితాన్వి
దుః॥ సంప్రత్యవసితానాం చ మహాపాతకినాం తథా। వ్రాత్యానామభిశస్తానాం సన్న్యాసం నైవ కారయేత్ ॥ వ్రతయజ్ఞత
పోదానహోమస్వాధ్యాయవర్జితమ్।సత్యశౌచపరిభ్రష్టం సన్న్యాసం నైవ కారయేదితి ॥ బృహస్పతిః॥ శ్లో॥ అతీతా
న్న స్మరేద్భోగాన్న తథానాగతానపి। ప్రాప్తాంశ్చ నాభినందేద్యః స కైవల్యాశ్రమే వసేత్ ॥ అంతస్థానీంద్రియాణ్యంత
ర్బహిష్ఠాన్విషయాన్ బహిః। శక్నోతీయస్సదాకర్తుం స కైవల్యాశ్రమే వసేదితి ॥ అంగిరాః ॥ శ్లో ॥ ఉత్పన్నే సంకటే

—॥ ఆతురసన్న్యాసవిధిః. ॥—

ఘోరే చోరవ్యాఘ్రాదిగోచరే। భయభీతస్య సన్న్యాసమంగిరా మునిరబ్రవీదితి ॥సుమంతుః ॥ శ్లో ॥ ఆపత్కాలే తు స
న్న్యాసః కర్తవ్య ఇతి శిష్యతే। జరయాభిపరీతేన శత్రుభిర్వ్యాధితేన చ ॥ ఆతురాణాం చ సన్న్యాసే న విధిర్నైవ చ క్రియా।
ప్రైషమాత్రం సముచ్చార్య సన్న్యాసం తత్ర పూరయేత్ ॥ సన్న్యస్తోఽహమితి బ్రూయాత్సర్వనేషు పరిక్రమాత్ । త్రీన్వా
రాంస్త్రిలోకాత్మా శుభాశుభవిశుద్ధయే ॥ యత్కించిద్బంధకం కర్మ కృతమజ్ఞానతో మయా । ప్రమాదాలస్య
మోహాద్యైస్తత్సర్వం సంత్యజామ్యహమ్॥ ఏవం సంచింత్య భూతేభ్యో దద్యాదభయదక్షిణామ్ । పద్భ్యాం కరాభ్యాం

విహరన్నాహంవా కాంక్షమాణస్తైః। కరిష్యే ప్రాణినాంహింసాం ప్రాణినస్సంతునిర్భయాఇతి ॥ సంగ్రహే ॥ వా ॥ ఆతురాణాంతుసన్న్యాసే సంకల్పసావిత్రీప్రవేశనప్రాణిమాచాత్రప్రేషోచ్చారణాభయదానానివిహితానీతి ॥ ౩ ॥ విష్ణుః॥ శ్లో॥సన్న్యస్తమితియోబ్రూయాత్ప్రాణైః కంఠగతైరపి। నతత్ఫలమితుశతేనాపిప్రాప్తుం శక్నోతిమానవఇతి ॥ ౪ ॥ అంగిరాః॥ శ్లో॥ఆతురాణాంవిశేషోస్తినవిధిర్నైవచక్రియా। ప్రైషమాత్రస్తుసన్న్యాసఆతురాణాంవిధీయతఇతి॥ శ్రుతిరపి॥యద్యాతురస్స్యాన్మనసావాచావాసన్న్యసేదితి॥ ...

—* సన్న్యాసఫలనిరూపణమ్. *—

సన్న్యాసఫలమాహయమః॥ శ్లో ॥ యేచసంతానజాదోషాయేచస్యుఃకర్మసంభవాః। సన్న్యాసస్తాన్నిహర్వేత్సర్వాంస్తుషాగ్నిరివకాంచనమితి ॥ ౧ ॥ మనుః॥శ్లో॥మృత్తోయైశ్శుధ్యతేశోధ్యంనదీవేగేనశుధ్యతి। రజసాస్త్రీమనోదుష్టాసన్న్యాసేనద్విజోత్తమః॥యోదత్వాసర్వభూతేభ్యఃప్రవ్రజత్యభయంగృహాత్। తస్యతేజోమయాలోకాభవంతిబ్రహ్మవాదినః॥ యస్మాదపిహిభూతానాంభయంనోత్పద్యతేక్వచిత్।తస్యదేహాద్విముక్తస్యభయన్నాస్తికుతశ్చన। యదాభావేన భవతిసర్వభావేషునిస్పృహః । తదాసుఖమవాప్నోతి ప్రేత్యచేహచశాశ్వతమితి ॥ ౨ ॥ యాజ్ఞవల్క్యోపి॥ శ్లో॥అకార్యకారిణాంచానంవేగోనద్యాశ్చశుద్ధికృత్। శోధ్యస్యశుద్ధతోయంచసన్న్యాసోథద్విజన్మనామితి॥ ౩ ॥ పరాశరః॥ శ్లో॥ద్వావిమౌపురుషౌలోకేసూర్యమండలభేదినౌ। పరివ్రాడ్యోగయుక్తశ్చరణేచాభిముఖోహతః॥ సన్న్యస్తంబ్రాహ్మణందృష్ట్వాస్థానాచ్చలతిభాస్కరః । ఏషమేమండలంభిత్వాపరంస్థానంప్రయాస్యతీతి ॥ ౪ ॥ వ్యాసః॥శ్లో॥ ద్వేరూపేవాసుదేవస్యచరంచాచరమేవచ । చరంసన్న్యాసినాంరూపమచలంప్రతిమాదికమితి ॥ ౫ ॥ విష్ణుః॥ శ్లో॥ఏకరాత్రోషితస్యాపియతేర్యాగతిరుచ్యతే।నసాశక్యాగృహస్థేనప్రాప్తుంక్రతుశతైరపీతి ॥ ౬ ॥ దక్షః॥ త్రింశత్పరాంస్త్రింశదపరాన్ త్రింశచ్చపరతఃపరాన్।సద్యస్సన్న్యసనాదేవనరకాత్త్రాయతేపితౄనితి ॥ ౭ ॥ అంగిరాః॥షష్టింకులాన్యతీతానిషష్టిమాగామికానిచ । కులాన్యుద్ధరతేప్రాజ్ఞస్సన్న్యస్తమితియోవదేదితి ॥ ౮ ॥ యమః॥ శ్లో॥ జ్ఞానేనముచ్యతేభిక్షుస్తపసాస్వర్గమాప్నుయాత్। నరకంవిషయాసంగాత్త్రయోమార్గాస్తపస్వినామితి ॥ ౯ ॥ వ్యాసః॥ దివ్యతేజోమయశ్శ్రీమాంశ్చంద్రసూర్యాగ్నిమండలమ్।భిత్వాప్రయాతిసన్న్యాసీస్వధర్మపరిపాలనాదితి ॥ ౧౦ ॥ తథాచశ్రుతిః॥ త్యాగఏవహిసర్వేషాంమోక్షసాధనముత్తమమ్।త్యజతైవహితత్ జ్ఞేయంత్యక్తుఃప్రత్యక్పరంపదమితి॥అతస్సన్న్యస్యకర్మాణికర్మాణ్యాత్మావబోధతః। హత్వాఽవిద్యాంధియైవేయాత్తద్విష్ణోఃపరమతిపదమితిచ॥ తైత్తిరీయకేచశ్రూయతే ॥ నకర్మణానప్రజయాధనేనత్యాగేనైకేఅమృతత్వమానశురితి॥ టీ ॥ ఆధానాదికర్మణా ప్రజయా ధనేనచ-అమృతత్వంఅపవర్గంనానశుఃనాశ్నువతే - కింతుత్యాగేనైవ.ఏవఇత్యధికారిదౌర్లభ్యందర్శయతి- పూర్వమధీతవేదాఅధిగతసాంగవేదార్థానుష్ఠితయథోదితసకలకర్మాణోవిశుద్ధాంతఃకరణాజితేంద్రియాః - అనంతరంసంత్యక్తకర్మాణోవేదాంతవాక్యశ్రవణాదిజనితబ్రహ్మాత్మైకత్వవిజ్ఞానాఃకేచిదేవామృతత్వమశ్నుతఇత్యర్థః ॥ తథాచతైత్తిరీయశ్రూయతే॥ వేదాంతవిజ్ఞానసునిశ్చితార్థాస్సన్న్యాసయోగాద్యతయశ్శుద్ధసత్వాః। తేబ్రహ్మలోకేతుపరాంతకాలేపరామృతాత్పరిముచ్యంతిసర్వఇతి ॥ టీ ॥ బ్రహ్మణోలోకేదర్శితేసతిపరాంతకాలేపశ్చిమజన్మసమాప్తికాలే - పరామృతాత్పరముత్కృష్టంతదేవామృతంఅమరణధర్మబ్రహ్మ- తస్మాదనుభవగోచరాత్ - బ్రహ్మణోహేతోఃపరిముచ్యంతఇత్యర్థః-బృహదారణ్యకేపి- ఏతమేవప్రవ్రాజినోలోకమిచ్ఛంతఃప్రవ్రజంతీతి ॥ టీ ॥ ప్రకృతమాత్మానమేవలోకమిచ్ఛంతఃప్రవ్రజేయురిత్యర్థః॥జాబాలిశ్రుతౌ ॥ అథపరివ్రాడ్వివర్ణవాసాముండోముండపరిగ్రహశ్శుచిరద్రోహీభైక్షమాణోబ్రహ్మభూయాయభవతీతి॥ శతంకులానాంపురతోబభూవతథాపరాణాంచశతంసమగ్రమ్ । ఏతేభవంతిసుకృతస్యలోకేయేషాంకులేసన్న్యసతీహవిప్రః ॥ సన్న్యాసాద్బ్రహ్మణస్థానంవైరాగ్యాత్ప్రకృతౌలయః । జ్ఞానాత్కైవల్యమాప్నోతితిస్రస్తాగతయస్స్మృతాఇతి॥ ... ... *

—* క్షత్రియాదీనాంసన్న్యాసాభావనిరూపణమ్. *—

౧॥ వా॥ అస్మిన్ శ్చైవాత్రశమేబ్రాహ్మణస్యైవాధికారః॥ శ్లో ॥ ఆత్మన్యగ్నీంత్సమారోప్యబ్రాహ్మణఃప్రవ్రజేద్గృహాత్ ।ఏషవోభిహితోధర్మోబ్రాహ్మణస్యచతుర్విధఇతి ॥ ౨ ॥ వా ॥ ఉపక్రమోపసంహారాభ్యాంమనునాబ్రాహ్మణస్యైవాధికారప్రతిపాదనాద్బ్రాహ్మణాఃప్రవ్రజంతీతి శ్రుతేశ్చాగ్రజస్యైనపవాధికారోనద్విజాతిమాత్రస్యేతి

విజ్ఞానేశ్వరః ॥ ౩ ॥ అత్రిరపి॥ శ్లో॥ నతావన్ముచ్యతేదుఃఖాజ్జన్మమృత్యోశ్చబంధనాత్ ।యావన్నధారయేద్విప్రో వైష్ణవంలింగమాదరాత్॥ ముఖజానామయంధర్మో వైష్ణవంలింగధారణమ్ । బాహుజాతోరుజాతానాంనాయంధర్మోవిధీయతఇతి ॥ టీ ॥ వైష్ణవంలింగధారణంసన్న్యాసః ॥ ౪ ॥ వ్యాసః॥ శ్లో ॥ చత్వారఆశ్రమాశ్చైతే బ్రాహ్మణస్యప్రకీర్తితాః। గార్హస్థ్యంబ్రహ్మచర్యంచ వానప్రస్థంత్రయస్స్మృతాః ॥ క్షత్రియస్యాపికథితాయఆచారాద్విజస్యహి । బ్రహ్మచర్యంచగార్హస్థ్యమాశ్రమద్వితయంవిశః ॥ గార్హస్థ్యముచితంత్వేకంశూద్రస్యపరికీర్తితమితి ॥ ౫ ॥ వా ॥ అన్యేతు త్రయాణాం వర్ణానాం చత్వార ఆశ్రమాఇతి సూత్రకారాదివచనాద్ద్విజాతిమాత్రస్యాధికారమాహుః ॥ ౬ ॥ వ్యాసోపి॥ శ్లో॥ ఋణత్రయమపాకృత్యనిర్మమోనిరహంకృతిః । బ్రాహ్మణఃక్షత్రియోవాథవైశ్యోవాప్రవ్రజేద్గృహాదితి॥ వా॥ ఏవంక్షత్రియవైశ్యయోఃప్రవ్రజ్యాధికారాన్నిషేధవచనానికాషాయదండధారణపరాణీతిస్మృతిరత్నేష్వభిహితాని ॥ ౭ ॥ వ్యాసః॥ శ్లో॥ అగ్న్యాధేయంగవాలంభంసన్న్యాసంపలపైతృకమ్। దేవరేణసుతోత్పత్తింకలౌపంచవివర్జయేదితి ॥ ౮ ॥ అస్యాపవాదమాహసఏవ ॥ శ్లో ॥ యావద్వర్ణవిభాగోస్తియావద్వేదఃప్రవర్తతే। తావన్న్యాసోగ్నిహోత్రంచకర్తవ్యంచకలౌయుగఇతి ॥ కాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥ కృచ్ఛ్రాంస్తుచతురఃకృత్వాపావనార్థమనాశ్రమీ। ఆశ్రమీచేత్తప్తకృచ్ఛ్రంతేనాసౌయోగ్యతాంవ్రజేదితి॥ ౯ ॥ బహ్వృచపరిశిష్టేపి॥ సూ॥ ముముక్షూరాత్మవిశుద్ధయేఏకంతప్తకృచ్ఛ్రంకృత్వాఅనాశ్రమీచతురఃప్రాజాపత్యానితి॥ ౧౦ ॥ బోధాయనః॥ సూ॥ అనాశ్రమీచతురఃకృచ్ఛ్రానాత్మవిశుధ్యర్థంవిదధ్యాదాశ్రమీతప్తకృచ్ఛ్రమేకమితి॥ ౧౧॥ స్మృతిసారే ॥ శ్లో ॥ కుర్యాచ్చత్వారికృచ్ఛ్రాణిసన్న్యాసేప్సురనాశ్రమీ । ఆశ్రమీకృచ్ఛ్రమేకంతుకృత్వాసన్న్యాసమర్హతీతి॥ ... ...

—* జీవచ్ఛ్రాద్ధాద్యష్టశ్రాద్ధనిరూపణమ్. *—

౧॥ వ్యాసః॥ శ్లో॥ దేయంపితృభ్యోదేవేభ్యస్స్వపితృభ్యోపియత్నతః । దత్వాశ్రాద్ధమృషిభ్యశ్చమనుజేభ్యస్తథాశ్రమీ॥ ఇష్టింవైశ్వానరీంకృత్వాప్రాజాపత్యామథాపివా। అగ్నీన్స్వాత్మనిసంరోప్యమంత్రవత్ప్రవ్రజేత్పునరితి॥ ౨॥ బోధాయనః॥ దైవికంచార్షికందివ్యంపిత్ర్యంమాతృకమానుషే । భౌతికంచాత్మనశ్చాన్తేచాష్టౌశ్రాద్ధానినిర్వపేదితి॥ ౩ ॥ అత్రిః॥ శ్లో॥ దైవమార్షంతతోదివ్యంమానుషంభౌతికంతథా। పితౄణాందివ్యమాతౄణామాత్మనోవృద్ధితత్ప

—* శ్రాద్ధదేవతాః. *—

రఇతి ॥ ౪ ॥ శౌనకః॥ శ్లో॥ దైవంచైవార్షికంచైవదివ్యంమానుషమేవచ। భూతశ్రాద్ధంపితృశ్రాద్ధంమాతౄణామాత్మనస్తథా॥ ఏకైకస్మిన్దినేకుర్యాదేకైకంశ్రాద్ధమర్థవిత్ ।నాందీముఖవిధానేనవిధిరేషాంప్రకీర్తితా॥ వసవోష్టౌస్మృతాస్తత్రరుద్రాఏకాదశాపిచ । తథైవద్వాదశాదిత్యాదైవశ్రాద్ధేతుదేవతాః॥ ౫॥ మరీచిరత్ర్యంగిరసౌపులస్త్యః పులహఃక్రతుః। ప్రచేతాశ్చవసిష్ఠశ్చఆర్షేసభృగునారదః ॥ దివ్యేహిరణ్యగర్భస్సవిరాట్ప్రజాపతిరేవచ సనకశ్చసనందశ్చతృతీయశ్చసనాతనః । కపిలశ్చాసురిశ్చైవవోఢుఃపంచశిఖస్తథా । ఏతేమానుషికేశ్రాద్ధేమనుష్యాస్సత్రదేవతాః ॥ పృథివ్యాపస్తథాతేజోవాయురాకాశమేవచ । ఏతానిపంచభూతానిభూతశ్రాద్ధేతుదేవతాః॥ పితృశ్రాద్ధేకవ్యవాడనలస్సోమోర్యమాస్తథా । అగ్నిష్వాత్తాబర్హిషదస్సోమపాశ్చైవదేవతాః ॥ గౌరీపద్మాశచీమేధాసావిత్రీవిజయాజయా। దేవసేనాస్వధాస్వాహామాతృశ్రాద్ధేతుదేవతాః ॥ ఆత్మశ్రాద్ధేదేవతాతుపరమాత్మాప్రకీర్తితఇతి ॥ ౬ ॥ అత్రిః॥ శ్లో॥ పార్వణంచయథావృద్ధిశ్రాద్ధంకుర్యాద్యథావిధి । ఏకైకోమంత్రవత్పిండోదేయస్త్వష్టౌతథాపరః॥ సర్వమంత్రేషుకర్తవ్యంనాంద్దీముఖవిశేషణమ్ । ఉత్థాయచతతోవిద్వాన్హృష్టఃపుష్టేనచేతసా ॥ ప్రదక్షిణంతతఃకృత్వానమస్కృత్యద్విజోత్తమాన్ ।క్షంతవ్యమితితాన్బ్రూయాత్ప్రణమ్యశిరసాతతః ॥ సన్న్యాసార్థంమయాశ్రాద్ధంకృతమేతద్ద్విజోత్తమాః। అనుజ్ఞాంప్రాప్యయుష్మాకంసిద్ధింయాస్యామిశాశ్వతీమితి॥ వా॥ తతఃపరేద్యుఃపుణ్యాహవాచనపూర్వకంవపనంకుర్యాత్॥ ... ... *

—* అథసన్న్యాసక్రమః. *—

౧ ॥ తదాహశౌనకః॥ సూ ॥ పూర్వేద్యుర్నాందీముఖంకృత్వాబ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వాపుణ్యాహంవాచయిత్వాకేశశ్మశ్రులోమనఖానివాపయిత్వాయథావిధిస్నాత్వాహోమాదిద్రవ్యవ్యతిరిక్తంద్రవ్యజాతంపుత్రాదిభ్యోదత్వాదండాదీన్సన్నిధాయదేవాయతనేగ్రామేవాపురీనేవారణ్యేవాస్థిత్వా · బ్రహ్మణేనమః- ఇంద్రాయనమః-

ఆత్మనేనమః - అంతరాత్మనేనమః - పరమాత్మనేనమః - ఇతిబ్రహ్మాంజలింకృత్వామానసంజపిత్వాఉపస్పృశ్యద
ర్భాంజలింకృత్వావేదాదీన్జపిత్వాసక్తుముష్టింప్రాశ్యాపఆచమ్య- ఓంభూః సావిత్రీంప్రవేశయామి - తత్సవితు
ర్వరేణ్యం - ఓంభువస్సావిత్రీంప్రవేశయామి - భర్గోదేవస్యధీమహి - ఓగ్ంసువఃసావిత్రీంప్రవేశయామి - ధి
యోయోనఃప్రచోదయాత్ - ఓంభూర్భువస్సువః - సావిత్రీం ప్రవేశయామి - తత్సవితు+దయాత్ ॥ ఇతిజపి
త్వాకించనా ప్రాశ్య పురస్తాదాదిత్యస్యాస్తమయాదాజ్యం విలాప్యోత్పూయ స్రుచిచతుర్గృహీతంగృహీత్వాస
మిద్ధేగ్నావోంభూర్భువస్సువస్స్వాహేతి పూర్ణాహుతిం హుత్వాసాయమగ్నికార్యంకృత్వాగ్న్యుత్తరప్రదేశేషు
పాత్రాణిసాదయిత్వాదక్షిణదేశేదర్భాంత్సగ్స్తీర్యకృష్ణాజినంచాంతర్ధాయై తస్యాంరాత్ర్యాంజాగరణంకృత్వే
తి॥ శ్లో॥ ఆపోహిష్ఠేతిచద్వాభ్యాంశ్మశ్రురోమనఖానిచ। గౌదానికవిధానేనసర్వమంత్రాన్నియోజయేత్ ॥ శేషస్యక
ర్మణస్సిద్ధ్యై కేశాన్ సప్తాష్టవాపునః। సంరక్ష్యవాపయేత్సర్వం కేశశ్మశ్రునఖానిచేతి కాత్యాయనాదిస్మరణాత్ ॥
వా ॥ సప్తాష్టౌవాకేశాన్స్థాపయిత్వావాపయేత్ - దక్షిణజానున్యుత్తానంవామహస్తంకృత్వాతదుపరిసపవిత్రదక్షిణ
హస్తస్యనిధానం బ్రహ్మాంజలిః - సంహత్యహస్తావధ్యేయ స్సహి బ్రహ్మాంజలిస్స్మృతఇతి మనుస్మరణాత్తథాకృత్వా
బ్రహ్మణేనమఇత్యాదిమనసాజపేదిత్యర్థః - సక్తుముష్టిప్రాశనంప్రణవేనకృత్వాచమ్యనాభిమభిమంత్రయేత్ ॥ ౨ ॥ త
థాచబహ్వృచపరిశిష్టే॥ అథసక్తూన్ప్రాశ్యాచమ్యనాభిమభిమంత్రయేత్ - ఆత్మనేస్వాహా- అంతరాత్మనేస్వాహా - ప్ర
జాపతయేస్వాహేతి- తతఃపయోదధిఘృతానిత్రివృత్కృత్వాతానిత్రివృదసీతిమంత్రేణప్రథమంప్రాశ్నీయాత్ప్రవృదసీతిద్వి
తీయంసంవృదసీతితృతీయం- ఆపఃపునంత్విత్యుదకంప్రాశ్నీయాత్తదలాభఇతి ॥ ౩ ॥ అత్రబోధాయనః॥ సూ॥ పుణ్యా
హంస్వస్త్యృద్ధిరితివాచయిత్వాకేశశ్మశ్రులోమనఖానివాపయిత్వోపకల్పయతేయష్టయశ్శిక్యంజలపవిత్రంకమండలుం
పాత్రమిత్యేతత్సమాదాయగ్రామాంతేగ్రామసీమాంతేగ్న్యగారేవాజ్యంపయోదధీతిత్రివృత్ప్రాశ్యోపవసేదా
పోవోంభూస్సావిత్రీంప్రవిశామితత్సవితుర్వరేణ్యం-ఓంభువస్సావిత్రీంప్రవిశామిభర్గోదేవస్యధీమహ్యోగ్ంసువస్సా
విత్రీంప్రవిశామిధియోయోనః ప్రచోదయాదితిపశ్చోర్ధ్వచరశ్శ స్తతస్సమస్తాన్వ్యస్తాంశ్చాత్రశ్రమాచార్యమముపనీయబ్రహ్మభూ
తోభవతీతివిజ్ఞాయతేపురాదిత్యస్యాస్తమయాద్గార్హపత్యముపసమాధాయాన్వాహార్యపచన మాహృత్యజ్వలంత
మాహవనీయముద్ధృత్యగార్హపత్యేఆజ్యంవిలాప్యోత్పూయస్రుచి చతుర్గృహీతంగృహీత్వా సమిద్వత్యాహవనీయే
పూర్ణాహుతింజుహోతి ఓంస్వాహేత్యేతద్బ్రాహ్మణస్యాధానమితివిజ్ఞాయతేఅథ సాయంహుతేగ్నిహోత్రే ఉత్తరే
ణగార్హపత్యంతృణానిసంస్తీర్యతేషుద్వంద్వంన్యంచిపాత్రాణిసాదయిత్వాదక్షిణేనాహవనీయంబ్రహ్మాయతనేద
ర్భాన్సగ్స్తీర్యతేషుకృష్ణాజినంచాంతర్ధాయతాంరాత్రింజాగర్తియఏవంవిద్వాన్ బ్రహ్మరాత్రిముపోష్యబ్రాహ్మ
ణోగ్నీన్ సమారోప్యవాప్రమీయతేసర్వంపాప్మానంతరతితరతిబ్రహ్మహత్యామితి ॥ అయమర్థః ॥ వా ॥ పూ
ర్వాహ్ణేవపనంకృత్వాపరాహ్ణేఉపకల్పయతే- ఆజర్యయతెయష్ట్యాదీన్ - యష్టయఃకండాశ్శిక్యం రజ్జునిర్మితంభి
క్షాపాత్రధారణం ॥ శ్లో ॥ కుశకాశార్ణసూత్రైర్వాప్యౌమసూత్రైరథాపివా।కుశలైగ్రథితంశిక్యంపద్మాకార
సమన్వితమ్ ॥ షట్పాదంపంచపాదంవాబంధద్వయవిశోభితమితిస్మరణాత్ - జలపవిత్రముదకశోధనార్థంవస్త్రం॥
శ్లో॥ వికేశంస్థితమస్పృష్టంసర్వతోద్వాదశాంగులమ్।ద్విగుణంత్రిగుణంవాపిసర్వతోష్టాంగులంతువా॥ప్రాదేశమా
త్రంవాసూక్ష్మకార్పాసైఃకృతమవ్రణమ్।చండాలాద్యకృతంచైతత్స్మృతంజలపవిత్రకమితిస్మరణాత్ ॥ పాత్రంభై
క్షాచరణార్థం అలాబుమృణ్మయాది - ఇతిశబ్దఆసనాద్యుపలక్షణార్థః ॥ శ్లో ॥ చతురశ్రంవర్తులంవాప్యాస
నం దారవంశుభమ్।కౌపీనాచ్ఛాదనంవాసః కంథాంశీతనివారణామితిస్మరణాత్-తృవృత్ప్రాశనమంత్రః - ఓంభూః
సావిత్రీమితిఆశ్రమాచార్యమితివచనాత్త్రివృత్ప్రాశనాదూర్ధ్వంప్రసత్యావృత్తినాస్తీతిదర్శయతి - బ్రహ్మసావి
త్రీతయాభూతఃబ్రహ్మభూతోభవతి - త్రివృత్ప్రాశనేనైవ సన్న్యాసఇత్యర్థః - బ్రహ్మన్యాధానమితి - యథా
దర్శపూర్ణమాసయోరన్వాధానంతద్వదేతదపిబ్రహ్మప్రవేశస్స్యాదితి ॥ ౪ ॥ దినాంతరకృత్యమాహశౌనకః॥సూ॥
బ్రాహ్మేముహూర్త ఉత్థాయయథావిధిస్నాత్వాప్రాతరగ్నికార్యంకృత్వావ్యాహృతీర్జపిత్వాతరత్సమందీధావ
తీతిసూక్తమప్సుజపేదితి ॥ ౫ ॥ దత్తాత్రేయః ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మరాత్రింతతోనీత్వాపౌర్ణమాస్యాంద్విజోత్తమః।
ప్రాతఃహుత్వాస్వకల్పేనకృత్వాస్నానాదికాఃక్రియాః।ప్రాజాపత్యాంప్రతిష్ఠదిత్విష్టింకృత్వాయథావిధి।తత్రోవిప్రా
యదద్యాత్సర్వవేదసదక్షిణామితి ॥ ౬ ॥ శౌనకః॥ సూ ॥ ప్రాజాపత్యేష్ట్యాపునరాహవనీయముద్ధృత్యప్రాణా

పానేసమాకృత్వాసర్వాణినిదధాతియచ్చ పూర్తౌయచ్చ ప్రజాపతౌతన్మనసి. జుహోమివిముక్తోహం దేవకిల్బిషా
త్స్వాహా- అయంతేయోనిర్ ఋత్వియఇత్యాత్మన్యగ్నీన్సమారోపయతిప్రాణేనగార్హపత్యమపానేనదక్షిణాగ్నిం
వ్యానేనాహవనీయముదానేనావసథ్యంసమానేనసభ్యంపునరాహవనీయంగత్వాద్భ్యస్సంభూతఇత్యాదిత్యముపస్థా
యోత్తరనారాయణేనగృహాన్నిష్క్రామేదితి॥ ౭॥ ఆత్రేయః॥ సూ॥ మృణ్మయాన్యశ్మమయానిచాప్సుజుహుయాద్దార
వేతైజసానిదద్యాదితి॥ ౮ ॥ బోధాయనః॥ సూ॥అథబ్రాహ్మేముహూర్తఉత్థాయకాలఏవప్రాతరగ్నిహోత్రంజు
హుయాత్యథప్రష్ఠ్యాంస్తీర్త్వాపఃప్రణీయవైశ్వానరంద్వాదశకపాలంనిర్వపతిసా ప్రసిద్ధేష్టిస్సంపద్యతేఽథాహవనీ
యేగ్నిహోత్రద్రవ్యాణిప్రక్షిపత్యమృణ్మయాన్యశ్మమయానిగార్హపత్యేరణీ భవతోనతమస్మిన్సావిత్యథాత్మన్యగ్నీన్
సమారోపయతేయాతేఅగ్నేయజ్ఞియాతనూరితిత్రిస్త్రిరేకైకంసమాజిఘ్రతీతి॥ ౯॥శౌనకః॥ సూ॥అథపుత్రందృష్ట్వాజ
పతిత్వంబ్రహ్మత్వంయజ్ఞస్త్వంలోకఇతిసపుత్రఃప్రత్యాహాహం బ్రహ్మాహంయజ్ఞోహంలోకఇతి ॥ ౧౦ ॥ బహ్వృ
చపరిశిష్టే॥ సూ॥అథపుత్రాన్సుహృదోబంధూన్ప్రత్యాహానమేకశ్చిన్నాహంకస్యచిదితిజలాశయంగత్వైతస్మాదా
శ్రమాత్సన్న్యాసాశ్రమంగమిష్యామీతిసంకల్పయేదితి॥ ౧౧ ॥ అప్స్వేవోదకాహుతిద్వయమాహ కపిలః ॥ అద్భ్య
స్స్వాహాపుత్రైషణాయావిత్తైషణాయాలోకైషణాయాశ్చవ్యుత్థితోహం స్వాహేత్యద్భ్యఏవాపహుఃపాణినాత్వేతి॥
౧౨ ॥ బోధాయనః॥ అథయజ్ఞోపవీతంవిసృజ్యాద్భిస్సంస్పృశ్యాప్సుజుహోతివేదాంతవిజ్ఞానేతి ॥ ౧౩ ॥ ఆరు
ణ్యోపనిషదిచ॥ శ్రు॥ ఉపవీతంభూమావాప్సువావిసృజేదితి ॥ ౧౪ ॥ కాఠకశ్రుతిః॥ సశిఖాన్కేశాన్నికృత్యవి
సృజ్యయజ్ఞోపవీతంభూస్స్వాహేతి ॥ ౧౫ ॥ అత్రాథర్వణశ్రుతిః॥బ్రహ్మసూత్రమహంమేవేతివిద్వాన్ త్రివృత్సూ
త్రంత్యజేదపిచాన్యఏవంవిద్వాన్యఏవంవేదసన్న్యస్తమ్మయేతిత్రిః కృత్వాభయంసర్వభూతేభ్యో మత్తస్సర్వంప్రవ
ర్తతఇతి ॥ ౧౬ ॥ బహ్వృచపరిశిష్టేతు ॥ సూ ॥ ప్రాఙ్ముఖస్తిష్ఠన్నూర్ధ్వబాహుర్బ్రూయాత్ - ఓంభూః
సన్న్యస్తంమయా- ఓంభువస్సన్న్యస్తంమయా- ఓగ్ంసువస్సన్న్యస్తంమయా - ఓంభూర్భువస్సువస్సన్న్యస్తంమయా- ఇతి
త్రిరుపాంశుత్రిర్మధ్యమంత్రిరుచ్చైరితి ॥ ౧౭ ॥ ప్రకారాంతరమాహశౌనకః ॥ ఓంభూర్భువస్సువస్సన్న్యస్తంమ
యాసన్న్యస్తంమయేతిమంద్రమధ్యమోత్తమస్వరేణోక్త్వాభయంసర్వభూతేభ్యోమత్తఇతి ॥ ప్రాఙ్ముఖఉదఙ్ముఖోవాఉద
కపూర్ణాంజలినినయనంకృత్వాయథాధికారంయథావిధిదండాదిగృహీత్వాస్వధర్మనిష్ఠోభవేదితి॥ ౧౮ ॥ బోధా
యనస్త్వాహ॥సూ॥అథాంతర్వేదితిష్ఠన్నోంభూర్భువస్సువస్సన్న్యస్తంమయేతిత్రిరుపాంశూక్త్వాత్రిర్మధ్యమంత్రిరు
చ్చైస్త్రిషత్యాహిదేవాఇతివిజ్ఞాయతేఽభయంసర్వభూతేభ్యోమత్తఇతి చాపాంపూర్ణాంజలింనినయతీతి॥ ౧౯ ॥
అత్రయమః॥ శ్లో॥ దత్వాతోయాంజలింవిప్రోభక్త్యాసంప్రార్థయేద్ధరిమ్। సర్వదేవాత్మకేతోయేతోయాహుతిమహం
హరే॥ దత్వాసర్వైషణాంత్యక్త్వాయుష్మచ్చరణమాగతః। త్రాహిమాంసర్వలోకేశగతిరన్యానవిద్యతే ॥ సన్న్య
స్తంమేజగన్నాథపాహిమాంమధుసూదన।త్రాహిమాంసర్వసర్వేశవాసుదేవసనాతన। సన్న్యస్తంమేజగద్యోనేపుం
డరీకాక్షమోక్షద ॥ అహంసర్వాభయందత్వామాతానాంపరమేశ్వర। యుష్మచ్చరణమాపన్నస్త్రాహిమాంపురు
షోత్తమేతి॥తతోదిగంబరోభూత్వాగచ్ఛేత్కించిదుదఙ్ముఖః। జిజ్ఞాసుశ్చేత్పరావృత్యతిష్ఠేదాచార్యశాసనే ॥ తతోదక
పాత్రంకౌపీనంబహిర్వాసఃకంథాందండంచక్రమేణైకైకంప్రణవేనైవదద్యాత్ - తతఇంద్రస్యవజ్రోసివార్త్రఘ్న
శ్శర్మమేయచ్ఛయత్వాపంతన్నివారయేతిదండంసంప్రార్థ్య-సఖామేగోపాయేతిదండంధారయేదితి ॥ ౨౦ ॥ అథ
ర్వణశ్రుతిః ॥ సఖామాగోపాయోజస్సఖాయోసీంద్రస్యవజ్రోసీత్యనేనమంత్రేణ కృత్వోర్ధ్వంవైణవం దండం
కౌపీనంపరిగ్రహేదితి ॥ ౨౧ ॥ మైత్రావరుణీయశ్రుతిరపి ॥ ఇంద్రస్యవజ్రోసీతిత్రీన్వైణవాన్దండాన్దక్షిణేపా
ణౌధారయేదేకంవేతి ॥ ఆరుణిశ్రుతిరపి ॥ కామమేకంవైణవందండంధారయేదితి ॥ ౨౧ ॥ బోధాయనః ॥ స
ఖామాగోపాయేతిదండమాదత్తేయదస్యపారేరజసఇతి శిక్యంగృహ్ణాతి యేనదేవాఃపవిత్రేణేతి జలపవిత్రంగృహ్ణాతి .
యేనదేవాజ్యోతిషోర్ధ్వాఉదాయన్నితి కమండలుంగృహ్ణాతి - సప్తవ్యాహృతిభిః పాత్రంగృహ్ణాతీతి ॥ ప్రకారాం
తరం ॥ అన్యేతుప్రకారాంతరమాహుః ॥ హే ॥, నాందీముఖం శ్రాద్ధంకృత్వాపరేద్యురుపోష్య సప్తాష్టవా
కేశాన్పరిహృత్యకంఠాదుపరివాపయిత్వానఖనికృంతనంచ కారయిత్వాస్నాత్వాచమ్య పుణ్యాహంవాచయిత్వాపవి
త్రాదిదాయాతిరిక్తంస్వద్రవ్యంహ్యాపార్థందక్షిణార్థంచస్థాపయిత్వా బ్రాహ్మణేభ్యస్సర్వందత్వా తతోదోర
కౌపీనాచ్ఛాదనానిప్రశస్తాశ్వసలక్షణముద్రాసహితంవైణవందండంజలపాత్రంచసన్నిధాప్యదేవాయతనాదౌస్థిత్వా

బ్రహ్మాంజలింకృత్వా - ఓమ్ నమోబ్రహ్మణే + కరోమీతి త్రిర్జపిత్వా బ్రహ్మయజ్ఞవద్వేదాదీన్ జపిత్వా ఓం బ్రహ్మణే నమః- ఓం ఇంద్రాయనమః- ఓం సోమాయనమః- ఓమ్ ప్రజాపతయేనమః- ఓం ఆత్మనేనమః- ఓం అంతరాత్మనేనమః ఓం పరమాత్మనేనమః - ఇతిసక్తుముష్టిత్రయం ప్రణవేన ప్రాశ్యాచమ్య - ఓం ఆత్మనేస్వాహా - ఓం అంతరాత్మనేస్వాహా. ఓం పరమాత్మనేస్వాహా. ఓం ప్రజాపతయేస్వాహేతి నాభింస్పృష్ట్వా జపేత్ - తతః పయోదధిఘృతం ప్రత్యేకం త్రివారం ప్రణవేన ప్రాశ్యాచమ్య ప్రాఙ్ముఖ ఉపవిశ్య ప్రాణాయామత్రయం కృత్వా యథాశక్తి గాయత్రీజపం కుర్యాత్ - తత ఆదిత్యాస్తమయాత్పూర్వమేవ వక్ష్యమాణ పురుషసూక్తహోమాద్యర్థమగ్నిం ప్రతిష్ఠాపయేత్ - పురుషసూక్తహోమం విరజాహోమం కరిష్య ఇతిసంకల్ప్య స్వే స్వే గృహ్యే ఆజ్యభాగాంతం కృత్వా భూస్స్వాహేతి పూర్ణాహుతిం జుహుయాత్ - తతస్సాయంసంధ్యాముపాస్య సాయమగ్నికార్యం కృత్వాగ్నేర్దక్షిణతో దర్భాన్స్తీర్త్వా కృష్ణాజినంచ వస్త్రేణాచ్ఛాద్య తత్రాసీనో గాయత్రీంజపన్ జాగరణంచకుర్యాత్ - తతో బ్రాహ్మముహూర్తే ఉత్థాయ స్నాత్వాచమ్యాథ స్వాగ్నౌ చరుం శ్రపయిత్వాభిఘార్య బర్హిష్యాసాద్య వ్యాహృతీః పురుషసూక్తంచ జపేత్ - ప్రజాపతయేస్వాహా ఇంద్రాయస్వాహా - విశ్వేభ్యోదేవేభ్యస్స్వాహా - బ్రహ్మణేస్వాహా ఇతి జపిత్వా పుణ్యాహంవాచయిత్వా స్రువేణాజ్యం గృహీత్వాగ్నయేస్వాహా సోమాయస్వాహాగ్నయేస్వాహేతి హుత్వా ప్రయాసాయస్వాహేతి ద్వాదశాజ్యాహుతిభిః ప్రాణాయస్వాహేతి పంచాజ్యాహుతీర్హుత్వా స్వశాఖా పురుషసూక్తేన ప్రత్యృచం సమిదన్నాజ్యాహుతీః క్రమేణ జుహుయాత్ - తతో విరజాహోమమాజ్యేన చరుణా చ కుర్యాత్ - స్విష్టకృదాద్యుత్తరతంత్రం కృత్వా ఓం స్వాహేతి పూర్ణాహుతిం హుత్వా సర్పిర్మిశ్రంచరుం ప్రాశ్యాచమ్య బ్రహ్మాద్వాసనం కృత్వాచార్యాయ దక్షిణాం దత్వా ప్రాతస్సంధ్యాముపాస్య ప్రాతర్హోమం చ కృత్వా ॥శ్రు॥ సమ్మాసించంతుమరుతస్సమింద్రస్సంబృహస్పతిః। సమ్మాయమగ్నిస్సించత్వాయుషా చ బలేన చాయుష్మంతం వర్చస్వంతం కరోతుమామిత్యుపస్థాయ అయంతే యోనిరితి త్రిరగ్నిమాజిఘ్రేత్ - తతో దోరకౌపీనకాషాయవస్త్రదండాదికం గృహీత్వా - జలాశయం గత్వా స్నాత్వా- అస్మవాత్రమాత్పరమహంసాశ్రమం ప్రవిశామీతి సంకల్ప్య నాభిమాత్రోదకే ప్రాఙ్ముఖస్తిష్ఠన్ సావిత్రీం వ్యాహృతౌ ప్రవేశయామీతి సంకల్ప్య - సావిత్రీప్రవేశనం కుర్యాత్ - ఓం భూః సావిత్రీం ప్రవేశయామి - తత్సవి + ణ్యం - ఓం భువః సావి + మి - భర్గోదేవ + హి - ఓగ్ం సువః సావి + మి - ధియో + యాత్ ॥ ఓం భూః సావిత్రీం + మి - తత్సవి + ణ్యం - భర్గోదేవహి - ఓం భువః సావి + మి - ధియో + యాత్ - ఓగ్ం సువః సావిత్రీం + మి - తత్సవితుర్వ + దయాదితి వ్యాహృతౌ సావిత్రీం ప్రవేశయేత్ - తతః వ్యాహృతీః ప్రణవే ప్రవేశయామీతి సంకల్ప్య - ఓం భూః ప్రవేశయామి - ఓం భువః ప్రవేశయామి - ఓగ్ం సువః ప్రవేశయామి - ఓం భూర్భువస్సువః ప్రవేశయామీతి వ్యాహృతీః ప్రణవే సమారోపయేత్ - తత అహం వృక్షస్య + వేదానువచనం - యశ్ఛందసామృ + మేగోపాయేతి చ జపిత్వా - పుత్రైషణాయాశ్చ విత్తైషణాయాశ్చ లోకైషణాయాశ్చ వ్యుత్థితోహమిత్యుక్త్వా ఊర్ధ్వబాహుస్సూర్యాభిముఖస్తిష్ఠన్ - ఓం భూః సన్న్యస్తం మయా ఓం భువః సన్న్యస్తం మయా - ఓం సువః సన్న్యస్తం మయా - ఓం భూర్భువస్సువస్సన్న్యస్తం మయేతి మంద్రమధ్యోత్తమస్వరేణ త్రివారం ప్రైషమంత్రముచ్చార్య అభయం సర్వభూతేభ్యో మత్తస్స్వాహేతి ప్రాచ్యాం దిశ్యుదకాంజలిం ప్రక్షిప్య శిఖాం ఛిత్వా యజ్ఞోపవీతం నికృత్య ఉదకాంజలినా గృహీత్వా ఓం భూస్స్వాహేత్యప్సు హుత్వా ప్రైషమంత్రేణ త్రిమవారమభిమంత్రితముదకం ప్రాశ్య తీరం గత్వా వాసః కటీసూత్రాదికం భూమౌ విసృజ్య జాతరూపధరస్సప్తపదం ప్రాచీముదీచీం వా దిశం వ్రజేత్ - తత ఆచార్యో హ్యేవా భో భగవన్ తిష్ఠ తిష్ఠ లోకానుగ్రహార్థం దండాదిగ్రహణేతి నివార్య కౌపీనం కాషాయవస్త్రం చ దద్యాత్ - ప్రణవేన స్వీకృత్య పరిధాయాచమ్య మస్తకప్రమాణం పరశుశంఖముద్రాన్వితాగ్రం సురభిపద్మజముద్రాన్వితమధ్యం నాగముద్రాన్వితమూలముక్తలక్షణయుక్తం వైణవం దండమింద్రస్య వజ్రోసి వార్త్రఘ్న ఇతి తం ప్రార్థయన్ సఖా మా గోపాయేతి దక్షిణహస్తేన గృహ్ణీయాత్ - ఓమితి కమండలుం చ గృహ్ణీయాదితి ॥శ్లో॥ ఏవం సన్న్యాసకల్పస్య నానాత్వమృషిభిస్స్మృతమ్। తత్రవ్యవస్థా ద్రష్టవ్యా సంప్రదాయానుసారతః॥ ఇతి సన్న్యాసప్రవేశవిధిః.

—※ అథసన్న్యాసోపదేశక్రమః. ※—

ఉక్తవిధినా సన్న్యాసం విధాయాత్మజ్ఞానాయ గురుసమీపం గచ్ఛేత్ - తథాచ ముండకే శ్రూయతే। శ్రు॥ తద్విజ్ఞానార్థం స గురుమేవాభిగచ్ఛేత్సమిత్పాణిశ్శ్రోత్రియం బ్రహ్మనిష్ఠమితి - తతో వినీతో గురుముపగమ్య దక్షిణం జాను భూమింనీత్వా పాదగ్రహణం చ కృత్వా - యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వం యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై -

తగ్ంహ దేవమాత్మబుద్ధిప్రకాశం ముముక్షుర్వైశరణమహంప్రపద్యఇతి మంత్రేణ గురుమీశ్వర బుద్ధ్యోపస్థాయాధీహిభగవో బ్రహ్మేతిబ్రూయాత్ - తస్మైసాధనచతుష్టయసంపన్నాధికారిణేగురుర్బ్రహ్మోపదిశేత్ ॥తథాచశ్రూయతే ॥ తస్మైసవిద్వానుపసంపన్నాయసమ్యక్ప్రశాంతచిత్తాయశమాన్వితాయ- యేనాక్షరంపురుషంవేదసత్యంప్రోవాచతాంతత్వతో బ్రహ్మవిద్యాం-తదేతత్సత్యమితితతో గురురాత్మానమనుసంధాయజలపూర్ణశంఖం పుష్పాదిభిరభ్యర్చ్య ద్వాదశప్రణవైరభిమంత్ర్యప్రణవేనశిష్యస్యశిరోభిషించేత్తతశ్శన్నోమిత్రఇతిశాంతింపఠిత్వాశిష్యశిరసిహస్తం దత్వాపురుషసూక్తంజపేత్ ॥ తథాచబహ్వృచపరిశిష్టే॥ సూ ॥ అథాస్యశిరసిపురుషసూక్తేనపాణిముపదధాతి-మమహృదయేహృదయంతేదధామిమమచిత్తమనుచిత్తంతేఅస్తు - మమవాచమేకవ్రతేజుషస్వబృహస్పతిష్ట్వాంనియునక్తుమహ్యమితిహృదయదేశఇతి - తతఃప్రణవముపదిశ్యతదర్థంబోధయేత్ -మహావాక్యోపదేశపూర్వకంతదర్థం బోధయిత్వానామదద్యాత్ ॥ శ్లో ॥ యతినామాని॥ తత్త్వంపదార్థయోరైక్యంయత్పదంప్రతిపాదయేత్। తన్నామయతయేకుర్యాద్వాక్యనామతదిష్యతే। యతీనాంఖ్యాతయశసామాచార్యైఃపూర్వభావినామ్।నామకుర్యాన్నశిష్యస్యబుద్ధిపూర్వంకదాచనేతిసంప్రదాయవిదః ॥ బహ్వృచపరిశిష్టేపి॥ సూ ॥ అథాస్మైనామదద్యాద్వైష్ణవం నామాథవాయదోచతఇతి సంప్రదాయవచనం ॥ యోగపట్టంచదాతవ్యంవేదాంతాభ్యాసతఃపరమ్। తతోనామప్రకర్తవ్యంగురుణాసర్వసమ్మతమ్। తీర్థాశ్రమవనారణ్యగిరిపర్వతసాగరాః।సరస్వతీభారతీచపురీనామయతేర్దశ॥ శ్రీపాదసంజ్ఞయావాచ్యంనామతస్యయథాతథమితి॥ ఇత్యుపదేశక్రమః. ... ...

—*ఆతురసన్న్యాసకల్పః*—

శ్లో ॥ యద్యాతురస్స్యాన్మనసావాచావాసన్న్యసేత్సుధీః।ఆతురాణాంచసన్న్యాసేనవిధిర్నైవచక్రియా॥ ప్రైషమాత్రంసముచ్చార్యసన్న్యాసంతత్రపూరయేదిత్యాది శ్రుతిస్మృతిభ్యఃస్వశక్త్యనుసారేణమనసావాచావాప్రైషోచ్చారణాదికుర్వీత - ఆతురస్యకృచ్ఛ్రనాందీశ్రాద్ధాదినిఖిలాంగలోపేపి సన్న్యాసపూర్తిః-విశంబితాతురస్యతు ప్రైషమాత్రమితిమాత్రచోదనసంభవాదంగకలాపవ్యావర్తకత్వేనాప్యపపత్తేశ్శక్త్యాంగకలాప వ్యావర్తకత్వానుపపత్తేర్నాందీశ్రాద్ధేష్టివిరజాహోమాద్యశక్తస్యేష్టదేవతాయైపూర్ణాహుతిరగ్నిసమారోపణగాయత్రీప్రవేశనప్రైషోచ్చారణాభయదానానీత్యాహుః॥అత్రయాజ్ఞవల్క్యః॥ సూ॥అశక్తావిష్టదేవతాయై పూర్ణాహుతింహుత్వాఅసౌస్వర్గాయలోకాయస్వాహేత్యాహవనీయేదారుమయాణిపాత్రాణిప్రజ్వాల్యమృన్మయాన్యప్సుప్రక్షిప్య సమ్యాంచంతుమరుతఇత్యగ్నిముపస్థాయ - యాతేఅగ్నఇత్యనేనహస్తంప్రతాప్య-*ఆత్మన్యగ్నిం సమారోప్య సర్వప్రాయశ్చిత్తపూర్వకంసప్త పంచవాకేశాన్విసృజ్యవాపయిత్వా - యథావిధిస్నాత్వాచమ్యపాత్రేణ తోయమాదాయాపఉపస్పృశ్యదక్షిణేనపాణినాప్సుజుహోతి - ఏషవాఅగ్నేర్యోనిః - యఃప్రాణః ప్రాణంగచ్ఛస్వాం యోనిమభిగచ్ఛస్వాహేతిప్రథమాహుతిః- ఆపోవైసర్వాదేవతాః సర్వాభ్యఏవైనందేవతాభ్యో జుహోతీతిద్వితీయాహుతిః - తతోహుతశేషమాశుశ్శిశానఇత్యనువాకేనాభిమంత్ర్యపుత్రైషణావిత్తైషణాలోకైషణామయాత్యక్తాస్వాహేతిప్రథమంపిబేదోంభూర్భువస్సువబ్రహ్మఓంభూర్భువస్సువరోంమయాసన్న్యస్తం స్వాహేతి ద్వితీయంపిబేత్ - అభయంసర్వభూతేభ్యోమత్తస్స్వాహేతి తృతీయంపిబేత్ - తతోన్యత్తోయమంజలిపూర్ణమాదాయప్రాగాదిదిక్షుప్రత్యేకంనినయేత్ - ఓంభూః సావిత్రీం ప్రవేశయామి ఓంభువః సావిత్రీంప్రవేశయామి - ఓం సువః సావిత్రీం ప్రవేశయామి - ఓం భూర్భువస్సువః సావిత్రీం ప్రవేశయామీతి - సావిత్రీప్రవేశనం కృత్వోర్ధ్వబాహుస్స్వర్గాభిముఖోభూత్వా ఓంభూఃసన్న్యస్తంమయా - ఓంభువఃసన్న్యస్తంమయా - ఓంసువఃసన్న్యస్తంమయా - ఓంభూర్భువస్సువస్సన్న్యస్తంమయేతి ప్రైషముచ్చారయేత్తూష్ణీం శిఖాంనికృత్యస్నాత్వాచమ్యయజ్ఞోపవీతముద్ధృత్యోదకాంజలినా గృహీత్వా - ఓంభూః స్వాహేత్యప్సుహుత్వాదిగంబరోభూత్వా పుత్రైషణాతోముక్తోహం విత్తైషణాతోముక్తోహంలోకైషణాతోముక్తోహమితి బ్రువన్మంత్రతోదండాద్యాదాయగచ్ఛేదతఊర్ధ్వంనప్రతిగృహంగచ్ఛేన్మృతేపురుషసూక్తేన విష్ణుబుద్ధ్యాభిషిచ్యయతి సంస్కారమేవకుర్యాదితి-' ఆతురస్యప్రైషమాత్రేణసన్న్యాసస్యపూర్తిశ్రవణాత్ తదుత్తరకాలమేవ మృతస్య ఉపదేశవికలస్యాపి ఖననసంస్కారమేవ కుర్యాత్ జీవితేచ్ఛిఖాం యజ్ఞోపవీతంచనికృత్యదండకాషాయవస్త్రాదీనిచాదాయ సద్గురుమన్విష్యతదుపదేశం గృహీత్వాయతిధర్మాననుతిష్ఠేత్ ॥ఇత్యాతురసన్న్యాసకల్పః ... ...

—*అథ సన్న్యాసభేదాః.*—

తత్ర సంవర్తః॥ శ్లో॥ చతుర్విధా భిక్షవస్తు కుటీచకబహూదకౌ। హంసః పరమహంసశ్చ యో యః పశ్చాత్స ఉత్తమ ఇతి ॥ దక్షః ॥ వృత్తిభేదేన భిన్నాశ్చ నైవ లింగేన తే ద్విజాః। లింగం తు వైష్ణవం తేషాం త్రిదండం సపవిత్రకమ్॥ వా॥ ఏతత్ త్రిదండధారణం కుటీచకవిషయం॥ వ్యాసః ॥ శ్లో ॥ విరక్తిశ్చ ద్విధా ప్రోక్తా తీవ్రా తీవ్రతరేతి చ। సత్యామేవ తు తీవ్రాయాం న్యసేద్యోగీ కుటీచకే। శక్తో బహూదకే తీవ్రతరాయాం తీవ్రసంజ్ఞకే। ముముక్షుః పరమే హంసే సాక్షాద్విజ్ఞానసాధనే। కుటీచకాః పరివ్రజ్య జ్యేష్ఠవేశ్మని నిత్యశః। భిక్షాం బంధుభ్య ఆదాయ భుంజీరన్ శక్తిసంక్షయే ఇతి॥ శ్రుతిః॥ కుటీచకో బ్రహ్మచారీ కుటుంబం విసృజేదితి ॥ బోధాయనః ॥ శ్లో ॥ కుటీచకాస్తు సన్న్యస్య స్వీయవేశ్మని నిత్యశః। భిక్షామాదాయ భుంజీత స్వబంధూనాం గృహేథవా। శిఖాయజ్ఞోపవీతస్స్యాత్ త్రిదండీ సకమండలుః॥ సూ॥ సావిత్రీం సహస్రకృత్వ ఆవర్తయేచ్ఛతకృత్వోపరిమితకృత్వో వేతి ॥ హారీతః ॥ శ్లో ॥ త్రిదండం వైణవం సౌమ్యం సతతం సమపర్వకమ్। వేష్టితం కృష్ణగోవాలరజ్జువచ్చతురంగులమ్। గ్రంథికారశ్మిభిర్యుక్తం సుశుభం శిక్యలక్షణమ్। గృహ్ణీయాత్సతతం విద్వాన్ పాత్రం చైవ కమండలుమ్॥ ఆసనం దారవం ప్రోక్తం స్వహస్తచతురంగులమ్। కౌపీనాచ్ఛాదనం వాసః కంథాం శీతనివారణీమ్। జలపాత్రం పవిత్రం చ ఖనిత్రం చక్రపాణికామ్। పాదుకే చాపి గృహ్ణీయాత్కుర్యాన్నాన్యస్య సంగ్రహమ్। శిఖాయజ్ఞోపవీతస్స్యాద్దేవతారాధనం చరేత్ ॥ తర్పయిత్వా చ దేవాంశ్చ మంత్రవద్భాస్కరం నమేత్। ఆసీనః ప్రాఙ్ముఖో మౌనీ ప్రాణాయామత్రయం చరేత్ ॥ గాయత్రీం చ యథాశక్తి జప్త్వా ధ్యాయేత్పరం పదమ్। స్థిత్యర్థమాత్మనో నిత్యం భిక్షాటనమథాచరేత్। జపధ్యానేతిహాసైశ్చ దినశేషం నయేద్బుధః॥ కృతసంధ్యస్తతో రాత్రిం నయేద్దేవగృహాదిషు। హృత్పుండరీకనిలయం ధ్యాయేదాత్మానమవ్యయమ్। యతిధర్మరతశ్శాంతస్సర్వభూతసమో వశీ। ప్రాప్నోతి పరమం స్థానం యత్ప్రాప్య న నివర్తతే ॥ త్రిదండభృద్యో హి పృథక్సదాచరేచ్ఛనైశ్శనైస్త్యక్తబహిర్ముఖాక్షః। సముచ్య సంసారసమస్తబంధనం స యాతి విష్ణోః పరమాత్మనః పదమితి ॥ వ్యాసోపి॥ స్వాధ్యాయం చాన్వహం కుర్యాత్సావిత్రీం సంధ్యయోర్జపేత్। యజ్ఞోపవీతీ సతతం కుశపాణిస్సమాహితః। ధౌతకాషాయవసనశ్శ్మశ్రుచ్ఛన్నతనూరుహః। అధ్యాత్మికం చ సతతం వేదాంతాభిహితం చరేత్ ॥ పుత్రేషు వాథ నివసేద్బ్రహ్మచారీ యతిర్మునిః। వేదమేవాభ్యసేన్నిత్యం స యాతి పరమాం గతిమ్। ధ్యాయీత సతతం దేవమేకాంతే పరమేశ్వరమ్ । ఏకాన్నం వర్జయేన్నిత్యం కామం క్రోధం పరిగ్రహమ్ । ఏకవాసా ద్వివాసా వా శిఖీ యజ్ఞోపవీతవాన్। కమండలుధరో విద్వాన్ యాతి తత్పరమం పదమితి ॥ మేధాతిథిః॥ యావన్న స్యుస్త్రయో దండాస్తావదేకేన పర్యటేదితి॥ హారీతః॥ నష్టే జలపవిత్రే చ త్రిదండే వా ప్రమాదతః। ఏకం తు వైణవం దండం పాలాశం బైల్వమేవ వా। గృహీత్వైవ చరేత్తావద్యావల్లభ్యేత్ త్రిదండకమితి ॥ యత్తు॥ శిఖినస్తు స్మృతాః కేచిత్కేచిన్ముండాశ్చ భిక్షుకాః । చతుర్థా భిక్షవోప్యత్ర ప్రోక్తాస్సర్వే త్రిదండిన ఇత్యత్ర వచనం తద్వాగ్దండాద్యభిప్రాయమ్ ॥ తథా చ మనుః ॥ వాగ్దండశ్చ మనోదండః కర్మదండస్తథైవ చ। యస్యైతే నియతా బుద్ధౌ స త్రిదండీతి చోచ్యత ఇతి ॥ దక్షః ॥ వాగ్దండో మౌనమేవ స్యాత్కర్మదండస్త్వనీహతా । మానసస్య తు దండస్య స్వరూపం ప్రాణసంయమః। త్రిదండవ్యపదేశేన జీవంతి బహవో నరాః । యో హి బ్రహ్మ న జానాతి న త్రిదండ్యర్హకో హి సః ॥ వ్యాసః॥ వైణవా యే స్మృతా దండా లింగమాత్రప్రబోధకాః। లింగాభివ్యక్తయే ధార్యా న పునర్ధర్మహేతవః ॥ జితేంద్రియైర్జితక్రోధైర్ధార్యాస్తే తత్త్వదర్శిభిః। త్రిదండస్య పరిత్యాగ ఏకదండస్య ధారణమితి ॥ వా॥ కుటీచకబహూదకయోర్హంస పరమహంససన్న్యాసం విదధాతి శ్రుతిః ॥ త్రిదండం కమండలుం శిక్యం పాత్రం జలపవిత్రం శిఖాం యజ్ఞోపవీతం చేత్యేతత్సర్వం భూస్స్వాహేత్యప్సు పరిత్యజ్యాత్మానమన్విచ్ఛేదితి॥ బోధాయనః॥ సూ॥ ముండః కాషాయవాసా వాఙ్మనః కర్మదండైర్భర్తా నామ దోర్హియజ్ఞోపవీతం త్రిదండం కమండలుం పాత్రం పరిత్యజ్యాపి సృజ్య సర్వకర్మాణి సర్వసహస్సర్వసంగనివృత్త ఇతి ॥ స్మృతిరపి ॥ శ్లో ॥ త్రిదండం కుండికాం చైవ సూత్రం చాథ కపాలికామ్। జంతూనాం వారణం వస్త్రం సర్వం భిక్షుః పరిత్యజేదితి। ఇతి కుటీచకధర్మనిరూపణమ్. ... ౧

—* అథ బహూదకధర్మాః. *—

బహూదకధర్మానాహ పితామహః॥ శ్లో॥ బహూదకస్స విజ్ఞేయస్సర్వసంగవివర్జితః। బంధువర్గేణ భిక్షేత స్వధామాన్నైవ సంవిశేత్ ॥ నిశ్చలః స్థాణుభూతశ్చ సదా మోక్షపరాయణః । సర్వస్మిన్నోదకే సంగం కుర్యాత్స్వప్నేపి చ చేతసా॥ నాగారే నాసనే నాన్నే నాస్తరేన త్రిదండక ఇతి॥ మాధవీయపరాశరే ॥ బహూదకశ్చ సన్న్యస్య బంధుపుత్రాది

వర్జితః। సప్తాగారంచరేద్భైక్షమేకాన్నంచపరిత్యజేత్ ॥ గోవాలరజ్జుసంబంధం త్రిదండంశిక్యముద్ధృతమ్। జలపాత్రంపవిత్రంచ నిత్యంచకృపాణికాష్ఠ్। శిఖాంయజ్ఞోపవీతంచ దేవతారాధనంచ కేదితి॥ ... ... *

—* హంసధర్మాః. *—

హంసధర్మామాహపితామహః॥ శ్లో॥ హంసస్తృతీయోవిజ్ఞేయోభిక్షుర్మోక్షపరాయణః। నిత్యంత్రిషవణస్నాయీ ఆర్ద్రవాసాభవేత్సదా॥ చాంద్రాయణేనవర్తేత యతిధర్మానుశాసనాత్ । వృక్షమూలేవసేన్నిత్యంగుహాయాంవాసరిత్తటే। హంసఃకమండలుంశిక్యంభిక్షాపాత్రంతథైవచ । కంథాంకౌపీనమాచ్ఛాద్యమంసవస్త్రంబహిఃపటమ్॥ ఏకంతువైణవందండంధారయేన్నిత్యమాదరాత్ । దేవతానామభేదేనకుర్యాద్ధ్యానంసమాహితఇతి ॥ బోధాయనః॥ శ్లో॥ హంసఃకమండలుంశిక్యందండంపాత్రాణిబిభ్రతః। గ్రామతీర్థేకరాత్రాశ్చనగరేపంచరాత్రకాః। త్రిషడ్రాత్రోపవాసాశ్చపక్షమాసోపవాసినః। కృచ్ఛ్రసాంతపనాద్యైశ్చధర్మైఃకాశవపుర్ధరాఇతి ॥ విష్ణుః ॥ శ్లో ॥ యజ్ఞోపవీతందండంచవస్త్రంజంతునివారణమ్ । తావాన్పరిగ్రహఃప్రోక్తోనాన్యోహంసపరిగ్రహఇతి॥ వ్యాసః ॥ కౌపీనాచ్ఛాదనంవాసఃకంథాంశీతనివారిణీమ్। అక్షమాలాంచగృహ్ణీయాద్వైణవందండమవ్రణమితి ॥ స్మృతిరత్నే॥ కౌపీనయుగళంవాసఃకంథాంశీతనివారిణీమ్। పాదుకేచప్రగృహ్ణీయాత్కుర్యాన్నాన్యస్యసంగ్రహమ్ ॥ ఆసనోపానహచ్ఛత్రంభాజనాజినమౌషధమ్। యతిశ్చప్రతిగృహ్ణీయాద్దండవస్త్రకమండలూనితి॥ ఇతిహంసధర్మనిరూపణమ్.

—* అథపరమహంసధర్మాః. *—

అత్రిః॥ శ్లో॥ కౌపీనయుగళంకంథాదండఏకంపరిగ్రహః। యతేఃపరమహంసస్యనాధికంతువిధీయతే ॥ యదివాకురుతేరాగాదధికస్యపరిగ్రహమ్। రౌరవంనరకంగత్వాతిర్యగ్యోనిషుజాయతే। విశీర్ణాన్యమలాన్యేవచేలానిగ్రథితానితు । కృత్వాకంథాంబహిర్వాసోధారయేద్ధాతురంజితమ్। కాషాయంబ్రాహ్మణస్యోక్తంనాన్యవర్ణస్యకస్యచిత్ ॥ మోక్షాశ్రమేసదాపోక్తంధాతురక్తంతుయోగినామ్ ॥ పరఃపరమహంసస్తుతుర్యాఖ్యఃశ్రుతిశాసనాత్ । దాంతశ్శాంతస్సత్వసమఃప్రణవాభ్యాసతత్పరః । శ్రవణాదిరతశ్శుద్ధోనిదిధ్యాసనతత్పరః । బ్రహ్మభావేనసంపూర్ణబ్రహ్మాండమఖిలంస్థితః॥ ఆత్మతృప్తశ్చాత్మరతిస్సమలోష్టాశ్మకాంచనః । తత్త్వంపదైక్యబోధాచ్చవిష్ణురూపస్స్వయంసదా॥ నివసేత్పరమోహంసోయత్రక్వాపికథంచనేతి ॥ వ్యాసః॥ శ్లో॥ పరమహంసస్త్రిదండంచరజ్జుంగోవాలనిర్మితామ్। శిఖాంయజ్ఞోపవీతంచనిత్యకర్మపరిత్యజేత్ ॥ యజ్ఞోపవీతంకర్మాంగంవదంత్యుత్తమబుద్ధయః। యావత్కర్మాణికురుతేతావదేవాస్యధారణమ్ ॥ తస్మాదస్యపరిత్యాగఃక్రియతేకర్మభిస్సహ। అగ్నిహోత్రంవినాశేషబహ్వాదీనియథాత్యజేత్ ॥ యథాచమేఖలాదీనిగృహస్థాశ్రమమాశ్రియన్। పత్నీయోక్తాంయథేష్ట్యంతేసోమాంతేచయథాగ్రహాన్। తద్వద్యజ్ఞోపవీతస్యత్యాగమిచ్ఛంతియోగినఇతి ॥ మాధవీయే ॥ యద్వాతువివితంతత్స్వాత్పరంబ్రహ్మాసనాతనమ్। తదైకదండంసంగృహ్యోపవీతంశిఖాంత్యజేదితి॥ యత్తు ॥ వా ॥ ఏకదండీత్రిదండీవేతిబోధాయనాదిభిర్దండవికల్పఃస్మర్యతే - యదపిముండీశిఖీవేతిగౌతమాదిభిశ్శిఖావికల్పస్స్మర్యతే - తత్సర్వంవ్యవస్థితవిషయంద్రష్టవ్యం - కుటీచకబహూదకయోస్త్రిదండధారణంశిఖాధారణంచ - ఇతరయోస్త్వేకదండధారణంముండత్వంచేతి - ఉపవీతవికల్పోపివ్యవస్థితవిషయఏవ - త్రయాణాముపవీతధారణంపరమహంసస్యనైవేతి॥ తత్రవిష్ణుః॥ శ్లో॥ కౌపీనాచ్ఛాదనార్థంతువాసోర్థస్యపరిగ్రహమ్ । కుర్యాత్పరమహంసస్తుదండమేకంతథైవచేతి ॥ పరాశరః॥ సూ ॥ తత్రపరమహంసాఏకదండధారిణోముండాఅపరిగ్రహాఅయజ్ఞోపవీతినోజ్ఞానశిఖాజ్ఞాననిష్ఠాజ్ఞానయజ్ఞోపవీతినోబ్రహ్మనిష్ఠాఅక్షరతాఆత్మతృప్తాఆత్మానంసర్వంపశ్యంతఇతి॥ పిప్పలాదశాఖాయామ్॥ శ్లో॥ సశిఖంవపనంకృత్వాబహిస్సూత్రంత్యజేద్బుధః। యదక్షరంపరంబ్రహ్మతత్సూత్రమితిధారయేత్॥ సూచనాత్సూత్రమిత్యాహుస్సూత్రంనామపరంపదమ్। తత్సూత్రంవిదితంయేనసవిప్రోవేదపారగః ॥ యేనసర్వమిదంప్రోతంసూత్రేమణిగణాఇవ। తత్సూత్రంధారయేద్యోగీయోగవిత్తత్త్వదర్శివాన్ ॥ బహిస్సూత్రంత్యజేద్విద్వాన్యోగముత్తమమాశ్రితః। బ్రహ్మభావమిదంసూత్రంక్రియాంగంతద్ధివైస్మృతమ్॥ శిఖాజ్ఞానమయీయస్యహ్యుపవీతంతుతన్మయమ్ । బ్రాహ్మణ్యంసకలంతస్యచేతిబ్రహ్మవిదోవిదురితి॥ ఆరుణ్యుపనిషది॥ ఆరుణిఃప్రాజాపత్యఃప్రజాపతేర్లోకంజగామతంగత్వోవాచకేనభగవన్కర్మాణ్యశేషతోవిసృజానీతి తగ్ంహోవాచ ప్రజాపతిస్తవపుత్రాన్భ్రాతౄన్బాంధవాదీన్ శిఖాంయజ్ఞోపవీతంయాగంసూత్రంస్వాధ్యాయంచ భూర్లోక భువర్లోక సువర్లోక మహర్లోక జనలోక తపోలోక

సత్యలోకంచాతలపాతాలవితలసుతలరసాతలతలాతలమహాతలబ్రహ్మాండంచవిసృజేత్ - దండమాచ్ఛాదనంకౌపీనంచపరిగృహేత్- శేషంవిసృజేచ్ఛేషంవిసృజేదితి ॥ కాఠకే॥ యజ్ఞోపవీతంవేదాంశ్చసర్వంతద్వర్జయేద్యతిరితి॥ పరమహంసోపనిషది॥ అసౌస్వపుత్రమిత్రకళత్రబంధ్వాదిశిఖాంయజ్ఞోపవీతంచస్వాధ్యాయంచసర్వకర్మాణిచసన్న్యస్యాయంబ్రహ్మాండంచహిత్వాకౌపీనందండమాచ్ఛాదనంచస్వశరీరోపభోగార్థాయ లోకస్యోపకారార్థాయచపరిగృహేత్ ॥ శ్లో ॥ జ్ఞానదండోధృతోయేనఏకదండీసఉచ్యతే। కాష్ఠదండోధృతోయేనసర్వాశీజ్ఞానవర్జితః॥ సయాతినరకాన్ఘోరాన్మహారౌరవసంజ్ఞితాన్। ఏకదండంసమాశ్రిత్యజీవంతిబహవోనరాః । నరకేరౌరవేఘోరేకర్మత్యాగాత్పతంతితఇతి ॥ మనుః ॥ నియతోవిచరేద్ధర్మాన్యత్రయత్రాశ్రమేవసన్।సమస్సర్వేషుభూతేషునలింగంధర్మకారణమ్।ఫలంకతకవృక్షస్యయద్యప్యంబుప్రసాదకమ్ । ననామగ్రహణాదేవతస్యవారిప్రసీదతీతి॥ టీ ॥ యథాకతకఫలనామగ్రహణాదేవనవారిప్రసీదతి- తథాత్మజ్ఞానాభ్యాసమంతరేణదండాదిలింగగ్రహణాదేవనప్రసీదతీత్యర్థః ॥ సఏవ ॥ శ్లో ॥ అలింగీలింగివేషేణయోవృత్తిముపజీవతి। సలింగినాంహరత్యేనస్తిర్యగ్యోన్యాంచజాయతఇతి ॥ కాత్యాయనః ॥ ఏకదండధరాముండాఇతి ॥ జమదగ్నిః ॥ దండాత్మనోస్తుసంయోగస్సర్వదైవవిధీయతే।నదండేనవినాగచ్ఛేదిషుక్షేపత్రయంబుధః॥జలాంబరాదిముక్తిప్తైనకించిద్దోషభాగ్భవేత్। శిష్యాదిభిర్విసీతోపినీతఏవసఆత్మనాహస్తపాదాదివచ్ఛిష్యఇతిశిష్టానుశాసనమితి॥ ... ... ※

—※ అథదండాదిలక్షణమ్. ※—

శ్లో ॥ భవిష్యత్పురాణే ॥ దండంతువైణవంసౌమ్యంసత్వచంసమపర్వకమ్ । పుణ్యస్థానసముత్పన్నంనానాకల్మషశోధితమ్॥అదగ్ధమహతంకీటైఃపర్వగ్రంథివిరాజితమ్। స్వయంభూతంతుమేదిన్యాంశాఖావర్జమ్యజంశుభమ్॥ నాసాదఘ్నంశిరోదఘ్నంభ్రువోర్వాబిభృయాద్యతిరితి ॥ దేవలః ॥ ఆదదీతప్రవృత్తేభ్యస్సాధుభ్యోధర్మసాధనమ్। నాదదీతనివృత్తేభ్యఃప్రమాదేనాపికించన।రథ్యాయాంబహువస్త్రాణిభిక్షాసర్వత్రలభ్యతే। భూమిశయ్యాస్తివిస్తీర్ణాయతయఃకేనదుఃఖితాఇతి ॥ యతిధర్మసముచ్చయే ॥ క్షౌమంశాణమయంవాపివాసఃకార్పాసకౌశికమ్ అజినంవాపిధర్మజ్ఞస్సాధుభ్యస్తానపీడయన్ ॥ సచేలస్స్యాదచేలోవాకంథాప్రావరణోపివా। ఏకవస్త్రేణవావిద్వాన్వస్త్రంభిక్షుశ్చరేద్యథా।నాత్యర్థంసుఖదుఃఖాభ్యాంశరీరముపతాపయేత్ । స్తూయమానోనహృష్యేతనిందితోనశపేత్పరానితి ॥ వృద్ధయాజ్ఞవల్క్యః ॥ అధ్యాత్మపుస్తకంవిప్రేరర్థంగృహ్ణీతభిక్షుకః।నతావద్ద్రవ్యమాదాయలేఖయేద్దోషదర్శనాదితి॥ ... ... ※

—※ యత్యాహ్నికధర్మాః. ※—

౧ ॥ బోధాయనః ॥ శ్లో ॥ ఉషఃకాలేసముత్థాయశౌచంకృత్వాయథావిధి।దంతాన్విధావ్యాచమ్యపర్వవర్జంయథావిధి ॥ స్నాత్వాచాచమ్యవిధివత్తిష్ఠన్నాసీనఏవవా।ఉదయేవిధివత్సంధ్యాముపాస్యప్రణవంజపేత్ ॥ అనగ్నిరనికేతస్స్యాద్గ్రామమన్నార్థమాశ్రయేత్ ।ఉపేక్షకోసంచయకోమునిభావసమన్వితః ॥ ౨ ॥ వా॥ అథేమానివ్రతానిభవంతి ॥ శ్లో ॥ అహింసాసత్యమస్తేయంమైథునస్యచవర్జనమ్। త్యాగఇత్యేవపంచైవోపవ్రతానిభవంతిహి॥ వా ॥ అక్రోధోగురుశుశ్రూషాఅప్రమాదశ్శౌచమాహారశుద్ధిశ్చేతి ॥ ౩ ॥ పరాశరః॥శ్లో ॥ కామంక్రోధంతథాదర్పంలోభమోహాదయశ్చయే। తాంస్తుదోషాన్పరిత్యజ్యపరివ్రాణ్నిర్మమోభవేదితి ॥ ౪ ॥ వ్యాసః ॥ రాగద్వేషవియుక్తాత్మాసమలోష్టాశ్మకాంచనః। ప్రాణిహింసానివృత్తిశ్చమునిస్స్యాత్సర్వనిస్పృహః ॥ మోక్షశాస్త్రేషునిరతోబ్రహ్మచారీజితేంద్రియః। దంభాహంకారనిర్ముక్తోనిందాపైశున్యవర్జితః ॥ ఆత్మజ్ఞానగుణోపేతోయతిర్మోక్షమవాప్నుయాత్ ।అభ్యసేత్సతతంవేదంప్రణవాఖ్యంసనాతనమ్॥ స్నాత్వాచమ్యవిధానేనశుచిర్దేవాలయాదిషు। ప్రాగ్రాత్రేపరరాత్రేచమధ్యరాత్రేతథైవచ ॥ సంధ్యాస్వహ్నివిశేషేణచింతయేన్నిత్యమీశ్వరమ్। కృత్వాహృత్పద్మనిలయేవిశ్వాఖ్యంవిశ్వసంభవమ్॥ఆత్మానంసర్వభూతానాంపరస్తాత్తముపస్థితమ్। సర్వస్యాధారమవ్యక్తమానస్థంజ్యోతిరవ్యయం। ప్రధానపురుషాతీతమాకాశమజరంశివం। తస్మాద్ధ్యానరతోనిత్యంబ్రహ్మవిద్యాపరాయణః । జ్ఞానంసమభ్యసేద్యేనముచ్యేతబంధనాదితి॥ ౫ ॥ మనుః ॥ వశీకృత్యేంద్రియగ్రామంసంయమ్యచమనస్తథా। సర్వాన్సంసాధయేదర్థానక్షిణ్వన్యోగతస్తనుం॥ టీ ॥ అర్థాన్శ్రవణాదీన్॥శ్లో ॥ ఇంద్రియాణాంప్రసంగేనదోషమృచ్ఛత్యసంశయం। సన్నియమ్యతుతాన్యేవతతస్సిద్ధింనిగచ్ఛతి।నజాతుకామఃకామానాముపభోగేనశామ్యతి। హవిషాకృష్ణవర్త్మేవ

భూయ ఏవాభివర్ధతే। యశ్చైనాన్ ప్రాప్నుయాత్సర్వాన్ యశ్చైనాన్ కేవలాంస్త్యజేత్ । ప్రాపణాత్సర్వకామానాం పరిత్యాగో విశిష్యతే । నతథైతాని శక్యన్తే సన్నియన్తుమసేవయా। విషయేషు ప్రదుష్టాని యథాజ్ఞానేన నిత్యశః। శ్రుత్వా స్పృష్ట్వా చ దృష్ట్వా చ భుక్త్వా ఘ్రాత్వా చ యో నరః । న హృష్యతి గ్లాయతి వా స విజ్ఞేయో జితేన్ద్రియః । యస్య వాఙ్మనసీ శుద్ధే సమ్యగ్గుప్తే చ సర్వదా। స వై సర్వమవాప్నోతి వేదాన్తోపగతం ఫలమ్ ॥ నారుంతుదస్స్యాదార్తోఽపి న పరద్రోహకర్మధీః । యయాస్యోద్విజతే వాచా నాలోక్యాం తాముదీరయేత్ ॥ టీ ॥ అరుంతుదః పరమర్మప్రకాశకః॥ శ్లో ॥ సమ్మానాద్బ్రాహ్మణో నిత్యముద్విజేత విషాదివ। అమృతస్యేవ చాకాంక్షేదవమానస్య సర్వదా ॥ సుఖం హ్యవమతశ్శేతే సుఖం చ ప్రతిబుధ్యతే। సుఖం చరతి లోకేఽస్మిన్నవమన్తా వినశ్యతి ॥ అతివాదాంస్తితిక్షేత నావమన్యేత కంచన। న చేమం దేహమాశ్రిత్య వైరం కుర్వీత కేనచిత్ ॥ క్రుధ్యన్తం న ప్రతిక్రుధ్యేదాక్రుష్టః కుశలం వదేత్ । సప్తద్వారావకీర్ణాం చ న వాచమనృతాం వదేత్ ॥ టీ ॥ ధర్మార్థాః - ధర్మకామౌ - అర్థకామౌ - ధర్మార్థౌ - కామశ్చేతి సప్త ద్వారాణి- తదవకీర్ణాం తత్సంబన్ధాం మోక్షాశ్రితామేవ వాచం వదేన్న త్రివర్గాశ్రితామిత్యర్థః॥ ౬ ॥ మనురేవ ॥ శ్లో ॥ అధ్యాత్మరతిరాసీనో నిరపేక్షో నిరామిషః। ఆత్మనైవ సహాయేన సుఖార్థీ విచరేదిహ॥ టీ॥ నిరామిషః రసవద్వస్తుభోజ్యరహితః - సుఖార్థీ మోక్షార్థీ ॥ శ్లో ॥ ఇన్ద్రియాణాం నిరోధేన రాగద్వేషక్షయేణ చ। అహింసయా చ భూతానామమృతత్వాయ కల్పతే ॥ ఉపేక్షేత గతిం నౄణాం కర్మదోషసముద్భవామ్। నిరయేష్వేవ పతనం యాతనాంశ్చ యమక్షయే। విప్రయోగం ప్రియైశ్చైవ సంప్రయోగం తథాఽప్రియైః। జరసా చాభిసంతప్తం వ్యాధిభిశ్చోపపీడితమ్। దేహాదుత్క్రమణం చాస్మాత్పునర్గర్భే చ సంభవమ్ ॥ యోనికోటిసహస్రేషు సృతీశ్చాస్యాన్తరాత్మనః ॥ టీ ॥ సృతిః సంసృతిః అన్తరాత్మనో జీవస్య ॥ శ్లో ॥ అధర్మప్రభవం చైవ దుఃఖయోగం శరీరిణామ్। ధర్మార్థప్రభవం చైవ సుఖసంయోగమక్షయమ్ ॥ సూక్ష్మతాం చాన్వవేక్షేత యోగేన పరమాత్మనః। దేహేషు చైవోపపత్తిముత్తమేష్వధమేషు చ ॥ అస్థిస్థూణం స్నాయుబన్ధం మాంసశోణితలేపితమ్। చర్మావనద్ధం దుర్గన్ధిపూర్ణం మూత్రపురీషయోః। జరాశోకసమావిష్టం రోగాయతనమాతురమ్ ॥ రజస్వలమనిత్యం చ భూతావాసమిమం త్యజేదితి॥ టీ ॥ భూతావాసం శరీరగృహం - తస్మిన్నహంతాం న కుర్యాత్ - యథా గృహే తిష్ఠన్ గృహీ గృహం మన్యో న భవతి- ఏవం దేహే తిష్ఠన్ దేహీ దేహం మన్యో న స్యాదిత్యభిప్రాయః - ఉక్తమేవార్థం దృష్టాన్తాభ్యాం ప్రపఞ్చయతి॥ శ్లో ॥ నదీకూలం యథా వృక్షో వృక్షం వా శకునిర్యథా। తథా త్యజన్నిమం దేహం కృచ్ఛ్రాద్గ్రాహాద్విముచ్యతే॥ ప్రియేషు స్వేషు సుకృతమప్రియేషు చ దుష్కృతమ్। విసృజ్య ధ్యానయోగేన బ్రహ్మాప్యేతి సనాతనమ్ ॥ అనేన విధినా సంగాన్ సర్వాన్ త్యక్త్వా శనైశ్శనైః। సర్వద్వన్ద్వవినిర్ముక్తో బ్రహ్మణ్యేవావతిష్ఠతే॥ సమ్యగ్దర్శనసంపన్నః కర్మభిర్న నిబధ్యతే। దర్శనేన విహీనస్తు సంసారం ప్రతిపద్యతే ॥ ఏక ఏవ చరేన్నిత్యం సిద్ధ్యర్థమసహాయకః। సిద్ధిమేకస్య పశ్యన్ హి న జహాతి న హీయతే॥ టీ ॥ ఏకస్య సిద్ధిం పశ్యన్ న సహాయస్య సిద్ధిర్భవతీతి జానన్ సిద్ధిం న జహాతి ॥ ౭ ॥ స ఏవ॥ శ్లో ॥ కపాలం వృక్షమూలాని కుచేలమసహాయతా। సమతా చైవ సర్వస్మిన్నేతన్ముక్తస్య లక్షణమితి ॥ టీ ॥ కపాలం భిక్షార్థమలాబుపాత్రం - వృక్షమూలనివాస ఇతి యావత్ - కుచేలం జీర్ణవస్త్రధారిత్వం ముక్తస్య సన్న్యాసినః ॥ ౮ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్లో ॥ సర్వభూతహితశ్శాన్తస్త్రిదణ్డీ సకమణ్డలుః। ఏకారామః పరివ్రజ్య భిక్షార్థం గ్రామమావిశేదితి ॥ టీ ॥ ఏకారామః పరివ్రాజకాన్తరేణాసహాయః ॥ ౯ ॥ సన్న్యాసిభిస్త్రిభిశ్చత్రిణాం చైక ఇతి బోధాయనేన స్త్రీణామపి ప్రవ్రజ్యాదిస్మరణాదితి విజ్ఞానేశ్వరః ॥ ౧౦ ॥ దక్షః॥ నగరం హి న కర్తవ్యం గ్రామో వాపి మిథునం తథా। ఏతత్త్రయం ప్రకుర్వాణస్స్వధర్మాచ్చ్యవతే యతిః ॥ ఏకో భిక్షుర్యథోక్తస్తు ద్వావేవ మిథునం స్మృతమ్ । త్రయో గ్రామస్సమాఖ్యాత ఊర్ధ్వం తు నగరాయతే॥ రాజవార్తాది తేషాం చ భిక్షావార్తా పరస్పరమ్। స్నేహపైశున్యమాత్సర్యం సన్నికర్షాన్న సంశయః॥ ఏకాకీ నిస్పృహస్తిష్ఠేన్న కేనాపి సహావసేత్ । దద్యాన్నారాయణేత్యేవం ప్రతివాక్యం సదా యతిరితి ॥ మేధాతిథిః ॥ భిక్షాటనం జపో ధ్యానం స్నానం శౌచం సురార్చనమ్। కర్తవ్యాని షడేతాని యతీనాం నృపదండవత్ ॥ ధ్యానం శౌచం తథా భిక్షా నిత్యమేకాన్తశీలతా। భిక్షోశ్చత్వారి కర్మాణి పంచమం నోపపద్యత ఇతి ॥ ౧౧ ॥ వ్యాసః॥ కంథాకౌపీనవాసా మౌండో దండధృగ్ధ్యానతత్పరః । ఏకాకీ రమతే నిత్యం తం దేవా బ్రాహ్మణం విదురితి ॥ భగవద్గీతాయాం ॥ వివిక్తదేశసేవిత్వమరతిర్జనసంసది అధ్యాత్మజ్ఞాననిత్యత్వం తత్త్వజ్ఞానార్థదర్శనమ్ ॥ ఏతద్జ్ఞానమితి ప్రోక్తమజ్ఞానం యదతోఽన్యథా। అసక్తబుద్ధిస్సర్వత్ర జితాత్మా విగతస్పృహః ॥ నైష్కర్మ్యసిద్ధిం పరమాం సన్న్యాసేనాధిగచ్ఛతి। బుధ్యా

విశుద్ధయాయుక్తోధృత్యాత్మానంనియమ్యచ ॥ శబ్దాదీన్విషయాం స్త్యక్త్వా రాగద్వేషౌవ్యుదస్యచ।వివిక్తసేవీలఘ్వాశీ యతవాక్కాయమానసః॥ధ్యానయోగపరోనిత్యంవైరాగ్యంసముపాశ్రితః। అహంకారంబలందర్పంకామంక్రోధం పరిగ్రహమ్ । విముచ్యనిర్మమశ్శాంతోబ్రహ్మభూయాయకల్పతఇతి॥సంవర్తః॥ ఏకాకీచింతయేద్బ్రహ్మమనోవా క్కాయకర్మభిః। మృత్యుంచనాభినందేతజీవితంవాకథంచన । కాలమేవప్రతీక్షేతయావదాయుస్సమాప్యతఇతి॥ మనుః ॥ నాభినందేతమరణంనాభినందేతజీవితమ్।కాలమేవప్రతీక్షేతనిర్వేశంభృతకోయథా ॥ టీ ॥ నిర్వేశంభృ తం ॥ శ్లో ॥ దృష్టిపూతంన్యసేత్పాదంవస్త్రపూతంజలంపిబేత్ ।సత్యపూతాంవదేద్వాణీంమనఃపూతంసమాచరే దితి ॥ సంవర్తః ॥ అజిహ్వఃపండకఃపంగురంధోబధిరఏవచ।ముగ్ధశ్చముచ్యతేభిక్షుష్షడ్భిరేతైర్నసంశయః॥ ఇదమి ష్టమిదంనేతియోశ్నన్నపినసజ్జతి।ఇదంసత్యమిదంమిథ్యాసోజిహ్వఃపరికీర్తితః ॥ అద్యజాతాంతథానారీంతథాషోడశ వార్షికీం।శతవర్షాంచయోదృష్ట్వానిర్వికారస్సపండకః ॥ భిక్షార్థమటనంయస్యవిణ్మూత్రకరణాయచ। యోజనా న్నపరంగచ్ఛేత్సర్వదాపంగురేవసః ॥ తిష్ఠతోవ్రజతోవాపియస్యచక్షుర్నదూరగమ్ । చతుర్యుగాత్పరంసమ్యక్పరివ్రా డంధఉచ్యతే ॥ శ్రుత్వాయోనశృణోతిహబధిరస్సప్రకీర్తితః।సాన్నిధ్యేవిషయాణాంయస్సమర్థోవికలేంద్రియః। సుప్తవద్వర్తతేనిత్యంసభిక్షుర్ముగ్ధఉచ్యతఇతి ॥ దక్షః ॥ బుధోహ్యాభరణంభారంమలమాలేపనంతథా । హాస్య మంతంచనిందంతంసమమేవతుమన్యతే।పరమశ్రేయసోపేతఃపరమాత్మపరాయణః ॥ స్థూలసూక్ష్మశరీరాభ్యాంము క్త్వాలేవశషట్కవిత్ ।త్రిదండంకుండికాంకంథాంభైక్షభాజనమాసనమ్।కౌపీనాచ్ఛాదనంవాసష్షడేతానిపరిగ్రహేత్॥ స్థావరంజంగమంబీజంతైజసంవిషమాయుధం। షడేతానినగృహ్ణీయాద్యతిర్మూత్రపురీషవత్ ॥ రసాయనక్రియాం వాదంజ్యోతిషంక్రయవిక్రయే । వివిధానిచశిల్పానివర్జయేత్పరదారవత్ ॥ భిక్షాశనంజపంస్నానంధ్యానంశౌచం సురార్చనమ్।కర్తవ్యానిషడేతానిసర్వదానృపదండవత్ ॥ నటాదిప్రేక్షణంద్యూతంప్రమదాంసుహృదంతథా।భ క్ష్యంభోజ్యముదక్యాంచషణ్ణపశ్యేత్కదాచన ॥ స్పర్శంఘ్రాణాం రేఖలేసార్థేపురేగ్రామేహ్యసద్గృహే।నవసేత్తుయతి ష్షట్సుస్థానేష్వేతేషుకర్హిచిత్ ॥ రాగంద్వేషంమదంమాయాంద్రోహంమోహంపరాత్మసు। షడేతానియతిర్ని త్యంమనసాపినచింతయేత్ ॥ ఆసనంపాత్రలోపశ్చసంచయశ్శిష్యసంగ్రహః।దివాస్వాపోవృథాజల్పోయతేర్బంధ కరాణిషట్॥ ... ...

ఆసనాదీనాంలక్షణం.

దక్షః ॥ శ్లో ॥ ఏకాహాత్పరతోగ్రామేపంచాహాత్పరతఃపురే। వర్షాభ్యోన్యత్రతత్స్థానమాసనంతదుదా హృతం॥ ఉక్తానాంయతిపాత్రాణామేకస్యాపినసంగ్రహః। భిక్షోర్భైక్షభుజశ్చాపిపాత్రలోపస్సఉచ్యతే ॥ గృ హీతస్యత్రిదండాదేర్ద్వితీయస్యపరిగ్రహః। కాలాంతరోపభోగార్థస్సంచయఃపరికీర్తితః । శుశ్రూషాలాభపూ జార్థంయశోర్థంవాపరిగ్రహః। శిష్యాణాంనతుకారుణ్యాత్సజ్ఞేయశ్శిష్యసంగ్రహః ॥ విద్యాదీనాంప్రకాశత్వాద విద్యారాత్రిరుచ్యతే। విద్యాభ్యాసప్రమాదోయస్సదివాస్వాపఉచ్యతే ॥ ఆధ్యాత్మికీంకథాంముక్త్వాభైక్షచర్యాపర స్తుతిః।అనుగ్రహపరప్రశ్నోవృథాజల్పస్సఉచ్యతే ॥ నాధ్యేతవ్యంనవక్తవ్యంనశ్రోతవ్యంకథంచన । ఏతైస్సర్వైస్సుని ష్పన్నోయతిర్భవతినేతరఇతి ॥ టీ ॥ నాధ్యేతవ్యమిత్యాదికర్మకాండవిషయం-ఉపనిషదమావర్తయేదిత్యాది శ్రుతేః ॥ బృహస్పతిః ॥ శ్లో ॥ నతీర్థసేవీనిత్యంస్యాన్నోపవాసపరోయతిః। నచాధ్యయనశీలస్స్యాన్నవ్యాఖ్యా నపరోభవేదితి ॥ అత్రిః ॥ అహింసాసత్యమస్తేయంబ్రహ్మచర్యాపరిగ్రహః। భావశుద్ధిర్హరేర్భక్తిస్సంతోషశ్శౌ చమార్జవం ॥ ఆస్తిక్యంబ్రహ్మసంస్పర్శంస్వాధ్యాయస్సమదర్శనం। అనౌద్ధత్యమదీనత్వంప్రసాదఃస్థైర్యమార్జ వే। అస్నేహోగురుశుశ్రూషాశ్రద్ధాక్షాంతిర్దమశ్శమః।ఉపేక్షాధైర్యమాధుర్యేతితిక్షాకరుణాతథా।హ్రీస్తథా జ్ఞానవిజ్ఞానేయోగోలఘ్వాసనంధృతిః। స్నానంసురార్చనంధ్యానంప్రాణాయామోహరిస్తుతిః।భిక్షాటనంజపస్సంధ్యా త్యాగఃకర్మఫలస్యచ ॥ ఏషస్వధర్మోవిఖ్యాతోయతీనాంనియతాత్మనాం। నిర్ద్వంద్వోనిత్యసత్త్వస్థస్సర్వత్రసమ దర్శనః।తురీయఃపరమోహంసస్సాక్షాన్నారాయణోయతిః ॥ ప్రపంచమఖిలంయస్తుజ్ఞానాగ్నౌజుహుయాద్యతిః। ఆత్మన్యగ్నీన్సమారోప్యసోగ్నిహోత్రీనచేతరః । ఆశ్రమత్రయముత్సృజ్యప్రాప్యైవపరమాశ్రమం । తతస్సంవ త్సరస్యాంతేప్రాప్యజ్ఞానమనుత్తమం।అనుజ్ఞాప్యగురుంచైవచరేద్ధిపృథివీమిమాం । సంరక్షణార్థంజంతూనాంరా త్రావహనిసంధ్యయోః।శరీరస్యాత్యయేచైవసమీక్ష్యవసుధాంచరేదితి॥కణ్వః॥ ఏకరాత్రంవసేద్గ్రామేనగరేపంచరా

త్రకస్మిన్వర్షాభ్యోన్యత్రవర్షాసుమాసాంశ్చచతురోవసేదితి॥ ... ... *

—*అథచాతుర్మాస్యవిధిః*—

మేధాతిథిః ॥ శ్లో ॥ సంరక్షణార్థంజంతూనాంవసుధాతలవాసినాం। ఆషాఢాదీంశ్చచతురోమాసానా కార్తికాద్యతిః॥ ధర్మార్థ్యేజలసంపన్నేగ్రామాంతేనివసేచ్ఛుచిరితి ॥ వ్యాసః ॥ అవిముక్తేప్రవిష్టానాంవిహారస్తు నవిద్యతే నదేహోభవితాతత్రదృష్టంశాస్త్రంపురాతనమితి ॥ శంఖః ॥ సూ ॥ ఊర్ధ్వంవార్షికాభ్యాంమా సాభ్యాంనైకస్థానవాసీతి ॥ వా ॥ అశక్తౌపునర్మాసచతుష్టయమపిస్థాతవ్యం - నచిరమేకత్రవసేదన్యత్రవర్షాకా లాచ్ఛ్రీవణాదయశ్చత్వారోమాసావార్షికాఇతిస్మరణాదితివిజ్ఞానేశ్వరః॥విష్ణుః ॥ శ్లో ॥ గ్రామాంతేవిజనేదేశేని త్యకాలనికేతనః। పర్యటేత్కీటవద్భూమింవర్షాస్వేకత్రసంవసేత్ ॥ వృద్ధానామాతురాణాంచభీతూనాంసం గవర్జితామ్।గ్రామేవాథపురేవాపివాసోనైకత్రదూష్యతీతి॥ ఆశ్వలాయనః ॥ ఏకరాత్రంవసేద్గ్రామేనగరేపంచరా త్రకం। వర్షాస్వేకత్రతిష్ఠేత్స్థానేపుణ్యజలావృతే।నదీతీర్థేషుపుణ్యేషుసంవసేద్వృహ్వాయంయతిరితి॥యమః॥ఏకవా సాఅవాసావాఏకదృష్టిరలోలుపః । అదూషయన్సతాంమార్గంధ్యానాసక్తోమహీంచరేత్ । జలేజీవాస్స్థలేజీవా ఆకాశేజీవమాలిని। జీవమాలాకులేలోకేవర్షాస్వేకత్రసంవసేదితి ॥ అత్రిః ॥ శుచౌదేశేతథాభిక్షుఃస్వధర్మమను పాలయన్।పర్యటేచ్చసదాయోగీవీక్షయన్వసుధాతలం ॥ నరాత్రౌనచమధ్యాహ్నేసంధ్యయోర్నైవపర్యటేత్ । న శూన్యేనచదుర్గేవాప్రాణబాధాకరేనచ। యత్రప్రభుజనాగన్నాథ స్తత్రయోగీవసేత్సదా ॥ భిక్షార్థంప్రవిశేద్గ్రా మేపత్తనేషుదినత్రయం।పురేదినత్రయంభిక్షునగరేపంచరాత్రకం। వర్షాస్వేకత్రతిష్ఠేత్స్థానేపుణ్యజలావృతే।ఆ త్మవత్సర్వభూతానిపశ్యన్భిక్షుశ్చరేన్మహీం।అంధవత్కుబ్జవచ్చైవబధిరోన్మత్తమూకవత్ ।నామగోత్రాదిచరణంద్దె శంకాలంకులంతంకులం । వయోవృత్తంబలంశీలం ఖ్యాపయన్నైవసేద్యతిరితి ॥ ఆరుణిశ్రుతిః ॥వర్షాసుధ్రువశీలోష్టౌమ మాసేష్వేకాకీయతిశ్చరేదిక-ద్వావేవాచరేద్వావేవాచరేదితి ॥ గౌతమః॥ సూ॥అనిచయోభిక్షురూర్ధ్వంరేతాధ్రు వశీలోవర్షాస్వితి-నద్వితీయామపర్తౌవారాత్రింగ్రామేవసేదిచ॥ టీ॥ వర్షాసువర్షర్తౌధ్రువశీలస్స్యాత్ - నదె శాంతరంగచ్ఛేత్ - అపర్తౌతద్వర్జయిత్వా ఋతుష్వంతరేషుయత్రగ్రామేఏకరాత్రముషితః నతత్రద్వితీయాంరా త్రింవసేత్ - ప్రతిదినంగ్రామాద్గ్రామంగచ్ఛేదిత్యర్థః ॥ సఏవ ॥ సూ ॥ కౌపీనాచ్ఛాదనార్థంవాసోబిభృయాత్ప్ర హీణమేకేనిర్ణిజ్యావిప్రయుక్తమోషధివనస్పతీనామంగముపాదదీతవర్జయేద్బీజవధంసమోభూతేషుహింసాను గ్రహయోరనారంభీతి ॥ టీ ॥ ప్రహీణంజీర్ణతయాఅన్యైస్త్యక్తంనిర్ణిజ్యప్రక్షాళ్యబిభృయాత్ - నపునశ్శిశ్నా కౌ పీనాచ్ఛాదనార్థంప్రతిగృహ్యేత్యేకేమన్యంతే- ఓషధివనస్పతీనామంగంఫలపత్రాది అవిప్రయుక్తంతతోప్రచ్యుతం నగృహ్ణీయాత్ - బీజానివ్రీహ్యాదీని తేషాంవధంముసలాదినా అవఘాతంవర్జయేత్ ।నకుర్యాన్నకారయేచ్చ- హిం సాయామనుగ్రహేచభూతేషుసమః - యోహినస్తియోనుగృహ్ణాతి తత్రసమోనిర్వికారః - అనారంభీకించిదప్యారం భంనకుర్యాత్ - ఐహలౌకికంపారలౌకికంచేత్యర్థః॥ఆపస్తంబోపి॥సూ॥ అనగ్నిరనికేతస్స్యాదశర్మాశరణోముని స్స్వాధ్యాయఏవోత్సృజ్యమానోవాచంగ్రామేప్రాణవృత్తింప్రతిలభ్యానీహోనాముత్రశ్చరేత్తస్యముక్తమాచ్ఛా దనంవిహితంసర్వతః పరిమోక్షణమేకేసత్యానృతేసుఖదుఃఖే వేదానిమంలోక మముంచ పరిత్యజ్యాత్మ నాత్మానమన్వి చ్ఛేద్బుద్ధేక్షేమప్రాపణంతచ్ఛాస్త్రైర్విప్రతిషిద్ధంబుద్ధేచేత్ క్షేమప్రాపణమిహైవన దుఃఖముపాలభేతైతేనపరంవ్యా ఖ్యాతమితి॥ టీ ॥ అనగ్నికఃఅగ్నికార్యరహితః-అనికేతఃస్వభూతవాసస్థానరహితః-శర్మజస్యసుఖంతదస్యనాస్తీత్యశ ర్మకించిదపిశరణత్వేనన ప్రపన్నోనవాకస్యచిచ్ఛరణభూతఇత్యశరణః-స్వాధ్యాయఃప్రణవోపనిషజ్జపః-తత్రైవవాచం విసృజేత్ - అన్యత్రమౌనవ్రతస్స్యాత్ - యావతాప్రాణధారణం తేనాపార్జనవృత్తిః - అనీహోనాముత్ర- ఐహికాముష్మికకర్మరహితః- ముక్తమయోగ్యతయాపరైఃపరిత్యక్తమాచ్ఛాదనంవాసః - సర్వతఃవిధితఃనిషేధశ్చ స్యపరిమోక్షణమేకేబ్రువతే - ఏతదేవప్రపంచయతి - సత్యానృతేసత్యంవక్తవ్యమితియోనియమఃతంపరిత్యజ్యతథాత త్రవక్తవ్యమనృతంతద్ధినస్త్యాద్విశిష్యత ఇత్యాదికే విషయే అనృతంవక్తవ్యమితియోనియమః తంచపరిత్యజ్య - ఇమం లోకంఐహికలౌకికంకర్మఅముంచపారలౌకికంచ పరిత్యజ్యాత్మానమన్విచ్ఛేత్ - జ్ఞానబలావలంబలే నాదృత్యవిధిని షేధానాంస్వైరచారిణామేషాంకింప్రయోజనంతత్రాహ - బుద్ధేక్షేమప్రాపణమితి - ఆత్మనిబుద్ధేఅవగతేసతితదేవ జ్ఞానంసర్వశుభంప్రక్షాళ్యక్షేమం ప్రాపయతి - తదేతన్నిరాకరోతి - తచ్ఛాస్త్రైర్విప్రతిషిద్ధం కుర్వీతంప్రతి

క్షుధ్యాదాక్రుష్టః కుశలం వదేదిత్యాదిభిర్యతేరేవ కర్తవ్యకర్మప్రతిపాదనపరైర్మన్వాదివచనైర్విరుద్ధం బుద్ధే[illegible]మ
ప్రాపణమిత్యేతచ్చ ప్రత్యుత విరుద్ధమిత్యాహ బుద్ధే చేదితి- ఇహైవ శరీరే దుఃఖం నోపలభేత జ్ఞానీ న చైతదస్తి- నహిజ్ఞాని
మూర్ధాభిషిక్తం మన్యోపి క్షుద్దుఃఖమేవ తావతోఽధికం ప్రభవతి - తస్మాచ్ఛ్రవణమనననిదిధ్యాసనైస్సాక్షాత్కృ
తాత్మస్వరూపః స్వాశ్రమం ప్రకృత్య విహితాని కర్మాణి కుర్వన్ ప్రతిషిద్ధేషు కటాక్షమప్యనిక్షిపన్ యతిర్ముచ్యత ఇతి హర
దత్తేన వ్యాఖ్యాతం॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ నాశ్రమః కారణం ధర్మే క్రియమాణో భవేద్ధి సః। అతో యదాత్మనోఽ
పథ్యం పరేషాం న తదాచరేత్ ॥ సత్యమస్తేయమక్రోధో హ్రీశ్శౌచం ధీర్ధృతిర్దమః । సంయతేంద్రియతా విద్యా ధ
ర్మస్సర్వ ఉదాహృతః॥ అవేక్ష్యా గర్భవాసాశ్చ కర్మజా గతయస్తథా । ఆధయో వ్యాధయః క్లేశా జరారూపవి
పర్యయాః ॥ భవో జాతిసహస్రేషు ప్రియాప్రియవిపర్యయః। ధ్యానయోగేన సంపశ్యేత్సూక్ష్మ ఆత్మాత్మని స్థితః ॥ స
న్నిరుధ్యేంద్రియగ్రామం రాగద్వేషౌ ప్రహాయ చ । భయం హిత్వా చ భూతానామమృతీ భవతి ద్విజ ఇతి ॥ ఆర
ణ్యకోపనిషది ॥ శ్రుతి ॥ బ్రహ్మచర్యమహింసాం చాపరిగ్రహం చ సత్యం చ యత్నేన హిరక్షేదితి - కామక్రోధ
లోభమోహ దంభదర్పాసూయా మిథ్యాహంకారాదీ న్యనృతాదీనపి త్యజేదితి చ ॥ జాబాలిః ॥ శ్లో ॥ నభాషేత
స్త్రియం కాంచిత్పూర్వదృష్టాం న చ స్మరేత్ । కథాం చ వర్జయేత్తాసాం న పశ్యేల్లిఖితామపీతి ॥ విష్ణుపురాణే॥ పుత్రద్ర
వ్యకళత్రేషు త్యక్తస్నేహో నరాధిప। మిత్రాదిషు సమో మైత్రస్సమస్తేష్వేవ జంతుషు। జరాయుజాండజాదీనాం వా
ఙ్మనఃకాయకర్మభిః । యుక్తః కుర్వీత న ద్రోహం సర్వసంగం చ వర్జయేత్ । ఏకరాత్రస్థితిర్గ్రామే పంచరాత్రస్థితిః
పురే । తథా తిష్ఠేద్యథా ప్రీతిర్ద్వేషో వా నాస్య జాయతే॥ కామం క్రోధం తథా దర్పం లోభమోహాదయశ్చ యే। తాం
స్తు దోషాన్పరిత్యజ్య పరివ్రాణ్నిర్మమో భవేత్ ॥ మాంసాసృక్పూయవిణ్మూత్రస్నాయుమజ్జాస్థిసంహతౌ । దేహే
చేత్ప్రీతిమాన్మూఢో నరకే భవితా హి సః॥ రాగాంధో హి జనస్సర్వో న పశ్యతి హితాహితమ్ । రాగం తస్మాన్న కుర్వీ
త యదిచ్ఛేదాత్మనో హితమ్। అపకారిణి కోపశ్చేత్కోపే కోపం కథం న తే॥ ధర్మార్థకామమోక్షాణాం ప్రసహ్య
పరిపంథిని। క్షమా తీర్థం తపస్తీర్థం తీర్థమింద్రియనిగ్రహః॥ సర్వభూతదయా తీర్థం ధ్యానం తీర్థమనుత్తమమ్। ఏ
తాని పంచ తీర్థాని సత్యం షష్ఠం చ సర్వదా। దేహే తిష్ఠంతి సర్వస్య తేషు స్నానం సమాచరేదితి ॥ భగవద్గీతాసు ॥ సంక
ల్పప్రభవాన్కామాంస్త్యక్త్వా సర్వానశేషతః। మనసైవేంద్రియగ్రామం వినియమ్య సమంతతః । శనైశ్శనైరుపరమేద్బు
ద్ధ్యా ధృతిగృహీతయా ॥ ఆత్మసంస్థం మనః కృత్వా న కించిదపి చింతయేత్ । యతో యతో నిశ్చలతి మనశ్చంచలమస్థిరమ్। త
తస్తతో నియమ్యైతదాత్మన్యేవ వశం నయేత్ । వృత్తిహీనం మనః కృత్వా క్షేత్రజ్ఞం పరమాత్మని। ఏకీకృత్య విముచ్యేత యో
గోఽయం ముఖ్య ఉచ్యత ఇతి ॥ అత్రిః ॥ స్నానం త్రిషవణం పాత్రం [illegible]మాస్యం త్రిదండినామ్ । సతత్పరమహంసానాం
యుక్తానామాత్మదర్శినామ్ ॥ మౌనం యోగాసనం యోగస్తితిక్షైకాంతశీలతా । నిస్పృహత్వం సమత్వం చ సప్తైతా
న్యేకదండినామితి ॥ వ్యాసః ॥ గురుమూలాః క్రియాస్సర్వా భుక్తిముక్తిఫలప్రదాః। తస్మాత్సేవ్యో గురుర్నిత్యమత్య
ర్థం సుసమాహితైః ॥ న కుర్యాన్నియమారంభమనివేద్య స్వకం గురుమ్। ఛాయాభూతోఽవరిత్యాగీ నిత్యమేవ వసేద్గు
రౌ॥ శ్రద్ధయా పరయా యుక్తస్సదా ద్వాదశసంధ్యయోః। దండప్రణామాన్కుర్వీత దేవతాగురుసన్నిధావితి॥ వా ॥ మ
న్వాద్యుక్తా బ్రహ్మచారిధర్మా గురుశుశ్రూషణాదయో యతిభిః కర్తవ్యాః - బ్రహ్మచారిణి యే ధర్మా గురుశుశ్రూ
షణాదయః - తేపి సర్వే యతీనాం స్యురితి బహ్వృచపరిశిష్టేతి దేశాత్తే చ ధర్మా బ్రహ్మచర్యప్రకరణేఽభిహితాః ॥ శం
ఖః॥ సూ॥ పర్యటనశీలస్స్యాదాత్మజ్ఞానార్థం తత్ర వాప్యూర్ధ్వమేకస్థానరతిస్తదభ్యాసపరో నైకత్ర దేశే మూత్రపురీ
షావితి ॥ విష్ణుః ॥ శ్లో ॥ వృద్ధానామాతురాణాం చ భీరూణాం సంగవర్జినామ్ । గ్రామే వాథ పురే వాపి వాసో
నైకత్ర దుష్యతీతి ॥ పరమహంసోపనిషది ॥ సౌవర్ణాదీనాం నైవ పరిగ్రహేత్ - యస్మాద్భిక్షుర్హిరణ్యం రసేన
దృష్టం చేత్ - స బ్రహ్మహా భవేత్ - యస్మాద్భిక్షుర్హిరణ్యం రసేన స్పృష్టం చేత్స పౌల్కసో భవేత్ - యస్మాద్భి
క్షుర్హిరణ్యం రసేన గ్రాహ్యం చేత్స ఆత్మహా భవేత్ - తస్మాద్భిక్షుర్హిరణ్యం రసేన న దృష్టం చ న స్పృష్టం చ న
గ్రాహ్యం చ సర్వే కామా మనోగతా వ్యావర్తంతే- దుఃఖే నోద్విగ్నస్సుఖే నిస్పృహస్త్యాగో రాగే సర్వత్ర శుభాశుభ
యోరనభిస్నేహో న ద్వేష్టి న మోదం చ సర్వేషామింద్రియాణాం గతిరుపరమతే య ఆత్మన్యేవావస్థీయతే - యత్పూ
ర్ణానందైకబోధస్తద్బ్రహ్మాహమస్మీతి కృతకృత్యో భవతి కృతకృత్యో భవతీతి ॥ అమృతబిందూపనిషది ॥ మనో హి
ద్వివిధం ప్రోక్తం శుద్ధం చాశుద్ధమేవ చ। అశుద్ధం కామసంకల్పం శుద్ధం కామవివర్జితమ్ ॥ మన ఏవ మనుష్యాణాం కారణం

బంధమోక్షయోః। బంధాయవిషయాసక్తంముక్త్యైనిర్విషయంస్మృతమితి ॥ వ్యాసః ॥ గ్రామాంతేవృక్షమూలే
వావసేద్దేవాలయేపివా।నద్యాస్తీరేపుణ్యదేశేఽగ్నిహోత్రగృహేపివా।సుఖేభేవిజనేదేశేవసేజ్జంతువివర్జితఇతి॥

—* దిగంబరలక్షణమ్. ○—

ఉత్తమచర్యామాహవ్యాసః ॥ శ్లో ॥ నతస్యవిద్యతేకార్యంనలింగంవావిపశ్చితః।నిర్మమోనిర్భయశ్శాం
తోనిర్ద్వంద్వఃపర్ణభోజనః ॥ జీర్ణకౌపీనవాసాస్స్యాన్నగ్నోవాధ్యానతత్పరః। ఏవంజ్ఞానపరోయోగీబ్రహ్మభూ
యాయకల్పతే ॥ లింగేసత్యపిఖల్వస్మిన్ జ్ఞానమేవహికారణమ్। నమోక్షాయేహభూతానాంలింగగ్రామోనిరర్థ
కః ॥ తస్మాదలింగోధర్మజ్ఞోబ్రహ్మవ్రతమనువ్రతః । గూఢధర్మాశ్రితోవిద్వానజ్ఞాతచరితంచరేత్ ॥ సందిగ్ధ
స్సర్వభూతానాంవర్ణాశ్రమవివర్జితః।అంధవజ్జడవచ్చాపిమూకవచ్చమహీంచరేత్॥ తందృష్ట్వాశాంతమనసంస్పృ
హయంతివినౌకసః।లింగాభావాత్తుకైవల్యమితిబ్రహ్మానుశాసనమితి ॥ కాత్యాయనః ॥ సూ ॥ అవ్యక్తలింగావ్య
క్తాచారాఅనున్మత్తాఉన్మత్తవదాచరంతశ్శిఖాయజ్ఞోపవీతత్రిదండకమండలుకపాలానాంచత్యాగినశ్శూన్యాగారదేవ
గృహవాసినోనతేషాంధర్మోనాధర్మోనసత్యంనాపిచానృతంసర్వసహాస్సర్వసమాస్సమలోష్టాశ్మకాంచనాఉపపన్నా
హారాశ్చాతుర్వర్ణ్యేభైక్షచర్యాంచరంతఆత్మానంమోక్షయంతఇతి॥ వ్యాసః ॥ శ్లో ॥ అయాచితం
యథాలాభంభోజనాచ్ఛాదనంభజేత్।పరేచ్ఛయాచదిగ్వాసాఃస్నానంకుర్యాత్పరేచ్ఛయా॥ స్వప్నేపియోగయుక్త
స్స్యాజ్జాగ్రతీవవిశేషతః। ఈదృక్చేష్టస్స్మృతశ్శ్రేష్ఠోవరిష్ఠోబ్రహ్మవాదినామ్॥ యేనకేనచిదాచ్ఛన్నోయేనకేనచి
దాశితః।యత్రక్వచనశాయీస్యాత్తందేవాబ్రాహ్మణంవిదురితి॥యాజ్ఞవల్క్యః॥అయంతుపరమోధర్మోయద్యోగేనా
త్మదర్శనమితి॥భాగవతే॥సలింగానాశ్రమాంస్త్యక్త్వాచరేదవిధిగోచరః।బుధోబాలకవత్క్రీడేత్కుశలోజడవచ్చరేత్
వదేదున్మత్తవద్విద్వాన్ గోచర్యామేవమాచరేత్। యదృచ్ఛయోపపన్నాన్నమద్యాచ్ఛ్రేష్ఠామృతంపరమ్।తథావాస
స్తథాశయ్యాంయథాప్రాప్తంభజేన్మునిః।శౌచమాచమనంస్నానంనతుచోదనయాచరేత్।అన్యాంశ్చనియమాన్ జ్ఞానీ
యథాహంలీలయేశ్వరఇతి॥వాసిష్ఠే ॥ ధర్మాధర్మౌసుఖందుఃఖంతథామరణజన్మనీ।ధియాయేనసంత్యక్తంమహా
త్యాగీసఉచ్యతే॥ సర్వేచ్ఛాస్సకలాశ్శంకాస్సర్వేహాస్సర్వనిశ్చయాః। ధియాయేనపరిత్యక్తామహాత్యాగీసఉచ్యతే ॥
యావత్దృశ్యకలనాసకలేయంవిలోక్యతే।సాయేనసుష్ఠుసంత్యక్తామహాత్యాగీసఉచ్యతే॥ దేహోహమితియాబుద్ధిస్సా
సంసారనిబంధినీ।నకదాచిదియంబుద్ధిరాదేయాత్రముముక్షుణా। పదార్థమాత్రత్రానిష్ఠాసాసంసారనిబంధనీ।నకించి
న్మాత్రచిన్మాత్రరూపోస్మిగగనాదణుః।ఇతియాశాశ్వతీబుద్ధిస్సాసంసారవిమోచనీతి॥మనుః ॥ శాస్త్రసజ్జనసంపర్కైః
ప్రజ్ఞామాదౌప్రవర్ధయేత్ । ప్రథమాభూమికైవోక్తాయోగస్యనచయోగినః ॥ విచారణాద్వితీయాస్యాత్తృతీయా
సంగనామికా। విలాసినీచతుర్థీస్యాద్వాసనావిలయాత్మికా। శుద్ధసంవిన్మయానందరూపాభవతిపంచమీ । అర్ధసు
ప్తప్రబుద్ధాభోజీవన్ముక్తోత్రతిష్ఠతి। అసంవేదనరూపాచషష్ఠీభవతిభూమికా ।· ఆనందైకఘనాకారాసుషుప్తసదృశీ
స్థితిః।తుర్యావస్థోపశాంతాచముక్తిరేవహికేవలమ్। సమతాస్వచ్ఛతాసౌమ్యాసప్తమీభూమికాభవేత్। తుర్యాతీ
తాతుయావస్థాపరానిర్వాణరూపిణీ।సప్తమీసాపరిప్రోక్తావిషయత్యాగజీవితా।అంతఃప్రత్యాహృతివశాచ్చైత్యంచే
తివిభావితమ్।ముక్తఏవనసందేహోమహాసమతయాతథా॥యద్భోగసుఖదుఃఖాంశైరపరామృష్టపూర్ణధీః। ఆత్మా
రామోనరస్తిష్ఠేత్తన్ముక్తత్వమిహోదితమ్॥భావనాంసర్వభావేభ్యస్సముత్సృజ్యసముత్థితః।శశాంకశీతళఃపూర్ణోభా
తిభాసేనభాస్కరః॥క్రియమాణంకృతంకర్మకులశీదేహశల్మలైః। జ్ఞానానలసముద్భూతాత్ప్లోడీయక్వాపిగచ్ఛతి॥
సర్వైవహికలాజంతోరనభ్యాసేనసశ్యతి।ఇయంజ్ఞానకలాత్వంతస్సకృజ్జాతావివర్ధతే ॥వృద్ధిమేతిబలాదేవసుక్షేత్ర
ప్యుప్తశాలివత్।యావద్విషయభోగాశాజీవాఖ్యాతావదాత్మనః॥ అవివేకేనసంపన్నాసాప్యాశాస్త్రనతుస్వతః।వివేక
వశతోయాతాక్షయమాశాయదాతదా। ఆత్మాజీవత్వముత్సృజ్యబ్రహ్మతామేత్యనామయః॥చిన్మాత్రత్వంప్రయాతస్స
తీక్షణవృత్త్యోరచేతసః।యోభవేత్పరమానందఃకేనాసావుపమీయతే॥ప్రశాంతశాస్త్రార్థవిచారచాపలోనివృత్తనానార
సకార్యకౌతుకః। నిరస్తనిశ్శేషవికల్పవిప్లవస్సమస్సుఖంతిష్ఠతిశాశ్వతాత్మకః॥వర్ణధర్మాశ్రమాచారశాస్త్రయంత్రై
ణబోధితః।నిర్గచ్ఛతిజగజ్జాలాత్పంజరాదివకేసరీ॥వాచామతీతవిషయోవిషయాశామయోజ్ఝితః। కామప్యుపగతశ్శో
భాంశరదీవనభస్థలమ్। గంభీరశ్చప్రసన్నశ్చగిరావివమహాహ్రదః। పరానందరసాత్ సద్భోరమతేస్వాత్మనాత్మని।సర్వ

కర్మఫలత్యాగినిత్యతృప్తోనిరాశ్రయః। నపుణ్యేనన పాపేన నేతరేణనలిప్యతే ॥ స్ఫటికంప్రతిబింబేనయథానాయాతిరం జనమ్। తద్జ్ఞః కర్మఫలేనాంతంతథానాయాతిరంజనమ్ ॥ విహరన్ జనతాబృందైదేహేకీర్తనపూజనైః । ఖేదాస్తో దానజానాతిప్రతిబింబగతేరివేతి॥

... ... *

—* జ్ఞానస్యైవ మోక్షహేతుత్వమ్. *—

శ్లో ॥ తత్త్వమస్యాదివాక్యార్థంయజ్జీవపరమాత్మనోః । తాదాత్మ్యవిషయంజ్ఞానంతదిదంముక్తిసాధన మితి ॥ జ్ఞానాన్మోక్షఇత్యత్రతైత్తిరీయకశ్రుతిః ॥ బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరం- తదేషాభ్యుక్తా - సత్యంజ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ- యోవేదనిహితంగుహాయాంపరమేవ్యోమన్ - సోశ్నుతేసర్వాన్ కామాంత్సహ - బ్రహ్మణావిపశ్చితేతీతి॥ కఠవల్ల్యాం ॥ అశరీరగ్ంశరీరేష్వనవస్థేష్వవస్థితమ్। మహాంతంవిభుమాత్మానంమత్వాధీరోనశోచతి ॥ నావిరతో దుశ్చరితాన్నాశాంతోనాసమాహితః । నాశాంతమనసోవాపిప్రజ్ఞానేనైవమాప్నుయాత్ । ఏకోబహూనాంయోవిద ధాతికామాన్ తమాత్మస్థంయేనుపశ్యంతిధీరాః । తేషాంశాంతిశ్శాశ్వతీనేతరేషామితి ॥ ముండకే ॥ తమేవైకమ్ జానథ ఆత్మానమన్యావాచోవిముంచథ-అమృతస్యైష సేతురితి ॥ భిద్యతేహృదయగ్రంథిశ్ఛిద్యంతేసర్వసంశయాః। క్షీయం తేచాస్యకర్మాణితస్మిన్దృష్టేపరావరే॥ యథానద్యస్స్యందమానాస్సముద్రేస్తంగచ్ఛంతేనామరూపేవిహాయ- త థావిద్వాన్నామరూపాద్విముక్తఃపరాత్పరంపురుషముపైతిదివ్యం- సయోహవైతత్పరంబ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవభవతీతి॥ అమృతబిందూపనిషది॥ తదేవంనిష్కలంబ్రహ్మనిర్వికల్పంనిరంజనమ్ । తద్బ్రహ్మాహమితిజ్ఞాత్వాబ్రహ్మసంపద్యతేధ్రు వమ్ ॥ కైవల్యశ్రుతౌ ॥ శ్లో ॥ ఉమాసహాయంపరమేశ్వరంప్రభుంత్రిలోచనంనీలకంఠంప్రశాంతమ్ । ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతిభూతయోనింసమస్తసాక్షింతమసఃపరస్తాత్ ॥ సర్వభూతస్థమాత్మానంసర్వభూతానిచాత్మని । సంప శ్యన్ బ్రహ్మపరమంయాతినాన్యేనహేతునేతి ॥ సుబాలోపనిషది ॥ శాంతోదాంతఉపరతస్తితిక్షుస్సమాహితో భూత్వాత్మన్యేవాత్మానం పశ్యతి సర్వస్యాత్మాభవతీతి ॥ శ్రుత్యంతరేపి ॥ ఆత్మానంచేద్విజానీయాదయమస్మీతి పూరుషః। కిమిచ్ఛన్ కస్యకామాయశరీరమనుసంజ్వరేత్ ॥ అశబ్దమస్పర్శమరూపమవ్యయంతథారసంనిత్యమగంధవ చ్చయత్ । అనాద్యనంతంమహతఃపరంధ్రువంనిచాయ్యతంమృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యతఇతి ॥ (జ్ఞానాగ్నిశ్శుభాశుభే దహతీతిచ)॥ మనురపి ॥ శ్లో ॥ సమ్యగ్దర్శనసంపన్నఃకర్మభిర్ననిబధ్యతే। దర్శనేనవిహీనస్తుసంసారంప్రతిపద్య తే। బీజాన్యగ్న్యుపదగ్ధానినరోహంతియథాపునః । జ్ఞానదగ్ధైస్తథాక్లేశైర్నాత్మాసంపద్యతేతథేతి॥ భగవద్గీతా యాం॥ యథైధాంసిసమిద్ధోగ్నిర్భస్మసాత్కురుతేర్జున। జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకర్మాణిభస్మసాత్కురుతేతథేతి॥ *

—* అథశౌచవిధిః *—

బహ్వృచపరిశిష్టే ॥ అంతర్ధాయతృణైర్భూమింశిరఃప్రావృత్యవాససా। వాచంనియమ్యయత్నేనష్ఠీవనో చ్ఛ్వాసవర్జితః । కుర్యాన్మూత్రపురీషేతుశుచౌదేశేసమాహితః । ఉభేమూత్రపురీషేతుదివాకుర్యాదుదఙ్ముఖః॥ రాత్రౌతుదక్షిణేకుర్యాదుభేసంధ్యేయథాదివా। శతహస్తంపరిత్యజ్యమూత్రంకుర్యాజ్జలాశయాత్ । శతద్వయంపు రీషేతుతీర్థేచైవచతుర్గుణమితి ॥ యమః ॥ ఉభేమూత్రపురీషేతుపూర్వంగృహ్ణీతమృత్తికామ్। పశ్చాదగ్రేణ్య తయోవిప్రస్సచేలోజలమావిశేత్ । తీర్థేశౌచంనకుర్వీతకుర్వీతోద్ధృతవారిణేతి॥ పైఠీనసిః ॥ సూ ॥ అనూ దకమూత్రపురీషకరణేసచేలస్నానమాచరేదితి॥ శాతాతపః ॥ శ్లో ॥ శుచిదేశాత్తుసంగ్రాహ్యామృత్తికాస్నాదివర్జి తా। అపక్వవ్యచవిణ్మూత్రంకాష్ఠలోష్టతృణాదినా। ఉదస్తవాసాఉత్తిష్ఠేద్దృఢంవిధృతమేహనఇతి॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ గృహీతశిశ్నశ్చోత్థాయమృద్భిరభ్యుద్ధృతైర్జలైః। గంధలేపక్షయకరంశౌచంకుర్యాదతంద్రితఇతి ॥ జలపాత్రాభావే వ్యాసః॥ రత్నిమాత్రంజలంత్యక్త్వాకుర్యాచ్ఛౌచమనుద్ధృతైః। పశ్చాత్తుశోధయేత్తీరమన్యథాత్వశుచిర్భవేదితి॥టీ॥ర త్నిఃఅరత్నిః॥ శాతాతపః॥ ఏకాలింగేకరేతిస్రస్సవ్యేద్వేహస్తయోర్ద్వయోః। మూత్రశౌచంసమాఖ్యాతంశుక్లేమూత్ర వత్స్మృతే। పంచాపానేదశైకస్మిన్నుభయేసప్తమృత్తికాః। పురీషశౌచేనిర్దిష్టాదేయాస్త్రిస్రఃపదద్వయే। దాతవ్యముదకం తావన్మృదభావోయదాభవేత్ । ఏతచ్ఛౌచంగృహస్థస్యద్విగుణంబ్రహ్మచారిణః । వానప్రస్థస్యత్రిగుణంయతీనాంతుచ తుర్గుణమ్ । మూత్రశౌచంపురస్కృత్యబృహచ్ఛౌచంసమాచరేత్ ॥ పశ్చాద్వైపాదశౌచంతుశౌచవిద్భిరుదాహృ తమ్। న్యూనాధికంనకర్తవ్యంశౌచశుద్ధిమభీప్సతా ॥ యద్దివావిహితంశౌచంతదర్ధంనిశికీర్తితమ్। తదర్ధమాతురే ప్రోక్తమాతురస్యార్ధమధ్వనీతి ॥ దేవలః॥ ధర్మ్యంవైదక్షిణంహస్తమధశ్శౌచేనయోజయేత్ । తథైవవామహస్తేన

నాభేరూర్ధ్వం న శోధయేత్ ॥ కటిశౌచం తతః కుర్యాన్మూత్రాదిస్పర్శశంకయా । ధృత్వాథ ధౌతకౌపీనం గండూ
షాన్ ద్వాదశాచరేత్ ॥ ఆచమ్య ప్రయతో భూత్వా ప్రాణాయామాన్ షడాచరేదితి ॥ వృద్ధశాతాతపః ॥ ముఖే పర్యు

—॥ దంతధావనవిధిః. ॥—

షితే నిత్యం భవత్యప్రయతో నరః । తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన కుర్యాద్వై దంతధావనమితి ॥ విష్ణుః ॥ కంటకక్షీరవృక్షోత్థం
ద్వాదశాంగులమవ్రణమ్ । కనిష్ఠికాగ్రవత్స్థూలం కృశాగ్రం సమపర్వకమ్ ॥ సత్వచం దంతకాష్ఠం స్యాత్తదగ్రేణ ప్రధా
వయేత్ । ప్రాఙ్ముఖశ్చోపవిష్టస్తు భక్షయేద్వాగ్యతో నరః । ప్రక్షాళ్య చ శుచౌ దేశే దంతధావనముత్సృజేత్ ॥ అలా
భే దంతకాష్ఠస్య ప్రతిషిద్ధదినే తథా । అపాం ద్వాదశగండూషైర్ముఖశుద్ధిర్భవిష్యతీతి ॥ వ్యాసః ॥ చతస్రో ఘటికాః
ప్రాతరరుణోదయ ఇష్యతే । యతీనాం స్నానకాలోయం గంగాంభస్సదృశస్స్మృతః ॥ ప్రాతర్మధ్యాహ్నయోః స్నా
నం వానప్రస్థగృహస్థయోః । యతీనాం తు త్రిషవణమేకం తు బ్రహ్మచారిణామితి ॥ స్కాందే ॥ అయమేవ పరో ధర్మ
స్త్విదమేవ పరం తపః । ఇదమేవ పరం తీర్థం విష్ణుపాదాంబు యః పిబేత్ ॥ సదైవావభృథస్నాతస్స చ గంగాజలాప్లుతః ।
విష్ణుపాదోదకం కృత్వా శంఖే యస్స్నాతి మానవః ॥ యతిపాదోదకం రాజన్ హంతి పాపం పురాకృతమ్ । సత్త్వజస్మా
ర్జితం సద్యశ్శుద్ధయా శిరసా ధృతమ్ ॥ గురూపదిష్టమార్గేణ స్నానం కుర్యాద్యథావిధీతి ॥ వా ॥ అత్ర సంప్రదాయ
విదః- దండం దక్షిణే కరే గృహీత్వా వామాంసే వస్త్రం కృత్వా గురోర్దక్షిణభాగే స్థిత్వా గురుమభివంద్య జలాశయం
గత్వా శుచౌ దేశే కమండలుం స్థాప్య విష్ణుం జలే స్మరేత్ ॥ శ్లో ॥ తతో దండస్య మూలేన తథాగ్రేణ స్పృశేజ్జలమ్ । కుర్యా
జ్జలస్య చ దిశాం దేవానాం వందనం క్రమాత్ ॥ తతో గురూణాం జ్యేష్ఠానాం యతీనాం వందనం తథా । తతస్సంస్థాపయే
ద్దండమూర్ధ్వాగ్రం జలమధ్యతః ॥ అథవా శుద్ధవస్త్రాదౌ స్థాపయేత్ప్రాగుదఙ్ముఖమ్ । తతో మృదం సమాదాయ ప్రక్షాళ్య
విభజేత్త్రిధా । తత ఏకేన భాగేన పాదశౌచం సమాచరేత్ । ఆచమ్యాన్యేన భాగేన కటిశౌచం సమాచరేత్ ॥ జలాంత
స్తిసృభిర్మృద్భిః కటిం ప్రక్షాళయేత్తతః । కౌపీనం తిసృభిర్మృద్భిః పుటం ప్రత్యేకమేవ తు । ఆచమ్య విధినా పశ్చాత్ప్రాణా
యామత్రయం చరేత్ ॥ తతస్తు క్షాళయేత్సమ్యఙ్మృజ్జలాభ్యాం కమండలుమ్ । వామహస్తస్య పృష్ఠే తు సంస్థాప్య స్నాన
మృత్తికామ్ । దండం కమండలుం చైవ స్పృష్ట్వాచామేద్యథావిధి । దక్షిణోరౌ స్నానమృదం సంస్థాప్య విభజేత్త్రిధా ॥ చ
తుష్కే జలమాదాయ తద్వామేన పిధాయ చ । ప్రణవేన ద్విషడ్వారమభిమంత్ర్య చ తేన తామ్ ॥ సంప్రోక్ష్య ప్రణవేనైవ ద్విష
ట్కేనాభిమంత్రయేత్ । తతః ప్రథమభాగాత్తు గృహీత్వా స్వల్పికాం మృదమ్ । కరావాలిప్య సూర్యాయ ప్రదర్శ్య క్షా
ళయేత్కరౌ । పునః కించిత్సమాదాయ హస్తయోరుపలిప్య చ ॥ సూర్యాయ చ ప్రదర్శ్యోర్ధ్వముఖం కక్షం విలేప
యేత్ । జలేనాధోముఖం కక్షం సమాలిప్య జలం స్పృశేత్ ॥ ఏవం వారత్రయం కుర్యాత్కక్షయోరుపలేపనమ్ । ద్వితీయా
త్కించిదాదాయ హస్తయోరుపలిప్య చ । సూర్యాయ దర్శయిత్వా తు లింపేత్ఫాలభుజౌ హృది । జలం స్పృశేత్తతశ్చై
వ కించిదాదాయ మృత్తికామ్ ॥ హృదమారభ్య చానాభేరాలిప్య సలిలం స్పృశేత్ । పునశ్చైవం సమాదాయ పృష్ఠమా
రభ్య లేపయేత్ । ఆపాదాత్తు జలం స్పృష్ట్వా దక్షిణేన కరేణ తు । తృతీయం భాగమాదాయ వామేనోరుం విశోధయేత్ ॥
యస్య ప్రసాదాదిత్యాదిమంత్రేణ త్రిర్గురుం నమేత్ । ప్రవాహాభిముఖో నద్యామన్యత్ర రవిసమ్ముఖః । త్రిర్నిమజ్జ్య మృదం
స్కంధే సంస్థాప్య ప్రాగుదఙ్ముఖః । తత్రైవ ద్విస్త్రిరాచమ్య ప్రాణానప్యభిమంత్ర్య చ । మృత్తికాం పూర్వదత్తాం చ
స్కంధాదాదాయ హస్తయోః । ఉపలిప్య లలాటం చ బాహుం హృదయమేవ చ । ఏవం వారత్రయం కృత్వా గృహీత్వా
శేషమృత్తికాం । ప్రణవేనాపి చాలిప్య కుర్యాత్షడ్వారమంజనం । ద్విరాచమ్య త్రిరాచమ్య ప్రాణానష్టోత్తరం శతం । జపి
త్వా ప్రణవం బ్రహ్మ చింతయన్ స్నానమాచరేత్ ॥ నామ్నాం తు కేశవాదీనామేకైకం నామ సంస్మరన్ । మజ్జ్వా ద్వాదశ
వారం తు శిరోవదనబాహుషు । హృదయే చ నిషించేత్తు త్రిస్త్రిశ్శంఖాఖ్యముద్రయా । గురుపాదోదకం సించేచ్ఛిరస్యాదౌ తు
పూర్వవత్ । తతస్తు త్రిః పిబేదేవం విష్ణోః పాదోదకేన చ । తతః ప్రక్షాళ్య కౌపీనం నిష్పీడ్య పరిధాయ చ । ఊరూ ప్రక్షాళ్య మృ
త్తోయైర్హస్తౌ ప్రక్షాళయేన్మృదా । ఏకం పాదం స్థలే కృత్వా ద్విరాచమ్య యథావిధి । ప్రాణాయామత్రయం కృత్వా ద్వి
షడ్వారాభిమంత్రితైః । జలైస్సంప్రోక్ష్య వస్త్రాదీన్ సంగవస్త్రేణ మార్జయేత్ ॥ కౌపీనసహితం దోరమాదౌ బధ్నీత వా
గ్యతః । కౌపీనం సంగవస్త్రం చ జలైరాస్ఫాల్య నిక్షిపేత్ । కౌపీనే మృజ్జలే క్షిప్త్వా పాదౌ ప్రక్షాళయేన్మృదా ॥ తత ఆచమ్య
విధివత్ప్రాణాయామాన్ షడాచరేత్ । అజ్ఞానకృతహింసాదిప్రత్యవాయనివృత్తయే । పుండ్రం ధృత్వా తతః ప్రాణా
యామన్యాసపూర్వకమ్ । ప్రణవార్థానుసంధానం పంచీకరణపూర్వకమ్ ॥ ప్రణవం తు జపేదష్టశతమష్టోత్తరం తు వా ।

సహస్రంవాలిఖేదప్సుఅప్సుపద్మదళంతథా । సంచింత్యసగుణంవిష్ణుంతత్రపంచోపచారతః।సంపూజ్యతర్పయేత్తత్ర నీరేణాష్టోత్తరంశతం । తతోదక్షిణహస్తస్థతోయంద్వాదశవారతః । అభిమంత్ర్యశిరః ప్రోక్ష్య తథాన్యదభిమంత్రితమ్। జలం పిబేదథాచమ్య దోరంప్రక్షాళయేన్మృదా॥కర్ణయోస్తచ్చసంస్థాప్యకౌపీనంక్షాళయేన్మృదా।ఆచమ్య దండమాలేతుప్రణవేనాథతర్పయేత్ ॥ ద్విషడ్వారంతథాగ్రేతుతర్పయిత్వాసముత్థితః । మూలాగ్రాభ్యాంతు దండస్యజలంస్పృష్ట్వాగురుంనమేత్ ॥ కృత్వాభిషేకందేవస్యతతోయాయాన్మఠంప్రతి । గుర్వాదివందనంకృత్వా దండంసభసిధారయేత్ ॥ ప్రక్షాళ్యపాదావాచమ్యదేవపూజాంప్రకల్పయేత్।గురూపదిష్టమార్గేణన్యాసధ్యానాదిపూర్వకమ్ ॥ స్వయంపతితతులసీపత్రాద్యైస్స్వయమాహృతైః । పూజయేన్మోక్షదంవిష్ణుం జ్ఞానదంచమహేశ్వరమితి॥ ... ... *

—* విష్ణ్వాదిపూజాక్రమః. *—

తథాచశౌనకః ॥ శ్లో ॥ జ్ఞానంమహేశ్వరాదిచ్ఛేన్మోక్షమిచ్ఛేజ్జనార్దనాత్ ।ప్రణమ్యదండవద్భూమౌనమస్కారేణచార్చయేదితి ॥ కాత్యాయనః ॥ త్రికాలమేకకాలంవాపూజయేత్పురుషోత్తమమితి ॥ వ్యాసః ॥ అస్నానైస్తైశ్చకుసుమైరర్చయేజ్జగదీశ్వరమ్।పక్వంచతులసీపత్రంపుష్పంపర్యుషితంచయత్॥ఆసీయతత్ప్రియత్నేనపూజయేజ్జగదీశ్వరమ్ । భావపుష్పైర్యజేద్యోగీబాహ్యైర్వాశ్రద్ధయాశివమ్ ॥ విష్ణోఃపాదోదకంజుష్టంనైవేద్యస్యచభక్షణమ్।నిర్మాల్యధారణంచైవమహాపాతకనాశనమ్ ॥ యఃపూజయేద్ధరించక్రేసాళగ్రామసముద్భవే।రాజసూయసహస్రేణతేనేష్టంప్రతివాసరమ్ ॥ వినాతీర్థైర్వినాదానైర్వినాయజ్ఞైర్వినామతిమ్। ముక్తింయాంతినరోవశ్యంసాళగ్రామశిలార్చనాత్ ॥ యజేతామరణాల్లింగంవిరక్తఃపరమేశ్వరమ్। అగ్నౌక్రియావతామప్సువ్యోమ్నిసూర్యేమనీషిణామ్ । కాష్ఠాదిష్వేవమూర్ఖాణాంహృదిలింగేషుయోగినామ్।జపమాలాంగృహీత్వాతుప్రణవార్థమనుస్మరన్ ॥ జపేద్ద్వాదశసాహస్రంప్రణవస్యప్రయత్నతః । సహస్రంశ్రవణార్థీతుయోగాభ్యాసీశతంజపేత్ ॥ నిర్వికల్పసమాధిస్థోనజపేత్కించిదవ్యయాదితి ॥ బోధాయనః ॥ సూ ॥ అవృక్షమూలకోవేదసన్న్యాసీవేదోవృక్షస్తస్యమూలంప్రణవఃప్రణవాత్మకోవేదః ప్రణవంధ్యాయన్బ్రహ్మభూయాయకల్పతఇతి ॥ వ్యాసః ॥ శ్లో ॥ వేదోవృక్షస్తథామూలంప్రణవోయోస్యసోస్తిసః । వృక్షమూలీయతిఃప్రోక్తస్త్యక్తవేదోఽపరిగ్రహః।అభ్యసేత్సతతం వేదంప్రణవాఖ్యంసనాతనమ్ ॥ ఆధ్యాత్మికంచసతతంవేదాంతాభిహితంచయత్।యద్యనుత్పన్నవిజ్ఞానోవిరక్తఃప్రీతిసంయుతః। యావజ్జీవంజపేద్యుక్తఃప్రణవంబ్రహ్మణోవపురితి॥ మనుః॥ ఆత్మజ్ఞానేచమేచస్యాద్వేదాభ్యాసేచయత్నవానితి ॥ వా ॥ అత్రవేదాభ్యాసః ప్రణవాభ్యాసః [illegible]తథైవశ్రూయతే ॥ ఆత్మానమరణింకృత్వాప్రణవంచోత్తరారణిమ్ । ధ్యాననిర్మథనాభ్యాసాత్పాశందహతిపండితః ॥ ఓమితిబ్రహ్మ- ఓమితీదగ్ంసర్వం- ఏతదక్షరంపరంబ్రహ్మస్యపాదాశ్చత్వారోవేదాశ్చతుష్పాదిదమక్షరంపరంబ్రహ్మసర్వేవేదాయత్పదమామనంతితపాంసిసర్వాణిచయద్వదంతి-యదిచ్ఛంతోబ్రహ్మచర్యంచరంతితత్తేపదంసంగ్రహేణబ్రవీమ్యోమిత్యేతదాలంబనగ్ంశ్రేష్ఠమేతదాలంబనంపరం - ఏతదాలంబనంజ్ఞాత్వాబ్రహ్మలోకేమహీయతే।యస్తుద్వాదశసాహస్రంనిత్యంప్రణవమభ్యసేత్ ।తస్యద్వాదశభిర్మాసైఃపరంబ్రహ్మప్రకాశతే । శ్రవణాన్మననాచ్చైవనిదిధ్యాసనతస్తథా। ఆరాధ్యంసర్వథాబ్రహ్మపురుషేణహితైషిణా। బ్రహ్మచర్యమమానిత్వమహింసాసత్యమార్జవమ్ । వేదాంతశ్రవణంధ్యానంభిక్షోఃకార్యాణినిత్యశః । త్వంపదార్థవివేకాయసన్న్యాసస్సర్వకర్మణామ్।శ్రుత్యావిధీయతేతస్మాత్తత్త్యాగిపతితోభవేదితి ॥ సంవర్తః ॥ యోగాభ్యాసపరోనిత్యమాత్మవిద్యాపరాయణః। సహ్యోశ్రమైర్ద్విజిజ్ఞాస్యస్సమస్తైరేవమేవతు ॥ ద్రష్టవ్యస్త్వథమంతవ్యశ్శ్రోతవ్యశ్చద్విజాతిభిః।శ్రవణాదిక్రియాతావత్కర్తవ్యేహప్రయత్నతః । యావత్పృథోక్తవిజ్ఞానమావిర్భవతిభాస్వరమితి ॥ పురాణే॥ దినేదినేతువేదాంతశ్రవణాద్భక్తిసంయుతాత్ ।గురుశుశ్రూషయాలబ్ధాత్కృచ్ఛ్రాశీతిఫలంలభేత్ ॥ వేదాంతశ్రవణాదేవనశ్యత్యేవోపపాతకమ్।తథాపాతకసంఘాశ్చనిత్యంవేదాంతసేవనాదితి ॥ వ్యాసః ॥ కామఏవమనుష్యాణాంవిరోధోబ్రహ్మబోధనే। తస్మాత్కామ్యంత్యజన్ధీరోజ్ఞానశ్రాప్నోతిమోక్షదమ్।జ్ఞానముత్పాద్యతేపుంసాంక్షయాత్పాపస్యకర్మణఇతి॥ ... ... *

—* అథభిక్షాచర్యావిధిః *—

తత్రమనుః ॥ శ్లో ॥ ఏకకాలంచరేద్భైక్షంనప్రసజ్యేతవిస్తరే। భైక్షప్రసక్తోభియతిర్హివిషయేష్వపిసజ్జతి॥

(32)

విఘ్నామేవ్యన్నముసలేవ్యంగారేభుక్తవజ్జనే। భుక్తేశరావసంపాతే భిక్షాంనిత్యంయతిశ్చరేత్ ॥
స్యాల్లాభేచైవనహర్షయేత్ । ప్రాణయాత్రిక మాత్రస్స్యాన్మాత్రాసంగాద్వినిర్గతః ॥ టీ ॥ ఉదరపూరణా
వధిమాత్రా - తత్రసంగోమాత్రాసంగః - తతోనివృత్తఇత్యర్థః ॥ సఏవ॥ శ్లో ॥ అభిపూజితలాభాంశ్చజుగు
ప్సేతైవసర్వశః।అభిపూజితలాభైస్తుయతిర్ముక్తోపిబధ్యతే ॥ టీ ॥ ముక్తః అసక్తః ॥ శ్లో ॥ అల్పాన్నాభ్యవహా
రేణరహస్స్థానాసనేనచ।హ్రియమాణానివిషయైరింద్రియాణినివర్తయేత్ ॥ ఇంద్రియాణాంనిరోధేనరాగద్వేషక్ష
యేణచ।అహింసయాచభూతానామమృతత్వాయకల్పతే ॥ నచోత్పాతనిమిత్తాభ్యాంననక్షత్రాంగవిద్యయా । నాను
శాసనవాదాభ్యాంభిక్షాంలిప్సేతకర్హిచిత్ ॥ టీ ॥ ఉత్పాతోభూకంపాదిః- నిమిత్తంనేత్రాధరస్పందాదిః- నక్షత్ర
విద్యాజ్యోతిశ్శాస్త్రం - అంగవిద్యాచికిత్సా - అనుశాసనంశిష్యపరిగ్రహః - వాద స్తర్కః ॥ సఏవ ॥ శ్లో॥నతా
పసైర్బ్రాహ్మణైర్వావయోభిరపివాశ్వభిః।ఆకీర్ణంభిక్షుకైర్వాన్యైరగారముపసంవిశేదితి॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ అప్ర
మత్తశ్చరేద్భైక్షంసాయాహ్నేనాభిలక్షితః।రహితేభిక్షుకైర్గ్రామేయాత్రామాత్రమలోలుపఇతి॥ టీ ॥ అనభి
లక్షితః - జ్యోతిశ్శాస్త్రాదిజ్ఞానేనాచిహ్నితః॥ వ్యాసః॥ శ్లో ॥ ప్రాణయాత్రానిమిత్తంచవ్యంగారేభుక్తవజ్జనే।
కాలేప్రశస్తవర్ణానాంభిక్షార్థంపర్యటేద్గృహాన్ ॥ భైక్షేణవర్తయేన్నిత్యంనైకాన్నాదీభవేత్క్వచిత్ ॥
యస్తుమోహేనవాలస్యాదేకాన్నాదీభవేద్యతిః।నతస్యనిష్కృతిఃకాచిద్ధర్మశాస్త్రేషుకుత్రచిత్ । ఏకాన్నంవర్జయే
న్నిత్యంకామంక్రోధంపరిగ్రహమ్ । సప్తాగారంచరేద్భైక్షమలాభేతుపునశ్చరేత్ । గోదోహమాత్రంతిష్ఠేత్తుకా
లంభిక్షురధోముఖఇతి ॥ హారీతః ॥ సాయంకాలేతువిప్రాణాంగృహాణ్యభ్యవపద్యతు। స్థిత్యర్థమాత్మనోనిత్యం
భిక్షాటనమథాచరేదితి ॥ బోధాయనః ॥ బ్రాహ్మణానాంశాలీనయాయావరాణామప్రవృత్తేవైశ్వదేవేభిక్షాంలి
ప్సేతగోదోహమాత్రకమాకాంక్షేదభిస్సంస్పృశ్యోపధవతాపాత్రేణయాదయాచితమసంక్లృప్తముపపన్నంయదృచ్ఛ
యా ఆహారమాత్రంభుంజీతకేవలం ప్రాణయాత్రికమిత్యథాప్యుదాహరంతి ॥ అష్టౌగ్రాసామునేర్భక్ష్యాష్షోడశా
రణ్యవాసినః। ద్వాత్రింశతంగృహస్థస్యాపరిమితంబ్రహ్మచారిణః ॥ భైక్షంవాసర్వవర్ణేభ్యఏకాన్నంవాద్విజాతిషు।
అపివాసర్వవర్ణేభ్యోనచైకాన్నంద్విజాతిష్వితి॥ ... ... *

—* భిక్షాక్రమః. *—

సఏవ ॥ శ్లో ॥ ఊర్ధ్వంనాభేరధోనాభేఃపరిధాయైకమంబరమ్ । ద్వితీయముత్తరంవాసఃపాత్రీదండీచవా
గ్యతః ॥ సవ్యేనాదాయపాత్రంతుత్రిదండందక్షిణేకరే।యోసావిష్ణ్వాఖ్యఆదిత్యఃపురుషోంతరవత్స్థితః।సోహంనారా
యణోదేవఇతిధ్యాత్వాప్రణమ్యతమ్ । తతోబ్రహ్మణంవ్రజేన్మందంయుగమాత్రావలోకకః । ధ్యాయన్హరించభిక్షే
త్తఇమంమంత్రముదీరయేత్ । విష్ణుస్తిర్యగధోర్ధ్వంమేవైకుంఠోవిదిశందిశమ్।పాతుమాంసర్వతోరామోధన్వీచక్రీచ
కేశవః ॥ ప్రాణయాత్రికమన్నంతుభిక్షేతవిగతస్పృహః । గోదోహమాత్రంతిష్ఠేత్తువాగ్యతోధోముఖస్తథేతి॥
స్మృతిరత్నే ॥ స్నాత్వాశుచిశ్శుచౌదేశేకృతజప్యస్సమాహితః । భిక్షార్థంప్రవిశేద్గ్రామంయతిర్మ్లేచ్ఛకులాన్యపి ॥ఏ
కాన్నంతునభుంజీతబృహస్పతిసమోపిసన్ । మేధ్యంభైక్షంచరేన్నిత్యంసాయాహ్నేవాగ్యతశ్శుచిరితి ॥ *

—* మాధూకరభేదాః. *—

ఉశనా ॥ మధూకరమసంక్లృప్తం ప్రాక్ప్రణీతమయాచితం । తాత్కాలికోపపన్నంచభైక్షంపంచవిధం
స్మృతం । మనస్సంకల్పరహితోగృహాంస్త్రీన్పంచవా । మధువదాహరద్యత్తన్మాధూకరమితిస్మృతం । శ
యనోత్థాపనాత్ప్రాగ్యత్ప్రార్థితంభక్తిసంయుతైః ॥ తత్ప్రాక్ప్రణీతమిత్యాహభగవానుశనామునిః । భిక్షా
టనసముద్యోగాత్ప్రాక్కేనాపినిమన్త్రితం ॥ అయాచితంతుతద్భైక్షంభోక్తవ్యమ్మనురబ్రవీత్ । ఉపస్థానేచయ
త్ప్రోక్తంభిక్షార్థంబ్రాహ్మణేనహి।తాత్కాలికమితిఖ్యాతంతదత్తవ్యంముముక్షుణా । సిద్ధమన్నంభక్తజనైరానీ
తంయన్మఠంప్రతి । ఉపపన్నంతదిత్యాహుర్మునయోమోక్షకాంక్షిణః ॥ భిక్షాఃపంచవిధాహ్యేతాస్సోమపానస
మాస్స్మృతాఇతి॥ పితామహః॥ అయాచితమసంక్లృప్తముపపన్నంయదృచ్ఛయా।జోషయీతసదాభోజ్యంగ్రాసమా
గతమస్పృహఇతి ॥ క్రతుః ॥ సంప్రార్థితముపస్థానాదసంక్లృప్తమయాచితమ్। తత్సద్యైకాన్నమప్యద్యాద్భైక్షంమా
ధూకరాద్వరమ్ । అయాచితంయథాలాభంభోజనాచ్ఛాదనంభవేత్ ॥ నిమంత్రితోథవాక్షీయాత్స్వగుణాంనప్రకాశ
యేదితి ॥ పరాశరః ॥ యతీనామాతురాణాంచవృద్ధానాందీర్ఘరోగిణామ్ । ఏకాన్నేనైవదోషోస్తిఏకస్యైవదినే

దినే। సుజీర్ణో౽తికృశో రోగీ దశాంతో వికలేంద్రియః । పుత్రమిత్రగురుభ్రాతృపత్నీభ్యో భైక్షమాహరేత్ ॥ నాపో మూత్రపురీషాభ్యాం నాగ్నిర్దహనకర్మణా । న వాయుస్స్పర్శదోషేణ నాన్నం దోషేణ మస్కరీతి ॥ వసిష్ఠః ॥ సూ ॥ సప్తాగారాణ్యసంకల్పితాని చరేద్భైక్షమితి ॥ సంవర్తః ॥ శ్లో ॥ అష్టౌ భిక్షాస్సమాదాయ సమునిస్సప్త పంచ వా । అద్భిః ప్రక్షాళ్య తాస్సర్వాస్తతో౽శ్నీయాచ్చ వాగ్యత ఇతి ॥ వా ॥ యత్తు నర్వసిష్ఠవచనం ॥ బ్రాహ్మణకులే యల్లభేత తద్భుంజీత సాయం ప్రాతర్మాంసవర్జనమితి తదశక్తవిషయం - ఏకకాలం చరేద్భైక్షమితి మన్వాదిస్మరణాత్ ॥ యమః ॥ యశ్చరేత్సర్వవర్ణేషు భైక్షమభ్యవహారకః। స న కించిదుపాశ్నీయాద్యావద్భైక్షమితి స్థితిః ॥ కాఠకబ్రాహ్మణే ॥ శ్రు॥ చతుర్వర్ణేషు భైక్షం చర్యం చరేత్పాణిపాత్రేణాశనం కుర్యాదౌషధవత్ప్రాశ్నీయాత్ప్రాణసంధారణార్థం యథా మేదోవృద్ధిర్న జాయత ఇతి॥ మైత్రావరుణిశ్రుతిః॥ భిక్షార్థం గ్రామం ప్రవిశేదా సాయం ప్రదక్షిణేనావిచికిత్సన్ సార్వవర్ణ్యం భైక్షాచరణమభిశస్తపతితవర్జమితి ॥ ఆరుణిశ్రుతిః॥ యత యో భిక్షార్థం గ్రామం ప్రవిశంతి పాణిపాత్రముదరపాత్రం వా - ఓంహి - ఓంహి - ఓంహి - ఏతదుపనిషదం విన్యసేద్విద్వాన్య ఏవం వేద- ఔషధవదాన్నమౌషధవదాశనమాచరేదితి ॥ పరాశరః ॥ వా ॥ గ్రామైకరాత్రవాసి నో నగరతీర్థవసథేషు పంచరాత్రవాసిన ఉదరపాణిపాత్రిణ అభిశస్తపతితవర్జం చాతుర్వర్ణ్యం భైక్షం చరంత ఆత్మత్వే నావతిష్ఠంత ఇతి॥ వా॥ సర్వవర్ణేషు భైక్షాచరణమాపద్విషయం ॥ యదాహ బోధాయనః ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణక్షత్రియవిశాం మేధ్యానామన్నమాహరేత్ । అసంభవే తు పూర్వస్య ఆదదీతోత్తరోత్తరమ్ ॥ సర్వేషామప్యభావే తు భక్తవ్యయమనశ్నతా। భైక్షం శూద్రాదపి గ్రాహ్యం రక్ష్యాః ప్రాణా విజానతేతి॥ వసిష్ఠో౽పి॥ సూ॥ బ్రాహ్మణకులే యల్లభేత తద్భుంజీతేతి- మైత్రాయణీశ్రుతిః - త్రిషు వర్ణేష్వేకాగారం భైక్షమశ్నీయాన్మాధూకరం వేతి॥ ... ... *

—* కలౌ సర్వవర్ణభైక్షాచరణనిషేధః. *—

వా॥ ఆపద్యపి సర్వవర్ణభైక్షాచరణం కలౌ నిషిద్ధం- యతేస్తు సర్వవర్ణేషు న భిక్షాచరణం కలావితి స్మరణాత్ ॥ తత్ర గౌతమః ॥ శ్లో ॥ హవిః ప్రాశ్య యథా వహ్నిర్నిరాహారో భవేద్గృహీ । ప్రాశ్యాచమ్య తథా భిక్షుర్నిరాహారో గృహే గృహే। పాత్రమస్య భవేత్పాణిస్తేన నిత్యం గృహాన్ వ్రజేదితి ॥ ముండకే ॥ శ్రు ॥ పాణిపాత్రముదరపాత్రం వా గేహే గేహే విశేత్కవళమాత్రేణ నాపరం గృహ్ణీయాత్పదే పదే భుంజన్ గచ్ఛన్ కులాత్కులేషు సర్వాశీతి॥ అ ॥ ఉదరపాత్రస్వరూపం దర్శితం యతిధర్మసముచ్చయే ॥ శ్లో ॥ ఆస్యేన తు యదాహారం గోవన్మృగయతే మునిరితి॥ శౌనకః ॥ పాణిపాత్రం చరన్యోగీ నాసకృద్భైక్షమాచరేత్ । తిష్ఠన్ భుంజ్యాచ్చరన్ భుంజ్యాన్మధ్యే నాచమనం తథేతి॥ వా ॥ గోముఖవృత్తికరపాత్రవృత్త్యోరశక్తౌ పాత్రాంతరేణ భిక్షాచరణమాహ విష్ణుః ॥ శ్లో॥ సంస్కృత్య ప్రణవేనాథ భిక్షాపాత్రం యథావిధి । భాస్కరాభిముఖో భూత్వా సంస్మరేన్మనసా హరిమ్। సవ్యేనాదాయ పాత్రం తు దండం వై దక్షిణేన త్వితి॥ కణ్వః ॥ నమస్కృత్య తదాదిత్యం సమాకామన్నుపానహౌ। సర్వదోపానహౌ భిక్షుర్వర్జయేత్తు కదాచన। ఉదపాత్రం చ భిక్షాచర్యాం ప్రవ్రజేదుపానహావితి॥ బోధాయనః॥ భిక్షాపాత్రవిశుద్ధ్యర్థముపముచ్య ఉపానహౌ। తతో గ్రామం వ్రజేన్మందం యుగమాత్రావలోకక ఇతి ॥ అత్రిః ॥ అనింద్యం వై వ్రజేద్గేహం నింద్యం గేహం తు వర్జయేత్ । అనావృతే విశేద్ద్వారి గేహే నైవావృతే విశేత్ ॥ న పీడయేద్ద్వారరంధ్రే భిక్షాం లిప్సేత కశ్చిదత్యంతః। న కుర్యాద్వై క్వచిద్ఘోషం న ద్వారం తాడయేత్క్వచిత్ । యతిస్సవ్యాపసవ్యేన భిక్షాకాలే వ్రజేద్గృహాన్ ।అనింద్యాత్రి మేధ్యాగ్ర్యా ప్రాణాయామశతం చరేత్ । అదృష్ట్వా పతితం సాధుం యతిర్యః పరివర్జయేత్ ॥ స తస్య సుకృతం దత్వా దుష్కృతం ప్రతిపద్యతే। తథైవ చ గృహస్థస్య నిరాశో భిక్షుకో గతః। హుతం దత్తం తపో ధీతం సర్వమాదాయ గచ్ఛతి॥ అసంస్కృతా చ యా కన్యా ఉదక్యా చోదితా చ యా । తయా దత్తం న గృహ్ణీయాత్ప్రాణ్యం గేనాయసేన వేతి॥ శౌనకః॥ దయిత్వా య ఆత్మానం భిక్షాం చేత్సంప్రయచ్ఛతి। సా భిక్షా హింసితా జ్ఞేయా నాదద్యాత్తాం దృశీం యతిరితి॥ అత్రిః ॥ హింకంపితం సమశ్నీయాద్యత్సుఖే నైవ జీర్యతే। దాతుః ప్రకుప్యతే యేన తదన్నం వర్జయేద్యతిః। ఉదక్యాచోదితం చాన్నం ద్విగానాం శూద్రచారితమ్ । ప్రాణ్యం గేవాయసేక్లిష్టం తదన్నం వర్జయేద్యతిః। పిత్రర్థం కల్పితం పూర్వమన్నం దేవాదికారణాత్ ।వర్జయేత్తాదృశీం భిక్షాం పరబాధాకరీం తథేతి ॥ బోధాయనః ॥ శ్లో ॥ భిక్షాం న దద్యుః పంచాహం సప్తాహం వా కథంచన। యస్మిన్ గృహే జనామాఖ్యాం త్యజేచ్చండాలవేశ్మవత్ । ఏకత్ర లోభాద్యో భిక్షుః పాత్రపూరమిచ్ఛతి। దాతా స్వర్గమవాప్నోతి భోక్తా భుంజీత కిల్బిషమ్। యా తు పర్యుషితా భిక్షా నైవేద్యకల్పితా తు యా । తామ

భోజ్యాం విజానీయాద్దత్తా తాం చ నరకం వ్రజేత్। ఆయసేన తు పాత్రేణ యదన్నముపదీయతే। భోక్తా విష్ఠాసమం భుక్త్వా దాతా చ నరకం వ్రజేత్। స్వయమాహృతపర్ణేషు స్వయం శీర్ణేషు వా పునః। భుంజీత న వటాశ్వత్థకరంజానాం చ పర్ణకే। కుంభీతిందుకయోర్వాపి కోవిదారార్కయోస్తథా। ఆపద్యపి న కాంస్యే తు మలాశీ కాంస్యభోజనః। సౌవర్ణే రాజతే తామ్రమయే వా త్రపుసీసయోరితి॥ ... ...

—* భిక్షాపాత్రనియమః. *—

తత్ర మనుః॥ శ్లో॥ అలాబు దారుపాత్రం వా మృన్మయం వైణవం తథా। ఏతాని యతిపాత్రాణి మనుః స్వాయంభువోఽబ్రవీత్॥ అతైజసాని పాత్రాణి తస్య స్యుర్నిర్వ్రణాని చ। తేషామద్భిః స్మృతం శౌచం చమసానామివాధ్వర ఇతి॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ యతిపాత్రాణి మృద్వేణుదార్వలాబుమయాని చ। సలిలం శుద్ధిరేతేషాం గోవాలైశ్చావఘర్షణమితి॥ టీ॥ శుద్ధిః- తత్ర భోజనే కృతే మృజ్జలగోవాలఘర్షణైశ్శుద్ధిరిత్యర్థః॥ యదాహ దేవలః॥ సూ॥ తద్భైక్షం గృహీత్వైకాంతే తేన పాత్రేణ వాఽన్యేన వా తూష్ణీమాస్థాయ భుంజీతేతి॥ ... ...

—* కలౌ భిక్షాపాత్రభోజననిషేధః. *—

తత్ర పితామహః॥ శ్లో॥ ద్వాపరాదియుగేష్వేవ పాత్రభోజీ భవేద్యతిః। కలౌ నైవ తు భుంజీత స్వపాత్రే యోగవిత్తమ ఇతి॥ కణ్వః॥ తామ్రం పర్ణం చ పాషాణం యతీనాం పాత్రమీరితమితి॥ అత్రిః॥ క్షౌమం పాత్రం చ పాషాణం తామ్రం పర్ణపుటం తథా। ఉక్తాని యతిపాత్రాణి బ్రహ్మణా విశ్వయోనినేతి॥ వ్యాసః॥ ప్రక్షాళ్య పాత్రే భుంజీత అద్భిః ప్రక్షాళయేత్తు తత్। అథ వాఽన్యదుపాదాయ పాత్రే భుంజీత నిత్యశః। భుక్త్వా తు సంత్యజేత్పాత్రం యాత్రామాత్రమలోలుపః॥ ప్రక్షాళ్య పాణిపాదౌ చ సమాచమ్య యథావిధి। ఆదిత్యం దర్శయిత్వాఽన్నం భుంజీత ప్రాఙ్ముఖోత్తరః। భుక్త్వా ప్రాణాహుతీః పంచ గ్రాసానష్టౌ సమాహితః। ఆచమ్య దేవం బ్రహ్మాణం ధ్యాయీత పరమేశ్వరమితి॥ బోధాయనః॥ సూ॥ తస్య ప్రాణో గార్హపత్యోఽపానోఽన్వాహార్యపచనో వ్యాన ఆహవనీయ ఉదానాపానౌ సభ్యావసథ్యౌ పంచ వా ఏతేఽగ్నయ ఆత్మస్థా ఏవ జుహోతి స ఏష ఆత్మయజ్ఞ ఆత్మనిష్ఠ ఆత్మప్రతిష్ఠ ఆత్మానం క్షేమం నయతీతి విజ్ఞాయతే భూతేభ్యో దయాపూర్వం సంవిభజ్య శేషమద్భిస్సంస్పృశ్యౌషధవత్ప్రాశ్నీయాదితి॥ ఆశ్వలాయనః॥ శ్లో॥ ఉపావృత్తస్తతో భైక్షం గత్వా తీర్థమకర్దమమ్। ప్రక్షాళ్య తత్ర హస్తేన భిక్షాపాత్రం విధాయ తు॥ మృత్తోయేన పృథక్పాదౌ హస్తౌ ప్రక్షాళయేదథ। ఆచమ్యాథ త్రిరాయమ్య ప్రాణాంస్తు ప్రసరాచ నేత్। ఆపోశనవిధిం కృత్వా పంచ ప్రాణాహుతీశ్చరేదితి॥ మహాభారతే॥ ఉక్తాన్యకాలపక్వాని కాషాయకటుకాని చ। నాస్వాదయేత భుంజానో రసాంశ్చ మధురాంస్తథేతి॥ ఆశ్వలాయనః॥ లశునం హింగ్వాదీంస్తాంబూలం పుష్పమంజనమ్। మధుమాంసమపూపాది తైలాంశ్చాపి వివర్జయేదితి॥ యమః॥ ప్రోక్షితం ప్రణవేనైవ హుతమధ్యాత్మికాదిషు। శరీరం ప్రాణవచ్ఛ్వైవాన్నం తు ప్రాణలేశవత్। గంగాతోయాదయఃస్తు భిక్షాం యో శ్నాతి యోగవిత్॥ తత్ర క్రతుశతైరిష్ట్వా ఫలం ప్రాప్నోతి మానవః। సాంతాపనసహస్రాణి చాంద్రాయణశతాని చ। అశ్వమేధాష్టకం చైవ తద్భైక్షం శ్రేష్ఠముత్తమమితి॥ ఛాందోగ్యశ్రుతిః॥ ఆహారశుద్ధౌ సత్త్వశుద్ధిః సత్త్వశుద్ధౌ ధ్రువా స్మృతిః స్మృతిలంభే సర్వగ్రంథీనాం ప్రమోక్ష ఇతి॥ విష్ణుః॥ భైక్షం యవాగూం తక్రం వా పయో యావకమేవ వా। ఫలం మూలం విపక్వం వా కణపిణ్యాకసక్తవః। ఇత్యేతే వై శుభాహారా యోగినస్సిద్ధికారకా ఇతి॥ యమః॥ ఆహారస్య చతుర్భాగమర్ధం వా వ్యాహరేద్యతిః। యువా చైవారుజశ్శక్తః ప్రసంగం తత్ర వర్జయేత్। అన్నసంగాద్బలం దర్పో విషయాసక్తిరేవ చ। కామః క్రోధస్తథా లోభః పతనం నరకే తథా॥ అష్టౌ గ్రాసా మునేః ప్రోక్తాః షోడశారణ్యవాసినః। ద్వాత్రింశత్తు గృహస్థస్యాపరిమితం బ్రహ్మచారిణ ఇతి॥ తత్ర గ్రాసప్రమాణం వ్యాఘ్ర ఆహ॥ చతురంగులముత్సేధం చతురంగులమాయతమ్। ఏతద్గ్రాసప్రమాణం తు వ్యాఘ్రేణ పరిభాషితమితి॥ జాబాలిః॥ నిమంత్రితస్తు సన్న్యాసీ యది భైక్షం సమాచరేత్। లోభస్తత్ర ప్రవర్తేత పతతే చ న సంశయః॥ యత్కించిద్దీయమానం తు గృహిణీకరసంస్థితామ్। భిక్షాం భిక్షుర్న గృహ్ణీయాత్కాకయోనిషు జాయత ఇతి॥ భిక్షాం ప్రశంసతి యమః॥ అబ్బిందుర్యః కుశాగ్రేణ మాసి మాసి సమశ్నుతే। న్యాయతో యస్తు భిక్షాశీ పూర్వస్మాత్స విశిష్యతే। తప్తకాంచనవర్ణేన గవాం మూత్రేణ యావకమ్। పిబేద్ద్వాదశవర్షాణి న తద్భైక్షసమం భవేత్। శాకభక్షం చ యో భక్షేద్యోఽన్యో యావకభక్షకః। సర్వే భిక్షాభుజస్తస్య కలాం నార్హంతి షోడశీమ్। న భైక్షం పరిశాకాన్నం న చ భైక్షం ప్రతిగ్రహః। సోమపానసమం భైక్షం తస్మాద్భైక్షేణ వర్తయేదితి॥ శాతాతపః॥ భిక్షా మాధూకరీ నామ సర్వపాపప్రణాశినీ। భిక్షాహారో నిరాహారో భిక్షా నైవ ప్రతిగ్రహః॥

శ్రోత్రియాన్నంచ భైక్షంచ హుతశేషంచ యద్ధవిః। ఆనఖాచ్ఛోధయేత్పాపం తుషాగ్నిరివ కాంచనమ్। గంగాయాస్సలిలం
పుణ్యం సాలగ్రామశిలా తథా। భిక్షాన్నం పంచగవ్యంచ పవిత్రాణి యుగే యుగే । నక్తాత్పరశ్చోపవాస ఉపవాసాదయా
చితమ్। అయాచితాత్పరం భైక్షం తస్మాద్భైక్షేణ వర్తయేదితి॥ మేధాతిథిః॥ బహ్వన్నం పచ్యతే యత్ర మన్యంతే యత్ర మా
నవాః। అనుద్విగ్నాః ప్రయచ్ఛంతి తం గ్రామం యత్నతో వ్రజేత్॥ పంచసప్తగృహాణాం తు భిక్షామిచ్ఛేత్క్రియావతామ్।
గోదోహమాత్రమాకాంక్షేన్నిష్క్రాంతో న పునర్వ్రజేత్ । వినా దండోదపాత్రం తు న గచ్ఛేద్యతిసత్తమః। భిక్షాకాలే
దండమేవ నోదపాత్రం కదాచనేతి ॥ దత్తాత్రేయః ॥ భైక్షాదన్యం న యాచేత నచైవోపవిశేత్క్వచిత్ । ఉద్యతాం
నావమన్యేత న చైనాం శ్లాఘయేత్స్వనః। ఆత్మసమ్మితమాహారమాహరేదాత్మవాన్యతిః । అత్యంతక్షుధితస్యాపి సమా
ధిర్నైవజాయతే । మితాశనో భవేన్నిత్యం భిక్షుర్మోక్షపరాయణః । కామదర్పాదయో దోషా న భవంతి మితాశిన
ఇతి ॥ విష్ణుః ॥ యది భైక్షం సమాదాయ పర్యుషేద్యోగవిత్తమః। సపర్యుషితదోషేణ భిక్షుర్భవతి వై క్రిమిః। సువృ
త్తస్య గృహే భిక్షేన్న తు తేష్వేవ నిత్యశః। అభావే బహుగేహానాం తేషు భిక్షేదలోలుపః । అన్యపాత్రే హవిర్భక్ష్యైః
హవ్యకవ్యైశ్చ నుజ్ఞయా। రాజతే తామ్రసౌవర్ణే తత్రాయం నాస్తి వై విధిః । సౌవర్ణేషు చ పాత్రేషు తామ్రరౌప్యమ
యేషు చ। భుంజన్భిక్షుర్న దుష్యేత దుష్యతే తత్పరిగ్రహాత్ ॥ భుంజీత పర్ణపుటకే పాత్రే వా వాగ్యతో మునిః। భు
క్త్వా పాత్రం యతిర్నిత్యం క్షాళయేన్మంత్రపూర్వకమ్ । న దుష్యేత్తస్య తత్పాత్రం యజ్ఞేషు చమసా ఇవ। అథాచమ్యా నిరు
ద్ధాసురుపతిష్ఠేత భాస్కరమ్ । జపధ్యానవిశేషేషు దినశేషం నయేద్బుధః। కృతసంధ్యస్తతో రాత్రిం నయేద్దేవగృహాది
ష్వితి ॥ దక్షః ॥ ఇతిహాసపురాణాభ్యాం షష్ఠసప్తమకౌ నయేదితి ॥ అంగిరాః ॥ పురాణశ్రవణాద్భక్తిర్మూర్ఖ
స్యాపి ప్రవర్తతే। భక్త్యా వినిశ్చితా ముక్తిస్తస్మాత్పౌరాణమభ్యసేత్ । తదభ్యాసాత్పరం బ్రహ్మభావమాపద్యతే మునిరితి॥
బృహస్పతిః ॥ బంధమోక్షవిభాగజ్ఞో బంధాచ్ఛేన్మోక్షణేచ్ఛయా । ఉపాయాన్వేషణే యుక్తః కో న ముచ్యేత బంధ
నాత్ । యథా చిత్తం సమాయుక్తం జంతోర్విషయగోచరే। యది నారాయణే ప్యేవం కో న ముచ్యేత బంధనాత్ । తత్కర్మ
యన్న బంధాయ సా విద్యా యా విముక్తయే । ఆయాసాయాపరం కర్మ విద్యాన్యా శిల్పనైపుణమ్ । లోహితార్కము
హాసీత సంధ్యాం మా తారకోదయాత్ । హృత్పద్మకోటరావాసం చిన్మాత్రం జ్యోతిషం హరిమ్ । ధ్యాయేన్నారా
యణం హ్యేద్రాత్రిం కృత్వా ప్రాణసంయమాన్ । తావద్ధ్యాయేత్స్వనర్యావన్నిద్రావశముపాగతః । సుప్తోత్థితః పున
ర్యామే త్రిష్వర్ధ్యాయేజ్జపన్స్వనః ॥ ప్రాగ్రాత్రే పరరాత్రే చ మధ్యరాత్రే సమాహితః। సంధ్యాస్వహ్ని విశేషేణ చిం
తయేన్నిత్యమీశ్వరమ్। కృత్వా హృత్పద్మనిలయే విష్ణ్వాఖ్యం విశ్వశంభువమ్। ఆత్మానం సర్వభూతానాం పరస్తాత్తమసం
స్థితమ్। సర్వస్యాధారమవ్యక్తమానందం జ్యోతిరవ్యయమ్। పురాణపురుషం శంభుం ధ్యాయన్ముచ్యేత బంధనాత్ । మ
త్వాపృథక్స్వమాత్మానం సర్వస్మాదేవ కేవలమ్। ఆనందమక్షరం జ్ఞానం ధ్యాయీత చ పునః పునః॥ తస్మాద్ధ్యానరతో నిత్య
మాత్మవిద్యాపరాయణః। జ్ఞానం సమభ్యసేద్బ్రహ్మ యేన ముచ్యేత బంధనాత్ ॥ తత్ర శ్రూయతే ॥ వర్షాసు ధ్రువ

అథ చాతుర్మాస్యవిధిః.

లఇతి ॥ అత్రిః ॥ చతురో యం వసేన్మాసాన్వార్షికాన్ద్వావథాపి వా। వృద్ధాననుక్రమేణైవ నమస్కృత్య విధా
తః। అనేన విధినా భిక్షురాషాఢ్యాం సుసమాహితః। స్థానాభావాద్వ్రజేత్తావద్యావద్భవతి పంచమీ । ప్రాయశ్చిత్తేన
ముచ్యేత పంచమ్యా ఊర్ధ్వం న వ్రజేద్యది। కక్షోపస్థశిఖావర్జమృతుసంధిషు వాపయేత్ । చాతుర్మాస్యస్య మధ్యే తు వర్జ
యేద్వపనం యతిః। ఆషాఢ్యాం పౌర్ణమాస్యాం తు కారయేద్వపనం యతిః । తేషు మాసేషు కేశాదీన్నతుసంధానవాప
యేత్ । నదీశ్చ న తరేత్తేషు క్రోశాదూర్ధ్వం న చ వ్రజేత్ । వాపయేద్యది కేశాదీనుత్తరేద్యది వా నదీమ్ । ప్రాణాయా
మాం త్రింశతం కృత్వా జపేత్త్రికశతత్రయమ్। వర్షాభేదం యతిః కుర్యాద్యది కశ్చిదనాపది । ప్రాజాపత్యేన కృచ్ఛ్రేణ
ముచ్యతే నాత్ర సంశయ ఇతి ॥ అత్ర సంప్రదాయవిద్వచనమ్ ॥ గురూన్నత్వా శిరస్యంతః క్షాళనం తదనంతరమ్। ఆచ
మ్య హాగ్యతో యత్నాత్స్నవాసాః క్షౌరమాచరేత్। అంతర్ధాయ తృణం కించిత్తత్ర నిక్షేపయేద్యతిః । క్షురం సదంశవం
చైవ తథా నఖనికృంతనమ్ । అభిమంత్ర్య ద్విషడ్వారం ప్రణవైః ప్రోక్షయేజ్జలమ్। క్షురమాదాయ తారేణ శ్మశ్రుకేశా
న్కృత్యచ। నాసాస్థితాంస్తథా లోమాన్యత్నేన ప్రయతో యతిః। కారయేత్కరపాదస్థనఖానాంచ నికృంతనమ్। ద్విష
డ్వారం నిమజ్య ప్సు తీరంగత్వోపవిశ్య చ । ప్రతిస్నానం ద్విషడ్వారం కరాభ్యాం భ్యాం పాదయోః । మృదం దద్యాన్ముఖే
ష్వప్రతివారం జలం తథా। తతో జలం ప్రవిశ్యాథ శిర ఆలిప్య సన్మృదా । ద్విషడ్వారం నిమజ్యాథ ప్రతివారం మృదా పునః॥

పునరుల్లిఖ్య తత్తీరం గత్వా గండూషమాచరేత్ । పంచైకాదశవారాంశ్చ సమ్యగాచమ్య యత్నతః । ప్రాణాయామాంస్తథా కుర్యాత్పంచైకాదశసంఖ్యయా । క్షౌరస్నానం యతీనాం తు వ్యాసాద్యైశ్చ ప్రకీర్తితమితి ॥ అత్రిః ॥ వపనానంతరం స్నాత్వా పూజయేత్పురుషోత్తమమితి ॥ యతిధర్మసముచ్చయే ॥ దేవం కృష్ణం మునిం వ్యాసం భాష్యకారం గురోర్గురుమ్ । గురుం దేవం గణాధ్యక్షౌ దుర్గాం దేవీం సరస్వతీమ్ ॥ వా ॥ గణో గణేశః - అధ్యక్షః క్షేత్రపాలః । తత్ర మధ్యే కృష్ణసనత్కుమారసనకసనందనసనత్సుజాతాన్-తద్దక్షిణతో వ్యాససుమంతుజైమినివైశంపాయనపైలాన్ వామతో భాష్యకార పద్మపాద విశ్వరూప తోటక హస్తామలకాచార్యాంశ్చ పూజయేత్ ॥ భగవతః పురతః ॥ గురు పరమగురు పరమేష్ఠిగురూనన్యానప్యాచార్యాంశ్చ పూజయేత్ - యథాదిశం లోకపాలాన్ భగవత్పార్శ్వయోః బ్రహ్మశంకరౌ చ ప్రణవాదినమోంతైస్తత్తన్నామభిః పూజయేత్ - తతో గోపీచందన మృత్తికాదంత కాష్ఠదోరకాది దద్యాత్స్నానచతుష్టయపర్యాప్తమృత్తికాదంతకాష్ఠాది సంగృహ్ణీయాదితి ॥ అత్రిః ॥ అసతి ప్రతిబంధే తు మాసాన్వై వార్షికాన్సహ । నివత్స్యామీతి సంకల్ప్య మనసా బుద్ధిపూర్వకమ్ । ప్రాయేణ ప్రావృషి ప్రాణిసంకులం వర్త్మ దృశ్యతే ॥ ఆషాఢ్యాదిచతుర్మాసం కార్తికాంతం తు సంవసేత్ । మాధవశ్చ గురోర్మాసాన్ సర్వభూతహితాయ వై । స్వాపం యాస్యతి శేషాంకే లక్ష్మ్యా సహ జగత్పతిః । సుప్తశ్చ వోత్థితో యావన్న భవేత్స సనాతనః । అహం తావన్నివత్స్యామి సర్వభూతహితాయ వై ఇతి ॥ శాతాతపః ॥ నిగృహీతేంద్రియగ్రామో యత్ర యత్ర భవేద్యతిః । తత్ర తత్ర కురుక్షేత్రం నైమిశం పుష్కరం తథేతి ॥ అత్రిః ॥ పితా భ్రాతా స్వసా మాతా స్నుషా జాయా సుతస్తథా । జ్ఞాతిబంధుసుహృద్వర్గో దుహితా తత్సుతాదయః । యస్మిన్ దేశే వసంత్యేతే న తత్ర దివసం వసేత్ ॥ ముహూర్తమపి నాసీత దేశే సోపద్రవే యతిః । ఉపద్రవేషు మనసి సమాధిర్నోపజాయతే । చాతుర్మాస్యే చ కార్తిక్యాం క్షౌరం కుర్యాన్న చాంతరా । దేశకాలవిరోధే తు భాద్రపద్యామపి క్వచిత్ । చతుఃక్రోశాంతరా యత్ర నదీ భవతి కుత్రచిత్ । పక్షాంతే తత్ర గంతవ్యమాపస్తంబవచో యథా । సర్వదా వందనం కుర్యాద్గురోర్జ్యేష్ఠయతేస్తథా । ఆపంచమీ నమస్కుర్యాదతిక్రాంతే చ పర్వణి । త్రిముహూర్తాధికం గ్రాహ్యం పర్వ క్షౌరప్రమాణయోః । ప్రణతం ప్రయతిర్బ్రూయాదాశిషం వ్యాసశాసనాత్ । నారాయణేతి చ బ్రూయాత్ప్రణతాయ వివృద్ధయ ఇతి ॥ వా ॥ అభ్యాగతాచారాదికం సంప్రదాయమూలం యథాసంప్రదాయం వేదితవ్యం ॥ హారీతః ॥ శ్లో ॥ సర్వేషామాశ్రమాణాం తు సన్న్యాసీ హ్యుత్తమాశ్రమీ । స ఏవాత్ర సమస్యస్యాస్వధ్యస్యాసన్నాగవర్తిభిః । బ్రహ్మిష్ఠః పరమో హంసస్సాక్షాన్నారాయణస్స్మృతః । యతిం యః పూజయేన్నిత్యం విష్ణుస్తేన ప్రపూజితః । అష్టాక్షరేణ మంత్రేణ యతిర్యత్ర నమస్కృతః । స్మృత నారాయణో హంతి ప్రాణినాం పాపసంజరమ్ । అష్టాక్షరేణ మంత్రేణ నమో నారాయణాత్మనా । యోఽస్య భక్తిభావేన విష్ణురూపీ యతిర్యతః । స్వధర్మస్థాన్యతీన్వృద్ధాన్ దేవాంశ్చ ప్రణమేద్యతిః । నాన్యమాశ్రమిణం కించిత్ప్రశస్తమపి తన్నమేత్ ॥ అపి శాస్త్రసమాయుక్తం సదాచారసమన్వితమ్ । సాధువృత్తం గృహస్థాద్యం న నమస్యేత్కదాచిద్యతిరితి ॥ మనుః ॥ ప్రాణాయామైర్దహేద్దోషాన్ ధారణాభి

—* ప్రాణాయామవిధిః. *—

శ్చ కిల్బిషమ్ । ప్రత్యాహారేణ సంసర్గాన్ ధ్యానేనానీశ్వరాన్ గుణానితి ॥ వసిష్ఠః ॥ ప్రణవేనైవ కుర్యాచ్చ ప్రాణాయామాన్యతిర్మహాన్ । రేచకం నామమార్గేణ పూరకం దక్షిణేన తథా । కుంభకం తు తయోర్హీనం మధ్యమం హృది తిష్ఠతి ॥ చతుర్వింశతిమాత్రం ప త్రింశద్ద్వాదశాథవా । ప్రణవస్యాస్య రేత్సస్యాత్ప్రాణాయామోఽతినిర్మల ఇతి ॥ వైవస్వతః ॥ ద్వాదశావర్తితం యత్తు ప్రణవస్య మనో హృది । ప్రాణాయామో యతేః ప్రోక్తః ప్రాణానాయమ్య చోన్నితీతి ॥ కూర్మపురాణే ॥ ప్రాణస్తు దేహజో వాయురాయామస్తన్నిరోధనమ్ । మాత్రా ద్వాదశకో మందశ్చతుర్వింశతిమాత్రకః । మధ్యమః ప్రాణసంరోధః షట్త్రింశన్మాత్రకో మతః । సగర్భమాహుస్సజపమగర్భమజపం బుధాః । రేచకః పూరకశ్చైవ ప్రాణాయామోఽథ కుంభకః । రేచకో జస్రనిశ్వాసాత్పూరకస్తన్నిరోధకః । సామ్యేన సంస్థితిర్యా సా కుంభకః పరిగీయత ఇతి ॥ శౌనకపరిశిష్టే ॥ సూ ॥ యావత్యో రేచకే మాత్రాస్తావద్ద్విగుణాన్పూరకే ద్విద్వాత్కుంభకే చాతుర్గుణ్యమష్టమాత్రో రేచకః షోడశమాత్రః పూరకో ద్వాత్రింశన్మాత్రః కుంభక ఇతి శిశుప్రాణాయామః ద్వాదశమాత్రకో రేచకశ్చతుర్వింశతిమాత్రః పూరక అష్టాచత్వారింశన్మాత్రః కుంభక ఇతి మధ్యమః షోడశమాత్రో రేచకో ద్వాత్రింశన్మాత్రః పూరకో షట్షష్టిమాత్రః కుంభక ఇతి ప్రాణాయామః - అకారకాలో మాత్రా ప్రాయశ్చిత్తం చైతత్సర్వేషు దుష్కృతేష్వితి ॥ శ్లో ॥ రేచకం దక్షిణేనస్యాత్పూరకం వామనాసికే । అంగుష్ఠాంగులిభిశ్చైవం ప్రాణా

అథ యతేర్నిషిద్ధాని.

యామం సమాచరేత్ । ప్రాణాయామైకనిష్ఠస్య నకించిదపి దుర్లభమితి ॥ తత్ర వ్యాసః ॥ ద్వావేతౌ సమవీర్యౌ తౌ సురా తాంబూలమేవ చ । తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన తాంబూలం వర్జయేద్యతిః । మాద్యతి ప్రమదాం దృష్ట్వా సురాం పీత్వాపి మాద్యతి । తస్మాద్దృష్టమదాం నారీం దూరతః పరివర్జయేత్ ॥ శిల్పం వ్యాఖ్యా నియోగశ్చ కామో రాగః పరిగ్రహః । అహంకారో మమత్వం చ చికిత్సా కర్మసాహసమ్ । ఏకాన్నం మదమాత్సర్యే గంధపుష్పవిభూషణమ్ । తాంబూలాభ్యంజనే క్రీడా భోగేకాంక్షా రసాయనమ్ । సంధిశ్చ విగ్రహో యానం మంచకం శుక్లవస్త్రకమ్ । శుక్లోత్సర్గో దివా స్వాపో భిక్షాధారస్తు తైజసః ॥ ఏతాని వర్జయేన్నిత్యం యతిర్మూత్రపురీషవత్ । న స్నానమాచరేద్భిక్షుః పుత్రాదినిధనే శ్రుతే । పితృమాతృక్షయం శ్రుత్వా స్నాత్వా శుధ్యతి సాంబరః ॥ అన్నదానపరో భిక్షుః భిక్షాదానపరో గృహీ । ఉభౌ తౌ మందబుద్ధిత్వాత్ప్రాప్తౌ నరకశాయినౌ । యస్తు ప్రవ్రజితో భూత్వా పునస్సేవేత మైథునమ్ । షష్టిర్వర్షసహస్రాణి విష్ఠాయాం జాయతే క్రిమిః । న కించిద్భైక్షజాదన్యదపానాద్దంతధావనమ్ । వినా భోజనకాలేన జాతుచిద్భక్షయేద్యతిరితి ॥ అంగిరాః ॥ సన్న్యాసం చైవ యః కృత్వా పునరుత్తిష్ఠతే ద్విజః । న తస్య నిష్కృతిః కార్యా స్వధర్మాత్ప్రచ్యుతస్య చ । ఆరూఢో నైష్ఠికం కర్మ పునరావర్తయేద్యతిః । ఆరూఢపతితో జ్ఞేయస్సర్వధర్మబహిష్కృతః । చండాలాః ప్రత్యవసితాః పరివ్రాజకతాపసాః । తేషాం జాతాన్యపత్యాని చండాలైస్సహ వాసయేదితి ॥ నైష్ఠికానాం వనస్థానాం యతీనామవకీర్ణినామ్ । శుద్ధానామపి లోకేస్మిన్ ప్రత్యాసత్తిర్న విద్యత ఇతి ॥ దక్షః ॥ పరివ్రజ్యాం గృహీత్వా తు యస్స్వధర్మే న తిష్ఠతి । శ్వపాదేనాంకయిత్వా తం రాజా శీఘ్రం ప్రవాసయేదితి ॥ యమః ॥ యస్తు ప్రవ్రజితాజ్జాతః ప్రవ్రజ్యావసితశ్చ యః । తావుభౌ బ్రహ్మచండాలౌ ప్రాహ వైవస్వతో యమ ఇతి ॥ సంవర్తః ॥ సన్న్యస్య దుర్మతిః కశ్చిత్ప్రత్యాపత్తిం వ్రజేద్యతిః । స కుర్యాత్కృచ్ఛ్రమశ్రాంతం షణ్మాసాత్ప్రత్యనంతరమితి ॥ బహ్వృచపరిశిష్టే ॥ పతత్యసాధుర్వం భిక్షుః యస్య భిక్షోర్వ్యయం భవేత్ । ధీపూర్వ రేతఉత్సర్గో ద్రవ్యసంగ్రహ ఏవ చేతి ॥ వా॥ అత్రానుక్త ఆచమనాదిస్సాధారణో ధర్మః తత్తదవసరే వక్ష్యతే ॥ వ్యాసః ॥ మోక్షాశ్రమం యశ్చరతే యథోక్తం శుచిస్సుసంకల్పితబుద్ధియుక్తః । అనింధనం జ్యోతిరివ ప్రశాంతం స బ్రహ్మభావం వ్రజతే ద్విజాతిరితి ॥ ఇతి యతిధర్మాః. ... ...

ఓం తత్సత్

ఇతి శ్రీ వైద్యనాథ విరచితే స్మృతిముక్తాఫలే

వర్ణాశ్రమధర్మనిరూపణం నామ ప్రథమః పరిచ్ఛేదః.

సమాప్తోయం వర్ణాశ్రమధర్మకాండః.

